GEORGES POLITZER

FELSEFENİN TEMEL İLKELERİ

SOL

GEORGES POLİTZER

FELSEFENİN

TEMEL

İLKELERİ

ERİŞ YAYINLARI

ONİKİNCİ BASKI

FELSEFENİN TEMEL İLKELERİ

GEORGES POLİTZER GUY BESSE ve MAURİCE CAVERİNG

Georges Politzer'in metni esas alınarak Guy Basse ve Maurice Caveing tarafından geliştirilen ve onun imzası altında yayınlanan *Principes fondamentaux de philosophie*(Editions Sociales, Paris, 1954), *Felsefenin Temel İlkeleri* adıyla Sol Yayınları tarafından yayınlanmıştır.

[Türkçesi, Felsefenin Temel İlkeleri, Sol Yayınları, Onikinci Baskı, Eylül 1996. Çeviren: Muzaffer Erdost]

Eriş Yayınları tarafından düzenlenmiştir, 2003.

erisyay@kurtuluscephesi.com

http://www.kurtuluscephesi.com

http://www.kurtuluscephesi.net

http://www.kurtuluscephesi.org

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

MARKSİST DİYALEKTİK YÖNTEMİN İNCELENMESİ

FELSEFENİN TEMEL İLKELERİ

GEORGES POLİTZER GUY BESSE ve MAURİCE CAVERİNG

I . Felsefe Nedir?

II . Niçin felsefeyi incelemeliyiz?

III . Hangi felsefe incelenmeli?

a) Bilimsel bir felsefe: diyalektik materyalizm

b) Devrimci bir felsefe: proletaryanın felsefesi

IV . Vargı: teori ve pratiğin birliği

“FELSEFE”, işte öyle bir sözcük ki, her şeyden önce, emekçilerin pek çoğunda hiç de güven uyandırmaz. Emekçiler der ki, filozof, ayakları yere basmayan kimsedir. Yiğit insanları “felsefe yapmaya” çağırmak, belki de onları ip üstünde bir cambazlık gösterisine çağırmak gibi bir şeydir diye düşünürler. Bu gösteriden sonra başımız dönecek...

Felsefe çok kez şöyle görünür: gerçeklikle ilgisi olmayan bir fikir oyunu; birkaç bilgicin ayrıcalığında olan karanlık bir oyun; ve alınteriyle yaşayan insanlara pek de yararı olmayan herhalde tehlikeli bir oyun.

Büyük bir Fransız filozofu, Descartes, bizden çok önce, bazı kimselerin felsefeyi karanlık ve tehlikeli bir oyun durumuna indirgemek istemelerini suçlamıştı. Sahte filozofları şöyle nitelendiriyordu:

> “... Yararlandıkları meziyetlerin ve ilkelerin anlaşılmazlığı [sayfa 25] nedeniyle, her şeyi bilirlermiş gibi, çekinmeden her konuda konuşabilirler; ve en kurnaz ve en beceriklilere karşı, onları inandırma olanağına sahip olmaksızın, tüm söylediklerini savunabilirler; bu bakımdan, böyleleri, bence gözleri gören biriyle eşit koşullarda dövüşebilmek için onları çok karanlık bir mahzenin dibine çeken bir köre benzerler.”[1] Bizim amacımız, okuru “karanlık bir mahzenin dibine” götürmek değil. Karanlığın, kötülüklere elverişli olduğunu biliyoruz. Karanlık ve zararlı bir felsefe vardır;

ama Descartes'ın da dediği gibi, aydınlık ve iyilikçi bir felsefe de vardır, Gorki bu felsefe için şöyle diyordu:

"Benim felsefeyi alaya aldığımı sanmak bir hata olur; hayır, ben felsefeden yanayım, ama aşağıdan, yeryüzünden, emeğin süreçlerinden gelen, doğa olaylarını inceleyerek doğanın güçlerini insanın hizmetine koyan bir felsefeden yanayım. İnanıyorum ki, düşünce, ayrılmaz bir şekilde çabaya bağlıdır, ve oturmuş, yatmış, hareketsiz bir durumda bulunan düşünceden yana değilim."[2] *Felsefenin İlkeleri'ne* bu Giriş'in amacı, felsefeyi genel olarak tanımlamak, sonra da neden felsefe okuyup öğrenmemiz gerektiğini ve hangi felsefeyi okuyup öğrenmemiz gerektiğini göstermektir.

I. FELSEFE NEDİR?

Tarihin tanıdığı en büyük düşünürlerin birkaçını yetiştirmiş olan eski Yunanlılar, felsefeden, bilgi sevgisini anlıyorlardı. *Philosophia'nın* (*Philo*, sevgi; *sophia,* bilgi) sözcük anlamı budur, felsefe de buradan gelir.

"Bilgi", "dünyayı ve insanı bilme" demektir. Bu bilme belirli davranış kurallarının anlatılmasına, yaşam karşısında belirli bir tavır takınılmasına olanak veriyordu. *Bilge*, her durumda, dünyayı ve insanı bilmeye dayanan bu kurallara [sayfa 26] göre hareket eden insandı.

Felsefe sözcüğü, o çağdan beri tutundu kaldı, çünkü bir gereksinmeyi karşılıyordu. Sık sık, dünya konusundaki görüşlerin çeşitliliğine göre, çok farklı anlamlar aldı. Ama felsefenin en kalımlı anlamı şöyledir: *"Genel bir dünya anlayışıdır ki, bu anlayıştan, belli bir davranış tarzı çıkabilir."*

Ülkemizin tarihinden alınmış bir örnek, bu tanımlamayı daha iyi açıklayacaktır:

18. yüzyılda, Fransa'nın burjuva filozofları, bilimlere dayanarak, dünyanın bilinebilir olduğunu düşünüyor ve bunu öğretiyorlardı; buradan, dünyanın, insanın iyiliği için değiştirilebileceği sonucuna varılıyordu. Ve birçoğu, örneğin, *İnsan Ruhundaki Gelişmeler Üzerine Tarihsel Bir Tablo*

Taslağı'nın (1794) yazan Condorcet, sonuç olarak, *insanın gelişebileceğini*, daha iyi olabileceğini ve toplumun da daha iyi olabileceğini kabul ediyordu.

Bir yüzyıl sonra, gene Fransa'da, burjuva filozoflarının çoğunluğu, tersini, yani dünyanın bilinemeyeceğini, "şeylerin aslı"nı bilemediğimizi ve hiçbir zaman da bilemeyeceğimizi düşünüyorlar ve bunu öğretiyorlardı. Ve dünyayı dönüştürmek istemenin saçma olduğu kanısı da, bu sonuçtan çıkarılıyordu. Elbette ki, doğa üzerinde etki yapabileceğimizi kabul ediyorlardı, ama, "şeylerin aslı" bilinemeyeceği için, doğa üzerindeki etki de ancak yüzeyde kalan bir etki olabilirdi. İnsana gelince, o, her zaman olmuş olduğu gibidir ve her zaman o olacaktır. Bir "insan doğası" vardır ki, bunun sırrını biz bilemeyiz. "Öyleyse, toplumu iyileştirmek için kafa yormak neye yarar?"

GÖRÜYORUZ Kİ, *dünya anlayışı* (yani felsefe), yararı olmayan bir sorun değildir. Çünkü birbirine karşıt iki anlayış, birbirine karşıt *pratik* sonuçlara götürmektedir.

Gerçekten de. 18. yüzyıl filozofları, toplumu dönüştürmek istiyorlar; çünkü o zaman devrimci sınıf olan ve feodaliteye karşı savaşım veren burjuvazinin çıkarlarını ve dileklerini ifade ediyorlardı. 19. yüzyılın filozoflarına gelince, bunlar [sayfa 27] (ister gizlesinler, ister gizlemesinler), artık tutucu olan bu burjuvazinin, artık egemen sınıf olan ve proletaryanın devrimci yükselişinden korkan burjuvazinin çıkarlarını ifade ediyorlar. Burjuvazi, kendisine en iyi payı veren bir dünyada değiştirilecek hiçbir şey

olmadığı kanısındadır. Filozoflar, insanları, toplumu değiştirmeye çalışan bütün girişimlerden döndürürlerken, bu gibi çıkarları *haklı gösteriyorlar.* Örnek: olgucular (pozitivistler) (en başta geleni, Auguste Comte, birçok kimsenin gözünde bir "toplumsal reformcu"dur; ama gerçekten, o, burjuvazinin egemenliğinin sonsuz olduğuna kuvvetle inanır, ve onun "toplumbilim"i üretici güçlerden ve üretim ilişkilerinden habersizdir,[3] bu da, bu toplumbilimi güçsüzlüğe mahkum eder); seçmeciler (eklektikler), (en başta geleni, Victor Cousin, burjuvazinin resmi filozofu oldu; o, "doğru", "güzel", "iyi", "adalet" vb. adına, proletaryaya yapılan baskıyı ve hele 1848 Haziranında kitle halinde kurşuna dizilmelerini haklı gösteriyordu); bergsonculuk (burjuvazinin, 1900 yıllarında, yani emperyalizm çağında, onur direğinde taşıdığı Bergson, bütün aklını, insanı somut gerçekten, dünya üzerinde etki yapmaktan, toplumun biçimini değiştirmek için savaşımdan döndürmeye veriyor; insan, kendisini, kendi "iç benliği"ne, "iç" yaşamına feda etmelidir; geriye kalan hiç de önemli değildir ve sonuç olarak, başkalarının emeğinden yararlananlar güven içinde rahat rahat uyuyabilirler).

Demek ki, aynı toplumsal sınıf, Fransız burjuvazisi, bir yüzyıldan ötekine, birbirinden tamamen farklı iki felsefeye sahip oldu; çünkü 18. yüzyılda devrimci olan burjuvazi, 19. yüzyılda tutucu, ve hatta gerici olmuştu. Hiçbir şey şu iki metni karşılaştırmaktan daha anlamlı değildir. Birincisi, burjuva devrim, 1789 tarihini taşıyor. Yazar, şu sözleriyle yeni zamanları selamlamayan bir burjuva devrimci Cammille Desmoulins'dir: "Evet, bu uğurlu Devrim, bu yeniden canlanma tamamlanacak; hiçbir güç

ona engel olacak durumda değildir. Felsefenin, özgürlüğün ve yurtseverliğin yüce etkisi! [sayfa 28] Biz yenilmez olduk."[4]

Ve işte öteki metin, 1848 tarihini taşıyor. İktidardaki sınıfının, proletaryaya karşı çıkarlarını savunan burjuva devlet adamı M. Thiers'nin sözleri:

> "Ah! Eskisi gibi olsaydı. Okullara hep rahipler ya da onların yardımcıları baksaydı, şimdi okulların halk çocukları için gelişmesine karşı çıkmamış olacaktım. Pek çoğu insana tiksinti veren şu laik öğretmenler yerine başka bir şey istiyorum; kardeşleri istiyorum, her ne kadar eskiden onlara karşı güvensizlik duydumsa da artık din adamlarının etkisinin salt egemen olmasını istiyorum; papazın etkisinin, olduğundan da daha güçlü olmasını talep ediyorum; çünkü, insana, zevkine bak, çünkü ... sen, bu ölümlü dünyada *kendi küçük mutluluğunu* [asıl metinde de altı çizilmiş] yaratmak için bulunuyorsun, ve bu mutluluğu şimdi içinde bulunduğun durumda bulamıyorsun, bencilliği, sana bu mutluluk payını vermeyi reddeden zengine korkmadan vur; zenginin fazla servetini elinden alarak, kendi rahatını ve seninle aynı durumda olanların hepsinin mutluluğunu sağlayacaksın, diyen felsefe için değil, tersine, insana acı çekmek için dünyada bulunduğunu öğreten bu iyi felsefenin yayılması için yalnızca rahipler sınıfına güveniyorum."[5]

Görülüyor ki, Thiers, felsefeyle ilgileniyor. Neden? Çünkü felsefenin bir *sınıf niteliği* vardır. Her ne kadar filozofların, genel olarak, bundan kuşkuları yoksa da, kesindir bu. Ama, *her dünya anlayışının* pratik bir anlamı vardır: bazı sınıflara yararlı, ötekilere zararlı olur. Göreceğiz ki, marksizmin de bir sınıf felsefesi vardır.

Burjuva devrimci Camille Desmoulins, felsefeyi, devrimin hizmetinde bir silah gibi görürken; tutucu Thiers, felsefeyi toplumsal gericiliğin hizmetinde bir silah olarak görür: "İyi felsefe", emekçileri boyun eğmeye çağıran felsefedir. Daha sonra Komün yandaşlarını kurşuna dizdirecek olan [sayfa 29] adam, işte böyle düşünüyor.

II. NİÇİN FELSEFEYİ İNCELEMELİYİZ?

Bugün, Birleşik Devletler'de olduğu gibi Fransa'da da M. Thiers'nin ardından gelenler, marksistler hakkında fikir davaları açıyorlar. Yalnız marksistleri değil ellerinden gelse onların felsefesini de yok etmek istiyorlar. M. Thiers'nin, Komün yandaşlarıyla birlikte onların toplumsal gelişme fikirlerini öldürmek istemesi gibi. İşçilerin ve genel olarak emekçilerin görevi bununla çizilmiş oluyor; bu görev, sömürücülere hizmet eden felsefenin karşısına, sömürücülere karşı savaşıma yardımcı olabilecek bir felsefe çıkarmaktır. Şu halde, felsefe okuyup öğrenmek, emekçiler için çok önemlidir. Bu önem, zaten olgularla karşılaşılınca kendini gösterir.

Olaylar, günümüzün egemen sınıfı burjuvazinin, ülkemizin tüm emekçileri üzerinde sürdürdüğü baskı siyasetinin gitgide sertleştiğini ortaya koymaktadır: işsizlik ve yaşam pahalılığı, gençlere kapıların kapanması, toplumsal yasalara, grev hakkına, demokratik özgürlüklere saygı gösterilmemesi, baskı, silahlı saldırı (14 Temmuz 1953'te Paris'te), ülkenin Amerikan emperyalizmi tarafından sömürgeleştirilmesi, kanlı ve yıkıcı Vietnam Savaşı, Wehrmacht'ın yeniden canlandırılması vb., vb.. Bu durumda, emekçiler, kendilerine şunu sormalıdır: Bu durumdan nasıl kurtulmalı? Olanların *niçinini* bilmek gereksinmesi, gittikçe daha genel, gittikçe daha had bir durum alıyor. Savaş tehlikesi nereden geliyor? Faşizm nereden geliyor? Yoksulluk nereden geliyor? Ülkemizin emekçileri, olup bitenleri *anlamak* istiyorlar, bu *durumu değiştirmek için* anlamak istiyorlar.

Ama o zaman, eğer felsefe bir dünya anlayışı, pratik sonuçları olan bir dünya anlayışı ise, dünyayı değiştirmek isteyen emekçiler için *doğru* bir dünya anlayışına sahip olmanın çok değerli bir şey olduğu açıkça ortaya çıkmaz mı? Nasıl ki, nişan tahtasını vurmak için doğru nişan almak gerekiyorsa.

Kabul edelim ki, tüm emekçiler, gerçeğin bilinemeyeceğini [sayfa 30] düşünüyorlar. O zaman, savaş, işsizlik, açlık karşısında kendilerini savunamayacaklardır. Başlarına gelen her şey, onlar için anlaşılmaz bir şey olarak kalacaktır, bunları bir alınyazısı olarak karşılayacaklardır. Burjuvazinin, emekçileri sürüklemek istediği nokta tamı tamına budur. Dolayısıyla kendi çıkarlarına uygun bir dünya anlayışını yaymak için hiçbir çareyi ihmal etmeyecektir. Örneğin "her zaman zenginler ve yoksullar

olacaktır” gibi düşüncelerin yayılması böyle açıklanabilir. Ya da, “toplum bir cengel ormandır ve her zaman öyle olacaktır, o halde, herkes kendi başının çaresine bakmalıdır! Eğer başkasının seni yemesini istemiyorsan, sen başkasını ye. İşçi, ücretlerinizi hep birlikte savunmak için iş arkadaşlarınla birleşeceğine, arkadaşlarının zararına patronun lütuflarını kazanmaya bak. Kadın memur, patronun metresi olmaya çalış, güzel bir yaşamın olur. Boşver ötekiler ne olursa olsun...” gibi düşünceler.

Bu gibi düşünceleri (*Reader’s Digest’*in) *Selection* gibi dergilerde, “mide basım”nda bol bol bulabilirsiniz. Burjuvazi, emekçilerin bilincini, bu zehirle zehirlemek ister, onun için, emekçiler kendilerini bundan korumalıdırlar. Ayrıca bu zehir, çok çeşitli biçimlerde karşımıza çıkar.

Bunun içindir ki, emekçiler hâlâ *Fmnc-Tireur* okuyorlar, bilmeksizin, günde onbeş franklık zehir satın alıyorlar. Bilmeksizin; çünkü, *Franc-Tireur,* bu gidiş iyi değildir ve bunun sonu kötü olacak diye tepiniyor, bağırıyor, ama *Franc-Tireur,* işlerin niçin iyi gitmediğini söylemeye ve *nedenlerini* göstermeye hiç yanaşmıyor, ve hele emekçilerin birliğini, “kurtulma”nın tek çaresi olan bu birliği önlemek ya da bozmak için elinden geleni yapıyor.

Bütün bu düşünceler, son tahlilde, bir *dünya anlayışından,* bir felsefeden doğuyor: Toplum dokunulmazdır, onu olduğu gibi kabul etmek gerekir, yani ya sömürüye katlanacaksın, ya da toplum içinde dirseklerinle ite ite kendine ufak bir yer açacaksın.

“Tanrım! daima başımıza gelen şeylerin niçinini ve nasıl olduğunu bilmeye çalışmak zorunda mıyız? Adaletsizlik her [sayfa 31] gün yapılıyor ve kuvvet, hakka üstün geliyor!”

İşte, burjuvazinin, emekçilerin çocuklarına sunduğu sayısız gazetelerden biri olan *Superboy’da* bunları okuyabiliyoruz. Şiddet, insanı aşağılama, gerçekten de bunlar, fetih savaşını normal bir eylem haline getiren saldırgan burjuvazinin gereksinmelerine uygun gelen şeylerdir.

Burada Lenin’in, 1920’de Rusya Komünist Gençlik Birliklerinin III. Kongresinde söylediklerini anımsatmak yerinde olur. Lenin, kapitalist toplumu şöyle çiziyordu:

> “Eski toplum şu ilkeye dayanıyordu: soy ya da soyul, başkaları için çalış ya da başkalarını kendin için çalıştır, köle sahibi ol ya da köle ol. Doğal olarak, böyle bir toplumda yetişen insanlar, deyim yerindeyse, analarının sütüyle birlikte şu ruh halini, alışkanlığı, anlayışı da alırlar: ya bir köle sahibisin ya köle, ya da bir küçük mülk sahibi, bir küçük görevli, bir küçük memur, bir aydın kısacası yalnızca kendini düşünen ve başkasını umursamayan bir insan.
>
> “Eğer ben şu toprak parçacığını ekip biçiyorsam, başkaları benim için önem taşımaz; eğer bir başkası açsa, daha iyi, buğdayımı daha pahalı satacağım demektir. Eğer benim önemsiz bir hekim, mühendis, öğretmen, müstahdem olarak bir işim varsa, başkalarının benim için ne önemi var? Ola ki bu dünyanın güçlüleri karşısında

> dalkavukluk ede ede ve yaltaklana yaltaklana işimi koruma ve hatta sivrilme, bir burjuva olma başarısını göstereceğim."[6] [7]

Egemen burjuvazi için çok değerli olan bu eski felsefeye karşı kendi dışımızda ve kendi içimizde amansız bir savaş açmamız gerekir; çünkü bu felsefenin elinde, geleneklerden, boşinanlardan başka; basın, radyo, sinema gibi araçlar da var... Eski zehirli düşüncelere karşı bu savaşımı anarak: "*Gerekiyorsa, büyük bir dürüstlükle kendi kendini yenile!"*[7] diyen Barbusse'ün çağrısına uymak gerekir.

Umutsuzluk değil güven, yazgıya boyun eğme değil savaşım taşıyan yeni fikirler edinmeye çalışmak gerekir. Bu, [sayfa 32] emekçiler için, ikincil bir sorun değildir. Bu, varolmak ya da olmamak sorunudur, çünkü emekçiler, ancak bir dünya anlayışına onu *gerçekten* değiştirebilecekleri bir dünya anlayışına sahip oldukları zaman, sınıf baskısının üstesinden gelebileceklerdir.

Böylece, Gorki, Ana'da, çarlık Rusyası'nda, o zamana kadar her şeye boyun eğmiş, umutsuz, yaşlı bir kadının, kahramanca savaşan sosyalist oğlu sayesinde, halkının çektiği acıların kaynağını *anladığı* için, ve bu acılara bir son vermenin olanaklı olduğunu anladığı için, nasıl durdurulamaz bir devrimci haline geldiğini anlatır.

Savaşıma henüz başlayanlara, yazgıya boyun eğmeyi reddedenlere, felsefe öğrenmek yararsız olmayacaktır: Gerçekte yalnız nesnel bir dünya anlayışı, onlara savaşımlarının *kanıtlarını* verebilir.

Doğu bir teori olmaksızın, savaşım başarıya ulaşamaz. Bazıları, başarmak için, başarı koşullarının gerçekleşmesinin yeterli olduğunu sanırlar. Yanlıştır, çünkü, bu koşulları gerçekleştirmeyi bilmek de gerekir. Ve işler karmaşıklaştıkça, ne yapacağını bilmek, daha büyük bir önem kazanır.

Bu gözlemler, devrimci bir savaşım, sosyalizm ve komünizm için savaşım sözkonusu olduğu zaman değer kazanır. *“Devrimci teori olmadan, devrimci eylem olmaz",* diyordu Lenin.

Ama bu gözlemler, aynı zamanda, başka amaçlar için yapılan savaşımda da: demokratik özgürlükler için savaşımda da, ekmek için ya da barış için savaşımda da değerlidirler.

Demek ki, *pratik* zorunluluk dolayısıyla, felsefeyi incelememiz, genel dünya anlayışıyla ilgilenmemiz gerekir.

Şimdi de, bize, dünyayı anlamak olanağını sağlayacak, bunun sonucu olarak dünyayı değiştirmek için savaşım vermek olanağını sağlayacak olan hangi felsefedir, bunu, daha yakından

görelim. [sayfa 33]

III. HANGİ FELSEFE INCELENMELI? A) *Bilimsel bir felsefe: diyalektik materyalizm.*

Eğer gerçeği (doğayı ve toplumu) değiştirmek istiyorsak, onu tanımak gerekir. İnsan, çeşitli bilimler yoluyla dünyayı tanır. Öyleyse, daha iyi bir yaşam için savaşımlarında, emekçilere yalnız bir tek bilimsel dünya anlayışı uygun düşebilir. Bu bilimsel anlayış, marksist felsefedir, *diyalektik materyalizm*dir.

Burada akla şöyle bir soru geliyor: “Bilim" ile “felsefe" arasında nasıl bir ayrım yapıyorsunuz? Birincisini ikincisiyle bir tutmuyor musunuz? Marksist felsefe, gerçekten de, bilimlerden ayrılamaz, ama onlardan ayırdedilir. Bilimlerin her biri (fizik, biyoloji, psikoloji vb.) gerçeğin tamamen belirli bir kesimine özgü yasaları incelemeyi ister. Diyalektik materyalizme gelince, onun ikili bir amacı vardır:

diyalektik olarak, evrenin en genel yasalarını, fizik doğadan düşünceye kadar, canlı doğaya ve topluma geçerek, gerçeğin bütün görünümleri için ortak olan yasaları inceler. Önümüzdeki derslerde, bu yasaların incelenmesi ele alınacaktır. Ama, diyalektik materyalizmin kurucuları Marx ve Engels, diyalektiği, hiç akıldan çıkarmadılar. Bilimlerin ilerlemesi, onlara, felsefenin ortaya koyduğu en genel, bütün bilimler için ortak olan yasaları bulup ortaya koymak ve dile getirmek olanağını verdi.[8]

materyalizm olarak, marksist felsefe, *bilimsel bir dünya anlayışıdır,* bilimsel, yani bilimlerin bize öğrettiklerine uygun tek dünya anlayışıdır. Öyleyse, bilimler neyi öğretirler? Evrenin maddi bir gerçek olduğu, insanın bu gerçeğe yabancı olmadığını, bu gerçeği bilebileceğini, ve bu sayede evreni değiştirebileceğini (çeşitli bilim kollarıyla elde edilen pratik

sonuçların gösterdikleri gibi) öğretirler. Felsefi [sayfa 34] materyalizmin incelenmesini 8-11. derslerde ele alacağız. Marksist materyalizm, bilimlerle özdeş değildir, çünkü onun konusu, gerçeğin bu sınırlı yönü değildir (bu, bilimlerin konusudur), ama, dünyanın *bütünüyle* kavranmasıdır; bilginler marksist olmasalar bile, tüm bilimlerin alttan alta kabul ettikleri bir dünya anlayışıdır.

> "Materyalist doğa görüşü, *der Engels,* doğanın olduğu gibi, yabancı bir şey katmadan, yalın biçimde kavranmasından başka bir şey değildir."[9]

Bilimlerin her biri, "doğanın, olduğu gibi" *bir yönünü* inceler. Marksist felsefe ise, "doğanın, olduğu gibi, *genel olarak kavranılmasıdır.* Onun için her ne kadar bilimlerle özdeşleşmese de, *bilimsel bir felsefedir.*

Diyalektik materyalizmin bilimlerle özdeşleşmediğini söyledik. Ama şimdi gördük ki, bilimler, zorunlu olarak diyalektiktir (çünkü, bilimler evrenin en genel yasalarını tanımazlıktan gelirlerse kurulamazlar) ve materyalisttir (çünkü bilimlerin konusu maddi evrendir). O halde, diyalektik materyalizm, bilimlerden ayrılamaz. Ancak bilimlere dayanarak ilerleyebilir, onlardan sentez yapar. Ama karşılık olarak da, ilerde göreceğimiz gibi, bilimlere geniş ölçüde yardım eder. Öte yandan, kendini, bilimsel olmayan dünya anlayışlarını, anti-diyalektik ve anti-materyalist felsefeleri *eleştirmek* görevine verir.

Tarihsel materyalizm, diyalektik materyalizmin ilkelerini topluma uygular, (bunu da 15-21. derslerde inceleyeceğiz).

Diyalektik materyalizm ve tarihsel materyalizm, *bilimsel sosyalizmin* ve bunun sonucu olarak *komünizmin* teorik temelini oluştururlar.

Stalin, bütün bu nitelikleri özetleyerek şöyle yazar:

> "Marksizm, doğanın ve toplumun gelişmesinin yasalarının bilimidir, ezilen ve sömürülen sınıfların devriminin bilimidir, bütün ülkelerde sosyalizmin zaferinin bilimidir, komünist toplumun kuruluşunun bilimidir."[10] [sayfa
>
> 35]

b) *Devrimci bir felsefe: proletaryanın felsefesi.*

Tamamen bilimsel ve, bilimsel olduğu gibi, kanıtlarını olgulardan -çünkü pratik, teoriyi doğrularalan marksist felsefe, aynı zamanda, tarihsel rolü burjuvaziyi altetmek, kapitalizmi ortadan kaldırmak, sosyalizmi kurmak olan proletaryanın felsefesi, devrimci sınıf proletaryanın partisinin teorisidir.

Ondördüncü derste, proletaryayı marksizme bağlayan bağın önemi üzerinde yeniden duracağız. Ama bunu şimdiden açıklığa kavuşturmak

uygun olur.

Eğer, gerçekten de, proletarya, marksist felsefeye bağlanıyorsa, bu felsefeyi kendine malediyorsa ve onu zenginleştiriyorsa, bu, proletaryanın, toplumu -kurbanı olduğu toplumu*değiştirme* savaşımının, ona bu toplumu *anlamak* ve onu bilimsel olarak incelemek görevini yüklemesindendir. Burjuvazi, ayrıcalıklı sınıfının çıkarlarını savunurken, emek-gücünün sömürüsü üzerine kurulmuş bulunan egemenliğini unutturmaya çalışır. Kapitalist sömürü gerçeğini bile reddeder, günkü gerçeği kabul etmek, kendi sömürücü sınıf çıkarlarına aykırı olurdu. *Sınıf çıkarları yüzünden*, burjuvazi, gittikçe gerçeğe sırt çevirir.

Proletaryanın durumu tamamen başkadır. Boyunduruktan kurtulmayı isteyen sömürülen sınıfın çıkarı dünyaya doğrudan bakmaktır. Sömürücü sınıfın, sömürüyü sürdürmek için yalana gereksinmesi vardır; devrimci sınıfın ise sömürüden kurtulmak için gerçeğe gereksinmesi vardır. Devrimci görevini iyi yürütebilmek için, doğru bir dünya görüşüne gereksinmesi vardır.

Dünyaya doğrudan bakmak materyalizmdir.

Dünyaya gerçek gelişmesi içinde bakmak, diyalektik materyalizmdir (diyalektik, toplumun gelişmesini açıklayan yasaları inceler).

Diyebiliriz ki, bilimsel felsefe, diyalektik materyalizm, [sayfa 36] bundan dolayı, devrimci sınıfın, sömürüden kurtulabilmek için toplumu

anlamakta çıkan olan sınıfın felsefesi olmuştur. Marksizm, proletaryanın bilimsel felsefesidir.

A. Jdanov eöyle demişti:

> "*Proletaryanın bilimsel felsefesi* olan marksizmin ortaya çıkışı, felsefenin, köşesine çekilmişlerin bir uğraşı olduğu, dış dünya ile bağıntısı olmayan, yaşamdan ve halktan kopmuş, halka yabancı, az sayıda filozofun ve öğretilisinin oluşturdukları okulların tekelinde olan felsefe tarihinin eski dönemine son verir.
>
> "Marksizm, bu çeşit bir felsefe okulu değildir. Tersine, marksizm, birkaç seçkinin, bir fikir aristokrasisinin tekelinde olan eski felsefenin aşılması olarak, ve *felsefenin, kurtuluşları için savaşımda, proletarya yığınlarının elinde bilimsel bir silah haline geldiği* büsbütün yeni bir dönemin başlangıcı olarak ortaya çıkar."[11]

İşte biz, bu felsefeyi inceleyeceğiz, çünkü bilimsel felsefe, emekçilere, savaşımlarını aydınlatan ışığı verir. Emekçilere, ve yalnızca proletaryaya değil, devrimci proletaryanın müttefiği olan, kapitalist burjuvaziye karşı çıkarları aynı olan kol ve kafa emekçilerine, savaşımlarını aydınlatan ışığı verir. Demek ki, marksizmin, proletaryanın bilimsel felsefesinin incelenmesi, proleter olsun ya da olmasın burjuvazinin egemenliğine yardım eden yalanları yıkmak isteyen herkesin işidir. Her bilim gibi, marksist teoriyi, hangi sınıftan olursa olsun, her insan benimseyebilir: Bir

burjuva, proletaryanın yanında yer alır, proletaryanın görüşünü benimserse, marksist olabilir.

Ama, marksizmi proletaryaya bağlayan çözülmez bağ, marksist felsefenin, proletaryanın felsefesinin, zorunlu olarak bir *parti felsefesi* olduğu anlamamızı sağlar. Gerçekten de proletarya, toplumlar bilimine sahip bir devrimci parti olmadan, burjuvaziye karşı savaşım veremez. Bu fikir, Marx ve Engels tarafından *Komünist Parti Manifestosu*'nda [sayfa 37] açıklanmıştır ve Lenin de şöyle der: "Marx ve Engels, felsefede, başından sonuna kadar, hep belli bir yanın adamları oldular."[12]

IV. VARGI:

TEORİ VE PRATİĞİN BİRLİĞİ

Emekçiler için, ve özellikle proleterler için marksist felsefenin incelenmesi bir lüks değildir: bu bir *sınıf görevidir.* Bu görevi yerine getirmemek, burjuva baskısına hizmet eden bilim-dışı ve gerici görüşlere alanı boş bırakmaktır, işçi hareketini, yolgösterici kılavuzdan yoksun bırakmaktır.

Burjuvazi, proletarya felsefesinden korkmakta ve her yola başvurarak onunla savaşmaktadır. On yıllar boyunca, marksizmi üniversitelerden uzaklaştırarak, marksist teorinin ışığını kapadı. Sonra, diyalektik materyalizmin etkisi büyüyünce (aynı zamanda işçi sınıfının otoritesi

artınca) hile yapmak gerekti: o zaman burjuva ideologlarının havası değişti. Dediler ki: “Elbette, marksizm, eskiden iyiydi. Ama bugün, *marksizm aşılmıştır.”* Sayısız marksizmi “aşma” girişimleri, buradan ileri geliyor. Bütün bu girişimlerin, marksizmin felsefi temellerinin tasfiyesi ya da tahrifi, diyalektik materyalizmin tasfiyesi ya da tahrifi gibi hazırlık ve giriş niteliğinde bir ön işlemden geçmeleri anlamlıdır.

Burjuvazi, bu iş için, uluslararası sosyal-demokrasi liderlerinden gayretkeşçe bir yardım gördü. Özellikle, bizim ülkemizde Leon Blum’un yardımı. *A l’echelle Humaine*’de (1946), Marx’ın kuşku götürmez öğretilerini hiçe sayarak, sosyalizm için materyalist bir felsefenin gereğini yadsır. Ve Sosyalist Enternasyonalin liderleri, açıkça dinin kanatları altında yeralıyorlar: “Marksizm, diyalektik ve tarihsel materyalizm, sosyalizm için hiç de gerekli değiller; dinsel telkin de onun kadar değerlidir.”[13]

Bu görüşlerin, sınıf savaşımına, yani devrime yasak koymak gibi bir amaç taşıdığını ilerde göreceğiz. [sayfa 38]

Ama, susmak ve tahrif etmek, diyalektik materyalizmin ve tarihsel materyalizmin gerçeğini hiçbir şekilde değiştiremez. Gerçek gerçektir. Ve, örneğin, şu sırada, sosyalist ülkelere karşı, bir koalisyonda biraraya toplanmış olsalar bile, çeşitli kapitalist devletler arasındaki çelişkilerin gene de şiddetlendiği görülmektedir. Kapitalistlerin kendileri de bu durumu kabul ediyorlar. Marksist teoriyi geliştirdiği ve zenginleştirdiği *SSCB’de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları'*[14] adlı yapıtında, Stalin, bunu belirtmiş ve anlatmıştı.

Gerçekler ortadadır. Ve sosyalizmin başarısı, SSCB'de komünizmin kurulmaya başlamasından sonra halk demokrasisinin ilerleyişi, marksist-leninist işçi partisinin gelişmesi, marksist teorinin ne ölçüde güçlü olduğunu kanıtlamaktadır. Burjuva filozoflara gelince, onlar, ancak, kapitalizmin genel bunalımını (ve açıklamaksızın haklı göstermeye çalışarak) yazabilirler.

Marksist felsefeyi incelemeye başlayacak olanların hiçbir zaman unutmaması gereken bir nokta vardır. Devrimci proletaryanın bilimsel felsefesi, marksizm, *hiçbir zaman teoriyi* (yani bilgiyi) *pratikten* (yani eylemden) *ayırmaz.* Marx, Engels ve onların öğretilileri, aynı zamanda, hem düşünür, hem de eylem adamıydılar. Zaten teori ile pratik arasındaki bu organik bağdır ki, marksizme zenginleşmek olanağını sağladı: devrimci hareketin her aşaması, teoride yeni bir ileri hamleyi hazırladı. Eğer marksizmin verimliliğini ortaya koyan devrimci eyleme katılınmazsa, marksizmin ilkeleri sindirilemez. "Marksist teori bir dogma değil, eylem için bir kılavuzdur."[15]

[sayfa 39]

[14] Bkz: J. Stalin, *Son Yazılar, 1950-1953*, Sol Yayınları, Ankara 1990, s. 61-145.

[15] *Histoire du Parti Communiste (Bolchevik) de l'USSR*, Moscou 1949, §2, s. 394

BİRİNCİ BÖLÜM

MARKSİST DİYALEKTİK YÖNTEMİN İNCELENMESİ

BİRİNCİ DERS DİYALEKTİK YÖNTEM

I . Yöntem Nedir?

II . Metafizik Yöntem

a) Nitelikleri

> "DİYALEKTİK materyalizm denmesinin nedeni, doğa olaylarını ele alış biçimi, araştırma ve tanıma yöntemi *diyalektik*, ve doğa olaylarını yorumlayışı ve anlayışı, teorisi *materyalist* olduğu içindir."[14]

I. YÖNTEM NEDİR?

"Yöntem"den, bir amaca varılan yol anlaşılır. Descartes, Spinoza, Hegel gibi en büyük filozoflar, yöntem sorununu özenle incelemişlerdi; çünkü, onlar, gerçeğe varmanın en usa-uygun yolunu bulmayı kendilerine iş edinmişlerdi. Marksistler, anlık ve aldatıcı görünüşlerin ötesindeki gerçeğe doğrudan bakmak isterler;

bu yüzden, yöntemin onlar için [sayfa 43] çok büyük bir önemi vardır. Yalnız bir tek bilimsel yöntem, dönüştürücü, devrimci bir eylemi, bilimsel dünya anlayışı içinde oluşturmak olanağını sağlar.

Diyalektik, *materyalist* bir dünya anlayışına tamıtamına uygun gelen tek yöntem, işte bu yöntemdir.

Bu incelemenin önümüzdeki altı dersini diyalektik yönteme ayıracağız. Ama, kendimizi, özet niteliğinde bir başlangıçla bu işe hazırlamamız uygun olur. Diyalektik yöntem (bilimsel olan) ile metafizik yöntem (bilimsel olmayan) arasında bir karşılaştırma, bunu kolaylaştıracaktır.

II. METAFİZİK YÖNTEM a) *Nitelikleri*.

Bir çift sarı ayakkabı satın aldık. Belli bir süre sonunda, bir çok tamirden taban ve topuk pençesinden, yamalandıktan vb. sonra, *artık bunların aynı olmadığının* farkına varmaksızın, hala "sarı ayakkabılarımı giyeceğim" deriz. Ama biz, ayakkabılarımızın ansızın değişmesini önemsemiyoruz, onları, hiç değişmemiş olarak, aynısı olarak kabul ediyoruz.

Bu örnek, metafizik yöntemin ne olduğunu anlamamıza yardım edecektir. Böyle bir yöntem, Engels'in deyişiyle şeyleri "kesin biçimleriyle", değişmez olarak "meydana gelmiş gibi"[15] kabul eder. Hareket, ve bunun sonucu olarak, değişmenin nedenleri de, bu yöntemin dikkatinden kaçar.

Metafiziğin tarihsel bir incelemesini yapsaydık, bu inceleme, kendisi için yeterli olmayan gösterişsiz bir çift ayakkabıyı çok gerilerde bırakırdı. Kısaca belirtelim ki, “metafizik” sözcüğü, Yunanca, ötesi diye yorumlanabilen meta ve doğa bilimi demek olan fizik sözlerinden gelir. Metafiziğin konusu (özellikle Aristoteles’te), doğanın ötesinde bulunan varlığın incelenmesidir. Doğa, hareket halinde olduğu halde; doğaötesi [sayfa 44] varlık (doğaüstü varlık), değişmez ve sonsuzdur. Bazıları bu varlığa tanrı derler, bazıları ise Mutlak, vb... Yalnızca bilime dayanan materyalistler, bu varlığın imgesel olduğunu kabul ederler (9. derse bakınız). Ama eski Yunanlılar, hareketi açıklayamadıkları için, bazı Yunan filozofları, hareket halindeki doğanın da ötesine bir sonsuz ilke koymak zorunda kaldılar.

Şu halde metafizik yöntemden sözederken, hareketin ve değişmenin gerçeğini bilmeyen ya da bilmezlikten gelen bir yöntemi anlıyoruz. Ayakkabılarımızın artık aynı ayakkabılar olmadıklarını görmemek, metafizik bir tutumdur. Metafizik, durgunluk yararına hareketi, özdeşlik yararına değişmeyi bilmez. “Güneş altında yeni hiçbir şey yoktur” der. Kapitalizmin sonsuz olduğuna, kapitalizmin insanlarda oluşturduğu ya da sürdürdüğü kötülüklerin ve kusurların (ahlak bozukluğunun, bencilliğin, hunharlığın vb.) her zaman varolacaklarına inanmak, metafizikçi gibi uslamlamaktır. Metafizikçi, hayalinde, sonsuz, yani değişmez bir insan canlandırır.

Niçin? Çünkü, metafizikçi, insanı, çevresinden, toplumdan ayırır. Der ki: “Bir yanda insan, öte yanda toplum. Kapitalist toplumu yıkıyorsunuz,

sosyalist bir toplumu kuracaksınız. Ya sonra? İnsan, insan kalacaktır.” Burada metafiziğin bir ikinci çizgisini yakalıyoruz: Metafizik, gerçekte birbirinden ayrılmaz olanı, keyfi olarak ayırıyor. İnsan, gerçekte, toplumların tarihinin bir ürünüdür: İnsan, toplumun dışında değildir, ancak, toplumdadır. Metafizik yöntem, gerçekte birlik olanı ayırır. Şeyleri kesin [değişmez] olarak sınıflandırır. Örneğin der ki: siyaset burada, sendika orada. Kuşkusuz siyaset ve sendika iki ayrı şeydir. Ama yaşam deneyimi bize gösteriyor ki, siyaset ile sendika, birbirlerinden çok az ayrılır. Sendikada olup bitenler siyaset üzerinde de etki yapar; ve tersine, siyasal eylemin de (devlet, partiler, seçimler, vb.) sendika üzerinde bir karşı etkisi vardır.

Bölmelere ayırma, metafizikçiyi, her durumda şöyle uslamlamaya götürür: “Bir şey, ya budur, ya şudur. Aynı zamanda [sayfa 45] hem bu hem şu olamaz.” Örnek: Demokrasi diktatörlük değildir; diktatörlük demokrasi değildir. Öyleyse, bir devlet, ya demokrasidir, ya diktatörlüktür. Peki yaşam bize ne öğretiyor? Yaşam, bize bir ve aynı devletin aynı zamanda hem diktatörlük, hem demokrasi olabileceğini öğretiyor. Burjuva devlet, (örneğin Birleşik Devletler’de) bütün haklara, bütün iktidara sahip olan bir büyük para sahipleri azınlığı için demokrasidir; çoğunluk üzerinde, ancak aldatıcı haklan olan küçük insanlar üzerinde diktatörlüktür. Halk devleti (örneğin Çin’de), halk düşmanlarına karşı, devrimci zaferin iktidardan uzaklaştırdığı sömürücü azınlık için bir diktatörlüktür; büyük çoğunluk için, ezilmekten kurtulmuş emekçiler için demokrasidir.

Kısacası, metafizikçi, şeyleri kesin (değişmez) olarak tanımladığı için (şeyler ne iseler öyle kalacaklardır!), ve birbirlerinden özenle ayırdığı için, onları, tamamen uzlaşmaz olarak birbirinin karşısına koyar. İki karşıtın aynı zamanda olamayacağını düşünür. Bir varlık ya canlıdır, ya ölüdür, der. Bir varlığın aynı zamanda hem canlı, hem ölü olabilmesi, ona anlaşılmaz görünür: bununla birlikte, örneğin, insan bedeninde, her an yeni hücreler, ölmekte olan hücrelerin yerlerini alırlar: bedenin yaşamı, açıkça bu karşıt güçler arasındaki sürekli bir savaşımdır.

Değişmenin reddi, ayrılmaz olanın ayrılması, karşıtların sistemli olarak dıştalanması, işte metafizik yöntemin çizgileri bunlardır. Bunları, önümüzdeki derslerde, diyalektik yöntemin özelliklerini belirleyen çizgilerin karşısına koyarak daha yakından inceleme olanağını bulacağız. Ama, daha şimdiden, gerçeğin araştırılmasına ve yeryüzünde eyleme gelince, metafizik yöntemin tehlikelerini sezebiliriz. Metafizik, gerçeğin sürekli değişen özünü, kaçınılmaz olarak, unutur: Sonsuz derecede zengin olan bu gerçeğin bir tek görünümü ile her karşılaştığında, onu görmek istemez, ve bütünü kısımlarından birine, bütün ormanı onu oluşturan ağaçlardan birine götürmek istemez. Diyalektiğin yaptığı gibi, kendini gerçeğe uydurmaz, ama canlı gerçeği kendi ölü çerçeveleri [sayfa 46] içine hapsolmaya zorlar. Başarısızlığa mahkum bir çaba.

Eski bir Yunan efsanesi, Procrust adlı bir haydudun kötülüklerini anlatır: Bu haydut kurbanlarını bir yatağa yatırırmış. Eğer kurbanı yatağa sığmayacak kadar büyükse, haydut, onun bacaklarını yatağın boyuna göre keser; eğer kurbanın boyu yataktan küçükse, ayaklarını gererek uzatırmış...

İşte metafizik de gerçekleri böyle baskı altında tutar. Ama gerçekler inatçıdırlar.

b) *Tarihsel anlamı.*

Hareket halindeki nesneleri çizmeyi bilmeden, önce onları hareketsiz çizmeyi öğrenmek gerekir. Bu, biraz da insanlığın tarihidir. İnsanlık, henüz diyalektik bir yöntemi özümleyebilecek düzeyde olmadığı zamanlarda, metafizik yöntem ona büyük hizmetlerde bulundu.

> "Hegel'in 'metafizik' yöntem dediği, verilmiş ve değişmez nesneler olarak düşünülen *şeylerin* incelenmesiyle uğraşmayı yeğleyen ve kalıntıları hâlâ zihinlere musallat olan eski araştırma ve düşünme yönteminin doğruluğu, zamanında, tarihsel olarak ortaya çıkmıştır. Süreçleri [yani hareketleri ve dönüşümleri] incelemeden önce şeyleri incelemek gerekiyordu. Bir şeyde oluşmuş değişiklikleri gözlemlemeden önce şu ya da bu şeyin ne olduğunu bilmek gerekiyordu. Ve bu, doğa bilimlerinde de böyle oldu. şeyleri, kesin biçimleriyle oluşmuş şeyler olarak ele alan eski metafizik, ölü ve canlı şeyleri kesin biçimleriyle oluşmuş olarak inceleyen bir doğa biliminin ürünü idi."[16]

Başlangıcında doğa bilimi başka türlü davranamazdı. *İlkin,* canlı türleri tanımak, onları özenle birbirlerinden ayırdetmek, sınıflandırmak

gerekiyordu: bir bitki bir hayvan değildir, bir hayvan bir bitki değildir vb.. Fizikte de gene aynı: birbirine karıştırma tehlikesi karşısında *ilkin* ısıyı, ışığı, [sayfa 47] kütleyi iyice ayırmak, başlangıç için en basit olayların incelenmesine kendini vermek gerekiyordu. Bu yüzdendir ki, bilim, çok uzun bir süre hareketi çözümleyememiştir. Bilim asıl önemi dinginliğe verdi. Sonra, (Galilei ve Descartes'la birlikte) hareketin bilimsel olarak incelenmesine sıra gelince, ilkin hareketin en basit, en anlaşılır biçimiyle (yer değiştirme) yetinildi.

Ama, bilimlerin ilerlemeleri, onları metafiziğin çerçevelerini kırmaya götürüyordu.

> "Ama, bu inceleme tarzı, kesin bir ilerlemenin, yani bizzat doğanın bağrında bu şeylerde oluşan değişmelerin sistemli bir biçimde incelenmesine geçişin olanakları yaratılıncaya kadar geliştiği zaman, işte o anda felsefe alanında da eski metafiziğin ölüm çanları çalmaya başladı."[17]

III. DİYALEKTİK YÖNTEM a)
Nitelikleri..

"Diyalektik, tersine, bununla yetinmez; o şeyleri ve kavramları, zincirlenmeleri, karşılıklı bağlantıları, karşılıklı etkileri ve bundan kaynaklanan değişiklikleri, doğuşları, gelişmeleri ve yokoluşları içinde gözönünde tutar."[18] Bu yüzdendir ki, diyalektik, her noktada metafiziğe karşıdır. Diyalektik, ne dinginliği, ne de gerçeğin çeşitli görünümleri

arasındaki ayrımı kabul etmediği için değil. Ama diyalektik, dinginlikte, gerçeğin göreli bir yönünü görür, oysa hareket mutlaktır; diyalektik bütün ayrımların da göreli olduğunu kabul eder, çünkü, gerçekte her şey şu ya da bu biçimde birbirine bağlıdır, her şey, aralarında birbirini etkileme durumundadır. Biz aşağıda, altıncı derste, diyalektiğin yasalarını inceleyeceğiz.

Hareketi (yalnız basit bir yer değiştirmeyi değil, sıvı olan [sayfa 48] suyun, su buharı olarak gaz haline geçişi gibi durum değiştirmelerini de), bütün biçimleriyle dikkate alan diyalektik, hareketi, *karşıtların savaşımı olarak* açıklar. Bu, diyalektiğin en önemli yasasıdır (5, 6 ve 7. derslerimizi buna ayıracağız). Metafizikçi, karşıtları tecrit eder, sistematik olarak bağdaşmaz kabul eder. Diyalektik, karşıtların biri olmadan ötekinin de olamayacağını ve her hareketin, her değişikliğin, her biçim değiştirmenin, karşıtların savaşımıyla açıklandığını ortaya koyar. Bu dersin II. kesiminde bedenin yaşamının yaşam güçleri ile ölüm güçleri arasındaki sürekli savaşımın ürünü olduğunu, yaşamın durmaksızın ölüme karşı zafer kazandığını, ölümün durmaksızın bu zaferi elde etmeye uğraştığını belirtmiştik.

> “... her organik varlık, her an, hem aynı, hem aynı-olmayan şeydir; her an, yabancı maddeleri özümler ve başka yabancı maddeleri dışarı atar, her an vücudundaki hücreler yokolur ve yeni hücreler oluşur: azçok uzun bir zaman sonunda, bu vücudun maddesi tamamen yenilenir, başka madde atomları ile değiştirilir; öyle ki, her organik varlık hem hiç değişmez, hem de bir başkasıdır.

Şeylere biraz yakından bakınca, bir çelişkinin, olumlu ve olumsuz gibi iki kutbunun, karşıt oldukları kadar ayrılmaz da olduklarını ve bütün antitez değerlerine karşın, karşılıklı olarak birbirlerine karıştıklarını; aynı biçimde, neden ve sonucun, ancak özel bir duruma uygulandıklarında geçerliği bulunan kavramlar olduklarını, ama bu özel durumu, dünyanın bütünü ile genel bağlantısı içinde düşünmeye başladığımız andan başlayarak, bu kavramların, neden ve sonuçların sürekli olarak görev değiştirdikleri, şimdi ya da burada sonuç olanın, başka yerde ya da daha sonra neden, ve *vice versa* durumuna geldiği, evrensel karşılıklı etki görünümü içinde birleştiklerini, birbirlerine dönüştüklerini de görürüz."[19] [sayfa 49]

Toplum için de durum aynıdır: karşıtların savaşımının toplum içinde sınıf savaşımı biçiminde bulunduğunu göreceğiz. Bundan başka, düşüncenin devindiricisi de, karşıtların savaşımıdır (altıncı dersin III. kesimine bakınız).

b) *Tarihsel oluşumu.*

Diyalektiğin ilk taslağını yapmak onuru, Yunan filozoflarınındır. Onlar, doğayı bir bütün olarak anlıyorlardı. Herakleitos, bu bütünün durum değiştirdiğini öğretiyordu: biz, hiçbir zaman aynı ırmağa girmiyoruz, diyordu. Yunan filozoflarında özellikle savaşımın verimliliğini önemle belirten Platon'da karşıtların savaşımı büyük bir yer tutar: karşıtlar

birbirlerini doğururlar.[20] *Diyalektik* sözü, doğrudan doğruya Yunancadan gelir: *dialegein* tartışmak; karşıt fikirlerin savaşımını ifade eder.

Çağdaş dönemin en güçlü filozoflarında, özellikle Descartes ve Spinoza'da en parlak diyalektik uslamlama örneklerini buluruz.

Ama, diyalektik yöntemi ilk kez, dahice ifade edecek olan, büyük Alman filozofu Hegel'dir (1770-1831); Hegel'in yapıtı, hemen Fransız Devrimi™ izleyen dönemde gelişip ortaya çıkacaktır. Fransa'da, kendisinin sonsuz olduğuna inanan feodal toplumu alaşağı ederek zafere ulaşan burjuva devrimin hayranı olan Hegel, fikirler alanında da buna benzer bir devrim yapar; metafiziği ve onun sonsuz gerçeklerini tahtından indirir. Gerçek, her olgunun ilk nedenlerinin bir dermesi değildir. Tarihsel bir süreçtir, bilginin alt derecelerinden üst derecelerine geçiştir. Gerçeğin hareketi, ancak kendi öz sonuçlarını durmadan eleştirmek ve onları aşmak koşuluyla ilerleyebilen bilimin kendi hareketidir. Ve böylece görüyoruz ki, Hegel'e göre her dönüşümü oluşturan şey, karşıtların savaşımıdır.

Bununla birlikte Hegel, *idealistti.* Yani, ona göre, doğa [sayfa 50] ve insan tarihi yaratılmamış Fikrin *(Idee)* kendini göstermesinden, açığa vurmasından başka bir şey değildir. Demek ki, hegelci diyalektik salt tinsel alanda kalır.

Marx (ki, önce Hegel'in öğretilisi olmuştu), diyalektikte tek bilimsel yöntemi tanımayı bildi. Ama, aynı zamanda *materyalist* olarak, onu doğru koymayı da bildi: Maddi evreni Fikrin bir ürünü sayan idealist dünya

anlayışını reddeden Marx, *diyalektiğin yasalarının maddi dünyanın yasaları olduğunu,* ve düşüncenin diyalektik oluşunun insanların bu dünyanın yabancısı olmamalarından, bu dünyaya katılmış ve onun parçası olmalarından ileri geldiğini anladı.

> "Hegel'de, *diyor Marx'ın dostu ve uğraş arkadaşı Engels,* doğada ve tarihte kendini gösteren diyalektik gelişme, yani zikzak halindeki bütün hareketler ve bütün ani geri çekilmeler boyunca kendini ortaya çıkaran aşağıdan yukarıya doğru ilerlemenin nedensel zincirlenişi, demek ki, Fikrin bütün sonsuzluk boyunca nerede olduğu bilinmeyen, ama her halde, düşünen her insan beyninden bağımsız olarak süregiden özerk hareketinin kopyasıdır ancak. İşte çıkarılıp atılması sözkonusu olan, bu ideolojik tersyüz olma durumuydu. Biz yeniden beynimizin düşüncelerini, onları Mutlak Fikrin şu ya da bu derecede yansıları olarak, gerçek nesneler sayacağımız yerde, onları materyalist açıdan nesnelerin yansıları olarak kavradık. Bundan ötürü, diyalektik, dış dünya için

olduğu kadar insan düşüncesi için de hareketin genel yasalarının - temelde özdeş olan ama ifadede birbirinden ayrılan, insan beyni onları bilinçli olarak uygulayabildiği halde, doğada ve şimdiye dek büyük bölümüyle insanın tarihinde de bu yasaların yalnız bilinçsiz olarak görünüşte sonsuz bir dizi raslantılar içinde dış zorunluluk biçiminde kendilerine yolaçmaları anlamında birbirinden ayrılan iki yasalar dizisininbilimine indirgeniyordu. Ama bu yolda Fikrin kendisinin diyalektiği gerçek dünyanın diyalektik hareketinin yalnızca basit bir bilinçli

yansısı haline geldi ve böylelikle Hegel'in diyalektiği başı yukarda olmak üzere doğrultuldu, ya da daha tam ve doğru bir deyişle, başının üzerinde dururken yeniden ayakları [sayfa 51] üzerine kondu."[21] Kısacası, Marx, hegelci sistemin "usa-uygun çekirdeğini", yani diyalektiği alıkoyarak idealist kabuğunu attı. Bunu, *Kapitalin* ikinci son sözünde kendisi de açıkça söylüyor (Ocak 1873):

"Benim diyalektik yöntemim, hegelci yöntemden yalnızca farklı değil, onun tam karşıtıdır da. Hegel için insan beyninin yaşam süreci yani düşünme süreci -Hegel bunu 'Fikir' *("Idea")* adı altında bağımsız bir özneye dönüştürürgerçek dünyanın yaratıcısı ve mimarı olup, gerçek dünya, yalnızca 'Fikir'in dışsal ve görüngüsel *(phenomenal)* biçimidir. Benim için ise tersine, fikir, maddi dünyanın insan aklında yansımasından ve düşünce biçimlerine dönüşmesinden başka bir şey değildir."[22] Marx ve Engels bu diyalektik anlayışı, kesin olarak tersine döndürmeyi nasıl başardılar? Bunun yanıtı onların yazılarındadır. Onları, diyalektiğin nesnel bir temeli olduğunu düşünmeye götüren, 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın ilk on yıllarında, doğa bilimlerindeki ilerleyiştir.

Bu konuda üç büyük buluşun belirleyici bir rolü olmuştur:

1. En karmaşık organizmaların gelişmelerinin başlangıcı olan

canlı hücrenin bulunuşu.

2. Enerjinin dönüşümünün bulunuşu: ısı, elektrik, mıknatıs, kimyasal enerji vb. aynı maddi gerçeğin nitel bakımdan farklı biçimleridirler.

3. Darwin'e borçlu bulunulan dönüşümcülük. Taşıllar biliminin (paleontolojinin) ve hayvan yetiştiriciliğinin verilerine dayanarak, dönüşümcülük, bütün canlı varlıkların (insanın da) doğal bir evrimin ürünleri olduğunu gösteriyordu. (Darwin'in *Türlerin Kökeni,* 1859.)

Zamanın bilimlerinin tümünde olduğu gibi (örneğin, [sayfa 52] güneş sistemini bir bulutsudan başlatarak açıklayan Kant ve Laplace'ın varsayımı; ya da yeryuvarlağının tarihini yeniden düzenleyen yerbilimin doğuşu gibi), bu buluşlar da, doğanın diyalektik niteliğini, zorunlu yasalara göre, durmadan yeni yönler doğurarak gelişen, oluş halindeki sınırsız bir bütünün birliği olarak aydınlığa çıkarıyordu; insan türü ve insan toplumu, bu evrensel oluşumun bir anıdır.

Marx ve Engels'in vardıkları sonuç, derin bir şekilde diyalektik olan bu gerçeği anlamak için, dünyanın birliğini önleyen ve onun hareketini donduran metafizik yöntemden vazgeçmek gerektiği oldu; şu, Hegel'in nesnel temellerini ortaya koymadan üne kavuşturduğu yöntem, diyalektik bir yöntem gerekliydi.

Demek ki, diyalektik yöntem, Marx ve Engels tarafından dışardan, keyfi olarak geliştirilmiş değildi. Marx ve Engels, diyalektik yöntemi, diyalektik olan nesnel doğayı konu olarak aldıklarına göre, bilimlerin kendisinden çıkardılar.[23]

Bunun içindir ki, Marx ve Engels, bütün ömürleri boyunca, bilimlerdeki ilerlemeyi çok yakından izlediler; böylece diyalektik yöntem de, evren bilgisi derinleştiği ölçüde belirlendi, kesinleşti. Marx ile (ki, kendi yönünden, ekonomi politiğin temellerine inerek, *Kapitali* kaleme alıyordu) anlaşma içinde Engels, uzun yıllarını, felsefenin ve doğa bilimlerinin özenle incelenmesine ayırdı. Böylece, 1877-78 yıllarında *Anti-Dühring'* i[11] yazdı. Engels, engin bir tahlil yapıtını, [sayfa 53] *Doğanın Diyalektiğini*[12] yazmaya başlamıştı; diyalektik yöntemle dikkat çekici bir şekilde aydınlatılan çağının bilimlerinin düzeyini saptayan bu yapıtın birçok bölümleri kalmıştır.

Diyalektik yöntemin bu verimliliği, gittikçe daha çok genişleyen bir hareketle, her bilim kolundan sayısız bilginleri marksizme kazandıracaktı. Fransa'da bu bilginlerin klâsik örneği, aynı zamanda büyük bir yurttaş, hayran olunası bir yurtsever olan büyük fizikçi Paul Langevin'dir.

Diyalektik yöntemin bu verimliliği, bizzat Marx ve Engels'le de yararlılığını gösterecekti. Düşünce adamı oldukları kadar, savaşan devrimciler olan Marx ve Engels, onlardan önce gelen en dahi kişilerin doğru olarak koyamadıkları sorunu, *diyalektikçi oldukları* için, çözümlediler: materyalist diyalektiği insanlık tarihine uygulayarak, *gerçekte* (genel teorisi tarihsel materyalizm olan) *toplumlar bilimini kurdular.* Bu temel buluşun nasıl yapıldığını göreceğiz (ondördüncü ders). Bununla, sosyalizme, bilimsel bir temel sağlıyorlardı.

Öyleyse, burjuvazinin, sınıf çıkarlarından dolayı, diyalektiğe karşı savaş açmış olmasını anlamak kolaydır. “... usa-uygun biçimiyle diyalektik, burjuvazi ile onun doktriner sözcüleri için bir rezalet ve iğrençliktir, çünkü şeylerin mevcut bugünkü durumunu olumlu yanlarıyla kavrar, aynı zamanda bu durumun yadsınmasını, onun kaçınılmaz çöküşünün anlaşılmasını içerir; *çünkü diyalektik,* tarihsel olarak gelişmiş olan her toplumsal biçimi, akışan bir hareket içinde görür ve bu yüzden, onun geçici niteliğini, onun anlık varlığından daha az olmamak üzere hesaba katar; hiçbir şeyin zorla kabul ettirilmesine izin vermez, *özünde eleştirici ve devrimcidir*.”[13] (İtalikler bizim, *-G.B.-M.C.)*

Bunun içindir ki, burjuvazi metafizikte kendine sığınak arar;

[11] Friedrich Engels, *Anti-Dühring,* Sol Yayınları, Ankara 1995.

[12] Friedrich Engels, *Doğanın Diyalektiği,* Sol Yayınları, Ankara 1996.

[13] Karl Marx, *Kapital,* Birinci Cilt, s. 29.

bunu göstermek olanağını bulacağız. [sayfa 54]

IV. FORMEL MANTIK VE DİYALEKTİK YÖNTEM

Bu ilk dersi mantık üstüne birkaç gözlemle biraz daha uzatmak yararlı olur.

Bilimlerin, başlangıç dönemlerinde ancak metafizik bir yöntem kullanabildiklerini (II. kesim, *b)* görmüştük.

Bu yöntemi genelleştirerek, Yunan filozofları (özellikle Aristoteles), kendini yanılgılardan korumak için, düşüncenin her durum ve koşul altında izlemek zorunda olduğu birtakım evrensel kurallar ortaya koymuştu. Bu kuralların birliğine *mantık* adı verildi. Mantığın konusu, gerçeği araştırmada düşüncenin izlemesi gereken ilkelerin ve kuralların incelenmesidir. Bu ilke ve kurallar, bir fanteziden ibaret değildirler, insanın doğa ile yinelenen alışverişinden ortaya çıkarlar: insanı "mantıklı" kılan, insana gelişigüzel herhangi bir şeyin yapılamayacağını öğreten doğadır!

İşte formel mantık denen geleneksel mantığın üç bellibaşlı kuralı:

1. *Özdeşlik ilkesi:* bir şey, kendisiyle özdeştir. Bir bitki bir bitkidir; bir hayvan bir hayvandır. Yaşam yaşamdır; ölüm ölümdür. Mantıkçılar bu ilkeyi formülleştirerek *a,* a'dır, derler.

2. *Çelişmezlik ilkesi:* bir şey aynı zamanda hem kendisi, hem karşıtı olamaz. Bir bitki hayvan değildir; bir hayvan bir bitki değildir. Yaşam ölüm

değildir; ölüm de yaşam değildir. Mantıkçılar buna *a*, *a-olmayan* değildir, derler.

3. *Üçüncünün dışarılması ilkesi* (ya da üçüncü durumun dıştalanması): birbirinin karşıtı iki olanak arasında bir üçüncünün yeri yoktur. Bir varlık, ya bitkidir ya hayvandır: üçüncü olanak yoktur. Yaşamla ölüm arasında seçim yapmak gerekir, üçüncü bir durum yoktur. Eğer *a* ve *a-olmayan* birbirinin karşıtı ise, aynı bir nesne ya a'dır, ya *a-olmayan'* dır.

Bu mantık geçerli midir? Evet, çünkü, yüzyıllar boyunca biriktirilmiş deneyimi yansıtır. *Ama* araştırma derinleştirilmek istendiği andan başlayarak *yetersizdir.* Gerçekten de, [sayfa 55] yukarda sözü edilen örnekleri yeniden ele alacak olursak, kesinlikle hayvanlar ya da bitkiler kategorisinde sınıflandırılamayan canlı varlıkların varoldukları ortaya çıkar. Bu varlıklar, hem *biri,* hem *ötekidirler.* Aynı şekilde, ne mutlak yaşam, ne mutlak ölüm vardır: her canlı varlık, her an ölüme karşı savaşımda kendi kendini yeniler; her ölüm kendi içinde yeni bir yaşamın öğelerini taşır (ölüm, yaşamın ortadan kaldırılması değildir, bir organizmanın çözülüp dağılmasıdır). Belirli sınırlar içinde geçerli olan klâsik mantık demek ki, gerçeğin daha derinliğine inme gücünde değildir. Bu mantıktan, verebileceğinden fazlasını istemek, işte bu, tam *metafiziğin* içine düşmektir. Geleneksel mantık kendi niteliği gereği olarak yanlış değildir, ama onu kendi sınırları dışında da uygulamak hevesine kapılınırsa yanlışlığa neden olur.

Bir hayvanın bir bitki olmadığı *doğrudur;* çelişmezlik ilkesine uygun olarak, onu buna, bunu ona karıştırmaktan sakınmak gerektiği de *doğrudur* ve doğru olarak kalır. Diyalektik, karışıklık, şeyleri birbirine karıştırma değildir. Ama diyalektik, bazı varlıkların hayvan ve bitki oldukları noktada hayvan ile bitkinin, gerçeğin birbirinden ayrılmaz iki görünümü oldukları da *doğrudur* der (karşıtların birliği).

Bilimlerin şafağında kurulmuş olan formel mantık, günlük kullanım için yeterlidir: sınıflandırmaya, ayırmaya olanak sağlar. Ama tahlili daha ileri götürmek istediğimizde artık yeterli değildir. Niçin? Çünkü gerçek, *harekettir* ve özdeşlik mantığı (a, a'dır), fikirlerin, gerçeği kendi hareketi içinde yansıtmasına olanak vermez. Çünkü, öte yandan, beşinci derste göreceğimiz gibi, bu hareket, *iç çelişkilerin* ürünüdür; ve özdeşlik mantığı, karşıtların birliğinin ve birinden diğerine geçişin kavranılmasına olanak vermez.

Kısacası, formel mantık, gerçeğin en yakındaki görünümlerine varabilir ancak. Diyalektik yöntem daha öteye gider, bir sürecin *bütün görünümlerine* ulaşmayı kendine amaç edinir.

Diyalektik yöntemin, bilen, anlayan düşüncenin yasalarına uygulanmasına *diyalektik mantık* denir. [sayfa 56]

IKINCI DERS

DİYALEKTİĞİN BlRlNCl ÇİZGİSİ HER ŞEY BİRBİRİNE BAĞLIDIR
(KARŞILIKLI ETKİ VE EVRENSEL BAĞLANTI YASASI)

I . Bir örnek.

II . Diyalektiğin birinci çizgisi.

III . Doğada.

IV . Toplumda.

V . Vargı.

I. BİR ÖRNEK

Bir yiğit adam barış için savaşıma katılıyor: Stockholm çağrısına imza topluyor. Dünya Halkları Kongresi için kart dağıtıyor, iş arkadaşları ile ya da tanımadığı bir kimseyle Almanya sorununun barışçı yoldan çözülmesi konusunda, Vietnam Savaşının durdurulması konusunda tartışmaya girişiyor ya da barış için ulusal birliği sağlamak üzere kendi evinde öteki kiracıları toplantıya çağırıyor.

Bazıları “Ne yaptığını sanıyor zavallı? Zamanını da emeğini de boşuna harcıyor.” diyeceklerdir. Gerçekten de, ilk bakışta, bu adamın yaptığı iş saçma bir şeydir; adam ne bakan, ne milletvekili, ne general, ne bankacı, ne diplomat. Öyleyse? [sayfa 57]

Bununla birlikte, onun *hakkı* var. Neden? *Çünkü o tek başına değildir.* Kişi olarak ne denli alçakgönüllü olursa olsun, onun girişkenliği işe yarar, çünkü tecrit edilmiş değildir. Onun eylemi, koskoca bir bütünün, dünya halklarının barış için savaşımının bir bölümüdür. Aynı anda milyonlarca insan, onun gibi, onunla aynı doğrultuda ve aynı güçlere karşı hareket ediyorlar. Aynı zincirin halkaları olan bütün bu girişkenlikler arasında *evrensel bağlantı* vardır. Ve bu girişkenliklerin her biri, kendi örneğiyle, kendi deneyimiyle, başarısızlıkları ve başarılarıyla ötekine yardım ettiği (karşılıklılık) için bütün bu girişkenlikler arasında *karşılıklı etki* vardır.

Kendi seçeneklerini karşılaştırdıkları zaman, tecrit edilmemiş olduklarını anlarlar, aynı zamanda, *her şeyin birbirine bağlı olduğuna* inanırlar.

İşte pratikten alınmış pek basit bir örnek. Görülüyor ki, yalnızca diyalektik yöntemin ilk yasası, doğru yorumlamaya olanak veriyor. Burada diyalektik, metafiziğe kökten karşıdır: "Kendini bu kadar sıkıntıya sokmak, basit insanları tedirgin etmek, insanlarla tartışmak neye yarar? Barış bu basit insanlara bağlı değildir..." demek, metafizikçi gibi uslamlamaktır. Metafizikçi gerçekte, ayrılabilir olmayanı ayırır. 1952 Ekiminde, Barış için Asya ve Pasifik Konferansına, Los Alamos'a, ilk atom bombasının yapılışına katılan bir bilgin, Joan Hinton da geldi.

> "Nagazaki üzerine atılan ilk bombaya ellerimle dokundum. Derin bir suçluluk hissi duyuyorum ve insanlığa karşı bir cinayetin hazırlanışında bir rol oynamış olmaktan utanç duyuyorum. Nasıl oldu da bu görevi yerine getirmeyi kabul ettim? 'Bilim için bilim' yanlış felsefesine inanıyordum da ondan. Bu felsefe, modern bilimin zehiridir. Bilimi toplumsal yaşamdan ve insanlardan ayırmak demek olan bu yanılgı yüzündendir ki, savaş sırasında, atom bombası yapımında çalışmaya sürüklendim. Bilgin olarak kendimizi 'salt bilime' vermemiz gerektiğini ve geriye kalanın da mühendislerin ve devlet adamlarının işi olduğunu düşünüyorduk. Beni fildişi kulemden çekip çıkarmak ve bana 'salt bilim' olmadığını ve [sayfa 58] bilimin ancak insanlığın çıkarlarına hizmet ettiği ölçüde bir anlamı olduğunu anlatmak için Hiroşima ve Nagazaki bombardımanları faciasının gerekmiş olduğunu söylemeye

> utanıyorum. Birleşik Devletler'de ve Japonya'da hallen atom silahlarının yapımında çalışan bilginlere sesleniyorum ve onlara 'Ne yaptığınızı iyi düşününüz' diyorum".

Metafizikçi, kendi yaptığı işin, başkalarının yaptıkları ile bağlantılı olduğunu düşünmez; işte bu, atom bilgininin durumuydu, o "bilimsel düşünüce" uygun davrandığını düşünürken, gerçekte bilime karşı bir tutum almıştı, çünkü kendi mesleki eyleminin nesnel koşulları ve çalışmasının yararlılığı üzerinde, kendi kendini sorguya çekmeyi reddediyordu.

Bu gibi davranışlar çok yaygındır. Başka bir örnek almak istersek, örneğin, her fırsatta: "Spor, spordur; siyaset siyasettir. Ben hiçbir zaman siyaset yapmadım." diyen sporcunun durumu. Sporla siyasetin başka başka eylemler olduğu doğrudur. Ama onlar arasında hiçbir ilişki olmadığı yanlıştır. Eğer sporcunun satınalma gücü azalırsa, ve eğer işsiz kalırsa, spor gereçlerini ve giysilerini nasıl satın alabilecektir? Ve eğer savaş, spor için ayrılan bütçeleri, ödenekleri kemirip yutarsa, stadlar ve yüzme havuzları nasıl yapılabilecektir? Görülüyor ki: spor, metafizikçinin bilmediği, ama diyalektikçinin bulduğu bazı koşullara bağlıdır; ödeneksiz spor olmaz; ama bir barış siyaseti olmadan da ödenek olmaz. Demek ki, spor siyasetten ayrılmıyor. Bu bağı bilmeyen, unutan sporcu, yalnız spor davasına hizmet etmemekle kalmaz, onu savunmanın çarelerini de elinden kaçırır. Niçin? Çünkü her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğunu anlamadığı için, savaş siyasetine karşı savaşım vermeyecektir; bir an gelecektir, sporu, onun koşullarını gerçekleştirmeden istediği için, ister ülkenin yıkımı spor

ekiplerini ortadan kaldıracağı için olsun, ister savaş gelmiş olacağı için olsun, artık hiç spor yapamayacaktır.

II. DİYALEKTİĞİN BİRİNCİ ÇİZGİSİ

> "Diyalektik, metafiziğin tersine, doğaya, birbirinden [sayfa 59] kopuk, tek başına ve birbirinden bağımsız ayrı ayrı nesnelerin ve görüngülerin *(phenomene)*[24] rasgele bir araya toplanmış bir yığını olarak değil, nesnelerin ve görüngülerin organik olarak birbirlerine bağlı bulundukları, birbirlerine bağımlı oldukları ve karşılıklı olarak birbirlerini koşullandırdıkları bağlantılı tam bir bütün olarak bakar.
>
> "Bu yüzden diyalektik yönteme göre, hiçbir doğa olayı, tek başına, çevresindeki olayların dışında ele alındığında anlaşılamaz; çünkü doğanın herhangi bir alanındaki herhangi bir olay, çevresindeki koşulların dışında düşünülürse ve bu koşullardan ayrılırsa anlamsız bir şey haline geliverir; tersine, herhangi bir olay, çevresindeki olaylarla çözülmez bağları açısından kendisini kuşatan olayların onu koşullandırdıkları gibi düşünülürse, anlaşılabilir ve açıklanabilir."[25]

Diyalektiğin birinci çizgisinin açıklanışı, onun çok genel olan niteliğini gösteriyor: bu çizgi, doğada ve toplumda, evrensel olarak doğrulanır.

HI. DOĞADA

Metafizik, kaba maddeyi, canlı maddeyi, düşünceyi ayırır; metafizikçiye göre, bunlar, mutlak olarak birbirlerinden yalıtılmış, birbirlerinden bağımsız üç ilkedir.

Ama düşünce, beyinsiz varolur mu? Ve beyin, bedensiz? Fizyoloji (canlı varlığın işlevlerinin bilimi) bilinmiyorsa, psikoloji (düşünen eylemi inceleyen bilim) olanaksızdır ve bu da sıkı sıkıya biyolojiye (genel anlamıyla yaşam bilimi) bağlıdır. Ama yaşamın kendisi kimyasal süreçler bilinmeden anlaşılamaz;[26] [sayfa 60] kimyaya gelince, o da molekülleri ele aldığında, onların atom yapılarını bulur; oysa atomun incelenmesi fiziğin alanına girer. Eğer şimdi biz, fiziğin incelediği bu öğelerin kökenini bulmak istersek, bize bu öğelerin oluşumunu gösteren yeryüzü bilimlerine kadar gitmemiz gerekmeyecek mi? Ve buradan, yeryüzünün bir parçası bulunduğu güneş sisteminin incelenmesine (astronomiye) kadar uzanmayacak mıyız?

Böylece, metafizik, bilimsel ilerlemeyi engellediği halde; diyalektik, bilimsel olarak kurulmuştur. Kuşkusuz, bilimler arasında kendilerine özgü ayrılıklar vardır: kimya, biyoloji, fizyoloji, psikoloji farklı, *özgül* alanları inceler; buna tekrar döneceğiz. Ama bu yüzden, bütün bilimler, evrenin birliğini yansıtan temel bir birlik oluşturmaktan geri durmazlar. Gerçek bir *bütündür.* İşte diyalektiğin birinci çizgisi bunu anlatır.

Elbette ki, *karşılıklı etkilemenin*, *karşılıklı koşullandırmanın* ne olduklarını örnekleriyle iyice belirtmek yararlı olacaktır.

Madeni bir yayı ele alalım. Bu yayı, çevreleyen evrenden ayrı olarak değerlendirebilir miyiz? Yay, insanlar tarafından (toplum) topraktan (doğadan) çıkarılmış bir madenden yapıldığına göre, besbelli ki hayır. Ama daha yakından bakalım. Şurada dururken, yayımız, çevreleyen yerçekimi, ısı, oksitlenme, vb. gibi koşullardan bağımsız değildir. Bu koşullar, onun yalnız konumunu değil, yapısını da değiştirebilir (pas). Yaya bir kurşun parçası asalım: bu yay üzerinde oluşturduğu bir kuvvetle, yay gerilir; yayın biçimi belirli bir direnç noktasına kadar değişir; ağırlık yay üzerinde etki yapar, yay ağırlık üzerinde etki yapar; yay ve ağırlık bir bütün oluştururlar; aralarında etki, karşılıklı bağlantı vardır. Bundan başka; yay, moleküllerden bileşmiştir, bu moleküller birbirlerine öyle bir çekim kuvveti ile bağlıdırlar ki, belirli bir ağırlığın ötesinde yay artık gerilemez, kopar: bazı moleküller arasındaki bağ çözülmüştür. Gerilmemiş olan yay, gerilmiş yay, kopmuş yay her seferinde, moleküller arasında başka [sayfa 6i] bir bağ tipi vardır. Eğer yay ısıtılırsa, moleküller arasındaki bağlar başka bir biçimde değişir (genleşme). Biz diyeceğiz ki, yapısında ve çeşitli biçim değişikliklerinde, yay, kendisini oluşturan milyonlarca molekül arasındaki *karşılıklı etkiyle* kurulmuştur. Ama bu karşılıklı etkinin kendisi de, yay (bütünüyle) ve çevreleyen ortam tarafından *koşullandırılmıştır:* yay ve çevreleyen ortam bir *bütün* oluştururlar; kendi aralarında *karşılıklı bir etki* yaparlar. Eğer bu etki bilinmezse, o zaman yayın oksitlenmesi (pas), yayın kopması anlamsız, saçma olaylar haline gelir. Stalin, diyalektiğin birinci çizgisini yorumlarken şöyle yazar:

> “Bu yüzden diyalektik yönteme göre, hiçbir doğa olayı,
>
> tek başına, çevresindeki olayların dışında ele alındığında anlaşılamaz; çünkü doğanın herhangi bir alanındaki herhangi bir olay, çevresindeki koşulların dışında düşünülürse ve bu koşullardan ayrılırsa anlamsız bir şey haline geliverir; tersine, herhangi bir olay, çevresindeki olaylarla çözülmez bağları açısından kendisini kuşatan olayların onu koşullandırdıkları gibi düşünülürse, anlaşılabilir ve açıklanabilir.”[27]

En anlamlı karşılıklı etkileme örneklerinden biri de, canlı varlıkları, onların varoluş koşullarına, “ortam”larına birleştiren bağdır. Bitki, örneğin havadan oksijeni alır, ama o da havaya karbonik gaz, ve su buharı verir. Ama bu, yalnızca, bitki ile ortam arasındaki karşılıklı etkinin en basit görünümlerinden biridir. Güneş ışığının sağladığı enerjiden yararlanarak, bitki, topraktan çekip aldığı kimyasal öğelerin yardımıyla kendi öz gelişmesine olanak hazırlayan bir organik maddeler bireşimi oluşturur. O gelişmekteyken, aynı zamanda, toprağı ve bunun sonucu olarak da, kendi türünün sonraki gelişmesinin koşullarını da dönüştürür. Kısaca, bitki, ancak, kendisini çevreleyen ortam ile birlikte vardır. Bu karşılıklı etki, canlı varlıkların bütün bilimsel teorilerinin hareket noktasıdır, çünkü karşılıklı etki onların varlığının evrensel koşuludur: canlı varlıkların gelişmesi, onların varlık [sayfa 62] ortamlarının dönüşümlerini yansıtır. Miçurinci bilimin ilkesi, başarılarının kaynağı buradadır. Miçurin, canlı türlerle ortamın birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğunu anlayarak, ortamı değiştirmek yoluyla türleri de dönüştürmeyi başardı.

Aynı şekilde, büyük fizyoloji bilgini Pavlov, organizma ile ortam arasındaki ayrılmaz birliği iyi bilmeseydi, üstün sinirsel işleyiş bilimini kuramayacaktı. Beyin kabuğu (korteks), organizma ile ortamın karşılıklı etki süreçlerinin tamamlandığı organdır. Organizmanın tümü korteksin buyruğu altındadır, ama korteksin kendisi de, her an, dış ortamdan (organizmadan) gelen, geçmiş ve şimdiki uyarıların buyruğu altındadır. Bedende oluşan bütün olgular -örneğin bir *hastalık*- çeşitli görevleri düzenleyen ve doğal ortamda insan içintoplumsal ortamda varolan koşullardan ayrılmaz olan

üstün sinirsel işleyişe bağlıdırlar.

Bu, olguların birliği ve karşılıklı etkisi ilkesi, bu büyük ilke, bütün bilimlerin ilerlemesi için her zaman zorunlu olan bir ilkedir. Bu konuda örnekler çoğaltılabilir. Örneğin atmosfer basıncının Torricelli tarafından bulunuşunu (1644) alalım:

Cıva ile dolu bir tüp, gene cıva ile dolu bir kabın içine ağzı aşağı gelecek biçimde konursa, tüpteki cıva belirli bir yüksekliğin altına düşmez, ve kaptaki cıva düzeyinin üstünde kalır.

Bu olgu, kendi koşullarından yalıtıldığı sürece anlaşılamaz. Eğer tersine, tüpün daldırılmış olduğu (kap içindeki) civanın yüzeyinin yalıtılmamış olduğuna, atmosferle temas halinde bulunduğuna ve tüpün içinde olup bitenlerle *çevreleyen koşullar* arasındaki karşılıklı etkiye dikkat edilirse, o zaman, açıklama olanaklı olur: civa, tüp içinde asılı kalır, *çünkü*

hava, kaptaki civa üzerine bir basınç (atmosfer basıncı) yapar. Torricelli, kap, bir hava okyanusunun dibindeymiş gibi dikkate alınmalıdır, der.

İncelenen olgu, kendisini çevreleyen koşullardan ayrılırsa, diyalektiğin birinci yasası bozulur, bilimde buluşlar yapılamaz. [sayfa

63]

IV. TOPLUMDA

Metafizik, toplumsal olguları birbirinden ayırır, soyutlaştırır; iktisadi gerçek, toplumsal yaşam, siyasal yaşam da bir o kadar birbirlerinden ayrılmış alanlardır. Ve metafizik, bu alanların her birinin içine, binlerce bölmeler sokar. Bu durum, insanı şöyle konuşmalara götürür: “Amerika hükümeti, suçsuz Rosenbergler’i elektrik sandalyesine gönderiyor, bu budalalıktır, anlamsız bir davranıştır.” Diyalektikçi bunu şöyle yanıtlar: bu idam olayının bir anlamı vardır; Amerikan yöneticilerinin bütün siyasetini, yalana ve yıldırmaya gereksinme duyan savaş siyasetini yansıtır.

Metafizikçiye göre, toplumların tarihi anlaşılmaz bir şeydir: olumsallıklar (yani nedensiz olaylar), saçma raslantılar kaosudur. Dünyanın esasının kesin olarak saçma bir şey olduğunu öne süren filozoflar (Albert Camus gibi) vardır. Felsefe, felaket kışkırtıcılarının pek işine yarar. Diyalektikçi, doğada olduğu gibi, toplumda da her şeyin birbirine bağlı olduğunu bilir. Eğer okullar yıkılıyorsa, bu, yöneticilerin yeteneksizliğinden değildir, savaş siyasetleri uğruna okul binalarını *zorunlu olarak* feda etmelerindendir. Aragon’un da belirttiği gibi, yöneticiler, bizim ölüm süremizi uzatmak için yaşam süremizi kısaltıyorlar. “Her şey, yer ve zaman koşullarına bağlıdır.” Diyalektik, toplumsal olguları kavramayı ve açıklamayı başarır, çünkü, diyalektik, bu olguları, kendilerini doğrudan, bağlı oldukları ve karşılıklı etki ilişkisi içinde bulundukları tarihsel

koşullara bağlar. Metafizikçi, yer ve zaman koşullarını hesaba katmaksızın, soyutta kalır.

Bunun gibi, bazı kişiler, 1944'te, Komünist Partisinin yönettiği Fransız proletaryasının iktidarı alacak güçte olduğuna ve bunu yapmamakla "otobüsü kaçırdığına" içtenlikle inanırlar. İlk bakışta çekici bir değerlendirme ama yanlış. Neden yanlış? Çünkü bu değerlendirme ancak bütünle ilişkisi bakımından bir anlamı olan bir yönü, keyfi olarak bütünden ayırıyor. Daha yakından bakalım. [sayfa

64]

İlkin Direnişin niteliği ve amacı konusunda yanılma var. Elbette ki, devrimci parti, Komünist Partisi tarafından yönetilen işçi sınıfı en büyük güç oldu. Ama Direnişin amacı, proletarya devrimi değil, ülkenin kurtarılması ve faşizmin yok edilmesiydi. Böyle bir amaç, her durumda Fransızı biraraya topladı (büyük bir kesimi Vichy hükümetinden bağını koparan burjuvaziyi bölecek ölçüde). Direniş çok çeşitli biçimler aldı: silahlı savaşım, işçi grevleri, kadınların alış-veriş konusundaki gösterileri, köylülerin ürünü teslim etmeyi reddetmeleri, vişici baskı aletinin (memurlar tarafından) sabote edilmesi, gençlerin STO'ya karşı, öğretmenlerin, bilginlerin hitlerci gerici öğretimine karşı savaşımı, vb., vb.. Direniş *büyük bir ulusal davranış* oldu. Onun başat çizgisi budur. Fransız komünistlerinin değeri, durumu bütünü içinde anlamaları oldu: onun için Hitler'e ve suç ortaklarına karşı savaşımda geniş bir ulusal cephe kurmaya çalıştılar, ve Direnişin, halkımızın geniş yığınlarından kopmuş bir tekke halinde dejenere

olmasına izin vermediler. Gitgide daha çok tecrit edilmiş hale gelen düşmana karşı 1944 *ulusal* ayaklanması böyle olanaklı oldu.

Eğer o sırada, işçi sınıfı, “devrim yapma”ya, “sosyalizmi kurma”ya kalksaydı ne olurdu? Eğer, 1944’te *Hitlere karşı savaş devam etmekteyken*, komünistler, “artık Fransayı ve dünyayı nazilerden kurtarmak sözkonusu değildir, derhal proleter devrimi yapmak sözkonusudur” demiş olsalardı, işçi sınıfının, ülkenin kurtuluşu için savaşmaya kararlı, ama devrimci bir hareketi desteklemeye hiç de hazırlıklı olmayan her sınıftan milyonlarca Fransız yurttaşı ile bağlarını kopardığını göreceklerdi. Ve hitlerciler, suç ortakları, gerici burjuvazi, vişiciler bayram ederdi buna. Tecrit edilmiş bir işçi sınıfı, Direnişin yönetimini, en çetin fedakarlıklar pahasına üstlendiği yönetimi kaybederdi. Böylece diktatörlük kapıları, Amerikan ordusunun da yardımıyla De Gaulle’e ardına kadar açılmış olurdu.

Amerikan ordusu, gerçekten de -bu, aydınlatılacak ikinci noktadır-, ancak Sovyet zaferleri Avrupa’da ikinci cepheyi [sayfa 65] kaçınılmaz kıldığı için çıkartma yapmıştı. Amerikan yöneticilerinin art-düşüncesi, Hitler’in yenilgisinin, o zamana kadar Wehrmacht’ın işgali altında bulunan ülkelerde komünizme yararlı olmasını önlemekti. Eğer bu nesnel koşulları iyi bilmeyip, işçi sınıfı birdenbire iktidara atılsaydı, halkımız bir kıyıma uğrayacak, Amerikan ordusu, daha o *andan itibaren*, bugün de sahip olduğu işgal ordusu niteliğini alacaktı: ve bu kez, baskı, yeni Oradourlar yaratmak için geri gelen *nazilerin suç ortaklığıyla* yapılacaktı. Hitler Almanyası’nın, büyük Alman burjuvazisinin (örneğin, Amerikalıların sayesinde serbest bırakılan Krupplar’ın) umudu, Üç Büyükler arasındaki

ittifakta bir kopma meydana gelmesi değil miydi? Münih ittifakı böylece yeniden perçinlenmiş olur, gerici burjuvazinin, sosyalist ülkelere karşı, halkların kurtuluşunda kesin rolü oynayan Sovyetler Birliği'ne karşı Kutsal İttifakı daha 1944'te gerçekleşmiş olurdu. Dört yıllık bütün çabaların bütün acıların kazancı, Fransız halkının kanında boğulurdu.

Buna karşılık, o zaman, "çevreleyen koşulların" tümü, komünistlerin yaptıkları gibi, faşizmin tasfiyesini, bir burjuva demokratik cumhuriyeti istemeye uygundu. Fransız halkının geniş yığınlarınca kabul edilebilir olan bu istem, gerçekleşebilir bir istemdi, ve büyük bir ileri adım sağladığı için de, ilerici bir istemdi. Gerçekten de, işçi sınıfı, burjuva demokratik cumhuriyette *kendi sınıf savaşımı için en elverişli koşulları* bulur: bu, Fransız işçi hareketinin, kurtuluşu izleyen aylardaki ileri atılımını açıklar, bu atılım, komünistleri iktidara getirdi, halkımıza, ekonomisini yeniden yaratmayı, yaşam düzeyini yükseltmeyi, toplumsal güvenliği, ulusallaştırmaları, işletme kurumlarını, demokratik bir anayasa, oy pusulası, kadınlar için seçilme hakkını, memurlar tüzüğünü vb., vb. sağladı. Bu sayededir ki, işçi sınıfı, 1947'de, gerici güçlerin karşı saldırısına meydan okumak için kendisini en iyi savaşım koşulları içinde bulabildi.

Uluslararası planda, Hitler Almanyası'na karşı Üç Büyükler arasındaki ittifakın devamı *Wehrmacht'ın ezilmesini* [sayfa 66] sağladı. Ama hepsi bu olmadı: Birleşmiş Milletler örgütünün kurulmasını ve Potsdam antlaşmalarını vb. mümkün kıldı ki bunlar, sonradan Amerikan emperyalizminin gizli dolaplarına engel teşkil edeceklerdi. Üç Büyüklerin antantı, Avrapa'nın *genç halk demokrasilerinin* işini kolaylaştırdı, ve bu

nokta da birinci derecede önemlidir, 1944'te Fransız komünistlerinin serüvenci bir siyaseti, bu başarıları tehlikeye düşürürdü: bu başarılar, uluslararası kapitalizmi son derece zayıflatmıştır. Bir ülkenin işçi hareketi hiçbir zaman kendi başına değil, *ama bütünle ilişkisine göre değerlendirilmelidir.*

Olayları karşılıklı etkileri ve bütünlükleri içinde dikkate almanın ve bir olguyu, onu "çevreleyen koşullar"dan asla ayırmamanın zorunluluğunu gösteren daha başka örnekleri tahlil edebiliriz. Şu örnekle yetinelim:

Faşist burjuvaziye karşı burjuva demokratik cumhuriyeti istemek, Fransız işçi hareketinin bugünkü durumuna tamamıyla uygun düşen bir istemdir. Bu istem, en başta gelen düşmana karşı yaşamını sürdürmek için kendi yasasına uymayanı boğmaktan başka çıkar yolu olmayan gerici burjuvaziye karşı, işçi sınıfının çevresinde geniş bir halk toplaşmasını sağlamaya en elverişli istemdir. Ama Sovyetler Birliği'nde aynı isteme başvurmak saçma bir şey olur. Niçin? Çünkü nasıl ki, burjuva demokratik cumhuriyet, faşizme göre bir ilerleme ise, (emekçilere üretim araçları mülkiyetini sağlayan) sovyet sosyalist cumhuriyeti de burjuva cumhuriyetine göre kesin bir ilerlemedir. Bizim halkımız için ileri bir adım olacak olan şey, Soyyetler Birliği için geri bir adım olurdu. Metafizikçi, kibrinden, zaman ve yer koşullarını bilmez. Demokrasiyi kendi koşullarından ayırır; burjuva demokrasisi ile sovyetik demokrasi arasında ayrım yapmaz. Ve burjuva demokrasisinden başka demokrasi tanımadığı için de, burjuva demokrasisini demokrasiye özdeşleştirir: Sovyetler Birliği'ni "bir demokrasi" olmamakla suçlar. Ve bunun, bir burjuva

demokrasisi olmadığı doğrudur, çünkü o, kapitalist sömürüyü tasfiye ederek, bütün iktidarı emekçilere veren yeni bir [sayfa 67] demokrasi yaratmıştır.

Kısaca, metafizikçi, politik biçimi, kendisini doğuran ve açıklayan tarihsel koşulların bütününden *soyutlar,* tecrit eder; diyalektikçi bu koşulları yeniden bulur.

V. VARGI

Ne doğa, ve ne de toplum, anlaşılmaz bir kaos değildir: *gerçeğin bütün görünümleri zorunlu ve karşılıklı bağlarla birbirine* bağlıdırlar.

Bu yasanın *pratik* bir önemi vardır.

O halde, bir durumu, bir olayı, bir işi kendisini meydana getiren ve açıklayan koşullar açısından değerlendirmek gerekir.

Her zaman olanaklı olanı ve olanaklı olmayanı hesaba katmak gerekir.

> "İnsan kendi dileklerini gerçek gibi almamalıdır. Bir devrimci için, her şeyden önce, görüngüleri bütün gerçeklikleriyle ve doğru olarak saptamak sözkonusudur. ... Kabul ediyorum ki, belli bir durumda, belli bir karar alınır, ve bu durum değişince ilkin alınmış olandan farklı bir karar alınır. Başarı için koşullar artık yeterli görünmüyorsa, düşmanın önünden çekilinir; tersine, eğer hareketi şiddetlendirmekte daha büyük bir başarı şansıyla sonuç alabilmek umudu varsa, derhal savaşa gidilir. Her ne olursa, bir formülle, bir kararla bağlı kalınamaz, hareketimiz bu noktada tehlikeye sokulmaz."[28]

Eylemin koşullarını unutmak, *dogmatizmdir.*

Elbette ki, devrimci proletaryanın, diyalektiğin bu birinci yasasına saygı göstermekte çıkarı vardır, oysa burjuvazi bu yasayı unutturmak isteyecektir, çünkü çıkarı buna karşıdır. Toplumsal adaletsizlikten sözedenlere "Bu, geçici bir kusurdur!" diye yanıt verir. Aynı şekilde, iktisadi bunalımları, yüzeysel ve gelip geçici görüngüler olarak gösterir. Diyalektik [sayfa 68] bilimin yanıtı: toplumsal adaletsizlik, bunalımlar, kapitalizmin *zorunlu* sonuçlarıdır.

Burjuva filozoflar, gerçeği parçalara bölmek ve bu yolla, sömürücü sınıfın yararına, gerçeği olduğundan başka göstermek olanağını sağladığı için metafiziğe taparlar. Düşünce bütünü içinde gerçek olana ulaşır ulaşmaz derhal karşı çıkarlar: bu artık usule uygun değildir, bu artık "felsefeye" uygun değildir. Felsefe onlara göre, her kavramın uslu uslu yerini koruduğu bir klasördür: burada düşünce, şurada madde; burada "insan", ötede toplum vb., vb..

Tersine, diyalektik, her şeyin birbirine bağlı olduğunu öğretir. Ve bunun sonucu olarak, bir amacın gerçekleşmesi için hiçbir çaba yararsız değildir. Barış savaşçıları, savaşın kaçınılmaz olmadığını bilirler, çünkü savaşa karşı her eylem, değeri olan, barışın zaferini hazırlayan bir eylemdir.

İşte bunun içindir ki, diyalektikle donatılmış her devrimci militan, yüksek bir sorumluluk duygusuna sahiptir: hiçbir şeyi raslantıya bırakmaz, her çabayı gerçek değeriyle ölçer.

Bu, gerçeğin tam olarak kavranılması, uzağı görme olanağını sağlar. Yenilmez bir cesaret verir, öyle bir cesaret ki, Alman askerleri tarafından kurşuna dizilen diyalektikçi filozof V. Feldmann, son nefesinde, “Ahmaklar, sizin için ölüyorum” diye bağırabilir onlara.

Onun hakkı vardı. O, Fransız halkı için olduğu kadar Alman halkı için de savaşım veriyordu, çünkü *her şey birbirine bağlıdır.*

[sayfa 69]

YOKLAMA SORULARI

1. Karşılıklı etkiye örnekler arayınız.

2. Neden, bir olgu (doğal ya da toplumsal) koşullarından yalıtıldığı zaman kavranılmaz?

3. Belirli bir örnek üzerinde, burjuvazinin, emekçileri yanıltmak için olayları tarihsel koşullarından nasıl ayırdığını gösteriniz.

UÇUNCU DERS

DİYALEKTİĞİN İKİNCİ ÇİZGİSİ HER ŞEY DURUM DEĞİŞTİRİR (EVRENSEL DEĞİŞME VE KESİNTİSİZ GELİŞME YASASI)

I . Bir örnek.

II . Diyalektiğin ikinci çizgisi.

III . Doğada.

IV . Toplumda.

V . Vargı.

I. BİR ÖRNEK

Filozof Fontanelle, bahçıvanın sonsuzluğuna inanan bir gülün öyküsünü anlatır. Gül, bahçıvanın sonsuzluğuna niçin inanır? Çünkü gül, bahçede, hiçbir zaman başka bir bahçıvan görmemiştir. Metafizikçi de böyle düşünür: değişmeyi yadsır.

Bununla birlikte deneyim bize öğretir ki, bahçıvanlar ölümlüdür, güller de. Kuşkusuz bir gülden çok daha yavaş değişen şeyler vardır ve metafizikçi, bu durumdan, onların değişmez olduğu sonucunu çıkarır; onların görünüşteki durağanlığını mutlak sayar, şeylerden yalnız onların değişmediği sanısını veren görünümü alır: bir gül, bir güldür; bir bahçıvan bir bahçıvandır. Diyalektik yalnız görünüşte kalmaz; hareketleri içinde şeyleri kavrar: gül, gül olmadan önce [sayfa 70] bir goncaydı; açılmış gül, saatten saate, göz, onda bir değişiklik farketmese bile, değişir. Yapraklarını ister istemez, dökecektir. Ama bundan daha az zorunlu olmamak üzere, başka güller doğacak ve sırası geldiğinde onlar da açılacaktır.

Günlük yaşamda, her şeyin hareket olduğunu, her şeyin durum değiştirdiğini; ortaya koyan binlerce örnek bulabiliriz.

Masa üzerindeki şu elma kımıldamıyor. Ama diyalektikçi şöyle diyecektir: bu kımıldamayan elma gene de hareket halindedir; on gün sonra bugünkü halinde olmayacaktır. O, yeşil bir elma olmadan önce bir çiçekti;

zamanla ayrışacak, çekirdekleri dökülecek. Bahçıvana verilen bu çekirdeklerden yeni bir ağaç olacak ve ondan bir sürü elma düşecektir. Başlangıçta bir tek elmamız vardı; şimdi ise birçok. Demek ki, evrenin, görünüşlere karşın, kendi kendini yinelemediği doğrudur.

Bununla birlikte pek çok kimse, Fontanelle'in gülü gibi konuşurlar: "Güneş altında yeni bir şey yok." "Her zaman zenginler ve yoksullar olacaktır." "Her zaman sömürenler ve sömürülenler olacaktır." "Savaşın sonu gelmez." vb.. Hiçbir şey, bu sözde bilgelikten daha aldatıcı değildir. Bu, insanı, edilgenliğe, işi oluruna bırakan bir güçsüzlüğe götürür. Tersine, diyalektikçi, değişmenin, her şeyin kendi içindeki bir özelliği olduğunu bilir. İşte diyalektiğin ikinci çizgisi buradadır: değişme evrenseldir, gelişme kesintisizdir.

II. DİYALEKTİĞİN İKİNCİ ÇİZGİSİ

> "Diyalektik, metafiziğin tersine, doğanın, dingin ve durağan, durgun ve değişmez bir durumda değil, kimi şeylerin doğduğu ve geliştiği, kimi şeylerin dağıldığı ve yokolduğu, sürekli hareket ve değişme, kesintisiz yenilenme ve gelişme durumunda olduğunu kabul eder.
>
> "Bu yüzden, diyalektik yöntem, olayların yalnızca karşılıklı bağıntıları ve birbirlerini karşılıklı koşullandırmaları [sayfa 71] açısından değil, ama aynı zamanda hareketleri, değişmeleri, gelişmeleri açısından, ortaya çıkışları ve ortadan kayboluşları açısından dikkate alınmalarını gerektirir."[29]

Her şeyin birbirine bağlı olduğunu gördük (diyalektiğin birinci çizgisi).

Ama birlik olan bu gerçek, aynı zamanda harekettir. Hareket, gerçeğin ikincil bir görünüşü değildir. Doğa, *artı,* hareket; toplum, artı, hareket yoktur. Hayır, gerçek, harekettir, süreçtir. Bu doğada ve toplumda böyledir.

HI. DOĞADA

> “*Maddenin, onun varoluş biçimi,* içkin özniteliği olarak açıklanan hareketi, en genel anlamda, basit yer *değiştirmeden* düşünceye kadar, evrende yeralan bütün değişiklikleri ve süreçleri kapsar.” [30]

Descartes, dinginliğin harekete göreli olduğunu kaydediyordu. Kıyıdan uzaklaşan bir geminin pupasında oturmuşsam, gemiye göre duruyorum, ama karaya göre hareket halindeyim; oysa toprağın kendisi de güneşle ilişkisi bakımından hareket halindedir. Güneşin kendisi de hareket halinde bir yıldızdır ve bu böylece sonsuza kadar gider.

Ama, Descartes’a göre, hareket, yer değiştirmeyle sınırlanmıştır: geminin bir yerden bir yere gitmesi, elmanın masanın üzerinde yuvarlanması gibi. Bu, mekanik harekettir. Oysa hareketin gerçeği, mekanik hareketle sınırlı değildir. Bir otomobil saatte yetmiş kilometre hızla gidiyor: bu mekanik bir harekettir. Ama hepsi bu kadar değildir; yer değiştiren otomobil, yavaş yavaş durum değiştirir; motoru, lastikleri aşınır. Bundan başka yağmur, güneş vb. otomobil üzerinde etki yapar. Her ne kadar biz, “bu aynı arabadır” dersek de, bin kilometre yapmış olan bir taşıt başlangıçtakinin aynı değildir. Bir an gelecek bazı parçalarını yenilemek, karoserini yeniden yapmak gerekecektir vb. ta arabanın bütün [sayfa 72] bütüne kullanılamaz hale geleceği güne kadar.

Ve işte, doğada da durum aynıdır. Doğada hareketin çok çeşitli görünümleri vardır: yer değiştirme, ama aynı zamanda doğanın ve şeylerin özelliklerinin dönüşümü (örneğin, bir cismin elektriklenmesi, bitkilerin büyümeleri, suyun buhar haline geçmesi, yaşlılık vb.).

Büyük İngiliz bilgini Newton (1642-1727) için, hareket, mekanik hareketle, yer değiştirmeyle sınırlanmıştı. Böylece evren, durmadan aynı süreci oluşturan çok büyük bir saatle karşılaştınlabiliyordu, böylece, o, gezegenlerin yörüngelerini sonsuz olarak kabul ediyordu.

18. yüzyıldan beri bilimlerdeki ilerleme, hareket kavramını önemli bir şekilde zenginleştirdi. İlkin, 19. yüzyılın, başlangıcında, enerjinin dönüşümü bulundu.

Gitmekte olan otomobil örneğini yeniden ele alalım. Büyük bir hızla giden araba bir ağaca çarpıyor ve ateş alıyor. “Madde kaybı” var mıdır? Hayır, alevler içindeki otomobil de, hızla giden otomobil gibi maddi bir gerçektir; ama bu, maddenin yeni bir görünümü, yeni bir niteliğidir. Madde yokolmuyor, ama biçim değiştiriyor. Maddenin biçim değiştirmeleri, ancak madde ile oluşan hareketin dönüşümünden başka bir şey değildir: madde, harekettir; hareket, maddedir. *Çağdaş fizik, enerjinin dönüşümünün* varlığını bize öğretir; enerji ya da hareketin niceliği, tamamen yeni bir biçim alırken, kendini korur; enerjinin bürünebileceği biçimler çok çeşitlidir.

Çarpma sonucunda benzini ateş alan otomobil olayında, patlarlı motorda kinetik enerji haline dönüşen kimyasal enerji şimdi artık bütünüyle *ısı* (ısı veren enerji) haline geçiyor. Öte yandan da, ısı veren enerji (ısı) de kinetik enerjiye dönüşebilir: bir lokomotifte tutulan ısı, mekanik bir harekete dönüşür, çünkü lokomotif yer değiştirir.

Mekanik enerji, elektrik enerjisine dönüşebilir: santralı "döndüren" çağlayan, elektrik enerjisi oluşturur. Karşılığında, elektrik enerjisi (akım) mekanik enerjiye dönüşür, yani motorları işletir. Ya da elektrik enerjisi, ısı enerjisine [sayfa 73] dönüşür: ısı verir (elektrikle ısınma).

Aynı şekilde elektrik enerjisi kimyasal enerji verebilir: belirli koşullarda bir elektrik akımı suyu oksijen ve hidrojene ayrıştırır. Ama kimyasal enerji de elektrik enerjisine dönüşebilir (hidroelektrik pil) ya da mekanik enerji haline geçer (patlarlı motor), ya da ısı enerjisi olur (kömürün sobada yanması) vb..

Bütün bunları saymak sayfalar tutabilir.

Bütün bu dönüşümler, hareket halindeki maddeden başka bir şey değildirler. Görülüyor ki, bu dönüşümler, her ne kadar onlan da içine alıyorlarsa da basit yer değiştirmeden, ya da yerin değişmesinden çok daha zengindirler.[31]

Enerji dönüşümünün bulunuşundan başka, *evrimin* bulunuşu da hareket kavramını son derece zenginleştirdi.

İlkin fizik evrenin evrimi. 18. yüzyılın sonuna varıldığında, Kant ve Laplace evrenin *bir tarihi olduğunu* buldular. Evren, Newton'un inandığı gibi, kendini yinelemekten uzaktır, evren değişmedir: yıldızlar (güneş dahil), gezegenler (dünya dahil) sürüp gitmekte olan hayranlık verici bir evrimin ürünüdürler. O halde, Newton'un dediği gibi, evrenin bölümleri yer değiştirirler demek, yeterli değildir, onların *durum değiştirdiklerini* de söylemek gerekir.

Demek oluyor ki, evrenin bu küçük parçasının, yeryuvarlağının uzun bir tarihi vardır (beş milyar yıl sanılıyor), yeryüzünün tarihini jeoloji inceler.

Aynı şekilde, yıldızlar oluşur, gelişir ve ölürler. Sovyet astrofizikçisi Ambartsumyan, kısa zaman önce, daima yeni yeni yıldızların doğduğunu buldu.

İşte evren durmadan değiştiği içindir ki, onun, gene Newton'un düşündüğü gibi bir "ilk devindirici"ye gereksinmesi yoktur. Hareket, dönüşme olanağını kendinde taşır. Evren, kendi öz değişmesidir. [sayfa 74]

Canlı maddeye gelince, o da, aynı şekilde, kesintisiz bir evrim sürecine tabidir. Yaşamın en yoksul aşamalarından başlayarak, bitki ve hayvan türleri oluşmuşlardır. Bugün artık yüzyıllar boyunca din tarafından yayılan şu efsaneye değer vermek olanaklı değildir: Tanrı, kesin olarak değişmez türler yarattı. Darwin sayesinde (19. yüzyıl), bilim gösterdi ki, canlı türlerin akla durgunluk verecek çeşitliliği çok basit bir kaç varlıktan,

tekhücreli tohumlardan çıkmadılar, ("her bitkisel ve hayvansal organizmanın, kendisinden başlayarak çoğalma ve farklılaşma yoluyla geliştikleri birim olarak hücrenin bulunuşu"[32]); bu tohumların kendileri de bir şekilsiz albüminden çıkmışlardır. Türler, aralarındaki ve kendileri ile çevre arasındaki karşılıklı etkinin sonucu, kendilerini dönüştürmüşler ve dönüşmeyi sürdürmektedirler.[33]

> "İlk hayvanlardan da, temeldeki yeni farklılaşma ile, hayvanların sayısız sınıfları, takımları, familyaları, cinsleri ve türleri; en sonunda da sinir sisteminin tam gelişmesine eriştiği biçim, omurgalı hayvanlar ve gene en sonunda omurgalılar arasında doğanın kendi bilincine eriştiği omurgalı, yani insan gelişti."[34]

Demek ki, tüm doğa -fizik, evren, canlı doğaharekettir.

> "*Hareket, maddenin varoluş biçimidir.* Hiçbir zaman, hiçbir yerde, hareketsiz madde ne olmuştur, ne de olabilir. Evren uzayında hareket, her gökselcisim üzerinde daha küçük kütlelerin mekanik hareketi; ısı, elektrik ya da manyetik akım biçiminde moleküler titreşim; kimyasal dağılma ve bileşim; organik yaşam: evrendeki her tekil madde atomu, her belirli anda, bu hareket biçimlerinden herhangi birine, ya da aynı zamanda birçoğuna birden katılır. Her hareketsizlik, her denge, yalnızca görelidir, ancak şu ya da bu belirli [sayfa 75] hareket biçimine göre bir anlamı vardır. Bir cisim, örneğin yeryüzünde mekanik denge durumunda, mekanik bakımdan hareketsiz durumda bulunabilir. Bu, onun, dünyanın, tüm güneş

> sisteminin hareketine katılmasını hiç mi hiç engellemediği gibi, en küçük fizik parçacıklarının onun ısısı tarafından koşullandırılan titreşimlere uğramalarını da, atomlarının kimyasal bir süreç gerçekleştirmelerini de engelleyemez. Hareketsiz madde, maddesiz hareket denli akıl almaz bir şeydir."[35]

Astronomi ya da fizik, kimya ya da biyoloji, bilimin inceleme konusu her zaman harekettir.

Ama o zaman denilecek ki, bütün bilginler diyalektik materyalizmi niçin kabul etmiyorlar?

Kendi somut *pratiği* içinde, her iyi araştırmacı diyalektikçidir; gerçeği ancak kendi hareketi içinde kavrarsa anlayabilir. Ama pratikte diyalektikçi olan aynı araştırıcı tüm *dünyayı düşündüğü zaman* ya da dünya üzerindeki kendi özeylemini düşündüğü zaman, artık diyalektikçi değildir. Niçin? Çünkü o zaman yeniden, bir *metafizik dünya anlayışının* -dinin ya da okulda öğrenilmiş felsefeninotoritesi altına girer, bu öyle bir dünya anlayışıdır ki, bilim adamının, hiç de kuşkulanmadan, hatta "düşüncesinin özgür" olduğunu sandığı anda bile şu ya da bu biçimde teneffüs ettiği yaygın önyargıların karması olan geleneğin ağırlığını taşır. Deneysel olarak atomları incelerken pekala tanrısız da olabilen böyle bir fizikçi, laboratuarından çıktığında, tanrıyı, yeniden bulur; bu inanç, onun için "kendiliğinden-gelme" bir şeydir. Mikroorganizmaların incelenmesinde uzman olan böyle bir biyoloji bilgini, en küçük. bir siyasal sorun karşısında bir çocuk gibi eli böğründe kalır. Bu fizikçi, şu biyolojist, bir çelişkinin,

bilgince pratikleri ile dünya anlayışları arasındaki çelişkinin kurbanıdırlar. Onların pratiği diyalektiktir (ve ancak diyalektik olduğu ölçüde de etkili olabilir). Ama bütünü içinde onların dünya anlayışları metafizik olarak kalır. Yalnız diyalektik materyalizm bu çelişkiyi aşabilir: diyalektik [sayfa 76] bilgini, oluş halindeki bir tüm olarak evren (doğa ve toplum) konusunda nesnel bir anlayışa ulaştırır; ve işte bununla da ona, kendi pratiğini (uzmanlığını) her şeyin birbirine bağlı oldukları bir bütün, bir birlik içine doğru olarak yerleştirme olanağını sağlar.

IV. TOPLUMDA

> “Dünyanın durmadan, ara vermeden devindiği ve geliştiği doğru ise, eğer eskinin yokolup yeninin doğmasının, gelişmenin bir yasası olduğu doğrum ise, artık ‘değişmez’ toplum düzenleri, özel mülkiyet ve sömürü gibi ‘sonsuz ilkeler’ olmayacağı; köylülerin toprak sahibine, işçilerin kapitaliste bağımlılığı gibi ‘sonsuz düşünceler’ olmayacağı açıktır.
>
> “O halde, nasıl kapitalist düzen, zamanında, feodal düzenin yerini aldı ise, sosyalist düzen de kapitalist düzenin yerini alabilir.”[36]

İşte burada diyalektiğin ikinci çizgisinin en önemli bir sonucunu görüyoruz. Metafiziğin öğrettiğinin tersine, değişmez bir toplum yoktur. Metafizikçiye göre, gerçekten, toplum değişmez, ve sonsuz tanrısal bir planı yansıttığı için de değişemez: “Toplumsal düzen tanrı isteğidir.” Şu halde, üretim araçlarının özel mülkiyeti kutsaldır; bu tanrısal gerçeği yadsıyanlar “maneviyat” adına mahkum edilmeye layıktırlar. Günahlarını çeksinler! Tanrı, mülk sahiplerinin koruyucusu, “serbest girişim”in güvencesidir. Bununla birlikte, gene de herhangi bir değişiklik çıkagelirse, o zaman bu bahtsız bir olaydır, ama ciddi bir şey değildir, yüzeyseldir; “normal” duruma dönülebilir ve dönülmelidir. Ve böylece sosyalist ülkeye karşı açılan haçlı seferi de hak kazanır: mademki kapitalizm “sonsuz”dur,

dikkafalıları, yolunu şaşırmış olanları, herkes için ortak olan yasanın hükmü altına sokmak gerekir.

Doğa bilimlerinden gitgide iyice kovulan metafizik insan ve toplumbilimlerine sığınır. [sayfa 77]

Doğanın değiştirilebileceğini kabul edelim; insan şimdiye kadar ne olmuşsa odur ve her zaman da o olacaktır. Onarılmaz kusurları, eksiklikleri ile değişmez “bir insan doğası” vardır. Mademki bu böyledir, toplumu ıslah etmeyi iddia etmek neye yarar? Sakat bir ütopya... Bu, kısaca François Mauriac’ın *Figaro’nun* okurlarına yüz türlü vaazettiği ilk günah [hıristiyanlara göre bütün insanların Adem’in kişiliğinde işlemiş oldukları günah -ç.] öğretisidir.

Bu görüşün, hıristiyan ideologuna özgü bir görüş olması için daha çok eksiklikleri var. Bu görüş, ne tanrıya, ne şeytana inanan, ve bununla bütün önyargılara karşı aşılanmış olduklarını sanarak bu görüşleriyle övünen bazı küçük-burjuva çevrelerinde yaygındır. Elbette ki onlar kiliseye gitmezler, ama bin yıllık dinin kendilerine vasiyet ettiği, insanı değişmezleştiren metafizik görüşü kıskançlıkla işlerler. Genç öğretmenlere seslenen bir gazetenin böyle kiliseye karşı olan yazarı, insanoğlunun en büyük kusuru üstüne çok ciddi bir inceleme yapıyor ve bizi bir daha çıkmamak üzere içine hapseden, “deri tulum”dan sözediyor. Bütün yanılgılara açık, zavallı “insan doğası”...

“İnsan soyu”nun sömürücülerinin çok işine yarayan sızlanmalardır bunlar. Çıkarcıların, kâr düşkünlerinin varlığından mı yakınıyorsunuz? Ne saflık... Öyleyse artık şunu iyice bilin ki “insan böyle yaratılmıştır”, onu değiştiremezsiniz!

Büyük çoğunluk üzerindeki baskı, küçüklerin yoksulluğu, savaş, yüzyıllar boyunca işte böyle haklı gösterilmiştir. Mademki insan kendi kendinin aynı olarak kalıyor, toplum, sonu gelmez bir şekilde kendi kendini yineliyor. (Böyle bir anlayışın, *özünde* toplumsal bir varlık olan insanı, bir kendiliğinde-varlık olarak ele aldığı görülecektir.) Ve bu insan, kötü, kusurlu olduğuna göre, toplumun da kargışlı olduğunu kabul etmek gerekir. Kuşkusuz, din, kişinin ruhunun kurtulabileceğini ve kurtarılması gerektiğini öğretir. Ama toplum için iş başkadır; bu ölümlü dünyada kurtuluş olmadığına göre, hiçbir türlü gerçek iyileşme toplum için sözkonusu [sayfa 78] değildir.

Bu arada Sovyetler Birliği’ne karşı bir kampanya yürüttükleri zaman, sosyal-demokrasi liderlerinin davranışlarını son tahlilde haklı gösteren, bu metafizikle dolu yıllardan geçici gözönünde tutalım. Stalin 26 Ocak 1924’te şöyle diyordu:

> “Lenin’in büyüklüğü, her şeyden önce, Sovyetler Cumhuriyeti’ni yaratarak, tüm dünyanın ezilen yığınlarına, kurtuluş umudunun kaybolmadığını, büyük toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin egemenliğinin sonsuz olmadığını, emek düzeninin, emekçilerin kendi çabalarıyla kurulabileceğini, ve bu yönetimi gökte değil

> yeryüzünde kurmak gerektiğini *fiilen* göstermiş olmasındadır. O, böylece bütün dünya işçilerinin ve köylülerinin yüreklerinde kurtuluş umudunu tutuşturdu. Bu, Lenin adının, çalışan ve ezilen yığınlar için en sevgili ad haline gelmesini açıklar."

İşte, işçi hareketinde burjuvazinin ajanı olan Blum gibi birinin kabul edemediği şey budur. Sosyalist liderlerin bir ideoloji olarak ele alınan keskin anti-sovyetizmi, köklerini bir umutsuzluk felsefesinden alır: Lenin, Stalin, Sovyet halkı, insanın insan tarafından sömürülmesini yok etmek istemekle ve yok etmekle *suçludurlar.* Leon Blum, Guy Mollet vb., "kurtarıcı sosyalizm" üstüne söylevlerini artırıyorlar. Ama *buna kendileri de inanmıyorlar.* Gerici şiddet ve savaş yanlısı burjuvazinin ehlileştirdiği bu adamlar, her zaman için yenik olanların anlayışına sahiptirler. *İnsanlık Merdiveni* adlı kitabında, Blum, bir yandan Vatikan ile manevi dayanışmasını ilan ederken, aynı zamanda, komünistleri yasaklamaya girişiyor; onları ulusal topluluğun dışında bırakmayı ileri sürüyor. Niçin? Çünkü, onlar, eylemleri ile bir toplum değişikliğine olan inançlarını ortaya koyuyorlar.

İşte burjuvaziye hizmet edenler için hoşgörülemeyen şey budur. Her ne pahasına olursa olsun, emekçilerin dikkatini, kendilerine olası değişikliklerin yolunu gösteren Sovyetler Birliği'nden başka yana çevirmek gerekir. Sovyet ülkelerinde hiçbir şeyin köklü olarak değişmediğini "ortaya koyma"yı denemek için, hiçbir karaçalma fazla olmayacaktır. Bunun [sayfa 79] içindir ki, karaçalma, zorunlu olarak sansürle birlikte, Sovyetler

Birliği'nden gelen *değişikliğin ve devrimin* gerçeğini gösteren yayınların yasaklanması ile birlikte yürütülmelidir.

Sosyal-demokrat ideoloji, tipik bir metafizik ideoloji olarak görünüyor. Bir mum söndürme aleti gibi kullanılıyor. Şevki boğmak, perspektifi bulandırmak, savaşçıları savaşımdan geri çekmek. Hiçbir şey, bu bakımdan, günlük *Franc-Tireur* ya da *Le Canard Enchaine* gazeteleri kadar anlamlı değildir. Tepinme ya da yalan, dalkavukluk ya da küfür, kaçınılmaz olarak, kendi deyişi ile her zaman "lambacılar" (bilimsel bir sınıf tahlili yapmayı iş edinebilen maymuncuk anlamında deyim) olacaktır gibi zararlı bir fikre sonuç olarak da, mademki "sonunda gene aynı yere varılacak", kapitalizme karşı savaşım vermek zahmetine değmez gibi zararlı bir fikre gelinir. Bu "obur papazlar" gerçekte dinsel anlayışla yoğrulmuşlardır; esas olarak insanın güçsüzlüğüne inanmışlardır. Kendileri batmıştır, tarihi de batırmaya çalışırlar. Ve bunun içindir ki, gülüşlerinden bir sahtelik akar; umutsuzdurlar.

Gerçekte, değişiklik, doğadan olduğu gibi, toplumsal gerçekten de ayrılamaz olması bir yana, toplumlar, fizik evrenden de çok daha çabuk evrim gösterirler. İlkel toplumun dağılıp parçalanmasından beri birbiri ardından [başlıca] dört toplum biçimi gelmiştir: köleci toplum, feodal toplum, kapitalist toplum, sosyalist toplum. Böyle olmakla birlikte, feodal toplum da kendisini dokunulmaz sanıyordu, ve tanrıbilimciler, feodal toplumda tanrının bir eserini görüyorlardı, nasıl ki, bugün, Kardinal Spelmann, Amerikan tröstlerini tanrının iradesi gibi gösteriyorsa. Bu, feodal toplumun kapitalist topluma, onun da sosyalist topluma dönüşmesini

önlemedi. Ve şimdi, Sovyetler Birliği, bir üst aşamaya, komünizme geçişe hazırlanıyor.

Bunun içindir ki, insan toplumsal bir varlık olduğuna göre sonsuz olan insan yoktur. Don Kişot'un kişiliğinde gülünçleştirilerek öldürülen, çağdaş zamanların şafağında ölen feodal insan değil midir? Başlangıçtan beri varolduğu öne [sayfa 80] sürülen bencilliğe gelince, toplumun sınıflara bölünmesiyle birlikte ortaya çıktı. Ünlü "ben'e tapınma" -her şeyin üstünde bentoplumdan bir cengel ormanı yaratan egemen burjuvazinin ürünüdür: her ne pahasına olursa olsun ulaşmak, hileyle ya da şiddetle; kendi mutluluğunu zayıfların mutsuzluğu üzerine kurmak. Ama, bizzat kapitalist toplumun bağrında bile, kendi mutluluğunu toplumun ortak mutluluğun dışında anlamayan, kendisi için en yüksek sevinçleri tüm insanlık için savaşımda bulan, ve bu amaç için en çetin fedakarlıkları göze alan *yeni bir insan* tipi oluşmaktadır. Onun için, Renault tekelinde işçi olan şu ana, ücretlerin artırılması için yapılan bir greve kararla katılırken grev boyunca evde aç kalacaklarını biliyor.[37]

Nasıl bir ilk günah yoksa, sonsuz insan da yoktur. Bugün, kapitalizme karşı savaşım verenlerin hepsi, *bu savaşım yoluyla kendi öz bilinçlerini de dönüştürürler.* İnsanlık-dışı bir rejime karşı savaşım verdikleri ölçüde insanlaşırlar. Her gerçek gibi, insan gerçeği de *diyalektiktir.* Hayvanlar aleminden çıktıktan sonra insan, doğaya karşı bin yıllık bir savaşım içinde yükselmiştir. Bu koskoca tarih yalnız sonuna varmamış olması şöyle dursun, Paul Langevin'in daima yinelemeyi pek sevdiği gibi, *henüz yeni başlıyor.* Bu tarih, toplumlar tarihinden ayrılmaz; ve burada ikinci yasadan

(her şey değişir) başka, birinci yasayı da (her şey birbirine bağlıdır: bireyin bilinci, toplumun dışında kavranılamaz) buluruz. Zaten bunun içindir ki, insan, bazı koşullarda geriye gidebilir. Ayrıcalıklarını korumak için burjuvazi tarih tekerleğini tersine çevirmeye uğraşır; faşizm bundan ileri gelir, Adolf Hitler'in faşizmi gibi Eisenhower'ın, Mac Carthy'nin faşizmi de. Ama bununla burjuvazi, insanı aşağılatır: toplama kampına kapatılmış insanlara işkence eden bir SS, gerçekte bizzat kendi içinde hâlâ uyuyabilmekte olan insanlığa işkence etmektedir; insanlığı, başkasına karşı davranışıyla ayaklar altına alan, kendindeki insanlığı da çiğnemektedir. İnsanda [sayfa 8i] varolan en iyi şey tanrıların bir armağanı değildir; bu, insanlık tarihinin bir başarısıdır. Soysuzlaşmış burjuvazi, bu başarıyı her gün tehlikeye düşürür. Atom bombası, bu burjuvazinin aklıdır; dolar, onun vicdanıdır. Ve, Rosenbergler'in cezasının infaz edildiği akşam avukat Emmanuel Bloch'un "Bizi yönetenler *hayvanlardır!"* diye bağırmakta hakkı vardı.

Çürümüş bir sınıfın insanlık-dışı davranışı karşısına, sosyalist insanlığın görkemli çiçeklenişini nasıl çıkarmazsın? Sosyalizmin yolunu aydınlatan diyalektik materyalizmin gerçeği ve gücü burada ortaya çıkar. Sömürüden kurtulan sovyet insanının deneyimleri, mutsuzluğun sonsuz olduğu yolundaki sızlanışlara son veriyor. Bunun içindir ki, Sovyet ceza yasası, suçlunun cezalandırılmasını değil, sosyalist çalışma ile nitel bakımdan değiştirilmesini amaç ediniyor. Kapitalist rejimde, suç işleyen, silinmez bir lekeyle damgalanmıştır, hapis cezasını bitirdikten sonra bile. Sovyetler Birliği'nde, Makarenko'nun yeniden eğittiği, yolunu şaşırmış gençler gibi herkes yeniden "yaşamın yolu"nu[38] bulmuş, caniler, hırsızlar,

yeni baştan, unutulan bir geçmişten ebediyen kurtulan namuslu ve onurlu yurttaşlar haline gelmişlerdir. Gençliğin bozulması sorunu, çözülme halindeki kapitalist toplumda günden güne etkisini artırırken, ötede ortadan kalkmış olması bir raslantı eseri değildir.

Sosyalist toplum için alınyazısı ölmüştür.

Bunun çok parlak bir kanıtı, halen Pavlov'un öğrencileri olan Sovyet doktorları tarafından yapılmaktadır. "Acılar içinde doğuracaksın" amansız yargısı, kuşaklar boyunca insanları korkutuyordu. Ama işte SSCB'de ve o zamandan beri bizde de, sinir merkezlerinin işleyişinin diyalektik açıdan incelenmesi ve ağrı sorununun aydınlatılması sayesinde, doğum artık büyük bir acı değildir. Ve böylece, şu eski, acının, çocuk doğurmanın bir yasası, "başlangıçtaki ilk günahın" ve "beden zevki"nin bir fidyesi olduğu fikri sarsılmış oluyor. Eski ceza-doğum inancı, büsbütün ortadan kalkmak üzere [sayfa 82] gitgide silinip giderken, ortaya çıkan yeni fikir büyüyecek, kuşaktan kuşağa aktarılacaktır. Sovyet doktorlarının övüncü olan bu kadar güzel bir buluş, bir raslantı ile ortaya çıkmamıştır: insanın ta sonsuzluktan gelen ve sonsuza giden kusurları olmadığını bilen, derinlemesine diyalektikçi bilginlerin eseridir.[39]

V. VARGI

Gerçeği, görünümlerinden birine götürmek, süreci, sürecin bir anına indirgemek, ve geçmişin, gelecek olmamasına yetecek kadar kuvvetli olduğunu sanmak, gerçeğin diyalektiğini iyi bilmemektir.

Mac Carthy'ye bakıp Amerika hakkında hüküm vererek, Birleşik Devletler'in geleceğinin de, 19 Haziran 1953 (Rosenbergler'in öldürülmesi) görünüşünde olacağını sanan bir kimse, derin bir şekilde yanılıyor demektir. Birleşik Devletler'in geleceği, daha çok, mahkum bir geçmişin kanlı savunucularının yok etmek istedikleri yeni güçlerindir. "Her şeyden önce önemli olan, diye yazıyor Stalin, gelişmekte olandır." Tohum ne kadar zayıf olursa olsun, gene de yaşam taşır. Ve işte bu yaşamı bütün çarelere başvurarak korumalıdır: onun uğruna hiçbir çaba, boşa gitmemiştir. Ethel ve Julius Rosenberg'in cinayete karşı savaşımı, cinayet kendilerini bulduğu zaman bile, daha az başarıya ulaşmayacaktır. Sabahın ilk ışıklarının gündüzü bildirişleri kadar kesin bir şekilde Rosenbergler örneği de adil ve barışçı bir Amerika'yı haber vermektedir.

"Neşeli ve yeşil, oğullarım, neşeli ve yeşil

"Mezarlarımızın üstünde bir dünya olacak"[40]

Tarihi durdurmak gibi çılgın bir umutla onları öldürenlere gelince, onlar daha şimdiden bir ölüden de çok ölüdürler. [sayfa 83]

Değişiklik anlayışı, *yeni* anlayışı, işte metafizikçide eksik olan budur. Tersine, her ortamda, her durumda, diyalektikçinin üstünlüğünü sağlayan şey de budur. Marksizme *yaratıcı gücünü* veren budur: marksizm, her derde deva, mekanik olarak her duruma uygulanabilen bir reçeteler stoku değildir; değişikliğin bilimidir, deneyle zenginleşir. Metafizikçi, tersine, değişen şeye karşı kayıtsızdır; "iki dünya savaşı oldu, öyleyse bir üçüncüsü de olacaktır" diye düşünür. Onun çevresinde her şey değişir, ama o, gözlerini yumar. Burjuvazi bu gibi değerlendirmeleri çıkarına uygun bulur: varlığını sürdürmeyi düşlediği için, copların havada fır dönüşünü bir kuvvet belirtisi olarak alan yüzeysel bir gözlemciye sapasağlam göründüğü anda bile, egemenliğinin sonuna geldiğini ortaya koyan diyalektikten ödü patlar burjuvazinin.

Bunun içindir ki, diyalektiğin ikinci çizgisini yorumlarken Stalin şöyle yazıyor: "... eylemimizi, şu an için egemen gücü temsil etseler de, artık *gelişmeyen* toplumsal tabakalar üzerine değil, şu anda egemen gücü temsil etmeseler de *gelişen, geleceği olan* toplumsal tabakalar üzerine kurmalıyız."[41]

Bilimsel tutum, "burnunun ucundaki"nden ileriye varmamak değil, neyin ölmekte, *neyin doğmakta* olduğunu anlamak ve bütün ilgiyi *doğmakta* olanın üstüne toplamaktır. Her şeyi aynı plan üzerinde yerleştirmek, gerçeğe saygı göstermek değildir, gerçeği yanlış göstermek,

bozmaktır; çünkü gerçek, harekettir. Marksistler uzağı görmesini bilirler, çünkü onlar bütün gerçeği, oluşu içinde dikkate alır, değerlendiririrler: bu yüzden, komünistler, gerçek diyalektikçiler, daha başından beri, bazı sosyalist liderlerin onu bir refah dönemi olarak kabul ettikleri zaman bile, “Marshall planının içinde tohum halinde bulunan her şeyi açığa çıkardılar.”[42]

Stalin, *SSCBde Sosyalizmin Ekonomik Somnlan’nda* “yalnızca yüzeyde olan dış olayları görenler”i “görülemez biçimde anlık etki yaparlarsa da, *olayların seyrini daha az belirlemeyen* derindeki güçleri görmeyenler”i eleştirir. [sayfa 84]

Herkes için, özellikle militan işçiler için şu çok önemli bir tanıttır: İlkin komünist işçilerle sosyalist işçiler arasında şuradan buradan bağlanan, sonra yığınların yüreğinde gelecek zafer inancını doğuracak ölçüde genişleyen eylem birliği, işte “doğan ve gelişen” güç, işte “yenilmez”, fırtına haline gelen meltem, bütün engelleri silip süpürecek güç. Görüşleri birbirinden ayrılan, ama çıkarları birbirleriyle birleşen emekçiler arasında bir eylem birliği kurmak için günlük savaşım, diyalektiğin ikinci yasasına uygundur. 1958 Ağustos grevlerinin genişliği ve hızı, emekçilerin hiçbir kategorisinin eylemsiz ve hareketsizlik içine düşmediğini göstermiştir.

Tersine, sekter olan *metafiziğidir.* İş arkadaşının sosyalist ya da hıristiyan olduğu bahanesiyle onu ortak eyleme davet etmeyi reddeder. Böylelikle büyük değişme yasasına gözlerini kapar: ilkin sınırlı, sonra daha geniş ortak bir amaç uğruna birlik halinde bir eylemde, bu emekçinin bilinci

değişmeye uğrayacaktır: omuzomuza yapılan bir eylem, kaygıları, önyargıları ortadan kaldırır. Sekter olan, sanki kendisi her şeyi hemen bir çırpıda öğrenmiş gibi düşünce yürütür. Devrimci olarak doğulmadığını, sonradan devrimci olunduğunu unutur. Kendisinin öğrenecek daha çok şeyi olduğunu, onun için de "başkalarına" sövüp saymaktan çok kendisine sövüp sayması gerektiğini unutur. Gerçek devrimci, *diyalektikçi olarak, yeninin yükselişine elverişli koşulları yaratandır.* Sosyalist liderlerin, birliği önlemek isteği kendini ortaya koydukça, gerçek devrimci, sosyalist emekçilere karşı tutumuyla, kendi birlik isteğini daha çok ortaya koyar. [sayfa 85]

YOKLAMA SORULARI

1. Diyalektik, değişmeyi nasıl anlar? Çevrenizden örnekler veriniz.

2. Burjuvazinin, neden bütün gerçeğin dönüşmekte olduğunu gizlemekte çıkarı vardır?

3. Birkaç örnekle, diyalektiğin ikinci çizgisini tanımanın militan işçilere sağlayacağı yararları gösteriniz.

DÖRDÜNCÜ DERS DİYALEKTİĞİN ÜÇÜNCÜ ÇİZGİSİ NİTEL DEĞİŞİKLİK

I . Bir örnek.

II . Diyalektiğin üçüncü çizgisi.

III . Doğada.

IV . Toplumda.

V . Vargı.

I. BİR ÖRNEK

Suyu ısıtırsam sıcaklığı derece derece yükselir. Suyun sıcaklığı 100 dereceye vardığında, su kaynama haline geçer: su, su buharı olarak *değişir.*

İşte iki çeşit değişiklik. Isının gitgide artması bir *nicelik* değişikliği oluşturur. Yani, suyun tuttuğu sıcaklığın *niceliği* (miktarı) artar. Ama belirli bir anda su durum değiştirir: sıvı niteliği kaybolur; *gaz haline gelir* (bununla birlikte kimyasal yapısı değişmez).

Basit nicelik (miktar) artışına (ya da azalışına), *nicel değişiklik* diyoruz. Bir nitelikten başka bir niteliğe geçişe, bir durumdan başka bir duruma (örneğimizde sıvı durumundan gaz durumuna) geçişe, nitel değişiklik diyoruz.

Diyalektiğin ikinci çizgisinin incelenmesi bize gösterdi [sayfa 86] ki, gerçek, değişikliktir. Diyalektiğin üçüncü çizgisinin incelenmesi de, bize

gösterecektir ki, nicel değişiklikler ile nitel değişiklikler arasında bir bağ vardır.

Gerçekte, ki unutulmaması gereken esas nokta budur, nitel değişiklik (sıvı halindeki suyun su buharı oluşu) bir raslantı sonucu değildir: *Zorunlu olarak,* nicel değişiklik, ısının derece derece artışının sonucunda oluşur. Sıcaklık belirli bir dereceye (100 dereceye) vardığı zaman, normal atmosfer basıncı koşullarında su kaynar. Eğer atmosfer basıncı değişirse, o zaman, nasıl ki her şey birbirine bağlıysa (diyalektiğin birinci çizgisi), kaynama noktası da değişir; ama belirli bir cisim için ve belirli bir atmosfer basıncı altında kaynama noktası, her zaman aynı olacaktır. Bu, *nitel değişikliğin* bir yanılsama olmadığını gösterir; nitel değişiklik, doğal bir yasaya uyan, nesnel, maddi bir olaydır. Ve bunun için de önceden görülebilen bir olaydır: bilim, belirli bir nitel değişikliğin oluşması için zorunlu nicel değişikliklerin neler olduklarını arar.

Kaynama durumundaki su olayında, iki türlü değişiklik arasındaki bağ, sözgötürmez ve açıktır.

Diyalektik, nitel değişiklik ile nicel değişiklik arasındaki bu bağı, doğanın ve toplumun evrensel bir yasası olarak kabul eder.

Bundan önceki dersimizde, metafizikçinin, değişikliği yadsıdığını gördük. Ya da, onu kabul etse bile, bir yinelemeye indirger; mekanizma örneğini vermiştik. O zaman, evren, durmadan aynı yolu gidip gelen bir sarkaca benzetilebilir. Böyle bir anlayış, topluma uygulanınca, insanlık

tarihini, hep yeniden başlayan bir çevrim, sonsuz bir dönüş haline getirir. Başka bir deyişle, metafizikçi, *yeniyi* açıklamak gücüne sahip değildir. Ve yeni, kendini ortaya koyduğu zaman, onu, doğanın bir özenci, ya da tanrısal bir buyrultu, bir tansık (mucize) olarak görür. Diyalektikçi ise, tersine, yeninin ortaya çıkışıyla ne şaşırır, ne de dehşete kapılır. Yeni, görünüşte önemsiz olan küçük nicel değişikliklerin derece derece birikiminin zorunlu sonucudur: böylece madde, kendi öz [sayfa 87] hareketiyledir ki, yeniyi yaratır.

> II. DİYALEKTİĞİN ÜÇÜNCÜ ÇİZGİSİ “Diyalektik, metafiziğin tersine, gelişme sürecini, nicel değişmelerin nitel değişmelerle sonuçlanmadığı basit bir büyüme süreci olarak düşünmez, ama önemsiz, gözle görünmeyen, için için değişmelerden, gözeçarpan, kökten değişmelere, nitel değişmelere geçen, nitel değişmelerin kademeli olmadığı, ama hızlı, anı oldukları, bir durumdan öteki duruma sıçramalarla geçerek gerçekleştikleri bir gelişme olarak ele alır; bu değişmeler olumsal (olabilir ya da olmayabilir) değillerdir, zorunludurlar; farkına varılmayan ve dereceli, hissedilmeyen ve nicel değişmelerin birikiminin sonucudurlar.”[43]

Bu tanımlamanın bazı yönlerini iyice belirtelim.

Nitel değişikliğin bir durum değişikliği olduğunu bir önceki paragrafta söylüyorduk: sıvı durumundaki su, su buharı durumuna geliyor: ya da sıvı

su, katı su (buz) oluyor. Yumurta, civciv oluyor. Gonca, çiçek haline geliyor. Canlı varlık ölüyor, ceset oluyor.

Gelişme: ortaya çıkan şey, yavaş yavaş ve belirsiz gelişmiştir. Bir tansık yoktur ortada, yalnız diyalektikçinin açıp ortaya çıkarabileceği yavaş bir hazırlanış vardır. Maurice Thorez, Fils du Peuple adlı kitabında (s. 248) "Sosyalizm, kapitalizmden, kelebeğin kozasından çıkması gibi çıkacaktır." diyor.

Sıçrama: bir adayın seçilmesi için 60.223 oy gerekiyorsa, işte tam 60.223'üncü oy, adayın milletvekili olmasını sağlayan nitel sıçramayı gerçekleştirir. Bununla birlikte, bu sıçrama, bu çabuk ve anlık değişiklik, seçim oylarının dereceli ve hissedilmez bir birikimiyle hazırlanmıştı: 1 + 1 + 1... İşte nitel sıçrayışın, köklü değişikliğin çok basit bir örneği.

Aynı şekilde, çiçek, yavaş bir olgunlaşmadan sonra birdenbire açar. Bunun gibi, birdenbire göze görünür bir şekilde patlak veren devrim, yavaş bir evrimin hazırladığı [sayfa 88] sıçramalı bir değişikliktir.

Ama bu demek değildir ki, bütün nitel değişiklikler, bunalımlar, patlamalar, biçimini alırlar. Öyle olaylar vardır ki, burada, yeni niteliğe geçiş, dereceli nitel değişikliklerle oluşur. Stalin, *"Dilbiliminde Marksizm Üzerine"* adlı yazısında, dildeki dönüşümlerin, dereceli nitel değişikliklerle oluştuğunu gösterir.

Aynı şekilde, birbirine düşman sınıflara bölünmüş toplumun bir üst üretim ilişkisine geçişi sıçramalarla olurken, sosyalist toplumun gelişmesi, bunalımsız, dereceli nitel değişikliklerle gerçekleşir.

Stalin şöyle yazıyor:

> "Sekiz-on yıllık bir süre içinde, ülkemizin tarımından, burjuva düzenden, bireysel köylü işletmeciliği düzeninden, sosyalist kolhoz düzenine geçişi başardık. Bu, köyde eski burjuva ekonomik düzeni tasfiye edip, yeni, sosyalist bir düzen yaratan bir devrim olmuştur. Oysa, bu köklü dönüşüm, patlama yoluyla yapılmadı, yani varolan iktidarın devrilmesi ile ve yeni bir iktidarın yaratılması ile değil, eski kırsal burjuva düzenden yeni bir düzene tedrici geçişle yapılmıştır. Bu devrim bu şekilde yapılabildi, çünkü bu, yukardan yapılan bir devrimdi, çünkü bu köklü dönüşüm, varolan iktidarın girişimi üzerinde ve köylülüğün esas yığınının desteği ile başarıldı." [44]

Gene bunun gibi, sosyalizmden komünizme geçiş de bir nitel değişmedir, ama *bunalımsız* gerçekleşen bir nitel değişmedir, çünkü, sosyalist düzende marksist bilimle donatılmış insanlar, kendi tarihlerinin efendileridir, çünkü sosyalist toplum uzlaşmaz karşıt sınıflardan oluşmamıştır.

Böylece görülüyor ki, her olayda nitel değişikliğin aldığı *özel* niteliği incelemek gerekir. Her nitel değişmeyi mekanik olarak patlamayla özdeş tutmamalıdır. Ama, nitel değişikliğin büründüğü biçim ne olursa olsun,

hiçbir zaman hazırlanmamış bir nitel değişiklik yoktur. *Evrensel* olan, nicel değişiklik ile nitel değişiklik arasındaki *zorunlu* bağdır. [sayfa 89]

III. DOĞADA

Bir litre su alalım. Bu hacmi iki eşit parçaya bölelim; bölme, cismin yapısını hiçbir şekilde değiştirmez; yarım litre su gene sudur. Bu şekilde bölmeye devam edebilir ve her seferinde daha küçük parçalar elde ederiz: Bir yüksük dolusu su, bir toplu iğne başı kadar su... su, hep sudur. Hiçbir nitel değişme yoktur. Ama bir an gelir, su molekülüne varırız.[45] Su molekülü, iki hidrojen atomu ile bir oksijen atomu taşır. Bölmeye devam edebilir, su molekülünü parçalarına ayırabilir miyiz? Evet, uygun bir yöntemle bunu yapabiliriz. Ama o zaman elde ettiğimiz şey artık su değildir, hidrojen ve oksijendir. Bir molekül, suyun bölünmesi ile elde edilen hidrojen ve oksijen, artık, suyun özelliklerine sahip değildirler. Herkes bilir ki, oksijen alevi besler, su ise yangını söndürür.

Bu örnek, diyalektiğin üçüncü yasasının parlak bir açıklamasıdır: nicel değişme (burada su hacminin dereceli olarak bölünmesi) zorunlu olarak bir nitel değişikliğe götürür (nitel bakımdan sudan farklı olan iki cismin birdenbire açığa çıkması).

Doğa böylesi süreçlerle doludur.

> "Niceliğin niteliğe ve niteliğin niceliğe dönüşmesi yasası [nı], ... biz, ... doğada, her durum için ayrı saptanmış bir biçimde, nitel değişmeleri ancak (enerji denilen) madde ya da hareketin nicel

eklemeleri ya da nicel eksilmeleri ile ifade edebiliriz.”[36] Engels de birçok örnek verir:

“Oksijende olduğu gibi, iki atom yerine üç atom bir molekül halinde birleşirse, koku ve tepki bakımından normal oksijenden oldukça farklı olan ozonu elde ederiz. Ve ayrıca, [sayfa 90] oksijenin nitrojen ya da sülfür ile birleştiği ve bunların her birinin nitelik bakımından ötekilerden farklı bir madde ortaya çıkardığı çeşitli oranlar! Güldürücü gaz (nitrojen monoksit, N_2O), nitrik anhidritinden (nitrojen pentoksit, N_2O_5) ne kadar farklıdır! Birincisi gaz, ikincisi normal sıcaklıkta katı kristal bir maddedir. Ve bileşim bakımından bütün fark, ikincisinin birincisinden beş kat fazla oksijen içermesi, ikisinin arasında fazladan nitrojenin üç oksidi daha bulunmasıdır (NO, N_2O_3, NO_2) ki, bunların her biri öteki ikisinden ve birbirlerinden nitel olarak farklıdırlar.”[37] Mendelyefe kimyasal elementlerin bir sınıflamasını yapmak

atom bir elementin bileşime girebilen en küçük parçasıdır. Basit bir cismin (oksijen, hidrojen, azot vb.) molekülleri, özdeş (oksijenin, hidrojenin, azotun vb.) atomları içerirler. Bileşik bir cismin molekülleri (su, mutfak tuzu, benzin) bileşimin içindeki çeşitli cisimlerin atomlarını içerirler.

36 Friedrich Engels, *Doğanın Diyalektiği*, s. 75.

37 Friedrich Engels, *Doğanın Diyalektiği*, s. 78.

olanağını sağlayan, bu nitelik ile nicelik arasındaki zorunlu bağdır:[46] elementler büyüyen atom ağırlıklarına göre sıralanmışlardır.[47] Elementlerin bu en hafiften (hidrojen) en ağıra (uranyum) doğru nicel bakımdan sınıflanması, onların nitel bakımdan ayrılıklarını, özellikle farklarını ortaya çıkarır. Böylece düzenlenip hazırlanan bu sınıflama, gene de bazı boşluklar taşıyor. Mendelyef, bu durumdan, doğada, nitelikleri bakımından henüz bilinmeyen, bulunacak yeni elementler olduğu sonucunu çıkardı: bu elementlerden birinin kimyasal özelliklerini önceden açıkladı, sonradan bunun gerçekten varolduğunu gösterdi. Mendelyefin yöntemli sınıflaması sayesinde, doğada varolmayan ondan fazla kimyasal element, önceden tasarlanabildi ve elde edilebildi.

Nükleer kimya (ki atom *çekirdeğini inceler)* bir yandan bilgi alanımızı önemli bir şekilde genişletirken, nitelik ve nicelik arasındaki zorunlu bağın büyük öneminin daha iyi anlaşılmasına da olanak sağladı. Böylece Rutherford, nitrojen atomlarını helyonlarla (radyum atomunun bölünmesi ile elde edilen atom cisimcikleriyle) bombardıman ederek [sayfa 91] nitrojen atomlarının oksijen atomları haline gelmek üzere başka bir maddeye çevrilmelerini gerçekleştirdi. Dikkate değer bir *nitel değişiklik.* Oysa bu değişikliğin incelenmesi gösterdi ki, bu nitel değişiklik, bir *nicel değişiklik* tarafından koşullandırılmıştır: helyonun etkisiyle nitrojen çekirdeği, ki 7 proton[48] taşır, bunlardan birini kaybeder; ama helyon çekirdeğinin iki protonunu “tutar”. Bu da 8 protonlu bir çekirdek, yani bir oksijen çekirdeği oluşturur.

Yaşam bilimleri de bize birçok örnekler sunarlar. Gerçekten de canlı doğanın gelişmesi aynı süreçlerin arık ve basit bir yinelenmesiyle açıklanamaz: böyle bir görüş, evrimi anlaşılmaz kılar; bu, kısaca klasik genetiğin (özellikle Weismann'ın) görüşüdür. Bu görüşe göre, canlı varlığın oluşu, soydan geçme bir tözde (genlerde) bütün olarak ve önceden içinde bulunmaktadır, bu tözün kendisi, her türlü değişiklikten uzak, çevrenin etkisinin dışındadır. Bu durumda yeninin ortaya çıkışını anlamak olanaksızlaşır. Gerçekte ise, canlı doğanın gelişmesi, nitel değişikliklere dönüşen bir nicel değişiklikler birikimi ile açıklanır. İşte onun için Engels şöyle yazıyordu:

> "... tek bir hücrenin oluşumunu bile, yapıdan yoksun canlı protein yerine ölü madde ile açıklamaya kalkmak, birazcık kokmuş su ile, doğanın, binlerce yılda yarattığı şeyi 24 saatte yapmaya zorlanabileceğini sanmak saçma olur."[49]

Canlı doğanın, bu nitel ve nicel birlikte gelişmesinin, diyalektikte, basitten karmaşığa, *aşağı olandan üstün olana* geçişle ne anlaşıldığını anlatmaya çok elverişli olduğu gözden kaçmayacaktır. Evrimle doğan türler gerçekte gittikçe karmaşıklaşmaktadır; canlı varlıkların yapıları gittikçe farklılaşmaktadır. Aynı şekilde, yumurtadan başlayarak nitel bakımdan birbirinden farklı, her birinin özel bir görevi olan bir çok organ oluşur: canlı varlığın büyümesi, demek ki, hücrelerin basit çoğalması değildir, sayısız nitel değişikliklerden geçen bir süreçtir. [sayfa 92]

Sinir sistemini ve psikolojiyi inceleyecek olursak, nitelik-nicelik yasası çok çeşitli biçimlerde karşımıza çıkar.

Örneğin:sinir sistemine özgü bir olay olan *duyum* (ışık, sıcaklık, işitme, dokunma vb. duyumu), ancak uyarma, yani uyarıcının sinir sistemi üzerindeki fizik etkisi, eşik denilen belirli bir nicelik düzeyine ulaşırsa, ortaya çıkar. Bunun gibi bir ışık uyarması, ancak asgari bir süresi ve şiddeti olduğu zaman duyum haline dönüşebilir. Duyumun eşiği, uyarıcının *niceliğinden,* tepkinin *niteliğine* doğru sıçramanın oluştuğu noktadır: eşiğin altında, uyarıcı çok zayıf olduğu için henüz duyum yoktur.

Aynı şekilde, kavram, duyumdan başlayarak yinelenen pratikle oluşur.

> "Toplumsal pratik sürüp gittikçe, pratiğin seyrinde, insanda algılar ve izlenimler uyandıran şeyler, birçok kez yinelenir ve insan zihnindeki bilgi sürecinde, sonucu kavram kurulmasına varan, ani bir değişme, bir sıçrama olur."[50]

Duyum, aslında, gerçeğin kısmi bir yansısıdır, bize gerçeğin ancak dışsal görünümlerini bırakır. Ama insanlar, yinelenen toplumsal pratikle, işle, bu gerçeği derinleştirirler: önceleri gözlerinden kaçan iç süreçleri kavrama yeteneğini kazanırlar; görünüşün ötesinde gerçek olanı açıklayan yasalara ulaşırlar. Bu kazanç, *kavramdır,* her ne kadar duyumlar kavramın özümlenmesi için *zorunlu* ve pek çok sayıda iseler de, kavram duyumlara oranla nitel bakımdan yeni bir şeydir. Örneğin, insanlar son derece çok ve değişik durum ve koşullarda, sıcaklık duyumunu almamış olsalardı, sıcaklık

kavramı hiçbir zaman oluşmayacaktı. Ama duyumlardan, *enerji biçimi* olarak bugünkü ısı kavramına geçmek için ısının temel özelliklerinin özümlenmesini olanaklı kılan binlerce yıllık bir toplumsal pratik gerekiyordu: insanlar “ateş yakmayı”, kendi gereksinmelerini karşılamak üzere onun ısıtıcı etkilerinden yüz türlü yararlanmayı öğrendiler, çok daha sonra bir ısı miktarını ölçmesini, ısıyı işe, işi ısıya dönüştürmesini [sayfa 93] öğrendiler, vb..

Gene aynı şekilde toplumsal gereksinmelerden doğmuş olan arpantaj (yer ölçümü) sisteminden soyut biçimler bilimi olan geometriye geçiş, pratik içinde yavaş yavaş biriken duyumların kavramı haline dönüşümüdür.

Metafizikçinin gözünde, mantık ilkeleri de, aynı şekilde, yaradılıştan fikirlerdendir. Örneğin, bütün dünyaya yayılmış olan şu *“bütün, kısımdan daha büyüktür; bölüm, kısımdan daha küçüktür”* beliti, mantığın bir simgesi olarak, en eski toplumlara çeşitli biçimlerde kendini kabul ettirmiş olan pratiğin nitelikçe yeni bir ürünüdür: bir insanı beslemek için, yirmi insanı beslemek için gerekenden daha az besin gerekir.

Lenin, *Felsefe Defterinde*, “İnsanın pratik eylemi, çeşitli mantık simgelerinin bir belit değerini alabilmeleri için, insan bilincine bu simgeleri milyarlarca kez yineletmek zorunda kalmıştır.”[51] diye yazıyor. Ve gene: “İnsanın pratiği milyarlarca kez yinelenerek, insanın bilincinde mantık simgeleri olarak yerleşir kalır.”

Diyalektiğin üçüncü çizgisi, bize *türetimin* usa-uygun bir yorumunu yapmanın yolunu gösterir; metafizikçi, yeni fikirlerin ortaya çıkışını, türetimi, bir tanrı esini olarak değerlendirir, ya da raslantıya bağlar. Türetim (teknikte, bilimlerde, sanatlarda ve başka alanlarda) gerçeğin zihindeki yansısından oluşan ve insan pratiğinin belirsiz küçük değişikliklerinin birikimiyle hazırlanmış olan bir nitel değişiklik değil midir? Bunun içindir ki, büyük buluşlar, ancak kendilerini olanaklı kılan nesnel koşullar gerçekleştiği zaman yapılmışlardır.

Seçmiş olduğumuz son örnekler (duyumdan kavrama geçiş; uzun bir pratik sonucu ortaya çıkan türetim) nitelik-nicelik sürecinin önemli bir yönünü belirtmemizi sağlamaktadır. Eski nitel durumdan yeni nitel duruma geçiş, gerçekte [sayfa 94] çok kez *bir ilerlemedir.* O halde bu, *aşağı olandan üstün olana* bir geçiştir. İnsan, kavrama (bilincin üst biçimine) varmak üzere duyumu (bilincin alt biçimini) aştığı zaman da bu böyledir. Ama, canlı-olmayanın canlıya nitel geçişinde de aynıdır; böyle bir durum değişikliği kesin bir ilerleme oluşturur. Bu gibi nitel değişikliklerle sonuçlanan bir hareket de, Stalin'in yazdığı gibi "durmadan ilerleyen ve yükselen bir hareket"tir.[52]

Toplumların gelişmesinde de bunun aynı olduğunu göreceğiz.

IV. TOPLUMDA

Bundan önceki dersimizde doğa gibi toplumun da bir hareket olduğunu ortaya koyduk.

Bu hareket, nicel değişikliklerden nitel değişikliklere doğru

gider.

Lenin, bunu, daha, 1887’de, Kazan Üniversitesinde öğrenciyken, anlamıştı ve daha o zamandan devrimci eyleme katılmış olan Lenin, kendisine, “Kendinizi bir duvara çarpıyorsunuz” diyen polis komiserini: “Bir duvara mı? Evet ama o duvar çürümüş! Bir vuruşta yıkılır”, diye yanıtlıyordu. Gerçekten de çarlık, tıpkı şiddetli yağmurun etkisi altındaki duvarlar gibi, yıldan yıla çürümüştü; Lenin, nitel değişikliğin (düzenin yıkılmasının) yakın olduğunu anlıyordu.

Toplumun nitel dönüşümleri, böyle yavaş gelişen nicel

süreçlerle hazırlanmıştır.

Devrim, (nitel değişiklik), şu halde, bir *evrimin* (nicel değişikliğin) zorunlu tarihsel ürünüdür. Stalin, toplumsal hareketin nitel yönüyle nicel yönünü çok güçlü bir biçimde tanımlamıştır:

> “Ve bu yüzden, diyalektik yöntem, hareketin iki biçimi olduğunu söyler: evrimci ve devrimci [hareket].
>
> “İlerici unsurlar, günlük etkinliklerini kendiliklerinden sürdürdükleri ve eski düzeni, küçük, *nicel* değişimlere [sayfa 95] uğrattıkları zaman, hareket evrimcidir.
>
> “Aynı unsurlar, birleştikleri, bir tek görüşle donandıkları ve eski düzeni yok etmek ve yaşama *nitel* değişiklikler getirmek, yeni bir düzen kurmak amacıyla düşman kampını süpürüp geçtikleri zaman, hareket devrimcidir.
>
> “Evrim, devrimi hazırlar ve ona ortam yaratır; devrim, evrim sürecini tamamlar ve onun daha ileri etkinliğini kolaylaştırır.”[53]

Ve Stalin, bu tahlilini, 1905 olaylarıyla açıklar. 1905 Aralık ayı günlerinde, proletarya, “ayaklanarak silah depolarına hücum etti, ve gericiliğe karşı bir saldırıya geçti”.[54] Gericiliğin kalesine yürüdü. Devrimci hareket, “proletaryanın ‘barışçı’ gelişme koşulları altında, tek tek grevler ve küçük sendikaların kurulması ile yetindiği”[55] önceki yılların uzun evrimiyle hazırlanmıştı.

Ama aynı şekilde, 1789 Fransız Devrimi, yüz yıllık bir sınıf savaşımıyla hazırlandı. Birkaç yıl içinde (1789, 1790 ...) Fransa’da öyle dikkate değer nitel değişiklikler oldu ki, nicel değişikliklerin derece derece birikimi olmasaydı, yani burjuvazinin işi bitiren en son saldırısına

gelinceye, ve kapitalistleri iktidara getirinceye kadar feodaliteyi hırpaladığı sayısız kısmi savaşımlar olmasaydı, bu nitel değişiklikler olanaklı olamayacaklardı.

Ekim 1917 Sosyalist Devrimine gelince, bu nitel değişikliğin, bu olayın nasıl bir sürü nicel değişiklikler tarafından hazırlanmış olduğu *SSCB Komünist Partisi (Bolşevik) Tarihi'nde* okunabilir. Eğer 1914-1917 dönemi öğrenilmek istenirse VI. ve VII. Bölümleri incelemek gerekir: bu bölümler, yığın hareketinin, sonucu belirleyen bu yıllar içinde, iktidarın sovyetler tarafından alınışına kadar hangi yolla genişleyip yayıldığını anlatmaktadır. [sayfa 96]

(Bu dersin III. kesiminin sonunda yaptığımız gibi) burada da nitel bakımdan eski durumdan yeni duruma geçişin bir *ilerleme* oluşturduğunu gözönüne almak uygun olur. Kapitalist durum, feodal durumdan üstündür; sosyalist durum da kapitalist durumdan üstündür. Devrim aşağıdan üste geçişi sağlar. Niçin? Çünkü devrim, toplumun ekonomik düzenini, üretici güçlerin gelişmesinin gerekleri ile uygun bir hale getirir.

Toplumsal hareketin nitel yönü ile nicel yönünü hiçbir zaman ayırmamak ve onları zorunlu bağlantıları içinde değerlendirmek çok önemlidir. Yalnızca birini ya da ötekini görmek, çok önemli ve derin bir yanılgıya düşmektir.

Yalnız evrimi görmek, toplum dönüşümlerinin devrimsiz gerçekleştirileceğini kabul eden reformculuğa batmak demektir. Gerçekte,

reformculuk bir burjuva görüşüdür: işçi sınıfına kapitalist üretim ilişkilerinin savaşımsız giderilebileceği sanısını verirler. Reformculuk, devrimin düşmanıdır, çünkü "... burjuva düzenin devrimci yolla alaşağı edilmesine *karşı*, çalışan sınıfı bölmek ve zayıflatmak ve burjuvazinin egemenliğini sürdürmek amacıyla yıkılması kaçınılmaz olan düzenin kısmen de olsa onanlması"nı[56] över.

Reformculuk, Jules Moch gibi, Blum gibi kendilerini "kapitalizmin sadık temsilcisi" ilan eden sosyalist liderler tarafından yayıldı. Kautsky'nin durumu da aynıydı. Kautsky'ye göre, emperyalist kapitalizm kendiliğinden sosyalizm haline değişecekti. Bu marksizm kalpazanları, diyalektiği hiçe sayarak, sözde bir "ahenkli evrimin genel yasası"na başvuruyorlar. Böylece işçi sınıfının çıkarlarına ihanetlerini haklı göstermeye çalışıyorlar. Onların programı, "... devrim düşüncesine karşı, devrim 'umutları'na karşı (reformcunun gözüne böyle 'umutlar' *belli-belirsiz* görünür, çünkü o, çağdaş ekonomik ve siyasal çelişkilerin derinliğini anlamaz) savaş; güçleri örgütlemek ve zihinleri devrime hazırlamak yolundaki her eyleme karşı savaş"tır.[57] [sayfa 97]

Bunun karşısında, gene tam diyalektiğe-karşı olan ve bu yüzden de karşı-devrimci olan başka bir görüş vardır: bu görüş, özellikle anarşistleri ve blankicileri nitelendiren serüvenciliktir. Serüvencilik nitel değişikliğin (devrimin) nicel evrimle hazırlanması gereğini yadsımaktan başka bir şey değildir. Bu da bir önceki kadar metafizik bir anlayıştır, çünkü, toplumsal hareketin yalnız bir yönünü görür.

Onun koşullarını istemeden devrimi istemek, açıkça onu olanaksız kılmak demektir. Serüvencilik (devrimcicilik, *revolutionnarisme)* ve reformculuk, aslında birbirinin aynıdırlar.

Ama serüvenciler, solcu “sözler”le gözboyarlar. Her fırsatta eylemden sözederler, ama bu, gerçek eyleme daha iyi engel olmak içindir. Gerçekte, gösterişsiz eylemleri, küçük ama gene de kesin değişmeler için zorunlu nicel değişiklikleri küçümserler.

Maurice Thorez, *(Euvres,* c. IV, s. 129’da, 1932’de çeşitli ilçelerde, PTT’deki iş arkadaşlarının hep birarada parlamenterlere hitaben hazırladıkları bir ortak istekler dilekçesine karşı bir tutum alan bir kısım komünist posta dağıtıcılarını eleştiriyor. Bu posta dağıtıcıları, dilekçecilere: “ilkin CGTU’ya (Birleşik Emekçiler Genel Sendikasına) katılınız, yoksa dilekçeniz hiçbir işe yaramaz” diyorlardı. Maurice Thorez açıklıyor:

> “Ortak dilekçeyi, hatta *‘yığın eylemi’* üzerine bir sözü, onun karşısına çıkararak küçümsememelidir. Dilekçe, yığın eyleminin - kuşkusuz basitbir biçimidir. O, hem gönderilen kimseler üzerinde bir baskı aracı, hem de imzalayanlar için bu toplanma ve örgütlenme unsurudur.
>
> “Sözkonusu bu olayda ortak dilekçe, ücretlilerin, patronları olan devlete karşı, parlamenterler olarak devlet gücünün bir kısmını ellerinde bulundurdukları kabul edilenlere karşı protestolarının örgütlü bir biçimidir.

> “Eğer devrimci unsurlar, onu suçlamak yerine ona katılırlarsa, eğer iş arkadaşlarına sabırla ve kardeşçesine, dilekçenin pek çok savaşım araçlarından ancak biri olduğunu, [sayfa 98] dilekçeyi tamamlayan ve destekleyen daha birçok savaşım yolları olduğunu, ve örneğin bulundukları ilçede, bölgede, hatta bütün ülkede, tüm personelin katıldığı, uygun şekilde gerçekleştirilen bir gösterinin, imzalara bir ağırlık vereceğini anlatırlarsa, dilekçenin gerçek bir değeri ve gücü olabilir ve olacaktır.”

Maurice Thorez, ortaya koydu ki, dilekçe, “... tabanda bir tek cephenin gerçekleşmesine yardım ediyor. Her imza dolayısıyla, birlikçi olan, federasyona bağlı bulunan, özerk olan ya da örgütlü olmayan iş arkadaşları arasında görüşme ve tartışmalar olacağını tahmin etmek kolaydır. Herkes kendi fikrini dile getirir, kendi tercihlerini söyler. Bununla birlikte herkes, postacıların büyük çoğunluğunun, belki de hepsinin bilinçli gösterisinin kesin bir etkisi olacağını kabul eder. Şurası açıktır ki, birlikçi sendikalı, dilekçeyi imzalarken ve imzalattırırken gelişecek olan hareket hakkındaki fikrini söylemiştir. Örneğin, dilekçe komitelerinin seçimi önerisinde bulunmuştur. Bir grev olanağından sözetmiştir. Federasyona bağlı ya da örgütsüz arkadaşları kendisini dinlediler, ona itirazlarını söylediler. Onu daha tam, daha geniş açıklamalar yapmaya zorladılar. Bu, meyveler verecek olan *bir ortak eylemin temeldeki* ilk yaklaşmasıdır.

“... ‘yığın eylemi’ üzerinde gevezelik etmemek, ama proleterlerle birlikte ve onların başında, sınıf savaşımının en yüksek biçimlerine

ulaşabilmek için yığınların en gösterişsiz protesto biçimlerini ortaya koymayı, örgütlendirmeyi ve desteklemeyi öğrenmek...”[58] gerekir.

Gerçekte, emekçiler, bu kısmi savaşımlarda yeri doldurulamaz bir deneyim biriktirerek, kendi kendilerini eğitirler. Gösterişsiz, ama ortaklaşa bir hak davası uğruna yürütülen günlük eylem, daha geniş alanı, daha büyük önemi olan bir eyleme yolaçar. Emekçilerin amaçlarını ve bu amaçlara varma yollarını kardeşçe tartıştıkları ve kararlaştırdıkları alt kademe komitelerini kurmak, işte bir tek cephenin koşulu. [sayfa 99] Eğer bu sabır isteyen iş gerçekleşmezse, kesin değişiklikler nasıl elde edilir? Aynı şekilde, milyonlarca imzalarının birikimiyle, yiğit kişiler, sonunda, Henri Martin’i zindandan çıkartan devlet başkanının imzasını da “kopardılar”.

İşte böylece diyalektiğin üçüncü yasası, bize pratik önemini ve verimliliğini gösteriyor. Tek cephenin gerçekleşmesinin ve Fransız ulusunun, işçi sınıfının çevresinde toplaşmasının, en bilinçli emekçilerin işyerlerinde ve bürolarında sürdürdükleri gösterişsiz ve sabırlı çabalar pahasına gerçekleşen nicel değişikliklerin *zorunlu* sonuçlan olacağı yolunda bize bilimsel bir kesinlik vererek bugünkü perspektifleri aydınlatıyor. 1953 yılı Ağustosundaki grevlerin çok büyük bir genişlik kazanması, doğrudan doğruya, grevlerden önceki aylarda her yanda gelişmiş olan sayısız yerel eylemlerin sonucu olmuştu. Ağustos hareketinin en civcivli zamanında bir sendika sorumlusu, on gün önce her türlü ücret artmasına vb. kayıtsız olan emekçilerin nasıl artık en kararlılar arasında bulunduklarını gösteriyordu: “Besbelli ki, hiçbir şey hiçbir zaman kaybolmuş değildir...” sonucuna varıyordu. Ve bu doğrudur: tarih

doğrultusunda gösterilen çabalardan, yapılan açıklamalardan, konuya getirilen açıklıklardan hiçbir şey kaybolmaz. Nicel birikim, belli olmadığı zaman bile nitel dönüşümleri hazırlar.

İşte bu yüzdendir ki, meclisin çoğunluğunun “onlardan yana” olduğu gerekçesiyle burjuva politikacılarının gerici siyasetinin “daha uzun zaman” süreceğini düşünmek yanlıştır. Fransa “tükenmiş bir ülkedir”, Amerika’ın koruyuculuğu altında bir bitki gibi kişiliksiz yaşamaya mahkumdur demek, yanlıştır. Şerefsizlik siyasetine ve çürümüşlerin, ahlaksızların girişimlerine bir son verecek güçler her yanda birikmektedir. Her yanda, günbegün, bir gün olayların gidişini değiştirecek ve Fransa’yı yeniden büyüklüğüne yaraşır bir üne kavuşturacak güçler birikmektedir. Son sözü söyleyecek olan halktır. Fransa için gerici, ve ulusal-olmayan burjuvazinin siyasetinden “başka bir siyasetin olanaklı” olduğunu söylemek yanılsamalara kapılmak değil, bilimsel bir gerçeği ortaya koymaktır. [sayfa 100]

V. VARGI

Stalin diyalektiğin üçüncü çizgisini yorumlarken, “Sonuç olarak, siyasette yanılmamak için bir devrimci olmak gerekir, bir reformcu değil” gözleminde bulunuyor. Mademki, devrimci tutum, nicel bir evrimin ürünleri olan nitel değişikliklerin nesnel zorunluluğunu tanıyor, o halde tek diyalektik tutum, devrimci tutumdur.

Metafizikçi, ya nitel değişiklikleri yadsır ya da kabul etse bile onları açıklamaya çalışmaz, raslantıya ya da mucizeye bağlar. Burjuvazinin bu yanılgılarda çıkarı vardır ve onları alabildiğine yayar. Örneğin, haber basını denen basın, siyasal ve toplumsal olayları, kamuoyuna, o olayları hazırlayan iç bağlantılarını vermeden yansıtır ve onları anlaşılmaz kılar. “Anlaşılacak bir şey olmadığı” fikri buradan gelmektedir.

Diyalektikçi, tersine, gerçeğin hareketini, nicel değişiklikler ile nitel değişikliklerin zorunlu birleştiricisi olarak anlar, onları kendi pratiğinde birleştirir. Solcunun *(gauchiste)*, ancak, ağzında “devrimci” sözler vardır, kesin “devrim” anının sonsuz bekleyişi içinde hiçbir şey yapmaz. Reformcu, “doğal” evrimin toplumu dönüştüreceğine inanır, kendi dilediği reformlar için bile savaşım vermez. Yalnız diyalektikçi, reformları yapmak, dönüşüm için savaşım vermek gerektiğini, ve bunu yapmanın iyi olduğunu anlayan adamdır, çünkü o, devrimin evrime bağlı olduğunu bilir. Yalnız devrimciler, eyleme katılışlarıyla, reformlara gerçekten devrimci bir içerik

kazandırabilirler. Yalnız onlar, diyalektikçi oldukları için, reformcuların yanılttığı emekçiler gibi “solcu sözlerin” ayartıp baştan çıkarttığı kimseleri de küçük eylemlerde, sonra daha büyük eylemlerde kendi çevrelerinde biraraya toplayabilirler. Yalnız diyalektikçi, dereceli nicel değişikliklerin değerini, sosyalizm için savaşım yollarının koşullara göre çeşitliliğini, kısaca, devrimin bir süreç olduğu gerçeğini anlayabilir. Yalnız diyalektiğin ustaları, Halk Cephesinin ve Kurtuluş Cephesinin başarılar sağlamasında emekçi kitlelere [sayfa 101] kılavuzluk edebilirler. Diyalektikçi, reformcu olarak değil devrimci olarak, en küçük bir eyleme girişirken de *Enternasyonalin* doğru sözlerine bütün anlamını verir:

Biraraya gelelim, bir gün gelecek

Enternasyonal tüm insanlık olacak

Proletaryanın evrensel zaferi bir ütopya değildir, nesnel olarak konmuş kesin bir bilgidir.

GÖZLEMLER

a) Belirsiz, göze çarpmayan nicel değişikliklerin köklü nitel değişikliklere vardığını söyledik.

Bu demektir ki, nicelik nitelikten, nitelik de nicelikten *ayrılamaz,* ve (örneğin maddeyi saf nicelik, ruhu salt nitelik sayan Bergson'un yaptığı gibi) nicelikle niteliği birbirinden yalıtmak keyfi bir davranıştır. Gerçek hem nicel hem de niteldir. Ve iyice anlamak gerekir ki, nitel değişiklik *bir nitelikten ötekine geçiştir.* "Sıvı" olma niteliği, belirli bir ısının nicel birikimi ile "gaz" olma niteliği haline geçer.

Metafizikçilerin yalnız niceliğin bilimi yapmak istedikleri matematikte bile nicelikle nitelik birbirinden ayrılamazlar. Tam sayıları (5+7+3...) toplamak nicel bir süreçtir; ama bu toplamanın bir de nitel yönü vardır, çünkü bütün tam sayılar kesirli sayılardan, cebir sayılarından vb. değişik nitelikleri olan *belli bir türün* sayılarıdır. Sayıların nitel bakımdan çeşitliliği önemlidir: her türün kendi özellikleri vardır. Tam sayıları, kesirli sayıları, ya da cebir sayılarını toplamak, daima toplamadır denecektir; evet ama toplama her seferinde farklı niteliklere dayanır. Aynı şekilde: 5 şapkayı ya da 5 lokomotifi toplamak hep aynı toplamadır, ama nesneler nitel bakımdan çok farklıdırlar. Nicelik, her zaman *bir şeyin* niceliğidir, bir niteliğin niceliğidir.

b) Nicelik nitelik olarak değişir. Ama karşılıklı olarak *nitelik de nicelik olarak değişir,* çünkü onlar birbirlerinden [sayfa 102] ayrılmazlar.

Örnek: kapitalist üretim ilişkileri, belirli bir andan sonra, üretici güçlerin nicel gelişmelerini dizginler, hatta onları geriletir. Üretim ilişkilerinin nitel dönüşümü *üretici güçlerin* toplumsallaşması ile ifadesini bulur ki, üretici güçler böylece yeni bir atılım kazanmış olurlar. Sonuç olarak: üretici güçler büyük bir *nicel* gelişme tanımış olurlar.

YOKLAMA SORULARI

1. Nitel değişiklik nedir?

2. Kesin örnekler yardımıyla, nicel değişiklik (çoğalma ya da azalma) ile nitel değişiklik arasında zorunlu bir bağ olduğunu gösteriniz.

3. Diyalektiğin üçüncü çizgisi, bir militan işçiye, ne bakımdan, bir tek cephenin gerçekleştirilmesinde daha iyi iş görmek, etkili olmak olanağını sağlar? [sayfa 103]

BEŞINCI DERS

DİYALEKTİĞİN DÖRDÜNCÜ ÇlZGlSl KARŞITLARIN SAVAŞIMI (I)

I . Karşıtların savaşımı her değişikliğin devindiricisidir.

Bir örnek.

II . Diyalektiğin dördüncü çizgisi.

III . Çelişkinin nitelikleri.

a) Çelişki içtedir.

b) Çelişki yenileştiricidir.

c) Karşıtların birliği.

I. KARŞITLARIN SAVAŞIMI HER DEĞİŞİKLİĞİN DEVİNDİRİCİSİDİR. BİR ÖRNEK

Biz gördük ki, bütün gerçek, harekettir ve bu hareket evrenseldir, kendi aralarında zorunlu olarak bağlantı bulunan nicel ve nitel olarak iki biçime bürünmüştür. Peki ama hareket *niçin* vardır? Değişikliğin, özellikle niceliğin nitelik haline dönüşünün, bir nitelikten yeni bir niteliğe geçişin *devindiricisi* nedir?

Bu soruyu yanıtlamak, diyalektiğin dördüncü çizgisini, *diyalektiğin temel yasasını,* bize hareketin nedenini veren yasayı açıklayıp anlatmaktır.

Pek somut bir örnek bu yasayı ortaya koyacaktır.

Marksist felsefeyi, diyalektik materyalizmi inceliyorum. Bu, ancak, *aynı zamanda,* hem bilgisizliğimin bilincinde [sayfa 104] isem, ve hem de bu bilgisizliğimi yenmek ve bilgiyi elde etmek iradesine sahipsem olanaklı olabilir. İncelememin *devindiricisi,* incelemedeki ilerlemenin *mutlak koşulu,* benim bilgisizliğim ile onu yenme isteğim arasındaki savaşımdır, bu benim bilgisizliğim konusundaki bilincim ve bu bilgisizlikten kurtulmaktaki iradem arasındaki çelişkidir. Bu karşıtların savaşımı, bu çelişki, incelememin dışında değildir. Eğer ben ilerleme gösteriyorsam, bu, bizzat bu çelişkinin *durmadan* kendisini ortaya koyuşu ölçüsündedir. Elbette ki, incelemenin ilerleyişini belirleyen kazançların her biri, bu çelişkinin *çözülmesidir* (bugün, dün bilmediğimi biliyorum); ama her bir çözülmenin

arkasından, bildiğimle bilmediğimin bilincinde olduğum arasında yeni bir çelişki ortaya çıkar ve buradan incelememde yeni bir çaba, yeni bir çözülme ve yeni bir ilerleme oluşur. Her kim ki her şeyi bildiğini sanır, hiçbir zaman ilerleyemeyecektir, çünkü bilgisizliğini gidermeye, yenmeye çalışmayacaktır. Bu hareketin ilkesi, incelemedir, daha az bir bilgiden, daha büyük bir bilgiye dereceli olarak geçişin devindiricisidir, şu halde, karşıtların savaşımı, (bir yandan) benim *bilgisizliğim ile* (öte yandan) *bilgisizliğimi yenmek zorunda olduğumun bilinci* arasındaki savaşımdır.

II. DİYALEKTİĞİN DÖRDÜNCÜ ÇİZGİSİ

> “Diyalektik, metafiziğin tersine, doğadaki nesnelerin ve olayların iç çelişkiler içerdikleri, çünkü hepsinin olumlu ve olumsuz yanları, bir geçmişleri ve bir gelecekleri olduğu, hepsinin yokolup giden ya da gelişen öğeler taşıdıkları görüşünden yola çıkar; karşıtların savaşımı, eski ile yeni arasındaki, ölen ile doğan arasındaki, yitip giden ile gelişen arasındaki savaşım, işte bu, gelişme sürecinin, nicel değişmelerin nitel değişmelere çevrilmesinin içindeki içeriktir.”[59]

Gelişmenin ilkesi olarak çelişkinin incelenmesi, şu başlıca nitelikleri ortaya çıkarmamıza olanak sağlar: çelişki [sayfa 105] *içtedir;*

III. ÇELİŞKİNİN NİTELİKLERİ

a) *Çelişki içtedir.*

Her gerçek, harekettir, bunu gördük. O halde, hiçbir hareket yoktur ki, bir çelişkinin, bir karşıtlar savaşımının ürünü olmasın. Bu çelişki, bu savaşım, *içtedir,* yani ele alınan hareketin dışında değildir, onun esasıdır.

Bu, keyfi bir olumlama mıdır? Hayır. Biraz düşünme gösterir ki, gerçekte de, dünyada hiçbir çelişki olmasaydı, dünya değişmeyecekti. Eğer bir tahıl tanesi *yalnızca* bir tane olsaydı, sonsuza dek hep tahıl tanesi olarak kalacaktı; ama, o, mademki bir bitki olacaktır, değişme gücünü *kendinde* taşır. Bitki taneden çıkar, ve başverip ortaya çıkması, tanenin ortadan kaybolmasını içerir. Bu, her gerçek için böyledir; eğer gerçek değişiyorsa, o, *özünde,* aynı zamanda hem kendisi ve hem de kendisinden başka bir şeydir. Niçin yaşam, çiçeklerini ve meyvelerini verdikten sonra ölüme doğru yönelir? Çünkü yaşam, yalnızca yaşam değildir. Yaşam ölüme dönüşür, *çünkü* yaşam bir iç çelişki taşır, çünkü yaşam ölüme karşı gündelik savaşımdır (her an bir kısım hücreler ölür, başkaları onların yerini alır, ta ki ölüm onlara da üstün gelinceye kadar).. Metafizikçi, onların derin birliğini, karşıt güçlerin birliğini görmeksizin, yaşam ile ölümü iki mutlak gibi birbirinin karşısına koyar. Mutlak olarak her türlü çelişkiden arınmış bir evren, kendi kendini yinelemeye mahkum olurdu: hiçbir zaman, yeni bir şey ortaya çıkmazdı. O halde, çelişki, her değişmenin içinde vardır.

> “Şeylerin gelişiminin ana nedeni, dışta değil, *içte,* yani şeylerin iç çelişkilerindedir. Şeylerin hareketleri ve gelişimleri, içlerinde bu gibi çelişkilerin varlığı nedeniyle olur. Bir şeyin içindeki bu çelişki, gelişmenin ilk nedeni olup ...”[60] (İtalikler bizim, *-G.B.-M.C.)* [sayfa 106]

Lenin de “Gelişme, karşıtların ‘savaşımı’dır.”[61] diyordu.

Gene incelemekte olan adam örneğini alacak olursak, bu

adamın, aynı zamanda, hem bilisiz olduğu ve hem de öğrenmeye gereksinme duyduğu doğru değil midir? İncelediği sürece bu iki karşıt gücün savaşımıdır o. İşte incelemekte olan adamın özü budur (öz: derin doğası anlamında).

Eğer geçen derste incelediğimiz süreci: suyun gerek buz, gerek su buharı haline dönüşümünü yeniden ele alacak olursak, böyle bir değişmenin de bir iç çelişkinin varlığıyla açıklandığını saptarız: bir yandan, su moleküllerinin yapışma *(cohesion)* kuvvetleri ile, öte yandan, her moleküle özgü hareket (molekülleri dağılıp-saçılmaya iten kinetik enerji) arasındaki çelişki; yapışma kuvvetleri ile dağılma *(dispersion)* kuvvetleri arasındaki çelişki. Elbette ki, suyu yalnız sıvı haliyle, yani 0 derece ile 100 derece arasında ele almakla yetinilirse, bu savaşım kendini göstermez, her şey dingin ve durgun gibidir. Görünen, sıvı durumun kalımlılığıdır. Görünen yön (görüngü) derin gerçeği, özü, yani yapışma kuvvetleri ile dağılma kuvvetleri arasındaki savaşımı gizler. Bu iç çelişki, işte sıvı durumun gerçek

içeriği. Ve işte bu çelişkidir ki, sıvı suyun birdenbire katı su ya da su buharı haline dönüşmesini *açıklar.* Yeni bir duruma nitel geçiş, karşıt kuvvetlerden birinin öteki üzerinde zafer kazanmasıyla olanaklıdır ancak. Sıvı durumundan katı duruma geçişte yapışma kuvvetlerinin zaferi, sıvı durumdan gaz durumuna geçişte dağılma kuvvetlerinin zaferi. Bu zafer, karşıt kuvvetleri yok etmeyen, ama onların bir bakıma "bellilik"ini değiştiren bir zaferdir: katı durumda *olumsuz* (ya da ikincil) yön, moleküllerin hareketidir; gaz durumunda *olumsuz* (ya da ikincil) yön, yapışmaya doğru olan eğilimdir.

Şu halde, o andaki durumu ne olursa olsun, *iç* kuvvetlerden olan karşıt kuvvetlerin savaşımıdır ve suyun dönüşümleri bununla açıklanır.

Bu, *dış* koşullar, çevre koşulları hiçbir rol oynamaz demek midir? Hayır. Diyalektiğin birinci yasasının (her şey [sayfa 107] birbirine bağlıdır) incelenmesi, bir gerçeği, hiçbir zaman kendisini kuşatan koşullardan yalıtmamak gerektiğini bize göstermişti. Su olayında, durum değişikliği için zorunlu olan bir dış koşul vardır: bu, ısının yükselmesi ya da azalmasıdır. Sıcaklığın yükselmesi, moleküllerin kinetik enerjisinin artmasına, yani onların hızının artmasını olanaklı kılar. Soğumanın, ters etkisi vardır. Ama unutmamak gerekir ki, eğer ele aldığımız nesne içinde (bu durumda: su) iç çelişkiler olmasaydı -daha yukarda da gördüğüz gibidış koşulların etkisi bir sonuç oluşturmayacaktı. Onun için diyalektik, iç çelişkilerin, incelenen sürecin ondan ayrılmaz bir parçasını oluşturan ve bu sürecin özgüllüğünün anlaşılması için zorunlu olan iç çelişkilerin aranıp bulunmasını esas olarak kabul eder.

> “Bir şeyin içindeki bu çelişki, gelişmenin *ilk nedeni* olup bir şeyin öteki şeylerle ilişkileri -bunların iç bağları ve birbirleri üzerine etkileriikinci derecede bir nedendir.”[62] (İtalikler bizim, -*G.B.-M.C.*)

İşte, metafizik düşünüşün kabul edemediği de budur. Metafizikçi, gerçeği oluşturan ve bütün nitel değişikliğin devindirici gücü olan iç çelişkilerden habersiz olduğu için, bütün değişiklikleri dış müdahalelerle açıklamak zorundadır. Yani, ya doğaüstü “nedenlerde (tanrı, yaşamı, düşünceyi, krallıkları “yarattı”), ya da yapay nedenlerle şeyleri değiştirmek gibi gizemli bir gücü ellerinde tutan ayrıcalıklı kimseler vardır; devrimi “yapanlar”, “başkaldırma tohumları saçanlar” birtakım “elebaşılar”dır vb., vb.. Bunun gibi, bazı gerici ideologlar, 1789 Devrimini, birkaç kötü önderin belalı eylemine bağlarlar. 1917 Sosyalist Devrimi için de durum aynıdır. Tersine, diyalektik, toplumsal gelişmenin karşısına çıkan sorunların çözümü için, bir iç çelişki, bu toplumu oluşturan uzlaşmaz karşıt sınıflar arasında çelişki varolduğu sürece, devrimci çıkış yolunun kaçınılmaz olduğunu bilimsel olarak gösterir. Devrim, çeşitli aşamalardan geçen bu çelişkinin ürünüdür; devrim ne tanrıdan, ne de şeytandan

gelir. [sayfa 108]

İç çelişkilerle (temel nedenlerle) dış koşulların (ikincil nedenlerin) karşılıklı rolü, akılda tutulmalıdır. Gerçekten de bu rol, “devrimin ihraç edilmediğini” anlamaya olanak verir. Hiçbir nitel değişme, bir dış müdahalenin doğrudan doğruya ürünü olamaz. Bunun gibi, Sovyetler Birliği’nin varlığı ve ilerlemeleri, kapitalist ülkelerde proletaryanın genel

savaşım koşullarını değiştirdi. Ama Sovyetler Birliği'nin ne varlığı, ne de ilerlemeleri, öteki ülkelerde, sosyalizmi yaratmak gücüne sahip değildir: ancak her ülkeye özgü olan sınıf savaşımının gelişmesi, kapitalist ülkeleri niteleyen *iç* çelişkilerin gelişmesi, bu ülkelerde devrimci değişiklikleri oluşturabilir. Stalin'in sık sık yinelenen: "Her ülke, eğer istiyorsa, kendi devrimini kendisi yapacaktır; eğer devrimi istemiyorsa, devrim olmayacaktır." sözü, bundan ileri gelir. Tıpkı küçük çocuğun durumu gibi: siz, onu yürütmek için istediğiniz çareye başvurun, onun iç, organik gelişmesi yürümesine izin verinceye kadar hepsi boşuna olacaktır.

Görülüyor ki, Stalin'in dördüncü çizginin anlatımında ısrarla üzerinde durduğu çelişkinin *iç* özelliğinin çok önemli bir pratik anlamı vardır.

b) *Çelişki yenileştiricidir*

Eğer Stalin'in bu yasayı açıklamasını ele alacak olursak, karşıtların savaşımının "eski ile yeni arasındaki, ölen ile doğan arasındaki, yitip gitmekte olanla gelişmekte olan arasındaki savaşım" olarak değerlendirildiğini görürüz.

Karşıtların savaşımı, gerçekte, zaman içinde gelişir. Ve (üçüncü derste) tıpkı toplum gibi, tıpkı canlı doğa gibi fizik evrenin de bir tarihi olduğunu gördük. Nitel değişiklikler, tarihsel sürecin belirli bir anında eskiye karşı kazanılan zaferin ürünleri olan yeni yönler ortaya çıkarırlar. Ama bu, ancak,

yeni güçler, eskiye karşı ve bizzat eskinin bağrında gelişmiş oldukları için olanaklıdır. Kapitalist toplumu ortaya çıkaracak olan yeni üretici güçler ve onlara uygun düşen üretim ilişkileri, eski feodal toplumun bağrında ve ona karşı [sayfa 109] gelişirler. Aynı şekilde, delikanlı, çocukta ve ona *karşı* büyür; ergin de, delikanlıda ve ona *karşı* olgunlaşır.

Demek ki, çelişkinin iç niteliğini saptamak yeterli değildir. Bu çelişkinin, *eski ile yeni arasında savaşım* olduğunu da görmek gerekir. Yeni, eskinin bağrında doğar; eskiye karşı büyür. Çelişki, yeninin kesin olarak eskiye üstün geldiği zaman çözülür. O zaman iç çelişkilerin yenileştirici niteliği, *verimliliği* ortaya çıkar. Gelecek, geçmişe karşı savaşımda hazırlanır. Savaşımsız zafer yoktur.

Metafizikçi, çelişkinin yenileştirici gücünü değerlendiremez. Ona göre çelişki, iyi hiçbir şey getiremez. Evrenin dural *(statique),* durağan olduğu görüşüne sahip olduğu için, varlığın (doğanın ya da toplumun) her zaman özdeş olmasını istediği için, çelişki, metafizikçiye göre saçmalıkla eşanlamlıdır. Bütün gücüyle onu uzaklaştırmaya çalışır. Bu yüzden, ekonomik bunalımlar, diyalektikçiye göre, kapitalizmin temel iç çelişkilerinin açık belirtileridir, metafizikçi için geçici sıkıntılardır. Bunun gibi sınıf savaşımı, "elebaşılar"ın

kötü niyetinden ileri gelen cansıkıcı bir musibettir.

Diyalektikçi bilir ki, bir çelişkinin geliştiği yerde, verimlilik, yeninin varlığı ve yeninin zafer vaadi vardır. Sınıf savaşımı, yeni bir toplumu

müjdeler. Her ortam ve durumda, diyalektikçi bu verimli savaşım için elverişli koşulları yaratır; geçmişin güçlerinin direnişi, onu hiç de korkutmaz, çünkü, bütün işçi hareketi tarihinin tanıklık ettiği gibi, geleceğin güçlerinin, savaşım içinde çelikleştiğini bilir. Tam tersine, devrimci güçleri savaşımdan döndürmek sosyal-demokrasinin başlıca görevidir; sosyal-demokrasi devrimci güçleri savaşımdan döndürerek bozmaya, yozlaştırmaya çalışır.

Bilimler ve sanatlar tarihi, çelişkinin verimliliğini parlak bir şekilde gösteren örnekler bakımından çok zengindir. Büyük buluşlar, eski teoriler ile yeni deneysel olgular arasındaki korkusuz bir çelişkinin ürünüdür. Örnek: Torricelli deneyi, gerçekliği ortaya konan bir olay ile: (civa ile dolu bir kaba başaşağı daldırılan bir tüp içindeki civa, deney yerinin [sayfa 110] yüksekliğine göre değişen belirli bir düzeye kadar iner; civanın üstünde boşluk vardır) her tarafta öğretilen eski fikir ("doğa boşluktan nefret eder") arasında yaratıcı bir çelişkiyi ortaya çıkardı. Eski fikir, gerçekte, tüp içindeki civa düzeyinin neden yükseklikle değiştiğini açıklamakta güçsüzdür. Çelişkiyi atmosfer basıncının bulunuşu çözmüştür.

Her nitel değişiklik, bir çelişkinin, verimli bir çözülmesidir.

Çelişkinin verimliliği Gorki'nin kitaplarında da çok güzel ortaya çıkar. Gorki'nin Ana'sında, zora, kadere boyun eğmiş yaşlı bir kadın, önyargılarına karşı savaşım vererek bir devrimci haline gelir, değişir. (Dış koşullar sayesinde gelişen iç çelişki: devrimci bir savaşçı olan oğlunun örneği.) Gene aynı, 1902 yılı 1 Mayıs gösterisini Sormova'da ilk başlatan,

Gorki’nin kitabının kahramanı Pier Zalomov, çarlık mahkemesine gururla açıklar:

> “Özlemini çektikleri yaşamla, bugünkü toplumun kendilerine hazırladığı yaşam arasındaki uyumsuzluk yüzünden kıvranan, işkence çeken işçiler, mevcut düzenin kusurlarının kendilerini mahkum ettiği tiksinti verici durumdan kurtulmak için çareler aramaya yönelirler.”[63]

Ve Pier Zalomov umutsuz bir emekçiyken, bu çelişkinin üstesinden gelmek için yaptıkları inatçı bir savaşımdan sonra, nasıl

yeni bir adam, bir devrimci haline geldiğini anlatır.

Bu dersin başlangıcında, bilimi inceleyen bir adamın bizzat incelemenin ortaya koyduğu çelişkileri durmadan çözerek ilerlediğini söylemiştik. Aynı şekilde, çelişkinin verimli gücünü bilen devrimci bir savaşçı, Maurice Thorez’nin, “Eleştiri ve özeleştiri, bunlar bizim günlük tayınımızdır” diyen bilge sözüne sahip çıkar. Yoldaşların yaptığı bir işin eleştirisi (eleştiri). Ve gene herkesin, kendi yaptığı işi eleştirmesi (özeleştiri). Sosyal-demokrat ideolojinin etkisi altında bulunan bir emekçi, özeleştiriyi onursuzluk ve yerlere kapanmak sanır. Oysa özeleştiri, bilimsel bir devrimci anlayıştan ileri gelir, özeleştiri yoluyla, savaşçı, *kendi öz bilincinde,* [sayfa 111] *kendi günlük eyleminde* eskiye karşı yeninin utkun savaşımına elverişli koşulları yaratır. Özeleştiri yapmayı kabul etmemek, onurunu korumak değildir: ilerleme olanaklarını bozmak, kendi kendini

gerilemeye mahkum etmek, kendi özvarlığını aşağılamak demektir. Lenin'in Komünist (Bolşevik) Partisini güçlendiren, bilimsel sürekli eleştiri ve özeleştiri pratiğidir.[64] Eleştiri ve özeleştiriyledir ki, Maurice Thorez, 1930 yıllarında Fransız Komünist Partisini BarbeCelor grubunun sürüklediği bataktan kurtarmıştır.[65]

c) *Karşıtların birliği*

Çelişki, ancak en az iki güç arasında savaşım varsa, vardır. O halde, çelişki, zorunlu olarak birbirlerine karşı olan iki ucu içinde saklar: *çelişki*, *karşıtların birliğidir.* Bu, çelişkinin, üçüncü niteliğidir. Bunu daha yakından inceleyelim.

Metafizikçiye göre, karşıtların birliğinden sözetmek saçmalamaktır. Örneğin: metafizikçi, bilimi *bir yanda*, bilgisizliği *öte yanda* sayar. Oysa gördük ki, bütün bilim, bilgisizliğe karşı savaşımdır. Lenin, "bilmenin konusunun tükenmez olduğunu" gösteriyordu. *Öyleyse mutlak bilim yoktur:* her zaman daha öğrenilecek bir şey kalır. Şu halde, her bilim bir yandan bilgisizliği de içinde taşır. Ama, aynı şekilde, *mutlak bilgisizlik de yoktur*: en bilgisiz bir kişinin bile duyumları vardır, belirli bir yaşam alışkanlığı, ilkel bir deneyimi vardır (aksi halde yaşamını nasıl sürdürebilirdi?). İşte bu, bilim tohumudur.

Karşıtlar, birbirleriyle savaşırlar, ama birbirlerinden ayrılamazlar. Kendiliğinde bir burjuvazi yoktur. İlkin feodal toplumun bağrında, feodal sınıfa karşı burjuvazidir. Sonra, kapitalist toplumda (daha feodal toplumun bağrında iken de) proletaryaya karşı burjuvazidir. Karşıtlardan biri, öteki olmaksızın, birbirlerinden ayrı ayrı yerlere konamazlar. Proletarya, sömürülen sınıf olarak ortadan kalkınca, burjuvazi de [sayfa 112] sömürücü sınıf olarak ortadan kalkar.[66]

Karşıtların bu ayrılmazlığı, metafizikçinin yadsıdığı nesnel bir olaydır. Bunun içindir ki, burjuvazi, örneğin tüm burjuvaziyi muhafaza ederek “proletaryayı yok etmeyi” (özellikle “sermayeemek ortaklığı”yla) öne süren metafizik görüşleri besler. Sanki kendisi için çalışan bir proletarya olmaksızın, kapitalist bir burjuvazi olabilirmiş gibi.

Diyalektikçi, karşıtları hiçbir zaman ayırmaz, onları çözülmez birlikleri içine koyar.

> “Yaşam olmaksızın ölüm olmaz; ölümsüz de yaşam olmaz. ‘Üst’ olmadan ‘alt’ olmaz, ‘alt’ olmadan ‘üst’ olmaz. Talihsizlik olmazsa talihlilik olur mu? Talihlilik olmazsa talihsizlik olur mu? Kolaylık olmaksızın zorluk olmaz; zorluk olmaksızın kolaylık ol-maz. Ağa olmazsa yarıcı olmaz; yarıcı olmazsa ağa olmaz. Burjuvazisiz proletarya olmaz; proletaryasız burjuvazi olmaz. Ulusların emperyalistler tarafından sömürülmesi olmasa, sömürge ve yan-sömürgeler olmaz; sömürgeler ve yarı-sömürgeler olmasa, ulusların emperyalistler tarafından sömürülmesi olmaz. Bütün çelişik yönler,

> belirli koşullar nedeniyle özdeş değil diye nitelendirilir ve bunların çelişik olduğu söylenir. Ama, bunlar, aynı zamanda özdeşlikleriyle de nitelendirilir ve birbirlerine bağlıdırlar.”[67]

Bu karşılıklı bağlantı, A karşıtının B karşıtı üzerindeki etkisinin, B karşıtının A karşıtı üzerindeki etkisiyle aynı ölçüde olduğu; ve B’nin A üzerindeki etkisinin, A’nın B üzerindeki etkisiyle aynı ölçüde olduğu anlamına gelir. Böylece, [sayfa 113] karşıtlar, biri değişebilirken öteki değişmeden kalabilecek şekilde birbirleri yanısıra, sıralanmış değillerdir. Bunun içindir ki burjuvazinin her kuvvetlenişi, onun karşıtının, proletaryanın zayıflaması demektir. Proletaryanın her kuvvetlenişi de karşıtının, burjuvazinin zayıflamasıdır. Aynı şekilde, sosyalist ideolojinin her güçsüzlüğü burjuva ideolojisinin bir ilerlemesidir ve tersine. ... O halde, proletarya burjuvaziye karşı aralıksız olarak savaşım vermediği zaman da onun zayıflayacağını sanmak baştanbaşa yanılsamadır; bu durumda asıl kuvvetlenen burjuvazidir, zayıflayan da proletarya. Onun için Marx, eğer işçi sınıfı, durumunu iyileştirmek için bütün fırsatları yakalamasaydı “ezilmiş, artık hiçbir umudu kalmamış, ömür boyu açlık çeken yaratıklar yığınından başka bir şey olmamak durumuna düşerdi.”[68] diye açıklıyordu.

Karşıtların bu birliği, karşıtların bu karşılıklı bağlantısı, özellikle sürecin belirli bir anında karşıtlar birbirinin yerini almak üzere *birbirlerine dönüştükleri* zaman, önemli bir anlam kazanır. Gerçekten, belirli koşullarda, karşıtlar, birbirlerine dönüşürler. O zaman, karşıtlar arasındaki karşılıklı bağlantı, *karşılıklı dönüşüm olur,* bir nitel değişiklik oluşur, ve

işte bu aynı dönüşüm “nitelik” kavramının bilimsel olarak tanımlanmasına izin verir.

Örnek: Burjuva-proletarya karşıtlarının savaşımının belirli bir anında, karşıtlardan her biri öteki durumuna geçer: hükmeden sınıf olan burjuvazi, hükmedilen sınıf haline gelir; hükmedilen sınıf proletarya, hükmeden sınıf olur. Aynı şekilde, öğrenmekte olan bilisiz adam kendi karşıtına değişir, bilen adam olur; ama o hale gelip de her şeyi bilmediğini anlayan bilgin adam da kendi karşıtına, yani yeniden öğrenmeyi isteyen bilisiz adam olarak değişir.

“Nesnel şeylerdeki çelişik yönlerin birliği ya da

> özdeşliği ölü ve katı olmayıp, yaşayan, koşullara bağlı, değişebilir, geçici, bağıntılı bir durumdur. Bütün çelişik yönler, belirli [sayfa 114] koşullar altında karşıtlarına dönüşürler. İnsan düşüncesinde yansıyan bu durum, marksizmin materyalist diyalektik dünya görüşüdür. Yalnızca geçmişteki ve bugünkü gerici egemen sınıflarla bunların hizmetindeki metafizikçiler, karşıtları birbirlerine dönüşebilen, yaşayan, koşullara bağlı, değişebilir şeyler olarak görmeyip, ölü, katı şeyler olarak görürler ve halkı kandırarak egemenliklerini sürdürebilmek için bu yanlış görüşü yaymaya çalışırlar.”[69]

İşte böylece, eskinin feodal sınıfı gibi bugünün kapitalist burjuvazisi de, kendi üstünlüğünün sonsuz olduğunu öğretir; diyalektik bilime uygun

olarak karşıtların karşılıklı dönüşmesini, yani ezilen proletaryanın kendini, sömürenler üzerindeki önüne geçilmez zaferini öğreten marksist-leninist-leri kovuşturur.

Bununla birlikte, karşıtların bu dönüşümünün mekanik bir yorumunu yapmamak eksiklik olur. Karşıtların birbirine dönüştüğünü söylediğimiz zaman, bununla, basit bir sıra değiştirmeyi, yani birinden ötekine geçiş bir kez olduktan sonra, gene de hiçbir şeyin değişmemiş olacağı bir sıra değiştirmeyi anlamıyoruz. Hükmeden sınıf olan burjuvazi, hükmedilen sınıf haline gelir; hükmedilen sınıf olan proletarya, hükmeden sınıf olur. Ama proletarya burjuvaziden tamamen farklı bir sınıf olmaya devam eder, çünkü burjuvazi sömürücü bir sınıftır, oysa proletarya kendi iktidarını yürütürken hiç kimseyi sömürmez, sosyalist kuruluşun koşullarını yaratır. Başka bir deyişle, karşıtların karşılıklı dönüşmeleri nitel bakımdan yeni bir durum yaratır; aşağıdan yukarıya bir geçiş, bir ilerleme oluşturur.

Bu durumda, sosyalizm, sömürücü sınıf olarak burjuvaziyi ve sömürülen sınıf olarak da proletaryayı tasfiye ettiğine göre karşıtların dönüşümü onları yokolmaya götürür. Sosyalist toplumun niteliği gereği, yeni çelişkiler ortaya çıkar, ama burjuvazi-proletarya çelişkisi aşılmıştır.

Öte yandan ve en önemlisi, karşıtların birliğinin (ve karşılıklı birbirine dönüşümlerin), bu birliğin özü olan [sayfa 115] *karşıtların savaşımına* göre, ancak bağıntılı bir anlamı vardır. Şu halde, eğer bir dönüşümün koşulları gerçekleşmemişse, karşıtların karşılıklı dönüşümünü keyfi olarak gerçekleştirmeyi istememek gerekir. Daha yukarda aldığımız metinde Mao

Çe-tung, karşıtların birbirine “belirli koşullar altında” değiştiğini söylüyor. Neyle belirlenmiş? *Savaşım* ile, ve savaşımın ayırdedici somut nitelikleriyle. O halde karşıtların birliği, ve onların karşılıklı birbiri haline geçmeleri savaşıma bağlıdır, yani onun alt sırasındadırlar. Bu birlik kopar, nitel bakımdan yeni bir birlik ortaya çıkar, ama bu sürecin her anı savaşım ile açıklanır.

"Karşıtların birliği ... koşullara bağlı, geçici, süreksiz, görelidir. Birbirlerini dıştalayan karşıtların savaşımı, tıpkı gelişme ve hareketin mutlak oluşu gibi mutlaktır.”[70] Kısaca, karşıtların birliğinin *savaşım* yoluyla olduğunu, sürdürüldüğünü ve çözüldüğünü unutan bir kimse, metafizik içinde kaybolup gider.

YOKLAMA SORULARI

1. Niçin karşıtların savaşımı, bütün değişikliğin devindiricisidir?

2. Çelişkinin niteliklerini kısaca anımsayınız.

3. Dersimizdeki 3-a, 3-b, 3-c bölümlerini, örneklerle açıklayınız.

4. Çelişkinin iç niteliği, devrimin "ihraç edilmez" oluşunu anlamaya nasıl olanak sağlar? [sayfa 116]

ALTINCI DERS

DİYALEKTİĞİN DÖRDÜNCÜ ÇİZGİSİ KARŞITLARIN SAVAŞIMI (II)

I . Çelişkinin evrenselliği.

a) Doğada.

b) Toplumda.

II . Uzlaşmaz karşıtlık ve çelişki.

III . Karşıtların savaşımı, düşüncenin devindiricisi.

I. ÇELİŞKİNİN EVRENSELLİĞİ

Her değişikliğin devindiricisi, çelişki, evrenseldir. “Çelişki”den sözedildiği zaman, idealist filozoflar, yalnızca, “fikirlerin savaşımı”nı anlarlar. Onlara göre, ancak birbirlerine karşı olan fikirler arasındaki çelişki kavranabilir. Bir de sözcüğün günlük kullanılış anlamı kalıyor (“tersini, karşıtını söylemek gibi”). Ama fikirler arasındaki çelişki, çelişkinin bir biçimi olmaktan başka bir şey değildir: çelişki, dünyanın her yanında bulunan nesnel bir gerçek olduğu içindir ki “özne”nin içinde de bulunur, (dünyanın bir parçası olan) insanda da bu böyledir.

Her süreç (doğal ya da toplumsal) çelişkiyle açıklanır. Ve bu çelişki, süreç devam ettiği sürece vardır: ve hatta açıkça belli olmadığı zamanda da vardır. Bir önceki derste bunun [sayfa 117] örneğini su deneyinde (s. 90) gördük. Toplumlar planında, Mao Çetung, Sovyet filozofları tarafından eleştirilen bazı teorisyenlerin yanılgısını açıklıyor. Bu teorisyenler “Fransız Devrimini tahlil ederken, devrimden önce, işçilerin, köylülerin ve burjuvazinin oluşturduğu birlikte, çelişkiler olmayıp, yalnız farklar olduğu iddiasındaydılar. Bunlar anti-marksist görüşlerdir.”[71]

Onlar unutuyorlar ki, “her ayrılıkta zaten bir çelişki yatmaktadır ve ayrılık bir çelişkidir. Daha burjuvazi ve proletarya ortaya çıkar çıkmaz, emek ile sermaye arasında bir çelişki doğmuştu; yalnız bu çelişki, derinleşmemişti, işte o kadar.”

Eğer gerçekte, daha sürecin *başlangıcında* çelişki varolmasaydı, o zaman süreci bir dış kuvvetin gizemli müdahalesi ile açıklamak gerekecekti: oysa bundan önceki derste (3-a) her ne kadar süreç için gerekli iseler de, dış koşulların, iç çelişkilerin yerini tutamayacaklarını gördük. İç çelişkiler, az gelişmiş de olsalar, çok gelişmiş de olsalar, sürekli, kalıcıdırlar. Zaten bunun içindir ki, doğal ya da toplumsal bir süreci, ancak o sürecin çelişkisi ya da çelişkileri yeteri kadar gelişmiş ise inceleyebiliriz. Bu yüzden, kapitalizmi 1820'de bilimsel olarak incelemek olanaklı değildi, çünkü onun özü henüz gelişmemişti; onun ancak bazı kısmi görünüşleri, bazı yanları yakalanabilirdi, işte Marx'tan önce gelenlerin yaptıkları da budur. Aynı şekilde eğer yeterince büyümemişse, bir bitki bilimsel olarak incelenemez. Ancak yeni başlamış durumda olan bir süreç hakkında sahip olunan bilgiyi gününden önce genelleştirmek, bu sürecin önemli yönlerini ihmal etmek demek olacağına göre, bu, metafizik bir tutumdur.

Bir kere, karşıtların savaşımının evrensel niteliğini (her zaman ve her yerde) kesin olarak saptadıktan sonra, birkaç somut örnek görelim: [sayfa 118]

a) *Doğada*

Bundan önceki dersimizde su örneğini verdik: suyun sıvı durumundan gaz durumuna, sıvı durumundan katı durumuna nitel dönüşümünü açıklayan, karşıtların savaşımıdır. Gerçekte, bütün doğal süreçler karşıtların

savaşımını içerirler. Daha, hareketin en basit biçimi olan (üçüncü dersin 3. bölümüne bakınız) bir yerden bir yere geçiş, yer değiştirme, çelişki ile açıklanır. Gitmekte olan bir aracı (ya da yürüyen bir insanı) ele alalım. Araç, bulunduğu duruma karşı durmadan "savaşım" vermesi koşuluyla, ancak A'dan B'ye, sonra B'den C'ye vb., geçebilir. Bu savaşım dursa, yürüyüş de durur. Mantıkçılar, B'yi *doğrulamak* için A'yı yadsımak gerekir; C'yi *doğrulamak* için B'yi yadsımak gerekir diyeceklerdir. B, A'ya karşı savaşımdan çıkar; C, B'ye karşı savaşımdan çıkar... ve böylece gider.

> "... daha yalın mekanik yer değiştirmenin kendisi bile, ancak bir cisim, bir ve aynı anda hem bir yerde, hem de bir başka yerde, hem bir ve aynı yerde olduğu ve hem de orada olmadığı için gerçekleşebilir. Ve hareket, işte bu çelişkinin sürekli olarak ortaya çıkma ve aynı zamanda çözülme biçimi içinde bulunur."[72]

Fizik alemde karşıt güçlerin savaşımı evrenseldir. Çatalın paslanması gibi sıradan bir olay, demirle oksijen arasındaki savaşımın ürünüdür.

Doğada hareketin başlıca temel biçimi, çekme ile itme arasındaki savaşımdır. Bu iki karşıtın, yani çekme ve itmenin birliği ve savaşımı, ister en uzak samanyolları, yıldızlar ya da güneş sistemi -katı kitleler, sıvı damlalar, ya da gaz kümeleriister moleküller, atomlar ya da onların çekirdekleri sözkonusu olsun, bütün maddi yığınların, kümelerin oluşumunu, evrimini, devamlılığını, durum değiştirmesini ve parçalanıp yokolmasını belirler.

Güneş sistemini alalım: gezegenlerin, güneşin çevresindeki hareketleri, bu iki karşıtın, gezegeni güneşin üzerine [sayfa 119] düşürme eğilimindeki çekim ile gezegeni güneşten uzaklaştırmaya eğilim gösteren süredurum arasındaki savaşım olmadan anlaşılamaz.

Genişleyen ya da kasılan katı bir cismi, eriyen bir katıyı, katılaşan bir sıvıyı -buharlaşan bir sıvıyı ve sıvılaşan bir gazıele alalım: bu süreçler, iki karşıtın, moleküllerin çekici etki yapan yapışma kuvvetleriyle itici etki yapan ısı enerjisi arasındaki savaşım olmadan varolamazlar.

Basit cisimlerin aralarında bileştikleri ve bileşik cisimlerin basit elementlerine ayrıştıkları kimyasal olayları ele alalım: hepsi karşıt süreçlerin birliğine dayanırlar: atomların birleşmesine ve ayrışmasına; buradan da kimyaya özgü çelişkilere: asitle baz arasındaki, oksitleyiciyle indirgeyici arasındaki, esterleşme[65] ile hidroliz arasındaki çelişkilere dayanırlar.

Bir atoma bakalım: burada, elektronları çekirdeğin çevresinde tutan bağıntılı dengenin, iki karşıt olan çekici elektrostatik enerji ile, itici kinetik enerji arasındaki savaşımdan oluştuğunu görürüz. Ve çağdaş bilim, bizzat atom çekirdeğinin içinde, proton ile nötron arasında özel çekme ve itme biçimleri olduğunu sanmaktadır.

Herkes, elektriğin birbirine karşıt iki biçimde varolduğunu bilir: negatif ve pozitif, mıknatısın -kuzey ve güneyiki kutbu, aynı şekilde, aynı

yükle ya da farklı olarak elektriklenmiş cisimler arasındaki, iki mıknatısın aynı ya da farklı kutupları arasındaki çekme ya da itme olayları.

Ensonu, çağdaş fizik, bütün maddi kümeleri oluşturan parçacıkların, örneğin atom elektronlarının, metafizik olarak kendi kendilerine özdeş olmaktan uzak olduklarını ortaya koydu. Tersine, aynı zamanda, hem cisimcik, hem de dalga olmak üzere çift niteliğe sahip, aynı zamanda, hem tanelere, hem de dalgalara benzetilebilen bu parpacıklar (partiküller) birbirleriyle derin bir şekilde çelişkilidirler. Bununla radyo dalgaları gibi dalgaların maddi özelliği ortaya konmuş oluyor ve ışının niteliği hakkındaki eski esrar aydınlanıyor.[66] [sayfa 120]

Canlı doğaya gelince, bu da, karşıtlar yasasına göre gelişir. Bundan önceki dersimizde de yaşamın, ölüme karşı sürekli bir savaşım olduğunu belirtmiştik. Belirli bir türü, bitki ya da hayvan türünü ele alalım. Bu türü oluşturan bireylerin her biri, sırası gelince, kaçınılmaz olarak, ölür. Bununla birlikte tür, kendini sürdürür ve çoğalır. Birey ölçüsünde üstün gelen yaşamdır. Yaşam canlı-olmayan üzerinde bir kazanç, bir başarı olduğuna göre; bir bireyin ölümü ve ayrışıp dağılması bir gerileme, geri çekilme, üsttekinden [73] [74] alttakine, yeniden eskiye doğru bir dönüştür diyebiliriz. Buna karşılık, türün genel gelişmesi, yeninin eski üzerinde başarısı, alttakinden üsttekine doğru bir ilerlemedir. Şu halde yaşam ve ölüm, sonsuz bir şekilde kendini koyan ve çözülen bir çelişkinin iki yönüdür. Doğa, böylece, dönüşür, her zaman aynı, bununla birlikte her zaman yeni.[75]

Matematik de, hem de en basit düzeyinde, karşıtlar yasasına daha az bağlı değildir. Elementer cebirde, (a-b) çıkarması (b+a) toplamasıdır. Bu karşıtların birliği, “toplama toplamadır, çıkarma da çıkarmadır” diyen sağduyuya aykırı görünmüyor mu? Sağduyunun hakkı var ama *kısmen:* cebir işlemi, hem kendisi, hem de karşıtıdır. Matematik düşünce, evrenin yasalarından kaçamaz ve matematik düşünce de [sayfa 121] evren gibi, ancak diyalektik olduğu ölçüde gelişir. Engels, diyalektik açısından incelenmiş matematiğe çok dikkate değer sayfalar ayırdı.[76]

b) *Toplumda*

Toplumsal gerçeği oluşturan bütün süreçler de, aynı şekilde, çelişkilerle açıklanırlar. Ve hepsinden önce toplumun kendi oluşumu. Gerçeğin nitel bakımdan yeni bir yönü olarak, insan toplumu, aslında, doğa ile bugünkü insandan çok, üst-maymunlara yakın olan uzak atalarımız arasındaki savaşımın ürünüdür. Bu savaşımın somut içeriği, aynı zamanda, hem doğayı dönüştüren hem de insanları dönüştüren, emek oldu ve olmakta devam eder. Toplumların kökeninde, atalarımızı, varlıklarını sürdürme savaşımında biraraya toplayan emek vardır. Hayvandan insana nitel geçişi gerçekleştiren, emektir. Marx, toplumu yaratan karşıtların savaşımı olarak emeğin kesin rolünü bulmakla, pek büyük önemi ve değeri olan bir buluş yaptı; genel teorisi *tarihsel materyalizm* olan toplumlar bilimini kurdu. Emek (insan ve doğanın birliği, ama karşıtlar olarak birliği) konusunda, toplumların bu ana çelişkisi konusunda, *Doğanın Diyalektiği*’nden

“Maymundan İnsana Geçişte Emeğin Rolü” adlı eşsiz bölümü okumak çok yararlı olacaktır.[77]

Ama çelişki orada durmaz. İlkel komünden sosyalist topluma, komünist topluma kadar tarihin devindiricisi çelişkidir ve tarihsel materyalizme ayrılmış olan dersler, bu hareketi daha yakından tahlil edecektir. Yeni üretici güçler ile eski üretim ilişkileri arasındaki temel çelişki. Belli bir andan başlayarak da sınıflar arasındaki çelişki, yani *sınıfların savaşımı*. Sömürücü sınıflar ile sömürülen sınıf arasındaki savaşım büyük karşıtlar yasasının, belli başlı, önemli bir yönüdür. Sınıf savaşımının rolünü, hatta varlığını yadsıyabilmek içindir ki, marksizm kalpazanı Blum, diyalektik [sayfa 122] materyalizmi (yani doğrudan doğruya karşıtların savaşımını) reddetti.

Belirli bir toplumsal düzeni alırsak, görürüz ki, o da, aynı şekilde, bir temel çelişki ve gelişmekte olan ikincil çelişkilerle açıklanır. Üretim araçlarına sahip olan kapitalist burjuvazi ile proletarya arasında çelişki olmaksızın, kapitalizm olmaz. Bu kapitalizm, durağan değildir, dönüşür: böylece ilk dönemin kapitalizmi, yani rekabetçi kapitalizm, ikinci bir döneme, tekelci kapitalizme dönüşür rekabet gerçekte, en güçlü kapitalistlerin zaferini sağlar ve işte o zaman rekabetten ortaya çıkan, ama onu aşan tekelci kapitalizm haline gelir. Rekabet, kendi karşıtına dönüşür.

Kapitalizmi oluşturan çelişkilerin derinleştirilmiş tahlilini Marx’ın *Kapitalinde* bulabileceksiniz.

II. UZLAŞMAZ KARŞITLIK VE ÇELİŞKİ

Sık sık şu soru sorulur: “Kapitalizm, burjuvazinin çıkarları ile proletaryanın çıkarlarının ortadan kaldırılamaz bir şekilde birbirine karşı oldukları bir sömürü düzeni olduğuna göre, iç çelişkisiz kapitalizm olamaz. Ama sosyalizm bütün çelişkilerin sonu olmayacak mıdır?” Buna şu yanıtı vermek gerekir: “Sosyalizm, büyük çelişki yasasının dışında kalamaz. Toplum varoldukça, bu toplumu oluşturan çelişkiler de vardır.”

Kapitalizmin sonunun, çelişkinin de sonu olduğu yanılsaması *uzlaşmaz karşıtlık* (antagonizm) ile *çelişkiyi* birbirine karıştırmaktan ileri gelir. Oysa uzlaşmaz karşıtlık ancak özel bir durumdur, çelişkinin bir anıdır: her uzlaşmaz karşıtlık çelişkidir, ama her çelişki uzlaşmaz karşıtlık değildir.

Elbette ki, son derece küçük bir arsenik dozu ile organizmamız arasında çelişki vardır; ama eğer vücutça emilen arsenik dozu çok yetersiz kalırsa, çelişki, uzlaşmaz karşıtlığa varamayacaktır. Dozu artırınız, işte o zaman uzlaşmaz karşıtlıktır: yani şiddetli, organizma için ölümcül olan karşıtlığa varan çelişki. Aynı şekilde, kapitalist toplumun bağrında da, [sayfa 123] *her* zaman, birarada bulunan karşıtların savaşımı vardır: burjuvazi-proletarya savaşımı.

> “... Ama iki sınıf arasındaki çelişki, belirli bir aşamaya kadar gelişince, açık bir uzlaşmaz karşıtlık biçimini alır ve devrime dönüşür.”[78]

Uzlaşmaz karşıtlık, *çelişkinin ancak bir anıdır.* Emperyalist devletler arasındaki savaş, onları sürekli olarak karşı karşıya getiren savaşımın en kesin anıdır. O halde çelişkiyi bütün gelişmesi içinde değerlendirmeyi bilmek gerekir. Örneğin, sınıflar arasındaki çelişki, ilkel komünün bağrında işbölümünden doğmuştur; bu aşamada toplumsal işler arasında ayrım vardı (av, balıkçılık, hayvan yetiştirme); ama bu ayrım, sınıfların doğuşuna götürdüğü zaman, savaşımı geliştirdi, savaşım, devrimci dönemde uzlaşmaz karşıtlık haline geldi.

O halde, sosyalizmde olan nedir? Burjuva sömürünün tasfiyesi, sınıflar arasındaki uzlaşmaz karşıtlığı ortadan kaldırır. Bununla birlikte bütün bir dönem süresince işçi sınıfı ile köylüler arasında, kent ile köy arasında, ve aynı şekilde kol emeği ile kafa emeği arasındaki ayrımlar devam eder. Uzlaşmaz karşıt olmayan bu ayrımlar, gene de yenilmesi gereken, çelişkilerdir, çünkü, insan, geleceğin sınıfsız toplumunda, bugünkü toplumda farklı bireyler arasında paylaşılan çok çeşitli eylemlerde bulunmak yeteneğine sahip olacaktır; ve çünkü, özellikle kol emeği ile kafa emeği arasındaki çelişki, daha üst bir birlikte çözülecektir. Politeknik eğitim, her bireyi, aynı zamanda hem teknikçi, hem de bilgin yapan bu birliğin koşullarını yaratır.

O halde görülüyor ki, burjuvazi ile proletarya arasındaki uzlaşmaz karşıtlığın sonu, çelişkilerin sonu anlamına gelmez. Lenin, bu konuda Buharin'i eleştirirken, "Uzlaşmaz karşıtlık ile çelişki tamamen farklıdır" diyor. "Sosyalizmde uzlaşmaz karşıtlıklar yokolur, ama çelişkiler vardır."[79]
[sayfa 124]

Gerçekte, ilerlemenin devindiricisi çelişki olmadan ilerleme nasıl olabilirdi? *“SSCB’de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları”* adlı incelemesinde, Stalin, sosyalizmden komünizme aşamalı geçişin, ancak (sosyalist toplumda) mevcut sosyalist mülkiyetin iki biçimi arasında: kolhoz mülkiyeti yani az ya da çok büyüklükte bir grubun sosyalist mülkiyeti ile ulusal mülkiyet, yani tüm toplumun ortaklaşa mülkiyeti (örneğin fabrikalar) arasındaki çelişkinin çözülmesi ile olanaklı olacağını açıklıyor .[80]

Bununla birlikte, sosyalist toplumda, çelişkiler, çatışmalar halinde, uzlaşmaz karşıtlıklar halinde evrim göstermezler, çünkü, bu toplumun üyelerinin, çıkarları, dayanışma halindedir ve çünkü bu toplum, marksist bilimle, çelişkiler bilimiyle silahlanmış bir parti tarafından yönetilmektedir: böylece çelişkilerin çözülmesi bunalımsız gerçekleştirilir. Ama bu çelişkiler, bu yüzden daha az verimli değildir, çünkü topluma ilerleme olanağını sağlarlar.

Aynı şekilde, sovyet insanının yaşamında eleştiri ve özeleştirinin genel pratiği, çelişkilerin uzlaşmaz karşıtlık olmadan gelişmesinin en arı örneklerinden birini oluşturur. Malenkov, “Davamızı ileri götürmek için, olumsuz olaylara karşı bir savaşım yürütmek, partinin ve bütün sovyet insanlarının dikkatini, çalışmalarımızdaki yanlışlık ve kusurların tasfiyesine doğru yöneltmek gerekir.” diyordu.

Eleştiri, milyonlarca emekçinin, ülkenin efendilerinin işidir. “Aşağıdan gelen eleştiri daha genişledikçe, halkımızın yaratıcı güçleri ve enerjisi daha

tam olarak kendini gösterecek ve ülkenin efendileri oldukları duygusu yığınları daha güçlü bir şekilde etkileyecek.”[81]

Malenkov, böyle bir eleştiri ile düzeltilecek yanlışların örneklerini veriyor: bazı işyerlerinde hammaddelerin çarçur edilmesi; bazı kolhozlarda zaman kaybı; ya da kapitalist [sayfa 125] kuşatma gerçeğine gereği kadar önem verilmemesi; ya da bazı örgütlere ya da bazı militanlara emanet edilen görevlerin yeterince denetlenmemesi.

Malenkov, “Bütün namuslu sovyet insanlarının, örgütlerin ve yönetimlerin çalışmalarındaki yetersizlikleri cesaretle ve çekinmeden eleştirebilmelerini sağlayacak koşulları yaratmak kesin olarak partinin işidir. Meclisler, militan toplantıları, bütün örgütlerin oturum ve konferansları fiili olarak, yetersizliklerin cesurca ve şiddetle eleştirildikleri geniş bir kürsü olmalıdır.”[81] [82]

Yığınların bu eleştirisinin, karşıtların savaşımının bir yönü olduğu açıktır, çünkü, sosyalist toplumun ilerlemesine engel olan yanlışların ve kalıntıların giderilmesine olanak sağlar; ama bu eleştiri, kardeşçe bir eleştiridir, çünkü, çıkarları aynı olan insanların eseridir.

Partinin kendi içinde bile, fikir savaşımı, karşıtların savaşımı, karşıtların savaşımının özel bir ifadesidir. Bu savaşım, marksist-leninist-stalinci partiye, çalışmasını durmadan düzeltme olanağını sağlayan, ama uzlaşmaz karşıtlığa vararak yozlaşmayan bir savaşımdır. Bu savaşım, uzlaşmaz karşıtlık halini alırsa, o zaman parti, içinde bulunan ve

burjuvazinin ajanları olarak iş gören düşmanlara karşı savaşıyor demektir: Komünist (Bolşevik) Partisinin, Trotski, Buharin ya da Beria'ya karşı savaşımı gibi.

III. KARŞITLARIN SAVAŞIMI, DÜŞÜNCENİN DEVİNDİRİCİSİ

Çelişkiler yasası, doğada ve toplumda bu kadar büyük bir rol oynadığına göre, aynı zamanda hem toplumsal hem de doğal varlık olan insanın düşüncesinin de, aynı şekilde karşıtlar yasasına bağlı olduğunu anlamak kolaydır. Zaten biz de daha önce, dördüncü derste, düşüncenin diyalektik niteliğini gördük. Bu, bizi şaşırtmayacaktır. Materyalistler olarak biz, düşünceyi evrensel oluşun bir anı olarak alıyoruz; o halde, diyalektiğin yasaları, gerçeğin tümü üzerinde olduğu gibi düşünce [sayfa 126] üzerinde de hüküm sürer. Düşüncenin diyalektiği, özünde dünyanın diyalektiği ile aynı niteliktedir; o halde onun da temel yasası çelişkidir. Bunun için Lenin şöyle yazıyor:

"Bilme bir süreçtir; düşünce bir süreç aracılığıyla, sınırsız ve sonsuz olarak nesneye yaklaşır. Doğanın insan düşüncesindeki yansısı, 'ölü' bir biçimde değil, 'soyut olarak' değil, *hareketsiz* değil, ÇELİŞKİSİZ DEĞİL, ama hareketin, çelişkilerin doğuşunun ve onların çözülüşünün SONSUZ SÜRECİ içinde anlaşılmalıdır."[83] Böylece, duyumdan kavrama nitel geçiş (bundan dördüncü derste sözetmiştik) çelişki tarafından yapılan bir harekettir: duyum, aslında, gerçeğin tekil, sınırlı bir görünümünü

yansıtır; kavram *evrenseli* olumlamak üzere bu *tekil* görünümü yadsır,[84] nesnenin *bütünlüğünü* ifade etmek için duyumun *sınırlamalarını* aşar. Bu anlamda, kavram, duyumun yadsınmasıdır (örneğin: dalganın ve zerrelerin birliği olarak ışığın bilimsel kavramı, ışık duyumunu, yani bize ışığın varlığını bildiren, ama onun ne olduğunu söylemeyen duyumu yadsır). Ama, kavram, duyumun yadsınması (bilmenin bu alt düzeyine karşı *savaşım* ile) hazırlanmış olan kavram, karşılık olarak duyum üzerinde etki yapar. Onu yadsıdıktan sonra, ona, kendi kendini yeni bir güçle olumlamak yollarını verir, çünkü, anlaşılan daha iyi algılanır.[85]

"Deneyimlerimiz, algıladığımız şeylerin kolayca anlaşılmadığını, yalnızca, anlaşılan şeylerin daha derinden algılanabildiğini göstermiştir."[86] Böylece, duyum ve kavram, kavram ve duyum, birbirlerini, aralarında etkileyen, her ne kadar her biri öteki tarafından kuvvetlendirilirse de her biri ötekine karşı kendini doğrulayan karşıtların birliğini oluştururlar (duyumun kendisini aydınlatan kavrama gereksinmesi vardır, ve kavramın da [sayfa 127] kendisine dayanak noktası olan duyuma gereksinmesi vardır).

Düşünceye özgü daha çeşitli süreçleri ele alabilirdik ve bunlarda karşıtlar yasasını bulabilirdik. Böylece, her düşüncenin mutlak olarak başvurmak zorunda olduğu tahlil ve sentez, metafizikçi tarafından birbirine karşı kabul edilirler, elbette ki birbirine karşıdırlar, ama bu, birbirinden ayrılmaz iki sürecin karşıtlığıdır. Tahlil ve sentez, birbirlerini içerirler. Gerçekten tahlil etmek, bir bütünün kısımlarını bulmaktır; ama kısımlar, ancak *bir bütünün* kısımları olan kısımlardır, "kendinde kısım" yoktur:

demek ki, bütün, kısımlarını gösterir, tahlil ve sentez her ne kadar biri ötekinin *tersi ise de, her biri öteki tarafından* belirlenir.

Aynı şekilde, teori ve pratik, diyalektik karşılıklı etkilemede, iki karşıt güçtür: onlar birbirlerini etkiler ve birbirlerini verimli kılarlar.

Düşünce diyalektik olduğu içindir ki, dünyanın (doğanın ve toplumun) diyalektiğini kavrayabilir. Nesnel dünyanın onu ayakta tutan ve onu besleyen çelişkileri düşüncede yansırlar, ve böylece yaratılan düşüncenin hareketi de, gerçeğin bütün öteki yönleri gibi bizzat diyalektiktir.

Çelişkileri iyi bilmeyen bir düşünce, gerçeğin özünü kaçırmaya yardım eder. En kaba nesnenin basit tanımı zaten bir çelişkinin ifadesidir. "Gül bir çiçektir" dediğim zaman, gülü kendinden başka bir şey yapıyorum, onu çiçekler sınıfı içine yerleştiriyorum demektir. İşte bu, diyalektik düşüncenin bir başlangıcıdır; çünkü bu sade bir gülden başlayarak, yaklaşa yaklaşa bütün evreni bulacağım (biliyoruz ki her şey birbirine bağlıdır). Diyalektik olmayan bir düşünce "gül güldür" demekle yetinecektir, bu deyim doğa hakkında, gülün niteliği hakkında hiçbir şey öğretmez.

Bu durum, bazan da bir gülün bir gül olduğunu, bir araba olmadığını, anımsamakta yarar oluşuna engel olamaz. İlke olarak özdeşlik ilkesine (a, a'dır; a, *a-olmayan* değildir) sahip olan basit mantık, yani diyalektik olmayan mantık, yanlış değildir. Basit bir şekilde o, kısmıdır, şeyleri göründüğü [sayfa 128] gibi, yüzeysel görünüşüyle ifade eder. "Su, sudur", "burjuvazi, burjuvazidir" der. Diyalektik mantık, kalımlı görünüşün

ötesinde iç hareketi, çelişkiyi yakalar. Diyalektik mantık, suyun, sudan hidrojene ve oksijene geçebilmesini açıklayan çelişkileri kendi içinde taşıdığını bulup ortaya koyar. Aynı şekilde, diyalektik mantık, burjuvaziyi, proletaryanın muhalifi, onun karşıtı olarak tanımlar, aynı zamanda, onu, kendisini oluşturan öğelerin çeşitliliği içinde tanımlar (der ki: kendine özdeş sınıf olarak burjuvazi, burjuvazidir, ama, bir ulusal olmayan ve bir de ulusal olan burjuvazi vardır ki, bir noktaya kadar bunlar çelişik çıkarlara sahiptirler).

Bu demektir ki, formel mantık ya da çelişki olmayan mantık denen özdeşlik mantığı, *yeterli olmasa da gereklidir.* Bunu bilmemek ya da alaya almak, gerçeğe sırt çevirmektir. Örnek: Jules Moch, *Confrontations*'da ("Karşılaştırmalar"da) "Bugünkü düzende iki sınıf -kapitalizm ve proletaryakarşı karşıya bulunmaktadırlar." diye yazıyor.

Saçma bir söz. Proletaryanın bir sınıf olduğu gerçektir; proletaryanın düşmanı olan sınıf burjuvazidir, kapitalizm değil; kapitalizm bir *toplumsal düzendir.* Yazar, aynı sıradan olmayan gerçekleri, aynı kategori içinde sıralıyor. Bir sınıf bir sınıftır, toplumsal bir düzen, toplumsal bir düzendir. Birini öteki diye almak, kullanılan terimlerin belirlenmesini isteyen en basit mantığa saygısızlık etmek demektir. Ve bundan dolayı, hiçbir şekilde böyle bir karışıklığa izin vermeyen, ama özdeşliği, gerçeğin bir yönü olarak, sahtekarlık yapmadan görmezlikten, bilmezlikten gelinemeyecek bir yön olarak kabul eden diyalektik mantığa hakarettir. Diyalektik çelişki, herhangi bir şeyi herhangi bir şeyin karşısına koymaz; diyalektik çelişkiye göre, bir

kedi, ilkönce bir kedidir, her ne kadar bu, bir kedinin ne olduğunu açıklamaya yeterli değilse de.

Jules Moch'un serüveni, bir başka yönden öğreticidir: o, diyalektiği, karşıtların savaşımını kabul etmemenin, en yüksek akımın mantığını kabul etmemeye götürdüğünü gösterir. Siyasal nedenler yüzünden bilimle araları açık olduğu için [sayfa 129] bilim kalpazanlarının sağduyuyla da araları yoktur.

YOKLAMA SORULARI

1. İşçi hareketlerinin bölücüleri, karşıtların savaşımının varlığını niçin yadsırlar?

2. Kesin bir örnekle, her çelişkinin uzlaşmaz karşıtlık olmadığını gösteriniz.

3. Özeleştiri, ne bakımdan karşıtların savaşımıdır? [sayfa 130]

YEDİNCİ DERS

DİYALEKTİĞİN DÖRDÜNCÜ ÇİZGİSİ KARŞITLARIN SAVAŞIMI (III)

I . Çelişkinin özgül niteliği.

II . Evrensel ve özgül birbirinden ayrılamaz.

III . Baş çelişki, ikincil çelişki.

IV . Çelişkinin başta gelen yönü, ikincil yönü.

V . Çelişki üzerine genel sonuçlar. Prudonculuğa karşı marksizm.

I. ÇELİŞKİNİN ÖZGÜL NİTELİĞİ

Çelişkinin mutlak evrenselliği, somut çelişkilerin sonsuz zenginliğini bize unutturmamalıdır. Büyük karşıtlar yasası, kendi gerçeği içinde çok çeşitli biçimler alan bir görüngünün genel ifadesidir. İyi bir diyalektikçi, karşıtların savaşımının evrenselliğini, her hareketin ilkesi olarak doğrulamakla yetinmez. Bu yasanın, gerçeğin sayısız nitel yönlerine göre nasıl özgüleştiğini, bu yasanın nasıl *özelleştiğini* gösterir.

> "Maddenin hareketinin her biçimi gözden geçirilirken, hareketin diğer biçimleriyle olan ortak noktaları dikkate alınmalıdır. Ama asıl önemli olan ve şeyler üzerine bilgimizin temelini oluşturan, maddenin hareketinin özel noktalarını hesaba katmamız gereği, yani hareketin bir biçimi ile öteki biçimleri arasındaki nitelik farkıdır. Ancak bunu hesaba [sayfa 131] katmakla, şeyler arasındaki ayrılıkları farkedebiliriz. Hareketin herhangi bir biçimi, içinde, kendi özel çelişkisini taşır. Bu özel çelişki, o şeyi bütün öteki şeylerden ayıran özel niteliği oluşturur. İşte bu, iç nedendir, ve buna, şeyleri birbirinden farklı yapan, çeşitliliğin esasıdır da diyebiliriz."[87]

Bir başka deyişle, karşıtların savaşımının evrenselliğini doğrulamak yetmez. Bilim, teori ile pratiğin birliğidir ve karşıtların evrensel yasası her zaman somut biçimde, yaşamın özellikleriyle kendini ortaya koyar. Bir yumurtaya gerekli sıcaklığı verin, böylece, yumurtanın karakteristik iç

çelişkisine, civcivin yumurtadan çıkışına kadar gelişme olanağını sağlamış olursunuz. Aynı nicelikte ısının bir litre suya uygulanması, suya özgü apayrı sonuçların oluşmasına neden olacaktır. Gerçeğin her yönünün kendi özel hareketi, yani kendi özel çelişkileri vardır.

Herhangi bir şey, herhangi bir şey haline değişmez. Şöyle bir savaş, şöyle bir barışa çevrilir; şu ya da bu gelişme özellikleri olan şu ya da bu kapitalizm, kendisinin de şu ya da bu özellikleri olan bir sosyalist düzene yerini bırakacaktır: işte, *eskinin* yeninin içinde kendini barındırmasının anlamı budur. Böylece, bir yandan, yeni bir toplumsal düzen, geçmişi bütünüyle silip süpürür demek yanlıştır, ama öte yandan eski ile yeni arasında hiçbir “sentez”, hiçbir uzlaşma olanaklı değildir. Çünkü yeni, ancak eskiye karşı kendini ortaya koyar. Karşıtların “birbirini geçmesi”, onların sentezi anlamına değil, birinin öteki üzerindeki, yeninin eski üzerindeki *zaferi* anlamına gelir.

Maddi hareketin her bir evresinin özgül niteliğidir ki, fizikten biyolojiye, biyolojiden insan bilimlerine kadar bilimlerin çeşitliliğini açıklar. Her bilim kendi özel konusunun özgül çelişkilerini ortaya çıkarmalı ve anlamalıdır. Bunun içindir ki, elektriğin kendi özel yasaları vardır; en genel enerji yasaları (elektrik de enerjinin bir biçimidir) elektriği belirlemeye yetmezler: “elektrik” olayının elektrik olayı olarak diyalektik tahlilini de gerçekleştirmek gerekir. Ama öyle olur [sayfa 132] ki, belirli bir miktarda elektrik, kimyasal tepkimeleri başlatır: o zaman kendi özgül yasalarıyla yeni bir konunun karşısında bulunuruz. Aynı şey, kimyadan biyolojiye, biyolojiden ekonomi politiğe vb. geçtiğimizde de karşımıza

çıkar. Elbette ki, gerçeğin bütün anları bir birlik oluştururlar, ama bu yüzden farklılaşmış olmaları ve birbirine çevrilemez olmaları ortadan kalkmaz.

Bu yalnızca bilimlerin bütünü için değerli değildir. Aynı ve tek bir bilimin içinde de özgül çelişkileri incelemek gereğini buluruz. Örneğin, atomun özgül hareketleri vardır; fizikçi, görülebilen cisimlerin hareketinden (düşen bir bilye) atomun hareketlerine geçtiği zaman, dalgalar mekaniğinin konusu olan yeni yasalar ortaya çıkar.

Diyalektik, onun hareketini anlamak için kendi konusunun kalıbına sımsıkı uyar. Bunun içindir ki, başka bir örnek seçersek, sanat, (her ne kadar dünyayı yansıttığına göre, sanat da, bir bilme aracı ise de) ötekilerin, özellikle bilimin yerine konmayan bir eylem biçimidir. O halde başka alanlarda olduğu gibi bu alanda da özgül çelişkiler vardır, ve sanatçı, bu çelişkileri çözdüğü ölçüde diyalektikçidir; eğer çelişkileri çözemiyorsa sanatçı değildir. Büyük eleştirici Bielinski şöyle yazıyordu:

> "Ne kadar güzel fikirlerle dolu olursa olsun, çağının sorunlarını ne kadar büyük bir güçle yanıtlarsa yanıtlasın, eğer bir şiir, şiiriyet taşımıyorsa, ne güzel fikirler, ne de herhangi bir sorun içerebilir ve onda bulabileceğimiz, ancak çok kötü sunulmuş iyi niyetten başka bir şey değildir."[88]

Bilim, gerçeği kavramlar aracılığıyla ifade ettiği halde, sanat, gerçeği büyük bir heyecan gücüyle bezenmiş tipik imgelerle ifade eder. Elbette ki, eğer sanatçı (şair, ressam, müzisyen) kendini ilk duyumlarının üstünde

tutma ve izlenimlerini genelleştirme yeteneğindeyse, sanat ancak amacına ulaşabilir. Ama eğer sanat yapıtı, sanatçının fikrine uygun imgeleri bulamazsa, başarısızlığa uğrar.

Lenin'in büyük değeri, özellikle, kapitalizmin marksist [sayfa 133] tahliline dayanarak, kapitalizmin emperyalist aşamasındaki *özgül* çelişkilerini (özellikle: çeşitli kapitalist ülkelerin eşit olmayan bir şekilde gelişmelerini, daha büyük zenginlik sağlamış olanlarla ötekiler arasındaki amansız savaşımın bundan ileri geldiğini) bulmasındadır. Lenin bu çelişkilerin, savaşı kaçınılmaz kıldığını, köleleştirilmiş halkların ulusal hareketinin desteklediği dünya proletaryasının devrimci hareketinin, bu koşullar altında kapitalizm zincirini en zayıf noktasından koparabileceğini gösterdi. Ve böylece, Lenin, sosyalist devrimin önce, bir ya da birkaç ülkede zafere ulaşacağını önceden görebildi.

SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları'nda Stalin, ekonomi yasalarının nesnel özelliklerini gösterirken, ekonomik yasaların bu özgül niteliği üzerinde, kalıcı olmama niteliği üzerinde de durdu:

> "Ekonomi politiğin kendine özgü bir özelliği, onun yasalarının, doğa yasalarının tersine, sürekli olmayışlarıdır; bunların çoğu, hiç olmazsa bir tarih dönemi boyunca etkili kalırlar, sonra da yerlerini başka yasalara bırakırlar. Yokolmazlar, ancak yeni ekonomik koşulların sonucu olarak güçlerini yitirirler ve onlar da insanların iradesi ile yaratılmış bulunmayan, ve ama yeni ekonomik koşulların

> temeli üzerinde ortaya çıkan yeni yasalara yerlerini bırakmak üzere sahneden çekilirler."[89]

Bunun içindir ki, değer yasası, meta üretimi ile birlikte ortaya çıktı: bu yasa, meta üretiminin özgül yasasıdır ve onunla birlikte ortadan kalkacaktır. Kapitalizmin özgül yasası artı-değer yasasıdır, çünkü bu yasa kapitalist üretimin esas çizgilerini belirler. Ama bu yasa, bütün sonuçlarının geliştiği tekelci kapitalizm sürecinde, kapitalizmin bugünkü aşamasını nitelendirmeye elbette yetmez: bu yasa çok genel kalır ve onun için Stalin, bugünkü kapitalizmin özgül yasasını yani azami kâr yasasını ortaya koydu.[90]

Ancak gerçeğin belirli bir yönünün titizlikle incelenmesi, [sayfa 134] bizi, *dogmatizmden*, yani tek biçimli, değişmez bir çevrenin çeşitli durumlara mekanik olarak uygulanmasından koruyabilir. İşte bunun içindir ki, Lenin, devrimcilere, her durumda, her koşulda kafalarını çalıştırmayı öğütlüyordu. Gerçek marksist, marksizmin klâsiklerini ezbere bilen, bütün problemleri birkaç çözüm-tipiyle çözebileceğini sanan kimse değildir, her sorunu, onun çözümü için gerekli verilerin hiçbirini ihmal etmeden somut olarak ortaya

koyma yeteneğinde bir tahlilcidir.

> "Bir nesneyi gerçekten tanımak için, onun bütün yönlerini, bütün ilişkilerini ve 'aracıları' kucaklamak, incelemek gerekir. Hiçbir zaman buna tam olarak erişemeyeceğiz, ama nesneleri bütün

yönleriyle dikkate almakla kendimizi yükümlü tutarak yanılgılardan ve katılıktan sakınacağız."[91]

Dogmacı, genel bilgilerle yetinir. Örneğin, sendika tarafından verilmiş bir slogan varsa, dogmacı bu sloganı kendi iş yerinin her bir atelyesine, doğru olarak uygunlaştırmaya çalışmaz. Aynı şekilde, emekçilerin her bir kategorisine özgü istemleri hesaba katmasını bilmez.

Bu şemacılığın daima kötü sonuçları vardır, çünkü militanları, emekçi yığınlarından koparır. Bunun içindir ki, Direnişi, Gönüllülerin ve Çetecilerin silahlı savaşımı haline indirgemek, onu yanlış göstermek, özgül niteliğini ihmal etmektir: Direniş, işçi sınıfının ve onun partisinin öncülüğünde, Fransız halkının, yurtseverce savaşı oldu. Direnişin bu özgül niteliğini iyi bilmeyen kimse, onun çeşitli yönlerini (Gönüllülerin ve Çetecilerin savaşımı olan önemli yönü de dahil) doğru olarak değerlendiremez.

Aynı şekilde, Stalin'in de *SSCBde Sosyalizmin Ekonomik Sorunları'nda* gösterdi gibi, dünya barış hareketinin amacı, hiç de komünizmi kurmak değildir. Bu hareketin özü, onun kendine özgü yasası, komünizmin dostu ya da düşmanı milyonlarca basit insanı, barışı kurtarmak için biraraya toplamaktır; onun amacı, özellikle Fransa'da proletarya devrimi değildir. Savaş politikasından bir müzakereler politikasına [sayfa 135] geçiştir. "Savaş politikası-barış politikası" çelişkisi başka şeydir, "kapitalizm-sosyalizm" çelişkisi (her ne kadar emperyalist kapitalizm, savaş politikasının sorumlusu ise de) başka şey.

"Çelişki Üzerine" adlı incelemesinde, Mao Çe-tung, "nitel bakımdan farklı çelişkileri", "nitel bakımdan farklı yöntemlerle" çözmek zorunluluğu üzerinde ısrar ediyor. Şöyle diyor.

> "Örneğin, proletarya ile burjuvazi arasındaki çelişki, sosyalist devrim yöntemi ile; büyük halk kitleleri ile feodal sistem arasındaki çelişki, demokratik devrim yöntemi ile; sömürgeler ile emperyalizm arasındaki çelişki, ulusal devrimci savaş yöntemi ile; sosyalist toplumda işçi sınıfı ile köylülük arasındaki çelişki, tarımın kolektifleştirilmesi ve makineleşme yöntemi ile; sosyalist bir parti içindeki çelişki, eleştiri ve özeleştiri yöntemi ile; toplum ile doğa arasındaki çelişki, üretici güçlerin geliştirilmesi yöntemi ile çözülür. Süreçler değişir, eski süreçler ve eski çelişkiler kaybolur, yeni süreçler ve yeni çelişkiler ortaya çıkar ve buna uygun olarak çelişkileri çözme yöntemleri değişir. Rusya'daki, Şubat Devrimi ile Ekim Devriminin çözdüğü çelişkiler arasında temel bir ayrılık olduğu gibi, bunları çözme yöntemleri arasında da ayrılık vardır.[92] Farklı çelişkileri çözmek için farklı yöntemler kullanmak, marksistlerin sıkı sıkıya gözetmek zorunda oldukları bir ilkedir."[93] [sayfa 136]

Bu gözlemlerin, başka pratik sonuçları arasında, devrimci partinin eylemiyle ilgili şu sonuçları da vardır:

a) Devrimci parti, hareketin yöntemi gibi bilimsel görevini, ancak, her militan, doğrudan doğruya kendisine düşen görevleri saptamak ve

çözmek için bütün gücünü harcarsa, ancak eğer her parti örgütü, en küçük örgüt birimine kadar, *özgül olarak* kendisine ait olan görevleri (işyerindeki, bölgesindeki, mahallesindeki işleri) saptamak ve çözüme bağlamak için bütün gücünü kullanırsa, yerine getirebilir. Her militan, bir beyindir; her bir yerel örgüt birimi, iş görmeden önce düşünen bir kolektiftir.

b) Parti, yönetim gibi bilimsel bir görevini, ancak, sentezi, partinin düzenli organlarında, partinin tümü tarafından yapılmak üzere, her militan, her örgüt birimi, kendi deneyim payını, kendi özgül deneyimini partiye getirdiği takdirde yerine getirebilir. Sovyetler Birliği Komünist Partisinin tüzüğü, her komünistin, partisine her zaman gerçeği söylemesini zorunlu kılar.[94] Her militanın, her örgüt biriminin deneyimi, gerçekten de yeri doldurulmaz bir şeydir, çünkü örneğin, bir köyün gençlerinin istemlerini, eğer ülkenin gençlerinin bunlardan haberi yoksa, partiye kim tanıtacaktır?

c) Parti, bilimsel yönetim görevini, ancak parti üyeleri, emekçi yığınları ile en sıkı ilişkiler içinde bulunurlarsa, eğer parti üyeleri gerçekten herkesin tanıdığı ve benimsediği kimselerse, yerine getirebilir. Eğer üyeler, emekçi yığınları ile, sıkı ilişkiyi her zaman sürdürmezlerse, halkın her tabakasına özgü sorunları nasıl bilebilirler, ve belirli bir dönemin bu özgül çelişkilerini nasıl çözebilirler?

Bu gerekleri ihmal eden bir parti, geleceğini tehlikeye düşürür: hareketin yönetimini kaybeder.

II. EVRENSEL VE ÖZGÜL BİRBİRİNDEN AYRILMAZLAR

Somut çelişkilerin özgül niteliğini incelemek zorunluluğu üzerinde ısrar ettik. Ama, şurası açıktır ki, eğer bu inceleme, [sayfa 137] özgülün mutlak değil, ama bağıntılı olduğunu ve eğer onu evrenselden ayırırsak hiçbir anlam taşımayacağını bize unutturursa diyalektik bütün niteliğini yitirir.

Bir örnek: bu dersimizin birinci bölümünde dedik ki, kapitalizmin bir özgül yasası (artı-değer yasası), bir de bugünkü kapitalizmin özgül yasası (azami kâr yasası) vardır. Ama, bu, çok da genel bir yasanın, insan toplumunun varoluşundan beri işleyen ve çeşitli toplumsal düzenler boyunca yürürlükte olan yasanın, Stalin'in *Diyalektik Materyalizm ve Tarihsel Materyalizmde, SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları'nda*, anımsattığı gibi, üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki zorunlu uygunluk yasasını ortadan kaldırmaz.

Şu halde, iyi bir diyalektik tahlil, şu ya da bu sürecin özgül niteliğini yakalar, ama bu, ancak, diyalektik tahlil, bu süreci, onun varlığını koşullandıran hareketin bütününden yalıtmadığında olanaklıdır (diyalektiğin birinci çizgisine bakınız). Özgül, ancak evrensele bağıntılı olarak kendi değerini alır. Özgül ve evrensel birbirinden ayrılmazlar.[95]

“Özgül, evrensele bağlı olduğundan, yalnızca çelişkinin özgüllüğü değil, çelişkinin evrenselliği de her şeyin içinde vardır ve dolayısıyla evrensellik de özgüllün içinde vardır. Böylece belli bir nesneyi incelerken bu iki görünüşü ve iç bağlantılarını bulmaya, nesnedeki evrenselliği ve özgüllüğü, ikisini de, iç bağlantılarıyla ortaya çıkarmaya ve bu nesnenin, diğer nesneler ile bağıntılarını anlamaya çalışmalıyız. Stalin, *Leninizmin İlkeleri* adlı yapıtında, leninizmin tarihsel köklerini açıklarken, leninizmin doğduğu uluslararası durumu, kapitalizmi, emperyalizm koşulları altında en uç [sayfa 138] noktaya ulaşmış çeşitli çelişkilerle birlikte tahlil etmiş ve bu çelişkilerin sosyalist dönüşümü nasıl kaçınılmaz hale getirdiğini, kapitalizmin çökmesi için uygun koşulları nasıl yarattığını incelemiştir. Bütün bunların yanısıra, Rusya’nın leninizmin anayurdu oluşunun nedenlerini, çarlık Rusyası’nın emperyalizmin bütün çelişkilerini nasıl temsil ettiğini ve Rus emekçilerinin öncü rolünü de ayrı ayrı tahlil etmiştir. Stalin bu yolla, emperyalizmde çelişkilerin genelliğini tahlil etmiş, leninizmin, emperyalizm döneminin marksizmi olduğunu göstermiş ve genel emperyalizm çelişkisi içinde çarlık Rusyası emperyalizminin özgüllüğünü tahlil etmiş; Rusya’nın, proleter devriminin teori ve taktiğinin yurdu olmasının nedenini göstermiş, ve böyle bir özgüllükte çelişkinin evrenselliğinin nasıl olup da bulunduğunu açıklamıştır. Stalin’in yaptığı bu çeşit bir tahlil, çelişkinin özgüllüğü ve evrenselliği ile iç bağlarını anlamamıza yardım eder.”[96]

Metafizikçi, özgülün ve evrenselin bu birliğini korumayı bilmez. Özgülü evrensele feda eder, (örneğin bir Platon'un soyut rasyonalizminin yaptığı budur, Platon'a göre somut deneyim horgörülecek bir şeydir) ya da evrenseli özgüle feda eder (o zaman da bütün genel fikirleri kabul etmeyi reddeden ve kendisini sınırlı bir uygulamacılığa mahkum eden ampirizm olur). Marksist bilgi teorisi, böyle tutumu, diyalektiğe-karşı ve tekyanlı bir tutum sayar. Bilgi, gerçekte, duyulabilirden, dar bir çerçeve içinde sınırlı olan duyulabilirden hareket eder ve özgül bir durumu yansıtır; ama, pratikle, yeni bir güçle gene duyulabilire dönmek üzere evrensele ulaşır. Örneğin, fizikçi, başlangıçta, sınırlı bir sayıda deneysel olaylardan yararlanır; onlara dayanarak, yeni deneyimlerle gerçeği derinden dönüştürme olanağını sağlayan yasayı bulur. Bilginin iki aşaması birbirlerinden ayrılmaz: bilgi özgülden genele, genelden özgüle gider; bu hareket hiçbir zaman durmaz. Lenin, bu gidişi, bir sarmal harekete benzetir: araçsız, duyguya ilişkin bir deneyimden başlıyoruz, değer yasasını bulmak için, işlemi (örneğin bir metaın satın alınmasını) [sayfa 139] tahlil ediyoruz, buradan, somut deneyime *dönüp geliyoruz (sarmal hareket);* ama, değer yasasıyla silahlanmış olarak başlangıçta bu deneyimin çözümüzden kaçan derindeki anlamını, *anlamış olarak*: şu halde, sürecin gelişmesini önceden görebilir, süreci sınırlandırmaya ya da genişletmeye elverişli koşulları vb. ortaya çıkarabiliriz. Eğer özgülden hareket edilmezse evrensele ulaşılamaz, karşılık olarak da evrenselin kavranılması da özgülün derinleştirilmesine izin verir. Demek ki, sarmal hareket, kısır bir gidiş-geliş değildir, gerçeğin derinleştirilmesidir. Marx, kendi çağındaki kapitalizmin özgül çelişkilerini inceleyerek üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki evrensel uygunluk yasasını buldu. Bununla, kapitalizmden önceki toplumsal düzenlerin özgül

çelişkilerini, bu çelişkiler evrensel uygunluk yasasından ortaya çıktıklarına göre, anlama olanağını sağladı; aynı zamanda, kapitalizmin kendisinin de daha sonraki hareketi içinde (tekelci kapitalizm, emperyalizm) her zaman daha derin ve daha özgül bir şekilde incelenmesini olanaklı kıldı.

Sanatçı, tipik olana ulaşmaya gayret ederek, evrenseli tek olanda ifade etmesini bildiği ölçüde büyüktür. Naziler tarafından [96] işgal edilmiş olan Paris'in bütün sıkıntısını Eluard iki satırla, günlük bir "küçük olay" aracılığıyla ifade ediyor:

"*Paris üşüyor, Paris aç*

"*Paris kestane yemiyor artık sokaklarda*"[97]

Balzac ve Tolstoy'un kişileri içinde en başarılı olanlar zamanlarının toplumunun esas çizgilerini yansıtırlar. G. Nikolayeva'nın romanı *Hasat*, kahramanlarının kişisel ve ailevi tarihlerini dikkate değer bir şekilde, bir kolhozun ve sovyet toplumunun tarihine bağlar; kitabın kahramanlarının acısını çektikleri kişisel çelişkiler, kolhozun ilerlemesini köstekleyen daha geniş çelişkilerin çözüldüğü aynı hareket içinde çözülürler; ve bu Vassili ve Avdotya, kolhoz içinde geleceğin geçmişe üstün gelmesini sağlamak için savaşım vererek [sayfa 140] kendilerinde de geleceğin geçmişi yenmesini sağlarlar.

Halkların sevdikleri kahramanları nitelendiren, bu evrensel olanla tek olanın derin birliği değil midir? Haziran 1917'de bir alayın erleri Lenin'e şöyle yazıyorlar:

> "Yoldaş ve dost Lenin, anımsa ki, biz, bu alayın erleri, hepimiz bir tek insan gibi, her yerde senin arkandan gitmeye hazırız, çünkü senin fikirlerin gerçekten köylülerin ve işçilerin iradesinin ifadesidir."

Ethel ve Julius Rosenberg bütün dünyanın basit insanlarında sevgi uyandırdılar, çünkü onların özverilerinin yüceliği (genç yaşları, yaşamları, çocukları, mutlulukları), insanların barışa karşı duydukları yenilmez aşkın en alak-bullak edici ifadesiydi.

III. BAŞ ÇELİŞKİ, İKİNCİL ÇELİŞKİ

Özgülü evrensele birleştiren bağın gücünün bilincine vardıktan sonra, baş çelişki ile ikincil çelişki arasındaki ilişkileri daha açık olarak göreceğiz. Gerçekten, belli bir süreç, basit bir süreç değildir; kesin olarak şunun için ki, bu süreç, kendi özgül varlığını, *kendisini tüme bağlayan* birçok nesnel koşullara borçludur. Bundan, her süreçte, *bir dizi* çelişkinin yeraldığı sonucu çıkar. Ama bu çelişkiler arasında, biri baş çelişkidir, sürecin başından sonuna kadar varolan ve varlığı ve gelişmesi, sürecin niteliğini ve

gidişini belirleyen çelişkidir. Ötekiler ikincil çelişkilerdir, baş çelişkiye bağlı çelişkilerdir.

Örneğin kapitalist toplumun baş çelişkisi nedir? Besbelli ki, proletarya ile burjuvazi arasındaki çelişkidir. Kapitalizm varoldukça bu çelişki de vardır; ve mademki proletaryanın zaferi kapitalizmin ölüm saatini çalar, son tahlilde, kapitalizmin kaderine karar veren bu baş çelişkidir. Ama tarihsel süreci içinde ele alınan kapitalist toplum, baş çelişkiye oranla ikincil olan başka çelişkiler de taşır. Örneğin: hüküm sürmekte olan burjuvazi ile yenilmiş feodalitenin kalıntıları arasındaki çelişki; emekçi köylüler (küçük toprak sahipleri, [sayfa 141] ortakçılar, gündelikçiler) ile burjuvazi arasındaki çelişki; burjuvazi ile küçük-burjuvazi arasındaki çelişki; tekelci burjuvazi ile tekelci-olmayan burjuvazi arasındaki çelişki vb.. Kapitalizmin kendi tarihi içinde ortaya çıkan ve gelişen bütün çelişkiler. Ve bu gelişme dünya ölçüsünde gerçekleştiğine göre, başka başka kapitalist ülkeler arasındaki çelişkiyi, emperyalist burjuvazi ile sömürge halkları arasındaki çelişkiyi de dikkate almak gerekir.

Bütün bu çelişkiler yanyana sıralanmış durumda değillerdir. Birbirleriyle içiçe girerler ve, diyalektiğin birinci yasasına uygun olarak, karşılıklı etki içinde bulunurlar. Peki bu aralarında karşılıklı etkileme ve etkilenmenin sonucu nedir? Şu: bazı koşullarda, ikincil bir çelişki öyle bir önem kazanır ki, belli bir süre için baş çelişki haline gelir, bu arada baş çelişki ikinci plana geçer (bu, hiç de onun etkisinin durduğu anlamına gelmez). Kısacası, çelişkiler donmuş, kalıplaşmış değillerdir, yer değiştirirler.

Bunun içindir ki, sömürge ülkelerde burjuvazi ile proletarya arasındaki çelişki, her ne kadar, bu çelişki, bu ülkelerde sosyalizmin zaferi ile çözüleceği için son tahlilde belirleyici çelişki ise de, gene de bir zaman için ikinci plana geçer. Birinci plana geçen, sömürgeci emperyalizm ile sömürgeleşmiş ulus (bağımsızlık uğruna savaşım için ulusal bir cephede birleşen işçi sınıfı, köylüler, ulusal burjuvazi) arasındaki çelişkidir. Bu, hiçbir şekilde, sömürge ülkenin içindeki sınıf savaşımlarını ortadan kaldırmaz. (Üstelik sömürge burjuvazisinin bir kanadı, sömürgeci emperyalizmin suç ortağı olduğuna göre, hiç kaldırmaz.) Ama acil olarak çözülecek çelişki, emperyalizmin ortaya koyduğu, ve bağımsızlık için ulusal savaşla

çözülen çelişkidir.

SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları'nda Stalin, çelişkilerin yer değiştirmesi sorununu, bizim halkımız için son derece de önemli olan Almanya sorunu konusunda büyük bir ustalıkla aydınlatır.

İlkin, kapitalizmin, kendisi sürdükçe sürecek olan özgül iç çelişkiler, nesnel çelişkiler taşıdığını anımsatır. Çelişkiler, [sayfa 142] burjuvaziyi, kendi güçlüklerine emperyalist savaşta bir çözüm yolu aramaya iten çelişkilerdir. Bundan şu sonuç çıkar ki, kaçınılmaz bir şekilde (yani zorunlu olarak) çeşitli kapitalist ülkeler birbirinin amansız rakipleridirler. Amerikan kapitalizminin öteki kapitalist ülkeler üzerindeki üstünlüğünün, kapitalizmin içinde ve ondan ayrılmaz şekilde mevcut olan çelişkilere bir son vereceğini sanmak bir yanılsamadır. Hiçbir Atlantik Paktı, SSCB'ye

karşı hiçbir saldırı anlaşması, bu çelişkileri gidermez. Stalin, İngiliz burjuvazisinin ve Fransız burjuvazisinin, Amerikan kapitalizminin kendi ülkelerinin ekonomisine elkoymasına nasıl uzun zaman katlanamayacaklarını gösteriyor. Savaştan yenilmiş olarak çıkan ülkelerde de, Almanya ve Japonya'da da durum aynıdır.

Bugün herkes, Stalin'in ne kadar doğru görmüş olduğunu anlayabilir. Kapitalist ülkeler (özellikle Birleşik Devletler ve Büyük Britanya) arasındaki çelişkiler, Stalin'in bu değerlendirmesini yaptığı zamandan (Şubat 1952'den) beri önemli bir şekilde derinleşmiştir, o ölçüde ki, İngiliz ve Fransız burjuvazisinin bir kesimi, tümüyle, Sovyetlere karşı bir savaşta Amerikan kumandası altında tasfiyeye uğramaktansa SSCB ile anlaşmayı yeğler.

> Böylece Stalin'in değerlendirmesinin önemini anlayabiliriz: "Diyorlar ki, kapitalizm ile sosyalizm arasındaki çelişkiler, kapitalist ülkelerin birbirleri arasındaki çelişkilerden daha güçlüdür. Kuşkusuz, teorik olarak bu doğrudur. Bu, yalnızca bugün doğru değildir, İkinci Dünya Savaşından önce de doğru idi. Kapitalist ülkelerin yöneticileri bunu azçok anlamaktaydılar. Oysa İkinci Dünya Savaşı, SSCBye karşı savaşla başlamadı da kapitalistler arasında bir savaş olarak başladı. Neden? Çünkü, ilkin; kapitalizm için, sosyalizmin ülkesi SSCB'ye karşı savaş, kapitalist ülkelerin arasındaki bir savaştan daha tehlikelidir. Çünkü, eğer kapitalist ülkeler arasındaki savaş yalnızca bu kapitalist ülkelerin şu kapitalist ülkeler üzerindeki üstünlüğü sorununu doğurmakta ise, SSCB'ye karşı bir savaş, ister istemez, bizzat [sayfa

143] kapitalizmin varlığı sorununu ortaya koyar. Çünkü, ikinci olarak, kapitalistler, ‘propaganda’ amacıyla, Sovyetler Birliği’nin saldırganlığı hakkında gürültü koparmakla birlikte, buna kendileri de inanmamaktadırlar, Sovyetler Birliği’nin barış politikasını hesaba katmaktadırlar ve SSCB’nin kapitalist ülkelere kendiliğinden saldırmayacağını bilmektedirler.”[98] Ve Stalin, Birinci Dünya Savaşından sonraki olayları anımsatıyor. Kapitalist ülkelerin sosyalist ülkeye karşı ortak düşmanlıkları çok büyük oldu, bununla birlikte, (Hitler çapulcularını Sovyetler Birliği’nin üstüne sürmeyi düşleyen İngiliz ve Fransız burjuvazisinin yeniden kalkındırdığı) emperyalist Almanya, ilk darbelerini, İngiliz-Fransız-Amerikan kapitalist bloğuna karşı yöneltti.

“Ve Hitler Almanyası, Sovyetler Birliği’ne karşı savaşa giriştiğinde İngiliz-Fransız-Amerikan bloğu, Hitler Almanyası ile saf tutmaktansa, tersine, Hitler Almanyası’na karşı SSCB ile güçbirliği yapmak zorunda kaldı.”[99] Sonuç:

“Sonuç olarak, kapitalist ülkelerin pazarlar elegeçirmek için savaşımları ve rakiplerini batırma istekleri, *pratikte,* kapitalizm cephesi ile sosyalizm cephesi arasındaki çelişkiden *daha güçlü çıktı.”*[100] Çelişkilerin bu yer değiştirmesi -ikincil bir çelişkinin, bir zaman için, baş çelişki haline gelmesi-, bütün pratik sonuçları içinde, gözönüne alınmalıdır. Buna iki örnek veriyoruz:

a) Savaş suçlusu generallerin kadrosuna katılmasıyla ve Fransız burjuvazisinin suç ortaklığıyla yeniden silahlandırılan Wehrmacht, Sovyetler Birliği'ne saldırmaya niyetleniyor. Ama nasıl ki 1940'ta Hitler, Moskova üzerine yürümeden önce Paris'i elegeçirdiyse, aynı şekilde, Oradour canilerinin kendi öz ekonomik güçlüklerini çözmek için ülkemizi işgal [sayfa 144] etmeye ve yağma etmeye hazır olduklarını saptamak da yerinde olur. Nazilerin koruyucusu ve suç ortağı Adenauer'in siyaseti, bu bakımdan hiçbir kuşkuya yer bırakmıyor. Ve Eisenhower, "Alman ordusunun, biz Amerikalıların gerekli göreceğimiz her yönde saldırabilmesini sağlayacak biçimde, işleri düzenlemek bizim çıkarımızadır ve görevimizdir" diye demeç verdiği zaman, bunu, işte böyle anlamak gerekir.

Çin-Hindi'nde döktüğü kanlarla zayıflamış ve Amerikan emperyalizmi tarafından soyulmuş bir Fransa, işte (Fransız burjuvazisinin yardımıyla belini doğrultmuş olan!) Alman burjuvazisi için, Sovyetler Birliği'nden daha kolaylıkla yutulacak bir av.

b) Kapitalist ülkeler arasındaki çelişkiler öyle bir önem kazanıyor ki, Amerikan emperyalizmi için bu ormanda kendi yasasını kabul ettirmek gittikçe daha güç bir hale geliyor: Amerikalıla-rın baskılarına karşın Bonn antlaşmalarının ve Paris antlaşmasının onaylanmasının gecikmesi birçok başka örnekler arasında bir tanesidir. Sovyet diplomasisi, karşıtların diyalektiğine iyice egemen olmasını bildiği için, kapitalistler arasındaki çelişkilerden en büyük yararı sağlamaktadır. (SSCB, böylelikle, kapitalist İngiltere ile olan ticaretini geliştirmektedir.) Farklı düzenler arasında barış

içinde birarada yaşama, böylece, kapitalizmin iç çelişkilerinin, her ne kadar kapitalizm-sosyalizm çelişkisine oranla ikincil iseler de önemli bir rol oynayacakları bir savaşımın ürünü olacaktır.

Şu halde, bir süreç incelendiği zaman, onu bütün gelişmesi içinde izlemenin ve ani bir görüşle yetinmemenin ne kadar gerekli olduğu görülüyor. Bugün doğmuş olan şu ya da bu ikincil bir çelişki, gerçekten yarın baş çelişki olacak.

Bu tahlil yöntemi, bugünün Fransası'na uygulandığında, çok karmaşık bir çelişkiler topluluğunu ortaya koyar: Proletarya ile burjuvazi arasındaki çelişki; (kentlerin ve köylerin) küçük-burjuvazisi ile burjuvazi arasındaki çelişki; burjuvazinin rakip kanatları arasındaki çelişki vb.. Ama aynı zamanda, dış planda, Fransız emperyalizmi ile sömürdüğü [sayfa 145] sömürge halklar arasındaki çelişki de vardır; Fransız emperyalizmi ile öteki emperyalizmler, en başta Amerikan emperyalizmi ve yeniden doğan Alman emperyalizmi arasındaki çelişki vb. vardır. Ve elbette ki, Fransız kapitalizmi ile sosyalizm arasındaki çelişki de vardır. Bütün bu çelişkileri aynı plan üzerinde yerleştirebilir miyiz? Hayır. Eğer çağdaş Fransız toplumunu bütünüyle ele alacak olursak, baş çelişki, proletarya ile burjuvazi arasındaki savaşım, burjuva devrimin zaferinden beri[101] Fransız tarihini kırmızı bir şerit gibi kateden ve sonucuyla, sosyalizmin zaferini sağlayarak ülkenin geleceğini belirleyecek olan savaşımdır. Ama kapitalist burjuvazi, varlığını sürdürebilmek için Amerikan emperyalizminin himayesini davet etti. Böylece ulusun çıkarlarına ihanet etti. Şu halde onun sınıf siyaseti, yalnız devrimci proletaryaya karşı değil, burjuvazinin yankee egemenliğinden

kazanç sağlamayan kanadı da dahil olmak üzere, öteki sınıflara da karşıdır. Sonuç olarak: yukarda belirttiğimiz baş çelişkiden doğan *ikincil bir çelişki gelişmektedir* (bir yanda Amerikan emperyalizmi ve ulusal-olmayan burjuvaziye karşı, öte yanda işçi sınıfının güdümünde Fransız ulusu). Bu ikincil çelişki öyle bir önem kazandı ki, *bir zaman için baş çelişki haline geliyor.* İşçi sınıfının ve ulusun öncüsü Fransız komünistlerinin güncel görevi, karşı durulmaz bir ulusal birlik cephesinin başında, iflas etmiş burjuvazinin ayaklar altında çiğnediği ulusal bağımsızlık bayrağını yükselterek ve ileri götürerek, bu çelişkiyi çözmektir.[102]

Şurası açıktır ki, teorik bakımdan kötü silahlanmış bir devrimci parti, çelişkilerin karşılıklı hareketini anlayamayacak ve önceden göremeyecektir. O, ancak olayların kuyruğuna takılacaktır. [sayfa 146]

IV. ÇELİŞKİNİN BAŞLICA YÖNÜ VE İKİNCİL YÖNÜ

Hareket halindeki çelişkilerin özgül niteliğini incelemek, yalnızca her seferinde baş çelişkiyi ikincil çelişkilerden ayırmak demek değildir. Ayni zamanda her bir çelişkinin her iki yönünün bağıntılı önemlerini ortaya çıkarmaktır da.

Her çelişki, gerçekte, zorunlu olarak iki yön taşır, bu yönlerin birbirine karşıtlığı, ele alınan süreci nitelendirir. Şimdi, bu iki yön -ya da bu iki kutupaynı plana konacak şeyler değillerdir. Bir çelişkiyi alalım (A karşı B, B karşı A). Eğer A ve B, sürekli olarak ve kesinlikle eşdeğer iki kuvvet olsaydı, hiçbir şey değişmeyecekti; iki kuvvet sonsuz olarak birbirlerini dengeledikleri için bütün hareket duracaktı. Şu halde, her zaman, çok az da olsa, ötekine üstün gelen bir güç vardır ve böylelikle çelişki gelişir. Belirli bir anda başlıca rolü oynayan, yani yüzyüze karşıtların hareketini belirleyen yöne, çelişkinin başlıca *yönü* diyoruz. Öteki yön, *ikincil yöndür.*

Ama, nasıl ki, baş çelişki ve ikincil çelişkiler yer değiştirebiliyorlarsa -şu ya da bu ikincil çelişki birinci plana geçiyorsaaynı şekilde, bir çelişkinin başlıca yönü ile ikincil yönünün karşılıklı durumları da devingendir. Belli koşullarda başlıca yön ikincil, ikincil yön ise başlıca yön durumuna geçer.

Dördüncü dersimizde belirttiğimiz gibi, su, molekülleri biraraya toplama eğilimindeki yapışma kuvvetiyle, molekülleri birbirinden uzaklaştırma eğilimindeki dağılma kuvveti arasındaki çelişkinin bulunduğu

yerdir. Katı durumda, çelişkinin başlıca yönü, moleküller arasındaki yapışma kuvvetidir; gaz durumunda ise başlıca yön dağılma kuvvetidir. Sıvı durumu ise, iki kuvvet arasında kararsız denge durumudur.

Fransa'da, Eski Düzende, feodalite ile kapitalizm arasındaki çelişkinin başlıca yönü, "feodal" yöndü. Ama, kapitalist burjuvazi, eski üretim ilişkilerine karşı savaşımında öyle gelişti ki, yeni ilişkilerin, kapitalist ilişkilerin üstünlüğünü kabul ettirdi. Çelişkinin ikincil yönü olan bu kapitalist ilişkiler, [sayfa 147] böylece başlıca yön haline geldiler.

Çok önemli bir not: görüyoruz ki, *çelişkinin iki yönünün birbirine karşı durumu, köklü olarak değişince, başlıca yön ikincil yön haline, ikincil yön başlıca yön haline gelince, nitel bir değişme vardır* (dördüncü derse bakınız). Ve aynı zamanda, eski karşıtlar birliğinin parçalanması, yeni bir karşıtlar birliğinin ortaya çıkışı vardır.

Her defasında, başta gelen ve esas olan yönü belirlemek gerekir, çünkü, çelişkinin hareketini belirleyen bu yöndür. *Baş çelişkinin başlıca yönü*, işte diyalektik tahlilin kesin uygulama noktası. Bu, ikincil yönün hiçbir önemi bulunmadığı anlamına gelmez. Eski ile yeni arasındaki savaşıma bakalım: doğuşunda, yeni henüz çok zayıftır, çelişkinin ancak ikincil yönü olabilmektedir. Ama yeni olduğu için gelecek onundur; o, başlıca yön olacaktır ve onun zaferi bir nitel değişikliğe neden olacaktır.

Tarihsel materyalizmi incelerken üretimin, üretim ilişkileri ile üretici güçlerin niteliği arasındaki temel bir çelişki üzerinde nasıl geliştiğini ve bu

çelişkinin başlıca yönünün nasıl kimi kez üretici güçler, kimi kez de üretim ilişkileri olduğunu (16. derse bakınız) göreceğiz.

Başka bir örnek: toplumsal pratik ve devrimci teori bir karşıtlar birliği oluştururlar, her biri öteki üzerinde etki yapar. Eğer süreç uzun bir dönemde dikkate alınacak olursa, belirleyici yön pratiktir: marksizm, proletaryanın nesnel savaşımları olmaksızın kurulamaz ve gelişemezdi. Ama belirli anlarda ikincil yön başta gelen yön olur, teori kesin bir önem kazanır. Bunun gibi, 1917'de Bolşevik Partisi, nesnel durum konusunda doğru bir teorik değerlendirme getirmemiş olsaydı, bu duruma elverişli sloganları atamayacak, yığınları seferber edemeyecek ve onları zafere giden atılış için örgütlendiremeyecekti. Rusya'da devrimci hareketin geleceği uzun bir süre için tehlikeye düşmüş olacaktı. Demek ki, teorik yön yalnızca ihmal edilmeyecek bir yön olmakla kalmaz, bazı koşullarda, başlıca yön haline, yani belirleyici yön haline de geçer.

[sayfa 148]

> "Lenin'in, 'Devrimci teori olmadan devrimci hareket olmaz" sözlerini söylediği sırada devrimci teorinin yaratılması ve savunulması, baş ve belirleyici bir rol oynuyordu. Herhangi bir iş yapılacağı zaman, bu işin yapılması ile ilgili buyruklar, yöntemler, plan ya da ilkeler yoksa, ana ve belirleyici etken, buyruk, yöntem, plan ya da ilkedir."[103]

Nesnel etmenle öznel etmen karşılıklı etki durumunda bulunurlar, ve her an onların karşılıklı bağıntılı önemlerini en yakından değerlendirmek gerekir.

> "Bunu söylemekle materyalizme ters mi düşüyoruz? Hayır. Çünkü, bütün olarak tarihin gelişmesinde maddi şeylerin manevi şeyleri, toplumsal varlığın toplumsal bilinci belirlediğini kabul etmekle, aynı zamanda, manevi şeylerin ve toplumsal bilincin toplumsal varlık üzerindeki, üstyapının ekonomik altyapı üzerindeki etkilerini de kabul ediyoruz ve kabul etmek zorundayız."[104]

Ve Mao Çe-tung belirtiyor ki, *diyalektik* materyalizmin mekanik materyalizme kesin üstünlüğünü sağlayan da budur. (Mekanik materyalizme göre, durum ve koşullar ne olursa olsun, ağır basan öğe ağır basan öğe *kaldığı*, ikincil öğe ikincil öğe *kaldığı* için mekanik materyalizm metafiziktir.)

V. ÇELİŞKİ ÜZERİNE GENEL SONUÇLAR PRUDONCULUĞA KARŞI MARKSİZM

> "Diyalektik, esas olarak, şeylerin kendi özündeki çelişkinin incelenmesidir."[105]

Lenin, diyalektiğin çekirdeği olarak kabul ettiği bu dördüncü yasanın büyük önemi üzerinde ısrarla durur.

Bu yasayı kavrama güçsüzlüğü, sosyalizmi yüreğinden yaralar. Bunun en önemli örneği Proudhon'dur. *Komünist Parti Manifestosunda* Marx, Proudhon'u, tutucu sosyalizm [sayfa 149] ya da burjuva sosyalizmi kategorisi içinde sınıflandırır.

> "Sosyalist burjuva, modern toplumsal koşulların bütün üstünlüklerini istiyor, ama buradan zorunlu olarak çıkan savaşımlar ve tehlikeler olmaksızın. Bunlar mevcut toplumu istiyorlar, yeter ki, devrimci ve çözücü öğeleri çıkartılmış olsun. Proletaryası olmayan bir burjuvazi istiyorlar."[106]

Gerçekte Proudhon, karşıtların birliğini, iyi yan ile kötü yanın birliği olarak değerlendirir. İyi yanı koruyarak kötü yanı atmak ister. Bu, çelişkinin içte olma niteliğini yadsımaktır: burjuvazi-proletarya çelişkisi, kapitalist toplumun gerçek yapıcı öğesidir, ve kapitalist sömürü ancak bu çelişkiyle birlikte ortadan kalkar. Temelden birbirine karşıt olan sınıfların çıkarlarının *uzlaşması* ütopyadır.

Marx, Proudhon'u şöyle nitelendiriyor:

> "Bilim adamı olarak, burjuvaların ve proleterlerin üstünden süzülerek uçmayı arzular; oysa sermayeyle emek, ekonomi politikle

> komünizm arasında ileri geri yalpalayan küçük-burjuvadır yalnızca."[107]

Diyalektiği bu bilmeyişi, Proudhon'u reformculuğa, devrimci eylemin, yani sınıf savaşımının yüzlerce kez yinelenen yadsınmasına götürür. Onun için, imparator Napoleon HI'e şu (18 Mayıs 1850 tarihli) mektubu yazmasında: "Öğretilerin sentezinin simgesi olan sınıfların uzlaşmasını savundum."; gene not defterine 1847'de şöyle yazmasında: "Le *Peuple* ("Halk") işçilerin gazetesi olacağı sırada, Le *Moniteur Industriel* ile, efendilerin gazetesi ile anlaşmanın yolunu bulmalı."; ve ensonu, Badinguet'nin hükümet darbesinden sonra söylediği: "Louis Napoleon, tıpkı amcası gibi devrimci bir diktatördür; ama şu farkla ki, birincil konsül az önce devrimin birinci evresini kapatıyordu, başkan ise ikinciyi açıyor." sözlerinde şaşılacak bir yan yoktur.

Blum gibi *(İnsanlık Merdiveni* adlı kitabın yazan), Jules Moch gibi (daha önceki derslerimizden birinde sözünü ettiğimiz *Karşılaştırmalar*[1] da) sosyalist liderler, "dengenin ve [sayfa 150] kararlılığın evrensel yasaları"na saygı göstermek bahanesiyle prudonculuğu yeniden canlandırmaya çalışıyorlar. Böylelikle burjuvazi karşısında *teslimiyeti* haklı gösteriyorlar. Böylece, Blum'un deyişiyle, "kapitalizmin sadık temsilcileri" gibi davranıyorlar. Teslim olmak, proletaryayı burjuvaziye teslim etmek, işte onların sözde "iki cephe üzerinde savaşım"larının sözde "üçüncü güç"lerinin gerçek anlamı. Sosyal-demokrasi baştan aşağı oportünizmdir; proletarya, eğer sınıf düşmanını yenmek istiyorsa, onunla kıyasıya savaşmalıdır.

Marx, Engels, Lenin ve Stalin’in bilimsel sosyalizmi tek devrimci olandır, çünkü, karşıtların savaşımını, gerçeğin temel yasası olarak birinci plana alır. Onun için de devrimci proletaryanın “karşıtı” gerici burjuvaziye karşı ve diyalektiği yadsıyarak savaşın tam orta yerinde proletaryayı savaşımdan alıkoymak için çelişkileri maskelemeye çabalayan sosyal-demokrasi liderlerine karşı amansız bir savaşım yürütür.

Karşıtların savaşımının yenilik getirici erdemini bilen, militan diyalektikçiye örnek, Fransa’da, Maurice Thorez’dir. Devrimci liderin kendi “çıraklığını” andığı *Fils du Peuple’de* (“Halkın Çocuğu”nda) şöyle yazıyor:

> “Marx’ın önemli bir fikri kafamda yer etmişti: diyalektik hareket, devrimi ve karşı-devrimi aralıksız bir savaşıma sürükler; devrim, karşı-devrimi her gün daha azgın, daha girişken yapar; karşı-devrim ise devrimi ilerletir ve devrimi, kendisine gerçekten devrimci bir parti edinmeye zorlar.”[108]

Ama diyalektik, yalnızca, sınıf savaşımının (burjuvaziye karşı proletarya), sosyalizmi doğuracak olan savaşımın oluşturduğu baş çelişkiyi anlamak ve sonuna kadar götürmek olanağını sağlamakla kalmaz. Burjuvaziye karşı ittifakı gerçekleştirebileceği büyük güçleri tanımak olanağını da sağlar proletaryaya. Burjuvazinin gerici siyasetinin gelişmesi de, emekçi köylü yığınlarının, orta sınıfların, aydınların vb. gittikçe büyüyen muhalefetine neden olur. Gerici burjuvaziye karşı Halk Cephesinin, yurdun bağımsızlığı uğruna Ulusal [sayfa 151] Cephenin teorisyeni Maurice Thorez’nin belirttiği gibi, bunlar, diyalektiğin günışığına çıkardığı çelişkilerdir.

Bütün çelişkiler ilk bakışta göze görünmezler, onun içindir ki, diyalektik , her zaman dış görünüşten gerçeğe gider ve hareketi hızlandırmak isterken, onu engelleyen sabırsızlıklardan kaçınır. Şu ya da bu küçük bir memur RPF’ye oy veriyor. *L’Aurore* gazetesini okuyor, anti-komünizm propagandası ile besleniyor... Bu adam bir gerici midir? Bu memur, RPFye oy veriyor, *L’Aurore’u* okuyorsa, bu *hoşnut olmadığı* ve RPF’de ve *L’Aurore*’da müttefikler bulacağına inandığı içindir. Onun davranışı, kurbanı olduğu nesnel çelişkilerin öznel yansısıdır. Teoriye egemen olan bir militanın görevi, hoşnut olmayan bu küçük-burjuvanın, kendisinin de kurbanı olduğu kapitalizmin nesnel çelişkilerinin bilincine varmasına, bunları kendinde açıkça görmesine, ve “küçüklerin özgürlüğü” adına büyük kapitalistlerin özgürlüğünü bağnazlıkla savunan RPF ve *L’Aurore’un* değil, ancak proletaryanın bütün emekçilerle ittifakı halinde yürüttüğü savaşımın bu çelişkilere çözüm getirebileceğinin bilincine varmasına yardım etmektir.

Bir gözlem: Zorunlu bir şey olan çelişkileri araştırmanın, fikir karışıklığı ile hiçbir ilgisi yoktur. Karşıtların birliğini araştırmak bahanesiyle her şeyi birbirine karıştırmamalıdır. Kendisiyle çelişki halinde olan bir düşünce, diyalektik düşünce değildir. Niçin? Çünkü, diyalektik bir düşünce, çelişkiyi kavrar, oysa kendisiyle çelişme

halinde olan bir düşünce, çelişkinin kurbanıdır: böyle bir düşünce, karmakarışık bir düşüncedir.

Örnek: bazı burjuva ve, sosyal-demokrat yöneticiler yıllarca şöyle dediler: “Vietnam’la görüşmelere girişmeyi ve barış yapmayı elbette ki istiyoruz, ama Ho Şi-minh’le görüşmeyi istemiyoruz.” Diy lektik olmayan bir uslamlama; çünkü, gerçeğe sırt çeviriyor; gerçekte, barış yapmak, düşmanla görüşmelere girişmektir. Vietnam’ da sömürgeci burjuvazinin düşmanı da *Ho Şi-minh’*dir, başka hiç kimse değil.

Görülüyor ki, bu mantık yanlıştır. Eğer gene de nedenini [sayfa 152] kendimize soracak olursak, bu uslamlamanın *yukarıdaki sözleri söyleyenlerin* kurbanı oldukları nesnel bir çelişkiyi, yani savaşı sürdürmek isteyen sömürgecilerin çıkarları ile barış isteyen (sömürgecileri, barışı görüşmeye zorlayan) halkın çıkarları arasındaki çelişkiyi yansıttığı için yanlış olduğunu bulacağız. Demek ki, yanlış ve karışık bir uslamlama, tamamıyla nesnel ve diyalektik olan bir gerçeği ifade edebilir. Diyalektik tahlil, yanlış bir uslamlamadan onun gizlediği ya da bilmediği bir gerçeğe ulaşır.

YOKLAMA SORULARI

1. Çelişkinin özgül niteliği nedir? Bir-iki örnekle açıklayınız.

2. Şu ya da bu büyük artistin, büyük bir yazarın yapıtında özgül ile evrenselin birliğini nasıl gerçekleştirebildiğini gösteriniz.

3. Kesin bir örnekle, ikincil bir çelişkinin, nasıl baş çelişki haline gelebileceğini gösteriniz.

4. Kesin bir örnekle, bir çelişkinin ikincil yönünün nasıl başlıca yön haline geldiğini gösteriniz.

5. Ne bakımdan, Lenin'in ifadesine göre, karşıtların savaşımı "diyalektiğin çekirdeği"dir?

6. Sosyalizm, diyalektik yöntemi bırakırsa, neden soysuzlaşır?

İKİNCİ BÖLÜM

MARKSİST FELSEFİ MATERYALİZMİN İNCELENMESİ

SEKİZİNCİ DERS

MATERYALİST DÜNYA ANLAYIŞI NEDİR?

I . “Materyalizm” sözcüğünün iki anlamı.

II . Madde ve ruh.

III . Felsefenin temel sorunu.

IV . “İdealizm” sözcüğünün iki anlamı.

V . Materyalizm ve idealizm, teoride olduğu kadar pratikte de birbirlerine karşıdırlar.

VI . Marksist felsefi materyalizm üç temel çizgi ile

ayırdedilir.

HENÜZ incelemiş olduğumuz diyalektiği, gerçek alemden doğa ve toplumdanayıracak olursak, hiçbir anlam taşımaz. Almış olduğumuz bütün örnekler bunu göstermiştir. Daha birinci dersimizden başlayarak belirttik ki, diyalektik gerçeğin kendisindedir, onu gerçeğe akıl sokmamıştır. Eğer insan düşüncesi diyalektik ise, bu, kendisinden önce gerçeğin diyalektik olmasındandır.[109] Diyalektik, gerçek alemin diyalektiğidir. Bunun içindir ki, marksist teoride

yöntem *diyalektik* olunca, dünya anlayışı da materyalisttir. Şimdi açıklamaya çalıştığımız işte bu “dünya anlayışı”dır. [sayfa 157]

I. “MATERYALİZM” SÖZCÜĞÜNÜN İKİ ANLAMI

İlkin bir büyük karışıklığa karşı kendimizi korumalıyız. Marksist felsefe materyalisttir. Materyalist olmasıdır ki, bu felsefenin ortaya çıkışından beri marksizmin sınıf düşmanlarının sayısız saldırı ve karaçalmalarına uğramasına yolaçmıştır. Aynı saldırı ve karaçalmalar, daha antikçağda, genel anlamında materyalizme karşı da yöneltilmiştir. Bu

karaçalma ve saldırılar, esas olarak “materyalizm” sözcüğünün anlamının kaba bir şekilde bozulmasından ibarettir; materyalizm sözcüğünün doğru felsefi anlamı, gizlenir, örtülür, onu gözden düşürmek, değersizleştirmek için niteliğine “ahlaki” bir anlam yakıştırılır.

Böylece onlara bakarsanız, “materyalizm” ahlaksızlık, sınırsız, frenlenmemiş bir zevk arzusu, insan ufkunun yalnızca maddi gereksinmelerle sınırlandırılması demektir. Bu karaçalma, yeni bir karaçalma değil. Eskiden de kilise tarafından, mutluluk hakkını ve bu mutluluğun gerçekleşmiş olması için insan doğasının asil gereksinmelerinin doyurulması gereğini tanıyan Epiküros felsefe okuluna karşı da kullanılmıştı. Papazlık geleneği ve daha sonra üniversiteci gelenek, yüzyıllar boyunca epikürosçu felsefeyi bilerek çarpıttı. Sonuçta materyalistler de “Epiküros ordusunun sefihleri” oluyordu.

Gerçekte, sözcük yalnızca bu anlamda alınmak istense bile, o, Gabriel Peri’ye, Georges Politzer’e, Pierre Timbaud’ya ya da Beloyannis’e değil, devrimci proletaryaya değil, tastamam burjuvazinin kendisine, kendi bolluk, gönenç ve zevklerini, sömürülenlerin yoksulluğu üzerine kuran sömürücü sınıfa yaraşır.

Engels, bu karaçalmayı kendi sahiplerine geri çevirmiştir:

> “Gerçek şu ki ... burada, materyalizm sözcüğüne karşı dar-kafalı burjuvaların önyargısına, kökenini köy papazlarının eski karaçalmalarından alan bu önyargıya bağışlanmaz bir ödün

> verilmektedir. Darkafalı, materyalizm dendiği [sayfa 158] zaman pisboğazlık, ayyaşlık, arsızlık, ten zevkleri ile şatafatlı bir yaşam sürdürmeyi, açgözlülük, cimrilik, doymak bilmezlik, çıkar peşinde koşmayı, ve borsa oyunlarını ve kendisinin gizliden gizliye kölesi olduğu bütün bu iğrenç kusurları anlar."[110]

Materyalizm sözcüğünün öz anlamı, doğru anlamı, onun felsefi anlamıdır. Bu anlamda materyalizm, bir *dünya anlayışıdır,* yani belli ilkelerden hareket ederek doğa görüngülerini ve bunun doğal sonucu olarak toplumsal yaşamın görüngülerini anlama ve yorumlama tarzıdır. Bu "dünya görüşü", her durumda ve koşulda uygulanan çeşitli bilimlerin temelidir. Her çeşit bilimsel çalışmalara sağlam bir temel, kısaca teori denen şeyi sağlayarak, evrenin genel bir açıklamasını oluşturur.

Bu dersin konusu materyalist teorinin temelinin ne olduğunu genel olarak belirlemektir.

II. MADDE VE RUH

Her şeyden önce “materyalizm” (“maddecilik”) sözünün türetildiği “madde” ile ne anlaşıldığını kesin olarak belirtmemiz gerekir.

Dünya, yani doğa ve toplum, sonsuz derecede çok, sonsuz derecede çeşitli ve sayısız yönler taşıyan görüngüler gösterir. Bununla birlikte görüngülerin çeşitli yönleri arasında yapılabilecek bütün ayrımlar arasında bütün ötekilerden daha önemli olan ve önceden bir bilimsel inceleme yapmaksızın kavranabilen bir yön vardır.

Herkes bilir ki, gerçekten de, gerçekte görebildiğimiz, dokunabildiğimiz, ölçebildiğimiz ve maddi denilen şeyler vardır. Öte yandan fikirlerimiz, duygularımız, isteklerimiz, anılarımız vb. gibi, ne görebildiğimiz, ne dokunabildiğimiz ve ne de ölçebildiğimiz, ama ötekilerden daha az varolmayan şeyler de vardır: bunların maddi olmadıklarını anlatmak için [sayfa 159] bunların düşüncel *(ideal)* oldukları söylenir. Böylece varolan her şeyi, iki alana paylaştırıyoruz: maddi (*materiel*) ya da düşüncel (*ideal*). Daha diyalektik bir biçimde de söylenebilir, ve gerçek, bir maddi yön ve bir de düşüncel yön sunar denebilir. Bir heykele biçim verecek olan bir heykelcinin fikri ile, bitmiş, tamamlanmış heykel arasındaki farkı herkes anlar. Gene herkes anlar ki, başka bir kişinin bu heykeli görmeden önce bu heykel hakkında bir fikri olamayacaktır. Bununla birlikte fikirler dil aracılılığıyla aktarılabilirler:

böylece, bu heykeli görmemiş olan kişi, eğer heykelci ona ne yapmak istediğini, örneğin Henri Martin'in bir büstünü yapmak istediğini anlatırsa, heykel hakkında bir fikre sahip olabilecektir. Böylece maddi dünya, bize bu maddi dünyayı tasarımlayan, "tasarımlar"ımız dediğimiz düşüncel bir dünya ile bir bakıma ikilenmiştir.

Toplumsal yaşam alanında da, maddi yön ile düşüncel yönü birbirine karıştırmaya izin verilmez. Bunun gibi, sosyalist üretim tarzı, üretim araçlarının sosyalist mülkiyeti, Sovyetler Birliği'nde sözgötürmez bir gerçektir. Bununla birlikte SFİO yöneticilerinin yanılttığı bir emekçinin bunlar hakkında sahip olduğu fikir, onun ilkesini bilen bir komünist militanın sahip olduğu fikirle hiç de aynı değildir. İşte burada da gene, bir yanda gerçek, öte yanda da bu gerçek hakkında sahip olunan "tasarımlar" var.

Bu köklü ayrım, toplumların gelişmesinin belirli bir evresinde, bilim adına layık bilimlerin doğuşundan çok önce, yalnızca kendi fikirlerinin gücüyle, evrenin aslına uygun tutarlı bir tablosunu çizmeye çalışmış insanların hiçbirinin gözünden kaçmadı.

Bunun içindir ki, maddenin yanına başka bir ilke, ruh (esprit) koymaya gidildi. Bu sözcük, genel olarak bütün maddi olmayan şeyler alanını, yani bizim düşüncemizin olaylarından başka imgelemimizin ürünlerini, düşlerimizdekiler gibi imgesel varlıkları belirtiyordu. Böylece ruhlara inanma, bir ruhlar dünyasının varlığına inanma ve ensonu dinlerin tanrı dedikleri bir üstün ruh fikri

oluştu. [sayfa 160]

Görüyoruz ki, maddenin ve ruhun ayrımı büyük bir önem taşıyor. Bunu, kendini gösterdiği bütün biçimlerde bulup tanımayı bilmek gerekir. Örneğin, bunu, dinlerin, can ile beden arasında yaptıkları ayrımda buluyoruz. Bazan, “madde” ve “ruh” ifadeleri kullanmak yerine, “varlık” ve “düşünce”den sözedilir, ya da “doğa” ve “bilinç” karşı karşıya getirilir ama bu ayrım hep aynıdır.

III. FELSEFENİN TEMEL SORUNU

Bundan önceki tahlil, bilimlerin çağcıl gelişmesiyle hiç de aşılmış değildir. Gerçeğin maddi yönü ile düşüncel yönü arasındaki ayrım bütün bilim adamlarının iyi bir felsefi formasyon edinmeleri için gereklidir de: bilim adamı, madde ile kendisinin maddeden edindiği fikir arasında ayrım yapabilmelidir; aynı şekilde, militan, kendi arzuları ile gerçek olarak olanaklı olan arasında ayrım yapmasını bilmelidir.

Bununla birlikte, filozofların kendileri de, ilk bakışta, bu iki temel ilkenin, felsefenin en genel bilgileri, kavramları olduklarını *açıkça* göremediler. Ancak yavaş yavaş insan bilgilerinin gelişmesi sırasında bunun bilincine vardılar. Bunları kesin ve açık olarak ortaya çıkarmayı büyük Fransız filozofu Descartes (1596-1650) başarmıştır. Bununla birlikte, bugün bile, burjuva üniversiteden nice filozoflar, bütün inceliği ve yalınlığı içinde bu temel ayrımı ve bizi ulaştırdığı sonuçları bir türlü

kavrayamamaktadırlar. Böyleleri, bu bakımdan, marksizm okulunda yetişmiş bir işçi militandan daha geri durumdadırlar.

Bütünü içinde dünyanın, son tahlilde, iki ilkeyle, yalnızca iki ilkeyle açıklandığı açıkça görülür görülmez, kaçınılmaz olarak felsefenin temel sorunlarıyla karşı karşıya gelinir. Şu halde denebilir ki, burjuva üniversite “filozoflan”nın çoğu, felsefenin temel sorununun yanına bile yaklaşmamışlardır. Hatta onu dikkate almayı bile reddederler, bu sorunun kendilerine açıkça sorulmasını yasaklarlar.

Bununla birlikte, şunu gözönünde bulundurmak gerekir [sayfa i6i] ki, bütün felsefe tarihi çeşitli biçimlerde ifadelendirilen bu temel sorun çevresinde toplanan uzun tartışmalardan başka bir şey değildir. Başka başka biçimlerde formüle edilen bu temel sorun, dönüp dolaşıp şuraya gelir: kısacası, dünyayı açıklamak için iki ilke, yalnızca iki ilke olduğu doğru ise, bu iki ilkeden hangisi ötekini açıklar? Hangisi daha temel ilkedir? Birinci olan hangisidir, ötekinden türeyen hangisidir? Başı sonu olmayan, sonsuz olan ve bu yüzden de ötekini yaratan hangisidir?

İşte felsefenin temel sorunu budur.

Böyle bir sorunun, soruyu ne şekilde sorarsak soralım, ancak olanaklı *iki yanıtı* olabilir.

Ya madde (varlık, doğa) başı sonu olmayan, sonsuz ilk’tir, ve ruh (düşünce, bilinç) bundan türemiştir.

Ya da ruh (düşünce, bilinç) başı sonu olmayan, sonsuz ilk’tir, ve madde (varlık, doğa) bundan türemiştir.

İşte birinci yanıt, felsefi materyalizmin temelini oluşturur.

İkinciye gelince, bu, şu ya da bu biçimde, *felsefi idealizm’den* gelen bütün öğretilerde bulunur.

Bu iki felsefi tutum -her ne kadar kendi bünyelerinde tutarlı olan yalnızca bu felsefelerse detaban tabana birbirine karşıdırlar.

IV. “İDEALİZM" SÖZCÜĞÜNÜN İKİ ANLAMI

Daha fazla ilerlemeden “idealizm" sözcüğünün felsefi anlamının yerine, kasıtlı olarak “ahlaki" bir anlam koyan materyalizm düşmanlarının kurduğu bir tuzaktan sakınmamız gerekir.

Ahlaki anlamda bir ideal (ülkü), bencil, dar perspektiflere, küçüklüklere vb. karşılık olarak yüksek, soylu, yüce bir amaçtır. Ve bazan “idealist" (ülkücü) sözcüğü, uygun olmayarak kendisini bir davaya adayan, gerçekleşecek ya da gerçekleşmeyecek bir fikre feda eden insanı belirtmek için kullanılır. Materyalizmin düşmanları, dünyayı maddeden önce [sayfa 162] gelen bir ruh ile açıkladıkları için, pratikte de, yalnız onların kendilerini bir fikre adayabileceklerine, yalnız onların bir ideale sahip olabileceklerine, sade insanları inandırmak isterlerdi elbette. Güzel bir safsata örneği.

Gerçek bambaşkadır. Felsefi idealizm, fikir kurbanlarını esinleyebilmekte tek felsefe olmak şöyle dursun, genel olarak en canice işlere kılıf ödevi görür. Devrimci proletaryanın zaferinin, “zevk eğilimi"nin, “fedakarlık eğilimi"ne üstün gelmesi demek olacağı karaçalması, “devrimci barbarlığa" karşı savaştıklarını iddia eden Oradour katillerininkinden olduğu gibi, hain Petain’in dilinden de düşmüyordu.

Materyalistlere gelince, onlar, dediğimiz gibi, fikirlerin varlığını hiçbir zaman yadsımazlar, onların fikirlere verdikleri önemli rolü de göreceğiz. Pratikte, bir işçi ideali olduğu açıktır. Devrimci proleterlerin bir ideali vardır: sosyalizm. Bu ideal, en yüksek, en güç bir ideal de olsa, en çıkarsız bir idealdir, çünkü, insanın öteki dünyadaki kişisel “kurtuluş" umudunun bu idealde hiçbir payı yoktur.

Bu, hiç de ufkunu iğrenç kapitalist gerçeğin ötesine genişletince mutlaka idealist olunması gerektiğini söyleyenlerin iddia ettikleri gibi, bu devrimcilerin “idealist" ya da “feragat sahibi hıristiyanlar" olduklarını göstermez. Üstelik bu, durmadan sözü edilen ama gerçekleştirmek için hiçbir zaman hiçbir şeyin yapılmadığı bir düşün sözkonusu olduğunu da göstermez. Devrimci proleterler *gerçekleştirmeye* niyetli oldukları bir ideale sahip bulunmaktadırlar ve bu gerçekleştirme, onu ütopyadan olduğu kadar ikiyüzlülükten de koruyan *materyalist* bir dünya anlayışına dayanır.

İdeal üstüne söylenen şatafatlı sözleri, emekçilere kabul ettirdiği sömürünün üstüne örtmeye çalıştığı asma yapraklarından başka bir şey olmayan “idealist” burjuvaziyi, Engels, bütün çıplaklığıyla ortaya koyar:

> “... [darkafalı burjuva], idealizm sözcüğünden ise, başkaları önünde göklere çıkardığı, ama kendisi, ancak her zamanki ‘materyalist’ aşırılıklarının zorunlu sonucu olan sıkıntı dönemlerini ya da bunalımları atlatması sözkonusu olduğu [sayfa 163] sürece, inandığı erdeme, insanlığa ve genellikle ‘daha iyi bir dünya’ya imanı anlar ve durmadan pek sevdiği şu nakaratı yineler: ‘İnsan dediğin de nedir ki? Yarı-hayvan yarı-melek!”[111]

V. MATERYALİZM VE İDEALİZM TEORİDE OLDUĞU KADAR PRATİKTE DE BİRBİRLERİNE KARŞIDIRLAR

Şimdi, gene, felsefenin temel sorusuna verilen iki yanıta dönebiliriz.

Şurası açıktır ki, bu iki yanıt mutlak şekilde birbirleriyle bağdaşmaz yanıtlardır ve bunlar içinde ancak bir tanesi doğru olabilir. Neden insanlar ilk bakışta doğru yanıtın hangisi olduğunu bilemediler? Bunu daha sonra idealizmin kaynakları konusunda göreceğiz.

Şimdilik, materyalizm ile idealizm kesin olarak birbirleriyle bağdaşmadıklarına, biri diğerini uzaklaştırdığına, ve yalnız bir tek doğru yanıt olabileceğine göre, bir çelişki karşısında bulunduğumuzu görmekle yetinelim. İdealizm ile materyalizm bir birlik oluştururlar, iki karşıt gibi ayrılmaz bir şekilde birbirlerine bağlıdırlar. Materyalizmin her ilerlemesi, idealizme indirilmiş bir darbedir. Ve tersine, materyalizmden her uzaklaşma, idealizmin bir ilerlemesidir. Bu karşıtların birliği, materyalizm

ile idealizm arasındaki savaşımın kaçınılmaz olduğu, idealizm ile materyalizm arasında hiçbir sentez, *hiçbir uzlaşma* olamayacağı anlamına gelir. (Bkz: beşinci ders, III. kesim, c. ve yedinci ders, V. kesim.)

Bu nokta önemlidir, çünkü marksizmi bozmaya, olduğundan başka göstermeye çalışan bazı idealist filozoflar, diyalektik materyalizmin, marksizm-idealizm karşıtlığının bir sentezi, bir *aşılması* olacağını iddia ediyorlar. Böyle bir "sentez", gerçekte idealist metaın bir kılık değiştirmesinden başka bir şey değildir.

Marx'ın, diyalektik materyalizmin, materyalizm ile idealizm [sayfa 164] arasındaki eski çatışmayı artık günün konusu olmaktan çıkardığını yazdığı doğrudur. O, bununla, diyalektik materyalizmin bu bin yıllık tartışmayı kesin olarak materyalizmin lehine sonuçlandırma olanağını sağladığını, çünkü materyalizmin adamakıllı geliştiğini ve idealizmi onulmaz bir yenilgiye uğrattığını söylemek istiyordu.

Şu halde, demek ki, diyalektik okurken gördüğümüz gibi "uzlaşma"yla, "sentez"le değil, idealizme karşı savaşımla bu çelişki çözülebilir.

Bu teorik savaşımın büyük bir *pratik* önemi vardır. Birbirine karşıt iki dünya anlayışı, gerçekte pratikte birbirine karşıt iki tutuma komuta ederler.

Bir yıldırım tehlikesi, iki şekilde uzaklaştırılmaya çalışılır. Ya paratoner kurularak, ya da tanrıya yakarıp, mum yakarak. Birinci yöntem,

yıldırımın belirli maddi nedenleri olan maddi bir olay olduğu ve bunun sonuçlarından da, bilimsel bilginin ve tekniğin bize sağladığı yollarla sakınılabileceği fikrinden hareket eder. İkinci yöntem, yıldırımın her şeyden önce doğaüstü bir nedeni olan, tanrısal öfkenin ve tanrı kudretinin bir işareti olduğu ve bundan ötürü de mum yakma ve dua gibi sihirli, büyülü çarelere başvurarak insan ruhunun tanrının ruhu üzerindeki etkisinin savuşturulmaya çalışılması fikrinden hareket eder. Böylece gördüğümüz gibi, olayların nedenlerini anlayış tarzı, kaçınılmaz olarak, farklı pratik yollarla, birinci durumda materyalist ikinci durumda idealist yollara başvurmaya götürür ve pratik sonuçları da farklı olur!

Teoriye muhalefetin daha başka pratik sonuçları da vardır: paratoner kullanımı yaygınlaştıkça daha az mum yakıldığını ve duadan da vazgeçildiğini anlamak güç bir şey değildir ve elbette ki, bunun sonucu olarak saygınlığının azaldığını gören kilise, bilimin ilerlemesine, insanların saflığının, kolay inanırlığının azalmasına kötü bir gözle bakıyordu.

Toplumsal yaşamın olayları sözkonusu olduğu zaman da, bu engelleme daha az gerçek değildir. Rabelais, Picrochole’un Savaşı bölümünde, iki tutumun belagatli bir tablosunu [sayfa 165] bıraktı bize. Saldırgan Picrochole, yağma etmeye niyetlendiği manastıra saldırdığı zaman, keşişlerin çoğu mihrap dairesine kapanıyor ve ruhlarını tanrıya emanet ediyorlar; yalnız Jean des Entommeurs birader eline geçirdiği sağlam bir sopayla, o zamana kadar meyve bahçelerini tahrip etmiş olan Picrochole’un tutma askerlerine kıyasıya vurarak onları kapı dışarı ediyor; bununla, bir

saldırgandan kurtulmak için karşı koymanın dua etmekten daha çok işe yaradığını gösteriyor.

Bunun gibi, nazi saldırısına karşı Ulusal Direniş hareketi sırasında, katolikler, işgalcilere karşı çeşitli savaşım biçimlerine katıldılar. İdealist felsefelerden yana olanların yaşamda, materyalistçe davranmaları da genel bir olgudur.

İdealizmin pratik tehlikeleri burada kendini gösterir. Rabelais'nin keşişlerinin idealizmi, pratikte, saldırgana alanı boş bırakmak sonucuna varır. Aynı şekilde, savaşa karşı somut eylemi reddeden ve genel olarak emperyalistlerin ve özel olarak Hitler'in "iyi niyet"ine inanırmış gibi görünen pasifistlerin idealizmi, pratik olarak, nazilere yardım ediyor ve 1939'da "ölmektense kölelik" sloganına arka çıkıyordu.

Aynı şekilde, bugün, savaşın kaçınılmaz olduğu ve ona insanlığın günahlarının tanrı tarafından verilmiş bir cezası gibi boyun eğmek, tevekkül göstermek gerektiği yolundaki idealist anlayış, hâlâ birçok hıristiyanı barış uğruna savaşımdan uzak tutmaktadır.

Mademki idealizm, insanı (eski idealist kurala: "Kötüye karşı koymamalı" kuralına uygun olarak) böyle savaş kundakçılarına ve genel olarak sömürücü sınıflara alet olan tutumlara götürüyor, sömürücü sınıfların, tarih boyunca, idealizmi, halk yığınları içinde isteklendirmek, geliştirmek ve desteklemek için bütün elverişli önlemleri almalarını anlamak hiç de güç değildir. 1940'ta mezarcı Paul Reynaud'nun Fransa'yı

koruması için tanrıya yakarmak üzere büyük bir gösterişle Notre Dame kilisesine gittiğini herkes anımsar.

Genel olarak her ne pahasına olursa olsun, şeylerin, kendileri yararına olan durumunu sürdürmeye kararlı olan [sayfa 166] sömürücü sınıfların, bu durumun bir “yüce irade”nin cisimleşmesi olduğunu, ya da “evrensel akıl”ı temsil ettiğini vb. öğretmekte; yığınlara tevekkül telkin eden idealizmi yaymakta çıkarları vardır.

Görülüyor ki, her zaman idealist görüşleri tanıyabilmenin ve felsefi materyalizmi okuyup öğrenmenin çok büyük bir pratik önemi vardır.

VI. MARKSİST FELSEFİ MATERYALİZM ÜÇ TEMEL ÇİZGİ İLE AYIRDEDİLİR

Dünya anlayışı olarak felsefi materyalizm, tarihsel bakımdan marksizmden öncedir. Nitekim göreceğiz ki, materyalizm, dünyayı, ona yabancı hiçbir şey katmaksızın olduğu gibi ele almaktan başka bir şey değildir. Daha çok zaman önce, gereksinmelerinin tatmini, kendisini, etkili teknik araçlarla doğaya egemen olmaya zorladığı ölçüde insan, dünyayı, doğayı bu şekilde ele almak zorunluluğunu duymuştu. İlerici, yükselen sınıflar, tarih boyunca, materyalist düşünceyi böylece isteklendirdiler. Çünkü bir yandan, onların geleceği, teknik ve bilimin ilerlemesine bağlıydı; öte yandan da kendilerinin savaşım verdikleri şeylerin eski düzeninin, tanrının iradesinin cisimleşmesi olduğu fikriyle savaşıyorlardı. Onlar,

insanı, kendi emeğiyle, çalışmasıyla, maddeyi, doğayı değiştirdiğine bakarak, eylemiyle de kendi talihini iyileştirebileceğini sezinliyorlardı.

Burada materyalizmin tarihini inceleyemeyiz. Materyalist felsefenin büyük çağları, en başta, o çağda çok gelişmiş olan tacirler sınıfıyla Yunan antikçağı; devrimci burjuvazisiyle Fransız 18. yüzyılı; ensonu, devrimci proletaryanın desteğiyle, ve özellikle bu sınıfın iktidarı elegeçirmiş olduğu Sovyetler Birliği'ndeki desteğiyle 19. yüzyılın ortalarından beri içinde bulunduğumuz çağ oldu.[112]

Son dönemin materyalizmini, tamamlanmış biçimiyle [sayfa 167] materyalizmi temsil eden marksist felsefi materyalizmi ayrıntılarıyla inceleyeceğiz. Başka iki dersimizde de,[113] materyalizmin, neden, özellikle 19. yüzyılın ortalarına doğru kurucuları Marx ve Engels'in dahice çalışmalarında, tamamlanmış, eksiksiz biçimini aldığını göreceğiz.

Ayrıca, marksizm-öncesi materyalizmin sistematik ve tutarlı bir şekilde diyalektik olmadığını, bunun için de, gerçeği bütün özellikleriyle yansıtamadığını ve neden tamamlanmış, eksiksiz bir dünya görüşü oluşturamadığını göreceğiz.

Bu bakımdan felsefi marksist materyalizmi, kendisinden önceki bütün materyalist doktrinlerden köklü bir şekilde ayırmak önemlidir, ve bunun için de önümüzdeki derslerde felsefi marksist materyalizmin temel çizgilerini inceleyeceğiz.

Bunlar felsefi idealizmin bellibaşlı biçimlerine kesin olarak karşı bulunan üç çizgidir.

1. Dünya maddi yapıdadır.

2. Madde ilk veridir, bilinç ikinci veridir, türevdir.

3. Dünya ve onun yasaları eksiksiz bilinebilir.

Bu noktaların her birini inceleyerek, materyalizmin incelenmesini idealizme karşı savaşıma bağlayacağız ve materyalizmin toplum yaşamı alanındaki sonuçlarını nitelendireceğiz.

YOKLAMA SORULARI

1. Burjuva ideologlarının “materyalizm”e karşı karaçalmalarını nasıl yanıtlamak gerekir?

2. Felsefenin temel sorunu nedir?

3. İdealistlerin “idealizm” sözcüğü üzerinde yarattıkları ve sürdürdükleri karışıklık ve bulanıklığı açıklayınız ve dağıtınız.

4. Marksist felsefi materyalizmin üç temel çizgisi nelerdir? [sayfa

DOKUZUNCU DERS

MARKSİST MATERYALİZMİN BİRİNCİ ÇİZGİSİ DÜNYANIN MADDİLİĞİ

I . İdealist tutum.

II . Marksist anlayış.

III . Madde ve hareket.

IV . Doğal zorunluluk.

V . Marksizm ve din

VI . Vargı

I. İDEALİST TUTUM

İdealizmin en eski biçimi, doğa olaylarını maddi olmayan güçlerin etkisiyle açıklamak ve doğayı “ruhlar” tarafından canlandırılmış olarak kabul etmekten ibarettir.

İnsana öyle gelir ki, idealizmin bu biçimiyle savaşmak pek güç olmasa gerek. Nitekim üretimin, tekniğin ve bilimin ilerlemesi bu çeşit açıklamaları gittikçe, yavaş yavaş ortadan kaldırmıştır. Çok önceleri de, en gelişmiş halklar, ateş, su ve hava cinlerini, ancak sihirle, büyüyle açıklayan gizemli güçleri doğadan kaldırıp atmışlardır, ve peri ve cin masalları ancak küçük çocuklara anlatıları masallar haline gelmiştir.

Yani fetişizm ve genel olarak her yanda “ruhlar”ın bulunduğunu öne süren ve bu yüzden de canlıcılık (*animisme*) denilen görüş terkedilmiştir. [sayfa 169]

Daha yüksek düzeyde, barometre tüpünde civanın yükselişini açıklamak için, artık, ne “doğa boşluktan nefret eder” diyoruz; ne de afyon uyutur, çünkü onun bir “uyutucu etkisi” vardır diyoruz. Yalnız, çocuklar, kendilerini yaralayan şeylere karşı, sanki bu şeyler kötü bir iradeye sahiplermiş gibi öfkeye kapılırlar, bu bakımdan “kötü kader” karşısında sinirlenip kızan ya da uğur getirecek şeyler kullanan kimselere benzerler.

Newton, eskiden varlığına inanılan tanrının, kendi yörüngeleri üzerinde seyredebilmeleri için, her bir gezegene bahşettiği gözcüyü, koruyucu meleği uzaydan uzaklaştırdı. Kartezyen (dekartçı) filozoflar ise, hayvanların bir ruhu olduğu fikrini yok ettiler ve Diderot, bu konuda alayla şunu soruyordu: bir hayvanın kesilmiş bir organında hâlâ kas hareketleri varsa, bu hareketi açıklamak için, kesilmiş beden parçasında kalmış olan bir “can parçası” olduğunu da düşünmek gerekir!

Bununla birlikte, her doğa olayının özel bir ruhun etkisini gerektirdiği fikri, bugün bize yabancı bir fikirse de, tüm olarak alındığında, dünyanın varolmak için bir üstün, evrensel ruha gereksinmesi olduğu fikri, bilindiği gibi, özellikle tek-tanrılı dinler biçiminde hâlâ durmaktadır.

Örneğin, tek-tanrılı hıristiyan dini, dünyanın maddi gerçeğini pekala tanır. Ama bu gerçek, ikincil, yaratılmış bir gerçektir. Gerçek varlık, sonuncu ve derin gerçeklik taşıyan *ruhtur*: bu, salt ruh ve evrensel ruh olan tanrıdır. İşte *nesnel idealizm* denen şeye bir örnek.

Bu felsefi görüş, birçok biçimlere bürünmüştür. Platon’a göre maddi gerçek, düşüncel bir dünyanın, varolmak için maddi dünyaya gereksinmesi olmayan mutlak aklın hüküm sürdüğü *Idee’ler* (Fikirler) dünyasının bir yansısından başka bir şey değildir. Eski Yunan stoacıları okuluna göre, dünya, tanrısal bir iç ateşle canlanan muazzam bir canlı varlıktı. Hegel’e göre, doğa ve insan toplumlarının gelişmesi, kendiliğinden varolan mutlak ve evrensel düşüncenin dış kılıfından, görülebilir yönünden ve cisimleşmesinden başka bir şey [sayfa 170] değildi.

Şu halde görülüyor ki, bütün bu filozoflara göre, dünya ancak, *görünüşe göre* maddidir; son tahlilde, onun derin gerçeği başka yerdedir, onun derin *nedenini* ruhun varlığında aramak gerekir. Bu ruh bizim *bireysel insan bilincimizden bağımsızdır:* onun için bu filozoflara *nesnel idealizm* grubunda yer verilir.

Şunu da kaydedebiliriz ki, insana gelince, nesnel idealizm, çok kez, can (ruh, *âme)* ile bedeni birbirinden ayırdetmeye varır, birincisini manevi dünyaya, ikincisini ise maddi dünyaya bağlar. Hıristiyan idealizminde de aynen böyledir. İnsanın böyle iki ilkeye bağlı olmasını isteyen görüşe, ikicilik *(dualisme)* denir. İnsanı konu alan bilimlerde, *ikicilik* idealizmden esinlenir.

a) çünkü, ikicilik, doğanın bir varlığını, bu varlığın içindeki bir "can" ile açıklar. Bu, canlıcılığa bağlanır;

b) çünkü, ikicilik, kısaca bu "can"ı bir üstün ruhun varlığına bağlar. Zaten, eğer onu maddi ilkeye bağlamış olsaydı, artık ikici *(dualiste)* değil, birci *(moniste)* olurdu.

Bununla görülüyor ki, kaba tanrıtanımazlık tamamen ikicilikten çıkmaktadır; tanrının varlığını yadsır, ama bilimsel materyalist anlayışa başvurmadan; "insan ruhundan", "insan bilincinden", sanki bu ruh, farklı ve bağımsız bir ilkeymiş gibi sözeder; böylece en yavan idealizme bağlı kalır. Bizim üniversiteli filozoflarımızın, laiklikten yana olan ya da olmayan filozoflarımızın durumu böyledir. Kilise, Napoleon devrindeki Maine de

Biran gibi, emperyalizm çağındaki Bergson, Freud ya da Camus gibi idealist tanrıtanımazlardan o kadar çok korkmuyor. Haklı olarak onların sürüden ayrılmış koyunlar olduklarını biliyor ve söylüyor. Ve gerçekten de, bir kez kariyerini yaptıktan sonra ağıla dönen koyunlar sık sık görülmektedir.

Nesnel idealizm, bazı çağlarda, usa-uygun bir çekirdeği olan büyük felsefeler doğurabildiyse de, cançekişen burjuvazinin her çareye başvurarak yığınların dikkatini dünyanın materyalist açıklamasından çevirmeye gerek duyduğu [sayfa 171] çağımızda -emperyalizm çağındaidealizm, açıkça, usa-aykırı, gerici bir durum alır.

Örneğin Freud, insanı ve toplumsal yaşamın olaylarını, insanda maddi olmayan bir kuvvetin "bilinçaltı" dediği gizemli bir kuvvetin gizli "eğilimleri"nin varlığıyla açıklar. İyi niyetli insanların safdilliklerini kötüye kullanmaya kararlı şarlatanlar için güzel bir nimet. Bilinçaltı, gerçekte, canlıcılığın, dünyada maddi olmayan güçlerin varlığına inancın en son biçimidir.

Bergson'a gelince, o, dünyanın maddiliğini, kayıtsız şartsız yıkar. Nitekim ona göre madde, yaratıcı bir işlemin ürünüdür. Madde, özünde, yaşamdır. Tüm madde, dünyayı oluşturan, tutan, sınırsız bir "dirimsel atılış"ın ürünüdür. öyleyse Bergson'a göre yaşamın kendisi nedir? Bu bilinçtir, bu düşüncedir, bu ruhtur. Bergson, "bilinç, genel olarak, evrensel yaşamla birlikte vardır."[114] diyor. Bilinç, yaşamın ilkesidir. Madde, bilincin

gelişmesinin zorunlu temeli olmak şöyle dursun, tersine, bilinç, madde halinde cisimleşerek onun gelişmesini açıklar.

İşte gerici burjuvazinin en büyüklerle eş saydığı çağdaş "dahi" filozof; işte hangi "felsefe" adına "bilimciliği" bir vuruşta ikiye bölen ve işte zekanın işini değerden düşürmeye çalışan.

"Bilimsel olarak" evrenin yaradılışını, evrenin yaşını, ve bu yaradılışın ne kadar zaman aldığını göstermeye ve eski "evrenin ölümü" teorisini vb. diriltmeye çalışan idealist Amerikan bilginleri gibi bilginler görülebildiğine göre, idealizm bilimsel alanda bile saldırısına devam ediyor.

Eğer zamanımızda, bilisizleri ve kandırılmışları, acısını çektikleri toplumsal kötülüklerin materyalist açıklamalarından başka yana çekmek için (Bergson'un yüreklendirdiği ve froydculuğun arka çıktığı) "gizli bilimler"e "ispiritizma"ya yeniden kazandırılan parlaklık ve ciladan korunabilirse,[115] [sayfa 172] dünyanın maddiliği konusundaki marksist tezin, bütün geçerliliği daha açık bir biçimde kavranacaktır.

II. MARKSİST ANLAYIŞ

> "Dünyayı, 'mutlak fikir'in, 'evrensel tin'in, 'bilinç'in cisimleşmesi olarak düşünen idealizme karşılık, Marx'ın felsefi materyalizmi, dünyanın, doğası gereği, *maddi* olduğu; evrenin sayısız olaylarının hareket halindeki maddenin başka başka görünümleri oldukları; diyalektik yöntemin ortaya koyduğu gibi, olayların bağıntılarının ve birbirlerini karşılıklı koşullandırmalarının, hareket halindeki maddenin gelişmesinin zorunlu yasaları oldukları;
>
> dünyanın, hareket halindeki maddenin yasalarına göre geliştiği, ve hiçbir 'evrensel tin'i gereksinmediği ilkesinden hareket eder."[116]

Stalin, burada, idealizmden sözederken, en başta, yukarda hakkında birkaç söz söylediğimiz Hegel felsefesine dayanır. Çünkü, hegelcilik, felsefe tarihinde en son büyük idealist sentezi temsil eder, nesnel idealizmin bütün tarihsel çizgilerinin, doğada olduğu kadar toplum alanında da, en uygun özeti ve özünün özüdür.

Stalin, evrenin çeşitli olaylarının, ne çeşitten olurlarsa olsunlar, ruhların ya da maddi olmayan "güçler"in müdahalesinden ileri gelmediklerini, ama *hareket halindeki maddenin* çeşitli yönleri olduklarını önemle belirtir.

Stalin maddenin içinde ondan ayrılmaz bir şekilde bulunan ve diyalektik yöntemin ortaya koyduğu şekilde evren yasalarının temeli olan bir *doğal zorunluluğun* varlığını belirtir.

Ensonu Stalin, hareket halindeki, kesiksiz, sürekli değişme halindeki maddenin, *dünyanın sonsuzluğunu* belirtir.

Bu noktaların her birini sırasıyla ayrıntılı olarak yeniden ele

alacağız. [sayfa 173]

III. MADDE VE HAREKET

Madde ile hareket arasındaki ilişkiler sorunu, idealizm ile materyalizmin sınırlarını kesin olarak saptamak sorunudur.

Nitekim, idealizme göre hareket, dinamizm, etkinlik, yaratıcı güç, yalnızca ruha aittir. Madde, süreduran, edilgin, kendine özgü bir biçimden yoksun bir yığın olarak temsil edilmiştir. Maddenin bir şekil alması için Ruhun damgasını taşıması, Ruh tarafından canlandırılması gerekir. Onun için idealist görüşe göre, madde, kendiliğinden hiçbir şey *üretemez*; ve madde, hareket halinde olduğu zaman, bu hareket ona başka yerden, tanrıdan, Ruhtan gelmektedir.

Maddeyi hareketten ayırmak, metafizik düşüncenin ayırdedici bir çizgisidir. Şunu da kaydedelim ki, bu, yani madde ile hareketi ayırma, bilimlerin başlangıcında, durgunluk halindeki (elbette ki yalnızca görünüşte durgunluk halindeki) maddenin, değişme halindeki maddeye göre daha kolaylıkla incelenebildiği ölçüde kaçınılmaz bir yöntemdir.

Çağdaş bilimlerin hızla ilerleyişi sırasında bile, hareketin maddeye, zamanların başlangıcında bizzat tanrı tarafından verildiği fikri üzerinde ısrar ediliyordu. Bunun gibi gök cisimlerinin hareketleri bilimini geliştiren Newton, evreni, mükemmel bir şekilde ayarlanmış çarkları olan muazzam bir saat gibi tasarımladı ve oluşturduğu dünyanın bilimsel tablosunu, bu

koskoca makineyi harekete getirmek için bir başlangıç vuruşunun, bir “tanrısal fiske”nin gerekmiş olduğu fikriyle açıkladı.

Bunun için, azçok tamamlanmış bir hale gelen ilk bilim, yani katı cisimlerin, gök ve yeryüzü cisimlerinin uzayda bir yerden başka bir yere gitmelerinin (ya da yer değiştirmelerinin) bilimi, yerçekimi bilimi, *mekanik* oldu. İlk yaklaşık tahminle, mekanikte, yer değiştirmekte olan cismin niceliğinin, onun yer değiştirme hızından bağımsız olduğu varsayılabilir. Öyle görünüyor ki, buradan, madde ve hareketin, kütle ve enerjinin birbirinden farklı iki gerçek oldukları yolundaki [sayfa 174] metafizik bir doğrulaması çıkıyor.

Materyalizme göre, tersine, hareket, maddenin temel özelliğidir, madde *harekettir.* Daha Demokritos, atomları, dünyanın öğelerini, başı ve sonu olmayan bir hareketle canlandırılmış olarak tasarımlıyordu. Bu fikirler, Rönesansı etkilediler. Galilei, 17. yüzyılın başlarında, cisimlerin düşüşünü bilimsel olarak inceledi. Matematik bilimlerin gelişmesi, düşmekte olan bir cismin hareketinin ilk kez olarak doyurucu bir biçimde açıklanmasına olanak sağladı. Bilimlerdeki ilerleme, materyalizmi ilerletiyordu, ve aralarında Descartes’in da bulunduğu filozoflar, doğada her şeyin, cisimlerin mekanik hareket yasalarının işleyişiyle açıklandığı fikrine vardılar. Böylece katı mekanik bir gerekircilik *(determinisme),* durmak bilmez bir çarklar sistemi, tanrısal zekanın gizemli eyleminin yerini alıyordu.

Dinsel idealizmin çeşitli biçimlerine oranla büyük bir ilerleme olan 18. yüzyıl Fransız materyalizmi, böyle açıklanır. Bununla birlikte bilimlerin gelişme özelliklerinden dolayı bu materyalizm eksikti. En başta -az önce gördüğümüz gibiulaşmış olduğu gelişme noktasında, mekanik, mekanik hareketin "zamanların başlangıcında" maddeye geçirilmiş olduğunun varsayılmasına izin veriyordu, bu da, dinsel idealizmin saldırganca geri dönüşüne açık kapı bırakır. Buna karşın Diderot gibi en güçlü düşünürler, hareketin, maddenin ondan ayrılmaz bir şekilde içinde bulunan bir özelliği olduğu fikrini parlak bir şekilde savundular.

Yalnız burada, tarihsel bir olguyu hesaba katmak gerekir: ancak basit yer değiştirmenin ya da bir yerden bir yere gitmenin yasaları bilimsel olarak tanınıyordu. Maddenin öteki hareket biçimleri henüz yasalarını açığa vurmamışlardı: kimya, termodinamik, biyoloji yoktu. Ya da daha çok bilimlerin inceledikleri bütün olaylar, mekanik nedenlerle açıklanmaya çalışılıyordu. Maddenin hareketinin çeşitli biçimlerinin özgül niteliği bilinmediği için, yanlış yolda yürünüyordu. Bu çağın materyalizmine verilen *mekanist materyalizm* adı da bundan ileri gelir. Engels, bunun, [sayfa 175] marksizm-öncesi materyalizmin başlıca kısırlıklarından biri olduğunu belirtir.

Onun için bu marksizm-öncesi materyalizm, maddenin hareketinin üst biçimlerini, yani yaşamı, düşünceyi inandırıcı bir şekilde açıklayamıyordu. Örneğin, dekartçılar, hayvanlarda, ruhtan eser bulunmadığını kabul ediyorlar ve bundan da, onların, makinelerle karşılaştırılabilecekleri sonucunu çıkarıyorlardı; ve onları taklit etmek üzere otomatlar, robotlar

yapmaya koyuldular, ama şurası besbelli ki, bir yerden bir yere gitme hareketleri bir yana, canlı organizma, ne kadar yetkinleştirilmiş olursa olsun, bir makineyle benzeşmez, ve yaşamın bütün işlevlerini yerine getiren dendiğine göreVaucanson'un ünlü ördeği, gene de bu işlevlerden birini, yani yeniden üretim işlevini yerine getirmekten geri kalıyordu. İşte böyle mekanist materyalizm gerçeğin orasını burasını budar. Ensonu, insanı, madde üzerinde etkisi bulunmayan, güçsüz ve onun için de özgürlüğü olmayan, doğanın edilgin bir ürünü yapar.

İdealizm, materyalizme karşı saldırılarında, durmadan, kendisine büyük fırsatlar veren mekanist materyalizme başvurur; gerçeğin, mekanist materyalizmin sakatladığı yönlerini kolaylıkla ortaya koyar. "İnsanı bir makineye benzeten, insanı bir robot yapan materyalizm" vb. üstüne bir sürü nakarat bundan ileri gelir.

Isı, elektrik, manyetizm, kimyasal süreçler, yaşam gibi maddi hareketin başka biçimlerinin incelenmesine girişildiğinde de idealizm, kendini yenilmiş saymadı. Daima maddenin hareketsiz olduğu fikrinden hareket ederek, tanrının, maddeyi "kuvvetler"le, elektrik kuvvetiyle, manyetik kuvvetle, kimyasal ilgi kuvvetiyle, yaşamsal ilkeyle, ensonu ruh ilkesiyle bezediğini ve maddenin bunları yaratamayacağını ileri sürdü. Bu, diğerleri arasında İngiliz fizikçisi Joule'un da (1818-1882) görüşüydü.

Yalnız diyalektik materyalizm, maddenin hareketinin özgül biçimlerinin sözkonusu olduğunu göstererek, maddenin yalnız mekanik harekete değil, gerçek değişikliklere ve nitel [sayfa 176] dönüşümlere

yetenekli olduğunu, ensonu maddenin, şeylerin kendi bağrındaki çelişkilerin varlığında yatan bir iç dinamizme, bir etkinliğe, bir yaratıcı güce sahip olduğunu göstererek bu olaylara doyurucu bir açıklama getirebildi.

Diyalektiği incelerken, bilimlerin her noktada doğruladığı, maddenin hareketle ilgili diyalektik anlayışını nitelendirmiştik. Bu nedenle Stalin, adı geçen metinde, evrenin çeşitli olaylarının maddiliğinin, ancak bu olayların yasalarının diyalektik yöntemle düzenlenmiş olması halinde bilimsel olarak kavranabileceklerini kesin olarak ortaya koyar. Yoksa bütün bilim, idealist bir müdahaleye açık kapı bırakır.

Doğanın diyalektiğini apaçık gösteren, mekanist materyalizmin kesin olarak aşılmasını ve diyalektik materyalizmin kurulmasını sağlayan, üç büyük bilimsel buluş olmuştur;

a) nitel değişiklik fikrini yaratan ve çeşitli fizik “kuwetler”i, maddenin hareketinin yönleri olarak ortaya koyan *enerjinin dönüşümünün* bulunması;

b) canlı organizmanın yapısının sırrını açıklayan, kimyasaldan biyolojik olana geçişin sezilmesine ve canlı varlığın gelişmesinin anlaşılmasına olanak sağlayan *canlı hücrenin* bulunuşu;

c) çeşitli türler arasındaki metafizik engeli, insanla doğanın geri kalan bölümü arasındaki engeli yıkan, *canlı türlerin evriminin* bulunması ve insan toplumları da içinde olmak üzere, bütün evreni, doğal tarih süreci

olarak, tarihsel bir gelişmeye bağlanmış madde olarak ortaya koyan, genel olarak *evrim teorisinin* bulunması.

Bununla birlikte, bu buluşların bütün önemini, bütün kapsamını farkedebilmek için diyalektik yönteme derinlemesine sahip olmak gerekiyordu. Marx'la Engels'in dehası gerekiyordu.

Onun için, ancak diyalektik materyalizm, yaşam gibi, düşünce gibi üstün olayların, onların kendilerine özgü niteliklerinden hiçbir şeyi kaybettirmeden, hiçbir "yaşamsal" ya da "ruhsal ilkenin" yardımına başvurmaksızın doğal açıklamasını [sayfa 177] gerçekten yapabilecek güçtedir. Bu açıklamanın ayrıntısını nerede aramalı? Bunu yanıtlamak elbette ki, bilime; ileri doğru gidişi diyalektik materyalizmin ilkeleriyle aydınlanan bilime, Miçurin ve Lisenko'nun, Olga, Lepeşinskaya'nın, Seçenov'un, Pavlov' un ve onların öğretililerinin bilimine düşer.

Diyalektik materyalizm, bilimin gücüne inanır, güvenir. İdealizm ise, tersine, sanki her şeye göre hazırlanmış bir yanı olması gerekmiş gibi, güçsüzlüğünü ilan etmekte acele eder. Yalnız ahmaklar, bilimin henüz önünde duran sorulara hemen acele bir yanıt isteyebilirler. Bilimin maymuncuk yanıtı yoktur. İdealizmin ise böyle bir yanıtı vardır: bu "Ruh"tur; ama, bu, *bilgisizliği* örten bir sözcüktür. "Ruh", tanımlamaya göre, belli bir anda maddenin bilinen özelliklerinden hiçbirine sahip olmadığı için, maddenin henüz bilinmeyen özelliklerinden ileri gelen her şeyi "açıklamaya" olanak verir. İdealist, kısaca, bilmediğimi ruha malederim, der.

Materyalizmi, ikibin yıldan beri (!) evrim göstermemekle ve hep aynı şeyi yinelemekle suçlayan idealist ("suçlamanın" değerini tartma olanağına sahibiz), madde hakkında donmuş, kalıplaşmış, dogmatik bir fikre sahiptir. Her ne zaman ki bilim, maddenin evrensel hareketinin yeni bir yönünü bulur ve böyle idealistçe "açıklama"ya kalan alanı daraltır, idealist, "madde"nin yokolduğunu, uçtuğunu vb. bildirmeye büyük bir dikkat ve özen gösterir. Yokolan, sönüp giden, onun, madde hakkında sahip olduğu dar, mekanist ve metafizik fikridir, başka bir şey değil. Maddenin, belli bir anda (belli bir yaklaşıklıkla) bilgilerimizin durumunu belirten, gittikçe daha derin ve gittikçe daha zengin olarak ardarda gelen *bilimsel* kavramları ile bilimsel araştırmalara sağlam teorik temel ödevi gören *felsefi* madde kavramını birbirine karıştırmamak gerekir.

> "Materyalizm, diyordu Engels, her yeni büyük buluşla yeni bir görünüm almak zorundadır."

Bu noktayı, bir sonuca bağlayarak, Engels'le birlikte, "hareketin, maddenin varoluş tarzı olduğunu", canlılık, özgüç [sayfa 178] *(autodynamisme)* kaynağının, maddenin kendi içinde bulunduğunu söyleyelim.

> "Materyalist doğa anlayışının, doğanın, kendisini bize sunduğu gibi, yabancı bir katma olmadan, basitçe kavranılmasından başka bir anlama gelmediği doğrudur..."[117]

IV. DOĞAL ZORUNLULUK

Eğer maddenin özgücü fikrini doğru olarak anlamak istersek, burada, konuya yeni bazı açıklıklar getirmek yerinde olur. Bu özgüç, gerçekte, belirlenmiş *biçimlerden* önce doğal varlıkların ortaya çıkması sonucunu verir, bu da idealizmin yeni bir saldırısı için fırsattır.

Örneğin, kar kristallerinin (ya da kristalleşebilen herhangi bir cismin kristallerinin) her zaman belirlenmiş geometrik bir biçim almasını nasıl açıklamalı? Nasıl olur da bir tavuk yumurtası bir civciv, bir ördek yumurtası ise bir ördek palazı verir? İki hayvan biçimi, civciv ve ördek palazı, henüz yumurtaların içinde mevcut değilken yumurtalar, aslında, ancak *madde* olarak birbirlerinden ayrılırlar, *biçim* olarak değil. Görülüyor ki, soru geneldir ve biçimleri, coğrafya biçimlerini, kristal biçimlerini, bitkisel biçimleri, hayvansal biçimleri ve hatta gramer biçimlerini ve hareket biçimlerini ve "içgüdü" denen hayvanların davranışlarını da unutmadan bütün biçimleri inceledikleri için, bu soru, "morfoloji" denilen bilimin bütün bölümlerinde sorulur.

Bu sorulara idealizm, bir yanıt verir. Ona göre doğal nesnenin *biçimi*, madde ile "gerçekleştiriliyor", ama biçim bu "gerçekleştirme"den önce varoluyor; doğal varlığın gelişmesine bu biçim hükmediyor, bir çeşit onun "kader"i oluyor; doğa, kendinden önce de varolan bir "plan"a kendini uyduruyor. Aynı şekilde evrime önceden "yön verilmiş" oluyor, evrim, organizmaların yaşamının güncel koşullarıyla değil, ulaşılacak bir "amaç"a

göre belirleniyor. Aynı şekilde, içgüdü, hayvanların [sayfa 179] kör bir "niyet"inin gösterisi oluyor. Kısaca, madde, kendinde bir "zeka"nın varlığını şu ya da bu şekilde açığa vuruyor. Eğer gerçekte maddenin henüz tamamlanmamış gelişmesinden önce de var ise, bu "biçim", "plan", "amaç", "zeka" nerede olabilirler acaba? Elbette ki, kendilerini içinde barındıran üstün bir zekadan başka bir yerde bulunamazlar. Bu öğreti, ereklik *(finalite)* öğretisidir, görüyoruz ki, *ereklik*, dünyayı bir "fikir"in cisimleşmesi gibi ele alan idealizmin bir sonucudur.

Bu sorulara diyalektik materyalizmin yanıtı tamamen [117] başkadır (mekanist materyalizm ise bir yanıt verme yeteneğinde değildir ve alanı erekliğe boş bırakır). Diyalektik materyalizme göre *biçim*, güncel *içerik* ile, yani "olayların karşılıklı bağıntıları ve koşullandırmalarıyla", maddenin güncel durumu ve madde içindeki, maddeyi çevreleyen ortamdan gelen koşullarla ayrılmaz bir şekilde bağlı bulunarak gelişen çelişkilerin durumuyla belirlenir. Bunun en iyi kanıtı, belli bir biçimin gelişmesine müdahale edilebilmesidir. Biyoloji bilginleri, biçim ile çelişki arasındaki bağı deneysel olarak ortaya koymuşlardır. Eğer gelişme halindeki bir yumurtadan alınan bir madde parçası, yumurtanın başka bir noktasına nakledilecek olursa, orada, normalde olmayan, örneğin bir ayağın geliştiği görülecektir, yani yapay olarak bir *ucube* yaratılmış olacaktır. Zaten işlem sırasında, yumurta maddesinin çeşitli parçaları birbirlerinden ancak *kimyasal* özellikleriyle, orada toplanmış olan tözlerin yapısıyla ayırdedilirler. Ve yumurtanın bu kimyasal içeriği, dış koşulların etkisi altında (örneğin ısı ile) ve kendi iç çelişkileri temeli üzerinde kendi kendine farklılaşır. Şu halde, son tahlilde, hayvanın bedeninin biçimini belirleyen

şey, çeşitli hayvan türlerinin yumurta tözünün biyo-kimyasal yapısıdır: *içeriğin* gelişmesi, *biçimin* gelişmesinden önce gelir. Hiçbir düşüncel ön-oluşma, hiçbir önceden belirlenmiş “kendinde-biçim” yoktur. Zaten böyle olsaydı, yani biçim önceden belirlenmiş olsaydı, bir türün bütün bireyleri kesin olarak tıpatıp birbirlerinin aynı olurdu! [sayfa ıso]

Diyalektik materyalizme göre, biçim içeriksiz, yani belirlenmiş bir içerik olmaksızın varolmaz ve karşılık olarak içerik de biçimsiz, belirlenmiş bir biçim olmadan varolmaz.

İçeriğin biçim olmadan varolmayacağını söylemek, hiç de içeriğin biçim tarafından belirlendiği anlamına gelmez. Biçimi belirleyen, daha çok içeriktir. Bu demektir ki, biçim, önceden varolan, değişmez bir şey değildir, değişkendir. İçerikte oluşan değişikliklerin sonucu olarak değişir. Çevre koşullarının değişmesinin etkisiyle ilkin içerik değişir; biçim, sonradan, içerikteki değişikliğe, içeriğin iç çelişkilerinin gelişmesine uygun olarak değişir. Bundan şu anlam çıkıyor ki, biçim, gelişmeden önce varolmaktan uzaktır, biçim, *belli bir gecikmeyle* gelişmeyi yansıtır: biçim içerikten sonra gelir.

> “Gelişme süreci sırasında, içerik (öz) biçimden önce gelir, biçim içeriğin gerisinde kalır. ... Biçim olmaksızın
>
> içerik olanaksızdır, ama kastedilen şey, belli bir biçimin, içeriğin gerisinde kalması nedeniyle, bu içeriğe asla *tamamen* uymaması; ve bunun için yeni içeriğin bir süre kendisini eski biçimle örtmek

> ‘zorunda olması’ ve bunun, aralarında bir çatışmaya yolaçmasıdır.”[118]

Doğanın ve toplumun her olayında, her alanında, “yeni bir biçim arayan ve bu yönde çaba gösteren” (Stalin) gelişmekte olan içeriğin baskısıyla yeni bir biçimin günışığına çıkışı nasıl olur? Bunu yanıtlamak da, bilimlere, diyalektik materyalizmle aydınlanmış bilimlere düşüyor. Kesin olan bir şey varsa, o da şudur ki, biçimin içeriğe göre daha geride, daha geç olması kaçınılmaz olarak doğada tutarsızlıklar doğurur; onun için doğa “uyumlu” olmaktan uzaktır, çatışmalarla, “çelişkiler”le, tamamlanmamışlıklarla doludur.

Görülüyor ki, diyalektik materyalizm, idealist ereklik teorisini kökten baltalar, yıkar: ama aynı şekilde, çeşitli olayların birbirleri üzerindeki etkisini basit bir mekanik tarzda, sağlam, katı cisimlerin değişmez, hareketsiz biçimlerle bir içiçe geçişi biçiminde tasarımlayan mekanist gerekirciliği de reddeder. [sayfa ısı]

Marksist materyalizm, bilime, verimli, üretken bir öğreti getirir; bilimin bulduğu yasaların, diyalektik yöntemle düzenlediği ilgi ve bağıntıların keyfi ilişkiler olmadığı, hareket halindeki maddenin zorunlu yasaları oldukları fikrini getirir.

Materyalist bilim, olayların birbiri ardısıra gelişini saptamakla yetinen ve durmadan kendi kendilerine yarın güneşin doğup doğmayacağını sorabilen “görgücüler”in *(“empiristes”)* sıkıntı ve korkusunu tanımaz.

Materyalist bilim, *belli koşullarda,* öngörülen olayın oluşmamasının olanaklı olmadığı, çünkü doğanın kendi kendine sadık olduğu, doğanın bir olduğu fikrinden hareket eder.

Materyalist bilim, bilimsel yasanın, maddenin nesnel bir özelliğini ifade ettiği belli koşullarda, belli bir *gelişme* sırasında, belli bir olayın ortaya çıkışının *kaçınılmazlığını* ifade ettiği fikrinden hareket eder.

Engels, herhangi bir gezegen üzerinde zorunlu koşullar biraraya geldiği zaman yaşamın belirlenmesinin kaçınılmazlığını ve türlerin evrimi süreci sırasında, başka bir gezegende ve başka bir zamanda da olsa eğer zorunlu koşullar biraraya gelirse, insanın ortaya çıkışının kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir.

İşte, *doğal zorunluluklar, evrenin birliğiyle,* maddenin yasalarının *evrenselliğiyle* anlaşılması gereken şey budur.

Bundan şu anlam çıkıyor ki, doğanın ve toplumun yasaları ne yaratılabilir, ne de yok edilebilir ya da yürürlükten kaldırılabilir. Doğanın ve toplumun yasaları ancak keşfedilebilir.

> "Bu yasaları keşfetmek, onları bilmek ve onlara dayanarak, onları toplumun yararına kullanmak, bazı yasaların yıkıcı etkilerine başka bir yön vermek, etki alanını sınırlamak, kendilerine yol arayan başka yasalara yolaçmak olanaklıdır, ancak, ne varolan yasalar yok edilebilir, ne de yeni ekonomik yasalar yaratılabilir."[119] [sayfa 182]

O halde, yalnız diyalektik materyalizm, doğa ve toplum olaylarının *bilimsel olarak önceden bilinmesi* için sağlam bir teorik temel oluşturur; gerçeğin *bilimsel* olarak tanınması temeli üzerinde girişilmiş bir eylemin sonucu konusunda kuşkuyu ise kökünden yok eder. Şu halde, insana, kuşkusuz hareket etme olanağını vererek, ona hem en yüksek derecede *gerçeklik,* bir *kesinlik,* doğruluk, hem de en yüksek derecede *özgürlük* sağlar.

V. MARKSİZM VE DİN

Şimdiye kadar bütün gördüklerimiz, nesnel idealizmin en yaygın biçimi olan dinsel biçimin kararsızlığını ölçmemizi olanaklı kılar.

Örneğin hıristiyan dininin, dünyayı açıklamak için, yaratıcı bir tanrının, sonsuz ve tükenmez bir ruhun müdahalesine gereklilik getirdiği bilinir. Şimdi bu gerekliliğin neye dayandığını görelim:

a) idealizme göre madde edilgin ve durağandır: o halde hareketini ruhtan alması gerekir;

b) idealizme göre, madde, kendinde hiçbir doğal zorunluluk taşımaz, hiçbir birliğe sahip değildir: şu halde, bir ruhun, maddenin yasalarına sürekli ve değişmez bir şekilde konması gerekir;

c) idealizme göre, madde, tarihsel bir gelişme sürecine hiç de bağlanmış değildir: öyleyse, dünyanın bir başlangıcı vardır, bir de sonu olacaktır, o halde sonsuz bir varlık tarafından yaratılmış olması gerekir.

Materyalizme göre, tersine, maddenin, iç ve zorunlu gelişme halinde kavranışı doğal olarak kesintisiz dönüşen evrenin sonsuzluğu ve tükenmezliği tezine, maddenin yok edilmez ve yaratılmamış olduğu olumlaması sonucuna götürür.

Diderot, dünyanın, maddenin sonsuzluğunun anlaşılmaz bir şey olacağını ileri sürerek, birincisinden daha da anlaşılmaz olan bir sonsuzlukla açıklanmamasını istiyordu.

Diderot'dan beri bilimsel buluşlar, yaratıcılığın [sayfa 183] (*creationnisme*) durumunu daha da sarsmıştır. 18. yüzyılın başında, Kant güneş sisteminin evrimi üstüne ünlü varsayımını formüle ediyor, Laplace da onu yeniden bilimsel olarak ele alıyor ve onun sisteminde tanrıyı hiç görmediğinden yakınan Napoleon'u, sükunetle, "Aziz efendim! Bu varsayıma gereksinme duymadım." diye yanıtlıyordu. Lyell'in, yeryüzünün evrimi alanındaki buluşları; Lamarck ve özellikle Darwin'in canlı türlerin evrimi alanındaki buluşları, genel evrim teorisini kesin olarak kurdular ve bu tarihsel evren anlayışının eksik olduğu eski materyalizmin çok geride bırakılmasını sağladılar. Bu tarih anlayışından yoksun oluş, eski materyalizmin sınırlamalarının ve kaçınılmaz kısırlıklarının *ikincisiydi*.[120]

Ensonu, Marx ve Engels'in toplumlar bilimi alanındaki buluşları, bu köklü tarih anlayışını, toplum yaşamının bütün olaylarına yaydılar, ve insan toplumunu doğal tarihin bir süreci olarak değerlendiremeyen eski materyalizmi tasfiye ettiler.

Lenin'in aktardığı gibi, "... dünya bir'dir, ne bir tanrı tarafından, ne de bir insan tarafından yaratıldı; belirli yasalara göre parlayıp güçlenen ve sönen, her zaman için sonsuza kadar, canlı bir alevdi, alevdir, ve alev olacaktır" diyen ilkçağ filozofu Herakleitos'un materyalist görüşü, demek ki, "diyalektik materyalizm ilkelerinin üstün bir açıklamasıdır".[121]

Diyalektik materyalizmin ortaya çıkışı, dinin ve tanrıbilimin eleştirisini kökten değiştirdi. Eskiden rasyonalist filozoflar hıristiyan tanrısı üstüne eleştirilerini, böyle bir kavramın sürüklediği sayısız tutarsızlıkları göstererek geliştiriyorlardı: bir saf ruh, nasıl maddeyi oluşturabilir? Zamandan, oluştan, değişiklikten bağımsız, hareketsiz bir sonsuzluğun dibinde, değişmez bir varlık, nasıl zamanın verili bir anında dünyayı yaratabilir? "İyi"liği sınırsız olan bir varlık, nasıl ucubeleri, canavarları, zararlı hayvanları, yersarsıntılarını [sayfa 184] ve Apokalips'in üç kara atlısıyla simgelenen kötülükleri; savaş, kıtlık ve salgınları yaratabilir? Tanrı ki her şeye kadirdir, güçlüdür, 2 kere 2'yi 5 ettirrneli ve doğruyu yanlış yapabilmeli değil miydi? Eğer bunu yapamıyorsa, o zaman her şeye muktedir midir? Ve eğer tanrı, en üstün derecede, tanrısalca eksiksiz ve yetkin ise, adaletsizliği cezalandıramaz mı? Ama eğer en üstün derecede iyi ise şefaatçi olmayabilir mi? Ve adaletsiz olmayabilir mi vb., vb..

Kısaca, rasyonalist eleştiri, haklı olarak, tanrı kavramının taşıdığı bütün olanaksızlıkları, tanrı kavramının içinde sakladığı, bununla birlikte tanrıbilimin (*theologie*) kabul ettiği ve açıklamak için de, yaratık bakımından nüfuz edilmez olan tanrısal "giz"e başvurduğu bütün "çelişkiler"i ve sözde ilk günah fikrine şekil vermek için gerekli bütün şeytanlıkları ortaya çıkarttı.

Demek ki, rasyonalist idealist filozoflar, hıristiyan dininin tanrı kavramını yeniden gözden geçirmeye koyuldular: öyle kavramlar ileri sürdüler ki, hepsi birbirinden daha olanaksız olan bu kavramlar, her ne kadar öncekiler yenilmiş görünüyorlardıysa da, yeni güçlükler doğurdular.

Marksizm-öncesi materyalistlere gelince, onlar, daha yukarda belirtilen bütün güçlüklere, yani yaşamın ve düşüncenin açıklanmasına, dünyanın oluşunun açıklanmasına, hastalık, ölüm, açlık, kıtlık, savaş gibi insanlığa malolan bütün kötülüklerle birlikte toplumsal olayların ve doğanın çelişkilerinin açıklanmasına takılıp kaldılar.

Diyalektik materyalizm, bu güçlükleri ortadan kaldırdı ve daha önce diyalektikçi olmayan rasyonalistlerin sarsmış oldukları tanrı kavramı, bu kez, bütün içeriğini yitirdi. Kaba, marksist olmayan tanrıtanımazlığın doğurduğu tanrının varoluşu ya da varolmayışı tartışması, Laplace'in dediği gibi, tanrı yararsız bir varsayım haline geldi, sözleriyle son buldu. Tanrının varlığı "soruna"nun yerini, *insanların kafalarındaki tanrı fikrinin varlığı sorunu* aldı, nesnel idealizm, bu iki sorunu birbirine karıştırıyordu.

Tanrı fikrinin, dinsel duyguların ve dinin varlığı bir [sayfa 185] olgudur ve bu olgu bir açıklama gerektirir. İnsanın, aynı zamanda, hem doğal hem doğaüstü, hem ölümlü hem ölümsüz, hem bu dünyada hem de ötekinde yaşayan bir "tanrısal" varlık olması şöyle dursun, "tanrı" da, din de, insanlara ilişkin bir olaydır demek gerekir: tanrısal olan, insanın yarattığı bir şeydir, ve insan, tanrısal olanın yarattığı bir şey değil.

Voltaire, daha o zaman, dinlerden sözederken, "eğer tanrı insanı yaratmış idiyse de, insan bu iyiliğin altında kalmamış borcunu fazlasıyla ödemiştir" diyordu. Alman materyalisti Feuerbach din olayının eleştirisini, bu açıdan ele aldı. Ama, kesin açıklama unsurlarını getiren marksizmdir. İşte onun ilkeleri:

1. Dinin alt biçimleri, büyüye dayanan uygulamalar, doğal ve toplumsal olayların ilkel bir şekilde idealistçe açıklanması, keza aynı şekilde felsefi ve ahlaki görüşler, sofuca yakarışlar ve kurban vermeler gibi, “ruhanileştirilmiş” büyüye dayanan ibadet biçimleri taşıyan daha gelişmiş biçimler de, duygular planında ve düşünce planında, insan pratiğinin *gerçek* olan bir verisini, yani onun, insanoğlunun insanlığın başlangıcında çok büyük olan göreli *güçsüzlüğünü, ne anlayabildiği* ne de egemen olabildiği doğa karşısındaki güçsüzlüğünü, üretimin zayıf gelişmesine bağlı olan güçsüzlüğünü,[122] sınıf baskısına, perspektiflerden yoksun oluşuna, toplumsal bilincin zayıflığına bağlı olan, ne anlayabildiği, ne de hükmedebildiği toplumsal olaylar karşısındaki güçsüzlüğünü ifade eder, anlatır ve yansıtırlar.

Herkes bilir ki, dinsel uygulamalardan, iyi olan sonucu sağlamaları, “işlerde başarı” dahil, başarıyı, hasma karşı zaferi, sonsuz mutluluğu vb. sağlamaları beklenir. Şu halde din, insanlar için amaçlarına varmanın bir aracı olarak, mutsuzluğun nedenlerini bilmemesine bağlı, aynı zamanda, mutluluğa karşı duyulan belirsiz, bulanık özleme bağlı bir uygulama gibi ortaya çıkıyor.

Ama din, böylece, pratiğin verilerini yansıtıyorsa, onları *tersine* olarak, nesnel verilere göre değil de öznel verilere, [sayfa 186] düşlerin görüntülerine, bilisizliğin kurbanı olan insanın düşüncesinin arzularına göre yansıtır. “Tanrı”, örneğin, yüce kurtarıcı, yetkinliklerin yetkinliği (kemallerin kemali) oluyor. Bizzat “tanrı” fikri içindeki, ortaya koymuş olduğumuz çelişkiler, insanın kafasında kurduğu “salt yetkinlik”, “salt

bilgi”, “sonsuz mutluluk” fikirlerinin iç çelişkilerini, yani insanın, gerçek dünyanın çelişkilerini ve bilgisizliği içinde tasarladığı gerçekliği olmayan (*fantastique*) istekleri *tersyüz* ederek içine yerleştirdiği gerçeksiz ve metafizik fikirlerin iç çelişkilerini ifade etmekten başka bir şey yapmazlar. Tanrı fikri, aynı zamanda metafizik, salt, çözülmez çelişkiler haline gelen bütün bu çelişkileri bir tek demet halinde özetlemek, biraraya yığmak ve yoğunlaştırmaktan başka bir şey değildir.

Böylece, din, diyalektik materyalist bilimin tam karşıtıdır; diyalektik materyalist bilim, gerçeğin çelişkilerini, tersyüz etmeden, doğru olarak, aslına sadık kalarak, yabancı, imgesel, gerçek olmayan bir şey katmadan yansıtır. Engels’in dediği gibi dinin kökleri, “yabanıllık (vahşet) çağının kısıtlı ve bilisiz kavrayışlarındadır.’’[123]

2. Bununla birlikte, dini incelemek için ikinci bir olguyu da hesaba katmak gerekir, çünkü, din, bilgisizlikten doğduğundan, bilimsel açıklamaların yerine imgesel açıklamaları koyduğu ölçüde, büyük bir bölümüyle, gerçeği maskelemeye, olayların nesnel açıklamasını gizlemeye yardım eder ve kendi kuruntularına bağlı dindar adam şu ya da bu biçimde, ilke olarak, şeytan işi saydığı bilime düşmandır. Bu özellik, kendi sömürülerini yığınların gözünden gizlemekte çıkarı olan sömürücü sınıflar tarafından, daha önceki dersimizde kaydettiğimiz gibi, sonuna kadar kullanılmaktan geri kalmıyordu. Kendi sınıf baskılarını sonsuzlaştırmak için yığınların edilgenliğine, eylemsizliğine, onların tevekkülüne, yumuşakbaşlılığına, mutsuzluğun kaderde yazılı olduğu inancına muhtaçtırlar, ama, aynı zamanda, yığınların mutluluk [sayfa 187]

umutlarının öteki dünyaya doğru çevrilmesi gerekir: geleceğe ait avutucu cennet umudu, sömürülen yığınlara yeryüzündeki “fedakarlıklarının” ödülü olarak sunulmuştur. Böylece, ilkin, antikçağda aman vermez bir alınyazısı olarak tasarlanan ruhun *(âme)* ölümsüzlüğü, öteki dünyada kurtuluş umuduna dönüşmüştür.

Ta en eski zamanlarda, bilgili-görgülü yönetici sınıflar, yığınlar üzerindeki etkisini sürdürdükleri aldatmacaların bir sözcüğüne bile inanmazlarken, dinden, “düzenin korunmasının” ideolojik kuvveti olarak, Marx’ın formüle ettiği gibi *halkın afyonu* olarak yararlanılmıştı. Daha eski Mısır rahipleri, tanrıların heykellerini kendi kendilerine hareket ettirerek mucizeler “imal ediyorlardı”; Romalılar, “iki kahinin gülmeden birbirine bakamayacaklarını” temin ediyorlardı ve Ciceron, dinin, kadınlar ve kölelere göre olduğunu bildiriyordu. Eski Düzenin gerici feodalleri, bilimdeki ilerlemeleri yavaşlatmaya çalışmak için dinden yararlandılar; tıbbi araştırmaları, cerrahlığı yasak ettirdiler. Dünyanın, alemin merkezi olmağını savunmuş olduğu için Galilei’yi mahkum ettirdiler. 20. yüzyılda bile, çarların Rusyası’nda, Miçurin, çarlık polisine, kutsal şeylere saygısızlık eden bir adam olarak ihbar edilmişti: Miçurin, bitki türlerine çaprazlamayı uyguluyordu.

18. yüzyıl Fransız materyalizmi ile dine çok kuvvetli darbeler indirildi. Bununla birlikte, ülkemizde [Fransa’da -ç.] bir sürü gerici siyasal önlemlerle devrimin hemen ertesinde ve bütün 19. yüzyıl boyunca, özellikle, Birinci İmparatorluğun düşüşünden sonra, 48 Haziranından sonra, Paris Komününden sonra ve Vichy düzeni sırasında, din yeniden ihya

edildi. Sözde mucizelerin sahneye konuşu, sömürgeciliğin yöntemlerinden biri oldu.

Teorik plan üzerinde, dinin felsefi içeriği kesin bir yenilgiye uğradığı halde, bu siyasal kullanımı 1789 Devriminin çağdaşı Kant tarafından kusursuz bir biçimde ortaya konmuştur. Ona göre tanrının varlığı tanıtlanamaz. Bununla birlikte onu "kabul etmek" gerekir, çünkü, bu fikir olmasa, her şey mubah olurdu, artık büyük adalet koruyucusu olmazdı, [sayfa ıssı artık gökyüzünün jandarması, artık bir ödül ve ceza güvencesi kalmazdı, "doğru" olan cesaretini yitirir, "kötü" olan cesaret bulurdu, kısaca burjuva düzen tehlikeye düşerdi. Şu halde, "tanrı", doğrudan doğruya karşı-devrimci bir silahtır; hatta onun varlığından teorik olarak emin olmak bile gerekli değildir, onu, pratik olarak ve yararı bakımından kabul etmek yeterlidir. Burjuvazinin din konusunda değişmez uygulaması bu değil midir? Ve bu, dinsel idealizmin teorik bakımdan tam başarısızlıklarının en güzel bir tanıtıdır, değil mi?

Sosyalizmin tarihsel zaferi, gerici sınıfların egemenliğine son verdi. Sınıfların hizmetinde ideolojik bir güç olarak din, böylece toplumsal temelini yitirdi. Ama daha bir zaman, insanların bilincinde geçmişten *arta kalan* bir şey olarak varlığını sürdürüyor. Onun için, sosyalist düzende, bilimle din arasında, bilgisizlikle bilgi arasında teorik bir savaşım sürmektedir.[124] Mademki, bilgi savaşım ile ilerler, bu savaşım bilgi sürecinin bir yönüdür. SSCB'de vicdan

özgürlüğü ilkesinin içeriği böyledir.

VI. VARGI

Bu dersten, dünyanın maddiliği hakkında bir fikir ortaya çıkıyor: günümüzde diyalektik materyalizm, devrimci olan tek görüştür. Eğer, "tanrı" ya da "Ruh" vb., boş bir kavram, insanlığın geçmişteki bütün bilgisizliklerinin simgesi ise, *Enternasyonalin* deyimiyle, "hiç de yüce kurtarıcı değildir."

İnsan, ancak kendi kendinden ve bu yeryüzündeki yaşamdan bir şeyler bekleyebilir, ve işte tam diyalektik materyalizmdir ki, insana "dünyayı olduğu gibi", tersyüz olarak değil, doğru yüzüyle görmeyi öğretir.

Materyalizm, insanı ezmek şöyle dursun, insana, "kader" diye, "alınyazısı" diye bir şey olmadığını, gerçeğin bilimsel olarak bilinmesiyle, tanınmasıyla durumunu değiştirebileceğini, yeni bir yaşama geçebileceğini, yaşamın mutluluklarını tadabileceğini haber veriyor. [sayfa 189]

Yunan materyelisti Epiküros'un öğrettiği gibi, materyalizm, binlerce yıldan beri boş inanlara dayanan bir tanrı gazabı korkusuyla ezilen insan bilincini kurtarır; ve biz de ekleyelim: boşinanlara dayanan devlet korkusu, "ulu tanrı"nın sözde iradelerinin cisimleşmesi olan "kurulu düzen" korkusu ile ezilen insan bilincini özgür kılar. Marx'ın işaret ettiği gibi, materyalizm, insanı sosyalizme götürür.

Petain'in iddiasının tersine, hiçbir şey, hiçbir şeyin kefareti değildir. Hiçbir şey mukadder değildir. Hiçbir şey "yazılmış" değildir. Hareket halindeki maddeden başka hiçbir şey sonsuz değildir. Nasıl ki, hastalıklar bilimi onların nedenleriyle savaşarak hastalıklarla savaşmayı sağlarsa, savaş nedenlerinin bilimi de savaşla savaşmayı sağlar. *Kuşkuya yer vermeyecek bir biçimde,* zorunlu olarak, savaşları doğuran nedenler daha iyi tanındıkça, savaşlara karşı *daha etkili olarak* savaşmak için daha iyi silahlanılmış olunur. Şu halde, savaş, hiç de alna yazılı değildir. Materyalizm, edilgenliği, tevekkülü, boyun eğmeyi yaratmak değildir, bir eylem çağrısıdır; *olanaklı* olanın kesinlikle bilinmesine, insanın *gerçek (effectif)* gücü[124] nün saptanmasına olanak sağlar. İşte özgürlük budur: gürültü koparan cafcaflı bir bildiri değil, kendini ortaya koyan bir güçtür.

YOKLAMA SORULARI

1. Günümüzde nesnel idealizmin en yaygın biçimleri hangileridir?

2. Dünyanın maddiliği marksist tezini özetleyiniz.

3. Mekanik materyalizm ne bakımdan yetersizdi?

4. Marksizm-öncesi materyalizmin öteki kısırlıkları nelerdi?

5. Bir olayın kaçınılmazlığı ile “alınyazısı” fikri arasında nasıl bir ayrım yapıyorsunuz?

6. Marksizm, din sorununu nasıl ele alır?

7. Aklıbaşında bir marksist, toplumsal yaşamın olayları ve kendi kişisel yaşamının olayları karşısında nasıl bir tutum takınır? [sayfa 190]

ONUNCU DERS

MARKSİST MATERYALİZMİN İKİNCİ ÇİZGİSİ MADDE BİLİNÇTEN ÖNCEDİR

I . Yeni idealist hile.

II . Marksist anlayış.

a) Varlığın nesnelliği.

b) Bilinç, varlığın yansısı.

III . Düşünce ve beyin.

IV . Bilincin iki derecesi.

V . Vargı

I. YENİ İDEALİST HİLE

BUNDAN önceki dersimizde, dinin nesnel idealizminin, Rönesans-tan beri bilimlerin gelişmesiyle her yandan şiddetli bir top atışına tutulmuş, ve 18. yüzyılda materyalizmin darbeleri altında belini doğrultamayacak hale gelmiş olduğunu belirtmiştik.

İşte o zaman, batmakta olan dünya anlayışının yerini almak üzere yeni bir idealizm biçimi, bugün birçok filozoflarda bulduğumuz idealizm biçimi ortaya çıktı. Bu idealizm, İngiliz piskoposu Berkeley'in (1685-1753) idealizmidir. Bu idealizmin amacı, maddi ilkenin dünyada varolmadığını tanıtlamaya çalışarak, bilimsel buluşlann teorik önemini baltalamaktır. Artık bu çağda, engizisyonun güzel günlerindeki gibi, materyalistleri ateşte yakarak ortadan kaldırmak [sayfa 191] olanaklı olmadığına göre, onları saf, basit insanlar gibi, "felsefe yapmak" yeteneğinde olmayan kimseler gibi göstererek gülünç hale getirmek için bizzat madde ortadan kaldırılacaktır. Maddenin bir kuruntu olduğuna ilişkin bir karar çıkartılacak ve böylece, gerçeğe dayandığını öne süren bu felsefeye son verilecektir. Bundan böyle artık yalnız "bilinç" üzerinde felsefe yapılacak ve bilincin sınırlarını aşan her şey felsefi-olmayan ilan edilecektir.

Berkeley, zaten, bu görüş uğruna savaşan felsefe-dışı nedenleri gizlemiyor. Kaçamaklı söz etmeden açıkça söylüyor:

“Madde, bir kez doğadan sürülüp atıldıktan sonra, tanrıbilimciler ve filozoflar için, onların görüşlerini karartan, gözleri önünde birer perde olan bir sürü kuşkucu *[tanrıtanımaz anlayınız]* ve dinsiz yapıları da ve ... bir sürü tartışmaları ve karmakarışık sorunları da kendisiyle birlikte alıp götürür; madde, insana o kadar yararsız iş yüklemiştir ki, bizim ona karşı ileri sürdüğümüz kanıtlar pek tanıtlayıcı olmasaydılar bile, ... bu yüzden gerçeğin *[feodal ideoloji diye okuyunuz]*, barışın *[feodal düzen diye okuyunuz]* ve dinin tüm dostlarının, bu kanıtların yeterli sayılmasını istemek için, her türlü nedene sahip olduklarına daha az inanmayacaktım.”[125] Başka yerde de şöyle açıklıyor:

“Eğer bu ilkeler kabul edilmiş ve onlara gerçek gözüyle bakılmışsa bundan şu sonuç çıkar: tanrıtanımazlık ve kuşkuculuk, ikisi birden tamamıyla yenilmişlerdir, karanlık sorunlar aydınlanmıştır, hemen hemen çözülmez olan güçlükler çözülmüştür ve aykırı düşüncelerden hoşlanan insanlar sağduyuya varmışlardır.”[126] Berkeley, idealist hezeyanı içinde, bilimin bütün buluşlarına, özellikle matematikteki sonsuz derecede küçük sayılar hesabına çatıyor, onları saçma, mantıksız ve aykırı düşüncecilik olarak ilan

ediyordu.

Berkeley’in görüşünü incelemek önemlidir, çünkü bu görüş çağdaş idealizmin özünü belirler. Burjuva üniversitesinin [sayfa 192] kabul ettiği, bir materyalistin kaba bir adam olduğu düşüncesinin, idealist “filozoflar”ın

bilimler ve “bilim adamları” hakkındaki hesaplı horgörüsünün kökeninde, Berkeley’in bu dünya anlayışı vardır.

Berkeley’in sistemi hakkında “... insan aklı ve felsefe için ne utanılacak şeydir ki, hepsinin en saçması olduğu halde, savaşım verilmesi en güç olan sistemdir”[127] diyen Diderot, bu sistemin, gerici önemi hakkında yanılmıyordu.

Berkeley, amacına ulaşmayı nasıl beceriyordu? Diderot, Berkeley’ in idealizminin ne tür bir idealizm olduğunu belirtiyor:

> “Yalnızca kendi varlıklarının, kendi içlerinde birbirlerini izleyen duyumların bilincinde olan, başka bir şeyi kabul etmeyen filozoflara *idealist* denir.”[128]

Şu halde sözkonusu olan, bizim bilincimizin, tasarımlarımızın, fikirlerimizin dışında hiçbir şeyin varolmadığını “tanıtlamak”tır. “Dış” gerçek yoktur; her şey, son tahlilde, bizim tasarımlarımız olan ussal tasarımlara varır. Ve eğer bilinç ya da denildiği gibi “ben” ortadan kaldırılırsa bütün gerçek kaybolur. Böylece, varlık, doğa, madde, bilincin, *benim* bilincimin dışında ve ondan bağımsız olarak varolamazlar. Onun içindir ki, bu tür idealizme *öznel idealizm* adı verilir. Berkeley’i dinleyelim:

> “Madde, bizim aklımızın, zihnimizin dışında varolduğunu düşünürken sandığımız şey değildir. Biz sanıyoruz ki, şeyler vardır,

> çünkü onları görüyoruz, onlara dokunuyoruz; bize duyumlar verdikleri içindir ki, onların varlığına inanıyoruz.
>
> “Ama duyumlar, bizim zihnimizdeki, bizim sahip olduğumuz fikirlerden başka bir şey değillerdir. Şu halde, duyularımızla algıladığımız nesneler, fikirlerden başka bir şey değildirler ve fikirler bizim zihnimizin dışında varolamazlar.”[129]

Berkeley diyor ki, ellerinizi ılık bir suya daldırınız, [sayfa 193] diyelim ki ellerinizden biri soğuk, biri de sıcak olsun. Su, sıcak olan elinize soğuk, soğuk elinize de sıcak gelmeyecek midir? Şu halde, su, hem soğuk hem de sıcaktır mı demek gerekecek? Bu, saçmalığın ta kendisi değil midir? Öyleyse benimle birlikte siz de şu sonuca varınız ki, suyun kendisi, maddi olarak ve bizden bağımsız olarak var değildir; bu, bizim duyumlarımıza verdiğimiz bir addan başka bir şey değildir; su, ancak bizde vardır, bizim zihnimizde vardır. Kısaca, madde, bizim madde hakkında yarattığımız fikirdir; madde, fikirdir!

Berkeley’in amacına varmak için kullandığı hokkabazlık, bilgiççilik, görülüyor. Duyumlarımın çelişkili, bağıntılı oluşundan, maddenin varolmadığı sonucuna varıyor. Şunu, belirtmeyi unutuyor ki, *tam da duyumlarım çelişkili olduğu içindir ki,* suyun ılık olduğu sonucunu çıkaracağım. Ayın kimi zaman hilal biçiminde, kimi zaman yuvarlak görünüşünden, ayın, bizim dışımızda varolmadığı sonucu çıkmaz, ama, ay öyle koşullar içinde bulunur ki, başka başka zamanlarda onu değişik biçimlerde görürüm anlamı çıkar. Eğer biri bana kırmızı bir kumaşı san

gördüğünü açıklarsa, ben bu kumaşın ancak bizim her ikimizin bilincinde varolduğu sonucuna değil, bu kimsenin sarılık gibi bir şeyi olduğu sonucuna varırım. Bir çubuğun suya daldırılmış olduğu zaman bana kırılmış gibi görünmesinden, ben bu olayın ancak benim bilincimde varolduğu sonucunu çıkaracak değilim, tam tersi, ışık ışınlarının sudan geçerken kırılmalarının benim dışımda ve nesnel bir olay olduğunu düşüneceğim.

Berkeley'in bilgiççiliğini neye dayandırdığı da görülüyor: doğrudan doğruya, çelişkiyi olaylardan çıkartıp atan, ve olayların birbirleri üzerindeki karşılıklı etkisini hesaba katmayan metafizik düşünüş tarzına. Onun fikrine göre, çelişki, ancak zihinde olabilir, nesnel gerçekte değil. Böyle olduğuna göre, ona öyle geliyor ki, eğer benim duyumlarım çelişkiliyse, bu duyumlarımın tasarımladıkları şey, yalnızca benim zihnimde vardır; bir yanılsamadan, bir kadın vücudu ile bir balık kuyruğundan oluşan denizkızı gibi bir imgelemden başka bir şey değildir demektir. [sayfa 194]

Bir soru daha kalıyor: eğer madde yoksa, "bizde" her an ortaya çıkan bu duyumlar nereden gelebilirler? Yanıt hazır: onları bize gönderen tanrının kendisidir. Piskopos, "duyumların psikolojisi" içinde yaptığı keşif yolculuğundan sonra yeniden piskopos oluyor, ve Berkeley'in öznel idealizmi, boğulmak üzere olan kocamış nesnel idealizme elini uzatıyor; Berkeley, "iç" tanrıyı kurtarırken, geleneksel yaratıcı tanrıyı da ve bütün tanrıbilimi de kurtarmayı umuyor.

Berkeley'in ünlü formülleri şöyle açıklanır: "Varlık, algılanmış olmak ya da algılamaktır." Ama benim "ruh"um öteki insanları bana duyumlar

aracılığıyla tasarımladığıma, o insanların varlıklarını ancak bu duyumlarla tanıdığıma göre, mantıki olarak bundan çıkan sonuç, insanların da ancak benim ruhumun fikirleri oldukları sonucudur. Sonuç olarak, dünyada yalnız *benim bilincim* vardır! İşte “tekbencilik” denen bu saçma yargıyı (yalnız “ben-kendim”in varlığı tezini) Berkeley yadsır, ama eğer sonuna kadar kendi kendisiyle mantıklı olmak istiyorsa, bu sonucu uzaklaştıracak bir çare var mıdır? Diyalektik materyalizmden farklı olarak idealizmin hiçbir zaman tutarlı olamadığını, çünkü tekbencilik demek olan bu saçma vargı önünde her zaman gerilediğini önemle belirtmekten hiçbir zaman geri durmamalıyız.

Berkeley’den sonra, nesnel idealizm, bir sürü ayrıntı noktalarında, kendi kendini “yetkinleştirmeye”, gençleşmek için gittikçe birbirlerinden daha karanlık, daha anlaşılmaz yeni sözcükler bulmaya ve idealist filozofların saygınlığını yükseltmeye uğraşta. Ama o hep aynı taneyi öğütecek bir değirmendir.

> “En modern” idealist filozoflar, “materyalistlere karşı piskopos Berkeley’de bulunamayacak hiçbir, ama sözcüğün tam anlamıyla hiçbir kanıt ortaya koymamışlardır.”[130]

Üniversite çevrelerinde maddeyi ancak cımbızın ucuyla tutan ve onu ruhun yerini tutacak bir şey yapan “ruh filozofları”na, “bilinç filozofları”na verilen önem, Berkeley’vari öznel idealizmde ayak direyişi ortaya koyar. Bu felsefe özellikle [sayfa 195] Paris komününden sonra, okullarda salgın haline gelen ve materyalizmin proletaryanın bağrında kaydettiği ilerlemeler

karşısında burjuvazinin duyduğu dehşeti ifade eden, gerici burjuvazinin gözde felsefesidir. Hemen 1848'den sonra, Thiers tarafından ifade edilen istekleri yanıtlayan burjuva filozoflar, her yola başvurarak, dini kalkındırmaya

çaba gösteriyorlardı.

Böylece, bir Lachelier'ye göre, evren "düşünülebilen bir düşünceye asılı düşünülemeyen bir düşüncedir". Boutroux'ya göre "tanrı, ona yaklaşmak için harcadığımız çabaların ortasında, şu, kendi kendimizin en derininde yaratıcı etkisini duyduğumuz varlığın kendisidir." Bir Hamelin'e göre, gerçek, ruhumuzun oluşturduğu bir "yapının" *(construction)* ürünüdür. Bir Duhem için, bilimsel kavramlar, insan zihninin yarattığı "simgeler"den başka bir şey değildir. Bir Brunschvicge'e göre "ruh, ancak, ruhtan sorumlu olabilir", ve bilimlerin ilerlemesi, batıda "vicdan"ın ilerlemesine bağlıdır. Ve öteki daha küçük beylerden de sözetmiyoruz. "Felsefe", ayin havasına, gizemli bir havaya bürünüyor: o zaman, "felsefe" sözcüğü, artık yalnızca resmi idealizmin eşanlamı bir sözcük olarak kullanılıyor. Öyle bir duygu uyandırılıyor ki, sözcüğü iyi ve doğru olarak kullanmak herkese göre değildir; idealist ilahisini söylemeyi bilmek gerekir. İdealist kanıtların, kendilerinin "filozof olmadıkları"na inandırmayacağı kimseleri yanıtlayabilmek için, "Felsefeye Giriş" adlı kitapların sayısı durmadan artırılır.

Bu felsefi gericiliğin zaferi, 1900-1914 ve ondan sonraki burjuva filozoflarının elebaşısı olan, bundan önceki dersimizde de sözünü etmek

fırsatını bulduğumuz Bergson'un felsefesidir. Berkeley'in adını etmeden onun tezini alarak, Bergson, *Madde ve Bellek* adlı kitabının başında şunu belirtiyor: dünya *imgelerden* yapılmıştır, bu imgeler ancak bizim bilincimizde vardır; beynin kendisi de bu imgelerden birisidir: böyle olduğuna göre, bilincin beyinsiz varolmaması şöyle dursun, tersine, "bilinç"siz varolamayacak olan beyindir! Bilinç, "bağımsız bir gerçektir"; beyin kendinden önce varolan [sayfa 196] düşüncenin hizmetinde bir mekanizmadır. Bundan şu sonuç çıkar: eğer beyin zarara uğrarsa, bellek, onun dışında, "bilinçaltı"nda sürer! En eski dinlerde olduğu gibi, organik hiçbir dayanağı olmayan salt bir ruh vardır. *Felsefi Bir Geçit Töreninin Sonu: Bergsonculuk* adlı yergi yazısının son bölümünde Politzer, bu ruh felsefesinin çok maddi olan tarihsel anlamını ortaya koydu. 1914'te Bergson ve onun salt ruhu, Fransız emperyalistlerinin hizmetine giriyor. En şoven tezlere ayak uydurarak, Alman halkını, ruhu boşalmış madde gibi gösteriyor. Ruh, Fransız emperyalizminin zorla elegeçirdiği bayrakların kıvrımları arasında gizlenmişti! Aynı "filozof', cançekişen kapitalizmin onmaz yaraları karşısında paniğe kapılıyor ve bundan ... makineleşmeyi sorumlu tutuyor!

"Kendi kendine yetmek iddiasında bulunduğu zaman, hele hele aşağılık duyguların ve ahlak bozucu tutkuların hizmetine girdiği zaman, uygarlığın maddi gelişmesi barbarlıkların en kötüsüne gidebilir." diye yazıyor.

Burada, gene, materyalizme yöneltilen eski iftirayı buluyoruz. Bergson, böylece, basit insanların dikkatini gerçek sorunlardan başka yana

saptırmak ve bilimi değerden düşürmek için gericiliğin gedikli ideologu rolünü oynuyor.

Ayrı çağda, Almanya'da idealist Husserl, bilincin içeriğinden önce varolduğunu doğruluyor ve sonucunda, "felsefe yöntemi" olarak dünyayı ve nesnel çelişkilerini "parantez içine" almayı öne sürüyor. Bilincin kökenini gerçek içinde araştırmak yerine gerçeğin kökenini bilinç içinde aramayı öne sürüyor; bu, idealizmin önüne durmadan yeni ve çözülmez diyalektik sorunlar çıkartan bilimlerin gelişmesini kendi iradesine boyun eğdirmedeki güçsüzlüğü karşısında burjuvazinin duyduğu sıkıntıyı yansıtan umutsuz bir çabadır. Husserl'e göre, bilimlerin ortaya koydukları felsefi sorulara verilecek yanıt, her ne pahasına olursa olsun, maddenin varoluşu ya da varolmayışından bağımsız olmalıdır.

Ensonu idealizmin en son sakızı, Alman Heidegger ve Fransız öğretililerinin (bu arada Jean-Paul Sartre'ın) varoluşçuluğudur: burada söz konusu olan varoluş, "benim [sayfa 197] varlığım, varoluşumun bilinci"nden başka bir şey değildir. Bu bilinç tek gerçektir. Varlık ve bilimsel bilgi, nesnel veriler ve bunları yansıtan kavramlar değerden düşürülmüştür. Usauygun fikirler, "varoluş"a yol vermelidirler. Kuşkusuz, bu "varoluş", bir "durum"la *("Situation")* sınırlandırılmıştır, insan bir "durum içinde"dir. Ama bu durum, onun bilincini belirlemez; tam tersine, durumu belirleyen bilinçtir. Çünkü her durum, sonal olarak, bu durum hakkında sahip olunan bilince gider, ve her an, istenilen bilince sahip olunabilir, insan *"kendi kendisini seçebilir".* Buradan şu sonuç çıkarılabilir ki, kısacası, bir mahpus, özgürlükten yoksunluğunu "varoluş bakımından"

hissetmediği anda, hücresinde, ilkyazdaki bir kırlangıçtan daha özgürdür! Böylece bilinç, varlıkla, nesnel verilerle alay eder; o, bunlardan -sözdebağımsızdır. Kendimi maddenin varolduğunu hissetmemek üzere ayarladığım andan itibaren, madde artık yoktur; ve eğer proleter, "kendini proleter olarak seçmezse", proleter değildir!

Tanrıtanımaz olsun ya da olmasın, bu "felsefeler", mademki bilimin, toplumsal sorunları aydınlığa çıkarmak için zorunlu olduğunu yadsıyorlar, bilmesinlercilik değirmenine su taşıyorlar demektir. Artık sorun, kapitalizm ya da sosyalizm sorunu değildir, proletaryanın *"kendisine" devrimciliği seçip seçmeyeceği"* sorunudur. Onun için kilise, bu felsefelerle ya pek yumuşak bir şekilde savaşır, ya da hiç savaşmaz; bir hıristiyan bergsonculuğun ve bir hıristiyan varoluşçuluğun yaşamasına izin verir; hatta kilise, onları, kendisine "gelişmiş" bir güvence vermek için, hıristiyan aydınları, dinsel dogmanın savunulması olanaksız çelişkileri üzerine bilimler üzerine ve materyalizm üzerine felsefi düşünüşten uzaklaştırmak için kullanır. Sosyal-demokrasiye gelince, o öznel idealizmi, marksizmi tahrif etmek için kullanır.

II. MARKSİST ANLAYIŞ

> "Yalnız bilincimizin gerçekten varolduğunu, maddi dünyanın, varlığın, doğanın ancak bizim bilincimizde, [sayfa 198] duyumlarımızda, tasarımlarımızda, kavramlarımızda varolduğunu savunan idealizmin tersine, marksist felsefi materyalizm, maddenin, varlığın, doğanın, bilincin dışında ve ondan bağımsız olarak varolan nesnel bir gerçeklik olduğu, maddenin bir ilk veri olduğu, çünkü duyumların, tasarımların, bilincin kaynağının madde olduğu, oysa bilincin bir ikinci veri, türev olduğu, çünkü maddenin yansısı, varlığın yansısı bulunduğu; düşünmenin, gelişmesinin yüksek bir yetkinlik derecesine varmış maddenin bir ürünü olduğu; daha belirli bir biçimde söyleyecek olursak, düşüncenin beynin ürünü olduğu ve beynin düşünmenin organı olduğu; dolayısıyla düşünmenin maddeden ayrılamayacağı, onları ayırmanın büyük bir yanılgıya düşmek demek olacağı ilkesinden yola çıkar."[131]

Stalin, böylece, marksist bilgi teorisinin iki temel tezini ortaya koyuyor: varlık bir nesnel gerçektir, bilinç onun öznel yansısıdır. Sonra, materyalizmin, canlı varlıkların gelişmesi sırasında düşüncenin kökeni sorununu, düşünce ve beyin ilişkileri sorununu, somut olarak koyduğunu gösteriyor. Kendiliğinden anlaşılır ki, bu sorunun bilimsel olarak incelenmesiyle, bilgi teorisi alanında, yeni açıklıklara ulaşılır. Öyleyse bu çeşitli noktaları görelim.

a) *Varlığın nesnelliği.*

Bundan önceki dersimizde, bilimin madde hakkında edindiği görüşleri, anlayışları, maddenin özellikleri tükenmez olduğu için gittikçe daha çok diyalektik olarak evrim gösteren, derinleşen ve zenginleşen bu görüşleri, bütün bilimsel çalışmanın, eskiyemeyen,[132] bütün bilginin temelinde yatan maddenin felsefi bilgisi (ya da kavramı) ile karıştırılmaması gerektiğini kaydetmiştik.[133] Maddenin bu felsefi kavramını kesin olarak belirtmek zamanı geldi şimdi:

> "Madde, insana duyumları tarafından verilen ve [sayfa 199] duyumlarımızdan bağımsız olarak varolan, duyumlarımız tarafından kopya edilen, resmedilen ve yansıtılan nesnel gerçekliği gösteren felsefi bir kategoridir."[134]

Lenin, başka bir yerde, şöyle açıklıyor:

> "Madde, ... kendisini yansıtan insan zihninden bağımsız olarak varolan ve onun tarafından yansıtılan nesnel gerçekliktir."[135]

Demek ki, gerçeği, Berkeley'in yaptığı gibi *ondan algıladığımız şeye* götürmek şöyle dursun, gerçekten algıladığımızı bizzat *gerçek* ile açıklamak sözkonusudur.

O zaman idealilzm, kendisini yalnız sanan, ona göre kendisinden bağımsız hiçbir şeyin varolmadığı, her şeyi kendi ruhsal durumuyla, çocukça açıklayan bir insanın davranışına benzer. Dünya, *onun dünyasıdır.* İnanılmaz bir kendini beğenmişlikle katmerlenen bönlük, sanki bilmek için *kendinin dışına çıkmak* gerekli değilmiş gibi! Bu, sanki kendi "yargısı" yasaymış, hadismiş gibi, her şeye bir yanıtı olan kimsenin tutumu, *kendi* bilincini bütün gerçeğin ölçüsü sayan ve insan soyuna değişmez, her zaman için geçerli, kendi öz bilincinin sınırından başka bir şey olmayan bir sınır çizen bir kimsenin davranışıdır.

Birçok yüzyıllardan beri bilimlerin gelişmesi, gerçeğin eskiden hiç akla gelmeyen yönlerini ortaya çıkardı. Dünyanın varolmak için, bizim bilincimize ve idealistlerin iznine gereksinmesi olmadığını doğrulamak, zorunlu olarak bilimlerin değişmez görüş açısıdır; bilimler, bu noktada, kendiliğinden bir materyalizm öğretirler ve bilincin dışında bir nesnel gerçeği kabul ederler. Bilim, durmadan maddenin yeni özelliklerini buluyorsa, bu, maddenin *bizde* değil, *bizim dışımızda* varoluşundandır.

Mikropların, bulunuşlarından önce de varolduklarından hiç kimsenin kuşkusu yoktur, çünkü, o zamana kadar tedavi edilemez sanılan ve mikropların bulunuşuyla tedavi edilen hastalıklar, mikropların bulunuşundan önce de vardı.

Hiç kuşku yok ki, bir canlı varlığın varolabilmesi için [sayfa 200] gereken koşulların hepsinin birden yeryüzünde bir araya gelmediği bir zaman olmuştu.

İdealistler, buna şu “itiraz”la karşı çıkıyorlar: “Ama mademki insansız, insandan önceki bir dünyanın varlığını kafasında canlandıran sizin bilincinizdir, ‘bütün bilinçten bağımsız olarak varolmak’ ne ifade eder? Christoph Colomb’un gözüne çarpmadan önce Amerika’nın varoluşu, mademki, bu önceki varoluşu tasarlayan ‘sizin bilinciniz’dir, ne ifade eder? Mademki onu kafanızda tasarlayan sizsiniz, ıssız bir ada sizsiz var değildir.” vb...

Lenin, bütün bilgi teorisinin, belli zaman ve yer koşulları içinde dünyada bulunan insanın *gerçek* varlığı ile, insandan önce ya da insanın yokluğunda gerçek olarak varolan dünyanın *tasarımlanmasına zihin yoluyla* yardımcı olan bilinç ve düşüncenin imgesel bir şekilde varolmasını birbirinden ayırmayı kesin olarak *bilmekten* ibaret olduğunu uzun zamandan beri belirtmiş bulunuyor. Bunu ayırdetmeyi *bilmemek* tam anlamıyla filozof olmamak demektir.

Toplumun maddi yaşamının, insanların bilincinden bağımsız olarak varolduğundan hiç kimsenin kuşkusu yoktur, çünkü, ne kapitalist, ne de proleter, kimse, iktisadi bunalımı dilemez, ama o gene de kaçınılmaz bir şekilde oluşmaktadır.

Bir meta içinde bulunan emek miktarının *değer* ve değerin biçimleri aracılığıyla belirtilmesi yasası, yani değer yasası, her ne kadar iktisatçı Ricardo bunu 19. yüzyılda bulduysa da, meta üretiminin ta başından beri işlemektedir.

Burjuvazi ile soylular arasındaki sınıf savaşımı, burjuvazinin ilk günlerinden beri gerçektir; bununla birlikte, ancak 19. yüzyıldadır ki, bu gerçeği, burjuva tarihçiler Guizot, Mignet, Thiers bulmuşlar ve bilerek ifade etmişlerdir.

Öyleyse şu aşağıdaki idealist iddialar hakkında ne düşünmeli:

> "Düşünülmemiş olan her şey salt hiçliktir. ... Bize, zaman ve uzay anlayışlarını kabul ettiren doğa değildir, onları doğaya kabul ettiren biziz."[28] [sayfa 201]

Eğer burjuva ideologların buna benzer tezleri tutmalarına neden, diyalektik materyalizm konusundaki eldeğmemiş bilgisizlikleri değilse nedir? Kuşkusuz marksist felsefi yönteme sahip olmayan birine, doğa, varlık, madde, kendi gereksinmelerini kabul ettiren insan düşüncesini yansıtıyor gibi gelebilir. Örneğin, bir kez bir baraj kurulduktan sonra, doğa, mühendisler tarafından tasarlanıp hazırlanmış olan planı yansıtacaktır, ve baskı altına alınan sel, insanların iradesine boyun eğecektir. Bu, her şeye karşın, doğa yasalarının bozulabileceği, değiştirilebileceği ve işlemez hale getirilebileceği ve insan bilincinden bağımsız olarak varolmadıkları, insan bilinci olmazsa, ortadan kalkacakları anlamına gelir mi? "Tersine, bütün bu önlemler, doğa yasalarının, bilimsel yasaların doğru temeli üzerinde alınmıştır, çünkü doğa yasalarının herhangi bir biçimde bozulması, bu yasalara herhangi bir saldırı, bu önlemlerin bozulmasını ve başarısızlığını doğururdu."[29]

> “Sonuç olarak, doğa güçlerini ya da ekonomik güçleri ‘emrimiz altına almak’, onlara ‘egemen olmak’ vb. dendiği zaman, hiçbir biçimde bilimsel yasaların ‘yok edilebileceği’ ya da ‘oluşturulacağı’ ifade edilmemektedir. Tersine, bu sözlerle kastedilen şey şudur ki, yasalar keşfedilebilir, tanınabilir, özümlenebilir, tam bir bilinçle uygulanabilir, toplum çıkarına işletilebilir, ve bu yolla, egemenlik altına alınarak fethedilebilir.”[30] 136 137 138

Stalin’in son yapıtında bilim yasaları üstüne yaptığı açıklama, temel marksist tezin bütün önem ve kapsamını ölçmemize olanak sağlıyor.

> “Marksizm, -ister doğa yasaları, ister ekonomi politik yasaları olsunlarbilim yasalarını, insan iradesinden bağımsız olarak etkilerini sürdüren, nesnel süreçlerin yansımaları olarak anlar.”[31] [sayfa 202]

b) *Bilinç, varlığın yansısı.*

Bilincin, varlığın, doğal ya da toplumsal gerçeğin yansısı olduğu fikri ne demektir?

Bu demektir ki, *ikicilik* artık sona erdi; düşünce, hareket halindeki maddeden ayrılmaz. Bilinç, maddeden bağımsız olarak ve onun dışında var değildir; “... duyularla algılanabilir maddi dünya, bizim de bir parçası olduğumuz bu maddi dünya tek gerçeklik”tir.[32]

Bu, hiç de, düşüncenin, organlarımızın salgıları gibi maddi olduğu anlamına gelmez. Buna inanmak, materyalizmle idealizmi karıştırmaya doğru, yanlış bir adım atmak, madde ile düşünce arasında, madde ile bilinç arasında bir özdeşlik kurmak demektir. *Kaba materyalizmin* içine düşmek demektir.

> "Öte yandan, bilincin, varlığın bir biçimi olduğu düşüncesi, niteliği bakımından bilincin de madde olduğu anlamına gelmez. ... Marx'ın materyalizmine göre, bilinç ve varlık, düşünce ve madde, genel bir deyişle, doğa ve toplum adı verilen aynı görüngünün *(phenomenon)* farklı iki biçimidir. Dolayısıyla birbirlerini yadsımazlar;[33] bir ve ayni görüngü de değillerdir."[34]

Bu, marksist teze göre, bilincin edilgin olduğu, hiçbir rolü bulunmadığı, marksistlerin "bilincin rolünü reddettikleri" vb. anlamına da gelmez. Buna inanmak, marksizmi sahte bir görüş olan [139] [140] [141] [142] *"epifenomenizm"* (katmaolaycılık, gölgeolaycılık) ile karıştırmak, marksizm kalpazanlarının ardından gitmektir. Eğer bilinç hiçbir etki oluşturmasaydı, Marx ne diye o kadar kitap yazacaktı, ne diye Birinci Enternasyonali kuracak, fikirlerini yaymak için her yola başvuracaktı? [sayfa 203]

Marksist tez, bilincimizin içeriğinin, içinde yaşadığımız dış koşulların bize sunduğu ve bize duyumlarımız içinde verilen nesnel özelliklerden başka hiçbir kaynağı olmadığını ifade eder:

“Bu konuda, materyalist teori, kavramlarımızın, ‘ego’muzun, ancak ‘ego’muz üzerinde izlenimler yaratan dış koşullar varolduğu sürece, varolduğunu söyler. ... Bizim dışımızdaki nesne, bizim onu kavramamızdan önce gelir; bu durumda da, kavramımız, biçim, nesnenin gerisinde -özün gerisindekalır. Bir ağaca baktığım ve onu gördüğüm zaman, bu, ancak, bu ağacın benim kafamda bir ağaç kavramının uyanmasından da önce varolduğunu ortaya koyar; yani kafamda ona uygun düşen kavramı yaratan bu ağaçtır.”[143] Bilinç, maddenin hareketinin insan beyninde yansımasıdır. Ensonu marksist tez, bilincin, doğa ve toplum tarihi açısından olduğu kadar, bireyin ve her bireyin kişiliğinin tarihi bakımından da tarihsel gelişmenin bir ürünü olduğunu ifade eder:

> “... doğanın ve toplumun gelişmesinde, bilinçten, yani kafalarımızda oluşan şeyden önce, buna ilişkin maddi bir değişiklik, yani bizim dışımızda oluşan şeyler gelir. Her belli maddi değişikliğin ardından, ergeç kaçınılmaz olarak, buna uygun bir düşüncel değişiklik gelir.”[144]

“Dış koşulların gelişiminin, maddi yanın gelişiminin, bilincin gelişiminden *önce geldiği* çıkar: önce dış koşullar değişir, önce maddi yan değişir, *sonra* da buna uygun olarak bilinç, düşüncel yan değişir.”[145] Bu olay, ki herkes tarafından denetlenebilir, materyalizmin ve bilincin varlığa göre *bağımlılığının* deneysel kanıtını oluşturur. Aynı zamanda, bilincin, aynadaki yansı gibi gerçeğin *hemen* beliren, *doğru ve şaşmaz* bir yansısı olmadığını, canlı, hareketli, değişken, durmadan ilerleyen bir yansı [sayfa 204] oluşturduğunu gösterir.

Elbette, düşündüğümüz zaman, bu hemen gözümüzün önüne gelmez. Düşünce, görkemle kendi kendisini işletiyor, yönetiyor gibi gelir insana. Descartes'in kabul ettiği gibi, varolmak için düşünmenin yeterli olduğunu ve bu düşüncenin kendi kendini yetiştirmek için bir bedene gereksinmesi olmadığını tasarlayabilir, kendi kendimizi buna kandırabiliriz. Ve idealist filozoflar, varolan her şeyin, onların yüce ve "özgür" düşüncelerinin erdemi sayesinde varolduğu düşünmekten o kadar mutlu oluyorlar ki, buna inanmaya hazır bulunuyorlar. Düşüncenin doğal ve toplumsal köklerini bilmedikleri için, her şeyin düşünceden yola çıktığını sanıyorlar ve düşünce karşısında büyük bir hayranlık duyuyorlar:

"Bütün evren soyumda sallanıyor ve titriyor. "

(P. Valery)

Fikirlerin, bizzat kendilerini muhafaza ettiklerini, bizzat kendilerini geliştirdiklerini, bilincin her şeye kadir iç tanrı üslubu olduğunu sanmak: hem korkunç, hem de zevk verici bir eğilim. Daha önce büyük materyalist Diderot tarafından alaya alınmış bir yanılsama; Diderot, idealizmin oluşu sürecini, duyarlıkla bezenmiş, dünyada kendini tek sanan ve "evrenin tüm uyumu"nun kendinde olduğunu sanacak, bir piyanonun yanılsamaları ile karşılaştırır.[38]

III. DÜŞÜNCE VE BEYİN

Materyalizm, bu yanılsamayla her zaman savaşmıştır. Diderot, daha o zaman, maddenin düşünebildiği varsayımını açıkça dile getiriyordu. Marx şunu yazdı: *"Düşünceyi, düşünen maddeden ayırmak olanaksızdır.* Bu madde, evrende oladuran bütün değişmelerin etkenidir."[39] [sayfa 205]

Engels ise, "bize ne kadar yüce görünürlerse görünsünler, bilincimizin ve düşüncemizin, maddi, bedensel bir organın, beynin ürünlerinden başka bir şey olmadıklarını[40] belirtir. Ve Lenin, [146] [147] [148] "Alemin tablosu, maddenin nasıl hareket ettiğini ve 'maddenin' nasıl 'düşündüğünü' gösteren bir tablodur"[149] diyor ve, düşünce bir hareket değildir, düşünce, "düşünce"dir demek, hemen hemen "ısının bir hareket değil, ısı olduğu" ileri sürmek kadar bilimseldir, gözleminde bulunuyor.

Doğa bilimleri gösterir ki, bir kimsede beyin gelişmesinin yetersizliği, bilincin, düşüncenin gelişmesi için büyük bir engel teşkil eder: aptalların durumu böyledir. Düşünce, canlı türlerdeki duyu organları, sinir sistemi, ve özellikle sinir sisteminin organizmaya komuta eden üst segmenti beyin, temsil ettikleri yüksek bir yetkinlik derecesine varan doğa gelişiminin tarihsel bir ürünüdür. Beyin, aynı zamanda, hem organizma içinde hüküm süren koşulları, hem de dış koşulları yansıtır.

Bilincin, düşüncenin hareket noktası nedir? Duyumdur, duyumların kaynağı ise, insanın doğal gereksinmelerinin baskısıyla işlediği maddedir. İnsan türünün başlangıcında düşüncenin ilk hareketlerini oluşturan iştir, pratiktir, üretimdir. İş, bir bedduanın, "ekmeğini alnının teriyle kazanacaksın" bedduasının meyvesi değildir. Emek, insanla doğanın öz birliği, tözel birliğidir, insanın yaşayabilmek için doğaya karşı savaşımıdır, bütün düşüncenin kaynağıdır.

"... tüm materyalizmin ... başlıca kusuru, nesnenin, gerçekliğin, duyumluluğunun *duyumsal insan etkinliği*, *pratik* olarak"[150] ele alınmamasıdır.

Engels, ünlü bir metinde, emeğin, hayvanlıktan henüz çıkmakta olan insanın duyumlarını çoğaltarak, ellerini ve bunun sonucu olarak da beynini nasıl geliştirdiğini ve bunun da [sayfa 206] ona nasıl yeni pratik ilerlemeler sağladığını göstermiştir. Demek ki, el, emek organı el, aynı zamanda emeğin ürünüdür.[151] Öte yandan bilimler şunu da öğretiyor ki, eğer bir kişi her türlü toplum yaşamından kopar, onun dışında kalırsa, düşüncesi aşırı ölçüde bozulur, körelir; belleği dağılır; iradesi çöker, yokolur. Eğer bu kişi toplum yaşamını hiç tanımadıysa onun insan niteliği kaybolur. Ormanlara bırakılmış ve kurtların koruyup baktıkları çocukların, kurtların huylarını aldıkları görülmüştür.

Engels, bütün insan çalışmasının ta ilk zamanlardan beri *topluluk halinde bir çalışma* olduğunu, aksi halde, insanın doğal tehlikelere bile karşı koyamayacak olduğunu kaydediyor.

Bu, düşüncenin ve düşünmenin (düşünme işinin) kökenlerini anlamak bakımından çok büyük önemi olan bir gözlemdir. Emek, durmadan, gerçeğin yeni yönlerini ortaya çıkarır, o zamana kadar bilinmeyen sorunlar getirir. Duyumların yansıtmaya yetmediği yeni nesnel bağlantıları ortaya çıkarır. Oysa emek, bir grup insanın bütün enerjilerinin aynı anda ve aynı noktaya uygulanması için -örneğin bir kayayı yerinden oynatmak içintoplu çabayı ve toplu eylemi gerektirir. İnsanları toplu halde hareket ettirmek için bir *işaret,* bir *emir* gerekir. Ama eylem daha karmaşık olur olmaz ne bağırış, ne de el-kol hareketi yetmiyor; yerine getirilecek işi açıklamak gerekiyor, yani artık duyumların da ötesinde, yeni işaretler, duyumlar arasındaki *bağlantıları* ifade eden nitel bakımdan yeni işaretler, yani *sözcükler* gerekiyor. Böylece, emek, insanlarda oluşturduğu karmaşık izlenimlerin, insanlar arasında birbirlerine *iletilmesini* gerektiriyor. Şu halde, birbirine iletme, birbirine nakletme gereksinmesini, emek ortaya çıkarmıştır. Böylece, bir anlatım olmaktan önce bir iletim olan *dil* doğdu.[44]
[sayfa 207]

Aynı zamanda insan beyni, inceliyor ve yeni bağlantılarla zenginleşiyor. Şu halde beyin, toplumsal bir üründür de. Ensonu dilin ortaya çıkışı, ön anlamıyla *düşüncenin* ve düşünmenin ortaya çıkışı demektir. Önemli bir basamak atlanmış, ileri doğru kesin bir adım atılmıştır. Emek olmadan, toplumsal eylem olmadan, dil olmaz, düşünce olmaz.

> “Diyorlar ki, düşünceler, insanın aklına demeç halinde ifade olunmadan önce gelirler, bunlar dil malzemesi olmaksızın, dil zarfı olmaksızın, sözümona, çıplak olarak doğarlar. Oysa bu, kesinlikle

yanlıştır. İnsanın aklına gelen düşünceler ne olurlarsa olsunlar, bunlar, ancak dil malzemesinin temeli üzerinde, dilin deyim ve tümcelerinin, dilin temeli üzerinde doğabilirler ve varolabilirler. [152]

Çıplak, dilin malzemesinden kurtulmuş, dil denen ‘doğal madde’den kurtulmuş düşünce olamaz. ‘Dil, düşüncenin dolaysız gerçekliğidir’ (Marx). Düşüncenin gerçekliği dilde belirir. Yalnızca idealistler, ‘doğal madde’si olan dilden kopmuş bir düşünceden, dilsiz bir düşünceden sözedebilirler.”[153]

Diyalektik materyalizmin bu tezleri, Lenin’in de önceden sezip yapılmasını istediği gibi, doğa bilimleri tarafından, büyük bilgin Pavlov’un fizyoloji alanındaki çalışmalarıyla apaçık göze çarpacak bir şekilde doğrulanmıştır.

Pavlov, beyin etkinliğinin esas süreçlerinin, belirli koşullar altında oluşan, dıştan gelme olduğu kadar içten gelme *duyumların* harekete geçirdiği şartlı refleksler olduğunu buldu. Bu duyumların, canlı organizmanın bütün eylemi için işaret hizmeti gördüklerini gösterdi.

İkinci olarak, sözcüklerin de, içerikleriyle, anlamlarıyla, kendi belirttikleri nesnelerin sağladığı duyumların yerine geçebildiklerini, ve bu sözcüklerin de, sırasında, şartlı reflekslere, ister organik, ister sözlü olsun yanıtlamalara neden olabildiklerini buldu. Böylece sözcükler, *işaretlerin işaretlerini,* yani birincisi üzerinde oluşan ve insana özgü olan ikinci bir işaretleşme sistemi oluştururlar. Böylece, dil, insanın üst [sayfa 208]

eyleminin, toplumsal eyleminin koşulu, şu anda varolan duyumu aşan soyut düşüncenin dayanağı, düşünmenin dayanağı oluyor. İnsana, gerçeği azami kesinlikle yansıtmak olanağını sağlayan, dildir.

Böylece Pavlov, aynı buluşla insan bilincini en başta belirleyen şeyin, kaba materyalistlerin ve psikanalistlerin sandıkları gibi, insan organizması ve biyolojik koşullar olmadığını, tersine, içinde yaşadıkları toplum ve toplum hakkında sahip oldukları bilgi olduğunu göstermiş oldu. İnsanda biyolojik olan, toplumsal olana bağımlıdır. Yaşamın toplumsal koşulları, organik ve ussal yaşamın gerçek düzenleyicisidir.[154] Düşünce, doğası gereği, toplumsal bir olaydır.

Demek ki, böylece beynin düşüncenin organı olduğu, ama onun yalnızca organı olduğu çok doğrudur, ve bu, marksizmin, "insanların varlığını belirleyen şey, bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen toplumsal varlıklarıdır."[155] diyen öz görüşünü yalanlamaz.

IV. BİLİNCİN IKI DERECESİ

Pavlov'un fizyolojik çalışma ve buluşları, bilinçte, gerçeğin yansısını, varlığın yansısını, yani bilginin oluş tarzını açıklıkla belirtmemize de olanak sağlar.

Basit bir örnek alalım: bir çocuğa, kullanılagelen sözcüklerin anlamı nasıl öğretilir? Önce çocuğa sözcüğün anlattığı şeyin birçok kez ardarda gösterilmesi gerekir; ikinci olarak da aynı zamanda, ona şeyin adını söylemek ve çocuk, sözcüğü, doğru olarak ve "kendiliğinden", şeyle birleştirinceye ve sözcüğü şeyin yokluğunda da, yani *soyut olarak* kullanabilinceye kadar sık sık söylettirrnek gerekir.

Böylece, sözcüğün anlamı, özümlendiği anda şeyin *fikrini* temsil eder ve bu *fikir* ya da kavram, yinelenen duyumlar temeli üzerinde ve bu duyumları işaret eden dil temeli üzerinde [sayfa 209] şekillenir. Şu halde, bilginin iki derecesi vardır: aralıksız (hemen uyarıyı izleyen) *duyum* ve soyut *fikir* (ya da kavram). Ayrıca, tek başına duyumun fikirden daha az tam bir bilgi olduğunu görmek kolaydır; gerçekten de çocuk yalnız beyaz kuğuları gördüğü sürece kuğunun beyaz bir kuş olduğuna inanacaktır, ki bu da kısmen yanlıştır; tersine, kuğuyu bilimsel tanımlamasıyla bilen bir zoolog onun hakkında daha kesin, daha doğru ve daha "tam" bir fikre sahip olacaktır. Şu halde görülüyor ki, gerçeği daha doğru olarak yansıtan soyut fikirdir, ama şurası kesindir ki, bu bilimsel kuğu fikri, ancak, doğada

varolan türlerin ve çeşitlerin sistematik bir envanterinin temeli üzerinde, duyumlar temeli üzerinde oluşabilir.

Kendiliklerinden “soyut” şeyler, örneğin akrabalık kavramları sözkonusu olduğu zaman, çocuk, bunları da, gene yeteri kadar sık sık yinelenen toplumsal pratik aracılığıyla edinebilir.

Daha karmaşık bir örnek alalım: küçük tüccar, çok ağır vergiler ödüyor, tekstil işçisi işsizlik tehdidi altında, küçük memur ayda 20.000 frank kazanıyor. Diyelim ki birincisi *L’Aurore,* ikincisi *Franc-Tireur,* üçüncüsü ise *Figaro* gazetesini okuyor. Herbiri kendi gazetesinde kendi sefaletinin bir yankısını bulur; burjuva yazar, küçük insanların hazin kaderinden yakınır. Bu gazeteler, durumu *duygusal* yönleriyle kısmen yansıtırlar. Ama o kadarla kalırlar, durumu açıklamaya hiç yanaşmazlar, gelişigüzel onu-bunu, yönetimin israfını küçük işletmelerin sayısını ya da köylüleri suçlarlar. Tersine, *L’Humanite* gazetesinin, Maurice Thorez’nin bir raporunun okuru, kendisine durumun *bütün yönlerinin* anahtarını veren açıklamayı, kapitalizmin ve çelişkilerinin tahlilini, *bugünkü kapitalizmin temel yasası* hakkında, yani azami kâr peşinde koşma hakkında, soyut ama gerçeği derinlemesine yansıtan bir kavram bulacaktır.

Böylece, bütün alanlarda, bilgi, *duyumsal* olandan, ussal olana doğru gider. Berkeley’e göre güneşin düz ve kırmızı görülmesi olgusu, onun yalnız bizim bilincimizde varolduğunun bir “kanıt”ıdır; marksizme göre bu, yalnızca [sayfa 210] duyularımızla algıladığımız bilginin yeterli olmadığının, çünkü, her ne kadar duyularımız gerçekle temasımızı

sağlıyorlarsa da bize gerçeğin *ne olduğunu* anlatamadıklarının kanıtıdır. Diyalektik bize öğretti ki, bir olayı anlamak için, olayla başka olaylar arasında bağlantılar kurmak, onun kökenini bilmek, iç çelişkilerini yakalayıp ortaya çıkarmak gerekir. Bilim, fikirlerle tanıma, yalnızca güneşin gerçekte nasıl *olduğunu* bize bildirmekle kalmayacak, aynı zamanda, onu *neden düz ve kırmızı gördüğümüzü* de öğretecektir. Bilim bize olayların özünü teslim eder.

> "Mantıksal bilgi ve algılarımızla elde edilen bilgi arasındaki fark, algısal bilginin tek tek olaylarla, şeylerin dış ilişkileriyle ilgilenmesine karşılık, mantıksal bilginin büyük bir adım atarak bütüne varması, şeylerin özünü, iç ilişkilerini kavraması ve bizi çevreleyen alemin iç çelişkilerini açıklamasıdır. Böylece o, çevremizdeki alemin gelişmesini, bütün aşamalar arasındaki iç ilişkileri içinde kavrayabilir."[156]

Bilginin birinci aşamasından, duyumlar, izlenimler, heyecanlar derecesinden, ikinci derecesine, kavramlar aşamasına geçiş, kayda değer, önemli bir diyalektik örneğidir, çünkü, *nitel bakımdan* yeni olan bu olayı, yani kavramı oluşturan şey, duyumların *nicel bakımdan* birikimidir.

> bilginin duyusal aşaması, yani duyumlar ve izlenimler aşaması, bilginin ilk aşamasıdır. ...
>
> Toplumsal pratik sürüp gittikçe, pratiğin seyrinde insanda algılar ve izlenimler uyandıran şeyler,[49] birçok kez yinelenir ve insan

> zihnindeki bilgi sürecinde, sonucu kavram kurulmasına varan, ani bir değişme, bir sıçrama olur. Bu haliyle kavram, artık, şeylerin doğasını, bunların birleşimden kopuk aşamalarını ya da dış ilişkilerini değil, bunların özlerini, bütünlüklerini, iç ilişkilerini kapsar. Kavram ve algı, yalnızca nicelik yönünden değil, nitelik yönünden de birbirinden farklıdır."[50] [sayfa 211]

Gene Lenin'in formülünü alırsak: "Kavramlar maddenin kendisinin en yüksek ürünü olan beynin en yüksek ürünleridirler."[51] Ve eğer, insanların fikirleri arasında çelişkiler varsa, bu, bizim düşüncemizin yansıttığı gerçekte de çelişkiler olmasındandır: "şeylerin diyalektiği, fikirlerin diyalektiğini yaratır ve tersi olmaz."[52]

Marx daha önce şöyle demişti: "...fikir, maddi dünyanın insan aklında yansımasından ve düşünce biçimlerine dönüşmesinden başka bir şey değildir."[53]

V. VARGI

Maddenin bilince göre önceliği konusunda marksist tezin büyük pratik önemini anlıyoruz.

Birinci olarak eğer ilkin değişikliğe uğrayan koşullarsa ve sonra bunun sonucu olarak insanların bilinci değişiyorsa, şu ya da bu öğretinin, teorinin, ya da idealin derin nedenini, ne insanların beyninde, ne onların imgeleminde, ne de yaratıcı dehasında değil, [157] [158] [159] [160] [161] maddi koşulların gelişmesinde aramak gerekir. Ancak bu koşulların incelenmesine dayanan bir fikir iyidir ve kabul edilebilir.

İkinci olarak, eğer insanların bilincini, duygularını, örf ve adetlerini dış koşullar belirliyorsa, yalnızca bu koşullardaki değişikliğin insanların bilincini değiştirebileceği besbelli bir şeydir. Sonsuz bir insan, "sonsuz bir insan doğası" yoktur. Bireysel bir varolma savaşımının geliştiği bir özel mülkiyet düzeninde, insanin bir başka insan için kurt olması "doğal"dır. Sosyalist yarışmanın, sosyalist mülkiyetin geliştiği bir düzende, insanlar arasındaki kardeşlik fikirlerinin zafer kazanması kaçınılmaz bir şeydir. İnsan ne iyi, ne de kötüdür; koşullar nasıl yapmışlarsa öyledir. Marksizm, burjuva ideologlarının ortaya attıkları, insanı kötü yapan "kötü [sayfa 212] kurumlardır" demek mi doğrudur, yoksa insanın kötülüğü "kurumları" bozar demek mi doğrudur, sorusuna kesin bir yanıt getirir. İnsanın ahlakını

bozan “kurumlar” değil, kapitalizmdir. “Ahlaki yenilenme” yoluyla devrim fikri, bir yalandır.

Gerçekte, yeni, sosyalist bir bilinçle yeni bir insan, yeni, sosyalist yaşam koşullarında oluşabilir. Bunun için ne yapmalı? Toplumsal gerçek üzerinde, insanlık-dışı kapitalist sistem üzerinde oluşturulacak değiştirici bir etkiyle bu yeni koşulların gelişini hızlandırmalı. Marx’ın dediği gibi “Eğer koşullar insanı biçimlendiriyorsa, bu koşulları insanca biçimlendirmek gerekir.”[162]

Böylece, daha aydınlanma çağının bazı Fransız filozoflarının da sezinledikleri materyalizm ile sosyalizm arasındaki bağlantı, bütün açıklığı ile ortaya çıkıyor. Sosyalizmi istemeyen sağcı sosyaldemokrat liderler, öteki derslerimizde göreceğimiz gibi, materyalizmi reddederek ve en geri idealizmin arkasına gizlenerek marksizmi tahrif etmek için ellerinden geleni yapmak durumuna düşerler. Materyalizm, tersine, proletaryaya ve insanlığa, maddi ve kültürel açılıp gelişmesinin yolunu, devrimci yolu açar.

YOKLAMA SORULARI

1. Fikrinizce, öznel idealizmin kanıtları en çok kimin üzerinde etki yapabilir? Neden?

2. Doğanın ve toplumun yasalarının nesnelliği fikrinden ne anlaşılır? Örnekler veriniz.

3. Bilincin, gerçeğin yansısı olduğu tezi ne anlama gelir?

4. İnsan bilincinin şekillenmesinde emeğin rolü nedir?

5. Bilincin toplumsal gelişmenin bir ürünü olduğunu gösteriniz.

6. Bilimin soyut fikirleri, neden azami bir doğrulukla gerçeği yansıtırlar?

7. Materyalizm ile sosyalizm arasındaki bağı gösteriniz. [sayfa 213]

ONBİRİNCİ DERS

MARKSİST MATERYALİZMİN ÜÇÜNCÜ ÇİZGİSİ DÜNYA TANINABİLİR

I. İDEALİZMİN SON SIĞINAĞI

BUNDAN önceki dersimizde, 18. yüzyılda, Berkeley'in öznel idealizminin ortaya çıkışının, doğa bilimlerinin ve materyalizmin darbeleri altında ezilen dinin nesnel idealizmini başka bir yola çevirerek kurtarmak zorunluğu ile açıklandığını gördük. Ama, Berkeley'in felsefesinin, kendisiyle çağdaş olan bilimsel ilerlemeleri, bu arada yalnızca bir örnek vermek istersek, örneğin matematikteki ilerlemeleri açıklamak yeteneğinde olmamak gibi büyük bir kusuru vardı. Berkeley felsefesi, bunları bilmezlikten geliyor, saçma olduklarını öne sürüyordu ve gördük ki Berkeley gibi idealist filozoflar, kendilerini, çoğu kez bilimsel sorunlardan uzak tutuyorlardı. Ama bu yeterli değildir. 18. yüzyılla birlikte, bilimlerin gelişmesi, özellikle Newton'un evrenin genel mekanik teorisini [sayfa 214] kurmasından sonra öyle oldu ki, Berkeley felsefesinin artık tutulur yanı kalmadı. İdealizm geri çekilmek zorunda kaldı: amaç hiç değilse dinin varlığını devam ettirme olanağını muhafaza etmek, ve ona, kuşkudan bir kâr sağlamaktır. Yeni felsefe, "materyalizmin maddenin ilk olduğunu iddia ettiğini, kendisinin bu konuda hiçbir şey bilmediğini" ileri sürecektir.

Böylece, bu yeni felsefe, kendisini idealizmle materyalizm arasında bir "üçüncü yol" gibi göstermeye çalışır; yan tutmanın olanaklı olmadığına karar vererek felsefenin temel sorununda bir yanı tutmayı reddeder; "dogmatik" değil "eleştirici" bir durum benimsemekle övünür.

Nesnel idealizm, maddeyi bir evrensel Ruha bağımlı kılıyordu, öznel idealizm maddeyi bilincimizde eritip yok ediyordu. Ama biri, doğa bilimleri tarafından; öteki de, fizyoloji ve toplum bilimleri tarafından yıkılmıştır. Şimdi de "Peki ama, bilimin bize gerçeği olduğu gibi tanıttığını, nereden biliyorsunuz? Elbette ki, bilimler vardır; ama, nesnel gerçeğin kendi ilkesi içinde madde mi yoksa ruh mu olduğunu bilmek için, ilkin bizim ruhumuzun bizzat nesnel gerçeği *tanıyabilip* tanıyamayacağını bilmek gerekirdi." diyen yeni felsefe ortaya çıkıyor. Demek ki, böylece bu "üçüncü felsefe", maddeyi ruha bağımlı kılmıyor, maddeyi bilincin içinde eritip yok etmiyor, ama, başlangıç noktasında sanki biri ötekine yabancı imiş gibi, sanki madde ruha ve bilgimize nüfuz edemezmiş gibi, sanki bilgimiz, doğayı ve bizim ruhumuzun olanaklarını bulup gün ışığına koymak yeteneğinden yoksunmuş gibi muhakeme yürütüyor.

Felsefenin temel sorununu yanıtlamanın olanaksız olduğu, çünkü, bizim, şeylerin birinci ilkelerini bilmek, tanımak yeteneğinde olmadığımızı ve hiçbir zaman olmayacağımızı ileri süren bu eğilim, (Yunanca "bilmek yeteneğinde" olmayan anlamına gelen iki sözcükten türetme) *agnostisizm-bilinemezcilik* adını alır.

Bu felsefenin 18. yüzyıldaki habercisi, İskoçyalı David Hume'dur. Bu felsefenin başlıca temsilcisi Fransız Devriminin çağdaşı, daha önce de sözünü ettiğimiz Alman [sayfa 215] Emmanuel Kant'tır (1724-1804)[163] Fransa'da, 19. yüzyılda, Auguste Comte (1798-1857), buna yakın bir tutumu benimsemiştir, ve daha bir sürü yazarda, bilinemezcilik idealizmin başka biçimleriyle karışmış durumdadır (gerçekten de, bu yazarlarda, felsefi

eğilimler, öğreti kurucularındaki gibi *saf durumda* görülmez, ancak değişken dozlarda eğilimler vardır). Bundan başka, Kant’ın felsefesi, işçi hareketinde bir rol oynamıştır, çünkü, marksizmin düşmanları, marksizmin “revizyonunu denemek için bu felsefeye dayanmışlardır.

Öyleyse, şimdi de, bilinemezciliğin “kanıtlan”nı görelim.

Hume şöyle yazıyor:

> “İnsanların doğal içgüdüleriyle ... kendi duyularına güvenmeye eğilimli oldukları ve bizim algılarımıza bağımlı olmayan ve duyarlılıkla bezenmiş bütün varlıklarla birlikte ortadan kalktığımız takdirde bile varolacak olan bir dış evrenin varlığı, en ufak bir uslamlama yapmadan ya da hatta uslamlamaya başvurmadan önce her zaman varsaydığımız, apaçık belli bir şey olarak kabul edilebilir.”

Şunu görüyoruz: buraya kadar Hume, materyalizmin sağduyuya uygun düştüğünü kabul ediyor.

> “Ama bütün insanların bu evrensel ve birincil kanısı, bize, zihnimizde hiçbir şeyin bir imgesi ya da algısı dışında varolamayacağını ... öğreten birazcık felsefeyle hemen sarsılır. Görmekte olduğumuz masa, ondan uzaklaştıkça daha küçük görünür, ama bizden bağımsız olarak varolan gerçek masa,

değişmez; o halde bizim zihnimiz, masanın imgesinden başka bir şeyi algılamamıştır.”[164]

İşte en katıksız Berkeley tarzının bir kanıtı karşısında bulunuyoruz: “düz ve kırmızı” güneş örneğini anımsayalım (geçen dersimizden). Bununla birlikte gene bir ayrım var: Berkeley maddenin bağımsız varlığını yadsıyordu; Hume bunu yadsımıyor: bizden bağımsız olarak varolan ve bizim duyumlarımız değiştiği halde değişmeyen “gerçek masa”nın varlığını kabul ediyor, ama mademki biz bu masadan ancak [sayfa 216] duyularımızın bize verdikleri göreli imgeleri tanıyoruz, o halde hiçbir zaman bu masanın nasıl olduğunu bilemeyeceğiz. Kendinde masa ise *bilinemez.*

Demek ki, Hume, gerçek içinde iki düzey ayırdediyor: bir yanda bizim gördüğümüz gibi, bize *göre masa,* imge biçiminde bizim bilincimizde olan, öznel olan, yalnızca görünüş olan masa; öte yanda “gerçek” masa, *kendinde masa,* bizim bilincimizin dışında olan, nesnel olan, ve gerçeği teşkil eden ama bilinemez olan masa. Çıkan sonuç: hiçbir zaman şeylerin görünüşlerinden başkasını tanımıyoruz, hiçbir zaman onların varlıklarını bilmeyiz, öyleyse, kendimizi idealizmle materyalizm arasında gösteremeyiz. Kendinde-şeylerin ne oldukları, madde mi, yoksa ruh mu oldukları üstüne durmadan birbirleriyle tartışan idealist ile materyalist, karda yürüyen, biri mavi gözlüklü, öteki kırmızı gözlüklü ve durmadan karın ne renk olduğunu tartışan iki insana benzerler. Materyalist, eşyanın maddi yanının önemini görür, idealist ise düşüncel yanının önemini;

aşkolsun kendinde-şeylerin ne olduklarını söyleyecek olana, çünkü onların ikisi de “kendi görüş açıları içine hapsolmuş” durumdadırlar.

“Tarafsız kalmak” ve “bilimsel ihtiyatı elden bırakmamak” iddiasında olan kimseler için bu felsefenin ne kadar önemli olduğu anlaşılır.

Kant, Hume’un düşünme düzenine dayanarak doğrudan doğruya bilim alanına müdahale edecektir. Kant, çok güç anlaşılır bir filozof olarak ün yapmıştır.[165] Gerçekte, kantçı ideolojiyle her yerde karşılaşılır. Bu şeylerin bir “giz”i olduğu ve bizim bu gize ulaşmadığımız fikridir, bu sanki doğru ile yanlış arasında, bilim ile bilgisizlik arasında eşit bir denge tutturmak olanaklıymış gibi, burjuva okuluna kabul ettirilen yalancı bir tarafsızlıktır; bu, fazla doğrulayıcı olmanın doğru olmadığı, her yanda gerçek olduğu, ve “herkesin kendi görüşü bulunduğu” vb. fikridir. O halde, bu, yığınların yolunu [sayfa 217] şaşırtmaya özgü ideoloji türünün kendisidir.

Şu halde Kant, bilinemez olan *kendinde-şey* ile, bu kendinde-şeyin bizim duyu organlarımızda oluşturduğu çarpmadan ileri gelen dış görünüş, *bize-göre-şey* arasında ayrım yapmakla işe başlıyor. Biz, şeylerin içinde değiliz ve hiçbir zaman da olmayacağız. Öte yanda, dış görünüşler çeşitlidir, karmakarışıktır ve çelişkilidir. Öyleyse bilimin görevi *bunları bir düzene koymak* ve bunlardan, bizim mantık gereksinmemizi karşılayacak bir tablo oluşturmaktan ibaret olacaktır. Bu, nasıl yapılacaktır? O zaman Kant, insan zihninin, duyuların verilerini kendi öz gereklerine göre *yorumladığını* belirtiyor. *Bilim,* bu yorumlamanın sonucundan başka bir şey değildir. Böylece bilimin yasaları, olaylar arasındaki ilişkiler, yalnızca

insan zihninin ürünüdürler. Hareket halindeki maddenin gerçek yasalarını yansıtmak şöyle dursun, insan zihninin "yasalarını", gereksinmelerini yansıtırlar. Nesnel gerçeği temsil etmekten uzaktırlar, ancak *öznel* bir gerçeği temsil ederler. Elbette ki, bilimin yasaları, olaylar arasındaki ilişkiler şu ya da bu kişiye bağlı değildirler. Bununla birlikte Kant'a göre *insan zihnine görelidirler* (sanki dünyayı başka türlü görebilen tanrısal bir zihin olabilirmiş gibi).

Bu teoriden çıkan sonuçlar nelerdir? Bilim, şeylerin yüzeyinde kalır. Gerçekte, mutlak, nüfuz edilemez, sonsuz bir *gizem*, üzerinde bilimlerin yanılsamalı ilerlemesinin cereyan ettiği gerçek arka plandır. Sonuç olarak, bilime hiçbir mutlak gerçeklik atfetmemelidir. Bu yalnızca bir yorumlama sorunudur. Kantçılık, insanı dosdoğru, *kuşkuculuğa (scepticisme)*, bilimsel teorik araştırmalar alanı da dahil olmak üzere hareketsizliğe götürür. Bilinemezciler, böylece, dünün biliminin yanlışları ile bugünün biliminin doğruları arasında hiçbir ayrım yapmamak durumuna düşerler. Bilim bir kez yanıldıktan sonra, hangi anda yanılmadığının bilinemeyeceği yargısına vararak, "bugün doğru, yarın yanlış" derler. Bilginin, laboratuvanndaki yöntemli eleştirici zihniyeti ile kuşkuculuktan gelen evrensel kuşku zihniyetini birbirine [sayfa 218] karıştırırlar. Onlara göre, bilgi, bizimle dünya arasına bir engel koyar. Burjuva üniversitede, modaya göre ortaya konan bilimin *değeri* bilimin *iflası* vb. üstüne bitmez tükenmez düşünceler buradan ileri gelmektedir. Eğer bilim ancak dış görünüşlere dayanıyorsa, kısacası, bir bilim görünüşünden, bir bilgi görünüşünden başka bir şey değildir.

Daha önce de söylediğimiz gibi, bilinemezcilik, gene tanınması gereken başka yakın biçimlere de bürünmüştür. Auguste Comte'un *olguculuğu (positivisme)*, bilimin, olaylar arasındaki ilişkilerin nedenlerini araştırmaksızın yalnızca bu ilişkileri ortaya çıkarmakla yetinmesi gerektiğini savunur; bilim, şeylerin "nedenini" aramayı kendine yasak etmeli, mutlağa ulaşmayı istememelidir; Auguste Comte bu yoldaki her araştırmayı, olayların özünü ortaya çıkaran açıklayıcı her teoriyi, sözcüğün pek meşru olmayan bir kullanımı ile "metafizik" olarak mahkum eder. Bu, bilim konusunda

burjuva üniversitesinin resmi amentüsüdür.

Örneğin, Henri Poineare'nin desteklediği *adcılığa* (*nominalisme*) göre bilim, bir "anlatış"tan başka bir şey değildir, ancak, bizim olaylardan algıladığımız şeyin bir ifade ediliş tarzıdır, ama hiçbir şekilde gerçeğin kesin bir açıklaması değildir. Henri Poincare, dünyanın, güneşin çevresinde dönüşü gibi büyük bir buluştan bile kuşku duyuyor ve Kopernik sisteminde ancak bir "anlatış" görmek istiyor. Bu felsefeler, bilim hakkında yanlış bir görüş vermekle kalmazlar, bilimi, onu kısırlaştıracak yollara sürerler; Rönesans çağındaki o güzelim gözüpekliğini ve atılganlığını, bilimin elinden alırlar; onu zararsız kılmak için elbirliği yaparlar. Bütün bu akımlar, yüz yıldan beri Fransa'da ve Almanya'da, İngiltere'de ve Amerika'da yeni kuşaklardan da bol bol yandaşlar buldular. Özelikle toplum bilimleri alanında büyük bir başarıya ulaştılar.

Şimdi bilinemezciliğin yerini belirleyelim.

1. Bilinemezcilik, bilime karşıdan saldırmaz; bu, Kant ve Comte zamanında artık olanaklı değildir. Nesnel gerçeğin varlığını da yadsımaz; öyleyse, bilinemezci, bilim karşısında, [sayfa 219] materyalisttir. Ama öte yandan hemen güvence vermekte, bilimin, bilginin tümü olmadığını temin etmekte acele eder. Bilinemezci, bilimin saygınlığını düşürmeye, onun materyalist içeriğini ve bilgi değerini saklamaya, başına hiç dert açmayacak bir şekilde bir yandan kabul ederek maddeyi savuşturmaya çabalar. Kısaca amaç, idealizm lehinde bilime elkoymaktır; bilim, "insan ruhunun" övgülerini okumaya hizmet edecektir. Kısaca, bu materyalizm, utangaç bir materyalizmdir.

> "Bununla birlikte, yeni-kantçılar Almanya'da Kant'ın düşüncelerine, bilinemezciler ise İngiltere'de Hume'un düşüncelerine (bu düşünceler İngiltere'de hiçbir zaman ortadan kalkmadı) yeni bir canlılık vermeye uğraşıyorlarsa da, bu, bilimsel açıdan, bunların çok zaman önce yapılmış olan teorik çürütülmelerine oranla bir geriye gidiştir, pratikte ise, materyalizmi açıktan açığa geri çevirirken, gizlice utangaç bir biçimde kabul etmektedir."[166]

2. Bu "ara" durum, kapitalizmin hızla ilerleyişi döneminde; üretimin hizmetindeki bilimlerin gelişmesinden geçemeyen, ama aynı zamanda, ister Comte zamanındaki Fransa'da olduğu gibi kendi iktidarını daha sağlamlaştırmak için gereksindiğinden olsun, ister Kant zamanındaki Almanya'da olduğu gibi henüz feodal düzenden yakasını tam kurtarmamış

olmasından olsun, feodal ideoloji ile dinle bir uzlaşma arayan burjuvazinin gereksinmelerine çok uygun düşmektedir.

3. Bilinemezcilik, ancak görünüşte bir “ara” durumdur. İlkin pratik olarak, Comte’ta, örneğin siyasette mutlağın reddi ne anlama gelir? Bunu Comte’un kendi sloganı ile görüyoruz: “Ne eskiye dönüş, ne devrim”, güzel bir burjuva sloganı. Bilinemezci, yan tutulamaz bahanesiyle yüzü açık dövüşmeye girişemeyen utangaç bir materyalizmle yetinerek alanı boş bırakır ama her iki yana da eşit şekilde değil, güçlü olana. Pratikte daha güçlü olan hangisidir? Lenin’in *Ne Yapmalı*?’da [sayfa 220] gösterdiği gibi, daha kuvvetli olan yadsınmaya yer bırakmayacak bir biçimde idealizmdir, çünkü, idealizmin resmi ideoloji olarak eski olma üstünlüğü vardır ve çünkü, teorik olarak kafalar için daha kolay bir yoldur. Materyalizm, tersine, resmi ideoloji değildir, güçtür, çünkü bilimseldir ve alışılmışın dışındadır. Bilinemezciliğin “yansızlığı” İspanyol Cumhuriyeti ile faşist müdahale arasındaki çatışmada Leon Blum’un “müdahale etmeme”sine benziyor. Bizzat Kant da çok iyi bilir ki, geçerli bir teorik yanıttan yoksun bırakılan insanlar, böyle bir yanıt getirdiklerini ileri sürenlere ve işin başında olanlara, idealistlere, tanrıbilimcilere doğru döneceklerdir, çünkü, insanların felsefi bir kesinliğe gereksinmeleri vardır; o halde bilinemezciliğin “yansızlığı” ikiyüzlülükten başka bir şey değildir. Üstelik göreceğiz ki, teorik planda, bilinemezciliğin idealistçe ön-varsayımları vardır.

4. Sonuç olarak, bilinemezcilik dosdoğru gizemciliğe *(mysticisme)* ya da inancılığa (*fideisme*) gider. Aklın üstünde başka bir “bilgi” cinsi: inan

(iman) kabul eden gerici öğretiye inancılık denir. Aslında, bilinemezciliğe göre, tanrı ya da madde olsun, alemin ilkelerini, akıl yoluyla, felsefe yoluyla tanımak mademki olanaksızdır, bilinemezcilik nesnel idealizmin kendini verdiği dinsel dogmaların ussal olarak tanıtlanması yolunda bütün çabaları reddediyor demektir. Sonuç olarak: şeylerin gizli nedeni bilinmediğine göre, insan, aklın çözemeyeceği bir gizle kuşatılmış olduğuna göre, hiçbir şey, yüce gerçeğe, ussal-olmayan *(non rationelle),* gizemli yollarla ulaşılmasına engel olmaz, hiçbir şey inana şans tanımaya

engel olmaz, hiçbir şey inanın gerçek bilgi olduğunu düşünmeye engel olmaz.[167] Bilinemezcilik, dinsel idealizm gibi "din, felsefi bakımdan doğru olandır" demez, "belki din bir yanılgı değildir, belki dinde gerçeklik vardır" der. Aradaki "ufak ayrım" görülüyor, öyle bir ayrım ki, teorik olarak kilisenin yıldırımlarım üstüne çekmeye, pratikte ise desteğini sağlamaya [sayfa 221] yetiyor.

"Çağdaş inancılık, bilimi kesinlikle reddetmez, ancak nesnel gerçeği bulmak iddiası gibi 'aşırı iddiaları' reddeder. Eğer, (materyalistlerin düşündükleri gibi) nesnel bir gerçek varsa, eğer, yalnızca dış dünyayı insanın 'deneyim'inde yansıtan doğa bilimleri bize nesnel gerçeği vermek yeteneğinde iseler, bütün inancılığın mutlak surette reddedilmiş olması gerekir."[168] Bilimi bir öznel gerçek haline getirirken, bilinemezcilik, nesnel gerçeği inana bırakır. "Bilinemezciyi biraz kazıyınız -diyor Leninaltında idealist bulacaksınız." Öznel idealizmden hareket ederek nesnel idealizme ulaşılır. Yeter ki ona bir şans verilsin, bugün tanrıbilimin bütün isteyebileceği de işte budur. Bilinemezcilik ve olguculuk, bilginlerin

ufuklarını daraltarak, onlara genişliği olan bütün teorik genellemeleri yasaklayarak, onların ellerini-kollarını bağlayıp, tanrıbilimin buyruğuna verdiği gerçekliği olmayan uydurmaların kucağına atarlar; papa, kendilerine aşağı-yukarı şu ağızla konuşur: “Bilim, görüyorsunuz, güçsüzdür: yalnız, onu aşan inan evrenin gizemini bulup ortaya çıkarmaya olanak verir.” Yalnız marksist bilgi anlayışı ve diyalektik materyalizm yöntemi, olguculuğun içine hapsettiği bu güçsüzlükten, bilimi, çekip çıkarabilir.

II. MARKSİST ANLAYIŞ

> “Dünyayı ve onun yasalarını bilebilme olanağını yadsıyan, bilgilerimizin değerine inanmayan; nesnel gerçeği tanımayan ve dünyanın, bilimin hiçbir zaman tanıyamayacağı, bilemeyeceği ‘kendinde-şeyler’le dolu olduğunu düşünen idealizme karşılık, marksist felsefi materyalizm,

dünyanın ve yasalarının pekala tanınabilir, bilinebilir oldukları, deneyimle, pratikle gerçeklenmiş doğanın yasaları hakkındaki bilgimizin geçerli bir bilgi olduğu, nesnel bir gerçek imlemi taşıdığı; dünyada hiç de bilinemez şeyler olmadığı, ama yalnızca [sayfa 222] henüz bilinmeyen, bilim ve pratik yoluyla bulunacak ve bilinecek şeyler olduğu ilkesinden hareket eder.”[169] Görüyoruz ki, Stalin, gerçeğin bulunuşu ve bilgilerimizin doğrulanması aracı olarak, bilimin temeli olarak *pratiğin* merkez olma rolünü belirtiyor.

a) *Pratiğin rolü.*

Engels, ünlü bir metninde, Kant’ın kendinde-şey teorisini eleştirmiştir:

> “Bu felsefi saplantının en çarpıcı çürütülmesi, bütün öteki saplantılarda olduğu gibi, pratiktir, özellikle deneyim ve sanayidir.

> Eğer biz, doğal bir süreç hakkındaki anlayışımızın doğruluğunu, bu süreci biz kendimiz yaratarak onu koşullarından çıkarıp varlık haline getirerek ve onu kendi amaçlarımıza hizmet ettirerek tanıtlayabiliyorsak, Kant'ın bilinemez 'kendinde-şey'inin işi biter. Bitkisel ve hayvansal organizmalarda üretilen kimyasal tözler, organik kimya birbiri ardından onları birer birer yapmaya koyuluncaya kadar böyle 'kendilerinde-şeyler' olarak kaldılar; ama kimya onları yaptı mı, 'kendinde-şey' bizimiçin-şey haline gelir, tıpkı örneğin, artık kızıl kök halinde tarlalarda yetiştirmeyip çok daha kolaylıkla daha ucuza taş kömürü katranından çıkardığımız alizarin gibi. Kopernik'in güneş sistemi, üç yüzyıl boyunca bir varsayım oldu; bunun üzerinde bire karşı yüz, bin, onbinle de bahse girişilse, gene de varsayımdı; ama Le Verrier, bu sistemden çıkarılan veriler yardımıyla, yalnız, bilinmeyen yeni bir gezegenin varlığının zorunlu olduğunu değil, ama aynı zamanda bu gezegenin gökyüzünde bulunması gereken yeri hesaplayınca ve daha sonra Galilei onu gerçekten bulunca Kopernik'in sistemi tanıtlanmış oldu."[170]

Pratiğin tahlili, neden, bilinemezcilik olan bu "felsefi [sayfa 223] kapris"in çürütülmesini sağlar? Bir teori, pratikte nasıl çürütülür? Bizzat bu, idealistlerin söylemekten hiç geri kalmadıkları gibi, bizi "felsefenin dışına" çıkarmaz mı? İlkin onların kendi görüşlerinin savunulamaz bir görüş olduğunu görelim: onlar, bilimin pratik, sınai bir değeri olduğunu, ondan yararlanmanın yerinde olduğunu ifade ederler, ve aynı zamanda da bilimin bütün teorik değerini reddederler. Bu iki davranış birbiriyle nasıl uyuşur,

idealistler bilimin “pratik” değerinden ne anlarlar? Gerçekte bunu yanıtlayamazlar. Eğer pratikle teorinin ayrılmasının bir anlamı varsa, bu ancak şu olabilir: bu ayrılma, kapitalist düzende kafa emeği ile kol emeği arasındaki karşıtlık, ayrılık demektir, başka bir şey değil.

O halde marksist pratik anlayışı nedir? Pratik sözcüğü aynı zamanda hem 1° emek, üretim, sanayi; hem 2° bilimsel araştırma çalışması, deney, deneysel denetleme; hem de 3° toplumsal pratik, öteki iki pratiğin tabi oldukları pratiğin en üst biçimi, örneğin sınıf savaşımı pratiği için kullanılır. Pratik, *gerçeği değiştiren insanın eylemidir;* pratik, maddi *emek* ve *duyum* ile başlar. Kant, duyumu basit bir imge olarak kabul eder, duyarlığı edilgin bir yeti sayar: diyalektiğe göre duyum harekettir, ve bundan önceki dersimizde gördük ki, duyum, pratik eyleme bağlıdır. Duyarlık ve eylem, Kant’ın[171] metafizikçi olarak öğrettiği gibi, birbirinden ayrılmış şeyler değillerdir.

Pratik, duyumların, izlenimlerin, bilginin birinci derecesinin kaynağı olduğuna göre aynı zamanda *nesnelerin üretimidir* de. Kant diyor ki: biz şeylerin içinde değiliz; Kant, nesne ile özneyi metafizik bir biçimde ayırır, düşünce ile gerçek arasına bir kopukluk koyar. Bundan daha yanlış bir şey olamaz. Biz, *şeyleri ürettiğimiz ölçüde*, şeylerin “içinde”yiz: onları üretirken kendi eylemimizi, kendi düşüncemizi onlarda cisimleştiriyoruz. Eğer biz “yapay olarak” alizarini üretmeyi biliyorsak, bu, onun niteliğine hükmedebildiğimizden, onu [sayfa 224] kendisi olarak tanıyabildiğimizdendir. Materyalizm için “yapay” bir ürünün, “doğal” bir ürün değerinde olmadığı yolundaki boşinanın yeri yoktur. O halde eğer, bir

şey hakkındaki görüş ve anlayışımız doğru, kesin ise, pratiğimizin ortaya koyduğu so-nuç, bizim beklediğimize uygun olacaktır ve bu, bizim bilgilerimizin nesnel olarak doğrulanması olacaktır. Her nesne, kendisini oluşturan sürece, çözülmez bir biçimde bağlıdır. İnsan, doğru bir biçimde bu sürece müdahale ederek, onu ortaya çıkartarak, bizzat o şeyle kendisi arasında tam bir ilgi kurar, ona nüfuz eder ve böylece kendi anlayışının doğruluğunu tanıtlar.

> “Bu nesneleri, onlarda algıladığımız niteliklere göre kendi yararımıza kullanmaya başladığımız an, duyusal algılarımızın doğruluğunu ya da yanlışlığını yanılmaz bir sınamadan geçirmekteyizdir. Bu algılar yanlışsa, bir nesnenin onlara göre kestirdiğimiz kullanım yolunun da yanlış olması ve çabamızın boşa gitmesi gerekir. Ama amacımıza varmayı başarırsak, o nesne ile onun bizdeki imgesinin uyuştuğunu anlarsak; nesne, ereğimiz için kendisinden beklediğimizi verirse, o zaman bu, bizim o nesne ve onun nitelikleri üzerine olan algılarımızın kendi dışımızdaki gerçeklikle uyuştuğunun o *ölçüde* olumlu kanıtıdır. Ve bir başarısızlığa uğradığımız zaman, başarısızlığımızın nedenini bulmada genellikle pek gecikmeyiz; kendisine dayanarak iş gördüğümüz algının ya eksik ve yüzeysel, ya da başka algıların sonuçları ile onların elvermediği bir tarzda birleştirilmiş olduğunu -kusurlu savurma dediğimiz şey buduranlarız. Duyularımızı gerektiği gibi eğitmeye ve kullanmaya, ve eylemimizi gerektiği gibi edinilmiş[172] ve kullanılmış algıların belirlediği sınırlar içinde tutmaya ne kadar dikkat edersek, eylemimizin sonucunun,

> algılarımızla algılanan şeylerin nesnel doğası arasındaki uyuşmayı gösterdiğini o kadar iyi anlayacağız."[173]

Engels'in de andığı bir deyişi yinelersek "çöreğin kanıtı, onu yememizdir", bilimin doğru olduğunun kanıtı, doğal ve [sayfa 225] toplumsal dünyayı *değiştirmeye* olanak vermesindedir. Bunun için Marx:

"Nesnel hakikatin insan düşüncesine atfedilip atfedilemeyeceği sorunu, bir teori sorunu değil, pratik bir sorundur. İnsan hakikati, yani düşüncesinin gerçekliğini ve gücünü, bu dünyaya aitliğini pratikte kanıtlamalıdır."[174] diye yazdı.

Bunun için pratik, bize, gerçeğin *ölçütünü* verir. Ama belki de, bu neden böyledir ve neden bilim olanaklıdır, bilimin olanaklı oluşunun *temeli*, gerçeğin temeli nedir, diye sorulacaktır. Bu sorunun yanıtı bundan önceki derste vardı. Kant, bize, "insan zihni"nden sözeder ve onun gerçeği bilebilmesinden kuşku duyar, onu maddeye yabancı ve deneyimden önce gelen bir şey olarak imgeler; ayrıca insan zihninin değişmez olduğuna ve değişmelere elverişsiz olduğuna inanır. İşte burada, Kant'ın metafizik, anti-diyalektik durumunu görüyor, aynı zamanda, zihnin kaynağında bir defada ve son şekliyle oluşmuş bütün "yetileri" ile birlikte verilmiş olduğunu kabul eden her idealizmin ön-varsayımını tamıtamına elegeçiriyoruz. Gördük ki, materyalizm, tersine, insan zihninin kökeni sorununu koyar ve gözer, insan zihninin, evrimin bir ürünü, insanlığın binlerce yıllık deneyiminin ürünü, pratiğin bir ürünü olduğunu, bilincin ise toplumsal bir ürün olduğunu gösterir. Eğer bilinç, doğadan ve toplumdan çıkıyorsa, *doğaya ve topluma*

yabancı değildir. O halde doğanın ve toplumun yasalarını *doğru olarak yansıtabilir.* “Fikirlerin diyalektiğini oluşturan, şeylerin diyalektiğidir, fikirlerin diyalektiği şeylerin diyalektiğini oluşturmaz.” (Lenin).

Sonuç olarak, yanılgıyı insan için doğal bir şey gibi gösteren, ve gerçeğin bulunmasını hemen hemen bir mucize sayan idealizmin tersine, materyalizm, ilk elde hemen eksiksiz olmasa bile gerçeğin *ilk* olduğunu gösterir, çünkü, gerçek, gerçek olanın insan beynindeki yansısından başka bir şey değildir, ve bu yansı doğal bir süreçtir: dünyanın varlığı bizim için her an vardır. [sayfa 226]

Bu koşullarda materyalizm yanılgıyı nasıl açıklar? Yanılgının olanaklı olması nereden gelmektedir? İdealist dünya anlayışı gibi, öteki şeyler arasında dinler gibi, yeryüzünde varolan birçok yanlış anlayışlar, nereden gelmektedir? Bu soruları yanıtlamak için, şeylerin, ancak bizim pratik eylemimizin gelişmesi sayesinde duyularımızın peşpeşe ortaya çıkarttıkları pek çok yönleri bulunduğu olgusundan hareket etmek gerekir. Bu yönlerin ancak bir tanesi ile yetinilirse, şeyler hakkında geçerli bir bilgiye sahip olmak olanaklı değildir. Örneğin, suya daldırılmış bir çubuk biçimi hakkında, yalnız gözlerimizin tanıklığıyla yetinirsek, o, tam olarak bilinemez. Her şey için durum aynıdır. Yanılgı mutlak değildir. Pratiğin bir anı, öteki anlarından ayrı tutulursa, yanılgı kökleşir. Bunun içindir ki, yanılgı her zaman pratiğin kendisiyle düzeltilebilir ve giderilebilir.

Ama bundan önceki derste gördük ki, bilgi, iki derecelidir: duyum ve kavram. Birinci dereceden ikinci dereceye geçiş bir genelleme oluşturur.

İşte burada da ikinci bir yanılgı kaynağı olabilir, çünkü, öyle durumlar olabilir ki, yeterli olmayan temellerden hareket edilerek genelleştirmeye gidilebilir. Örneğin, bazı burjuva siyasetçilerinin tutumlarına bakarak, bütün siyaset adamlarının kokuşmuş olduğunu ifade eden bir kimsenin durumu buna benzer. Burada, gerçeğin bir yönünü mutlağa götüren metafizik düşünce tarzını saptıyoruz: işte burada da gene, somut tahlil yetersizliğinin, yanılgının kökeninde olduğunu görüyoruz. Ama, şuna da işaret etmek gerekir ki, bir genelleme yapıldığında, gerçek olandan ayrılma ve bu gerçekten edinilen imgeyi bozma olasılığı vardır. Yanılgı mutlak değil, biçimi bozulmuş bir gerçektir. Lenin'in sözlerine göre, bizzat bilgi sürecinde gerçeğin dışına doğru imgelemeci bir uçuş olasılığı bulunur. Fikirlerin, kendilerine özgü olan bir sürükleme güçleri vardır. Bir kere doğduktan sonra, kendiliklerinde vardırlar. Yani başka türlü söylersek, beyin, kendisinin dışında biçimlenen fikir yapılarının değerlerini yalnız kendisi denetleyebilen pratikten ayrılarak, nispeten özerk bir şekilde işleyebilir. İşte pratik, [sayfa 227] burada da, yanılgıyı gerçeğin boyutları içine indirgemenin, düşünceyi "yere ayak bastırmanın" tek çaresidir.

Şunu da not etmek gerekir ki, üretimin ve toplumsal varlığın bazı koşulları, bu sürekli yanılgının giderilmesini kolaylaştırmazlar. Örneğin, toplumların başlangıcında 'üretici güçlerin zayıf gelişmesi insana doğal olayların gerçek nedenlerini bulmak olanağını vermiyordu, bunun üzerine insan, doğal olayları kendi kendine imgesel nedenlerle açıklıyordu: efsaneler, mitler, dinsel inançlar

buradan geliyor. Engels şöyle yazar:

“*Tüm* uygar halkların geçtikleri belli bir aşamada, ... her yerde tanrılar yaratmış olan [doğa *güçlerini]* ... kişileştirme iç güdüsü ... dinin evrenselliğini tanıtlar.”[175] Toplumun, biri çalışırken, öteki mülk sahibi olarak üretimi yöneten, planlar kuran ve kendisini bir fikir çalışmasına verebilen iki karşıt sınıfa bölünmesi, salt kurgusal kavramların gelişmesini kolaylaştırıyor. Aynı zamanda insanın zihinsel eyleminin ürünleri, üretimi ve toplum yaşamını yönetmekte kullandığı fikirleri, gerçeğin gerçek kökeni imişler ve ancak kendi kendilerine bağlı imişler gibi görünüyor. Nesnel gerçek ile fikirler arasındaki ilişkinin, ancak “gerçek olanın dışına doğru imgelemeci bir uçuşla” olanaklı olabilen bu tersyüz edilişi, her şeye tersine dönmüş, “gerçek-dışı” bir imge veren, ve yanılgının en yüksek biçimini temsil eden idealist dünya anlayışını oluşturuyor.

Böylece, materyalizm, idealizmi yalnız çürütmekle kalmıyor, onun kökenini de açıklıyor. Lenin, idealizm için, aşırı bir şekilde mutlak içine, maddeden kopmuş bir mutlak içine dalan bilginin çizgilerinden ya da küçük yüzeyciklerinden biri, bir urudur, diye yazmıştır. İdealizm, elbette ki gerçek olanı yansıtır, ama *tersine* yansıtır, ve onu başaşağı yürütür. İdealistler, diyor Lenin, kısır çiçeklerdir, nesnel ve mutlak olan gerçek insanlık bilgisinin canlı, üretken ve güçlü ağacı üzerinde biten asalaklardır. Ve Mao Çe-tung, “Pratikten [sayfa 228] ayrı, ondan kopmuş bilgi anlaşılamaz”[176] diye yazıyor.

b) *Marksist pratik kavramının bir tahrifi.*

Marksizmin yükselişiyle, bu pratik kavramı öyle bir önem kazanmıştır ki, artık bundan vazgeçmek olanaklı değildir. Bunun içindir ki, gerici burjuvazi onu elegeçirip kendine maletmeye ve tahrif etmeye kalkıştı. Burjuvazi de kendine bir eylem felsefesi hazırlamak istedi, işte bu, pragmacılık denen öğretidir.

Emperyalist genişleme döneminde, Amerika Birleşik Devletleri'nde doğan pragmacılık, özellikle İkinci Dünya Savaşından

beri Avrupa'da geniş çapta yayılmıştır.

Pratik, bilginin gerçekliğini tanıtladığına göre, pragmacılık bundan şu sonucu çıkarmak iddiasındadır: başarılı olan her şey, yararlı olan her şey, gerçektir. "Gerçek olan her şeyin yararlı olduğu" formülünden hareket eden pragmacılık bunu döndürür, ve "yararlı olan her şeyin gerçek olduğunu" ileri sürer. O halde marksizmin tam karşıtıdır.

Pragmacılığın, bilinemezciliğin kaba bir çeşidi olduğunu görmek güç değildir. Pragmacılığa göre gerçeğin temeli, gerçek olana uygunluk, gerçek olanın doğru, gerçeklenmiş, doğrulanmış ve denetlenmiş yansısı değil, yalnızca *yararlılıktır.* Ama kim için yararlılık? Ahmet için mi, yoksa Mehmet için mi? Burjuvazi için mi, yoksa proletarya için mi? Gerçek olan her şey yararlıdır, yalana gereksinmesi olanlardan başka herkese yararlı. Gerici burjuvaziye gittikçe daha çok yararlı olan ise yalandır, ve proletaryaya yalnızca gerçek yararlı olabilir. O halde pragmacılığa göre,

gerçek, özneldir, nesnel değildir. Aslında pragmacılık bizzat gerçeğin kendisiyle ilgilenmez; o, bir bilisizlik felsefesidir, idealizmlerin en gerisidir.

Örneğin pragmacılık şöyle diyecektir: “din vardır, bazı kimseler için yararlıdır, o halde *gerçektir”*. Aslında, gerileyen burjuvazinin, bilimi yadsıyan burjuvazinin tipik ideolojisi [sayfa 229] olan pragmacılık, gerçeği doğrudan doğruya egemen sınıfın çıkarlarına tabi kılar. Bu, makyavelciliğin savunmasıdır. Devletin çıkarı (makkarticilik), Rosenbergler cinayetini haklı gösterecektir. Eğer sermayenin çıkarı öyle ise, zaman zaman birbirine en karşıt şeylerin doğru olduğu karar altına alınacaktır. Bu, azami kâra tapınmadır.

Eylemin felsefesi olarak pragmatizm, ilkeleri ne olursa olsun, başarılı olan eylemi salık verir; ona göre sonuç, yararlılık, kullanılan araçları haklı gösterir. Bu, “Gerçek, şu anda Mussolini’nin düşündüğüdür” formülüne uyan faşist serüvencilerin tipik felsefesidir.

Bilimsel alanda, pragmacılık, teoriden, düşünceden ve olacağı bilmeden vazgeçilmesini öğütler. Gelişigüzel, “görmek için deneyimler”i över, bunlar ne olursa olsun. Bu deneyimler, başarılı olursa ne âlâ, yok başarıya ulaşamazsa ne yapalım, yazık! Pragmacılık böylece caniyane “deneyimler”e de izin verir. Bu iğrenç “teori”, mahpuslar üzerinde deneyimler yapan nazi doktorlarının ve onlara özenen Japon doktorların bütün ideolojik yönünü teşkil ediyordu; gene bu teori, şimdi de bakteriyolojik savaş konusunda Amerikalıların teorisidir.

Burjuva ideologları bir yandan böylece burjuvazinin kendi sınıf pratiğini "haklı göstermeye" çalışırken, aynı zamanda pragmacılığı marksistlere maletmek iddiasındadırlar. Onların sözlerine bakılırsa, güya, marksistler "etkililiği" her şeyin başına geçirirlermiş, ve kendi topluluklarının karanlık amaçları için yararlı olan şeyi, doğru ve gerçek olarak kabul ederlermiş. Bazı ideologlar, böylece, Hitler'in "yaşamsal yalan" teorisini, marksistlere bağlamak iddiasındadırlar.

Marksist anlayış bambaşka bir anlayıştır. Bir fikrin yararlı olduğu için gerçek olması şöyle dursun, tam tersine, bir fikir doğru ve gerçek olduğu, yani nesnel olarak şekillenmiş oldu içindir ki ve yalnız bu takdirde yararlıdır, uygulanabilir, çünkü , daha zamanında, rasyonalist Descartes'in da[177] belirttiği gibi, pratik, gelip yanlış görüşü, hatalı yöntemi [sayfa 230] "cezalandıracaktır. Amerikan emperyalizmi, Hitler'in de yaptığı gibi, bunu her gün deneyip duruyor. Bir fikir başarısızlığa uğradığı için yanlış ilan edilmez, tersine, nesnel olarak yanlış olduğu için başarısızlığa uğramıştır.

"Yararlı" yalanı, gerçeğin eşanlamı haline getirmek, oportünistin "taktiği"dir. Yalnız ilkesiz ikbal avcıları ve emperyalist çöküşün ürünü serüvenciler, böyle bir davranış çizgisini övebilirler. Marksizm hiçbir zaman gerçeği feda etmez. Marksistler görünüşteki ve geçici "başarısızlıklar"a katlanmasını ve pratiğin en büyük iyiliği için bilimsel gerçeği açıklamasını bilirler. Bir zaman oldu ki, Fransa'da, Marshall planını ulusun çıkarlarına aykırı olarak niteleyenler, *yalnızca* komünistler oldu. Pragmacılık, tersine, her zaman rüzgarın estiği yandadır, ve yalnızca yakın başarıyı araştırır. Ama, pratik, Marshall planını suçlamanın dayandığı teorik

verilerin doğrulanmasına olanak verdi, geniş yığınların gözü önünde gerçeğin ortaya çıkmasına, hangi değerlendirmelerin gerçeğe uygun, hangilerinin ise gerçeğe aykırı olduklarının gösterilmesine olanak verdi.

İşte bu anlamdadır ki, pratik, *gerçeğin ölçütüdür.*

III. GÖRELİ GERÇEK VE MUTLAK GERÇEK

Demek ki, pratik, bize, bir şeyin özellikleri hakkında sahip olduğumuz fikrin doğruluğunu tanıtlama olanağını verir. Bu andan itibaren Kant'ın “kendinde-şey”inden geriye ne kalır artık? Hiç!

Nitekim diyalektik, hatta idealist diyalektikçi Hegel bile, bir şeyin özellikleri ile kendinde-şey arasında bir ayrım yapmanın saçma olduğunu öğretir. Eğer bir şeyin bütün özelliklerini biliyorsanız o şeyin kendisini de bilirsiniz; kaldı ki, bu özellikler bizden bağımsızdır. İşte dünyanın maddiliğinden anlaşılması gereken şey budur; ama madem ki onun özelliklerini tanıyoruz, bu nesnel gerçek hiç de tanınması olanaksız bir şey değildir. Örneğin şöyle bir şey söylesek saçma olurdu: “Sizin karakteriniz başka bir şeydir, meziyetleriniz ve kusurlarınız [sayfa 231] başka bir şey; sizin meziyet ve kusurlarınızı biliyorum, ama karakterinizi bilmiyorum”; çünkü, “karakter” doğrudan doğruya kusurların ve meziyetlerin bütünüdür. Aynı şekilde, ressamlık, resme ilişkin yapıtların tümüdür; tablolar, ressamlar, renkler, çeşitli tarzlar, okullar vardır ve sonra kendinde “ressamlık” vardır, ve bunların hepsinin üstünde duru ve tanınmaz bir şeydir, demek de saçma olurdu. Nesnenin içinde iki bölüm yoktur. Nesne, bizim, pratikle, derece derece başka yönlerini bulduğumuz bir *bütündür.*

Şeylerin “saklı” özelliklerine gelince, diyalektik, bu özelliklerin, değişikliği doğuran karşıtların iç savaşımıyla kendilerini ortaya

koyduklarını bize öğretti: “kendinde” sıvı durumu, kendi iç çelişkisini donma ya da kaynama anında açığa vuran bu durum, göreli denge halidir. Sonuç olarak:

> “İlkede, dış görüntü ile kendinde-şey arasında hiçbir ayrım yoktur ve olamaz. Ancak bilinenle henüz bilinmeyen arasında ayrım vardır.”[178]

Gerçek olanın gitgide daha derin bir biçimde tanınmasıyla “kendinde”-şey, derece derece “bize-göre”-şey haline gelir.

Şu halde görüyoruz ki, diyalektik materyalist bilgi teorisine göre, bir *mutlak gerçek,* yani kendinde gerçek olana uygun olan gerçek vardır. Kant’a göre, gerçek, insan zihnine göre görelidir.

Kant’ın tersine, mark-sizm, gerçeği doğal bir süreç olarak tanımlar: insanların bilincinde, bu bilincin dışındaki nesnel gerçeğin gittikçe daha doğru olan yansısı, mark-sistlerin gerçeği yadsıdıklarını söylemek; bu, artık düpedüz karaçalmadır.

Ama sıvı örneğine tekrar gelecek olursak, görürüz ki, bir olayın iç içeriği *değişiklikle* ortaya çıkar. Şu halde, bazan, bir olayın gerçeğinin net olarak belli olması için olayın belli bir gelişme ve olgunlaşma derecesine ulaşmasını beklemek gereklidir; çelişkiler daha gelişmemiş oldukları zaman henüz farkedilemezler. Örneğin bir canlı varlığın başlangıçlarının incelenmesini güçleştiren budur. Kapitalizm için durum aynıdır; onun

onulmaz yaraları, çözülmez çelişkileri, can çekişme [sayfa 232] haline geldiği zaman geniş halk yığınlarının gözüne gittikçe daha iyi çarpar. Diyalektikçi Hegel'in gösterdiği gibi: "Minevra gecekuşu (bilimin ve gerçeğin simgesi) ancak akşamın alacakaranlığında uçar."

Öyleyse olayların gelişmesi bilginin *ilerlemesine* olanak sağlar; ve onun içindir ki, sabırla gözlemde bulunmasını ve gerçeğin yansısının beyinde şekillenmesi için gerekli zamanı hesaba katmasını bilmek gerekir.[179]

> "Bilgi teorisinde, bilimin bütün öteki alanlarında da olduğu gibi, diyalektik olarak düşünmek gerekir, yani bilgimizi hazır ve değişmez olarak görmemiz, *bilginin bilgisizlikten* nasıl çıktığını, nasıl eksik, tam doğru olmayan bilginin, daha eksiksiz ve daha kesin bir hale geldiğini belirlememiz gerekir."[180]

Acaba hiçbir zaman tanınamayacak, bilinemeyecek şeyler var mıdır? Hayır, asla; yalnızca "bilim ve pratik yoluyla bulunacak ve bilinecek" şeyler vardır. , Bütün bilim tarihi, bilinemezin varolmadığını, bilinmeyenin durmadan bilinen haline dönüştüğünü doğrular. Kant, tersine; bazı sorunları çözülmez sayıyordu. Zaten onun bilimsel ufku zamanın bilimlerinin sınırlarıyla kısıtlanmıştı: örneğin o zaman organik kimya, biyoloji... henüz yoktu. O zamandan beri ufuk genişledi, ama durmadan Kant'ı yineleyenler bunu görmek istemiyorlar.

Bunun için, bilinemezcilik kötümser olduğu ve “insan zihnenin eksikliğinden yakındığı halde, materyalizm iyimserdir, hiçbir sorunu, örneğin kanser sorununu çözümsüz saymaz. Yalnız geçici olarak bilinmeyen şeyler vardır ve kapitalist rejim, bilimin hızını engelleyerek bu geçiciliği uzatır. Dahası var, materyalizm, buluşların olgunlaşmış oldukları alanları *önceden görerek* ve bunların çabuklaştırılması için bütün önlemleri alarak bilimin gelişmesinin planlanmasını sağlar. Zaten, geçmişte, bir olgunluğa ulaşmış olan buluşların, [sayfa 233] birbirlerinden habersiz olan bilginler tarafından hemen hemen aynı zamanda yapıldığı sık sık olmamış mıdır; bilginin, şeylerin kendilerinin bizde neden oldukları doğal bir süreç olduğunun en güzel kanıtı değil midir bu?

Ama, şunu da gözönünde bulundurmak gerekir ki, belli bir olayın gelişmesi, bütün ötekilerden bağımsız değildir, her şey birbirine bağlıdır ve doğa, zaman ve uzay içinde *sonsuzdur,* doğa daima yeni şeyler oluşturur, bitmez tükenmezdir. Bunun içindir ki, bilginin gelişmesi de sonsuzdur. Dünyada hiçbir zaman bizim bilgimizin içinde yeralmayacak kadar çok şey vardır, ama her şey birbirine bağlı olduğuna göre, bilmediklerimiz de bildiklerimizle birbirine bağlıdırlar. Sonuç olarak bilim, belli bir noktada durmaz ve *bu anlamda*, bilimin gerçeklerinden her biri, kendi başına ele alındığında *görelidir, çünkü bütün öteki gerçeklerle bağıntılıdır.* Molekülün ötesinde atom bulundu, atomun ötesinde elektron, çekirdek bulundu, çekirdeğin ötesinde öteki parçacıklar, ama gerçeğin sonuna ulaşılabileceğini sanmak yersizdir. “Elektronun kendisi de -diyor Leninbitmez tükenmez.”

Bu da, bilgilerimizin nesnel değerinden hiçbir şey kaybettirmez, çünkü, “görelinin içinde mutlak vardır” (Lenin).

> “Modern materyalizm, yani marksizm açısından, bilgilerimizin nesnel, mutlak gerçeğe yaklaşık *sınırları* tarihsel olarak görelidirler, ama bu gerçeğin varlığı, bizim ona yaklaşmakta olduğumuz kadar *kesindir.* Tablonun çevre çizgileri tarihsel olarak görelidirler, ama tablonun nesnel olarak varolan bir modeli temsil ettiği kesindir. Şu ya da bu anda, şu ya da bu koşullar içinde, şeylerin doğasına ilişkin bilgimizde, maden kömürü katranı içinde alizarini bulacak ya da atom içinde elektronları bulacak noktaya kadar ilerlemiş olmamız olgusu tarihsel bakımdan görelidir, ama hiçbir bakımdan göreli olmayan şey, bu cinsten her bulgunun mutlak nesnel bilginin bir ilerlemesi olduğudur.”[181]

Şu halde, zamanla, yanlış ya da günü geçmiş bir hale gelecek, doğru bilimsel bir teori olamaz; her bir teori, değerini [sayfa 234] korur; teorinin darlıkları, sınırlamaları bulunduğu zaman, bunlar, deneyimin tükenmez katkısıyla aşılmış olurlar. Bilimin ilerlemesi, özgünlüğe doğru, beceriye doğru bir yarış değildir, gerçeğin *içinde* derinliğine doğru bir ilerlemedir.

IV. TEORİ VE PRATİĞİN BİRLİĞİ

Diyalektik materyalizme göre bilgi, aklın, duyuların verilerini “yorumlamasına” aracılık eden bir işlem değildir, insan beyninde gerçeğin gittikçe daha doğru, daha şaşmaz yansısını oluşturan karmaşık bir *süreçtir.* Biliyoruz ki, bu süreç, nitel bakımdan birbirinden ayrılan iki dereceyi içine alır: duyusal derece, ussal derece ya da *pratik ve teori*. Ayrıca gördük ki, pratik, teorinin zorunlu hareket noktası, bilginin kaynağıdır ve aynı zamanda gerçeğin ölçütüdür. Şu halde her teori, zorunlu olarak, pratiğe dönmelidir ve bu, iki nedenden böyle olmalıdır: birincisi, teori, kesin olarak pratik tarafından yaratılmıştır, dünyayı seyreden hevesli bir hoş merak için değil, dünyayı değiştirmeye yardım etmek için kurulup hazırlanmıştır; ikincisi, mademki gerçek, kesiksiz hareket ve değişikliktir, kendi kendine yeterli olmaya çalışan bir teori, kısırlaşır, artık ölü bir dogmadan başka bir şey değildir; ısrarla, durmadan pratiğe dönmezse, bilgi süreci duraklar, artık gerçeğin gittikçe daha kesin, daha şaşmaz bir yansısını elde etmek, teorinin yetersizliklerini düzeltmek, dünya bilgisini derinleştirmek olanaklı olmaz.

Bilginin tüm birinci dereceye, duyumlar derecesine dayandığını düşünen filozoflara *görgücü* (*empiriste*) denir; fikirlerin, teorik bilginin rolüne büyük yer veren, ama onları gökten inmiş sayan, fikirlerin pratikten çıkamayacağını kabul eden filozoflara da rasyonalist (akılcı) *idealistler* denir. Bunlar da, ötekiler de, bilginin iki derecesini keyfi olarak ayırırlar; bu iki derecenin birliğini kavramazlar.

Bu tezin devrimci pratik alanındaki önemi kolayca anlaşılabilir. Bilimlerde olduğu gibi, burada da her insanın kendisi, her şeyi deneyemez; teorinin hazırladığı ve işçi [sayfa 235] hareketinin yüz yıllık deneyimi sayesinde yanlışlığı daha önce kabul edilen ve düzeltilen dünya anlayışlarına kapılmak istemeyen her insanın özümlemeye çabalamak zorunda olduğu birikmiş bir *toplumsal* deneyim vardır.

Teoriyi ihmal eden *pratikçiliğe* saplanır, körler gibi davranır ve karanlıklar içinde yürür. Pratiği ihmal eden ise dogmacılık içinde donar kalır, artık kafası tın tın öten bir doktrinerden başka bir şey değildir.

> "Kuşkusuz ki teori, devrimci pratiğe bağlanmadıkça amaçsız kalır; tıpkı yolu devrimci teori ile aydınlatılmayan pratiğin, karanlıkta, elyordamıyla yürümesi gibi."[182]

Marksist bilgi anlayışı, "yansız", "nesnel" olmak için, kendinde gerçeği görmek için kendini pratikten uzak tutmak gerektiği yolundaki yanlış fikri çürütmemizi sağlar. Burjuva *nesnelciliği* denen bu yanlış fikir, marksizme karşı bir savaş makinesidir. Bu, kendi deneyimlerinden "etkilenmiş" olduğu için deneyler yapan fizikçinin nesnel olamayacağını söylemek gibi bir şeydir!

> "Bilgi edinmek isteyen, dünyayı, yani gerçeği değiştirme pratiğine bizzat katılmalıdır. Armudun tadını bilmek isteyen, armudu, yiyerek değiştirmek zorundadır. Atomun yapısını ve özelliklerini bilmek isteyenin, atomun durumunu değiştirmek için,

> fizik ve kimya deneyleri yapması gerekir. Devrimin teorisini, yöntemlerini bilmek isteyen, devrime katılmak zorundadır. Bütün gerçek bilgi, doğrudan deneyimlerden doğar."[183]

Bunun içindir ki, harekete *katılmak* yerine kollarını bağlayıp *seyretmekle*, marksizmi doğru olarak ve derinlemesine özümlemek olanaklı değildir, ancak hareketten uzak durularak marksizmin değeri hakkında bir yargıya varılabileceğini ileri süren küçükburjuva ideologları bundan alınmasınlar; teori ancak hareketle kurulur, doğrulanır ve zenginleşir. Yalnız devrimci pratik, kapitalist toplumun *gerçeğini* bulmak [sayfa 236] olanağını sağlar, çünkü yalnız devrimci pratik, bu toplumu *dönüştürmeye*, bu toplumun içinde hareket ettiği koşulları değiştirmeye niyetlenir; ve yalnız devrimci pratik, gerçeğe gereksinme duyar, çünkü, doğru bir teori olmayınca başarıya ulaşılamaz. Bunun içindir ki:

> "Materyalizm, şu ya da bu biçimde parti zihniyetini varsayar; materyalizm, her olayın değerlendirilmesinde, belirli bir toplumsal grubun görüşünü açıkça ve hiçbir kuşkuya meydan vermeyecek biçimde benimsememizi zorunlu kılar."[184]

Zamanımızda bu grup, devrimci proletaryadır.

> "Pratik yoluyla doğruyu bulmak ve pratik yoluyla doğruyu tanıtlamak ve geliştirmek. Algısal bilgiden başlayarak onu fiilen usa-uygun bilgi haline getirmek ve sonra usa-uygun bilgiden başlayarak öznel ve nesnel dünyayı yeni bir kalıba dökmek için

> devrimci pratiğe geçmek, pratik, bilgi, daha fazla pratik, daha fazla bilgi ve bu örneğin sonsuza kadar yinelenmesi ve her devirde pratik ve bilginin kapsamını daha yüksek bir düzeye ulaştırmak."[185]

Şu halde, marksizmi bir bilim olarak değil de, yalnızca tarihin proletarya için taşıdığı "öznel" anlamı (başka bir deyişle proletaryanın olaylar hakkındaki öznel yorumunu) temsil ettiğini sanmak kesinlikle yanlıştır. Bu değerlendirmeden şöyle bir sonuç çıkardı: mademki, bu onların kendiliğinden gelme görüşleridir, proleterlerin marksizmi öğrenmeye *gereksinmeleri yoktur,* proleter olmayanlar ise, mademki marksizm kendi görüşlerini temsil etmeyecektir, marksizmi öğrenmek *zorunda değildirler*! Tam tersine, biz diyoruz ki, marksizm bir bilimdir; herkes ona gereksinme duyar ve onu öğrenmelidir; marksizm hiç kimse için ne gereksizdir, ne de yararsızdır!

Nesnel olmak, bütün teorileri reddetmek demek değildir; toplumsal gelişmenin süreçlerine uygun bir teoriyle yetinmektir. Bu uygunluk, ancak toplumsal pratikle denetlenebilir, [sayfa 237] bu, pratik gelişme sürecini yaratmaz, ona ancak yardım eder, nasıl ki, bir bilgin, laboratuvannda bir sürecin gidişini hızlandırmaya çalışabilir ama bu sürecin yasasını ne ortadan kaldırabilir, ne de yaratabilirse.

Sonuç olarak, bilinemezciliğe karşı yalnızca teorik bakımdan savaşmamalıyız, aynı zamanda, eylemimizle, ne yaptığını bilerek, dünya üzerinde etki yapılabileceğini ve marksizmin *tarihsel gerçek* olduğunu kanıtlayarak onu pratik bakımdan da yıkmalıyız. Örneğin, bilinemezcilik,

savaş kimin suçu? bilinmez! derken, namuslu insanların eylemi, onları, savaş suçlularını *ortaya çıkartmaya* yöneltti. Böylece proletarya, marksist materyalizmin değerini, olmadan olacağı bilmenin değerini deneyimleriyle doğruladı. Sosyalistlerin hiçbir zaman doğruyu söyleyen ve haklı olan ilk insanlar olmaktan başka kusurları olmadığı yargısına vardı. Oysa, olmadan olacağı doğru söyleyen, doğru bilimi söylüyor demektir.

Böylece, bilinemezcilik burjuvazinin sınıf çıkarlarına hizmet eder: eğer toplum bilimi yoksa hiçbir şey önceden bilinemez ve elbette hiçbir şey yapmamak gerek; egemen sınıf rahatına baksın! Bilinemezcilik sömürülenleri güçsüzlüğe götürür. Tam tersine, toplumun bilimsel olarak bilinmesi olanaklıysa, ezilenler ve sömürülenler bu bilgiye sahip olabilirler, pratik ile teori arasındaki birliği, savaşımlarının yolgösterici yıldızı yapabilirler.

Kuşku ve kötümserlik doğuran, kavrayamadıkları olayların gerisinde kalan insanların, artık hiçbir şeye inanmayan, yani ne olursa olsun, herhangi bir şeye inanmaya hazır insanların işi olan bilinemezciliğe karşı diyalektik materyalizm, akıllıca bir iyimserlik yaratır ve insanın, olayların akışına bilerek yön verebileceğinin anlaşılmasını sağlar. Materyalizm, eylemle birleşen düşüncenin gücüne sınırsız bir güven ilham eder. Marx'ın tezinin derin gerçeği böylece aydınlanır.

> "Filozoflar, dünyayı yalnızca değişik biçimlerde *yorumladılar oysa sorun onu değiştirmektir*"[78]

YOKLAMA SORULARI

1. Bilinemezcilik, siyasal görüşlerde kendini nasıl ortaya koyar?

[78] Marx, “Feuerbach Üzerine Tezler", *Felsefe İncelemeleri, s.* 70; *Ludwig Feuerbach..* s. 64; *Din Üzerine, s.* 64.

2. Bilinemezciliğin bilim karşısındaki tutumu nedir?

3. Bilginler neden dine inanmaya devam ederler? Bilinemezcilik neden insanı inancılığa götürür?

4. Bilinemezciliği nasıl çürütmeliyiz?

5. Pragmacılık nedir? Neden bu anlayışa karşı savaşmalıyız?

6. Marksizme göre gerçeğin göreli olduğu doğru mudur?

7. Neden teori ile pratiğin birliği üzerinde ısrar etmek gerekir?

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **DİYALEKTİK MATERYALİZM VE TOPLUMUN MANEVİ YAŞAMI**

İkinci bölümde gördüğümüz gibi, ancak diyalektik materyalizm bilinç sorununa bilimsel bir yanıt getirebilmektedir. Gene, ancak diyalektik materyalizm, fikirlerin, toplumsal teorilerin, siyasal görüşlerin ve aynı zamanda, toplumun yapıcı birer unsuru olan siyasal kurumlann kökenlerinin ve etkilerinin anlaşılmasına olanak sağlar.

Stalin, *Diyalektik Materyalizm ve Tarihsel Materyalizm* adlı yapıtında, başlıca sayfaları bu soruna ayırmaktadır.

Sorunun birbirinden dikkatle ayrılması gereken iki yönü vardır:

1° Toplumsal yaşamda değişik bilinç biçimlerinin *ortaya çıkması.*

2° Bunların *önemi* ve toplumsal yaşamda oynadıkları rol.

Onikinci ders, sorunun birinci yönünü, onüçüncü ders de ikinci yönünü ele almaktadır.

Ondördüncü ders ise, bilimsel sosyalizmin kökenini ve önemini incelemektedir. [sayfa 242]

ONİKİNCİ DERS TOPLUMUN MANEVİ YAŞAMI MADDİ YAŞAMININ YANSISIDIR [186]

I . Bir örnek.

II . İdealist "açıklamalar".

III . Materyalist diyalektik tez.

a) Toplumun maddi yaşamı, yalnız tek tek bireylerin bilincinden değil, genel olarak, insan bilincinden ve iradesinden bağımsız olarak varolan nesnel bir gerçektir.

b) Toplumun manevi yaşamı, toplumun nesnel gerçeğinin bir yansısıdır.

c) Yeni toplumsal ve siyasal fikirler ve teoriler nasıl ortaya çıkar?

d) Kalıntılar sorunu.

IV . Vargı.

243] nedeni, toplumlann nesnel gerçeklerindedir. Emperyalizm çağında, savaşların kökeninde, zor yoluyla yeni pazarlar elde etmeye çalışmasına neden olan iktisadi bunalımlar yatar. Nesnel bir yasa olan azami kâr yasası,

savaşları böyle açıklar. Öznel sürece (savaş fikrine, kine, saldırganlık içgüdüsüne) gelince, bunun kökeninde, nesnel bir savaş durumu yaratan maddi çelişkiler vardır. Öznel sürecin ortaya çıkışını açıklayan nesnel gerçektir, nesnel gerçeği açıklayan öznel süreç değildir.

Pekala başka örnekler de alabiliriz. İçinde bulunduğumuz zamanlar, genel olarak, cançekişmekte olan kapitalizmin ideolojisiyle, yani ulusal ve ırksal kinler ideolojisiyle, vurgun ve savaş ideolojisi[186] ile sosyalizm ideolojisi, uluslar ve insanlar arasında karşılıklı yardımlaşma ve kardeşlik ideolojisi, barış ideolojisi arasında nasıl büyük bir karşıtlık olduğunu ortaya koyuyor.

Bu durumda ve öteki durumda, fikirlerin savaşımını anlaşılır kılan, toplumların nesnel gerçeğidir burada kapitalizm, kozmopolit büyük burjuvazi, ötede sosyalizm ve uluslararası işçi hareketi. Toplumun manevi yaşamı, maddi yaşamının yansısıdır.

Toplumun manevi yaşamının çok çeşitli yönleri vardır. Sanat, hukuk, din, toplumun manevi yaşamına girerler. Bunları bütün ayrıntılarıyla incelemeliyiz. *Diyalektik Materyalizm ve Tarihsel Materyalizm'e* başvuran okurlar, Stalin'in, büyük pratik önemlerinden dolayı, toplumsal fikirler, toplumsal teoriler, siyasal inanışlar, siyasal kurumlar üzerinde özellikle durduğunu göreceklerdir.

Toplumsal fikirler: yani, bireyin belli bir toplumda, varlık içindeki kendi yeri hakkında edindiği fikirler (şu sanatçı kendini "bağımsız" sanır);

mülkiyet hakkındaki fikirler; aile, aşk, evlenme, çocukların yetiştirilmesi hakkındaki "ahlaki" [sayfa 244] fikirler (Flaubert'in "alınmış" dediği fikirler). Hukuki fikirler de bu bütüne katılırlar: örneğin, mülkiyet hakkının, kendi kendinden başka temeli olmayan "doğal bir hak" olduğu burjuva fikri; bu fikir, özel mülkiyetin burjuva toplumun temeli olduğu maddi olgusunu ifade eder; sahip olan burjuvazinin gözünde üretim araçları mülkiyeti dokunulmaz olduğuna göre, burjuva ahlakınca özel mülkiyet fikrinin bir [187]

ilke verisi olması kolaylıkla anlaşılabilir bir şeydir.

Toplumsal teoriler: yani, yukarda belirtilen toplumsal fikirleri soyut bir öğreti bütünü halinde sistemleştiren teoriler: örneğin Platon'da site teorisi, Hobbes'da, J. J. Rousseau'da, Hegel'de devlet teorisi, ütopyacıların (Babeuf, Saint-Simon, vb.) toplumsal teorileri.

Siyasal inançlar: yani, kralcı ya da cumhuriyetçi, tutucu ya da liberal, faşist ya da demokratik vb. kanılar, inanışlar; düşünce, toplantı, gösteri özgürlüğü hakkındaki fikirler, vb..

Siyasal kurumlar: yani, devlet, ve devlet mekanizmasının çeşitli çarkları. Çok önemli marksist bir tez, devleti, toplumun manevi yaşamının bir öğesi olarak kabul eden tezdir: devlet, toplumun maddi yaşamını yansıtır.

II. İDEALİST “AÇIKLAMALAR"

Tekrar, yola çıktığımız noktaya, idealist tutuma dönelim. Çeşitli görünümlerde karşımıza çıkan bu tutum çok yaygındır. İşte bunlardan birkaçı:

a) En eski bilmesinlerci (obscurantiste) tez, dinsel, tanrıbilimsel tezdir. Bu tez, toplumların maddi yaşamında, tanrısal fikrin bir yansısını, tanrıdan gelme bir planın gerçekleşmesini görür. “Toplumsal düzen, tanrı tarafından istenmiştir. Tanrıbilimcilere göre, doğa ve insan ruhu nasıl değişmez iseler, toplumda da her türlü değişiklik, dine aykırıdır ve küfürdür; mademki değişiklik tanrının iradesine bir karşı geliştir, o halde şeytanca bir iştir, her türlü değişiklik fikri günahkardır". Bu görüşün bir sonucu, klerikalizmdir (ruhban sınıfı egemenliğidir): yalnız ruhban sınıfı, yani tanrının [sayfa 245] niyet ve tasarılarının güvenilir kişileri, “toplumsal düzeni" güven altına alabilir. Feodal topluma çok iyi uyan bu tez, devrimci burjuvazi tarafından yenilgiye uğratılmıştır.

b) Bundan sonra, özünde burjuva olan, özellikle 18. yüzyıl Fransız filozofları tarafından geliştirilmiş bulunan idealist bir tez gelir. Bu filozoflar, “doğal hukuk", “doğal din", Akıl adına, “tanrısal hukuk"a karşı savaşıyorlardı. Feodal düzenin düzensizlik olduğunu, çünkü, her insanın kendinde imgesini bulduğu Aklın gereklerine uygun olmadığını öğretiyorlardı. Demek ki, kendileri tarafından başlangıç olarak, evrensel ve

sonsuz olarak konan Akıl adına toplumu değiştirmek gerekmektedir: öyleyse toplumsal düzen, usauygun düzenin yansısı olacaktır.

Her ne kadar bu tez, gerici feodalitenin karşısında, devrimci burjuvazinin ideolojisini ifade ettiğinden, öncekine göre bir ilerleme demek ise de, tıpkı öteki gibi idealist bir tezdir. Bu tez, fikirlerin kökenini araştırıp sormaz, onları, toplumların maddi gerçeğini yaratıp ortaya çıkaran ilk veriler olarak kabul eder.

Bununla birlikte, 18. yüzyılın materyalist filozoflarının -özellikle Helvetius'unbir insanın fikirlerinin onun eğitiminin meyvesi olduğunu anlamış olduklarını dikkate almak gerekir. Bu filozoflar, toplumlar içindeki ideolojilerin zaman ve yerle değişiklikler göstermesi üzerinde ısrar ediyorlardı. Ama, Marx'ın kurmuş olduğu toplumlar bilimine sahip olmadıkları için tahlillerini daha ileri götüremiyorlardı.

c) *Hegel'e* özellikle önemli bir yer ayırmak gerekir. Gerçekten de, *Tarih Felsefesi* adlı kitabında, toplumun maddi gelişmesi ile manevi gelişmesi arasındaki ilişkilerin incelenmesini ciddi bir şekilde ele almıştır. İdealist olarak, doğayı olduğu kadar, toplumu da yaratan yüce Fikri (*Idee*) başlangıç noktası diye alır. Tarih, Fikrin bir gelişmesidir. Böylece, Eski Yunan tarihi, Güzel fikrinin açığa vurulmasıdır. Aynı şekilde, Sokrates, İsa, Napolyon, Fikrin "anlarıdırlar. *("moments").*

Hegel, diyalektikçi olarak, zaman zaman dikkat çekici [sayfa 246] tahliller yapar. Ama onun idealizmi, onu, büyük adamlara abartılmış bir rol

atfetmeye götürür; bu büyük adamlar, onda, tarihsel ilerlemenin tek nedenleri haline gelirler. Yığınları hiçe sayan, yalnız yanılmaz “üstün insan”ı insan sayan faşist ideoloji, hegelci felsefenin bu yönünü saygısızca, hayasızca kötüye kullanacaktı. Duçe’nin hayranlarından biri “Faşizm, Mussolini’nin şu anda düşündüğü şeydir.” demişti. Hitler, imha birliklerine “Sizin yerinize ben düşüneceğim.” diye haykırıyordu.

d) İdealizmin başka biçimi: Durkheim ve öğretililerinin “toplumbilim”i. Birçok kimseler, kendilerine Fransa’da büyük bir ün kazanmış olan durkhaymcı toplumbilimin idealizmden esinlendiği söylendiğinde çok şaşıracaklardır. Toplumbilimciler, tanrıbilimi ve metafiziği mahkum etmiyorlar mıydı? Evrimleri içinde değerlendirilen toplumsal olayların (kurum-lar, hukuk, töreler) elverişli ya da elverişsiz önyargılardan uzak, “olumlu” bir şekilde incelenmesini ileri sürmüyorlar mıydı? Ama istemekle yapmak arasında çok yol vardır elbette. Genel olarak burjuva toplumbilimcileri, maddi değişmeleri “kolektif bilinç”in gelişmesi ile açıklarlar, bu kolektif bilincin kendisi de gizemli bir şey olarak kalmaktadır. Bu durumda, toplumlar tarihi, daha antik çağlardan beri insan bilincinin bir yerinde vıyak-layan manevi özlemlerin derece derece gerçekleşmesi şeklinde ortaya çıkıyor. “Kolektif bilinç” neden şu şekilde değil de, bu şekilde evrim gösteriyor, bilinmez... Şu var ki, aslında toplumbilimciler, üretimin, sınıf savaşımının, tarihin devindiricilerinin ne olduğunu bilmezler (bazıları da bilmek istemezler). Yüzeyde kalırlar. Örneğin, toplumsal güvenliğin varoluşu, “fikirlerin gelişmiş olması”ndandır. Bütün bunlar, Leon Brunschvicg’in felsefesinde olduğu gibi. “bilincin ilerlemesi” sonucuna varır.

e) Başka alanlarda olduğu gibi bu alanda da idealizmin en ateşli şampiyonlarından birinin, daha önce de sözünü ettiğimiz Proudhon olduğunu belirtmek uygun olur.[188] Proudhon'a göre, toplumların tarihi, insanlığın başlangıcından [sayfa 247] beri "bilinç"in içinde kendiliğinden varolan "içkin" adalet fikrinin derece derece cisimleşmesidir. Böylece, üretim ilişkileri[189] "insanlığın kişiliksiz aklı" içinde uyumakta olan "iktisadi kategorilerin" gerçekleşmesi oluyor. Bu yaratılmamış bilinç -Proudhon'un deyişiyle, "toplumsal deha"bütün tarih boyunca vardır, her şey onunla açıklanır, kendisinin açıklanacak bir şeyi yoktur. Ve bilinç bugün neyse her zaman o olmuş olduğuna göre, Proudhon buradan tarihin gerçeğini bile yadsımaya varır:

> "Öyleyse ... bir şeyin *belirdiğini*, bir şeyin *üretildiğini* söylemek doğru değildir: evrende olduğu gibi uygarlıkta da, her şey ezelden beri vardı, hareket etmekteydi. Bu, *toplumsal ekonominin tümü için geçerlidir."*[190]

Güneşin altında asla yeni olan hiçbir şey yoktur: tarih bir tek çizgiyle çizilmiştir.

Bu arada şuna da işaret edelim ki, cizvitlere ve ilahiyatçılara karşı her an -vicdan adınaatıp tutmaya o kadar hazır olan Proudhon, (kendi) "devrim sistemini", "tanrı esini sistemine" karşı çıkartan Proudhon, proletaryanın devrimci örgütünün korkuttuğu Proudhon, ve -bugün onun öğretilileri sosyal-demokratların da yaptıkları gibieylem karşısında paniğe kapılıp, işçilerin partisini bir "kilise"ye benzeten Proudhon da, savaşım verdiğini

sandığı ruhban sınıfı ideolojisinin kurbanıdır. Kendini dünyanın ve tarihin ölçüsü sanan papaz yiyicisi burjuvanın “vicdanı”, belli-belirsiz bir şekilde laikleşmiş, antikçağ tanrısından hiç de başka bir şey değildir. Prudonculuk, kökünde *idealisttir.*

Marx, en etkili yapıtlarından biri *Felsefenin Sefaletinde,* Proudhon’a çok sert bir darbe indirir. Özellikle şunları yazar:

> “Bay Proudhon ile birlikte kabullenelim ki, gerçek tarih, yani zaman sırasına göre olan tarih, düşüncelerin, kategorilerin ortaya koymuş bulundukları tarihsel sıralanmadır. [sayfa 248]
>
> “Her ilke, kendisini içinde ortaya koyacağı kendi öz yüzyılına sahip olmuştur.” Otorite ilkesi, örneğin, 11. yüzyıla sahipti, tıpkı bireycilik ilkesinin 18. yüzyıla sahip olması gibi. Mantıksal sıralanmaya göre ise, ilke yüzyıla değil, yüzyıl ilkeye aitti. Başka bir deyişle, ilkeyi yapan tarih değil, tarihi yapan ilkeydi. Bunun sonucu, tarihi olduğu kadar ilkeyi de kurtarmak için, kendi kendimize belirli bir ilkenin herhangi bir başkasında değil de, neden 11. ya da 18. yüzyılda ortaya çıktığını sorduğumuzda, zorunlu olarak, insanların 11. yüzyılda nasıl olduklarını, 18. yüzyılda nasıl olduklarını, bu yüzyıllardaki gereksinmelerinin, üretici güçlerinin, üretim biçimlerinin, üretimlerinin, hammaddelerinin neler olduklarını kısacası, bu varolma koşullarının ortaya çıkardığı insanlararası ilişkilerin neler olduklarını inceden inceye incelemek zorunda kalıyoruz. Bütün bu sorunların altından kalkmak demek, her yüzyıl

için insanların gerçek, sıradan tarihini yazmak ve bu insanları kendi dramlarının hem yazarları ve hem de oyuncuları olarak sunmaktan başka nedir? Ama insanları kendi tarihlerinin oyuncuları ve yazarları olarak sunduğunuz anda, -dolambaçlı yoldangerçek başlangıç noktasına ulaşırsınız, çünkü daha baştan sözünü etmiş olduğunuz o ölümsüz ilkeleri bırakmış bulunuyorsunuz."[191]

Marx'ın, Proudhon'a karşı yaptığı bu eleştiri, a, *b, c, d* bölümlerinde belirttiğimiz idealizmin bütün biçimleri için geçerlidir. Bu durumların her birinde, gerçek, tersine çevrilmiştir, o şekilde ki, fikirlerin somut açıklaması anlaşılmaz bir hal alır. Şeyleri yeniden doğru doğrultusuna yerleştirerek, toplumsal fikirlerin tarihin maddi nesnel gelişmesinin yansısı olduğunu gösteren ancak diyalektik materyalizmdir. İdeolojiler bilimini kuran yalnız diyalektik materyalizmdir. İdealizm, fikirleri bildirir, ilan eder, onlara geçit yaptırır, "aşağılık" materyalizmi, onları yadsımakla suçlar (göreceğimiz gibi, bu da yanlıştır); ama gerçekte idealizm, fikirleri ne kadar az anlıyorsa onlardan o kadar çok sözediyor; fikirlerden her şeyi açıklamalarını ister, ama fikirler onun için [sayfa 249] açıklanmaz olarak kalır.

III. MATERYALİST DİYALEKTİK TEZ

"Doğanın, varlığın, maddi alemin ilk veri, oysa bilincin, düşüncenin ikincil veri, türev olduğu doğru ise, maddi dünyanın, insanların bilincinden bağımsız olarak varolan nesnel gerçeklik olduğu, oysa bilincin

bu nesnel gerçekliğin bir yansısı olduğu doğru ise, bundan çıkan sonuca göre, toplumun maddi yaşamı, toplumun varlığı da, aynı şekilde ilk veridir, buna karşılık, toplumun manevi yaşamı, ikincil bir veri, bir türevdir; toplumun maddi yaşamı, insanların iradesinden bağımsız olarak bulunan nesnel bir gerçekliktir, oysa toplumun manevi yaşamı bu nesnel gerçekliğin bir yansısı, varlığın bir yansısıdır."[192] Toplumun manevi yaşamının, toplumun maddi yaşamını yansıttığı tezi, böylece, bu kitabin ikinci bölümünde (özellikle 10. derste) açıklanan felsefi materyalizmin doğrudan doğruya bir sonucudur.

a) *Toplumun maddi yaşamı, yalnız tek tek bireylerin bilincinden değil, genel olarak, insan bilincinden ve iradesinden bağımsız olarak varolan bir nesnel gerçektir.*

İşte bazı idealist düşünürlerin, onun yasalarını anlamadıkları için alınyazısı dedikleri, bu bilinçten bağımsız olan nesnel gerçektir. Varoluşçular *(existentialistes)* aynı şeyi muhafaza ederek, onun sözcüklerini yeni-lemişlerdir; varoluşçular, "dünyaya-atılmışadam"dan, "durum içindeki" insandan sözederler. Bu kitabın *tarihsel materyalizme* ayrılmış olan 4. bölümünde, bu durumun bir giz olmadığını ve bilimsel olarak incelenebileceğini göreceğiz.

Birkaç örnek, *bilinçten bağımsız* bu nesnel gerçeğin ne olduğunu anlamamıza yardım edecektir.

Feodal düzende, Avrupa'nın genç burjuvazisi, büyük [sayfa 250] manü-faktürlerin yapımına başladığı zaman, o dönemde hayırhahlığını takdir ettiği krallık iktidarına (krallık yeni doğmakta olan manüfaktürleri isteklen-diriyordu) karşı, aralarına katılmayı düşlediği soylular sınıfına karşı bir devrimle sonuçlanmak zorunda olan bu "yeniliğin" toplumsal sonuçlarından habersizdi!

Rus kapitalistleri, çarlar Rusyası'nda büyük modern sanayiyi kurdukları zaman sosyalist devrimin gelecekteki zaferi için koşulları hazırladıklarının bilincinde değillerdi.

Stalin'in *Anarşizm mi? Sosyalizm mi?* adlı kitabında sözünü ettiği kunduracı, *Adelhanov'un* ayakkabı fabrikasında işe girdiği zaman, geçici olduğunu sandığı bu kararının, uzak gelecekteki sonucunun, kendisinin sosyalist fikirlere bağlanışı olacağından[193] habersizdi.

Amerikan emperyalistleri ve onların peşinden giden [sayfa 251] batılı kapitalistler, 1947'de Marshall planı temeli üzerinde, "SSCB'yi, Çin'i ve Avrupa halk demokrasisi ülkelerini ekonomik bir ablukayla boğabilecekleri™ sanmışlardır. Gerçekte ise, boğulmak şöyle dursun, yeni dünya pazarı sağlamlaşmış oldu."[8]

İşte binlerce romancının şişirip durdukları "alınyazısı" budur. En ivedi çıkarların karşılanması için savaşım, az ya da çok uzun bir süre sonunda, bu savaşıma girişmiş olanların iradesinden bağımsız olan toplumsal sonuçlara neden olur. Ayrıca bu en yakın çıkarlar, mademki, belli bir anda, şu ya da bu

toplumun, şu ya da bu sınıfın nesnel durumuna bir yanıt verirler, hiç de keyfi çıkarlar değillerdir. Burada, Marx tarafından, tarihsel materyalizmin, şu şekilde ifade edilen, temel bir önermesi vardır:

> “Varlıklarının toplumsal üretiminde, insanlar, aralarında, *zorunlu, kendi iradelerine bağlı olmayan belirli ilişkiler* kurarlar; bu üretim ilişkileri, onların maddi üretici güçlerinin belirli bir gelişme derecesine tekabül eder.”[9] Örneğin, kapitalist üretim ilişkileri, insanlar tarafından seçil-

ama para artırmanın çok güç bir iş olduğunu görür, çünkü kazandığı, geçimine ancak yetmektedir. Üstelik, özel bir işlik açmanın öyle pek çekici olmadığını da görür: bina ve eklentileri için ödemek zorunda olduğu kira, alıcıların kaprisleri, para darlığı, büyük ayakkabı fabrikatörlerinin rekabeti ve benzer dertler özel zanaatçının kafasını kurcalayan sıkıntılar işte bunlardır. Öte yandan, proletarya, böyle endişelerden nispeten kurtulmuştur; alıcılarla veya bina ve eklentilerinin kirasını ödeme zorunluğuyla kendini sıkıntıya sokmamaktadır. Her sabah fabrikaya gider, akşamleyin de “sakin kafayla” evine döner ve cumartesi günleri aynı sükunetle “ücretini” cebine atar. Burada, ilk kez ayakkabıcımızın küçük-burjuva hayalleri dağılır; burada, ilk kez, onun ruhunda proleter özlemler uyanır.

“Zaman geçer, ve ayakkabıcımız görür ki, parası en. temel gereksinmelerini bile karşılama-ya yetmemektedir, ve ücretlerdeki bir artışa müthiş ihtiyacı vardır. Aynı zamanda, işçi arkadaşlarının sendikalar ve grevlerden söz ettiğini duyar. Ayakkabıcımız, bu noktada, koşullarını iyileştirmek için, kendine bir işlik açmanın değil, patronlarla savaşmanın gerekli olduğunu anlar. Sendikaya katılır, grev hareketine girer ve kısa sürede sosyalist düşüncelerle dolar. ...

“Böylece, *uzun vadede*, ayakkabıcının maddi koşullarındaki bir değişikliği, bilincindeki bir değişiklik izlemiştir: önce maddi koşulları değişmiş ve bir süre sonra da, buna uygun olarak, bilinci değişmiştir.

“Sınıflar hakkında ve bir bütün olarak toplum hakkında da aynı şey söylenebilir.” (J. Stalin, *Anarşizm mi? Sosyalizm mi?*, s. 30-31).

8 Bkz: J. Stalin, “SSCB’de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları”, *Son Yazılar, 1950-1953*, s. 89.

9 Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, “Önsöz”, s. 23. (italikler bizim, -*G.B.M.* C.) miş değildi. Feodal toplumun bağrında üretici güçlerin gelişmesi, insanlar istesinler istemesinler, zorunlu olarak başka üretim ilişkilerinin değil de kapitalist üretim ilişkilerinin şekillenmesine götürür. Bunun içindir ki, her yeni kuşak, kendisi için yapılmış, hazırlanmış koşullardan hareket [sayfa 252] etmek zorundadır. O zaman bu, “alınyazısı” olmuyor mu? Hayır, çünkü -göreceğimiz gibinesnel üretim ilişkilerinin bilimsel olarak incelenmesi, onların niteliğinin anlaşılmasına, evrimlerinin önceden bilinmesine ve bu evrimin hızlandırılmasına olanak sağlar.

Her an, idealistlerin yaptıkları biçimde ruhun “bağımsızlığı”nı neden olarak ileri sürmek, *onlar hakkında hiçbir şey* bilinmediği zamanda bile, kendilerini öncelikle ruha kabul ettiren nesnel koşulları bilmezlikten gelmek demektir. Başka bir şey değil. Çünkü idealist düşünürün kötü kaderi şudur: idealist düşünür, bilincin varolmasını ve işlenmesini sağlayan nesnel koşullar üstünde hiç durmadan kendi bilincinden hareket ettiği için, bilincin

kendi kendine yeterli olduğunu sanır. Bu, materyalizmin savaşım verdiği yanılsamadır.

Bunu söyledikten sonra, şimdi burada önemli bir pratik vargıyı ortaya koyduğumuza ilişkin gözlemler çıkarmamız gerekir. Tarihte çok büyük maddi değişikliklerin, değişmeye katılmış olanlar ya da ona neden olmuş olanlar, bu değişmenin sonuçlarının bilincinde olmadıkları, bu değişmeyi istemedikleri halde oluştuklarını gösterdik. O halde, bir ülkede, ancak *bütün* emekçiler devrimci teoriye kazanılmış oldukları *takdirde,* sosyalist devrimin olabileceğini öne sürmek yanlıştır. Ekim 1917'de, devrimi kendi elleriyle yapmış olan milyonlarca insan, Lenin kadar ve devrimin bilimsel öncüleri kadar, geleceği görmüyorlardı. Ama tarih içindeki görevlerini yerine getirirlerken, kendi öz bilinçlerinin değişmesine, Marx'ın bilimsel olarak önceden gördüğü yeni insanın başarısına çalışıyorlardı.

b) *Toplumun manevi yaşamı, toplumun nesnel gerçeğinin bir yansısıdır.*

Toplumsal ilişkileri keyfi olarak belirleyen, insanların iradesi değildir demiştik. Daha çok, üyeleri oldukları toplumun maddi gerçeği tarafından koşullandırılan, insanların [sayfa 253] bilincidir.

Oysa bu toplum -bu kitabın 4. bölümünde bu konuya daha uzun boylu değineceğizbir tansıktan doğmamıştır: toplum, insanlara, doğaya karşı başarılı bir savaşım sağlamak üzere şekillenmiş ilişkilerin tümüdür; bu

ilişkiler, *zorunlu olarak*, insanların emrinde bulunan, yararlandıkları ve kendilerini uydurmak zorunda oldukları üretici güçlerin evrim düzeyiyle koşullandırılmışlardır (onbin yıl önce insanlar arasındaki ilişkiler, büyük sanayinin yarattığı ilişkiler olamazdı).

Toplumsal fikirlerin ne bakımdan toplumun bir *yansısı* olduğunu anlamak istediğimiz zaman, işte bu çok karmaşık olan tümü (ilişkiler tümünü) dikkate almamız gerekir.

> "Tarih gösteriyor ki, eğer insanlar, farklı zamanlarda, farklı düşünceler ve isteklerle doluyorlarsa, bunun nedeni, insanların, gereksinmelerini karşılamak için doğayla, değişik zamanlarda, değişik yollarla savaşmaları ve buna uygun olarak da iktisadi ilişkilerinin farklı biçimlere bürünmesidir. Bir zamanlar, insanlar, doğayla, ilkel komünizm temeli üzerinde, kolektif olarak savaşırlardı; o zamanlar, onların mülkiyeti, komünist mülkiyetti, ve bu yüzden, o zamanlar, 'benim' ile 'senin' arasında hemen hemen hiçbir ayrım gözetilmiyordu, bilinçleri komünist nitelik taşıyordu. Öyle bir zaman geldi ki, 'benim' ile 'senin' arasındaki ayrım, üretim sürecinin içine işledi ve mülkiyet, özel, bireyci bir niteliğe büründü. Bu yüzden de insanın bilinci, özel mülkiyet duygularıyla doldu. Ondan sonra da üretimin tekrar toplumsal bir nitelik kazandığı ve dolayısıyla, mülkiyetin de yakında toplumsal bir nitelik kazanacağı yeni bir dönem, içinde bulunduğumuz dönem geldi ve işte tam bunun içindir ki, insanların bilinci yavaş yavaş sosyalizm ile doluyor."[194]

Kaba materyalizmin yanılgısı ortaya çıkıyor. Kaba materyalizm, beyinsiz düşünce olmadığını saptayarak, bundan, toplumsal fikirlerin salt organik bir belirlenmesi olduğu sonucunu çıkarır: bir bireyin organizmasını değiştirin, onun [sayfa 254] siyasal fikirlerini de değiştirirsiniz!

Felsefi materyalizm, elbette ki, beynin, düşüncenin organı olduğu gerçeğini saptar. Ama beynin kendisi de, insanların varolmasını hazırlayan nesnel koşullardan ayrılamaz: Bu beyin, toplumsal bir varlığın beynidir. Marx'ın yazdığı gibi, insan kendi gerçeği içinde, "toplumsal ilişkiler bütünü".[195] Demek ki, "toplumsal ilişkilerin tümü", hep birlikte, düşünen beyin içinde yansır (ister birey bundan habersiz olsun, ister şu üniversite filozofu bunu hiçbir zaman düşünmemiş bulunsun, bunlar bu olguyu değiştiremez).

Yansı olarak ideolojinin en belirgin örneklerinden birini, bize din sağlar. Tanrıbilimcilerin örneğine uyarak idealistler bütün insanların tanrı fikrini kendi kendilerine bulduklarını, ve bu fikrin insanlığın başlangıcından beri varolduğunu ve insanlık sürdükçe süreceğini öğretirler. Gerçekten, tanrı fikri insanların eski toplumlardaki nesnel durumunun bir sonucudur.

Engels'in formülüne göre din, insanın sınırlı anlayışlarından doğmuştur. Ne bakımdan sınırlı anlayışlar? Bir yandan, ilkel insanın düşman ve anlaşılmaz bir doğa karşısındaki hemen hemen tüm güçsüzlüğüyle; öte yandan anlamadıkları ve kendilerine üstün bir iradenin ifadesi gibi görünen bir topluma körükörüne bağımlılıklarıyla sınırlı. Böylece açıklanamaz ve her şeye gücü yeten varlıklar, doğanın ve toplumun

efendileri olan tanrılar, insanın doğa ve toplum karşısındaki nesnel güçsüzlüğünün öznel yansısı oldular.

Doğa bilimlerindeki ve toplum bilimlerindeki ilerleme, dinsel inançların yanılsamalı niteliğini ortaya koyacaktı (tanrılara inançlar, sonra, soyutlama yoluyla bir tek tanrıya inanç). Bununla birlikte, insanın insan tarafından sömürüsü varoldukça, mutluluk ve mutsuzluk dağıtan insanüstü bir varlığa inancın nesnel koşulları da varoluyorlar. "İnsan öneriyor, tanrı dağıtıyor, veriyor": Eski Rusya'nın yoksulluk altında ezilen ve geleceğinden umutsuz köylüsü, kaderini, [sayfa 255] tanrısallığın ellerine emanet ediyordu. Sosyalist devrim, topluluğa, üretici güçlere egemen olma yeteneğini verirken, aynı zamanda, insanlara da doğa üzerindeki yetilerini giderek daha hızla artırarak, doğayı, bilimsel bir biçimde yönetmek olanağını verdi. O zaman, insanların bilincinden başka nesnel koşulların doğurmuş oldukları ve sürdürdükleri dinsel aldatmacaların yavaş yavaş silinmesi için nesnel koşullar yaratılmış oldu.

Aynı şekilde ahlaki fikirler de nesnel toplumsal ilişkilerin bir

yansısı, toplumsal pratiğin bir yansısıdırlar. İdealistler, ahlakta, ortam koşullarından mutlak olarak bağımsız bir *sonsuz ilkeler birliği* görüyorlar: bu ilkeler bize tanrıdan gelirler, ya da yanılmaz "bilinç", bize, bu ilkeleri yüklemiş, kabul ettirmiştir. Ama, örneğin "asla çalmayacaksın" buyruğunun ancak özel mülkiyetin ortaya çıkışıyla varlık ve anlam kazandığını dikkate almak yeter. Geleceğin sınıfsız toplumunda hırsızlık kavramı, gerçeğe dayanan tüm temelini yitirecektir, çünkü servetler öylesine bol olacaktır ki,

çalmak için bir neden kalmayacaktır. Peki o zaman sonsuz ahlaktan nasıl sözedilebilir? Ahlak toplumla değişir, toplum tarafından değişikliğe uğratılır. Bunun içindir ki, toplum, sınıf savaşımıyla evrim göstermekte olduğuna göre, egemen sınıfın ahlakı ile sömürülen sınıfın ahlakı arasında savaşım vardır; birincisi tutucu ya da gerici zihniyettedir, öteki ise az ya da çok, devrimcidir. Ama egemen sınıfın elinde, uzun yıllar boyunca, kendi fikirlerini kabul ettirmek için güçlü araçlar bulunduğundan, milyonlarca insan, egemen sınıfın ahlakını hiç tartışmadan biricik ahlak olarak kabul eder. Ayrıca zaten, egemen sınıfın üyelerinin kendileri de aldatmacaların kurbanıdırlar.

Bunu bir örnekle açıklayalım. 18. yüzyılın devrimci burjuvazisi, saldırısını, sonsuz Özgürlük, Akıl, Adalet adına, feodaliteye karşı yöneltti. Kendi devrimci sınıf çıkarlarını genellikle insanlığın çıkarlarıyla özdeşleştiriyordu. Bunu içtenlikle yapıyordu. Ama burjuva devrimin zaferi, sözcüklere, gerçek anlamlarını, tarihsel anlamlarını verdi. Devrimin [sayfa 256] zaferi gösterdi ki, bu evrensel ahlaki fikirler, bir sınıfa özgü çıkarların ifadesiydi. Özgürlük mü? Evet, burjuvaziye, kendi sınıf yararları için üretim yapmak ve ticaret yapmak özgürlüğü; siyasal iktidarı kendisi için alıkoymak özgürlüğü, vb.. Ama, devrimi, özgürlük bayrağı altında yapmış olan bu burjuvazi, proletaryaya, sendikalar kurmak, grev yoluyla savaşım vermek vb. özgürlüğü reddediyordu. Burjuvazi, sonsuz ahlak adına Babeufü giyotine gönderdi, çünkü o, gerçekte, burjuva mülkiyetini ortadan kaldırmak istiyordu.

Engels şöyle yazıyordu:

> “Bugün, bu us egemenliğinin, burjuvazinin idealize edilmiş egemenliğinden başka bir şey olmadığını; o zaman ilan edilmiş bulunduğu biçimiyle ölümsüz adaletin, ... burjuva adaletinde bulunduğunu... biliyoruz.”[12] Bu, *hiçbir zaman evrensel* bir ahlak olmayacaktır demek

midir? Hiç de değil. Ahlak, böyle bir ahlakı fiilen gerçek kılacak olan toplumsal koşullar nesnel olarak gerçekleşeceği zaman, bütün insanlar için aynı ahlak olacaktır, yani dünya çapında insanlar arasındaki bütün çıkar ayrılıkları geri gelmemek üzere yok edildiği, *bütün sınıflar ortadan kalktığı* zaman. O halde, evrensel, yani tamamıyla insancıl olan bir ahlakın zaferine nesnel olarak yolaçan, idealistlerin ucuz tekerlemeleri değil, proletaryanın burjuvaziye karşı (ve sözde evrensel ahlakına karşı) devrimci savaşımıdır. Bu evrensel ahlak, bugün bizim için akılalmaz bir şey midir? Hayır, bu ahlakın, kardeşçe dayanışma ilkeleri, kapitalist toplum içinde de, proletaryanın, *devrimci sınıfın ahlakında* ilk gerçekleşmelerini bulurlar. Ve elbette ki, sosyalist devrimin zafere ulaşmış olduğu ülkelerde, haydi haydi bulurlar. Gerçekten de, burjuvazi, feodaliteyi tasfiye ederek, bir sömürünün yerine başka bir sömürü koyduğu halde, proletarya, kapitalizmi parçalayarak, insanın insan tarafından tüm sömürüsünü ortadan kaldırır.

Uzlaşmaz sınıf karşıtlıklarının ortadan kaldırılışı, [sayfa 257] evrensel sosyalist ahlakın açılıp gelişmesini hazırlar, devrimci proletaryanın sınıf ahlakı bunun ilk biçimini teşkil eder.[13]

Görüyoruz ki, tarih boyunca, ahlaki fikirlerin karşıtlığı, daha genel olarak ideolojilerin karşıtlığı, varolan toplumsal sınıfların çıkarlarının karşıtlığını yansıtır. Toplumsal ve siyasal, ideolojilerin neden evrim gösterdikleri bu şekilde anlaşılabilir. Örneğin, eğer burjuvazi, Fransa'da yüzaltmış yılda, ahlaki evrensellikten ("bütün insanlar kardeştir") faşist ırkçılığa (musevilere karşı nefret, Kuzey Afrikalı emekçilerin kovulması vb.) geçmişse, bu, sınıfın maddi evrimiyle açıklanır. Burjuvazi, devrimciyken, bütün insanlar adına konuşabileceğini sanıyordu. O da kendi egemenliğinde kendini tehdit altında görünce, kendi egemenliğini düzmece bir kan hukuku ile haklı gösteriyor. Eskiden de feodaller böyle yapıyordu!

c) *Yeni toplumsal ve siyasal fikirler ve teoriler nasıl ortaya çıkar?*

İdealizme göre fikirler, insanların kafasında nedenleri bilin-

[12] Friedrich Engels, "Anti-Dühring İçin Elyazmaları", *Anti-Dühring*, s. 480.

[13] Bkz: V. İ. Lenin, "Gençlik Birliklerinin Görevleri", *Gençlik Üzerine,* Sol Yayınları, Ankara 1993, s. 216 ve devamı.

meksizin ve onların varolma koşullarından bağımsız olarak ortaya çıkarlar. Ama o zaman idealizmin yanıtlayamayacağı bir soru konuyor ortaya: neden şu fikir antikçağda değil de zamanımızda ortaya çıktı!

Fikirleri hiçbir zaman onların nesnel temellerinden ayırmayan diyalektik materyalizm, yeni fikirlerin sihirli bir işlemle ortaya çıktıklarını düşünmez. Yeni fikirler, toplum içinde gelişmiş olan nesnel bir *çelişkinin* çözülmesi olarak ortaya çıkarlar. Gerçekten, biliyoruz ki, bütün değişikliğin devindiricisi, çelişkidir (beşinci derse bakınız). Belirli bir toplumun bağrında çelişkilerin gelişmesi, bu çelişkiler keskinleştikleri zaman, onları çözmek görevini ortaya koyar. O zaman, yeni fikirler, bu çelişkilerin çözülmesi yolundaki çabalar şeklinde belirirler.

Feodal topluma özgü çelişkilerin gelişmesidir [sayfa 258] ki eskimiş üretim ilişkileri ile yeni üretici güçlerin birbiriyle anlaşmazlığı-, yükselen sınıfta devrimci fikirleri yaratmıştır; o zaman yüzlerce toplumsal ve siyasal dönüşüm planının ortaya çıkıverdiği görüldü. Buna benzer bir süreç, kapitalist toplumda da oluştu: milyonlarca erkek, kadın ve çocuğun acısını çektiği çelişkileri çözmek üzere sosyalist fikirler doğdu.

Büyük yenilikçileri ayıran, çağdaşlarının bilincinde az ya da çok bulanık bir şekilde yeralan, toplumun nesnel çelişkilerinin yansısı olan sorunları çözmekteki yetenekleridir:

> "... insanlık, kendi önüne, ancak çözüme bağlayabileceği sorunları koyar, çünkü yakından bakıldığında, her zaman görülecektir ki, sorunun kendisi, ancak onu çözüme bağlayacak olan maddi koşulların mevcut olduğu ya da gelişmekte bulunduğu yerde ortaya çıkar."[196]

Diyalektik materyalizme katılmamış bir kimse için anlaşılmaz olan bu tümce şöyle açıklanır: “Sorun” diyen, çözülecek “çelişki” der. Ama çelişki, eski ile yeni arasında bir savaşım değil de nedir? O halde eğer bir çelişki beliriyorsa, bu demektir ki, yeni, daha önceden orada vardır, tohum halinde de, kısmen de olsa, yeni, *daha önceden oradadır.* Örnek: feodal toplum, ancak kendi bağrında, daha sonra kendisini yıkacak olan karşıt güçlerin (sanayi, burjuvazi) işlemeye başladıkları gün suçlanabildi. Sorunun çözümü, yolunu aramakta olan bu yeninin zaferi oldu.

d) *Kalıntılar sorunu.*

Bu derste açıkladığımız anlayış, fikirler tarihinin önemli bir özelliğini aydınlatmaya olanak sağlar: kalıntılar sorunu.

Bir fikir, onun varlığını oluşturan nesnel koşullar kaybolduğu halde varlığını sürdürdüğü zaman *kalıntı* vardır.

Felsefi materyalizmin temel tezlerinden biri, bilincin, maddi gerçekten (doğa ve toplum) sonra geldiğidir. Bilinç, nesnel duruma göre, daha *geri kalmıştır.* Bunun içindir ki, [sayfa 259] Stalin’in sözünü ettiği eski kunduracı[197], *nesnel* olarak bir proleter yaşamı sürdürür, ama bir zaman için, bir küçük-burjuva *bilincini* korur.

Aynı şekilde, maddi temelin değişmekte olduğu bir toplumda, insanlar, ancak belli bir gecikmeyle bu değişikliklerin bilincine erişirler. Bu

değişiklikler ortaya çıktıklarında, o zaman, geçmişten saklamış oldukları eski fikir cephaneliğinde çözümler ararlar. Kalıntılar (eski nesnel koşullarda doğmuş olan fikirler) yeni nesnel koşullara uyan yeni fikirlere engel olurlar. Örnek: kapitalizmin, en başta sanayi burjuvazisinin sömürdüğü proleterler, zanaatçılığa ütopik şekilde bir dönüşle, yoksulluklarına bir çözüm arıyorlardı: onun için de makineleri tahrip ediyorlardı.

Ama kalıntılar, nesnel çelişkiler geliştiği ölçüde, önüne geçilmez bir şekilde gerilemek zorundadırlar: o zaman, geçmişe dönüş gittikçe daha olanaksız görülürken, yeni fikirler, yalnız yükselmekte olan nesnel güçlere uyabilen yeni fikirler kuvvetlenir. Geçmiş, bilinçlerde uzanır gider, ta ki içinde bulunulan durum yeninin bulunmasını gerektirecek ölçüde dayanılmaz bir durum alıncaya kadar; işte o zaman üstün gelen, kazanan, gelecektir.

IV. VARGI

Bu dersin başlığının doğruluğu anlaşılıyor. Toplumların manevi yaşamını anlamak için onların maddi yaşamından yola çıkmak gerekir.

Buradan büyük pratik kapsamı olan birkaç sonuç çıkaracağız.

1. Belli bir dönemde çözülebilir sorunlar, yalnız toplumun gerçek gereksinmelerinin koyduğu sorunlardır. Onun için marksistler, eylemlerini, belli bir dönemde nesnel koşulların derinlemesine incelenmesi üzerine kurarlar; onun içindir ki, bu eylem verimlidir. Böylece marksistler, toplumsal olayların, özellikle iktisadi olayların maddi niteliğini [sayfa 260] yadsıyarak sosyalizmi mistik bir hale getiren Blum'un idealizmine karşı çıkarlar; olayların maddi niteliği yadsındığı andan itibaren, her eylem, başarısızlığa mahkum edilmiş demektir.

2. Emekçilerle ilişkilerinde, devrimci militan, hiçbir zaman onların düşündükleri ile yetinmemelidir. Fikirler başka bir şeydir, maddi koşullar başka bir şey. Şu ya da bu proleter, haberi olmaksızın, burjuvazinin ideolojik baskısına uğrayarak tutucu fikirlere sahip olabilir. Bu şaşılacak bir şey midir? Hayır, çünkü, egemen sınıf, bir yandan emekçileri sömürürken, aynı zamanda, emekçileri en iyinin böyle olduğuna inandırmak için her çareyi kullanır. (Okulda öğretilen resmi ahlak, sınıf savaşımını değil, varolan durumun sessiz sedasız kabulünü över). O halde, bu proleteri

suçlamamak gerekir: onun yanlış fikirleri burjuvazinin hüküm sürdüğü bir toplumun nesnel gerçeğini ifade eder. Dahası var! Emekçilerin paylaştıkları görüşlerin çeşitliliğinin de ötesinde, nesnel koşulların materyalistçe tahlili yolunu tutan devrimci, *çıkar ortaklığını* ortaya koyacak, aydınlatacaktır. *Eylem birliği* böylece kurulmuş olur: eylem birliği olanaklıdır, çünkü, son tahlilde, sınıf savaşımının koşullarını belirleyen fikirler değildir, sınıf savaşımının koşulları, fikirleri belirler. İşte bunun içindir ki, 1936'da, Maurice Thorez, katolik emekçilere hitabederken, onlara: Siz de biz komünistler gibi emekçisiniz. "Halkımızın ve ülkemizin iyiliği için ortak savaşımda birleşelim." diyordu.[198]

3. Fikirlerin değişmesinin, maddi bir temeli olduğunu bu derste gösterdik. Bu, emekçilerin devrimci eğitimleri bakımından büyük bir önem taşır: devrimci fikirlerin nüfuz etmesi, ancak yaşamın somut görevleriyle bağlantı halinde, şantiyedeki atölyedeki, bürodaki *savaşım içinde ve savaşım yoluyla* olabilir. Emekçilerin bilincinde (nesnel yansı) kesin değişiklikleri olanaklı kılan, toplumsal savaşımdır (nesnel koşuldur). Böylece, henüz devrimci olmayan emekçiler, toplumun nesnel çelişkilerini çözmek için birleşik savaşımda *deneyim kazanırlar.* Onlar da sıraları gelince devrimci olurlar.

YOKLAMA SORULARI

1. Kesin birkaç örnekle toplumsal fikirlerin, nasıl toplumların nesnel maddi gelişmelerinin yansısı olduklarını gösteriniz.

2. Burjuvazinin, toplumsal fikirlerin, toplumsal teorilerin, siyasal görüşlerin, siyasal kurumların gerçek kökenini gizlemekte neden çıkarı vardır?

3. Marx'ın 254. sayfada geçen şu sözünü nasıl anlamak gerekir: “Varlıklarının toplumsal üretiminde, insanlar, aralarında, zorunlu, kendi iradelerine bağlı olmayan belirli ilişkiler kurarlar.”

4. Stalin'in Anarşizm mi? Sosyalizm mi? adlı kitabında sözünü ettiği kunduracınınkine benzer bir deneyiminiz var mı?

5. Bir ya da birkaç örnekle, emekçilerin bilinçlerinin savaşım içinde nasıl değiştiğini gösteriniz. [sayfa 261]

ONÜÇÜNCÜ DERS TOPLUMSAL YAŞAMDA FİKİRLERİN ROLÜ VE ÖNEMİ

I . Bir örnek.

II . Kaba materyalizmin yanılgısı.

III . Diyalektik materyalist tez.

a) Fikirlerin maddi kökeni, onların gücünü oluşturur.

b) Eski fikirler ve yeni fikirler.

c) Yeni fikirlerin örgütlendirici, harekete getirici ve değiştirici bir etkisi vardır.

IV . Vargı.

I. BİR ÖRNEK

Çok yaygın bir önyargı vardır ki, marksist materyalizmin fikirlere kayıtsız olduğunu, fikirlere hiçbir önem ve rol tanımadığını sanır.

Bu ders, hiç de böyle olmadığını, tersine, marksistlerin, fikirleri ve teorileri tamamıyla ciddiye aldıklarını gösterecektir. Bunun kanıtı, bizzat Marx tarafından verilmiştir: eğer o, fikirlerin bütün gücünü reddetmiş olsaydı, yaşamını, *yalnız devrimci teorinin hazırlanmasına ve yayılmasına*

adar mıydı? Bunun kanıtı, en çetin anlarda savaşımın ilk örneklerini kendileri veren, gerektiğinde, *sosyalizmin büyük ülkülerinin zaferi* için yaşamlarını kahramanca feda eden Marx'ın öğretilileri tarafından verilmiştir.

Geçen dersimizde girişini yaptığımız örneği ele alalım: [sayfa 263] savaşların "insanların bilincinde" doğdukları ve onun için de savaşı ortadan kaldırmak için kafaların barışçı bir düşünceyle değiştirilmesinin yeterli olduğu yolunda UNESCO tarafından yayılan fikir. Savaşın -ve bunun sonucu olarak savaş fikirlerininkökeni, toplumların maddi gerçeğinde olduğu için, UNESCO'nun bu tezinin materyalist bir sınava dayanamadığını gördük.

Oysa UNESCO'nun tezi yanlış olmakla birlikte, büyük bir *önem* taşır. Pratik olarak *rolü* çok açık-seçiktir: savaşla savaşmak görünüşü altında, bu idealist tez, savaşın gerçek nedenlerinin araştırılması çabalarını yolundan saptırıyor. Genel anlamıyla "insanların bilincini" (savaşın kaynağı olarak) işin içine sokan bu kurnaz idealizm, gerçek suçluların sorumluluklarını, emperyalistlerin gerçek sorumluluklarını gizliyor. Bu idealizm iyi laf ediyor, ama savaş güçlerine yardım ederek barış güçlerine kötülük ediyor. Gerçekten "kafaları barışçıllaştıranlar", savaşın nesnel nedenlerini bir idealizm örtüsü altında insanların gözlerinden saklayanlar değil, bu nedenleri tahlil eden, emperyalist saldırganları ele veren materyalistlerdir.

Onun içindir ki, marksizm, fikirlerin gücüne önem vermemekten tamamen uzaktır.

“... toplumun manevi yaşamı, onun maddi yaşamının koşullarının bir yansısıdır dedik. Ama bu toplumsal fikir ve teorilerin, bu siyasal görüş ve kurumların *önemine,* bunların tarihteki *rollerine* gelince, tarihsel materyalizm, onları yadsımak şöyle dursun, tam tersine, onların toplumsal yaşamdaki, toplumun tarihindeki rollerini ve büyük önemlerini özellikle belirtir.”[17] Marksist felsefe *materyalist* olarak toplumsal fikirlerin kökenini, toplumların maddi yaşamında bulur. *Diyalektik* olarak onların nesnel önemini gösterir ve doğru rollerini belirler: onüçüncü dersimizin konusu budur. [sayfa 264]

II. KABA MATERYALİZMİN YANILGISI Marksizmi, fikirleri önemsememekle eleştirenler, bilerek ya

[17] Stalin, *Leninizm'in Sorunları, s.* 665.

da bilmeyerek, onu, kendisinin hiç ilişiği olmadığı bir suçla suçluyorlar. Aslında kaba materyalizmin suçu olan bir şeyi, ona yüklüyorlar. Fikirlerin önemini reddetmek; bu, diyalektik materyalizmin her zaman savaştığı, *bilime-karşı* bir tutumdur.

“Bir sarayda başka türlü düşünülür, bir kulübede başka türlü.” Feuerbach’ın bu formülü, dar düşünceli, açıklıktan uzak bir formüldür. Gerçekten de, o, bireyin bilincini belirleyen koşullar arasında *varolan ideolojilerin* de kesin olarak yeraldığını unutuyor. Öyle ki, kulübede oturan bir kimse, pekala bir prensin kendini beğenmişliğine sahip olabilir! İşçi, küçük-burjuvaların kendini beğenmişliklerine sahip olabilir. *Eğer sosyalist*

fikirlerin daha önceden toplum içinde bir varlıkları ve bir rolleri olmasaydı, Stalin'in sözünü ettiği Gürcistanlı kunduracı[199], bu sosyalist fikirlere gelmiş olmayacaktı.

Jean Brecot'nun Torbası adlı kitabında, Gaston Monmousseau, canlı bir örnekle, -"Soylu Bir İnek"i okuyunuz, s. 84şu ya da bu kişilerin varlıklarının maddi koşulları ile çelişki halinde olan bir ideolojiyi uzun zaman koruyabildiklerini gösteriyor.

Anti-diyalektik materyalizmin mekanikçi anlayışları -biz bunu, bilimsel materyalizme karşılık olarak "kaba" materyalizm olarak nitelendiriyoruzçok tehlikelidir. Neden? Çünkü, bu anlayışlar, idealizme yardım ediyorlar. Kaba materyalizm, fikirlerin rolünü yadsıyarak, idealist filozoflara, böylece, boş bırakılmış alanı işgal etmek olanağını veriyor. Öyleyse, bir yanda gerçeği yoksullaştıran dargörüşlü bir materyalizm var -öte yanda ise yetersizliklerinin "yerini doldurmak" için idealizmin cömertçe getirip sunduğu "ruh tamamlayıcı"sı var. İdealizm, mekanikçiliği düzeltiyor. Yanılgı, yanılgıyı düzeltiyor.

Öyleyse diyalektik materyalizmin durumu nedir? [sayfa 265]

Mekanik materyalizme göre, toplumsal bilinç, maddi varlığın ancak *edilgin* bir yansısı ("gölge görüngü" *("epiphenomene")* de denir) olduğu halde, diyalektik materyalizme göre toplumsal bilinç, pekala yansıdır, ama *etkin* bir yansıdır.

Gerçeğin hareket olduğunu (diyalektiğin ikinci yasası, üçüncü derse bakınız), *gerçeğin her yönünün hareket olduğunu* biliyoruz. Oysa, fikir ve teoriler, her ne kadar maddeden sonra geliyorlarsa da, onlar da, bütün gerçeğin görünüşleri olmaktan geri kalmazlar. O halde varolan her şeyin sahip bulunduğu bir özelliği onlara da tanımayı neden reddetmeli? Fikirlerin ve teorilerin hareketini ve eylemini neden reddetmeli? *Diyalektik evrenseldir;* o halde, şeylerde olduğu kadar fikirlerde, üretimde olduğu kadar toplumsal bilinçte de kendini gösterir.

Fikirlerin bütün gücünü reddeden tez, bir ikinci anlamda da diyalektiğe aykırıdır: Biliyoruz ki, *gerçek, karşılıklı bağımlılıktır,* gerçeğin çeşitli yönleri aralarında bağıntılıdır, *biri diğeri üzerinde etki yapar.* Buradan şu sonuç çıkıyor: toplumun maddi yaşamından türeyen manevi yaşamı bu maddi yaşamdan ayrılamaz; o halde, *karşılığında,* kendisi de toplumların maddi yaşamları üzerinde etki yapar.

Böylece, diyalektiğin yasalarının uygulanması, toplumsal fikirlere ve teorilere bütün önemlerini vermekle kalmaz, bunların etkisinin nasıl oluştuğunun anlaşılması olanağını da sağlar.

Engels, toplumda fikirler arasındaki bu karşılıklı ilişkiyi, *karşılıklı etkiyi* şöyle ifade ediyor:

> “Ekonomik durum temeldir, ama, çeşitli üstyapı öğeleri -sınıf savaşımının siyasal biçimleri ve sonuçları, -savaş bir kez kazanıldıktan sonra, kazanan sınıf tarafından hazırlanan anayasalar

vb., hukuksal biçimler; hatta *bütün bu gerçek savaşımların, savaşıma katılanların beynindeki yansıları,* siyasal, hukuksal, felsefi teoriler, din anlayışları ve bunların daha sonraki dogmatik sistemler halindeki gelişmeleri, hepsi de tarihsel savaşımların gidişi üzerinde etki yaparlar ve birçok durumda ağır basarak onun *biçimini* [sayfa 266] belirlerler. Bütün bu etkenlerin etkisi ve tepkisi vardır... ."[200]

Engels eleştiriyor:

"Buna, bir de ideologların şu ahmakça düşünceleri eklenir: tarihte bir rol oynayan çeşitli ideolojik alanların bağımsız tarihsel bir gelişmeleri olduğunu reddettiğimiz gibi, onların her türlü *tarihsel etkinliklerini* de reddedi-

yoruz. Bu, bayağı, diyalektik olmayan, iki kutup gibi birbirine kaskatı karşı bir neden ve sonuç anlayışından, karşılıklı etki konusunda kopkoyu bir bilgisizlikten yola çıkmak demektir."[201] Ve gene:

"Anlaşılmadığı sürece *ideolojik bir görüş açısı* dediğimiz şeyi oluşturan bu tepetaklak duruşun, kendisinin de ekonomik temel üzerinde etki yapması ve bazı ölçüler içinde *onu değiştirebilmesi olgusu bana göre apaçık bir şeydir...*

"... Barth, ekonomik hareketin siyasal yansılarının vb., bizzat bu hareket üzerindeki bütün tepkisini neredeyse yadsıdığımızı öne

> sürerken, yal değirmenlerine karşı savaşmaktan başka bir şey yapmıyor... .
>
> "Bütün bu baylarda eksik olan *diyalektiktir.* Her zaman burada yalnız neden, şurada da yalnız sonuç görüyorlar. Bunun boş bir soyutlama olduğunu, gerçek dünyada buna benzer me-tafizik kutupsal karşıtlıkların ancak bunalımlarda varolduğunu; ama şeylerin ileriye doğru bütün büyük akışının, güçlerin, kuşkusuz hiç de eşit olmayan güçlerin, *etki ve tepkisi* biçiminde oluştuğunu bu güçler içinde ekonomik hareketin de oranlanmayacak ölçüde en güçlü, en başta gelen, en kesin güç olduğunu, burada mutlak diye bir şey olmadığını, her şeyin göreli olduğunu; bütün bunları, ne yapalım ki, bu baylar görmüyorlar... ."[202]

Haklı olarak, iktisadi yasaların tarihsel gelişmenin [sayfa 267] temeli olduğu olgusundan hareket eden materyalizmi en kaba şekliyle sunan bazı kimseler, bundan yanlış bir sonuç çıkarıyorlar: kollarını kavuşturup bekleyerek, bu yasaları kendi kendilerine işlemeye bırakmak yeter sanıyorlar. Böylece insanı güçsüzlüğe mahkum ediyorlar. Oysa deneyim gösteriyor ki, insanlar, toplumun nesnel yasalarını ne kadar iyi tanırlarsa, kendi sınıf çıkarlarına zarar verdikleri için bu yasaların uygulanmasını köstekleyen toplumun geri kalmış güçlerine karşı savaşımları da o kadar etkili olur. Peki iş buraya varınca, bu yasaları bilen bilincin rolü nasıl yokumsanır? Böyle sonuçları olduğu halde, onun gücü nasıl yokumsanır?

Toplumsal gelişmenin yasalarının insanlar tarafından bilinip bilinmemesine göre insanlar, ya bu yasaları kendilerine yardımcı yaparlar, ya da bu yasaların kurbanı olurlar. Böylece, emperyalist savaşların nedenlerinin bilimsel olarak bilinmesi, savaşa karşı *etkili bir şekilde* savaşım verilmesini sağlar. Marksistler, kapitalist ülkeler arasında savaşların "kaçınılmaz" olduğunu söyledikleri zaman kaba materyalizm, bundan, savaşların alınyazısı oldukları sonucunu çıkarıyor, bu bakımdan, savaşı tanrısal bir ceza olarak anlayan tanrıbilimcilerin idealizmi ile birleşiyor. Kapitalizmin savaşları kaçınılmaz kıldığını söylemek,[203] kapitalizm, *doğası gereği*, emperyalist savaşlar doğurur demektir. Ama, kapitalizm savaşların zorunlu nedeniyse de, onun varlığı, savaşları başlatmaya *yetmez;* niçin? *Çünkü birde halkların bu savaşı yapmayı kabul etmeleri gerekir.* Kapitalistlerin askere gereksinmesi vardır. Onların, halkları, savaş yapmak gerektiğine kandırmaya yönelen savaş siyasetleri, savaş ideolojileri buradan geliyor: Bu araçlarla, *kapitalizmin yasasının* -onu savaşa sürükleyen yasanınserbestçe, kendi çıkarlarına olarak gerçekleşmesini sağlayacak bir şekilde hareket etmeye çalışıyorlar. Ama halklar, *savaş siyasetine*, *savaş ideolojisine karşı*, *zaman yitirmeksizin*, adım adım savaşım vererek kapitalistlerin *savaş için elverişli koşulları* gerçekleştirmelerine [sayfa 268] engel olurlar. Fikirlerin önemi görülüyor. Bu tarihsel aşamada barışın olanaklı olduğu fikri, Sovyetler'e karşı bir haçlı seferi için kesin bir engel olma yolundadır. Niçin? Çünkü yığınlar, bu fikri, gittikçe daha kuvvetle kendilerine maletmektedirler. Oysa savaşa gereksinmesi olan kapitalizm (bu anlamda savaş, kapitalizm için *gereklidir)*, eğer halk yığınları "hayır!" derse, bu gereksinmesini yerine getiremeyecektir! (bu anlamda savaş, *alınyazısı değildir*).

III. DİYALEKTİK MATERYALİST TEZ

a) *Fikirlerin maddi kökeni, onların gücünü oluşturur.*

Diyalektik materyalizm, toplum yasalarının -en başta iktisadi yasalarının*nesnel* özelliğini ortaya koyarken, aynı zamanda, *fikirlerin nesnel rolünü* de ortaya koymuş oluyor (bu da insanlara, toplumun yasalarının işleyişini çabuklaştırmak ya da geciktirmek, kolaylaştırmak ya da güçleştirmek olanağını sağlar). Kaba materyalizmin esiri olan bazı kimseler: “Tutarsızlık!” diyeceklerdir buna. “Ya biri, ya da ötekidir! Ya ‘nesnel etken’in gücünü kabul ediyorsunuz, ya ‘öznel etken’in gücünü kabul ediyorsunuz. Seçmek gerek.” İşte metafizik bir durum.

Diyalektik materyalizm, madde ile düşünceyi, birbirinden ayrılmış, bağsız iki ilke haline getirmez. Madde ve düşünce, *biri de öteki kadar gerçek olan* “... aynı doğanın ya da aynı toplumun” *iki yönüdürler:* “Biri olmadan ötekini kavrayamazsınız; bunlar birlikte vardır, birlikte gelişirler, ve dolayısıyla birbirlerini yadsıdıklarını düşünmemiz için bir neden yoktur”.

Ve Stalin devam ediyor:

> “Maddi ve düşüncel -iki farklı biçimde ifade edilen tek ve bölünmez bir doğa; maddi ve düşünceliki farklı biçimde ifade edilen

tek ve bölünmez bir toplumsal yaşam: işte, doğanın ve toplumsal yaşamın gelişmesine böyle bakmalıyız."[204] [sayfa 269]

Elbette ki, maddi yön, manevi yönden önce gelir.

O halde, diyalektik materyalizm, fikirlerin dünya üzerindeki gücünü kabul etmekle kalmaz, bu gücü anlaşılır bir şey haline getirir. Tersine, idealizm, fikirleri, gerçeğin tümünden ayırarak, onlardan gizemli varlıklar oluşturur: insanın kendi kendisine sorması gerekir: bu fikirler, hiçbir ortak yanları olmadıkları bir dünya (doğa ve toplum) üzerinde nasıl etki yapabilir? Fikirlerin yalıtılmaları onları felce uğratır.

Diyalektik materyalizmin değeri şudur: Toplumsal fikirlerin maddi kökenini bulmuş olduğundan onların *çıkmış oldukları* bu dünya üstündeki etkililiklerini de anlayabilecek durumdadır. Toplumsal fikirlerin ve teorilerin maddi kökeni, onların ne öneminden ne de rollerinden bir şey kaybettirmediği gibi, onlara bütün etkililiklerini verir.

Fikirleri küçümseyen, horgören, diyalektik materyalizm değildir. Onları boş sözcükler haline getiren, onlardan güçsüz birer korkuluk yapan idealizmdir. Diyalektik materyalizm, fikirlerin sonuçlarında, doğa güçleri kadar maddi olan somut bir güç bulur.

Bu güç -her ne kadar onu bir yanda tek başına, geri kalanla ilişkisiz olarak ele almak istediğimizde, anlaşılmaz olursa dabununla birlikte ve belli bir dereceye kadar kendi öz hareketiyle gelişebilir. Örnek: din, toplumun

maddi, tarihsel koşullarının temeli üstünde doğmuştur. Ama din denen bu fikirler kümesi, edilgin bir şey değildir. Onun insanların beyninde gelişen kendine özgü bir yaşamı vardır. Ve bu o kadar gelişir ki, dinin nesnel nedenlerini bilmeyen insanlar, her şeyi tanrının yürüttüğünü sanırlar. Şu halde, kendilerini oluşturan nesnel koşullar değişmiş olduğu halde, fikirler kuşaklara aktarılabilirler ve tutunabilirler. Ama zamanla, gerçeğin *tümü,* gerçeğin, bu dinsel ideoloji olan *yönü* üzerinde etki yapar. Fikrin bir dereceye kadar bağımsız bir gelişmesi vardır; ama fikir ile nesnel dünya arasındaki çelişki çok keskin bir durum aldığı zaman, çelişki, nesnel dünyadan yana, bu nesnel dünyayı yansıtan fikirlerin lehinde çözülür. Demek ki, kısacası kendilerine yolaçanlar ve, [sayfa 270] kandırmacalara, yalanlara karşı, yığınlara kendilerini kabul ettirenler gerçek teorilerdir.

b) Eski fikirler ve yeni fikirler.

Fikirlerin kökenini incelerken, fikirlerdeki, ve teorilerdeki çelişkinin toplumdaki nesnel bir çelişkiyi yansıttığını gördük.

Örneğin, kapitalizmin yarattığı iktisadi bunalımları ele alalım. Onların nesnel nedeni, üretim araçları mülkiyetinin *özel* niteliği ile üretim sürecinin *toplumsal* niteliği arasındaki çelişkidir.[205] Bu çelişkiyi nasıl çözmeli?

Devrimci proletarya bunu yanıtlıyor: üretim araçlarının toplumsallaştırılması ile, sosyalizmle; o zaman artık bunalım olmayacaktır,

üretici güçler, herkesin mutluluğu için, yeniden hız kazanacaklardır. Üretim araçlarını elinde bulunduran ve onlardan en büyük kârı elde eden burjuvazi yanıt veriyor: madem ki, düzenimizi tehlikeye sokuyorlar, üretici güçleri sınırlandıralım; böylece, bizim ayrıcalıklarımızı güvence altına alan kapitalist üretim ilişkilerini koruruz. Eskiden bilime övgüler düzen aynı sınıf, eğer bir "üretim fazlası" varsa, bunu -kendi deyimiylebilimin suçu sayarak, bugün bilimi lanetliyor. Tersine, proletarya, bilimi över. Bunalımların suçunun bilimin ilerlemesine değil, toplumsal düzene, kapitalizme yüklenebileceğini kabul eder.

Görülüyor ki, nesnel bir çelişki temeli üzerinde, bunalım halindeki kapitalizmin çelişkisi temeli üzerinde fikir savaşımı vardır.

Bir yanda burjuvazinin ideologlarının ve gazetecilerinin bol bol yaydıkları fikir: bilim kötüdür; onu gözönünde bulundurmak gerekir, onun ilerlemeleri bir afettir, onu dine tabi kılmanın zamanıdır. Ve magazinlerde ve hafif dergilerde, anti-komünizm ve çıplak kadın resimleriyle birlikte bağıcılık, büyücülük, falcılık gibi "gizli bilgiler"e büyük bir yer [sayfa 271] verilmesi boşuna değildir. Gene resmi bir belgede,[206] milli eğitim bakanının görgücülüğe, yani bilimin uzun zamandan beri aşmış olduğu araştırma yöntemlerine dönüşü, göklere çıkarması boşuna değildir. Bu ortaçağ gizemciliğine dönüşle, bilime karşı şatafatlı ve sinsi propagandanın birlikte olması bir raslantı mıdır? Eğer bugünün burjuvazisi, nesnel yasalar olmadığını, onun için de "anlamaya çalışmak" gerekmediğini sekseniki yoldan anlatıyorsa bu raslantı mıdır? Bütün bunlar, gerçekte toplumların

gelişiminin mahkum ettiği ve tarih tekerleğinin geriye işlemesini isteyen bir sınıfın çıkarlarının ideolojik ifadesidir.

> "Günü geçmiş olan ve toplumun cançekişen güçlerinin çıkarlarına hizmet eden eski düşünce ve teoriler vardır. Bunların önemi, toplumun gelişmesini, ilerlemesini frenlemelerindedir."[207]

Açıktır ki, bilimlere karşı kin ve küçümseme, burjuvazinin işine yaramaktadır. Çünkü bilimlerin barışçı atılımı, burjuva düzeni tehlikeye düşürebilir.[208]

Ama karşı uçta, bilimlerin ilerlemesini yüreklendirmek gerektiği fikri, proletarya tarafından, devrimci sınıf tarafından yayılmaktadır. Bu, gerçekte, üretici güçlerin gelişmesiyle tam bir uyuşma halindedir; bundan böyle artık yalnız proletaryanın devrimci savaşımı bu atılımı sağlayabilir.

"Bir de, toplumun öncü güçlerinin çıkarlarına hizmet eden, yeni öncü fikirler ve teoriler vardır. Bunların önemi, toplumun gelişmesine, ilerlemesine yardım etmelerindedir; ayrıca, toplumun maddi yaşamdaki gelişmesinin gereksinmelerini ne kadar iyi, ne kadar aslına uygun yansıtırlarsa, o kadar daha önem kazanırlar. "[209] İşte bunun içindir ki, işçi sınıfı iktidarı, bilimin açılıp gelişmesi için en elverişli maddi koşulları yaratır. Bütün [sayfa 272] olanaklarıyla, bilimin insanların mutluluğu için zorunlu olduğu fikrini destekler.

Demek ki, fikirler de birer güçtürler. Eski fikirler gericilerin güçleridir ve onun için gerici sınıflar bu fikirleri işlerler. Öncü fikirler, toplumların ilerlemesine katkıda bulunan fikirlerdir, bunun için de yükselen sınıflar, bu fikirleri bütün güçleriyle desteklerler.

Aşırı bir basitleştirmeyle, bunlardan, mevcut sınıfların, sınıf olarak, kendi gereksinmelerine uygun düşen ideolojileri kendiliklerinden yarattıkları sonucunu çıkarmamalıdır. Filer, bilgi sürecinin ürünleridir: işbölümünün hüküm sürdüğü bir toplumda (bu, toplumların sınıflara bölünmüş olduğu durumdur), fikirler, özellikle bu görev için ayrılmış bireyler: rahipler, filozoflar, bilginler, teknisyenler, eğitimciler, sanatçılar, yazarlar vb. tarafından hazırlanırlar, ama sınıf tarafından bütünüyle kullanılırlar.

Öte yandan *yeni fikirlerden sözettiğimiz zaman, bunu şematik bir tarzda anlamamalıdır.* Gerçekten de öyle olur ki, bir sınıf tarafından bırakılan bir fikir, daha sonra, başka biçimlerde, başka bir sınıf tarafından yeniden kabul edilir. Bunun gibi, bilimin yararlı olduğu fikri, devrimci burjuvazi tarafından işlendi (Diderot, Condorcet). Devrimci proletarya aynı fikri yeniden aldı ve yeniledi, proletarya (sosyalizmin kuruluşunda) ondan bütün pratik sonuçları çıkartabilir, oysa burjuvazi, bu fikri, sonuna kadar götüremiyordu. Böylece sınıflar, daha önce kullanılmış olan fikirlerden yararlanabilirler. Bunda şaşılacak bir şey yoktur: insanlar, kendi deneyimleriyle fikirlerin gücünü öğrenmiş oldukları için, bir sınıf daha önce ortaya konmuş olan fikirler arasında kendi egemenliğini ya da kendi yükselişini (bütünüyle ya da kısmen) kolaylaştıran fikirleri ihmal etmez.

Tersine, bir sınıf, kendisine artık uygun gelmeyen şu ya da bu fikri, ideolojisinden kovar; faşist burjuvazi, bugün, evvelce feodaliteye karşı ezilen yığınların ittifakını kendisine kazandıran "burjuva demokratik özgürlükler bayrağını", artık ayaklar altında [sayfa 273] çiğniyor.

Ayrıca, burjuvazi, kendisine hizmet eden ve yeni kılığa bürünmüş eski fikirlerden başka bir şey olmayan fikirleri "yeni" olarak yutturmaya çalışır: örneğin, Hitler, eski bilmesinlerci ve ortaçağ ırk ve "kanın" teorisini, bilimin son sözü gibi geçirmek istiyordu. Mussolini, proletarya sosyalizmini bir "eski mit", faşizmi ise bir "yeni mit" olarak ilan ediyordu! "Yenilik" tarihle ölçülmez, belli bir anda konan sorunları çözme yeteneğine göre ölçülür. Marx'ın *Kapitali,* ekonomi politik olarak burjuva fakültelerde en yakın zamanlarda okutulanların hepsinden daha yenidir.

Başka bir gözlem: fikirlerin her zaman herhangi bir sınıfın, ya da tarihsel bakımdan belirli herhangi bir toplumun hizmetinde oluşlarından, bütün fikirlerin değeri olduğu sonucunu çıkarmamalıdır. Bilimin kötülükçü olduğu fikri *yanlış bir fikirdir,* insan toplumlarının bilimsiz ilerlemesi olanaklı olmadığına göre, gerçeğe aykırıdır. Bilimin yararlı olduğu fikri *doğru bir fikirdir,* olayların gerçeğine uygundur. Yükselen sınıfın, yani proletaryanın gerçeğe gereksinmesi vardır, tıpkı iflas halindeki sınıfın, yani burjuvazinin yalana gereksinmesi olduğu gibi.[210] Ama yanlış fikirlerin de gerçek fikirlerden daha az olmamak üzere etkin bir güçleri vardır. Toplumsal gelişmenin gereksinmelerini en sadık bir şekilde yansıttıkları için son ve kesin zafer kendilerinin olan ve vazgeçilmez hale gelecek ölçüde her gün daha bir önem kazanan öncü fikirlerin, doğru fikirlerin

yardımıyla yanlış fikirlere karşı savaşmak gerekir: bu, doğru fikirlerin ışıltılarının genişleyip yayılmasını açıklar. [sayfa 274]

c) *Yeni fikirlerin örgütlendirici, harekete getirici ve değiştirici bir etkisi vardır.*

"Toplumsal yeni fikirler ve teoriler, ancak, toplumun maddi yaşamındaki gelişme, toplumun önüne yeni görevler koyduğu zaman ortaya çıkarlar. Ama bir kez ortaya çıktıktan sonra, toplumun maddi yaşamındaki gelişmenin koyduğu yeni görevlerin yerine getirilmesini kolaylaştıran çok önemli bir güç haline gelirler; toplumun ilerlemesine yardım ederler. İşte, yeni düşünce ve teorilerin, yeni siyasal görüş ve kurumların örgütleyici, devindirici, değiştirici rollerinin bütün önemi o zaman kendini gösterir. Açıkçası, yeni toplumsal düşünceler ve teoriler ortaya çıkıyorsa, bu doğrudan doğruya, topluma gerekli oldukları içindir, çünkü onların örgütleyici, devindirici ve değiştirici etkileri olmadan, toplumun maddi yaşamındaki gelişmesinin getirdiği, geciktirilemez, zorlu sorunların çözülmesi *olanaksızdır.* Toplumun maddi yaşamındaki gelişmenin koyduğu yeni görevlerin ortaya çıkardığı yeni toplumsal düşünce ve teoriler, kendilerine bir yolaçarlar, harekete geçirdikleri ve toplumun can çekişen kuvvetlerine karşı örgütledikleri halk yığınlarının öz malı haline gelirler, böylece, toplumun maddi yaşamının gelişmesini engelleyen bu kuvvetlerin devrilmesine yardımcı olurlar."[211]

Bu metnin çok büyük bir önemi vardır, çünkü, yeni fikirlerin nasıl etki yaptıklarını aydınlığa kavuşturur; yeni fikirler:

devindirirler, yani enerjileri ortaya çıkarırlar, istek yaratırlar, yığınları harekete geçirirler;[212]

Örgütlendirirler, yani bu harekete bir birlik ve sürekli bir bağlılık verirler;

değiştirirler, yani yalnız bilinçler üzerinde etki [sayfa 275] yapmak, bilinçleri yükseltmekle kalmazlar, ama toplumun önündeki sorunların gerçekten çözülmesini sağlarlar.

> "Teori, yığınların arasına girdiği andan başlayarak, maddi bir güç haline gelir."[213]

Tarih, yeni fikirlerin bu üçlü rolünü bol bol ortaya koyar. 1789'da öncü fikir: ulus egemendir, ulus bütün Fransızları yasa önünde eşit kılacak ve ayrıcalıkları ortadan kaldıracak bir anayasaya sahip olmalıdır bu fikir, en geniş halk yığınlarını harekete geçiriyordu, çünkü, çağın tarihsel sorunlarına yanıt veriyordu. Halkta eski düzene, feodal düzene karşı örgütlü ve değiştirici atılımı doğurdu.

1917'de öncü fikir: savaştan kurtulmak için, toprağı ele geçirmek için, ezilen milliyetlerin kurtuluşunu sağlamak için vb., Kerenski'nin burjuva hükümetini tasfiye etmek, bütün iktidarı sovyetlere vermek bu fikir,

yığınların örgütlenmesini ve seferber olmasını ve bununla da toplumun değişmesini sağladı.

Bu türden örnekler çoğaltılabilir. Fransız Komünist Partisi Merkez Komitesinde durumu tahlil ederek Maurice Thorez açıklıyordu ki:

“Zamanımızın en kesin olayı, halk yığınlarında birlik fikrindeki ilerlemedir.” Ne için birlik? “Yurdumuzda bir barış ve ulusal bağımsızlık siyasetini, bir özgürlük ve top-lumsal ilerleme siyasetini zafere ulaştırmak için.” Emekçiler, gittikçe daha çok sayıda olmak üzere bu fikre nasıl vardılar? “Marshall planından ve Atlantik Paktından doğan siyasetin”, yıkıcı bir savaş ve kölelik siyasetinin, gözboyama ve toplumsal gericilik siyasetinin bütün çelişkileri patlak verdiği için. Emekçiler, bunu değiştirmek için “birlikten ve birlik halinde eylemden başka çare olmadığını” anlıyorlar. Demek ki, birlik fikri, gittikçe daha kuvvetle yığınları sarıyor. Bu fikir onları harekete getiriyor, onları örgütlendiriyor, ister grev komiteleri, ister barış komiteleri, ister özgürlükleri savunma komiteleri halinde olsun. Böylece, -gittikçe daha geniş kalabalıklar halinde seferber olan, gittikçe daha iyi [sayfa 276] örgütlenmiş yığınların gittikçe daha bilinçli olan eylemiylekaçınılmaz kıldığı maddi değişmeler, dönüşmeler hazırlanıyor.

Böylece, tarihin koyduğu görevlerin ortaya çıkarttığı yeni fikirler, tarihi yapan yığınlar bu fikirleri benimsedikleri zaman, bütün ağırlıklarını kazanıyorlar. O zaman maddi güçler kadar büyük bir kuvvetle etki yapıyorlar. İlerlemeye düşman olanların, yiğit kişilerin elinde pek korkunç

bir hale gelen bu fikirlerde hile yapmak zorunda oldukları o kadar doğrudur ki. Burjuvazinin ve onun uşakları olan sosyalist liderlerin durumu böyledir: yukarda aktardığımız metinde Maurice Thorez, şu gözlemde bulunuyor: bunlar, "birlikçi akımın genişliğinden o kadar korkuya kapılmış haldeler ki, birliğe karşı savaşım vermek için, birlik sloganına kendileri sahip çıkmaya çalışıyorlar", "Kötülüğün erdeme saygısı! Ama, polis baskıları, demagojik kurnazlıklar, artık bilinçli olan, nereye gittiklerini, ne istediklerini ve neyin gerektiğini bilen yığınların büyük gücüne karşı duramazlar."[33] [sayfa 277]

[33] Lenin'in *(Euvres choisies'inin (Seçme Yapıtlarının)* II. cildinin 178. sayfasında yeni fikirlerinin yığınları sardığı zaman oynayabilecekleri örgütlendirici ve devrimci rolü gösteren bir örnek sunulmaktadır. Lenin, Ekim 1917'deki, büyük toprak mülkiyetini ortadan kaldıran ve toprağı köy emekçilerine veren kararnamenin yorumunu yapıyor. Kararnamede, köylerde (henüz köylü üzerinde büyük etkisi bulunan) sosyalist-devrimciler tarafından kaleme alınan emredici nitelikteki görev belgesine atıfta bulunulmaktadır. Bu görev belgesi bolşeviklerinkine bir çok noktalarda benzememektedir. Bolşeviklerin yönetimindeki devrimci hükümet adına Lenin şunu bildiriyor:

"Burada, kararname ile emredici nitelikteki görev belgesini sosyalist-devrimcilerin kaleme aldığı söylentileri dolaşmaktadır. Varsın öyle olsun! Kimin kaleme aldığı önemli değildir; ama demokratik bir hükümet olarak, aynı görüşte olmasak bile, halk yığınlarının kararını dikkate almamazlık edemeyiz. Yaşamın ateşi içinde pratik uygulamada, belgeyi, yöresinde işler duruma getirirken, köylüler, gerçeğin nerede olduğunu kendiliklerinden göreceklerdir. Ve eğer köylüler, sosyalist-devrimcileri izlemeye devam ederlerse, hatta bu partiye Kurucu Mecliste çoğunluk sağlarlarsa, biz gene de, varsın öyle olsun diyeceğiz. Yaşam en iyi öğretmendir. O, kimin haklı olduğunu gösterecektir. Varsın köylüler bu sorunu bir ucundan, biz de öbür ucundan çözeduralım. Yaşam,

yaratıcı devrimci eylemin herkesi sürükleyen selinde, yeni devlet biçimlerinin geliştirilmesinde, bizleri birbirimize yaklaşmaya zorlayacaktır. Yaşamı izlemeliyiz; halk yığınlarının yaratıcı dehasına tam bir özgürlük tanımalıyız. Silahlı ayaklanmanın devirdiği eski hükümet, toprak sorununu, görev başından uzaklaştırmadığı çarlık bürokrasisiyle çözmeyi düşünüyordu. Ama bürokrasi, sorunu çözüme bağlayacağına, ancak köylülerle savaştı. Devrimimizin şu sekiz ayında köylüler çok şey öğrendiler; onlar, toprakla ilgili tüm sorunları bizzat çözmeye niyetlidirler. İşte bu yüzden, bu yasa taslağı üzerinde yapılacak her türlü değişikliğe karşıyız. Ayrıntılara girmek istemiyoruz, çünkü kaleme aldığımız bir kararnamedir, bir hareket programı değil. Rusya büyüktür, yerel koşulları çok değişiktir; hiç kuşku yok ki, bizzat köylüler soruna en iyi ve en doğru çözümü bizden daha iyi getirebileceklerdir. Köylü, bunu, bizim programımızın ruhu içinde mi, yoksa sosyalist-devrimcilerin programının ruhuna göre mi yapacaktır, sorunun esası bu değildir.

“Esas olan, köylünün tarım bölgelerinde, artık hiç büyük toprak sahiplerinin olmadığına, tüm sorunlarını kendilerinin çözebileceklerine, yaşamlarını kendilerinin örgütleyebileceklerine kesin olarak inanmış bulunmalarıdır.” (Lenin, “İşçi ve Asker Vekilleri Sovyetinin Bütün Rusya 2. Kongresi Toprak Sorunu Üzerine Rapor”, *İşçi Sınıfı ve Köylülük,* Sol Yayınları, Ankara 1990, s. 227-228.)

IV. VARGI

Toplumsal fikirlerin ve teorilerin önemi ve rolü çok büyüktür. Biz bundan birkaç sonuç çıkartacağız:

1. Fikirler etkin güçlerdir. O halde, emekçiler arasında yayılmış yanlış görüşlerle savaşımı önemsemeyen, ihmal eden devrimci, hareketin bütününe zarar verir. O kaba materyalizmin uğursuz alanı üzerindedir; bilimsel sosyalizmin teorik temeli olan diyalektik materyalizmin sağlam toprağı üzerinde değildir. Örnek: burjuva basının (*Franc-Tireur* dahil) emekçiler arasında etki yapmasına karşı çıkmamak, bu emekçileri, toplumsal ilerleme için o kadar büyük bir engel teşkil eden eski *fikirlerin* eline kurbanlık gibi teslim etmek demektir. 1900 yıllarında, Lenin'in hazırladığı *Iskra* gazetesi, işçilerin bilincine yeni *fikirlerin* tohumunu attı: bu tohum filiz verdi. Devrimciler tarafından ele alınan Iskra'nın fikirlerinden, 1903'te daha sonra sosyalist devrimi yönetecek olan parti çıktı. *Fikir savaşımı, sınıf savaşımının zorunlu* bir yönüdür. Burjuvazinin egemenliği için yararlı olan fikirlerle savaşmamak, proletaryanın ellerini bağlamak demektir.

2. Toplumsal varlık, toplumsal bilinci belirler. Ama toplumsal bilinç de *karşılık olarak* toplum üzerinde etki yapar. Bu geri dönen etki, maddi değişikliklerin gerçekleşmesi için yalnız zorunlu değildir, *belli bir anda belirleyici rolü oynayan fikirdir.* O zaman *sloganların* doğruluğu, belirleyici öğe [sayfa 278] olur.

Örnek: Şu anda, aynı bir düşman, gerici büyük burjuvazi, işçilerin, köylülerin, memurların vb. çıkarlarına zarar vermektedir. O halde işbirliği *maddi olarak* olanaklıdır. Bir de ilgililerin bunu anlaması gerekiyor! Bunu anladıkları anda, belirleyici öğe, birliğin *olanaklı olduğu fikridir.* Belirleyici öğe bu olduğu içindir ki, bir yandan hareketin bölücüleri sosyalist liderler, sosyalist emekçilere: komünistlerle birlik olmayınız! diye yineliyorlar öte yandan, komünist militanlar, birliğin savunucuları, sosyalist emekçileri ortak eyleme yöneltmek için çabalarını artırıyorlar. Ortak eylemin başarısı, bu emekçilerde birliğin olanaklı ve yararlı olduğu fikrini yaratıyor; bu fikir, yeni ortak eylemleri kolaylaştırıyor, ve böylece ortak zafere kadar gidiyor.

Başka bir örnek: Barışın maddi güçlerinin (Sovyetler Birliği, halk demokrasileri, dünya barış hareketi) kuvvetlenmesi, savaşın maddi güçlerinin (emperyalizm) zayıflaması, uluslar arası görüşmelerin zaferi için gitgide daha elverişli olan nesnel koşulları yaratıyor. İşte tam o zaman, milyonlarca ve milyonlarca basit insanın barış *isteği, belirleyici etken* haline geliyor. Çünkü, madem ki, *onun başarısının nesnel koşulları biraraya gelmiştir,* eğer bu istek tam olarak uygulanabilirse mutlaka bir sonuca varması gerekir.

Bu örnek, çok açık bir şekilde gösteriyor ki, bir *fikir,* anın nesnel durumunu ne kadar iyi yansıtırsa, *anın nesnel* olanaklarına ne kadar eksiksizce uyarlanmışsa, o kadar güçlü olur.

Öznel öğe, nesnel öğeyi ne kadar iyi yansıtırsa, o *kadar kesindir.* Nitekim diyalektik materyalizm yalnız bilinci ortadan kaldırmamakla kalmaz, tersine, ona tüm değerini verir. "İdeolojik yansı"yı, hareketsiz, etkisiz, yararsız bir ürün gibi anlayarak, "Nesnel koşullar iyidir. Mükemmel! *Bırakalım onlar bizi sürüklesinler,* her şey yolunda gidecek!" diyecek olan dargörüşlü materyalistin tersine, gerçek materyalist hiçbir zaman kendisini oluruna bırakmaz, olayların kendisini sürüklemesine izin vermez. [sayfa 279]

Stalin, iyi nesnel koşulların biraraya gelmesi halinde fikrin bu kesin gücünü çok ünlü bir tümceyle belirtmiştir.

> "Halklar barışın sürdürülmesi davasını kendi ellerine alırlarsa ve onu sonuna kadar savunurlarsa, barış sürdürülür ve pekleşir. Savaş suçluları, halk yığınlarını yalanlarla sarmalayabilir, ve onları yeni bir dünya savaşına razı edebilir ve sürükleyebilirse, savaş kaçınılmaz olabilir."[214]

3. Toplumsal fikirlerin ve teorilerin kesin, belirleyici rolü, toplumun maddi gereksinmelerine tamamıyla uyan, tarihi yapan ve sömürücü burjuvazinin dirençlerini kırabilecek gücün tek sahibi olan emekçi yığınlarının gereksinmelerine tamamıyla uyan bir teori edinmemizi bir ödev, bir yüküm haline getirir. *Oportünistlerin* yaptıkları gibi -Rus menşeviklerinden tutun, Leon Blum'a ve Jules Moch'a kadarteoriyi küçümsemek, işçi sınıfını, devrimci harekete yön veren pusuladan yoksun bırakmak demektir.

“Devrimci teori olmadan, devrimci hareket olamaz.”[215] Bilimsel sosyalizmin değerlerinden biri, ki bundan önümüz-

deki derste sözedeceğiz, diyalektik materyalizme dayanarak, fikirlerin önemini ve rolünü doğru olarak değerlendirmesidir. Onun için bilimsel sosyalizm, teoriyi “layık olduğu bir yüksekliğe koyar ve bu teorinin harekete geçirici, örgütleyici ve değiştirici gücünden tamamıyla yararlanmayı ödev bilir.”[216]

YOKLAMA SORULARI

1. Kaba materyalizm ne bakımdan yanılgıya düşer? Bunu bir örnekle açıklayabilir misiniz?

2. Fikirlerin üstünlüğünü ilan eden idealizm, gerçekte onların gücünü eksik değerlendirirken, diyalektik materyalizmin fikirlere nasıl bütün güçlerini verdiğini gösteriniz. [sayfa 280]

3. Yeni fikirler deyince ne anlamak gerekir?

4. Gerici burjuvazinin, çok eski fikirleri nasıl “yeni” fikirlermiş gibi yutturmaya çalıştığını birkaç örnekle gösteriniz.

5. Güncel bir örnek üzerinde yeni fikirlerin örgütleyici, devindirici, değiştirici rollerini tahlil ediniz. [sayfa 28i]

ONDORDÜNCÜ DERS BİLİMSEL SOSYALİZMİN ŞEKİLLENMESİ ÖNEMİ VE ROLÜ

I . Marksizmin üç kaynağı.

a) Alman felsefesi.

b) İngiliz ekonomi politiği.

c) Fransız sosyalizmi.

II . Ütopik sosyalizm.

III . Bilimsel sosyalizm.

a) Biçimlenmesi.

b) Nitelikleri.

IV . Bilimsel sosyalizmin rolü.

a) Sosyalizmle işçi hareketinin kaynaşması.

b) Devrimci partinin gerekliliği "Kendiliğindenlik"in eleştirisi.

IV . Vargı.

İDEALİZM, toplumsal fikir ve teorilerin kökenini ve rollerini anlamak yeteneğinde olmadığı halde, diyalektik materyalizm, bu yeteneğe sahiptir. Ama, diyalektik materyalizmin kendisi de fikirlerin ortaya çıkışını ve onların etkisini düzenleyen yasalardan kurtulamaz. Bunun içindir ki, idealizm, kendi kendini anlamadığı halde (çünkü bunu ancak idealist olmayı bırakıp materyalist. olarak yapabilirdi), marksist teori, kendi öz tarihini nesnel olarak inceleyebilecek, ve nesnel olarak önemini değerlendirebilecek durumdadır.

Bu ondördüncü ders, marksist teorinin en an anlamıyla toplumsal, siyasal yönü olan *bilimsel sosyalizme* ayrılmıştır. Burada onun şekillenmesini ve rolünü inceleyeceğiz. [sayfa 282]

I. MARKSİZMİN ÜÇ KAYNAĞI

Marksizm, bütünüyle (diyalektik materyalizm, tarihsel materyalizm, bilimsel sosyalizm olarak) ele alındığında, insan kafasının kendiliğinden bir ürünü değildir. Bir yandan, kapitalist toplumun nesnel çelişkileri tabanı üzerinde doğmuştur, onları yenileştirici bir tarzda çözer. Öte yandan, ayrılmaz bir şekilde, daha eski nesnel koşullar içinde biçimlenmiş fikirlerin hareketinden, toplumların gelişmesiyle ortaya çıkan sorunlara yanıt arayan hareketten ileri gelir.

> “Dahası var. Felsefe tarihi ve toplumsal bilim tarihi bize tam bir açıklıkla gösteriyor ki, marksizmde, dünya uygarlığının gelişim çizgisi *dışında* doğmuş, dargörüşlü, taşlaşmış bir öğretisi olan ‘sektarizm’e benzer hiç bir şey yoktur.
>
> “Tam tersine, Marx’ın dehası, tamamen, insanlığın en önde gelen beyinlerinin getirdiği sorulara yanıtlar sağlamış olmasındadır. Onun öğretisi, felsefenin, ekonomi politiğin ve sosyalizmin en büyük temsilcilerinin öğretilerinin, dolaysız ve doğrudan bir *devamı* olarak doğmuştur.”[217]

Bu metin, *bütünü içinde ele alınan* marksizmin, üç teorik kaynağını gösteriyor; bunların önemini kısaca belirtmek gerekir.

a) *Alman felsefesi.*

19. yüzyıl başlarının Alman felsefesi, marksizmin bir kaynağıdır; daha önce de bu konuyu incelemek fırsatını bulmuştuk ("Giriş" bölümüne ve birinci derse bakınız).

Biliyoruz ki, 1789 Devriminin hayranı Hegel, Fransız Devriminin olaylar üzerinde yaptığı devrime benzer bir devrimi, fikirler planında yerine getirmek istemişti. *Diyalektik* buradan geliyor: nasıl devrim, sonsuz sanılan feodal düzene son verdiyse, diyalektik de aynı şekilde sonsuzluğuna inanılan gerçekleri tahtından indiriyor: tarihte karşıt fikirlerin hareket verdiği bir süreç görüyor. Alman burjuvazisinin [sayfa 283] 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başındaki eğilimleri, ideolojik olarak bu şekilde ifadesini buluyordu. Bölünmüş durumdaki Almanya, henüz feodal düzen altında bulunuyordu ve genç Alman burjuvazisi, Fransız burjuvazisinin, Rhen'in öte yanında büyük bir ustalıkla yaptığı şeyi kendisi için de yerine getirmenin düşünü görüyordu. Ama henüz çok zayıf olduğu için, bu tarihsel görevi yerine getirecek durumda değildi; işte Hegel'in köklü yetersizliğini, yani onun *idealizmini* açıklayan da budur. İdealizm, her zaman, nesnel bir güçsüzlüğün yansısıdır. Feodaliteyi yere çalmaya can atan ama buna yeteneği olmayan bir burjuvazinin teorik ifadesi olan Hegel'in felsefesi, Engels'in deyimiyle bir "büyük başarısızlık" oldu.[218] Diyalektik gelişme, böylece, *salt düşüncel (ideal)* kalıyor. Üstelik, feodal Prusya devletinin[219] safına geçerek, bu devletin, Fikrin *(Idee)* zorunlu tarihsel ifadesi olduğu sonucuna varıyor. Diyalektik, böylece varolanın ülküleştirilmesi batağına

batıyor. Onun hareketi, ancak zihinlerde devrim yapabilen bir sınıfın güçsüzlüğüyle durdurulmuştur. Bununla birlikte, 1831'de ölen Hegel'in hemen arkasından gelen kuşağın burjuva filozoflarının, feodal ruhban zümresine karşı savaşımları, onları 18 yüzyıl tanrıtanımaz Fransız *materyalizminde* sınıf düşmanlarına karşı silahlar bulmaya götürecekti. Bu dönem, Ludwig Feuerbach'ta kişileşir Onun *Hıristiyanlığın* Özü (1841) adlı kitabı, "Materyalizmi tahtına" yeniden oturttu. O, her ikisi de liberal Alman burjuvazisinden gelme olan Marx (doğumu 1818) ve Engels (doğumu 1820) üzerinde kuvvetli bir etki yapmıştır. Ama Feuerbach'ın materyalizmi *mekanist* bir materyalizm olarak kalıyordu (dokuzuncu derse bakınız). Feuerbach, haklı olarak, insanda bir doğa ürünü görüyor. Ama insanını aynı zamanda, doğayı değiştiren bir *üretici* olduğunu ve toplumun kökeninin burada olduğunu görmüyor. Bilimsel bir tarih anlayışından yoksun olduğu [sayfa 284] için Feuerbach, onun yerini, ne olduğu belli olmayan bir sevgi diniyle, yani bir idealizme dönüşle dolduruyor. Alman burjuvazisinin güçsüzlüğünü ifade eden güçsüzlük, 1848'de, feodallere karşı kendi devrimini zaferle yürütemezdi.

Marx'ın, *diyalektik materyalizmin* hazırlanışıyla, tamamen bilimsel olan ve aynı zamanda hem Hegel'in idealist diyalektiğini, hem de Feuerbach'ın mekanist materyalizmini aşan bir felsefe ortaya koyduğunu biliyoruz.[40] Diyalektik materyalizmin ilk açıklaması, Marx'ın 1845 ilkyazında kaleme aldığı *Feuerbach Üzerine Tezler* ile verildi. Onbirinci tez, klasik Alman felsefesinden marksizme geçişi ifade eder:

“Filozoflar yalnızca dünyayı değişik biçimlerde *yorumladılar,* oysa sorun onu *değiştirmektir*.”[41]

b) *İngiliz ekonomi politiği.*

19. yüzyılın başlangıcında İngiltere, ekonomik bakımdan en ileri ülkeydi. 18. yüzyılın sonunda, İngiliz burjuvazisi, manüfaktürden fabrikaya, yani makinelerin kullanılmasına, geçen ilk burjuvazi olmuştu; böylece büyük sınai üretim, kapitalist toplumun teknik temeli doğuyordu.

“İnsan toplumunda maddi yaşama araçlarının üretim ve değişimini yöneten yasaların bilimi”[42] *ekonomi politiğin* açılıp gelişmesine nesnel olarak elverişli koşul.

Büyük İngiliz iktisatçıları Adam Smith ve David Ricardo, emek-değer teorisinin kurulmasında ilk adımları attılar. Ama, metaların değişiminin ötesinde, insanlar arasındaki nesnel ilişkileri yakalayamadılar. Onun için de, her metaın değerinin, o *metaın üretimi için toplumsal bakımdan gerekli emek* zamanı ile belirlendiğini göremediler. Marx’ın büyük değeri, kesin olarak, değişimdeğerinin gerçek niteliğini, [sayfa 285] toplumsal emeğin billurlaşması ile tanımlaması oldu. Böyle yapmakla, Marx, kuvvetli sınıf çıkarları buna karşı çıktığı için kapitalizmin tahlilini sonuna kadar götürmeye gücü yetmeyen İngiliz ekonomi politiğinin sınırlarını aşıyordu. İktisatçılar, kapitalizmin sonsuz olduğunu sanıyorlardı. [220] [221] [222]

Marx, *artı-değer*'i buluşuyla, ekonomi politiğe kesin bir sıçrama yaptırdı.

> "Ödenmemiş emeğe elkoymanın, kapitalist üretim tarzının ve bu üretim tarzında ortaya çıkan işçi sömürüsünün temeli olduğu; ve kapitalistin, işçisinin emek-gücünü pazardaki bir meta gibi tam değerini ödeyerek satın alsa bile, ondan, ona ödediğinden daha çok değer çıkardığı (sağladığı); ve son çözümlemede, bu artı-değerin, varlıklı sınıfların ellerinde sürekli olarak artan sermaye birikimlerinin çıktığı değerler tutarını oluşturduğu gösterildi. Kapitalist üretimin ve sermaye üretiminin doğumu, ikisi de, açıklandı."[223]

Kapital (Birinci Cilt, 1867 tarihini taşımaktadır ve Marx, ölümüne, yani 1883'e kadar *Kapital* üzerinde çalışmıştır) marksist ekonomi politiğin başyapıtıdır.

c) *Fransız Sosyalizmi*

Modern sosyalizmin tohumunu 18. yüzyıl Fransız filozoflarının materyalizminde aramak gerekir, bilimsel sosyalizm bu modern sosyalizmin açılıp gelişmesidir. Helvetiuslar, d'Holbachlar vb., hiç de sosyalist değillerdi. Ama onların -insanın doğal iyiliği, deneyimin, alışkanlığın, eğitimin büyük gücü, fizik ve toplumsal ortamın karakter ve töreler

üzerindeki belirleyici etkisi vb. gibibellibaşlı tezleri, onların materyalizmini, "... zorunlu olarak komünizme ve sosyalizme bağlar... Eğer koşullar insanı biçimlendiriyorsa, bu koşulları insanca biçimlendirmek gerekir."[224]

Komünizm için yaşamını veren Gracchus Babeuf [sayfa 286] (1797'de Termidor burjuvazisi tarafından giyotinle idam edilmiştir), 18. yüzyıl filozoflarının öğretilisiydi.[225] Marx'ın öncelleri, *üç büyük ütopyacıya*, Fransız Saint-Simon, Fourier ve İngiliz Owen'a gelince, bunlar, 18. yüzyıl materyalizmini yürekten benimsemişlerdi. Modern sosyalizm hakkında, Engels'in "Her yeni teori gibi, modern sosyalizm de, kökleri maddi ekonomik olguların derinliklerinde bulunmakla birlikte, önce, eldeki hazır zihinsel birikime bağlanmak zorundaydı."[226] şeklinde değerlendirmesi böylece doğrulanmış oluyor.

Ama Marx'tan önceki sosyalizm, henüz bilimsel değildi. *Ütopik bir sosyalizmdi.* Fransız sosyalizmi bunun büyük bir bölümünü oluşturur; ama aynı zamanda, bazı Alman düşünürlerini ve büyük İngiliz teorisyeni *Owen'ı* da kapsar.

II. ÜTOPİK SOSYALİZM

Ütopik sosyalizm, kapitalist toplum tarafından yaratılmış olan koşullar içinde doğmuştur. Burjuvazi, feodal düzene karşı, özgürlük ve kardeşlik adına savaşım vermişti. Oysa onun egemenliği Fransa'da ve İngiltere'de toplumdan bir orman yarattı. Kapitalizm çerçevesi içinde sanayinin gelişmesi, işçilerin sömürülmesi koşuluna dayandığı için, zenginlikleri elinde bulunduran burjuvaziye bolluk ve iktidar sağlayan yeni feodallikler, para feodallikleri oluşurken, toplumun öteki kutbunda emekçi sınıfların yoksulluğunun korkunç oranlarda arttığı görüldü.

Ütopik sosyalistlerin hareket noktası, bu durumu, sanayinin gelişmesini sağladığı için burjuva iktisatçıların "doğal" olarak gösterdikleri bu durumu, mertçe, korkusuzca ortaya koymak oldu. Ütopyacılar, düzeni kıyasıya eleştirdiler. Fourier'nin deyişine göre, bu düzende "yoksulluk, aşırı bolluğun kendisinden doğmuştu".

[sayfa 287]

Saint-Simon (1760-1825), kapitalizmin bağrında, üretimin anarşik bir biçimde sanayiciler arasındaki acımasız bir savaşım içinde geliştiğini, yığınlar için en büyük acıları bunun doğurduğunu belirtiyor. Sanayinin gelişmesinin insanlara mutluluk getireceğine inanmış olan Saint-Simon, usa uygun bir üretim örgütünün, doğayı ortaklaşa işletmek için birleşmiş

insanların elinde sağlayacağı yararları anlatıyor. Böylece insanın insan tarafından sömürüsü ortadan kaldırılacak; “insanları yönetmekten, şeylerin yönetimine”[227] geçilecektir.

Charles Fourier (1772-1837), kapitalizmin bunalımlarını inceliyor; rekabetin yıkıcı etkilerini suçluyor. Özellikle spekülasyon ve ticaretin kötülüklerini ortaya koyuyor. Erkeklerle kadınların eşitliğinden yana olan Fourier, kadınların burjuvazi tarafından sömürülmelerine karşı keskin bir eleştiri yürütüyor. Devleti, egemen sınıfın çıkarlarının savunucusu olarak nitelendiriyor, ve daha önce savaşım vermiş olduğu hıristiyan dinine dönen burjuvazinin, artık kendi işine gelen tevekkül gibi “ahlaki” fikirleri nasıl yaydığını gösteriyor. Bu kötülüklere karşı çare olarak *Ortaklaşma’yı* ileri sürüyor. Mülk sahipleri, servetlerini, emeklerini, yeteneklerini birleştirerek, küçük üretim toplulukları *(phalansteres*) halinde örgütleneceklerdir, falansterler yetkinleşme, ilerleme yetisi sonsuz olan insanlığa uyumlu bir açılıp gelişme olanağı sağlayacaktır. Ücret sistemi ortadan kaldırılacak; eğitim politeknik olacak; çekici nitelik taşıyan çalışmadaki şevkli yarışma, kamunun yararına yönelecek; gezegenin zenginliklerini değerlendirecek olan büyük şantiyeler kurulacak.[228]

18. yüzyıl materyalistlerinin öğretilisi olarak insanın özelliklerinin (erdem ya da kusurlarının) ortam koşullarının bir ürünü olduğuna derin bir şekilde inanan genç fabrikatör Robert Owen (17711858), İngiltere’de yapılan sanayi devriminin herkesin mutluluğu için elverişli koşulları yarattığını [sayfa 288] kabul eder. Önceleri insansever bir patron olan Owen, New-Lamarck iplik yapımevini “... sarhoşluk, polis, yargıç, dava,

yoksulları koruma yasaları, sadaka nedir bilmeyen örnek bir göçmen topluluğuna dönüştürdü."[229]

Daha sonra *komünizme* vardı: yani büyük sanayi ile gelişmiş olan üretici güçler, kolektif mülkiyet olmalıdır ve topluluğun bütün üyeleri bu mülkiyetten eşit olarak yararlanmalıdırlar. Owen, üretim ve tüketim kooperatifleriyle toplumun komünist örgütlenmesini hazırlayabileceğini düşündü (kapitalist okyanus için birer ada olan bunlar, ortadan kaybolmaya mahkumdular).

Büyük ütopyacıların, Marx ve Engels'in belirtmekten hoşlandıkları, yüksek değerleri olmuştur. Onlar, tam gelişme halindeki kapitalizmin eksikliklerini gördüler, tanımladılar ve haber verdiler ve kapitalizmin, kendisini sonsuz sandığı bir zamanda, onun sonunu görebildiler. İnsanın insan tarafından sömürüsünü ortadan kaldırmak istediler. İlerici bir eğitimin savunucuları olan ütopyacılar, insanlığın mutluluğunun bu dünyada olanaklı olduğu inancı ile insanlığa inandılar, güvendiler. Bu bakımdan sosyalizm tarihinde birinci sırada önemi olan bir yer tutarlar.

Bununla birlikte toplumu değiştiremediler. Neden?

Büyük ütopyacılar kapitalizmin birinci döneminde yeraldılar: bu dönemde kapitalizmin çelişkileri, üretimde anarşi yaratarak ve yığınların yoksulluğuna neden olarak gelişmeye başlıyorlar. Ama, kapitalizm, nesnel olarak, kapitalizme karşı savaşım verme, onu yenme ve sosyalist toplumu kurma yeteneğinde bir gücün düzenin bağrında kendisini ortaya

koyabilmesi için henüz çok gençtir. Bu güç, kapitalist burjuvazinin gelişmesinin zorunlu olarak yarattığı *proletaryadır,* çünkü burjuvazinin bütün gücü, bütün iktidarı, proletaryayı sömürmesine dayanır.

19. yüzyılın başında proletarya sayıca az, zayıf, rekabet yüzünden, dağınık ve ufalanmış durumdaydı. Burjuvaziye karşı proletaryanın bir sınıf savaşımı vardır, ama henüz [sayfa 289] başlangıç halinde, yani örgütlenmemiş bir durumdadır; proletaryanın, bu evrede, hemen önündeki en yakın istemlerden, özellikle işgününün kısaltılmasından başka bir amacı olamaz. Geleceğe ait perspektiflere sahip olmak için çok acı çeker. Siyasal planda ise proletarya, henüz burjuvazinin (özellikle Fransa'da proletaryayı feodal artıklara karşı savaşımında kullanan burjuvazinin, böylelikle 1830'da proleterlerin Bourbonlar'ı kovup onun yerine bir burjuva kral Louis-Philippe'i koymak üzere yardım ettikleri burjuvazinin) vesayeti altındadır.

Burjuvazinin içinden çıkmış olan büyük ütopyacılar, sömürülen proletaryanın ıstıraplarını acıyla kaydediyorlar. Ama bizzat bu durum, onların,. proletaryanın içinde sakladığı, ve burjuvazinin kendisini sonsuz sandığı sırada, proletaryayı, geleceğin sınıfı yapan büyük gücü görmelerine engel oluyor.[230]

Sonuç olarak: zamanlarının toplumunda onu ortadan kaldırmak için nesnel çareler bulamadıklarından, ütopyacıların,

düşüncel bir plan kurmaktan başka çıkar yollan yoktur.

Acıklı gerçeğin karşısına koydukları kusursuz, yetkin bir toplumun tamamlanmış tanımlamasını, kendi kafalarından çıkarıyorlar. Ama kapitalist toplumun gelişme yasalarını bilmedikleri için, eleştirdikleri toplumla düşledikleri toplum arasındaki nesnel bağı bulup ortaya koyamıyorlar. Onların sosyalizmlerinin “ütopik” olarak nitelendirilmesi bundan ileri gelir. Böylece, “aklın” adil bir toplum yaratma yeteneğinde olduğunu düşünen 18 yüzyıl filozoflarının öğretilileri *idealistçe* davranıyorlar Adalete ve ahlaka başvuruyorlar.

Peki, yeni toplumu gerçekleştirmek üzere hangi çareleri [sayfa 290] ileri sürüyorlar? Sınıf savaşımının yaratıcı gücünü akıllarından geçirmedikleri için -zaten anarşiyle bir saydıkları yığınların siyasal eyleminden korkuyorlarbaşvuracakları tek kaynakları var: öğüt. Onun için, yazılarıyla, örnek-topluklarla, insanları, sistemlerinin yetkinliğine inandırmaya çalışıyorlar.

Saint-Simon, emekçilerin partisinin,[231] bu partinin “manifestosunun ilanından kırksekiz saat sonra yaratılmış olacağını” ve gene “dini reddetmemek gerektiğini, çünkü sosyalizmin de bir din olduğunu” ifade ediyor. Kendi fikirlerinin gerçekleşmesine razı olacağı umuduyla, iktidara sahip olan burjuvaziyi, bütün güçleriyle kendi fikirlerine döndürmeye çalışıyorlar. Bu bir ütopyadır, çünkü burjuvazinin sınıf çıkarları sosyalizmle mutlak bir çelişki halindedir.

İşte bunun içindir ki, Saint-Simon, Fourier, Owen, başarıya ulaşamadılar. Marx’ı büyük ütopyacılardan ayıran şey, *düşüncel bir toplum*

planı tasarlamak yerine, sosyalizmi, bilimsel temeller üzerine kurmuş olmasıdır. Her ne kadar kapitalizm konusundaki eleştirileri, genellikle çok keskin olduysa da, büyük ütopyacılar, Marx'a kesin bir üstünlük sağlayacak olan tarihsel materyalizme, toplumlar bilimine sahip değillerdi henüz. O zaman, kapitalist sömürünün sonuçlarını ortaya çıkarmakla birlikte, bunların ancak mekanizmasını yakalayabildiler. Bir karşı-tepki ile, proletaryanın, kapitalizmin yıkılmasında zorunlu olarak oynayacağı rolü bulup ortaya koyamadılar. Onların *teorik* güçsüzlüğü, pratik bir güçsüzlükte ifadesini bulur.[232] [sayfa 291]

Marx'ın sayesinde *bilim, ütopyanın* yerini alır. Marx'ın sayesinde, ütopyacıların düşü, sosyalizm, gerçek olur.

III. BİLİMSEL SOSYALİZM a) *Biçimlenmesi.*

Büyük ütopyacılardan daha genç olan Marx ve Engels'in yararlandıkları nesnel koşullar daha iyi idi; onların düşüncesi bir olgunluk derecesine vardığı zaman kapitalizmin çelişkileri daha açık, daha bellidir, özellikle proletaryanın devrimci savaşımı hızla gelişmektedir.

1825'te kapitalizmin ilk büyük iktisadi bunalımı patlak vermişti, bundan sonra bunalımlar devirli bir şekilde ortaya çıkıyorlar: düzenin geliştirdiği üretici güçler, düzenin kendisine karşı dönüyor.

Bu temel üzerinde gittikçe daha kalabalık olmak üzere büyük sanayide toplaşmış olan proletarya, daha yoğun ve daha iyi örgütlenmiş bir savaşım koyuyor ortaya. 1831'de, Lyon'da ilk işçi ayaklanması, 1838-1842, İngiltere'de, çartizm, ilk ulusal işçi hareketi en yüksek, en ateşli noktasına varıyor.

> "Proletarya ile burjuvazi arasındaki sınıf savaşımı, Avrupa'daki en ilerlemiş ülkelerin tarihinde, bir yandan modern sanayinin, öte yandan da, burjuvazinin yeni elegeçirdiği politik üstünlüğünün gelişmesiyle orantılı olarak, ön plana geçti."[53]

1848 Haziranı, Fransa'da, işçi sınıfının, silah elde, yaşama hakkını savunduğu barikatların, burjuvaziye karşı yükseldiğini görecektir.

Marx ve Engels, bu savaşımın yalnızca tanıkları olmadılar. Ütopyacılardan farklı olarak, aynı zamanda, devrimci militanlar olincelemesini yapamadı. Gerçekten, Blanqui, proletaryanın burjuvazi tarafından sömürülmesinden sözetmekle birlikte, bunun gerçek kökenini ortaya çıkaramadı. Ona göre, sömürünün ana biçimi, vergi ile faiz karşılığı ödünç vermedir (bu konuda Proudhon'a yaklaşır). Marx, kapitalist sömürünün dayanağının ödenmeyen emek (artı-değer) olduğunu göstermiştir. Bu ciddi teorik yetersizlikler, Blanqui'nin devrimci savaşım üzerine, doğru bir görüş sahibi olmasına izin vermediler. Bir yığın savaşımı, tüm proleter sınıfın savaşımını görecek yerde, küçük-burjuva anarşistlerin çok sevdiği, bilimsel sosyalizmle bağdaşmaz (Babeuf'den kalma) bir tez olan "hareketli bir azınlık" tezi ile yetindi.

[53] Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm,* s. 77.

duklan için bu savaşıma kendileri de katıldılar.

Almanya'da, Fransa'da ve İngiltere'de. Marx ve Engels [sayfa 292] işçi hareketinin örgütlenmesine çalışıyorlar, 1864'te Uluslararası Emekçiler Derneğini kuruyorlar.

Onların dehasının, en büyük olanı yaratabildiği koşullar bunlardır.

b) *Nitelikleri.*

Marksizmin kalpazanları, marksizmi, esinlenmiş bir yalvaçın ateşli imgeleminde tasarlanmış bir mit gibi sunarlar. Aynı zamanda, burjuvazinin büyük yararına olarak, marksizmi, kendi modalarına uydurma hakkını kendilerine verebileceklerini sanırlar.

Öyleyse, marksist sosyalizmin en belirgin niteliğini, uzlaşma kabul etmez bir şekilde, kesinlikle ifade etmek gerekir; marksist sosyalizm ne bir mit, ne de bir iman işidir ne öteki sistemler arasında bir "sistem"dir ve onlardan ne daha yeğ ya da ne daha kötüdür. Marksist sosyalizm, bir *bilimdir.*

Bilim, gerçeğin nesnel bilgisidir, gerçeği değiştirme araçlarını verir. Bilimsel sosyalizm için de böyledir.

Bilimsel sosyalizm, iki büyük buluşa dayanır.

> “Bu iki büyük buluşu, *materyalist tarih anlayışını ve artı-değer* yoluyla kapitalist üretimin sırrının çözümünü, Marx’a borçluyuz. Sosyalizm, bu buluşlarla bir bilim oldu.”[233]

Biliyoruz ki, Marx, felsefenin ve doğal bilimlerin incelenmesinde bir dünya anlayışı bulmuştur, bu, diyalektik materyalizmdir diyalektik materyalizmin toplumlara uygulanması tarihsel materyalizmi verir .

> “Darwin, organik doğanın gelişme yasasını bulmuştu. Marx ise insan toplumunun gelişme yasasını buldu.”[234]

İnsanların bilincinin ve iradesinin dışında ve ondan önce varolan nesnel yasa. Bu, üretimdir -yani insanların geçim araçlarını sağladıkları eylemdir-; üretim, toplumların temel olgusunu oluşturur ve onların tarihini koşullandırır. [sayfa 293] Toplumsal ilişkiler, siyasal kurumlar, ideolojiler, son tahlilde, maddi malların üretimi tarafından belirlenir.

Gücünü toplumların bilimsel kavrayışından alan Marx, zamanının toplumunun, yani kapitalizmin tahliline girişti. *Kapitalin* önsözünde şöyle yazmıştır; “bu yapıtın son amacı da, zaten modern toplumun ekonomik hareket yasasını ortaya çıkarmaktır.”[235]

Şu halde, kapitalizmin içinde filizlenen ve bir bunalım halinde patlak verinceye kadar gelişen ve kaçınılmaz bir şekilde kapitalizmin yıkımını hazırlayan çelişkinin: kapitalizmde gelişen üretici güçlerin toplumsal niteliği (büyük sanayi) ile mülk edinmenin özel niteliği (kapitalist kâr)

arasındaki çelişkinin bulunup ortaya konmasına götüren yol, nesnel tahlildir -yersiz bir önyargı değildir. Proletaryayı burjuvazinin yerini alacak bir sınıf olarak görmeye sevkeden şey, elverişli bir önyargı ya da bir "duygu" değildir, kapitalizmin nesnel tahlilidir; Marx, kapitalizmin ancak artı-değer sayesinde, yani proletaryanın sömürülmesi sayesinde mevcut olabileceğini buldu. Öyleyse, burjuvazi ile proletaryanın çıkarları arasındaki çelişki, kapitalizmin içindedir, ondan ayrılmaz ve burjuvazi ile proletaryanın *savaşımı* kapitalizmin *zorunlu* bir sonucudur. Görülüyor ki, Marx'ı, "sınıf savaşımını icat etmekle"[236] kınamak saçmadır. Marx, yalnızca sınıf savaşımının, ilkel komünün dağılışından beri her zaman varolduğu gibi gene de varolduğunu saptar, doğrular:[237] sınıf [sayfa 294] savaşımı tarihin devindiricisidir, çünkü, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişki, onunla çözülür. Kapitalizm için de aynı şey olacaktır: proletaryanın, sömürülen sınıfın, sömüren sınıfa, burjuvaziye karşı savaşımı, üretici güçlerle, kapitalist üretim ilişkileri arasındaki çelişkiyi çözecektir. Nasıl? Üretim ilişkilerinin üretici güçlere uygunlaştırılmasıyla, üretim araçlarının toplumsallaştırılmasıyla, tarihsel gelişmenin zorunlu aşaması sosyalizm ile (eskiden kapitalizm ile olduğu gibi).

> "Marx, kapitalist toplumun sosyalist topluma dönüşmesinin kaçınılmazlığını, tümüyle ve yalnızca, çağdaş toplumun gelişiminin ekonomik yasasından çıkarmaktadır."[238]

Marx'ın kendisinin de burjuva kökenli olup da burjuvaziye "kini" olduğunu, "her şeyin bundan ileri geldiğini" söyleyenlere kanmak da saçma olur. Marx, kapitalist burjuvazinin tarihini inceleyerek, burjuvazinin

feodaliteye karşı *nesnel olarak* devrimci bir savaşım yürütmüş olduğunu saptıyor. Büyük üretimin hızla gelişmesini, toplumların ilerlemesinin koşulu olan üretimin gelişmesini sağlayan burjuvazi oldu. Ama, bundan böyle, devrimci sınıf rolü, toplumsal gelişmeyi engelleyen burjuvaziye-karşı sınıf olmak rolü, artık proletaryaya düşüyor. Eğer, Marx, kapitalist burjuvaziyi suçluyorsa, bu suçlama, burjuvazinin kendi sınıf çıkarlarını her şeyin üstünde tutarak bu çıkarlarını korumak için en büyük kötülükleri yapmaya gücü yettiği ölçüdedir.

Proletaryaya gelince, o, artık tek devrimci sınıfsa, bu, Marx'ın duygusal olarak, onun devrimci sınıf olmasına karar vermiş olmasından dolayı değildir. O, kapitalizmin bağrındaki tarihsel durumundan ötürü nesnel olarak öyledir.[239]

Neden devrimcidir?

Çünkü, burjuva toplumun özgül ürünü proletarya (öteki sınıflardan: zanaatçılar, köylüler, küçük-burjuvalardan farklı olarak) yaşamını ancak egemen sınıfa; kapitalist [sayfa 295] burjuvaziye karşı savaşım vererek sağlayabilir. Çünkü kapitalizmin yoğunlaşması, proletaryanın da yoğunlaşmasını önüne geçilmez bir şekilde kuvvetlendirir ve proletaryayı sayıca artırır. Çünkü her şeyden yoksun olan proletaryanın zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyi yoktur. Çünkü, en ilerlemiş üretici güçlere bağlı olan proletaryanın kurtuluş için tek çaresi vardır, bu da, kesin olarak, bu üretici güçlerin proletaryaya karşı dönmelerine neden olan kapitalist üretim ilişkilerini ortadan kaldırmaktır; onun çıkarı, böylece büyük üretim ve

değişim araçlarını, her türlü sömürünün ortadan kalkacağı bir toplumda, herkesin mülkiyeti haline getirmek üzere burjuvaziden koparıp almaktır. Başka bir deyişle, proletaryanın zorunlu olarak ancak bir, *bir tek* perspektifi olabilir: sosyalist devrim.

Marx, incelediği gerçek durumdan, gerekli sonuçlan çıkarır. Şu halde, eğer Marx, proletaryayı sosyalizm için savaşıma çağırıyorsa, bunu, tarihin yasalarına dayanarak yapmaktadır. Bu çağrı, her ne kadar insanları nesnel olarak kurtarmak ve toplumsal adaleti kurmak sosyalizmin göreviyse de, Adalet ya da Özgürlük gibi önceden tasarlanmış bir fikir adına: değildir. Her ne kadar sosyalizm için savaşım ve onun gelişi, yeni bir ahlak ortaya çıkarırsa da, Marx, insanlara, "ahlak dersi vermez". O, toplumların incelenmesinden, kendi ruh haline bağlı olmayan, pratik vargılar çıkartan bir bilgindir.

İşte bilimsel sosyalizmin eşsiz değeri buradadır. O, ütopyalara son verir, çünkü bilimsel sosyalizmle, sosyalizm gökten yere iner.[240]

İşte Marx ve Engels'in bilimsel sosyalizmi ilk kez ortaya koydukları yapıtın, *Komünist Parti Manifestosunun* (1847) dünya çapındaki önemini ve değerini açıklayan budur. [sayfa 296]

IV. BİLİMSEL SOSYALİZMİN ROLÜ

a) *Sosyalizmle işçi hareketinin kaynaşması.*

Kapitalizmin varlığının ortaya çıkardığı ve Marx'tan bağımsız bir nesnel gerçeklik olan işçi hareketini Marx yaratmamıştır. Ama Marx, bilimsel sosyalizmle, işçi hareketine, yolunu aydınlatan ve onu yenilmez kılan pusulayı vermiştir.

Sosyalizmle işçi hareketinin kaynaşması onunla oluştu. Ezilen, ekmek kavgasının ağırlığı altında belini doğrultamayan proletaryanın, o zamanlarda, toplumsal bilimi, ekonomi politiği kendi hazırlayabilmesi için ne zamanı, ne de olanakları vardı. Bu bilim, ona, *dışardan,* insan düşüncesinin bilimsel sosyalizmle taçlanan en iyi kazançlarını herkesten önce benimseyip özümleyen Marx sayesinde geldi. Bilimsel sosyalizm, böylece ileri burjuva aydınlarının yapıtı oldu.

Ama bu aydınlar, girişimlerinde, ancak kendi sınıflarıyla bağlarını kopardıkları takdirde başarılı olabilirdi. Niçin? Doğa bilimlerindeki hızlı gelişmeye -yararlandığı teknik yenilikler için gerekli gelişmeyedayanmış olan burjuvazi, bir kez feodalite yenildikten sonra artık kendi sömürücü sınıf çıkarlarına zarar vermeden toplumlar bilimini isteklendiremezdi, çünkü bu bilim, kapitalizmin mutlaka yıkılacağı, bunun önüne geçilemeyeceği sonucuna varıyordu. Burjuvazi, toplumlar bilimine karşı savaş açtı; öyle kızgın bir savaş ki, burjuvazi, marksizmi, marksizmi kabul etmiş olanların şahsında mahkemelerin huzuruna çıkarıyor nasıl ki, eskiden de, dünyanın güneşin çevresinde döndüğünü ortaya koyduğu için rahipler feodalitesi Galilei'yi mahkum ettiyse.

> “Artık bundan sonra bu ya da şu teoremin doğru olmaması değil, ama sermayeye yararlı mı yoksa zararlı mı, gerekli mi yoksa gereksiz mi, siyasal bakımdan tehlikeli mi tehlikesiz mi olduğu sözkonusuydu. Çıkar gözetmeyen araştırmaların yerini ücretli yumruklaşmalar, gerçek bilimsel araştırmaların yerini kara vicdanlı ve şeytanca mazur göstermeler almıştı.”[241] [sayfa 297]

Kendi sınıflarıyla bağlarını koparan Marx ve Engels, *proletaryanın görüş açısını* benimsediler. Burjuvazinin tersine, proletarya, toplumsal bilime, yalnızca düşman gözle bakmamakla yetinmiyordu, proletaryanın sınıf çıkarı, bilimsel sosyalizmle nesnel olarak birleşiyor, ona uygun düşüyordu. Ezilen sınıf olarak proletarya, bilimsel sosyalizmde, kendi acılarının açıklamasını ve onları yenmenin olanağını buluyordu.

Her teori deneyimle doğrulanmalıdır, ve emekçilere marksizmin eşsiz değerini gösteren de deneyim oldu. Marksist teori, yüzyıldan beri ve gitgide kuvvetlenmek üzere, *proletaryanın çıkarlarının tek bilimsel ifadesi* olarak doğrulanmıştır.

b) *Devrimci partinin gerekliliği “Kendiliğindenlik”in eleştirisi.*

İşçi hareketi ile bilimsel sosyalizm arasındaki kaynaşma, somut olarak nasıl gerçekleşti? Proletaryanın öncülerini biraraya toplayan ve örgütlendiren, ve bilimsel sosyalizmle silahlanmış olarak, bütün işçi

sınıfının ve müttefiklerinin devrimci savaşımını yöneten bir partinin kuruluşuyla.

Bu, Marx ve Engels'in *Manifesto'da* görevini belirledikleri devrimcilerin partisidir. Devrimciler, uluslararası planda ve her ülkede, proletaryaya "proleter hareketin yürüyüş çizgisini, koşullarını ve sonal genel sonuçlarını açıkça anlama üstünlüğü"[242] getirirler.

Partinin gerekliliği, bilimsel sosyalizmin temel bir verisidir. Tarihsel ve diyalektik materyalizmin öğretilerine uygundur. Niçin? Çünkü, burjuvazi tarafından sömürülen proletaryanın burjuvaziye karşı savaşıma *maddi olarak* vardığı doğru ise de, bu, hiç de proletaryanın *bilincinin kendiliğinden sosyalist* olduğu anlamına gelmez. Kendiliğindenlik tezi marksizme aykırıdır; devrimci teori bir bilimdir ve kendiliğinden bir bilim yoktur.[243] [sayfa 298]

Ne YapmalıTda Lenin, kendiliğindenliğin klasik bir eleştirisini yapmıştır. Bunu anımsatmak gerekir, çünkü, kendini marksist sananların çoğu, marksizmin "sınıf içgüdüsü" ile aynı şey olduğunu söylerler. Bu kanı, insanı, eğitilmiş proleter ile, savaşım vermek istediği halde kendi çıkarları hakkında doğru bir bilince sahip olmadığı için vuruşlarının hedefini gerektiği gibi seçemeyen bir proleteri aynı yere koymak demektir.

Niçin sosyalizm, proletaryanın kendiliğinden bir ürünü değildir? Çünkü kapitalist toplumda, proletaryaya *kendiliğinden* sunulan ideoloji, burjuva ideolojisidir. Bu ideoloji, örneğin erdem, "her zaman ödülünü

gördüğü”ne göre, insanları, “sabretmeye” davet eden, din ya da okulda öğretilen ahlaktır. Burjuva ideolojisinin, gelenek kuvvetinden başka iktidardaki burjuvazinin emrinde olan güçlü maddi araçları da vardır.

“İşçi sınıfının *kendiliğinden* sosyalizme çekildiği sık

> sık söylenir. Bu, sosyalist teorinin işçi sınıfının sefaletinin nedenlerini, başka herhangi bir teoriden daha derin ve daha doğru bir biçimde ortaya çıkarması anlamında tamamen doğrudur, ve bu nedenden ötürü, işçiler bunu çok kolaylıkla özümlerler, ama *yeter ki* bu teori kendiliğindenliğe varmasın, yeter *ki* bu teori kendini kendiliğindenliğe bağlı kılmasın... İşçi sınıfı kendiliğinden sosyalizme doğru çekilir; ne var ki, en yaygın (ve sürekli olarak ve çeşitli biçimler altında canlandırılan) burjuva ideolojisi, kendisini, işçi sınıfı üzerinde kendiliğinden daha da büyük ölçüde kabul ettirir.”[244]

Lenin, proletaryanın kendiliğinden hareketinin onu, sendikalizmden, yani her çeşit siyasal inançtaki emekçileri biraraya toplayan ve işçilerin yaşam düzeyleri ve ücretleri için savaşım amacındaki sendikaların kurulmasından daha öteye götüremeyeceğini belirtir. Ama böyle bir sendika, marksist siyasal partinin özgünlüğünü, devrimci perspektifi ve devrim bilimini işçilere veremez. Kapitalist sömürünün kökleri [sayfa 299] ancak bu şekilde günışığına çıkartılabilir. Şu halde, her yanda yaygın olan burjuva ideolojisine karşı inatçı bir savaşımladır ki, bilimsel sosyalizm, işçi sınıfının yolunu bulabilir. Bu görev, devrimci bilimle oluşmuş ve emekçi

yığınlarına (kendi üyelerinin de aralarından toplandığı emekçi yığınlarına) bağlı, onlara sosyalist bilinci götüren bir parti olmadan gerçekleşmesi olanaklı olmayan bir iştir. Proletaryanın devrimci çıkarı, böylece, kendi zaferi için varlığı zorunlu olan kendi öz partisini her türlü saldırıya karşı korumayı ve güçlendirmeyi emreder. Kendiliğindenlik teorisine gelince, o, proletaryayı burjuvazinin denetimi altına koyar.

> "Kendiliğindenlik teorisi ... tüm oportünizmin mantıksal temelidir."[245]

Devrimci partinin bilimsel rolü, elli yıl önce Lenin tarafından belirlenen partinin niteliklerini açıklar. Bu niteliklerin zorunluluğu, burjuva ideolojisinin etkisi altında olan emekçilerin gözünden kaçar. İşte bunlardan birkaçı:

a) Yanılgının binbir biçimi vardır, ama belli bir konu için bilim birdir. İşte, militan devrimcileri karakterize eden *ilke birliği bundan* ileri gelir. Bu bir "koyun" zihniyeti değildir. Bütün fizikçiler, doğa yasalarını tanımada birleşirler. Bir kimse çıkıp da, kendine özgü ufak bir fiziğe sahip olmakla böbürlenseydi, pek tuhaf kaçardı. Aynı şekilde, toplumsal bilimler de şunun bunun keyfine, ruh haline tabi değildir.[246] Toplumlar biliminin deneyimden çıkartılan vargıları, herkes için geçerli olan nesnel gerçeklerdir. Marksist partinin [sayfa 300] "yekpare birliğini" açıklayan budur.

b) Devrimci militanların durmadan eylemlerine uyguladıkları *eleştiri ve özeleştiri,* bilimin ilerlemesinin mutlak koşuludur. Her bilim

-ötekiler gibi toplumlar bilimi deyöntemlerini ve elde ettiği sonuçları denetlemelidir. Bu, devrimci savaşımın başarısı için, yani emekçilerin çıkarı için çok önemlidir. *Populaire'in* yazarları özeleştiriyle ağır bir şekilde alay ettikleri zaman, özeleştiri yapanları, "şerefsiz"likle suçladıkları zaman, emekçilerin çıkarlarına karşı horgörülerini ortaya koymaktan başka bir şey yapmamaktadırlar.

c) *Ortaklaşa yönetim,* aynı şekilde devrimci partinin bütün kademeleri için bilimsel bir zorunluluktur. Bir karar, bir slogan, hareketin gereksinmelerini, ancak, her biri yığınlarla temasından elde ettiği deneyimi getirmek üzere bütün militanların katıldıkları ortak bir tartışma havası içinde hazırlandığı takdirde, doğru olarak yansıtabilir. Parti, bütünlüğü içinde, bütün bu toplanan deneyimleri genelleştirir: "Teori, bütün ülkelerin işçi hareketlerinin genel biçimi ile ele alınan deneyimidir."[247]

Belli bir dönem için hareketin çeşitli yönlerini yansıtan bu genellemenin her militan için bir yasa değerini taşıması normal değil midir?

V. VARGI

Yüz yıldan beri, işçi sınıfı, sosyalizmin görüş keskinliğini ve öngörü yeteneğini ölçebilmiştir. Karşılık olarak da, emekçiler, bu bilimi gittikçe daha derinlemesine özümleyerek deneyimlerini artırmışlardır. Bu, *teori* ile *pratik* arasındaki aralıksız değişim, alışveriş, bilimsel sosyalizmi her çeşit eskimeye karşı güven altına alır: gene burada da sosyalizmin bilimsel niteliği kendisini ortaya koyar, çünkü gerçek bilim daima ilerler.

Bilimsel sosyalizmin teoride ve pratikte ilerleme tablosu, *Manifesto*'dan bir yüzyıl sonra gerçekten olağanüstü bir [sayfa 301] durumdadır. Böylece Marx'ın şu sözü gerçekleşiyor: "Teori, yığınların içine girdiği andan başlayarak, maddi bir güç haline gelir."[248]

Marx ve Engels'in yapıtını sürdürenler, bilimsel sosyalizmi yeni genellemelerle silahlandırmayı ve artık tarihsel duruma uygun olmayan tezleri atmayı bildiler.

Örnek: Kapitalizm, 20. yüzyılın başında emperyalist evresine girdiğinde, Lenin, sosyalizmin ilkelerine dayanarak, emperyalizmin işçi hareketinde yarattığı koşulları tahlil etti. Emperyalist ülkelerin eşit olmayan gelişmeleri yasasını buldu. Böylece, devrim bakımından şu yeni sonuca, kapitalizmin dünya ölçüsündeki cephesini en zayıf olduğu noktada yenmenin, böylece sosyalizmin önce bir ya da birkaç ülkede zafere

ulaşmasının olanaklı olduğu sonucuna vardı.[249] Rusya için 1917'de böyle oldu, daha sonra da öteki ülkelerde sosyalizm başarıya ulaştı.

SSCB'de sosyalizmin kuruluşu ve komünizme doğru yürüyüş ve diğer ülkelerde halk demokrasilerinin başarıları, proletarya diktatörlüğünün yeni biçimi bütün bunlar, bilimsel sosyalizm ışığında gerçekleştiler.

Bu dersimizde, ütopyacı sosyalizmden yola çıktık: Marx'ın, sosyalist esinleri devşirmek üzere karmakarışık ütopyalar yığınını reddettiğini gösterdik. Nasıl? Sınıf savaşımını, sosyalizme geçişin devindirici gücünü ön plana alarak.

Oysa, Proudhon'dan Blum'a kadar marksizmin bütün düşmanian tam tersini yaptılar. Bunlar, burjuvazinin uşakları oldukları için, proletaryaya, onu uyutmak amacıyla ütopya uyuşturucusunu önerirken, onu sınıf işbirliğine çağırmadılar. Böylece, emperyalizmin başında, kendilerini bilimsel sosyalizmin düzelticileri *(reviseur)* olarak takdim eden İkinci Enternasyonalin liderleri ("revizyonistler" sözü buradan gelmektedir), emekçileri, kapitalizm kendiliğinden sosyalizme dönüşeceğine göre, sınıf savaşımının durdurulabileceğine inandırmak istediler. Daha sonra, Blum, Amerikan [sayfa 302] emperyalizmine bağımlılığını, sosyalizmin birinci aşaması olarak takdim edecekti!

Gerçekte, bilimsel sosyalizm kurulduğu gün, her türlü ütopya, gerici duruma düşüyordu. Böyle bir ideolojinin *rolü,* proletaryayı sınıf savaşımından ayırmaya çalışan bir *saptırma* rolünden başka bir şey

olamazdı. Tek devrimci yol, bilimsel sosyalizmin yoludur. Ütopyacı hülyalara gelince, onlar artık bundan böyle karşıdevrimci zehirlerden başka bir şey olamazlar.

Bundan, büyük bir gerçek ortaya çıkıyor: bilimsel sosyalizm sayesinde kazanılmış zaferler, işçi hareketindeki bilimsel sosyalizm düşmanlarına karşı zaferlerdir aynı zamanda. Anti-marksist ideolojilere karşı uzlaşmaz savaşım, demek ki, proletaryanın bütün dünya çapındaki savaşımının ikincil, araya katılmış bir yönü değildir. Zorunlu bir yöndür. Emekçileri, prudonculuğun, anarşizmin, revizyonizmin, blumculuğun yıkıcı, korkunç etkisinden koparmak için savaşım vermemek, geleceği mezara gömmek demektir. Zaten Marx ve Engels, bu savaşımın örneğini vermişlerdir: onlar, bütün ömürleri boyunca, kapitalizmin en iyi müttefikleri olan sahte sosyalistlere karşı dinmek bilmez bir savaş yürütmüşlerdir. [sayfa 303]

YOKLAMA SORULARI

1. Marksizmin üç kaynağı nelerdir?

2. Saint-Simon'un, Fourier'nin, Owen'ın sosyalizmleri neden “ütopik sosyalizm” diye adlandırılmıştır?

3. Marx'ın sosyalizmi neden bilimseldir?

4. Kendiliğindenlik nedir? Neden bilimsel sosyalizm proletaryanın bilincinin kendiliğinden gelme bir ürünü değildir?

5. Birkaç belirli örnekle, bilimsel sosyalizmin nasıl zenginleştiğini gösteriniz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM **TARİHSEL MATERYALİZM**

ONBEŞINCI DERS ÜRETİM:

ÜRETICI GÜÇLER VE ÜRETİM İLİŞKİLERİ [250]

şullar pek çoktur ve aralarında karşılıklı etki vardır.

"Öyleyse, toplumun maddi yaşam koşulları sistemi içinde, toplumun çehresini, toplumsal düzenin niteliğini, [sayfa 307] toplumun bir düzenden ötekine doğru gelişmesini belirleyen başlıca güç hangisidir?"[250] Bazıları bunun coğrafi ortam olduğunu, bazıları da nüfusun artması olduğunu savunurlar. Yani coğrafi alınyazı ya da nüfusbilimsel *(demographique)* alınyazı.

Demek ki yoksulluk içindeki toplumun, yaşamak için, ancak iki çözüm yolu olabilirdi: ya göçebe kabilelerin yaptıkları gibi yer değiştirmek ve yeni topraklar elegeçirmek; ya da Eski Ispartalıların[251] [252] yaptıkları gibi, insan soyunu iyileştirme *(eugenisme)* yoluyla nüfusu azaltmak ya da işe yaramayan boğazları, yaşlıları, sakatları, hastaları, bazı ilkel kabilelerin yaptıkları gibi kendi halinde yokolup gitmeye bırakmak.

Fetih savaşı ve halkların yığın halinde yok edilmeleri her iki çözüm yolunu birleştiriyor. İnsan soyunu iyileştirme ve özellikle akıl hastalarını yok etme, hitlercilerde, pratikte olduğu gibi teoride de, "yaşam alanı" öğretisi ile birlikte gidiyordu. Aynı barbar tezler, şimdi de Birleşik Devletler'de çiçekleniyor.[253]

Bu tezler, insanı, hayvan derekesine düşürür. Bir hayvan türü, belirli besin kaynaklarına sahip, belirli bir yüzölçümü olan bir yerde yaşarken, türün dalgalanmalarını önceden bilmeyi sağlayan "nüfus yasaları" kurulup

yerleşir. Besin eksikliği, farklı bir besin tüketmek zorunluluğu, ya türün ortadan kalkmasına, ya da türün değişikliğe uğramasına neden olabilir.

Ama insan, hayvan değildir: çalışır ve doğaya karşı savaşım verir. Diyalektiği unutmayalım: bir yanda doğa, öte yanda insanlar diye bir şey yoktur: her biri alında yazılı bir etki oluşturmak üzere şurada coğrafya, burada biyoloji diye de bir şey yoktur. [sayfa 308]

Yeryüzünü kendi kullanımına göre değiştirmiş olan insanlığın binlerce yıllık pratiği, bu fikri yalanlamıştır.

a) *Coğrafi ortam.*

Coğrafi ortam, toplumu çevreleyen doğa, iklimiyle, doğal kaynaklarıyla, ulaşım kolaylıklarıyla, toprağıyla kuşkusuz, toplumun maddi yaşamının zorunlu ve sürekli bir koşuludur. Elbette ki, toplumun gelişmesi üzerinde etki yapar, onu kolaylaştırır ya da yavaşlatır. İngiltere'de maden kömürü çıkartılmasındaki kolaylık, ülkede sanayinin gelişmesine yardım etti. Tersine, kurutulması gereken bir bataklık bölgesinin, ya da sulamayı gerektiren bir çöl bölgesinin varlığı, ya da petrol bulunmayışı vb., bir ülkenin gelişmesini engelleyen çevre koşullarıdır.

Ama coğrafi ortamın etkisi, belirleyici değildir. Bunun kanıtı, toplumdaki değişikliklerin coğrafi ortamdaki değişikliklerden çok daha çabuk oluşmasıdır. Eğer coğrafi ortam, toplumların tarihi üzerinde

belirleyici bir etki oluştursaydı, coğrafi ortam esas olarak aynı kaldığı sürece, toplumların da aynı çizgileri korumaları gerekecekti. Oysa, üçbin yıl içinde, Avrupa, dört, hatta beş değişik toplumsal düzen tanıdı: ilkel komün, kölelik, feodal düzen, kapitalizm ve sosyalizm. Bu zaman içinde Avrupa'nın coğrafi koşulları hemen hemen değişmedi.

Tersine, coğrafi ortamdaki değişmeler için belirleyici olan toplumsal düzendir. Antikçağdaki kölecilik, Akdeniz havzasındaki toprakları tüketti ve insanları Gal ülkesinin zaptına ve yeni topraklar açımına itti. Hollanda ticaret burjuvazisi, modern zamanların başlangıcında, ülkesinin bir kısmını denizden kazandı. Serbest ticaret kapitalizmi, İngiltere'de buğday tarlalarını hayvan yetiştirmeye özgü çayırlar haline getirdi; kapitalizm, Avrupa'nın birçok bölgelerini tümden ormansızlaştırdı, böylece su baskınlarını kolaylaştırdı; işlenebilir toprakları kısırlaştırdı ve Birleşik Devletler'de birçok bölgeleri tüm çöle çevirdi. Tersine, SSCB'de [sayfa 309] sosyalizmin büyük şantiyeleri, çölleri verimli hale getiriyor, ırmakların akışını başka yöne çeviriyor, iklimi düzeltiyor; öncü bilim, toprakların gelişim yasalarını inceleyerek; kutuplar tarımını yarattı, ünlü "kara topraklar"ı yeniden canlandırdı ve çevrenin doğal görünümünün evrim yasalarını buldu.[254] Çin'de, halk demokrasisi, büyük ırmakların yıkım getiren su baskınlarına son verdi.

Gerici sınıflar, büyük kamu afetlerindeki sorumluluklarından kurtulmak için, "coğrafi ortam"a başvururlar. Ama, Hollanda'da bentlerin 1953 yılında yıkılması, gerici burjuvazinin bu bentlerin bakımı için savaş bütçesinden bir metelik olsun kısmak istememesindendir; eğer

Yunanistan’da bütün halk, yer sarsıntıları karşısında, İtalya’da su baskınları karşısında yardımsız, eli-kolubağlı bırakılmışsa, bunların belirleyici nedeni “coğrafi ortam” değil, burjuvazinin sınıf siyasetidir.

Toplumsal gelişmenin gerçek devindirici gücünü gözlerden saklamak isteyen sosyal-demokrat tarihçiler, tarihi, “coğrafi ortam”la açıklarlar. Bu kaba materyalizmin, sözde bir Batı “uygarlığının” ya da Atlantik “uygarlığının” değişmezliğine, “Doğu” ile “Batı”nın karşıtlığına inandırmaktan, kısaca soğuk savaşı haklı göstermekten başka amacı yoktur.

b) *Nüfus.*

Nüfus durumu, artışı ve yoğunluğu, hiç kuşku yok, toplumun maddi yaşam koşulları arasında vazgeçilmez öğelerdendir. Asgari bir insan sayısının altında hiçbir toplum maddi yaşamını sağlayamaz ve doğa kuvvetlerine karşı koyamaz. Aktif nüfus sayısı, üretici güçleri değerlendirme için hesaba katılması gereken öğelerden biridir. Nüfus artışı, toplumsal gelişme üzerinde bir etki oluşturur: toplumsal gelişmeyi kolaylaştırır ya da yavaşlatır. Göçmen kol gücünün Birleşik Devletler’e akını, ancak bir yüzyıllık varlığı olan bir büyük [sayfa 310] sanayinin hızla gelişmesini kolaylaştırdı. Tersine, Kuzey Amerika’nın kızılderili halkının anglo-sakson sömürgecileri tarafından kısmen yok edilmesi, varlıklarını sürdüren kabilelerde iktisadi ve teknik durgunluğa yolaçan nedenlerden biri oldu.

Ama bu etki de tek başına *belirleyici* olamaz. Bunun kanıtı da, nüfus artışının kendi başına, neden şu ya da bu toplumsal düzenin arkasından bir başkasının değil de, ille şu ya da bu yeni düzenin geldiğini açıklayamamasıdır. Eğer nüfus artışı belirleyici bir etki oluştursaydı, en yüksek nüfus yoğunluğuna ulaşmış olan ülkelerin otomatik olarak en ileri toplumsal düzene erişmeleri gerekecekti. 1939'dan önce, Belçika'da nüfus yoğunluğu SSCB'dekinden 26 kere daha yüksekti; bununla birlikte, Sovyetler Birliği, kapitalist düzenden çıktığı zaman, Belçika hâlâ bu düzende bulunuyordu.

Tersine, *nüfus hareketlerini açıklamak bakımından belirleyici olan toplumsal düzendir* Kapitalizm, yığınların satınalma gücünü azaltarak, emekçileri zayıf düşürerek, onlara yoksul, zavallı bir yaşamı zorla kabul ettirerek ölüm oranını artırır (özellikle çocuklarda).

Tahlillerinde, gerçekte ancak bir bileşke olduğunu görmeden nüfus hareketinden işe girişen burjuva iktisatçıları, kaba bir hata işlemektedirler.

Buna göre, toplumsal düzenin niteliğini ve toplumun bir düzenden ötekine doğru gelişmesini belirleyen şey, ne coğrafi ortam, ne de nüfus artışıdır.

Tarihsel materyalizm, toplumun maddi yaşam koşulları arasında, varlığı insanların iradesinden bağımsız ve toplumsal gelişmenin en önemli gücü olan başka bir gücün varolduğunu kabul eder. Bu güç, insanların

geçim araçlarının, yaşam için gerekli olan maddi değerleri elde ediş tarzlarından oluşmuştur. Bu, *maddi değerlerin üretim tarzı* denen şeydir.

II. ÜRETİM TARZI

Doğa ile insanların dışında hiçbir şey yoktur, ve az önce [sayfa 311] gördük ki, bu öğelerden herhangi biri bir yana bırakılarak toplumların gelişmesi açıklanamaz. Yalnız onların diyalektik birliği bir yanıt verebilir, ve onların diyalektik birliği, iştir, *üretimdir.* İş olmadan, üretim olmadan toplum ne yaşayabilir, ne de gelişebilir: bu bir tanrı kargışı değil, bütün insan varlığının nesnel koşuludur.

Ama toplum için, zorunlu geçim araçlarını sağlamanın birçok yolları, biçimleri vardır. Örneğin bunu, zanaat aletlerinden ya da makinelerden yararlanarak, hayvanları kullanarak ya da köleleri kullanarak vb. yapabilir. O halde üretimin gerçekleştiriliş biçimini, yani üretim tarzını yakından incelemek gerekir.

Geçim için vazgeçilmez maddi değerlerin elde ediliş biçiminden sözedildiği zaman, küçük-burjuva, bu maddi değerlerin, pazarda hangi koşullar altında satın alınabildiğini anlar. Ama burada sözkonusu olan, *üleşim* ve *tüketimdir,* kesinlikle üretim değildir. Ama şurası açıktır ki, üretim olmasaydı, ne üleşim ne de tüketim

olurdu.

a) *Üretici güçler.*

Yaşamak için besine, giyeceklere, oturacak yere, yakacak maddelere vb gereksinme vardır. Bu maddi değerlere sahip olmak için toplumun bunları üretmesi gerekir. Bunları üretmek için de, bu işe yarayan aletler gerekir, bu aletleri yapmak ve onları kullanmasını bilmek gerekir.

Toplumun geçimini doğadan elde etmemizi sağlayan güçlerin tahlili bizi şunları ayırdetmeye götürür:

— *üretim aletleri* maddi değerler bunların yardımıyla üretilir (elbette maddi değerler arasında yalnızca tüketim maddelerini değil, bizzat üretim aletlerini de saymak gerekir);

— *insanlar* üretim aletlerini kullanan insanlar, onlar olmadan bu aletler iş göremez;

— *üretim deneyimi* birbiri ardısıra gelen kuşakların kazanmış oldukları üretim deneyimi: meslek gelenekleri, [sayfa 312] teknik ve bilimsel bilgiler; örneğin, Lyon’daki ipekçilik sanayisinde birikmiş olan deneyimin yerini kısa zamanda doldurmak güçtür;

— *iş alışkanlıkları* her emekçiye özgü iş alışkanlıkları, onun yetkinliği, ustalığı, mesleğe alışmış olması hali.

Bunlar, *hepsi birlikte* ele alındıklarında karşılıklı etkileri içinde *üretici güçleri* oluşturan maddi kuvvetlerdir.

Bütün bu üretici güçler bütünü içinde, üretici güçlerin durumunu tanımlayan belirleyici öğe hangisidir? Bunlar *üretim aletleridir.* Bu üretim aletlerinin niteliğidir ki, gerçekten de belli bir iş için gerekli insan sayısını, zorunlu teknik bilgileri, aynı zamanda üreticinin bu üretim aletlerini kullanarak kazandığı iş alışkanlıklarını belirler. İşin el işi yönü de, kafa (zihinsel) yönü de üretim aletlerinin niteliğine bağlıdır.

Üretici güçlerin gelişmesi üretim aletlerinin gelişmesiyle koşullandırılır: İlkel, taştan yapılma kaba avadanlıklar; sonra avcılıktan hayvanların evcilleştirilmesine ve hayvan yetiştirilmesine geçişi sağlayan ok ve yay; sonra tarıma geçişi sağlayan madenden yapılma avadanlıklar; sonra gereçlerin işlenmesine, çömlekçiliğe, demirciliğe olanak sağlayan yeni gelişmeler; daha sonra zanaatların gelişmesi ve tarımdan ayrılmaları; daha sonra belli bir tek ürünün imali ereğiyle kısmi görevler halinde işbölümüyle karakterize olan manüfaktürlerin ortaya çıkışı;[5] sonra, zanaatçı üretim aletlerinden manüfaktürden makineli fabrikaya, makine sistemleriyle modern mekanik büyük sanayiye geçişi sağlayan makineye geçiş; buhar makinesinin, sonra elektrik enerjisinin ortaya çıkışı. İşte kaba çizgileriyle insanlığın tarihi boyunca *üretici güçlerin gelişiminin* tablosu.

Bu üretici güçler gelişmesinin, insanlar arasındaki *işbölümünün,* özellikle ilk büyük işbölümünün, yani ilkel avcılar ve ilkel balıkçılar ile öte yanda hayvan yetiştiren kabileler ve sonra tarım yapan kabileler arasındaki

işbölümünün; ve ikinci büyük işbölümünün: *zanaatlar ile tarım arasındaki* [sayfa 313] *işbölümünün* kökeninde bulunduğunu gözlemliyoruz. Bu ikinci büyük işbölümü, zorunlu olarak, ürünlerin tarımcılarla zanaatçılar arasında değiştirilmesi ve topluluk içi üleştirmeden daha başka bir üleştirme biçimi bulunması zorunluluğuna neden oluyor: böylelikledir ki, belirli koşullar altında *meta*[6] ortaya çıkacaktır. Gene aynı bu ikinci işbölümüdür ki, köy ile kent arasındaki farklılaşmanın başlangıcını oluşturuyor. (Kent, hem zanaat üretiminin merkezi hem de değişimin merkezi olarak zorunlu oluyor.)

Ensonu üretim aletlerindeki gelişme de, üretici güçlerin öteki yönleri üzerinde etki oluşturmaktan geri kalmıyor:

> "Ve kendiliğinden anlaşılır ki, üretim aletlerinin gelişmesi ve yetkinleşmesi, üretimle ilişiği olan insanların işidir, yoksa insanlardan bağımsız olarak olmamıştır. O halde, üretim aletleri değişir ve gelişirken aynı zamanda insanlar da -üretici güçlerin temel öğesi dedeğişir ve gelişir; onların üretim deneyimi, iş alışkanlıkları, üretim araçlarını kullanma yetenekleri de değişmiş ve gelişmiştir."[7]

Bunun içindir ki, modern büyük sanayinin gereksinmesi olduğu için; kapitalist burjuvazi, emekçilere, okuma-yazmayı ve sayı saymayı öğretmeye razı olmak zorunda kalmış, *parasız ve zorunlu* ilköğretimi ve bazı meslek okullarını düzenlemek zorunda kalmıştır. [255] [256] [257]

Leon Blum, aletlerin ancak insan aklı sayesinde yetkinleşebildiklerini ve onun için de üretici güçlerin ilerlemesinin kökeninde insan aklının bulunduğunu ileri sürerek buraya da idealizmi sokmaya çaba harcamıştır. Ama biz, fikirlerin nasıl pratiğin kendisinden doğduğunu biliyoruz: maddi yaşamın gereksinmelerinin dürtüsü iledir ki yetkinleşme, olgunlaşma fikirleri ortaya çıkar; bu fikirler şu ya da bu aletin pratiğinde ortaya çıkar.

Alet, avadanlık, insanla doğa arasında bir aracıdır; onun görevi doğal nesnelerin insan tarafından yararlanılabilir nesneler haline değiştirilmesini sağlamaktır. Bunun içindir [sayfa 314] ki, alet, aynı zamanda, hem üzerinde çalışılması gereken maddenin gereklerini (çeliğin işlendiği aletlerle bakır işlenmez), hem de insanın yaşam gereklerini, yani insana hizmet etmek zorunda olan ve insanın yapması gereken nesnenin özelliklerini yansıtır (başka başka işler için başka başka aletler).

İlk yönü ile alet, insanın *doğal zorunluluğa* bağlı oluşunu ifade eder; ikinci yönü ile alet, doğanın, insanın gereksinmelerine ve eylemine bağlı oluşunu, şu halde insanın *özgürlüğünü* ifade eder. Böylece alet, insanın ve doğanın savaşımını derinlemesine diyalektik bir biçimde ifade eder, ve üretici güçler ise, "... insanların maddi değerleri üretmek için yararlandıkları nesnelere karşı ve doğa kuvvetlerine karşı davranışlarını"[258] ifade eder.

İnsanlar ne ile üretimde bulunuyorlar? İlkel karasabanla mı, yoksa traktörle çekilen çok demirli pullukla mı? İşte, eğer bir örnek vermek istersek, üretim tarzı tahlilinin ortaya çıkardığı birinci sorun budur: *üretici güçlerin düzeyi* sorunu.

b) *Üretim ilişkileri.*

Gene de tahlilimizin sonuna varabilmemize daha çok var. Üretim, insanın doğaya karşı savaşımıdır. Ama, insan, hiçbir yerde ve hiçbir zaman bir hayvan durumuna gelmek ya da boyun eğmek tehdidi altında bulunarak tek başına savaşım vermez. İnsanlar doğaya karşı toplu halde savaşım verirler. Koşullar ne olursa olsun, üretim, daima *toplumsal* bir üretimdir. İnsanı insan yapan toplum olmuştur, insanı hayvanlıktan çıkaran toplumsal üretimdir.

Burjuva ekonomi politiğinin temel yanılgılarından biri, Robinson gibi ya da iktisadi bir Adem gibi hiçbir zaman varolmamış olan tek başına bir adamın iktisadi eylemi üzerinde uslamlamayla işe başlamasıdır: bu, salt metafizik kurgudur. Bunun içindir ki, biz, bir tek bireye gerekli olan maddi değerlerden değil, bütünüyle birlikte ele alınmış bütün [sayfa 315] *toplum* için zorunlu olanlardan hareket ettik.

Eğer üretim her zaman ve her yerde toplumsal bir niteliğe sahipse, üretim dolayısıyla ve üretim içinde insanlar arasında bazı ilişkilerin kurulması kaçınılmaz bir şeydir. Platonik ilişkiler sözkonusu değildir, sıkı sıkıya üretimle ilgili ye üretimin kumanda ettiği ilişkiler sözkonusudur. İnsanlar yalnız doğa ile (üretici güçler) ilişkide bulunmazlar, aynı zamanda, üretim süreci içinde kendi aralarında da ilişkide bulunurlar; insanlar arasındaki bu ilişkilere, *üretim ilişkileri* diyoruz.

İnsanlar arasındaki üretim ilişkileri çeşitli tiplerde olabilir:

— insanlar ortak bir işi, örneğin bir evyapımı işini aralarında yardımlaşarak ye işbirliği yaparak ortaklaşa ortaya koymak, gerçekleştirmek üzere serbestçe biraraya gelebilirler; o zaman aralarındaki ilişkiler, her türlü sömürüden uzak insanların arasında yardımlaşma ve işbirliği ilişkileridir;

— ama bir insan, bazı koşullar altında, kendi benzerlerini, kendisi için üretmeye zorlayabilir de: bu durumda üretim ilişkilerinin niteliği kökten değişir; egemen olma ve bağımlı olma ilişkileri haline gelirler, burada başkasının emeğinin sömürülmesi vardır;

— ensonu, tarihin akışı içinde, bu iki üretim tipinden biri yokolmaya doğru giderken, öteki kuvvetlenmekte olan iki üretim tipinin birarada bulunduğu toplumlara raslanır: burada bir biçimden ötekine geçiş ilişkileri vardır.

Ama üretim ilişkilerinin tipi nasıl olursa olsun, bunlar daima üretimin vazgeçilmez öğesidirler. Şimdilik basit bir örnek olarak diyoruz ki, kendi kendisi için çalışan bir adam hiçbir zaman başkası için çalışan gibi çalışmaz; bu, o kadar gerçektir ki, sömürücüler, her zaman, sömürüyü sözde bir işbirliği maskesi altında gizlemeye, sömürülenlerin gözünde sömürü ilişkilerini "ailevi" işbirliği ilişkileri gibi göstermeye bakarlar; bu *patron egemenliğidir (paternalisme):* "patronun çıkarlarını koruyunuz, öteki dünyada bunun ödülünü [sayfa 316] alacaksınız.

Ama üretim ilişkilerinin niteliği üretimin vazgeçilmez bir öğesiyse, paternalist patronlar kusura bakmasınlar, bu ilişkileri, *fikre (idee)* indirgemek olanaklı değildir. Leon Blum, ikiyüzlülükle, insanlar arasındaki iktisadi ilişkilerin öteki ilişkilerden hangi bakımdan daha “maddi” olduğunu göremediğini söyledi. Ama biz biliyoruz ki, maddilik insanların iradesinden ve bilincinden bağımsız olarak varolma olgusudur. Üretim, insanlar için nesnel bir zorunluluktur ve ancak, varolduğu biçimiyle, toplumun daha az nesnel olmayan çerçevesi içinde yerine getirilebilir. Örneğin, yaşam için gerekli maddi değerlerden hiçbirine sahip olmayan bir kimse, maddi olarak, bağımlılık ilişkileri içinde başka birisi için çalışmak zorundadır. Böylece sömürü, bir “fikir” değildir, bütün ağırlığı ile üretimin üzerine binen nesnel bir olgudur.

“Üretimde, insanlar, yalnız doğa üzerinde değil, birbirleri üzerinde de etkili olurlar. Ancak belirli bir biçimde işbirliği yaparak ve etkinliklerini karşılıklı olarak değiş-tokuş ederek üretimde bulunurlar. Üretmek için birbirleriyle belirli bağlantılar ve ilişkiler içine girerler, ve ancak, bu toplumsal bağlantı ve ilişki sınırları içindedir ki, doğa üzerinde etkili olur, üretimde bulunurlar.”[259] O halde üretici güçlerin etkisini üretim ilişkilerinin özelliğinden ayıramayız. Üretici güçler ve üretim ilişkileri, Stalin’in deyimiyle, onların diyalektik birliğini maddi değerlerin üretim süreci içinde “cisimleştiren” üretim tarzının çözülmez, ayrılmaz bir şekilde birbirine bağlı iki *yönüdürler.*

Üretimin incelenmesini yalnızca üretici güçlerin incelenmesinden ibaret kılmak temel bir yanılgıdır. Bununla birlikte, bu yanılgı, marksizmin,

toplumların gelişmesini yalnız üretici güçlerin gelişmesiyle açıklamaktan ibaret olduğunu sanan ve üretim, ilişkilerinin niteliğini sessizce geçiştirenler tarafından işlenen bir yanılgıdır. Modern dünyayı, kapitalist üretim ilişkilerinin tahlilini yapmadan, buhar makinesiyle [sayfa 317] açıklamak, materyalist olmak demek değildir, marksizmi bozmak, karıştırmaktır. Okul çocuklarına, tekniğin tarihsel ilerlemesini, kapitalist sömürünün ne olduğunu öğretmeden açıklamak, onları aldatmak, onlara, geçmiş, içinde bulunduğumuz zaman ve gelecek hakkında yanlış bir imge vermek demektir.

Aynı yanılgı, toplumsal ilerlemeyi, üretim ilişkilerindeki ilerlemeyi unutarak, "ilerleme"de yalnızca teknik bir ilerleme görenlerde de vardır. Bu, 19. yüzyılın burjuva ütopyası oldu. Acı düş kırıklıkları böylece hazırlandı, çünkü, teknik ve bilimsel ilerleme, barış çalışmalarına olduğu kadar savaş çalışmalarına da hizmet edebilir, makine işçiyi ya ezebilir, ya da kurtarabilir. Ne zaman ki, emperyalizm çağında, kapitalizmin çöküşü, kendi onmaz yaralarını, yoksulluğu, zulmü, savaşı, en modern tekniğin öldürme işlemde kullanılmasını gözler önüne serdi, "teknik" ütopyacıları, ilerlemenin iflasına ağladılar, yalnızca sermayenin doğurduğu kötülüklerden makineyi sorumlu tuttular. "Sanayi sosyolojisinin" havarileri, bazı burjuva toplumbilimciler ve özellikle onların elebaşısı Georges Friedmann aynı yutturmacaya kendilerini kaptırırlar: patronların "görüş açısı"nı kabul ederek, asıl neden, makinelerin verimlilik için, kapitalist verimlilik için ve aşırı sömürü için kullanılması olduğu halde, kapitalist ülkelerde işçinin emek karşısındaki "olumsuz" tutumunu, makineleşmekte aramaya kalkarlar. Marx, üretici güçler, etkilerini ancak üretim ilişkileri *sınırlan içinde*

oluştururlar, diyor. Onun içindir ki, sömürü ilişkilerinin ortadan kalkmış bulunduğu Sovyetler Birliği'nde makinenin kullanılmasının işçiler için mutlu sonuçları olabilir. "SSCB'de makineler, yalnız emekten tasarruf etmekle kalmaz, aynı zamanda, emekçilerin uğraşını da kolaylaştırır; onun için sosyalist ekonomi koşullarında, kapitalizm koşullarında olduğundan farklı olarak, işçiler, işlerinde, makineleri seve seve kullanırlar."[260]

Demek ki, tarihsel materyalizm, üretim tarzını, bütünü [sayfa 318] içinde, kendi birliği içinde üretim ilişkileri ve üretici güçler olarak ele alır. Bununla birlikte, üretici güçler, ancak üretim ilişkileri *sınırları içinde etkin* olduklarına göre, *çeşitli üretim tarzları, alışılageldiği üzere, her zaman, egemen olan üretim ilişkilerinin niteliğiyle tanımlanırlar;* feodal üretim ilişkilerinden sözedildiği zaman, feodal üretim ilişkilerini orada egemen durumda oldukları, bütün toplumsal yaşama damgalarını vurdukları söylenmek istenir; mutlaka orada varolan tek üretim ilişkisi olduğu kastedilmez. Tersine, tarihsel bir çağı, örneğin taş devri, maden devri, buhar makinesi çağı ya da atom çağı deyimlerinde olduğu gibi, üretici güçlerin durumuyla tanımlamak bilimsel değildir.

III. ÜRETİM ARAÇLARI MÜLKİYETİ

Üretici güçleri incelerken (II. kesim, a) üretim aletlerinin burada belirleyici öğeyi oluşturduklarını gördük. Gerçekten de *üretici güçlerin düzeyini* belirleyen üretim aletlerinin niteliğidir.

Üretim ilişkilerinden daha önemli olan, onların niteliğini belirleyen öğe hangisidir?

Üretim araçları mülkiyetidir.

Gerçekten de şurası besbelli ki, bu araçlardan yoksun bir kimse, ancak bu araçlara sahip olanın egemenliğini kabul etmek şartıyla yaşayabilir.

Üretim araçları, tüketim mallarıyla (mobilya, ev, aile için binek arabası vb. ile) karıştırılmamalıdır. Üretim araçlarından, üretmek için gerekli olan her şeyi anlıyoruz.

Örneğin, modern bir toplumda, üretim araçları nelerdir?

İlkin doğal zenginlikler (toprak, ormanlar, sular, yer altı zenginlikleri, hammaddeler vb.); sonra bu doğa zenginliklerinin dönüştürülmesini sağlayan üretim aletleri; sonra üretim eylemi için gerekli tesisler: fabrika binaları, maden tesisleri vb.; taşıma ve ulaştırma araçları. Toplum üyeleri arasındaki değişim araçlarını: üleşim için, ticaret için gerekli tesisleri (antrepoları, satış mağazalarını ve) kredi kuruluşlarını [sayfa 319] (bankaları) da eklemek gerekir. O halde, üretim ilişkilerinin nitelikleri tanımlanmak istendiği zaman sorulacak soru şudur: *üretim araçlarına kim sahiptir?*

Üretim araçlarına bütün toplum mu sahiptir? Ya da üretim araçlarına, başka birey ya da grupları sömürmek için bu araçlardan yararlanan bireyler ya da gruplar mı sahiptir?

Bu soruyu yanıtlamak, üretim ilişkilerinin durumunu, insanlar arasındaki iktisadi ve siyasal ilişkilerin durumunu göstermek demektir.

O zaman anlaşılır ki, eğer üretim araçları bütün toplumun hep birlikte mülkiyetindeyse, insanlar arasındaki ilişkiler, işbirliği ve yardımlaşma ilişkileri olabilir.

Bunun tersi durumda, bütün üretim araçlarından yoksun olanlar, bunları elinde bulunduranların emrine tabi olmadan yaşamayacaklardır. İnsanların kimisi çalışır, kimisi de bu çalışanların emeğini sömürür. Bazılarının çıkarları ötekilerin çıkarlarıyla çatışır. Dayanışma, ancak, üretimde aynı rolü oynayanlar arasında vardır: bu, bir *sınıf dayanışmasıdır.*

Bu durumda toplum, birbirine uzlaşmaz karşıt toplumsal sınıflara bölünmüştür. Üretim araçlarının *özel mülkiyeti* vardır.

> "Toplumsal sınıf deyince, üretimde, birbirine benzer bir rol oynayan, öteki insanlara karşı birbirleriyle aynı olan ilişkiler içinde bulunan kişiler topluluğu anlaşılır."[261] (Lenin).

Demek ki, *toplumsal sınıf* deyimi, ancak *üretim ilişkileri* düzeyinde bir anlam taşır. Bu deyim, mülkiyet tipi ile ya da mülkiyetin bulunmayışı ile tanımlanan bir kavramdır ve teknik kollarıyla, mesleklerle, toplumun yaşamı için zorunlu toplumsal eylemlerle, örneğin maden sanayii işçisi, maden işçisi, demiryolcu gibi tanımlanan toplumsal kategorilerle karıştırılmamalıdır. "Köylü" olmak toplumsal bir kategoriye ait olmaktır,

ama bu, ait olan *sınıfı* tanımlamaz: köylü, büyük toprak sahibi kapitalist (“beyaz-elli köylü”) olabilir, [sayfa 320] ya da tarım işçilerinin yardımıyla toprağını işleten mülk sahibi, ya da aile işletmesinin sahibi, ya da tarım işçisi vb. olabilir.[262]

Aynı şekilde, fabrikada da, “patron”, müdür ya da mühendis değildir. Üretim araçlarının *sahibi* olan kapitalist ya da kapitalistler grubu, “şirket”tir.

Toplumsal bir sınıf, üretim araçlarının sahibi olduğu zaman, kendisi için elverişli olan üretim ilişkilerini, diyelim ki, kişileştirir: o halde, birbirinden ayırdetmeden “kapitalist” üretim ilişkilerinden ya da “burjuva” üretim ilişkilerinden sözedilecektir. Belli bir üretim tarzında bu üretim ilişkileri *egemen* durumda bulundukları zaman, aynı deyimler, *aynı zamanda* üretim tarzını *da* belirtmeye yarar; böylece: “feodal” sınıf, “feodal” üretim ilişkileri, “feodal” üretim tarzı denir, çünkü burjuvazi o zaman egemen sınıf değildir.

Şimdi üretim ilişkileri kavramını kesinlikle belirtebiliriz:

> “Bu ilişkiler şunları kapsar: *a)* üretim araçlarının mülkiyet biçimleri; *b)* değişik toplumsal grupların üretimdeki yerleri, ve onların karşılıklı ilişkileri ya da Marx’ın deyimini kullanırsak, bu biçimlerden çıkan ‘etkinliklerinin değişimi’; c) bunlara tamamen bağlı olan, ürünlerin dağıtım biçimleri. Bütün bunlar, ekonomi politiğin konusunu oluşturur.”[263]

Şu halde üretim ilişkilerinin belirleyici, kesin öğesini oluşturan, asıl mülkiyet biçimleridir. Elbette ki, sömürücü sınıflar, kendi ayrıcalıklarını sağlayan mülkiyet biçimlerini korumaya yarayan bütün önlemleri alırlar. Üretim araçlarının mülkiyetiyle nitelenen üretim ilişkileri, bütün toplumsal *düzenin ekonomik temelini* oluştururlar.

Şimdi, üretim tarzının, toplumsal gelişmenin en başta gelen gücünü oluşturduğunu anlamak için gerekli bütün kavram ve bilgilere sahip ve onları istediğimiz gibi kullanabilecek durumda bulunuyoruz. [sayfa 321]

IV. ÜRETİM TARZININ DEĞİŞMESİ.

TOPLUMLAR TARİHİNİN ANAHTARI

Üretim, her zaman değişme ve gelişme yolunda olmak, hiçbir zaman uzun bir dönem için aynı noktada duraklamamak gibi bir özellik gösterir, oysa coğrafi ortam büyük ölçüde aynı kalır. İnsanlar, gerçekten, durmadan doğanın kendilerine sunduğundan daha fazlasını elde etmeye bakarlar, durmadan, hep hareket halinde olan üretimi yetkinleştirmeye çalışırlar.

Eğer insan, maddi gereksinmelerini her zaman daha iyi bir şekilde tatmin etmeye çalışmasaydı, bilinçli bir yaratık değil, kör zorunluluğa boyun eğen bir hayvan olurdu. Ama insan, doğal zorunluluğu kendi

yararına kullanmanın çaresini üretimde bulur, onun için de üretim hiçbir zaman uzun bir süre için aynı noktada durmaz.

Bu gerçek, idealist için bir skandal konusudur; idealist dinmek bilmez maddi servet susuzluğunu ortaya koyar; hıristiyanlık bunda şeytanın, kötünün işini görür. Ama aynı zamanda bilinir ki, bu konular yalnız emekçi yığınların kullanımı içindir; onlara açlık, perhiz yapmak, nefsine hakim olmak telkin edilir; oysa sömürücü sınıflar, tiksindirici bir maddi servetler bolluğu, savurganlığı içinde yüzerler. Gerçekte üretimin artması, insan toplumlarının nesnel bir gereksinmesidir, ve yalnız insanın insan tarafından sömürülmesi, bu gerekliliğin doğal ve olumlu sonuçları olmasını engeller.

Yalnız üretim tarzı değişikliğidir ki, neden şu ya da bu düzenin şu ya da bu düzeni izlediğini, neden toplumsal fikirlerin, siyasal görüşlerin ve kurumların değiştiklerini, neden belli bir anda bütün toplumsal ve siyasal sistemi yıkmanın zorunlu bir hale geldiğini açıklamaya olanak verir.

Aristoteles, daha o zaman, kölelikle üretici güçler düzeyi arasındaki bağı sezinlemişti:

> "Antikçağın en büyük düşünürü 'Eğer' diyordu, 'her araç, Deadalus'un yarattıklarının kendi başlarına hareket etmeleri, [sayfa 322] ya da Heprestos'un üç ayaklılarının kutsal görevlerine diledikleri şekilde gitmeleri gibi, kendisine uyan işi, gene kendi istekleriyle yapmış olsalardı, dokumacının çıkrığı, kendi başına

> dokuma yapsaydı, ne ustalar için çırağa, ne de efendiler için köleye gerek kalmazdı’.’’[264]

Ortaçağda, toplumu, tanrısal planın değişmez bir yansısı sayan hıristiyan metafiziği, üretici güçlerin ilerlemesini sınırlandırarak feodal düzenin sağlamlığına yardım etmekte olan loncaların varlığını haklı buluyordu. Ama başlangıçta, bu sistem, toplumu, açlığa, yoksulluğa karşı güvence altına almayı önü sürüyorduysa da, bu hareket ve değişiklik korkusunun, feodallerin, burjuvazinin yükselişi karşısındaki korkusundan başka bir şey olmadığı zamanla ortaya çıktı. Burjuvazi bir kez iktidarı aldıktan sonra üretim üzerindeki bütün kısıtlamaları kaldırdı ve loncaları yasakladı.

Böylece siyasal iktidar, yeni hukuku, yeni üretim tarzının yansısı olan hukuku kabul ettirmek için zorunlu hale geldi. Ve bu yeni iktidarı, ve bu yeni hukuku haklı göstermek, savunmak için yeni fikirler gerekti. Felsefe, şeylerin eski düzenine karşı ideolojik bir silah oldu. Utkun burjuvazi, burjuva mülkiyet hakkını, İnsan

Haklan Bildirgesine kaydetti, burjuva parlamenter meclisler kurdu, kendi ahlakını üstün kıldı, yeni bir öğretim yarattı ve bununla ortaçağ felsefesini kovdu ve aynı zamanda da kendini, sömürülen proletaryanın savaşımına karşı korumak için işçi derneklerini yasakladı.

Böylece, tüm ulusa, burjuva “yaşayış tarzı”nı ve kendisine uygun gelen fikirleri kabul ettirdi: “insanın yaşama biçimi nasılsa, düşünce biçimi

de öyledir.”[265]

Komünist Parti Manifestosu’nun birinci bölümünün ölümsüz sayfalarını tekrar okuyalım:

> “Burjuvazi, üstünlüğü elegeçirdiği her yerde bütün feodal, ataerkil, romantik ilişkilere son verdi. İnsanı ‘doğal [sayfa 323] efendiler’ine bağlayan çok çeşitli feodal bağları acımasızca kopardı, ve insan ile insan arasında, çıplak öz-çıkardan, katı ‘nakit ödeme’den başka hiçbir bağ bırakmadı. Dinsel tutkuların, şövalyece coşkunun, darkafalı duygusallığın en ilahi vecde gelmelerini, bencil hesapların buzlu sularında boğdu. Kişisel değeri, değişimdeğerine indirgedi, ve sayısız yok edilmez ayrıcalıklı özgürlüklerin yerine, o tek insafsız özgürlüğü, ticaret özgürlüğünü koydu. Tek sözcükle, dinsel ve siyasal yanılsamalarla perdelenmiş sömürünün yerine, açık, utanmaz, dolaysız, kaba sömürüyü koydu.
>
> “Burjuvazi, şimdiye dek saygı duyulan ve saygılı bir korkuyla bakılan bütün mesleklerin halelerini söküp attı. Doktoru, avukatı, rahibi, şairi, bilim adamını kendi ücretli emekçisi durumuna getirdi.
>
> “Burjuvazi, aile ilişkilerindeki duygusal peçeyi yırtıp attı ve bunu salt bir para ilişkisine indirgedi.”[266]

Burjuvazinin, *kendisinin de bir ürünü* olduğu üretim tarzını, her türlü çareye başvurarak sağlamlaştırmak istemiş olduğu anlaşılmadığı için,

örneğin, 1789 ile 1815 arasında yeralmış olan tarihsel olayların anlamı kavranmaz.

Burjuva tarihçileri, kendileri de bir antikçağ, ilkçağ, ortaçağ ve modern zamanlar ayrımı yaparlar. Peki bu çağlar arasındaki fark neden ibarettir? Esas olarak şundan ibaret: ilk başlangıçta servetlerin ortak mülkiyeti vardı; tarihin ve uygarlığın şafağında, antikçağda hüküm süren köleci üretim tarzının kurulduğu görülüyor; oysa ortaçağa toprağın feodal mülkiyeti egemen olmuştur ve modern zamanlar ticaret burjuvazisi mülkiyetinin gelişmesi, sonra da kapitalist burjuvazinin utkusu ve gerilemesi görülmüştür. Ama, antimarksist tarihçiler diyorlar ki, antikçağda, ortaçağda, modern zamanlarda ortak çizgiler vardır: Platon'un fikirleri, ya da Cicero' nun söylevleri bize yabancı değillerdir. Doğru: ama bu ortak çizgiler, hiç olmazsa kurumlar ve ideolojilerle ilgili olarak şöyle açıklanır:

1. Kölelik düzeninin, feodal düzenin ve kapitalist düzenin [sayfa 324] aralarındaki farkların büyüklüğü ne olursa olsun, ortak bir nitelikleri vardır: bunlar, bir sınıfın başka bir sınıf tarafından sömürüsüne, üretim araçlarının özel mülkiyetine dayanan üretim ilişkileridir. Onun için bu üç toplum tipinde, sınıflar arasındaki savaşım, kurumlar ve fikirler planındaki bütün sonuçlarıyla bulunur.

2. Bu üç üretim tarzında da küçük-burjuva tabakalar (ticaret, zanaat, köy küçük-burjuvazisi, aydınlar küçük-burjuvazisi) vardır. Bu sürekli tarihsel olgunun bir "ortalama insan" psikolojisinin şekillenmesi ve sürüp gitmesi gibi bir sonucu vardır, bireyci, özel mülkiyete bağlı, sınıf

savaşımının pasif tanığı olduğu için çelişkilerle dolu olan bu ortalama insan, sömürücü egemen sınıf karşısında durmadan ödünler verir, ona teslim olur.

Ama, bu farklı üç düzen, birbirlerine benzemekle birlikte, ekonomik temelleriyle nitel olarak birbirlerinden ayrılırlar. Birbirinden farklı *toplumsal şekillenmeler* oluştururlar. Tarih biliminin konusu, onların hem özgül farklarını, hem de benzerliklerini incelemektir.

V. VARGI

Tarihsel materyalizm, üretim tarzlarının genel teorisidir. Ekonomik politik, insanlar arasındaki üretim ilişkilerini düzenleyen nesnel yasaların özgül bilimidir. Tarih biliminin özgül konusu bu üretim ilişkilerini kişileştiren sınıflar arasındaki bağıntılar, ilişkiler ve özellikle onların siyasal bağlarıdır.

Eğer her zaman, üretim ilişkilerinin niteliği, mülkiyetin niteliği, toplumsal sınıflar, *sınıf çıkarı* sorunu konmazsa, tarih bilimi

olmaz.

Şu halde, gerçek tarih bilimi, kralların, komutanların, fatihlerin yaptıklarını incelemekle sınırlandırılamaz, çünkü, tarih, son tahlilde, halkların tarihidir.

> "Toplumsal gelişmenin tarihi, ... maddi değerlerin üreticilerinin tarihidir, üretim sürecinin temel güçleri olan ve [sayfa 325] toplumun varlığı için zorunlu maddi değerleri üreten emekçi yığınların tarihidir."[267]

Gerçekten de tarihin derin yasası, üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki zorunlu uygunluktur: bu yasa, insanlığın büyük yığınlarının

yaşamsal çıkarlarını ifade eder.

Bu yüzden, Marksizm, Stalin'in ifadesine göre, "ezilen ve sömürülen yığınların devriminin ... bilimi"dir.

Ama insanlar kendi öz tarihlerini yapıyorlarsa da, "onu kendilerini belirleyen belli koşullar içinde" (Marks) yaparlar. Tarihin anahtarını, insanların kafalarında, onların görüşlerinde ve fikirlerinde değil, asıl, insanlar toplumsal olarak üretime geçtikleri andan başlayarak, onların iradesinden bağımsız olarak işleyen ve üretim araçları mülkiyetinin biçimine, yani ekonomik *temele* bağlı olan üretim ilişkilerinden ve nesnel ekonomik yasalarda aramak gerekir.

Gerçek tarih bilimi bu yasaları bilmezlik edemez, bunlardan vazgeçemez.

Bunun içindir ki, proletaryanın partisi, eğer işçi sınıfını tarihsel misyonuna götürmek istiyorsa, onu yalnızca çıkarları için kitle hareketinde bulunmaya çağırmamalı, programını ve pratik eylemini, bu iktisadi gelişme yasalarına dayandırarak hazırlamalıdır.[268]

YOKLAMA SORULARI

1. Toplumun maddi yaşam koşulları nelerdir?

2. Üretici güçleri tanımlayınız.

3. Üretim ilişkilerini tanımlayınız.

4. Üretim ilişkilerinin belirleyici öğesi nedir?

5. Üretim tarzlarını tanımlayınız.

6. Toplumsal bir sınıf nedir?

7. Üretim tarzı değişikliğinin zorunlu olarak bütün toplumun çehresini değiştirdiğini gösteriniz. [sayfa 326]

I . Toplumun maddi yaşam koşulları.

a) Coğrafi ortam.

b) Nüfus.

II . Üretim tarzı.

a) Üretici güçler.

b) Üretim ilişkileri.

III . Üretim araçları mülkiyeti.

IV . Üretim tarzının değişmesi, toplumlar tarihinin anahtarı.

V . Vargı.

ONALTINCI DERS

ÜRETİM İLİŞKİLERİ İLE ÜRETİCİ GÜÇLERİN NİTELİĞİ ARASINDA ZORUNLU UYGUNLUK YASASI

I. Üretici güçler, üretimin en devingen ve en devrimci öğesidirler.

II. Üretim ilişkilerinin üretici güçler üzerindeki karşı-etkisi.

III. Zorunlu uygunluk yasası.

IV. İnsan eyleminin rolü.

ÜRETİM tarzlarının, tarihin akışı sırasında değişikliklerini önceki dersimizde gördük. Bütün gerçek gibi, üretim tarzları da, nicel değişmelere, bir evrime uğrarlar; bunu, çözülmekte olan ayrıcalıklı sınıflar gerekli değişmelere karşı durdukları zaman, *devrimci* bir biçime bürünmesi olanaklı olan nitel değişmeler izler.

Bütün gerçek gibi, bu değişikliklerin devindiricisi de, bir içkin çelişkidir. Üretim tarzlarının özgül çelişkisi, genel olarak nedir? Bu çelişki, üretim ilişkileri ile üretici güçlerin nitelikleri arasındaki çelişkidir. İşte bu çelişki, bu dersin konusudur. [sayfa 328]

I. ÜRETİCİ GÜÇLER, ÜRETİMİN EN DEVİNGEN VE EN DEVRİMCİ ÖĞESİDİRLER

Üretimin her zaman değişme yolunda olduğunu söylemiştik. Peki ilk değişen yön hangisidir? Üretici güçler mi, yoksa üretim ilişkileri mi? Aletler mi, yoksa mülkiyet biçimleri mi? Şurası açıktır ki, toplumsal bir şekillenmenin ekonomik temeli sürüp giderken, teknikte ilerlemeler olmaktadır. Demek ki, ilkin değişenler, üretici güçler, hepsinden önce de üretim aletleridir. Bu, üretimin ikinci özelliğidir.[269]

İşte çok basit bir örnek: büyük bir taş parçasının yeri değiştirilmek istendiğinde, taşı, yuvarlanabilen kazıklar üzerine koymaktan ibaret olan yöntemi, herkes bilir. Bu kazıklar, kullanıla kullanıla daha iyi perdahlanır, düzgünleşirler; insanların kafasında henüz hiçbir geometrik silindir fikri olmadan önce kusursuz silindirler haline gelmeye başlarlar.[270] Aynı zamanda, yer değiştirme, daha çabuk ve daha kolay olur ve insana, bu perdahlamayı elverişli araçlarla kendisinin gerçekleştirmesi fikrini verir. Gereksinmenin dürtüsü ve yardımıyla, insanın imgelemi işe koyulur ve eğer kazıklar, eksenlerine göre kendi üzerlerinde dönerlerken, yer değiştirme sırasında, taş parçasıyla bir birlik halinde bulunurlarsa, işin daha kolay olacağını bulur. O zaman arka tarafta açıkta kalan kazıkların durmadan taş parçasının önüne yerleştirilmesi gerekmeyecektir. Şöyle on, yüz, bin yıl geçsin, dingil, tekerlek ve araba gelecektir.

Böylece üretici güçler, hiçbir zaman yerinde durmaz, insanın iradesinin önünde giderek ve onu da sürükleyerek yetkinleşirler. Aynı zamanda insanın gereksinmeleri de gelişir: insan, arabayı öğrenir öğrenmez artık kazıklarla yetinmeyecektir, hiç değilse bir taşıyıcı araç kullanılması olanaklı olduğu zaman kazıkları hiç kullanmayacaktır.

Üretim ilişkilerinin kendileri de, üretici güçlerde oluşan değişikliklere *uyarak* değişirler. Onlar da havada asılı [sayfa 329] değillerdir, üretici güçlerin niteliğine bağlıdırlar.

Bir örnek alalım. Köleci toplumun son döneminde, daha önceki dönemde uzun bir gelişme göstermiş olan yeni üretici güçler vardır. Döküm işinin ve demirin işlenmesinin durmadan gelişmesi, ilerlemesi, kollu dokuma tezgahının kullanılması; sabanın yaygın bir halde kullanılması; tarımda, bahçecilikte, şarap, zeytinyağı, bal üretiminde ilerleme; su değirmeninin bulunuşu (İS 340). Bu yeni teknikler (ki, Romalılar, bunları barbarlar dedikleri halklarda sık sık görüyor ve kendi ülkelerine getirmeye çalışıyorlardı), kölelik sistemiyle çelişkili bir duruma girer: kölenin çalışmada hiçbir çıkarı yoktur; ne yaparsa yapsın kendisine hep aynı şekilde davranılır. Onun için yaptığı işe ne bir girişkenlik gösterir, ne de bir zevk duyar. Verimi çok düşüktür. Ve artık yalnız kamçı ile harekete geçen köle sürülerinin gerçekleştirebildiği büyük işler sözkonusu değildir. Yeni üretici güçler, işe belli bir ilgi gösteren emekçiler gerektirmektedir; yoksa üretici güçler savrulup saçılmış, ziyan edilmiş olur.

Çok kez esir edilmiş barbarlar olan köleler, isyanlar düzenledikçe ya da malikaneden kaçıp, silah yapımı ve denizcilik gibi tekniklerden yarar sağlayarak korsan oldukça, köle sahibi, bu durumu dikkate almak zorunda kalır.

Kısaca, yeni üretici güçler, zorlayarak yeni üretim ilişkilerini gerekli kılarlar. Bunun içindir ki, üretim araçlarının sahibi, çok düşük bir verimi olan köleden vazgeçerek bir serfle iş görmeyi yeğ tutar. Serf, gerçekte, kendi öz işletmesine, kendi üretim aletlerine sahiptir; her ne kadar senyör toprağına bağlıysa da, işe karşı bir kişisel ilgisi de vardır. Bu ilgi, serfin bütün tarım işlerinde verimi yükseltebilmesi ve ürün üzerinden feodale ayni olarak bir borç taksiti ödeyebilmesi için vazgeçilmez bir şeydir. Feodal bey, kahyaların kırbaçları altında bile hiçbir şey yapmayan bir köleyi beslemektense, tahılını senyörün değirmeninde öğütmek ve ekmeğini senyö-rün fırınında pişirmek kaydıyla istediği gibi çalışmakta serbest olan bir serften ayni bir yükümlülüğün ödenmesini isteyecektir. [sayfa 330]

Böylece köleci üretim ilişkilerinin bağrında yeni üretici güçlerin gelişmesi, yeni üretim ilişkilerinin, feodal ilişkilerin doğmasına neden oldu.

> "Toplumsal ilişkiler, üretici güçlere sıkı sıkıya bağlıdırlar. Yeni üretici güçler sağlamak için, insanlar, kendi üretim biçimlerini değiştirirler; kendi üretim biçimlerini değiştirmek, yaşamlarını kazanma yollarını değiştirmek için de, bütün toplumsal ilişkilerini değiştirirler. Yeldeğirmeni size feodal beyli toplumu verir; buharlı değirmen ise, sınai kapitalistli toplumu."[271]

II. ÜRETİM İLİŞKİLERİNİN ÜRETİCİ GÜÇLER ÜZERİNDEKİ KARŞI-ETKİSİ

Eğer üretici güçlerin üretimin en devingen ve en devrimci öğesi olduklarını belirtmekle yetinseydik metafiziğin ve mekanizmin içine düşmüş olurduk. Üretim tarzı, üretici güçlerle üretim ilişkilerinin diyalektik birliğini cisimleştirir: bu içkin çelişki içinde, karşıtlardan her biri, ikisinden biri ilkin değişse bile, öteki üzerinde etki yapar. O halde, üretim ilişkilerinin, üretici güçler üzerindeki karşı-etkisini de incelememiz gerekir.

Eğer, yeniden, köleci toplumdan feodal topluma geçiş örneğini alacak olursak görürüz ki, feodal üretim ilişkileri, ortaya çıkışlarından sonra, eski üretim ilişkilerinin frenledikleri üretici güçlerin gelişmesini kolaylaştırırlar. Gerçekten de, her ne kadar sömürülmekte idiyse de, üretimde, serfin, köleden daha çok çıkarı vardı. Böylece, antikçağ sonundan ve yukarı-ortaçağdan kalma ağır yoksulluk ve perişanlık mirası yavaş yavaş tasfiye edildi.

Başka bir örnek: bundan önceki dersimizde (II, a) gördük ki, madenlerin işlenmesindeki ve çömlekçilikteki ilerlemeler, tarım ile zanaatlar arasında işbölümüne neden olmuştu. Üretim araçları özel mülkiyeti koşulları içinde hem zanaat işinin, hem de köyde köle kullanımının gerektirdiği bu [sayfa 331] işbölümünün, zanaat ürünlerinin ve tarım ürünlerinin pazarda alınıp satılması, yani *metaın* ortaya çıkması gibi

kaçınılmaz bir sonucu oldu. Aynı anda yeni bir sınıf, taşıma ve metaların dağıtımı işinde uzmanlaşmış bir *tüccarlar* sınıfı doğuyordu. Ama, bu sınıfın, ticarette özel bir çıkar bulduğu için, *meta üretimini* kolaylaştırması ve bu ticareti genişletmesi gerekiyordu. Bu, Akdeniz'in bütün çevresi boyunca uzanan Fenike ve Yunan sömürgelerinin ve ticaret acentelerinin başlangıcı oldu. Besbelli ki, meta üretimi, üretici güçlerin, tekniklerin ve sanatların, ayrıca denizciliğin gelişmesine yardım etti; Atina çömlekleri bütün Akdeniz'de satılıyordu ye Atina'da yüzden fazla köle çalıştıran silah yapımevleri bulunuyordu.

Başka bir örnek: feodallerin zenginliğinin kaynağı, esas olarak, toprak, ve serflerin ayni olarak ödedikleri yükümlülüklerdi. Buna karşılık, ticarete ve yeni doğmakta olan kapitalist üretime dayanan burjuvaların zenginliği ise, özellikle paradan ibaretti. Lüks zevki ve zengin burjuvalarla yarışmak arzusuyla, ticari mallardan edinmek isteyen feodal, hızla yıkıma doğru gidiyordu. Feodal ayrıcalıklardan ve feodal haklarının pekiştirilmesinden başka bir korunma çaresi yoktu. Meta üretimin artması, feodalin ekonomik gücünü sarsıyordu. Bu yüzden, iktisadi gücünü loncalar sistemiyle sıkı bir şekilde düzenlemeye çabalıyordu. Böylece de feodal sistem, yeni üretici güçlerin gelişmesini frenliyordu. Ama yeni üretici güçler, yeni üretim ilişkilerinin (kapitalist) genelleşmesini buyuruyordu.

O halde şunu unutmamalıyız: üretici güçler birinci olarak değişirler ama, gene de üretim ilişkilerinden bağımsız değildirler. Gelişmeleri üretici güçlerin gelişmesine bağımlı olan üretim ilişkilerinin kendileri de, bu üretici güçlerin gelişmesini etkilerler.

Onu yavaşlatırlar ya da çabuklaştırırlar.

Üretim ilişkileri, üretici güçlerin hızlı ilerleyişine artık uygun düşmedikleri zaman, üretici güçlerin gelişmesine karşı bir köstek rolü oynarlar. [sayfa 332]

Tersine, esas olarak, üretici güçlerin durumu ile uygunluk halinde bulundukları zaman, dürtücü rolü oynarlar.

Ve gelişmede üretici güçlere ait olan öncelikten dolayı bile, yeni üretim ilişkileri, üretici güçlere uygun düştükleri zaman, bu güçleri ileri doğru iten başlıca güçtürler. Yeni üretim ilişkileri, üretici güçlere uygun düştükleri içindir ki, onların başta gelen devindiricisidirler.

> "Önce, üretim ilişkilerinin toplum tarihindeki rolünün üretici güçlerin gelişmesini felce uğratan engeller olmakla yetindiği, yanlıştır. Marksistler, üretim ilişkilerinin köstek rolü oynadığını söyledikleri zaman, herhangi bir üretim ilişkisini değil de, ancak üretici güçlerin gelişmesine artık tekabül etmeyen ve bunun sonunda onların gelişmesini köstekleyen üretim ilişkilerini gözönüne getirirler. Ancak, eski üretim ilişkilerinden başka, bilindiği gibi yenileri de vardır ki, bunlar eskilerin yerine geçerler. Denebilir mi ki, yeni üretim ilişkilerinin rolü, üretici güçlerin kösteği rolüne indirgenir? Kuşkusuz ki, hayır. Tersine, yeni üretim ilişkileri, üretici güçlerin sonraki ve üstelik güçlü gelişmesini belirleyen *başlıca* ve

> kesin gücün ta kendisidir; ve bu ilişkiler olmazsa, bugün kapitalist ülkelerde olduğu gibi üretici güçler sürünmeye mahkum olurlar."[272]

III. ZORUNLU UYGUNLUK YASASI

İşte şimdi üretim tarzının iç diyalektiğini kavrıyoruz. Belli bir ekonomik temelin azçok uzun bir süresi olduğundan üretici güçler bu zaman içinde aynı durumda kalmazlar, ilerlemeler gösterirler. Bu belli üretim tarzının tarihinin başlarında yeni olan üretim ilişkileri, böylece eskimiş, modası geçmiş bir hale gelirler. Başlangıçta bu üretim ilişkileri, üretici güçlerin gelişmesini belirleyen başlıca gücü oluşturuyorlardı. Ama onların ileri atılımına ayak uydurmayı durdurdukları andan başlayarak onların önünde bir engel haline gelirler. [sayfa 333]

> “Kuşkusuz, yeni üretim ilişkileri her zaman yeni olarak kalmazlar, kalamazlar; eskimeye başlarlar ve üretici güçlerin sonraki gelişmesi ile çelişkiye düşerler; yavaş yavaş üretici güçlerin en önemli devindiricisi rollerini yitirip, onların köstekleri haline gelirler."[273]

Örneğin, kapitalizm, ilerlemiş teknik karşısında nasıl bir tavır takınır? Kapitalistler, teknik ilerlemenin savunucuları olmakla, teknik konusunda devrimci olmakla övünürler. Ve kapitalizmin tekniğe coşkun bir atılganlık verdiği doğrudur. Şu var ki, yeni teknik, üretim için gerekli-emek süresini azaltarak artı-değerin,[274] bunun sonucu olarak da kârın artmasını sağlar, şu

koşulla ki, pazara ait perspektifler yeni donatımın amortismanı için elverişli koşullar bulunduğunu sezinlemesine olanak sağlasın.

Ama öte yandan şu da bilinir ki, kapitalizm teknik durgunluk sorunları da koyar ortaya; kapitalistler, o zaman, teknik alanında gerici bir tutumu benimserler; artık yeni gelişmelerden sözedilmesini duymak istemezler, hatta çoğu kez el işine ya da evde yapılan işe başvururlar. Gerçekte, yeni donatımların kurulması, yakın gelecek için sermayelerin hareketsiz hale gelmesine malolur; bu sabit sermayenin artması, kâr oranı düzeyini düşürecek ve onun için de, kapitalist pazarların göreli sağlamlığının da kalmadığı bir dönemde, kapitalizmin artık vazgeçemeyeceği azami kârın elde edilmesine olanak vermeyecektir.

O halde bugünkü kapitalizmin temel ekonomik yasası, yani en yüksek kârı gerçekleştirmek zorunluluğu, kısaca, artık, eskimiş üretim ilişkilerinin niteliği, durgunluk olayını açıklar. Kapitalizm artık *yükseliş* döneminde değildir.

"Yeni teknik kendisinde daha büyük kârlar gösterince, kapitalizm ondan yanadır. Yeni teknik kendisine artık daha büyük kârlar [sayfa 334] sezdirtmezse, kapitalizm, elle yapılan imalata dönüş yanlısıdır."[275] Bununla birlikte, üretim ilişkilerinin, üretici güçlerin atılımına göre geride kalması sonsuza kadar gitmeyecektir. Tarihin mahkum etmiş olduğu, zamanı geçmiş üretim ilişkilerini kişileştiren sınıfların, her ne pahasına olursa olsun kendi ekonomik temellerini sürdürmek için aldıkları önlemler ne olursa olsun, tarih tekerleğini geriye doğru döndüremezler. Üretici güçlerin gelişmesi,

üretimin gelişmesi, insanlığın maddi bir gereksinmesidir, buna karşı “ruh” eninde-sonunda hiçbir şey yapamaz. Şu halde zamanı geçmiş üretim ilişkilerinin, yerlerini, yeni üretim ilişkilerine bırakmaları gerekir. Gerici sınıflar tarafından alınan önlemler en sonunda üretici güçlerin tahribiyle ve üretimin tümü içinde kendini gösteren ve bütün üretim tarzının yıkımını çabuklaştırmaktan başka bir şey yapmayan şiddetli bir çelişkiyle sonuçlanabilirler ancak.

O halde, üretim ilişkileri, ne kadar gecikme gösterirse göstersinler, er ya da geç, ensonunda üretici güçlerin yeni niteliğine uymaya başlamak zorundadırlar. Bu uygunlaşma nasıl olur? Üretim araçları mülkiyeti biçimlerinin, daha-önce gördüğümüz gibi üretim ilişkilerinin esas öğesi olan mülkiyet biçimlerinin alt-üst olmasıyla. Yeni bir mülkiyet düzeninin kurulması, yeni üretim ilişkilerinin kurumlaşması demektir.

Şurası açıktır ki, atom enerjisinin, ulus yararına barışçıl amaçlarla kullanılması, özel kapitalistler tarafından gerçekleştirilmeyecektir; azami kârı, bu kadar pahalı bir teknik işte, ancak devletin *savaş siparişlerinden* elde edebilirler. Aynı şey, hidroelektrik enerjinin ve gene aynı şekilde tarım işlerinin elektrikleştirilmesinin büyük ölçülerde kullanılması için de söylenebilir.

Yalnız üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti, kâr yasasına bağlı olmadığı için bu işleri gerçekleştirebilir. [sayfa 335] Bu yüzden, denilebilir ki, üretici güçler daha ilerdeki gelişmelerini gerçekleştirmek için *gereksindikleri* üretim ilişkilerini ortaya çıkarırlar.

Bu anlamda üretici güçler, üretimin gelişmesinin belirleyici öğesidirler. Bu, üretim ilişkileri ile üretici güçlerin niteliği arasındaki *zorunlu uygunluk yasasıdır.*

> "Üretici güçler nasılsa, üretim ilişkileri de ona göre olmalıdır."[276]

> "O zaman, bu zamanı geçmiş üretim ilişkilerinin yerine yenileri belirir, bunların rolü, üretici güçlerin sonraki gelişmesinin başlıca devindiricisi olmaktır."

Ve Stalin ekliyor ki:

"Üretim ilişkilerinin gelişmesinin bu özelliği, -[üretim ilişkilerinin] üretici güçlerin kösteği olmak rolünden onları ileriye doğru iten esas devindirici haline girmesi, ve esas devindirici rolünden üretici güçlerin kösteği haline girmesimarksist diyalektik materyalizmin esas öğelerinden birini oluşturur. Bunu, bugün bütün marksizmi öğrenmeye yeni başlayanlar bilmektedirler."[277] Şunu da ekleyelim ki, bu yasa evrenseldir yani kendileri için özgül olan ekonomik yasaları ne olursa olsun bütün üretim tarzları için geçerlidir; insan toplumlarının bütün gelişmelerinin temelinde vardır.

IV. İNSAN EYLEMİNİN ROLÜ

Zorunlu uygunluk yasası, nesnel bir yasadır. Hiçkimse, içinde yaşadığı üretim tarzını seçmemiştir. Biz, ne büyük sanayi, ne de emperyalist kapitalizm çağında doğmayı yeğ tuttuk. Üretim,

zorunluluklarının diyalektiği ile birlikte kendisini bütünüyle, insanlara kabul ettirir. Üretici güçler ancak bazı belli üretim ilişkileri sınırları içinde ilerleyebilirler ve bu zorunlu uygunluk, bizzat üretici güçlerin niteliğinin sonucudur, insanların iradesinin değil. Buna karşı hiçbir şey [sayfa 336] yapılamaz. Hiçbir kapitalist, bugünkü kapitalizmin, üretici güçlerin gelişmesinin durması sonucuna varması gibi nesnel bir olguyu ortadan kaldıramaz. Ve hiç kimse, yalnızca sosyalizmin bu zorunlu uygunluğu kurabileceği olgusuna karşı duramaz.

Bununla birlikte, bu, hiç de, insanların etkisi, toplumsal gelişmede hiçbir rol oynayamaz ya da oynamaz demek değildir. Bu etki, insanların, üretimin nesnel gerekleri hakkında, zorunlu uygunluk yasası konusunda taşıdıkları duygu ya da duruma göre sahip oldukları tam bilgi ile belirir Daha yukarda verdiğimiz bir örneği yeniden alacak olursak, serf, üretim için daha elverişli olduğundan, bir köleye sahip olmaktansa bir serfle iş görmeyi yeğ tutan feodal beyin zorunlu uygunluk yasası konusunda azçok bir sezgisi vardır, ve kölesini bir serf haline getirirken, kendi sınıf çıkarına olarak, bu yasaya dayanmaktadır. Acaba insanın bu eylemi, nesnel yasa olmadığı anlamına mı gelir? Asla. Tersine, yasanın nesnelliğini varsayar. Bunun kanıtı da şudur ki, feodal, kararıyla önceden kestirdiği sonuçlara varır. Yalnızca yasayı kendi çıkarına kullanmaktadır, başka bir şey değil.

İleri tekniğin kendi azami kârını tehlikeye düşürdüğünü farkeden ve bu yüzden üretici güçlerin gelişmesine karşı, bilime karşı önlemler alan kapitalistin de bir zorunlu uygunluk yasası sezgisi vardır. Üretici güçlerin, üretim araçlarının özel mülkiyetini mezara götüren gelişmesi karşısında büyük bir korku duyar. Bu olasılığı uzaklaştırmak için üretimde devrim yapan üretici güçleri yıkmaktan başka bir şey yapamaz. Kısaca, kendi sınıf

çıkarına olarak, zorunlu uygunluk yasasının öznel sonuçlarını önleyebilmek için gene bu yasaya dayanır; bu yasanın işleyişini frenler.

İnsan iradesinin ortaya çıktığı ve kendini gösterebildiği nokta, demek ki, insanların bu yasadan aldıkları azçok doğru ve tam *bilgidir.* İnsanlar bu yasayı bilmekle, onun eylemini frenlemeye, onun hiç kimsenin gözünün yaşına bakmadan oyununu oynayacağı anı geciktirmeye çalışabilirler, ama beri yandan da bu eyleme yardımcı olabilir, onun anını çabuklaştırabilir, [sayfa 337] nesnel zorunluluklara uygun önlemler alabilir, üretim ilişkilerini üretici güçlerin niteliğine uydurabilirler:

O halde anlaşılıyor ki, zorunlu uygunluk yasasının nesnel niteliği, insanların *sorumluluğunu* hiçbir şekilde ortadan kaldırmaz. İnsanlar, bilinçli eylemleriyle, bu yasanın düzenli işleyişine elverişli ya da elverişsiz koşulları yaratabilirler. Eğer, örneğin, büyük Amerikan sanayicileri, sistemli bir savaş siyaseti izliyorlarsa, bunu saflıkla yapmıyorlar elbette; kapitalist ilişkilerin, yerlerini sosyalist ilişkilere bıraktıkları her yerde, bu kapitalist ilişkileri yeniden kalkındırmak istemektedirler, ve üretici güçlerin kesin, kararlı tahribiyle, bu güçlerin kendi çıkarlarına zarar veren atılımlarını, gelişmelerini frenlemek istemektedirler.

Ama, kuşkusuz, insanların iradesi de ancak çağlarının nesnel sınırları içinde kendini ortaya koyabilir. “O zamanın insanları belki de daha kötü yaşamıyorlardı” diyen gerici zihniyete karşın, insanlar, üretici güçleri, mağaralar zamanı düzeyine geri götürmek gücünde değildirler. Üretim ilişkilerini değiştirecek gerçek güç elbette ki *her zaman mevcut değildir,* ve

bu güç, üretici güçlerin durumuna ve doğasına bağlıdır. Kapitalistler, sosyalizmi kurmanın olanaklı olmadığını, böyle bir denemenin kıtlığa malolacağını vb. yineleyip duruyorlardı. Bu, 1848'de belki de doğruydu, ama toplum 20. yüzyılın koskoca enerji ve sanayi güçlerini işler hale getirebildiğinden beri artık doğru değildir. Deneyim bunu pek güzel gösterdi ve kapitalistler, bundan böyle sosyalizmi kurmanın *olanaklı* olduğunu anlayarak sarsıldılar. Ensonu, insanların bu gücü üretim ilişkilerinin niteliğine de bağlıdır: birbirine düşman sınıflara bölünmüş bir toplumda, üretim ilişkilerini üretici güçlere uydurmakta çıkan olan sınıfların eylemi bir sürü engellerle karşılaşır. Toplumun bağrında, direnci örgütlendirebilen sonu gelmiş bir sınıf bulunmadığı zaman durum aynı değildir.

İnsanların iradesi -*nesnel etken*- demek ki, ancak *nesnel* yasanın uygulanmasını kolaylaştırmayı kendisine kesin olarak amaç edindiğinde etkili olabilir. Nesnel gerçeğe [sayfa 338] dayanmayı reddeden bir irade, bizzat iradenin tersidir. Eğer bilinmiyorsa, *istemek*, bir sözden başka bir şey değildir.

Stalin, insanların bu eylemi üzerinde ısrarla duruyor:

> "Burjuva devrimi döneminde, örneğin Fransa'da burjuvazi, feodalizme karşı, üretim ilişkileri ile üretici güçlerin niteliği arasındaki zorunlu uygunluk yasasını kullanmış; feodal üretim ilişkilerini devirmiş; yeni, burjuva üretim ilişkilerini yaratmış ve onları feodal rejimin bağrında gelişmiş bulunan üretim güçlerinin

niteliğiyle uyuşur hale sokmuştur. Burjuvazi, bunu, kendi özel yetileri dolayısıyla değil, bunda büyük çıkarı olduğu için yapmıştır. Feodaller aptallıklarından dolayı değil, bu yasanın uygulanışını engellemekte büyük çıkarları olduğundan karşı gelmekteydiler."[278]

Başka bir yerde de der ki, Sovyetler iktidarı eğer sosyalist kuruluş görevini, bu güç ve karmaşık görevi yerine getirdiyse, bunu "... varolan ekonomik yasaları yok ettiğinden ve yenilerini 'oluşturduğundan' değil, yalnızca üretim ilişkileri ile üretici güçlerin niteliği arasındaki *zorunlu uygunluk* ekonomik yasasına dayandığı için başarmıştır."[279]

Eğer burjuvazi, bütün çarelere başvurarak bu yasanın uygulanmasına karşı koyduysa, bu, bu yasanın uygulanmamasıyla çok yürekten ilgili olduğu içindi.

Şu halde, sonuç olarak, insanların eylemlerinin iktisadı yasalardan toplumsal gelişmenin çıkarına yararlanarak, az ya da çok büyük bir ölçüde ve çevre koşullarına göre, bütün toplumsal şekillenmelerde yeraldığını belirtelim. Ama, bu yararlanış bilimsel olduğu zaman ve sosyalist düzende oluğu gibi hiçbir sınıf buna karşı koymadığı zaman, sonuçlar gözle görülür bir şekilde çok daha çabuk olur.

İkinci olarak şunu da belirtelim ki, sınıflı bir toplumda iktisadi yasalardan yararlanılmasında her zaman ve her yerde sınıf dürtüleri vardır, ve her zaman, her yerde iktisadi [sayfa 339] yasaları toplumsal gelişmenin yararına kullanmanın dövüşçüsü olan sınıf, öncü sınıftır; oysa gerileyen

sınıflar, toplumun geri kalanı için sonuçlan ne olursa olsun buna karşı koyarlar. Böylece toplumun düşmanları haline gelirler ve kendi sınıf bencillikleri içine çekilirler.

Proletaryayı, geçmişte üretim ilişkilerini altüst eden öteki sınıflardan ayıran, proletaryanın, doğası gereği, zorunlu uygunluk yasasını, üretim araçları özel mülkiyetini, yani her türlü sömürüyü ortadan kaldırmadan uygulayamamasıdır. Proletaryanın sınıf çıkarı, şu halde, bütün emekçilerin, bütün sömürülenlerin ve ezilenlerin çıkarları ile özdeşleşir.

İncelememizden, marksist büyük bir fikir, eylemimiz için esas olan bir fikir çıkaracağız: insanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar, ama kendilerini belirleyen, gözönünde bulundurulmaları gereken belli koşullar içinde. Bu, bütün zamanların gerçeğidir. Tarihi yapmak, üretim tarzındaki zorunlu değişikliklere karşı koyan gerici sınıfların direncini yenmektir. Tarihi yapmak, demek ki, sömürülenlerin ve ezilenlerin işidir, görevidir. Tarih, maddi değerleri üretenlerin tarihidir, ve sömürülen ve ezilen sınıflar, tarihi yaparlar: halk, tarihin gerçek yaratıcısıdır. Ama, bu bütün zamanların gerçeği, kapitalizmde, göze çarpan ayrı bir önem kazanır. Bütün dünyaya yayılmakla, bir ülke halkının çoğunluğunu sömürmekle, başka ülkelerin halklarını köleleştirmekle, kapitalizm, son evresinde, daha önceki düzenlerdekiyle karşılaştırılamayacak kadar geniş yığınları harekete getirir. Proletarya devrimi ve sömürge halklarının kurtuluşu çağı, dünya halklarının birdenbire tarih sahnesine çıkıverdikleri bir çağdır. Yalnız yığınların eylemi, kapitalistlerin direncinin üstesinden gelebilir. 1917'de Petrograd ve Moskova'da, 1949'da Nankin ve Şangay'da zaferi kazanan, yığınlardır.

Yığınlardan korkan gericilerin tersine, yığınların eylemine karşı “us”u ve “düşünce”yi çıkaran küçük-burjuvaların tersine, bir marksist, yığınların eyleminden endişe etmez. Tam tersine, o, onların başında gider, çünkü, proleter sosyalizmi, yalnızca felsefi bir öğreti değildir. Stalin’in söylediği gibi, proletarya yığınlarının [sayfa 340] öğretisi, onların “sancağı”dır. Onun, yığınlara ve onların eylemine sarsılmaz bir güveni vardır, çünkü o, adım adım gitmekte olan tarihin, bu yığınlar harekete geçtikleri zaman bütün hızıyla yürümeye başladığını bilir, sınıf savaşımının, tarihin devindirici gücü olduğunu bilir.

YOKLAMA SORULARI

1. Üretimin en devingen öğesi nedir? Niçin?

2. Üretim ilişkileri niçin değişir? Örnekler.

3. Üretim ilişkilerinin üretici güçler üzerindeki etkisi nedir? Örnekler.

4. İnsanların, üretim ilişkileri ile üretici güçler arasında zorunlu uygunluk yasasının varlığını hesaba katan bilinçli eylemlerinin tarihteki rolü nedir? [sayfa 341]

ONYEDINCI DERS

KAPİTALİZMDEN ÖNCE SINIF SAVAŞIMLARI

I. Toplumun kökenleri.

II. Sınıfların ortaya çıkışı.

III. Köleci ve feodal toplumlar.

IV. Burjuvazinin gelişmesi.

BİRAZ önce, üretim ilişkileri ile üretici güçler arasında zorunlu uygunluk yasasını açıkladık. Öte yandan biliyoruz ki, üretim ilişkileri özel mülkiyete dayandıkları zaman, sınıf sömürüsü ile, dolayısıyla sınıf savaşımı ile nitelenirler. Tarihte, insanların eylemi, bu biçimde, *kendiliğinden* görünür.

Şimdi burada iki yanılgıdan kaçınmak gerekir: bütün toplumlar için ortak olan bir zorunlu yasa varolduğuna göre, insanların eyleminin yararsız olduğunu ve tarihte ve toplumların iktisadi temellerinin değişmesinde bir iş görmez olduğunu sanmak ya da tam tersine, sınıf savaşımının her zaman her şeyi yapabildiğini sanmak.

Sömürülen sınıflar sömürüyü ortadan kaldırmak isterler. Ama bu, ancak üretici güçlerin gelişmesinin belli bir düzeyinde *olabilir.* Proletarya devrimine kadar, ezilen sınıfların savaşımı, hiçbir zaman özel mülkiyet düzeninin değişmesinden, [sayfa 342] bir sömürü biçiminin yerini bir başkasının gelmesinden başka bir sonuç vermedi.

Sınıf savaşımı, sömürenlerle sömürülenler arasındaki *üretim ilişkilerinde* varolan temel çelişkiyi yansıtır. Ama onun sonuçları, belli bir anda, bu ilişkilerle, *üretici güçler* arasındaki zorunlu uygunluk yasasının izin verdiği dereceyi aşamaz.

Bununla birlikte, sömürü, bu zorunlu uygunluk yasasında uygulama *yöntemi* olarak varolduğunda, sınıf savaşımı büyük bir önem kazanır. Bu anlamda -ve yalnızca bu anlamdasınıf savaşımı, *tarihin devindiricisidir.*

I. TOPLUMUN KÖKENLERİ[280]

İdealistlerin, ilk toplumsal şekillenmelerle ilgili açıklamaları kadar karışık ve tutarsız bir şey yoktur. Havva ile Adem efsanesini bir yana bırakalım, en yaygın tezlerden biri, aileyi toplumun ilkel hücresi gibi kabul eder. Gerçekte, aile tipi, sıkı sıkıya egemen olan üretim ilişkilerine bağlı toplumsal bir kurumdur. Burjuva toplumbilimcilere gelince, onlar, tekniklerden ve ilkel inançlardan başka bir şeyle ilgilenmezler, ve mekanist materyalizm ile idealizm arasında sallanır dururlar. Ayrıca, toplumsal gelişmeyi, toplum "hacmi"nin genişlediği açısından ele alırlar: bunda "klanlardan imparatorluklara" doğru bir geçiş görürler. Yalnız marksizm, ilkel toplumların da, bütün toplumlar gibi, bir *iktisadi temelleri* olduğunu göstererek bunların bilimsel bir tanımlamasını yapar.

Bu dönemin üretici güçleri çok az gelişmişti. Taş avadanlıklar, hatta daha sonra ortaya çıkan ve tam bir silah haline gelen yay ve oklar, insanın, doğa güçlerine ve av hayvanlarına karşı tek başına savaşım verebilecek durumda olmasına yetecek kadar güçlü değillerdir. Onun için insanlar, güçlerini [sayfa 343] birleştirerek, tehlikelere karşı koymaya çalışıyorlardı.

> "İnsanlar, açlıktan ölmek ya da yırtıcı hayvanlara ve komşu kabilelere yem olmak istemedikleri takdirde, ormandan meyve toplamak için, balık avlamak için, herhangi bir barınak yapmak için ortaklaşa çalışmak zorunda idiler."[281]

Şeylerin bu durumunun sonucu, üretim araçları mülkiyetinin, örneğin av sahalarının ve ürünlerin de ortaklaşa bütün toplumun olmasıdır. Yalnız, aynı zamanda, av hayvanlarına karşı savunma silahı da olan bazı üretim aletleri onları imal edenlerin kişisel mülkiyetidirler.

Böylece, üretim araçlarının ortak mülkiyeti, özünde, üretici güçlerin niteliğine uygun düşmekte ve *ilkel komün* denilen bu toplumsal oluşumun ekonomik temelini oluşturmaktadır.

Bu ekonomik temelin kendisi de ilgi çekici ideolojik özellikler doğurur; özel mülkiyet duygusu ve kavramı henüz mevcut değildir. Ne sınıf, ne de sınıf sömürüsü olmadığı için sınıflar arası kin de yoktur. Şu halde görüyoruz ki, idealistlerin dediklerinin tersine "benimki" ve "seninki", kin ve bencillik duyguları, insan doğasının her zaman için varolan duyguları değildir. Bunlar, özel mülkiyetten çıkma tarihsel ürünlerdir. İlkel insan, klanın çıkarlarına fedakarca bağlılık, öteki klan üyelerine karşı dürüstlük ve güven duygularıyla nitelenir. İşte "yitik cennet" efsanesi buradan geliyor, ama bu "erdemler", Rousseau'nun candan sevdiği "doğal iyilik"in sonuçları değildi, iktisadi temeli yansıtıyordu ve klanı çevreleyen düşman güçlere karşı zaferin gerektirdiği bir koşuldu. Aynı zamanda, ilkel insan, bu düşman kuvvetlerin korkusuyla ve bu kuvvetlerin bilgisizliği içinde, bu yüzden de boşinanlar içinde yaşıyordu.

İlkel komünizmin bir başka özelliği de, kadına tanınan büyük roldü; erkekle kadının eşitsizliği, aralarındaki işbölümünden ibaretti, yalnız

kadından gelme soy tanınıyordu. Şu halde eğitimi kadın yönetiyordu ve kadın-atanın öğütleri, yasa yerine geçiyordu: bu, *anaerkillik* idi. [sayfa 344]

II. SINIFLARIN ORTAYA ÇIKIŞI

İlkel komünü sona erdiren, sınıfları ortaya çıkaran nedir? Bu, hiç de idealistlerin ileri sürdükleri gibi insanın kötülüğü değildir, marksizmin öğrettiği gibi üretici güçlerin gelişmesidir.

Gerçekte, insanın, malları, kendi adına yığabilmesi için, toplumun, ilkel komünün yararlandığı, güvencesi olmayan kaynaklardan daha fazla maddi malları elinde bulundurması gerekiyordu. İlkel komünün elindeki kaynaklar toplumun yaşamını sürdürmesini ancak sağlıyordu. Bu koşullarda, mallara elkoymak, kendi soyundan olanları ölüme mahkum etmek demektir: yalnız ortak savaşım, çeşitli tehlikelere göğüs germeye olanak verdiğine göre, bundan hiç kimsenin çıkarı yoktur. Kendi adına yığabilme olanağının bulunması için toplumun öteki üyelerinin yaşamlarını devam ettirmeleri için gerekli şeylere sahip olmaları ve ayrıca bir fazlalığın bulunması, dolayısıyla da üretici güçlerin ilerlemiş olması gerekir.

Üretici güçlerin bu ilerlemesi, o zaman doğaya karşı savaşımı son derece kolaylaştırmakta olan ilkel komünün bağrında oluştu. Belli başlı aşamalar şunlar oldular: ok ve yay yardımıyla hayvanların evcilleştirilmesi, ve çobanlarla ilkel avcılar arasında işbölümü; sonra metal aletler (demir balta, saban demiri) sayesinde tarıma geçiş; ve daha sonra zanaatların ve tarımın farklılaşması; burada, çömlekçiliğin, yedeklerin saklanmasına olanak sağladığını da ekleyelim.

Bu ilerlemelerin kayda değer sonuçları vardır. İlkin hayvan yetiştirme ve tarım, av raslantılarından çok daha düzenli ve bol kaynaklar sağlıyor.

Hayvanların evcilleştirilmesi erkeğe ekonomik olarak ayrıcalıklı bir durum verdi. Böylece veraset hukukunu altüst edebildi ve baba nesebini kurabildi.

> "Analık hukukunun yıkılışı, *kadın cinsin büyük tarihsel yenilgisi* oldu. Evde bile, idareyi elde tutan erkek oldu; kadın aşağılandı, köleleşti ve erkeğin keyif ve çocuk doğurma aleti [sayfa 345] haline geldi. Kadının, özellikle Yunanlıların kahramanlık çağında, sonra da klasik çağda görülen bu aşağılanmış durumu, giderek süslenip püslendi, aldatıcı görünüşlere sokuldu, bazan yumuşak biçimler altında saklandı; ama hiçbir zaman ortadan kaldırılmadı."[282]

Amazonlar efsanesi, ata boyun eğdirmeyi başarmış olan anaerkil kabilelerin, artık erkeklerin hüküm sürdükleri kabilelere karşı sürdürdükleri kahramanca savaşımların anısını bize aktarmıştır.

Hayvan yetiştirmeyle, sonra tarımla birlikte, emek (çalışma), yalnızca o andaki gereksinmeleri amaçlamaz, emek, bir fazlalık üretir: *değişim* zorunlu ve aynı zamanda olanaklı olur ve değişimle birlikte zenginlikleri biriktirmek, yığmak olanağı da.

"İnsanlar, taş aletler yerine, şimdi artık madeni aletlerden yararlanabilmektedirler; ilkel ve yoksul bir avlanmadan ibaret olan, hayvan

yetiştirmeyi ve tarımı bilmeyen bir ekonomi yerine, hayvan yetiştiriciliğinin, tarımın, zanaatların, üretimin çeşitli dalları arasındaki işbölümünün ortaya çıktığı görülür; bireyler ve gruplar arasında ürünleri değiş-tokuş etme olanağının, zenginliğin birkaç kişinin elinde birikmesi, üretim araçlarının bir azınlığın elinde gerçekten birikmesi olanağının, çoğunluğun azınlığa boyun eğmesi ve insanların çoğunluğunun köle haline gelmesi olanağının belirdiği görülür."[283] Bundan böyle insan emeği, asgari tüketimin üstünde bir fazlalık sağladığı için, yeni emek-güçlerini biraraya toplamakta çıkar vardı. Daha önceki dönemde, emek, kendisini yapanın yaşamını sürdürmesini ancak zar-zor sağladığı için, savaş tutsakları yararsız tüketicilerdi; onun için tutsak almakta bir çıkar yoktu, ama düşman kabileyi av sahasından uzaklaştırmakta yarar vardı. Ama şimdi, tutsağın çalışması bir fazlalık bırakabiliyordu, onu kullanmak, ondan yararlanmak [sayfa 346] doğal bir şeydi, ve savaş tutsağı, *köle* haline geldi.

> "Bütün çalışma kollarındaki -hayvancılık, tarım, ev sanayisiüretim artışı, *insan emek-gücüne, kendisine gerekenden daha çoğunu üretmek yeteneğini kazandırdı.*[284] Bu, aynı zamanda her *gens,* ev topluluğu ya da karıkoca ailesi üyesine düşen günlük iş tutarını artırdı. Yeni emek-güçlerine başvurmak gerekli duruma geldi. Savaş bunları sağladı: savaş tutsakları köle haline getirildiler. Birinci büyük toplumsal işbölümü, emek üretkenliğini, dolayısıyla servetleri artırıp üretim alanını genişleterek, o günkü tarihsel koşullar içinde, zorunlu olarak köleliği getirdi. Birinci büyük toplumsal işbölümünden, toplumun iki sınıf: efendiler ve köleler,

sömürenler ve sömürülenler biçimindeki ilk büyük bölünüşü doğdu."[285]

"Şimdi uygarlığın eşiğine gelmiş bulunuyoruz. ... En aşağı aşamada, insanlar yalnızca doğrudan doğruya kişisel gereksinmeleri için üretiyorlardı; zaman zaman yapılan değişimler, yalnızca raslantı sonucu elde kalan fazlalıkla ilgili yalıtık olaylardı."[286] Artık fazladan üretim, tersine, gitgide daha sistemli oldu. Bazı köleler, kendilerini yenenlerin ortak mülkiyeti oldular, bazılarıysa kişisel mül-kiyet; *ama her durumda*, kölelerin kendileri, hiçbir şeye sahip bulunmuyorlardı: üretim araçlarının *özel mülkiyeti* doğmuştu, toplum bundan böy-le, artık sınıflara bölünmüş durumdaydı, ilkel komünizm kaybolmuştu, toplumun iktisadi temeli değişmişti. Bütün bunlar, yeni üretici güçlerin gereksinmeleri gereği, tekniğin yetkinleşmesiyle uygunluk içinde, ve insanlar bunu istemeksizin, bizzat ilkel komünün bağrında yapılmıştı.

"İlkel komünün bazı üyeleri, yavaş yavaş ve elyordamıyla taştan aletlerden, demirden aletlere geçmeye başladıkları zaman, besbelli ki bu yeniliğin ne gibi *toplumsal* sonuçlara varacağını bilmiyorlardı; bunu düşünmüyorlardı; bunun bilincinde değillerdi, madenden aletleri uyarlamanın, [sayfa 347] üretimde bir devrim anlamına geldiğini, sonuç olarak kölelik düzenine varacağını kavramıyorlardı. Onların istedikleri, yalnızca işlerini kolaylaştırmak ve kısa vadeli, elle tutulur bir yarar elde etmekti; onların bilinçli etkinliği, bu kişisel günlük çıkarın dar çerçevesi içinde sınırlı kalıyordu."[287]

İlkel çağın sonları ve kölelik çağının başları, insanların anılarında derin izler bıraktılar. Nesnel zorunluluğu kavramadıkları için, bu işte, bir tanrı intikamı gördüler, bunu, ilkel “saflık ve temizliğin” kaybı şeklinde yorumladılar; bunda, “kötülüğün”, “benciliğin” ve şeytanın meyvesini buldular. Eski zamanın “erdemleri” ülküleştirildi ve bu erdemler birçok ahlaksal konuya vücut verdiler. Kadının antikçağdaki varlığının anısı, bolluk, verimlilik tanrıçası Kibele efsanesinde sürdürülmüştür. İncil, insanın “düşüş”üne yanıp yakındı ve antikçağ şairleri Hesiodos ve Ovidius, geleneğin, mutlaka geri geleceğini bildirdiği “altın çağ”ı kutladılar.

Gerçekte ise, ilkel dönem, daha sonraki dönemlerde toplumu bölen sınıf savaşımlarını tanımadıysa da, her türlü doğal afetlerin kurbanı olan insanlığın zavallı durumunu yaşadı. Üretici güçlerin gelişmesi temeli üzerinde ortaya çıkan köleliğin, teknik bakımdan en geri kabileleri, bitkisel bir yaşayış içinde bulundukları durumdan çıkardığını ve ileri doğru bir adım oluşturduğunu kabul etmemek gülünç olurdu.

O halde ilkel çağı ülküleştirmek doğru olmaz. Sınıfların ortaya çıkışı kaçınılmazdı, çünkü üretimin artmasını olanaklı kılıyordu, bununla birlikte, Engels’in deyişiyle, toplumun bir kesiminin üretiminde, refahında, uygarlığında her artış, sömürünün artması, büyük çoğunluğun yoksulluğu ve alıklaşması koşuluna bağlı olduğuna göre, sınıfların ortaya çıkışının, her ileri adımın koşulunun bir geri adım olduğu şu insanlık çağını başlattığını da akıldan çıkarmamak gerekir.

Sınıflı toplum, insanın psikolojisini derin bir değişikliğe uğrattı ve bu anlamda, Rousseau'nun, "insan doğası"nın "bozulması"ndan, toplumu sorumlu tutmaya hakkı vardı. İnsanın insan tarafından sömürüsünün, sömürüleni kendi [sayfa 348] çalışmasının meyvesini dilediği gibi kullanmaktan kabaca alıkoymak gibi bir sonucu vardır. İnsan, böylece, kendi yapıtından ayrılmaktadır. Onun emeği, onun "mülkedinen" sömürücünün ellerinde "yabancılaşmaktadır". Mademki üretici eylem, yaratıcı girişkenlik, insanın özelliğidir, insanı gereğince, tam insan yapan ve hayvandan ayırdeden budur, kendi yapıtından ayrılmış olan insan, kendi kendinden ayrılmış olur. Sömürülen, ürettiği şeyden yoksun kalırken, sömüren de üretmediği şeye sahip çıkmaktadır. Sömürülenin bilinci kendi kendinden ayrılmaktadır. Çünkü kolu-kanadı kırılmış, sakatlanmıştır, kendi ereklerini serbest bir biçimde gerçekleştiremez; sömürenin bilinci de kendi kendinden ayrılmıştır, çünkü sürekli olarak yalan bilincine yerleşmiştir, çünkü serbest bir şekilde kendi ereklerini kendi kendine açıklayamaz. Her bir bilinç, sömürü olayını, kendine göre yansıtır. Bu, bilincin kendi kendine karşı bölünüşü, gerek "ilkel temizlik ve iyiliğin" yitirilmesinden, gerek Hegel'in "bilincin bahtsızlığı" dediği şeyden ibaret olan durumdur. Böylece, sınıfların, sömürünün ortaya çıkışı, yani insanlığın birbirine karşıt gruplar halinde temelden bölünüşü, kendiliğinden taban tabana birbirine karşı eğilimler halinde parçalanan insan bilincinin bu derin ve köklü bölünüşünde yansır.

İnsanın kendi üretici eyleminin öz amacı gene kendisi olması gerekirken, tersine, amaçla aracın birbirlerinden ayrılması görülür:

toplumun üretim aracı olan bölümü (çoğunluk), onun amacı değildir; üretimin amacı olan bölüm (azınlık) ise aracı değildir.

Bu çelişki, sömürücü sınıfların, sömürü sistemlerinin artık üretici güçlerin gereksinmelerine uygun düşmediği andan başlayan soysuzlaşmasını ve manevi çöküşünü açıklar. Sömürü, dayanılmaz, çekilmez hale geldikçe, sömürücüler aleminde dağılma, çürüme ve skandal gittikçe daha çok yerleşir. İşte o zamandır ki, sınıflı toplumun, bozucu, kokuşturucu niteliği ve bir yenilenme zorunluluğu daha açık olarak ortaya çıkar.

Örneğin, Eski Düzenin sonunda, filozofların hepsi, [sayfa 349] yalnız Rousseau değilçöküş halindeki aristokrasinin günah ve kusurlarına karşı “erdem”i çıkarırlar. Robespierre, Terör’ü, Erdem’in hizmetine koymayı ilan eder, Condorcet ve başkaları ise, insan soyunun yenilenmesini devrimden beklerler. Önce Direktuvar, sonra genel olarak burjuva düzen, Fourier’nin ütopyacılığını haklı gösteren acı düş kırıklıkları yaratmakta gecikmezler.

Yenilenmenin ne ahlaksal ya da felsefi propaganda ile, ne Dracon’ vari ya da Isparta usulü şiddet yasalarıyla ve ne de genel olarak bir devrimle gelemeyeceğini, sınıf sömürüsünün ortadan kaldırılmasıyla gelebileceğini yalnız Marx gösterecektir. Yalnızca sınıf savaşımının sonu, insanlığın kendi arasında bölünüşünün sonunu, insanı kendi kendisiyle uzlaştırabilecek ve mutlu bir bilincin gelişini hazırlayacaktır. Ama sınıf savaşımının ortadan kalkması, ancak, sınıf savaşımının sonuna kadar götürülmesiyle olur.

İnsanlık-dışı davranışlar ve sömürücü sınıfların geriliğine karşı başarılı savaşımında proleterler ve müttefikleri, insanlığı kendileri için yeniden ele geçirirler ve insanın amacını kesin olarak gerçekleştirirler. Zaten amaçla araç özdeşleşmiştir. O halde, tek yenileşme umutları halk yığınlarının eyleminde yatar, çünkü savaşım verenleri değiştiren, kesin olarak savaşımın kendisidir.

Onun için sosyalist devrim, gerçek hümanizmin şafağıdır, ama kesin olarak, devrimci savaşımın bütün insanlığa teslim ettiği bir insan yapıtı olduğu için böyledir. Burjuva ideologların devrimin araçları ile amacı arasında kurmaya çalıştıkları metafizik karşıtlık, safsatadan başka bir şey değildir. Toplumun devrimci değişme süreci, her anı dayanışma halinde olan tek süreçtir. Yığınların devrimci savaşımı koşulları içinde, insanın yabancılaşmasının, aslından ayrılan insanlığın bölünmüş bilincinin binlerce yıllık çizgileri zaten yokolmuş durumdadır; işte bu savaşım koşulları içindedir ki, sınıflı toplumun kusurlarından kurtulmuş insanın, geleceğin insanının çizgileri kesin olarak belirir. Devrimcilerin büyük özverisi bunun canlı bir kanıtıdır. [sayfa 350]

III. KÖLECİ VE FEODAL TOPLUMLAR

İnsanın insan tarafından sömürüsünün kökenini incelerken onun doğasını ortaya koymuştuk: üretim araçlarının sahibi, üretici güçlerin, gelişmelerinin belli bir düzeyinde, üretim araçları mülkiyetinden yoksun

emekçinin yaşaması için gerekli asgariye oranla yaratabildikleri fazlalığı kendisine maleder.

Tarihte, insanın insan tarafından sömürüsünün üç biçimi tanınır: köleci sömürü, feodal sömürü, kapitalist sömürü. Burada kısaca ilk ikisini belirleyeceğiz. Bundan sonraki dersi, üçüncü sömürü biçimine ayıracağız.

Köleci üretim ilişkilerinin özgül çelişkisi, köle sahibi olan efendiler sınıfı ile köleler sınıfı arasındaki çelişkidir. Köle sağlamak için yapılan savaş, ve bunun yarattığı kölelik düzeni, savaş tutsaklarının zorla çalıştırılmasından başka bir şey değildir. Başından sonuna kadar amansız bir sınıf savaşımının geçtiği bir tiyatro sahnesidir.

Köle sahibinin üretim araçları ve emekçi üzerindeki mülkiyeti, üretim ilişkilerinin temelini oluşturur ve özünde, üretici güçlerin durumuna uygun düşer. Eski savaş tutsağı olan köle, bir hayvan gibi satın alınabilir, satılabilir ve öldürülebilir. Üretim araçları bir azınlığın elinde toplanmıştır, toplum üyelerinin çoğunluğu ise azınlığa bağımlıdır. Ortak ve serbest çalışma son bulmuştur; varolan, yalnızca, bir yanda sömürülen emekçinin zorla çalıştırılması, öte yanda ise üretimle ilgilenmeyen ve onu artırmak için kölelerin sayısını artırmaktan başka yol göremeyen efendilerin aylaklığı. Köle

sahibi ilk ve en belli başlı mülk sahibidir, mutlak sahiptir.

Kölenin hiçbir hakkı yoktur. Aylaklık, işsiz-güçsüzlük, özgür insanın yetkinliği sayılmaktadır. El emeği ve köle emeği horgörülmektedir. Uzlaşmaz karşıt sınıflarla birlikte, köleleri olduğu yerde tutabilmek için zorunlu özgül organlar da kaçınılmaz olarak ortaya çıkar: bu, devletin başlangıcıdır. Hukuk, ahlak, din, idealist felsefe, egemen sınıfın hizmetinde rollerini oynarlar, ve kendileri de toplumun sınıflara [sayfa 351] bölünüşünün bir ürünüdürler.

Köle, sömürüyü iliğine kadar hissetmektedir: emeğinin tüm ürününün efendiye gittiği duygusundadır; gerçekte bunun bir bölümü -gerçekten de en ufak asgariye indirilmiş bir bölümübesin olarak kendisine verilmektedir. Ama, kölelerin savaşım biçimleri, ilkel ve gelişmemiş biçimlerdir: zoraki çalışmaya karşı pasif direnme, efendinin malikanesinden kaçma, korsan çeteleri kurma, ensonu toplu ayaklanma.

Köleci toplumun bağrında öteki sınıflar da gelişir. Zanaatlar tarımdan ayrıldığı zaman, zanaatçılar sınıfı da ortaya çıkar; sonra meta değişimlerinin gelişmesi, tacirler sınıfını doğurur.

Ve buradan yeni çelişkiler ortaya çıkar. İki üretici arasında zorunlu bir aracı olan tacirler sınıfı, hızla ve pek büyük zenginlikler, ve zenginlikleriyle orantılı olarak toplumsal bir etkinlik kazanırlar. Siyasal iktidarı kendi sınıf çıkarları doğrultusuna yöneltmek için büyük toprak sahipleriyle rekabet ederler (Yunanistan’da “demokratların “aristokratlar’’a karşı, Roma’da “plebyenler”in “patrisyenler”e karşı savaşımı).

Ama bu ikincil çelişkiler, baş çelişkiyi maskeleyemez: zenginliklerin, ticareti canlandıran üretimin artışını sağlayan, köleliktir. Bu üretimin ve onunla birlikte emeğin verimliliğinin artışı insanın emek-gücünün değerini artırır. Toplumsal sistemin esas bir öğesi haline gelen kölelikten vazgeçilemez olur artık.

Efendilerle kölelerin çıkarları arasındaki çelişki, teknik ilerlemeler, kölelik sisteminin, köle haline getirdiği geri kalmış kabileler üzerinde bir üstünlük kurmasını sağladığı sürece, bu sistem için bir tehlike oluşturmuyordu. Ama, köleci üretim ilişkileri, bir kez üretici güçlerin gelişmesinin başlıca gücü olduktan sonra köstek haline geldiler. Örneğin İS 2. yüzyılda, İskenderiyeli Heron buharlı makinenin ilkesini bulmuştu. Ama bunun pratik sonuçları olmadı: köle emeğinin işlemez, etkisiz hale getirdiği yeni teknikleri üretime getirmek yerine, yeni köleler toplamak yeğ tutuluyordu. [sayfa 352] Teknik üstünlük, sonunda, yerini teknik durgunluğa ve giderek tekniğin gerilemesine bıraktı.

Öte yandan, köle toplamak, sürekli savaşı gerektiriyordu, yoksa kölelerin çocuklarını yetiştirmek gerekecekti. Nesnel çelişkilerin ve dinsel ve siyasal savaşımların içiçe girdiği uzun bir cançekişme sonunda, antikçağın köleci devleti, Roma İmparatorluğu, Barbarların darbeleri altında çöktü. Tam, teknik geriliği ve iç çelişkileri -iktisadi ve siyasalartık Barbarlara üstün gelmesini ve böylece köleler toplamasını sağlayamaz olduğu anda çöktü. Çünkü, Barbarların Roma devletine karşı savaşımı, kısaca, köle haline getirilişlerine karşı savaşımdan başka bir şey değildir.

Kendisi, sisteminin mantığı gereği, Roma devleti, sürekli saldırgan durumdaydı.

Böylece, sistemin kendisi, üretici güçlerin niteliğiyle çelişki haline girince, köleci düzenin kendi özgül çelişkisi, onu, yıkıma götürdü. Ekonomiyi yeniden kalkındırmak için yeni üretim ilişkileri gerekiyordu: bu yeni üretim ilişkileri, köleliğin yıkıntıları üzerinde geliştiler: bu, feodal düzen oldu.

Feodal düzen, özel mülkiyetin bir evrimini gösterir. İktisadi temeli feodal senyörün üretim araçları üzerindeki mülkiyeti ve emekçi, yani serf üzerindeki sınırlı mülkiyetidir. Feodal, artık, serfi öldüremez, ama onu her zaman [toprakla birlikte] satabilir ve satın alabilir. Serf, köylü ya da zanaatçı olan serf, kendisi için ancak kendi aletlerine ve kendi kişisel çalışmasıyla kurulmuş olan kendi özel ekonomisine sahiptir. Böylece bir aileye sahip olabilir ve serfler, esas olarak kölelik verasetiyle sağlanır. Bu üretim ilişkileri, özünde, üretici güçlerin durumuna uyar.

Sömürünün özü, burada da, serfin üretim fazlasına, senyör tarafından özel olarak elkonulmasından ibarettir. Örneğin, serf, üç gün kendisi, üç gün de senyör için çalışır. Sömürü, kölelik çağına oranla ancak farkedilecek kadar yumuşamıştır; “serf” sözü bile “köle" anlamına gelen *“servus”* sözünden gelmektedir. Bütün haklar senyöre, feodal beye aittir. Feodal bey, kendi serflerini komşu beylerin haydutluk ve [sayfa 353] yağmasına karşı “korumak” bahanesiyle, onlardan yüklü ayni yükümlülükler talep ederek kendisi soyar. Serflerin savaşım biçimleri de ilkel kalmakta devam eder:

beyin arazisinden (*fieften*), kaçmak, ormanlarda çeteler kurmak, ensonu başkaldırma, ya da serflerin, senyörün kendilerine ait yükümlülükleri kaydettiği tirşeleri *(parchemins*) yok etmeye çalıştıkları *jaköri (jacqueries)* isyanları.

Vahşi bir baskı Jaklar'ın Üzerine çullanmaktadır.[288] Feodal üretim ilişkilerinin özgül çelişkisinin yansısı, feodallerle serfler arasındaki sınıf savaşımı, düzenin başından sonuna kadar sürer. Öte yandan bu çelişki yeni çatışmaların tohumu olan yeni bir biçimde gelişir: serflerin, kendilerini zanaata sonra da ticarete veren bir bölümü, yeni bir sınıf yaratır. Bu kasaba *(burg)* sakinleri burjuvalar ile feodaller arasındaki çıkar çelişkileri, büyüyecektir. Genç burjuvazi, üretici güçleri geliştirmeye ve yeni bir iktisadi güç oluşturmaya adaydır. Başlangıçta, üretici güçlerin niteliğine uygun olan feodal üretim ilişkileri, bu güçlerin gerisinde kalacak ve bu güçler için bir engel haline gelecektir. Başlangıçta, ikincil olan ve köleliğin bağrında üretici güçlerin gelişmesinden doğan burjuvazi ile feodalite arasındaki çelişki, yavaş yavaş ön plana geçer ve sonunda başrolü oynar.

Gerçekten, köyde yaşayan serflerin savaşımı, onların yazgısında biraz iyileşme sağlamıştı, çünkü feodaller, burjuvaların serflerde kendilerine müttefik bulmalarından korkuyorlardı. Ama serflerin savaşımı, *kendi başına,* feodal üretim ilişkilerinin tasfiyesine varamazdı; çünkü yeni üretici güçler köyde değil, kentte gelişiyordu. Serfliği ortadan kaldıran burjuva demokratik devrimdir. Feodal üretim ilişkilerinin özgül çelişkisi, ancak, bu ilişkiler üretici güçlerin yeni niteliği ile şiddetli bir çelişki haline girdikleri zaman ortadan kalkabilirlerdi. İktisatta yeni bir gelişme olabilmesi için yeni

üretim ilişkileri gerekiyordu: feodal sistemin kalıntıları üzerinde kapitalist sistem yükseldi. [sayfa 354]

IV. BURJUVAZİNİN GELİŞMESİ

Şuna işaret edebiliriz ki, her olayda yeni üretim ilişkilerine varacak olan yeni üretici güçler, eski düzenin dışında, bu düzenin ortadan kalkışından sonra değil, tersine, bu düzenin bağrında, içinde ortaya çıkarlar. Her kuşak kendisi için kısa vadede yararlı olacak belli teknik gelişmeleri gerçekleştirmeye çalışır ve bu, daha önceki kuşakların çalışmalarının yarattığı mevcut üretim koşullarına kendini uydurmak zorunda olduğu içindir. Ayrıca, belirli bir kuşak, üretici güçlerde gerçekleştirilmiş olan gelişme ve iyileştirmelerin zamanla oluşturabilecekleri *toplumsal* sonuçların bilincinde değildir: o, yalnızca kendi günlük çıkarlarını düşünür. Ancak belirli bir zaman sonradır ki, egemen sınıflar, tehlikenin farkına varırlar ve üretici güçlerin atılımını bilerek frenlerler. Her kuşak, anlamadığı bir nedenler ve sonuçlar bağlantısı içine sürüklenir. Yeni üretim ilişkileri, insanların bilinçli ve önceden düşünülüp hesaplanmış eylemlerinin sonucu değildir, tersine, kendiliklerinden ve insanların bilincinden ve iradesinden bağımsız olarak belirirler. Yeni üretim ilişkileri, hiç de keyfe bağlı değildirler, yeni üretim ilişkileri zorunluluğu, eski düzenin teknik ve iktisadi koşullarından ortaya çıkar. İşte bu, üretim tarzları diyalektiğinin önemli bir özelliğidir. Bir üretim tarzını belirleyen şey, bu düzende mutlaka tek başlarına bulunmaları gerekmeyen, ama egemen olan üretim ilişkileridir. Feodal düzenin içinde, onunla birlikte yediyüz yıl yaşamış olan burjuvazinin gelişmesi olayını daha yakından inceleyelim.

Başlangıçta: üretim düşüktür ve üretildiği yerde tüketilir, değişimler azdır ve köyün, feodallere bağımlı olan ve çok az gelişmiş bulunan kente karşı bir üstünlüğü olduğu görülür. Sonra, 12. yüzyıla doğru, serfliğin kendisinin olanaklı kıldığı zanaatlardaki ilerleme sayesinde kentlerde yeni olaylar kendini gösterir: pazar için bir üretim fazlalığı. Bunun üzerine metaların alım-satımında uzmanlaşmış bir sınıfla, yani burjuvazinin ilk embriyonu olan tacirlerle birlikte, [sayfa 355] *panayırlar* ortaya çıkar.

Burjuvazinin feodallere karşı sınıf savaşımının ilk biçimi olan *komün hareketi*, kökenini, burjuvazinin bu atılımından alır: feodal, tanıdığı özgürlük ve bağışlamalar karşılığında, para ile ödenen haklar talep eder; aynı yolla burjuvalar çeşitli siyasal haklar satın alırlar: kentlerini duvarlarla çevirmek, para basmak, hapishane inşa etmek, silahlı bir milis kuvvetine, seçilmiş temsilcilere, müstahkem kuleleriyle bir belediye dairesine sahip olmak gibi. Kral da, çoğu kez, feodal devletin güçlendirilmesi ve yürütülmesi için kendisine gerekli olan borç para karşılığında, kendi rakipleri olan feodallere karşı, burjuvalara arka çıkar.

Haçlı seferleri, Akdeniz yolunu açarak, ticaret burjuvazisini geliştiriyor. Aynı zamanda, değişimlerin zorunlu yardımcısı *bankacılar* sınıfı büyüyor (Floransa).

Yüz Yıl Savaşı, feodallerin askeri bakımdan güçsüz düştüğünü,[289] ve İngiliz burjuvazisinin, Belçika burjuvazisinin (çuhacı Artevelde ile) ve Fransız burjuvazisinin (çuhacı Etienne Marcel ile) güçlendiğini doğruladı. Askeri teknikteki ilerlemeler senyörlerin durumunu sarsıyor: ateşli silahlar

o kadar pahalıdır ki, ancak tacirlerin finanse ettikleri kral bunları satın alabiliyor; böylece kral, büyük şatoları çeviren surları yıkacaktır.

15. yüzyılın sonunda altın elde etme niyetiyle *büyük buluşlar* yapıldı. Avrupa pazarlarında altına hücumun olağanüstü sonuçları oldu: büyük bir hızla koskoca servetler toplanıyor, fiyatlar yükseliyor, senyörler iflas ediyor. Mediciler gibi, büyük burjuva aileleri, çağın gerçek krallarıdırlar, hesaba katılması gereken büyük bir güç oluştururlar. Monarşi, burjuvaziden elde ettiği mali desteğin karşılığında, ona *tekeller* bağışlar.

İşte o zaman manüfaktür ortaya çıkıyor, çünkü hem önceki dönemde birikmiş olan sermayeler mevcuttur, hem de ticaret öyle bir atılım göstermiştir ki, feodal düzenin ayırıcı özelliği olan zanaat üretimi artık yeterli olmamaktadır. [sayfa 356] Böylece zanaattan ticarete, ticaretten manüfaktüre geçilmiştir, bu, üretici güçlerin ileri doğru bir adımıdır. Ticaret merkezleri, manüfaktür merkezleri haline gelirler. Manüfaktür, bir ürünün yapımının parça parça işler halinde ayrı ayrı işçilere dağıtılmasıdır: bu, ticaret amacıyla, sermayeyi artırmak amacıyla, üretimi artırmak olanağıdır. Daha önce bir araç olan ticaret, kendisi için yeni araçlar yaratan bir amaç haline gelmiştir. Böylece sanayi burjuvazisi, manüfaktür burjuvazisi, *feodal toplumun bağrında* ortaya çıkıyor ve onunla birlikte proletaryanın ilk embriyonları da oluşuyor. “Orta-çağ”, yerini “modern zamanlara” bırakmıştır.[290] Bu, ücretli bir proletaryanın, kapitalist sömürüsüyle karakterize olan yeni üretim ilişkilerinin başlangıcıdır. Ücretli proletarya, iflas etmiş, topraklarından kovulmuş köylüler, rekabet yüzünden iflas etmiş zanaatçılar, feodallerin işsiz kalmış paralı askerleri ve feodal baskıdan

kaçan bütün bu insanlar arasından sağlanıyordu: özgür, ama bütün üretim araçlarından yoksun bulunan bu insanlar açlıktan ölmemek için emek-güçlerini burjuvaya satmak zorundadırlar; çünkü kendisi de meta üretiminden doğan burjuvaya göre, her şey satın alınır ve satılır.

> "Yeni üretici güçler, emekçilerden, bilisiz ve alıklaşmış serflerden daha kültürlü ve daha kavrayışlı olmalarını ister; makineyi kavrayabilecek ve onu gerektiği gibi kullanabilecek yetenekte olmalıdır. Onun için kapitalistler, köleliğin ayakbağlarından kurtulmuş, makineleri uygun bir biçimde kullanabilecek kadar kültürlü ücretli işçilerle iş görmeyi yeğ tutarlar."[291]

Yeni üretim ilişkileri gerçekten kârı artıran yeni üretici güçlerin gelişmesini kolaylaştırırlar: manüfaktürden makineli sanayiye geçilir, daha sonra buharlı makineyle makineler sistemine ve modern büyük makine sanayisine. Bu, 18. yüzyılda, Marx'ın *Komünist Parti Manifestosu*'nun birinci bölümünde güçlü bir biçimde anlattığı "sanayi devrimi"dir. [sayfa 357]

Bu, yeni üretim ilişkilerinin ortaya çıkışının sonucu, feodallere karşı sürekli bir sınıf savaşımıdır. Bu savaşım, senyörlerin "bağışlamalar"na karşı girişilen ilk savaşlardan beri uzun bir evrim göstermiştir.

Rönesans bunu ifade eder. Burjuvazi, feodalitenin ideolojik müttefiki Kiliseye kafa tutarken antikçağ ideolojilerinde bir dayanak bulmaktadır. Leonardo da Vinci, Erasmus ve Rabelais ile, doğayı, bilimi, aklı, insan

ruhunu, gücünü yüceltir; Rabelais ve Montaigne'in ağzından ortaçağ eğitimini eleştirir. Din savaşları, bu savaşımı daha üstü örtülü, daha mistik bir biçimde ifade ederler.

Savaşım, 18. yüzyılda keskinleşir: savaşım, kuralları ile, eyaletler halinde bölünmüş durumu ile, ayrıcalıkları, vergileri ile üretici güçlerin gelişmesini ve değişmelerin genişlemesini engelleyen *feodal devlete* karşı yönelmektedir. Savaşımın çok keskin bir durum almasının büyük bir anlamı vardır: burjuvazi, gönençle gelişmek ve ilerlemek için zorunlu olarak, eski üretim ilişkilerini tasfiye etmenin ve yenilerine ortaksız bir hükümranlık sağlamanın kendisine gerekli olduğunu dikkate almaya başlar. *Savaşım, siyasal savaşım haline gelir:*

> "Şu halde görüyoruz ki: burjuvazinin kendisini onlara dayanarak güçlendirdiği üretim ve değişim araçları, feodal toplum içersinde yaratılmışlardır. Bu üretim ve değişim araçlarının gelişiminin belirli bir aşamasında, feodal toplumun üretimde ve değişimde bulunduğu koşullar, tarımın ve imalat sanayisinin feodal örgütlenmesi, tek sözcükle, feodal mülkiyet ilişkileri, gelişmiş bulunan üretici güçlere artık ayak uydurmaz hale geldiler; bir o kadar ayakbağı oldular. Bunlar kırılmalıydılar; kırıldılar.
>
> "Bunların yerini, kendisine uygun düşen bir toplumsal ve siyasal yapı ile, ve burjuva sınıfının iktisadi ve siyasal egemenliği ile birlikte, serbest rekabet aldı..."[292] Elbette ki bu bilinçlenme bir gün içinde olup bitmedi:

“Ve feodal düzen altında, Avrupa’nın genç burjuvazisi, [sayfa 358] küçük zanaatçı atelyelerinin yanında büyük manüfaktürler kurmaya ve böylece toplumun üretici güçlerini ilerletmeye başladığı zaman, elbette ki bu yeniliğin varacağı *toplumsal* sonuçlardan habersizdi, bunu düşünmüyordu; bunun bilincinde değildi, bu ‘küçük’ yeniliğin, toplumsal güçlerde yeni bir gruplaşmaya, yeni bir mevzilenmeye varacağını, büyük iyi niyetine o kadar değer verdiği krallık iktidarına karşı, ve bir o kadar, en iyi temsilcilerinin aralarına katılmayı düşledikleri soylulara karşı bir devrimle sonuçlanacağını kavramıyordu; onun istediği, yalnızca, metaların üretim değerini düşürmemek, Asya pazarlarına, ve daha yeni keşfedilmiş olan Amerika pazarlarına büyük miktarlarda meta yığmak ve en büyük kârları gerçekleştirmekti; bilinçli etkinliği, bu pratik ve günlük çıkarların dar çerçevesi içinde sınırlı kalıyordu.”[293] Böylece başlangıçta, burjuvazi, feodal toplum *içinde* kendine bir yer sağlamaktan başka bir amaç gütmüyordu. Sınıf, savaşımı, gerçek, maddi iktisadi *çıkarların* toplumsal, siyasal, ideolojik bir yansısıdır. Bu, nesnel bir olgudur, çünkü burjuvazinin kendisi de nesnel tarihe, meta üretiminin iktisadi yasalarının bir ürünü olarak, doğrudan doğruya kölelik kurumunun sömürülen sınıfa ilk öğelerini sunduğu özel mülkiyetin bir ürünü olarak geçmiştir.

Bir an gelir ki, feodal mülkiyet ve bütün feodal düzen, üretici güçlerin atılımına karşı bir engel halini alır, *eski* üretim ilişkileri ile *yeni* üretici güçler arasındaki çelişki artık katlanılmaz olur. Yükselen sınıf, adından da belli olduğu gibi, yeni üretici güçleri geliştirme yeteneğinde olan sınıftır.

Çelişki bir uzlaşmaz karşıtlık haline gelmek üzere gelişir: ilk bakışta kendiliğinden-gelme olan savaşım, giderek daha *bilinçli,* daha yöntemli bir hal alır; yükselen sınıfı devrimci kılar. Savaşım, zorunlu uygunluk yasası uygulamasını gerçekleştirmenin vazgeçilmez bir aracı olur. Bundan böyle, artık savaşımın amacı, burjuvaziye feodal düzen içinde bir yer yapmak değil, bu sistemin yok edilmesidir. [sayfa 359]

Bunun içindir ki, artık yalnız bir ölçüde sahip oldukları iktisadi güç bakımından değil de doğrudan doğruya sınıf olarak varlıkları tehdit altında bulunan feodaller yönünden de savaşım daha keskin, daha amansız bir hal alır; ve bu yüzden feodaller gitgide daha gerici olurlar.

İşte o zaman *Marx'ın* formülü anlaşılır: sınıf savaşımı, *tarihin devindiricisidir,* yani sınıf savaşımı, üretim çelişkilerini çözen siyasal araçtır, sayesinde, üretici güçlerin ve bütün toplumun ileri gidebileceği araçtır. Ama sınıf savaşımı çelişkiyi çözümlüyorsa da, çelişkiyi başlatan sınıf savaşımı değildir: durup dururken keyfince çelişkiler yaratan insanların bilinci değildir. Bu devindirici *(moteur)* hiç ile işlemez: kendi zorunlu uygunluk yasasıyla birlikte üretim vardır burada. Ama, nasıl bir motor, yakıtının enerjisine bütün etkisini yapmasını sağlarsa, devindirici de bu yasanın alabildiğine kendini ortaya koymasına olanak sağlar. Üretimin, birbirine karşıt sınıfları doğurduğu andan itibaren ve bu sınıflar kayboluncaya kadar toplumun gelişmesi sınıf savaşımıyla olur: bir yanda, *çıkarlarıyla,* üretim ilişkilerinin üretici güçlerle zorunlu uygunluğuna düşman olan sınıflar, öte yanda *çıkarları bakımından* bu uygunluğa elverişli olan sınıflar arasındaki savaşım. Burada, burjuvazi örneğiyle şu

konuya işaret edelim ki, devrimci bir sınıf, aynı zamanda sömürücü bir sınıf olabilir, ve hükmedilen bir sınıf (feodal düzendeki burjuvazi gibi) aynı *zamanda sömürülen* bir sınıf değildir.

Yükselen sınıf, iktisat biliminin yardımıyla, ya da hiç değilse iktisadi deneyimiyle tarihsel görevinin bilincine varır; bu bilinç kesinleşip belirginleştikçe onun devrimci savaşımı da daha etkili olur,

çünkü, bu sınıf, zorunlu uygunluk nesnel yasasına dayanmaktadır.

O halde bir sonuca varmak istersek:

"... İktisadi üretimin ve her tarihsel dönemin buradan çıkan toplumsal yapısının, o dönemin siyaset ve düşünce tarihinin temellerini oluşturduğu; bunun sonucu olarak, (ilkel komünal toprak mülkiyetinin çözülüşünden bu yana) tüm tarihin bir sınıf savaşımları tarihi, sömürülen ile sömüren [sayfa 360] arasındaki, toplumsal gelişmenin çeşitli aşamalarında egemen olunan ile egemen olan sınıflar arasındaki savaşımların tarihi olduğu"[294] ortaya çıkar.

YOKLAMA SORULARI

1. Toplumlar tarihinde ilk üretim tarzı hangisidir?
2. Sınıflar nasıl belirmiştir?
3. Kölelik düzeninin esas çizgisi nedir ve bu düzen neden
4. Feodal toplumun çelişkileri nasıl gelişirler? [sayfa 361]

ONSEKİZİNCİ DERS

KAPİTALİST TOPLUMUN ÇELİŞKİLERİ

I . Kapitalist üretim ilişkileri: kapitalist üretim ilişkilerinin özgül çelişkisi.

II . Kapitalist toplumda zorunlu uygunluk yasası.

a) Kapitalist üretim ilişkileri ile üretici güçlerin niteliği arasındaki uygunluk.

b) Kapitalist üretim ilişkileri ile üretici güçlerin niteliği arasında çatışma.

III . Proletaryanın sınıf savaşımı, üretim ilişkileri ile üretici

güçler arasındaki çelişkinin çözülmesi yöntemi.

IV . Vargı.

I. KAPİTALİST ÜRETİM İLİŞKİLERİ:

KAPİTALİST ÜRETİM İLİŞKİLERİNİN ÖZGÜL ÇELİŞKİSİ

Stalin, feodal toplumu izleyen kapitalist toplumun ayırıcı özelliklerini belirtirken şöyle yazıyor:

> "Kapitalist düzende, üretim araçlarının kapitalist mülkiyeti, üretim ilişkilerinin temelini oluşturur: üreticiler, ücretli işçiler, mülk değildir artık; kapitalist, üreticileri, yani ücretli işçileri ne

> öldürebilir, ne de satabilir, çünkü onlar her türlü kişisel bağımlılıklardan kurtulmuşlardır;
>
> ama üretim araçlarından yoksundurlar ve açlıktan ölmemek için emek-güçlerini kapitaliste satmak ve sömürünün boyunduruğuna katlanmak zorundadırlar."[295]

Bir başka deyişle, kapitalist ilişkiler, sömüren sınıfın [sayfa 362] (kapitalist burjuvazinin) çıkarı ile sömürülen sınıfın (proletaryanın) çıkarı arasındaki temel çelişkiyi içerir. Bu çelişki, kapitalizmin *özgül* çelişkisidir. Kapitalist burjuvazinin varlığının ve gönenç içinde gelişmesinin, proleterlerin ücretli emeğinden başka kaynağı olamayacağına göre, bu çelişki, kapitalizmi oluşturur.

O halde, *sınıf savaşımının* kapitalizmden ayrılmaz bir şey olduğu anlaşılıyor. Sınıf savaşımı, *kapitalist üretim ilişkilerinin iç çelişkisini*, insanın insan tarafından kapitalist sömürüsünü ifade eder. Kapitalist üretim ilişkileri -bizzat feodal toplumun bağrındaşekillenir şekillenmez, burjuvazi ile proleterler arasında sınıf savaşımı da ortaya çıkar.[296] Bu savaşım, kapitalizmin bütün tarihi boyunca sürer.

Kapitalist üretim ilişkilerinin tahlili, onların zorunlu sonucu sınıf savaşımı olan özgül çelişkisinin niteliğini kesinlikle saptamamızı sağlayacaktır.

Zanaatçı, kendisine gerekli maddi servetleri satın alabilmek için ürünlerini satıyordu; kapitalist, imal edilmiş ürünleri satmak üzere hammaddeleri satın alır. Zanaat üretiminin amacı tüketimdir; kapitalist üretimin amacı kârdır. Dolaşımın bu yeni biçiminde: daha çok para yaratmak için para yatırmak biçimindeki dolaşımda, para, sermaye haline dönüşür: para dolaşımının ilk biçiminden sermaye dolaşımı biçimine geçiş, *üretim araçları özel mülkiyetinin* bulunduğu yerde her zaman olanaklıdır, tıpkı feodal düzende olduğu gibi. Bu, kapitalizmin feodal düzen içinde doğmuş olmasını açıklar.

Ama, işlemde, bir kârın gerçekleşebilmesi için, kapitalistin, pazarda, tamamıyla kendine özgü bir özelliği, kendini yenilemek için gerekli olandan daha fazla değer üretme gibi bir özelliği olan bir meta bulması gerekir; ve kapitalistin böylece üretilen değer fazlasına elkoyması gerekir. [sayfa 363]

Kapitalist için o kadar ilgi çekici olan bu meta nedir? Bu meta, besbelli ki, işçinin *emek-gücüdür,* çünkü emekten başka değer üretebilecek hiçbir şey yoktur.[297]

> "Emek-gücü ... sözünden insanın, kendisinde bulunan ve hangi türden olursa olsun bir kullanım-değeri üretirken harcadığı zihinsel ve fiziksel yeteneklerin bütünü anlaşılmalıdır."[298]

Kapitalistin üretilen bu değere sahip çıkabilmesi için ne gerekir? Bütün üretim araçlarına sahip olması.

İnsanın emek-gücünün bir meta haline gelmesi insanların kendi kendilerini pazarda satacak duruma gelmeleri için ne gerekir?

İlkin, bu emek-gücünün tamamıyla o insanlara ait olması, yani insanların serflik bağlarından kurtulmuş olmaları; ikinci olarak da pazarın: alım ve satımın, meta üretiminin varlığı; üçüncü olarak, insanların emek-güçlerinden başka satacak bir şeyleri olmaması, yani kendilerinin hiçbir üretim aracına sahip olmamaları gerekir. Böyle insanlar, yani proleterler, gerek feodal düzenin iktisadi parçalanması sonucu olarak, gerek meta üretiminde hüküm süren rekabetin, meta üretiminin gelişmesinin ta başından beri küçük zanaatçıları, küçük tacirleri yıkıma sürükleyen rekabetin sonucu olarak mevcuttur. Öte yandan, bilisiz sertlerden daha gelişmiş ve yeni tekniklerden yararlanmayı bilen özgür emekçileri kullanmakta çıkan olan kapitalist, serflerin özgür olma savaşımını bütün olanaklarıyla destekler.

Burada, aynı zamanda, kapitalizmin, öncülüğünü yaptığı “özgürlük”ün kökenini ve niteliğini de kavrıyoruz; bu, kapitalist için ticaret ve girişim özgürlüğü, proleter için ise kapitalistin yanında iş edinme özgürlüğüdür.

O halde, iş verme, proleterin emek-gücünü satın almaktan başka bir şey değildir. Ama ödeme nasıl olacaktır? Bütün metalar gibi, emek-gücünün değeri de, üretimi için [sayfa 364] gerekli-emek miktarı ile, onun iyi durumda tutulması için, yenilenmesi için gerekli ürünlerin değeriyle, proleterin yaşaması, çocuklarının büyümesi ve onun yerini alması için gerekli ürünlerin değeriyle belirlenir. Bu değer, işgünü süresi içinde, emekçi

tarafından üretilen değerden çıkartıldığı için, fazlalığın hepsi, yani *artı-değer* sermayeyi artıracaktır: birinci bölüm, *ücrette* ifadesini bulur; ikinci bölüm ise kârı doğurur.[299] Bunun içindir ki, kapitalistin bütün çıkarı işgününü uzatmakta, proleterin çıkarı ise, bunu kısaltmaktadır. Eğer emekçinin emek-gücünün iyi durumda tutulması ve sürdürülmesinin gerektirdiğine eş bir değer üretmek için üç saat gerekiyorsa ve işçi sabah saat 6'da çalışmaya başlıyorsa, saat 9'dan itibaren kapitalist için çalışıyor demektir. Eğer, kesintisiz çalışarak, saat 14'te bitiriyorsa, 5 saat kapitalist için çalışmıştır; ama eğer saat 19'da çalışmayı bırakıyorsa (hep kesintisiz bir çalışma düşünüyoruz) 10 saat kapitalist için çalışmış oluyor. Şu halde, 8 saatlik bir işgünü ile 13 saatlik bir işgünü (ki bu, kapitalizmin başlangıcında çok görülen bir şeydi) arasında kapitalistin *kârı iki katına* çıkıyor. Ücrete gelince, o hep aynı kalıyor: ücret, emek-gücünün iyi durumda tutulması, emek-gücünün sürdürülmesi için gereken değerle, üretilmesi için üç saatin yeterli olduğu değerle saptanılmıştır. Elbette ki, kapitalist, ücreti günün sonunda, kendi talep ettiği iş bittikten sonra ödeyerek, bu olguyu gizler. Demek ki proleter, açlıktan ölmemek için, eğer ücretini almak istiyorsa, saptanılan bütün zaman içinde çalışmak zorundadır.

Bir başka deyişle, kapitalist, proleterin asgari maddi gereksinmelerinin en dar anlamda, ancak eşdeğerini temsil eden bir ücret karşılığında, bu proleterin emeğinin ürünlerine elkoyar. İşgünü, gerekli emek-zamanı ve bedava [sayfa 365] emek-zamanı [artıemek-zamanı] olarak bölünür.

Kapitalizmde, demek ki, feodal düzende ve kölelikte de olduğu gibi, *ödenmemiş emeğe özel olarak sahip çıkma* durumu vardır; ama proleter, bu

sömürünün içyüzünü hemen bulamaz, çünkü çalışmasının tüm karşılığının, işgününün sonunda kendisine ödendiği sanısındadır. Serf kendi özel ekonomisinin ürünlerine sahip bulunuyordu ve bir şu kadar gün bedava olarak feodal için çalıştığını biliyordu. Modern proleter, köle gibi, "özgürlüğü", yani kendi emek-gücünü satma yetisi bir yana hiçbir şeye sahip değildir. Köleyi efendisi besliyordu: kapitalist, proletere, ücret şeklinde, beslenmesi için bir asgariyi verir, ve hatta bazan, verdiğini, kantinde ve ayrıca mesken bedeli şeklinde hemen hemen tümden geri alır: kapitalizm, tamıtamına *ücretli köleliktir.*

Bu tahlil, kapitalistin ve proleterin çıkarlarının temelden uzlaşmaz olduklarını, kapitalizmin içinde kendisinden ayrılmaz bir çelişki bulunduğunu ve bu çelişkinin kapitalist üretim ilişkilerinin *özü* olduğunu söylemekte haklı olduğumuzu saptamamıza olanak sağlar.

Burada şu sonuca varılıyor: sınıflararası işbirliği ve sermayeemek ortaklığı fikri (ki bu, birbirine karşı sınıflararasında bir hakem olarak kendini ortaya koymaktadır), kapitalistin hizmetinde bir silahtır. Proleteri, çıkarlarını savunma savaşımından döndürmek amacını güder. Kapitalist sömürü, Papalık Genelgelerinde ileri sürüldüğü gibi, "kötü patronların bir yolsuzluğu, aşırılığı" sonucu değildir, "iyi" kapitalizm yoktur, çünkü her kapitalizm sömürücüdür. Bir yandan kapitalizmi, yani üretim araçlarının özel mülkiyetini sürdürmeyi isterken, proletaryayı ve kapitalist sömürüyü ortadan kaldırmanın sözünü etmek, dünya ile alay etmektir. Proletaryayı ortadan kaldırmak için kapitalizmi ortadan kaldırmak gerekir.

Bu gözlemler, kapitalizmi, devrimci sınıf eylemi ile yok etmeyi değil de, düzeltilmiş ve iyi huylu, uslu bir kapitalizm çerçevesi içinde “işçi sınıfının kaderini iyileştirme”yi düşünen Proudhon’un burjuva “sosyalizm”i için geçerlidir.[300] [sayfa 366]

Tahlilimizin vardığı bir başka sonuç sınıf savaşımı, Karl Marx’ ın uğursuz bir buluşu değildir. Sınıf savaşımı, insanların iradesinden bağımsız olarak mevcuttur ve işte bunun içindir ki, proleterler varlıklarını ancak sömürücüye karşı savaşımla sağlamlaştırabilir, güven altına alabilirler. Eğer proletarya, ücretler uğruna savaşımını durdursaydı, kapitalist burjuvazi, onu hayvanlık derekesine yakın bir duruma düşürürdü.

Bununla birlikte, sermaye ile emek arasındaki çelişkinin, kapitalizmin başlangıcından beri varolan tek çelişki olmadığına dikkati çekmek de yerinde olur. Kapitalizmde, ayrıca *rekabet*, kapitalistler arasındaki savaşım da vardır. Ama, rakip kapitalistler arasındaki çıkar çelişkisi temel bir çelişki değildir; bu, kapitalizmin *özgül* çelişkisine, sömürücü kapitalist ile sömürülen emek arasındaki çelişkiye bağlıdır, özgül çelişkinin altında yeralır: gerçekten bu son çelişki olmasaydı, kapitalizm de olmazdı. Onun için kapitalist düzende üretimde anarşi yasası, temel olan artı-değer yasasına bağımlıdır, ona göre ikincil bir önem taşır.

II. KAPİTALİST TOPLUMDA ZORUNLU UYGUNLUK YASASI

Kapitalist üretim ilişkilerini incelemiş bulunuyoruz: bu incelemeyi, kapitalist üretim ilişkilerinin iç çelişkisini, kapitalizmin özgül çelişkisini tahlil ederek yaptık.

Bu inceleme, kapitalist toplumda, toplumların temel yasasının, üretim, ilişkileri ile üretici güçlerin niteliği arasındaki zorunlu uygunluk yasasının ne gibi bir uygulanış alanı bulduğunu anlamamızı sağlayacaktır.

Bir ilk dönemde, kapitalizmin özgül çelişkisinin zorunlu [sayfa 367] uygunluk yasasının işleyişine ve bu bakımdan üretici güçlerin atılımına elverişli koşulları nasıl yaratmış olduğunu göreceğiz. Sonra, bir ikinci dönemde, kapitalizmin özgül çelişkisinin, zorunlu uygunluk yasasının işleyişine elverişli olmayan koşulları yarattığını göreceğiz: bu duruma geldikten sonra üretim ilişkileriyle üretici güçler arasında çatışma vardır: böylece üretici güçlerin gelişmesi engellenmiş olur.

a) *Kapitalist üretim ilişkileriyle üretici güçlerin niteliği arasında uygunluk.*

Bundan önceki dersimizde gördük ki, burjuva sınıf, feodal toplumun bağrında oluşmuştur. Ama, çıkarları yeni üretici güçlerin (manüfaktürler, fabrikalar...) atılımına bağlı bulunduğu için, burjuvazi, ancak, yeni üretici

güçlerle uyum halinde bulunmayan ve bunun için de zorunlu uygunluk yasasının işleyişine engel oluşturan feodal üretim ilişkilerine karşı savaşım içinde gelişebilirdi.

Burjuva demokratik devrimin rolü, kesin olarak, feodalitenin tasfiyesini sağlamak oldu. Burjuvazinin zaferiyle kapitalist üretim ilişkileri üstün geldiler.

Böylece, yeni üretim tarzının, üretimin gelişmesinin gereklerine tamamıyla uygun düştüğü tarihsel bir dönem açılmış oldu. Feodal toplumun kösteklediği zorunlu uygunluk yasası, böylece kapitalist toplumda bütün gücünü yeniden kazandı.

Kapitalist ilişkilerin bütün öteki üretim ilişkileri biçimleriyle bağdaşmazlığını gözönünde bulundurmak, yerinde olur. Kâr üzerine dayandığı için kapitalizmin hep daha çok ve daha ucuz üretim yapmakta çıkarı vardır: o halde durmadan üretim süresini azaltan yeni üretici güçleri biraraya getirmesi ve her yola başvurarak yeni pazarlar ele geçirmesi gerekir. Ama böylece gerçekleşen kâr, ancak, kendisi de yeni girişimlere, sanayi, ticaret ve tarım girişimlerine yatırıldığı takdirde daha büyük bir kâr yaratabilir: onun içindir ki, kapitalist mülkiyet, zorunlu olarak, istisnasız bütün üretim araçlarına [sayfa 368] yayılmalıdır. Bu yüzden, kapitalizm, kendi yanında başka hiçbir üretim biçiminin varlığını sürdürmesine izin veremez. Bütün ulusa ve bütün diğer ülkelere yayılmak zorundadır. Daha başlangıcında, kapitalizm, evrensel bir egemenliğe adanmıştır.

> “Burjuvazi, üretim araçlarını, ve böylelikle üretim ilişkilerini ve, onlarla birlikte, toplumsal ilişkilerin tümünü sürekli devrimcileştirmeksizin varolamaz. Daha önceki bütün sanayici sınıflarının[301] ilk varlık koşulu, bunun tersine, eski üretim biçimlerinin değişmeksizin korunmasıydı. Üretimin sürekli altüst oluşu, bütün toplumsal koşullardaki düzenin kesintisiz bozuluşu, sonu gelmez belirsizlik ve hareketlilik, burjuva çağı bütün daha öncekilerden ayırdeder. Bütün sabit, donmuş ilişkiler, beraberlerinde getirdikleri eski ve saygıdeğer önyargılar ve görüşler ile birlikte tasfiye oluyorlar, bütün yeni oluşmuş olanlar kemikleşemeden eskiyorlar. Yerleşmiş olan ne varsa eriyip gidiyor, kutsal olan ne varsa lanetleniyor, ve insan, kendi gerçek yaşam koşullarına ve hemcinsiyle olan ilişkilerine sonunda ayık kafa ile bakmak zorunda kalıyor.”[302]

Bunun sonucu olarak üretici güçler, şaşılacak bir atılım, bir ilerleme gösterirler. Bu, kapitalizmin, üretici güçleri sınırsız bir şekilde geliştirebileceğini düşündüğü çağdır. Bu, burjuva çerçeve içinde sonsuz “ilerleme” ve uygarlığın son ve tamamlanmış biçimi olarak sunulan kapitalizmin sonsuzluk inancının başlangıcıdır. Bu çağ, burjuva iktisatçıların, kapitalist üretimin uyumlu bir şekilde çelişkisiz geliştiğine inandıkları çağ, yani “iktisadi uyumlar” çağıdır.

O dönemin kapitalistleri toplumun çıkarlarına hizmet etmek, tüketim mallarını artırmak ve herkese iş vermek bilincine sahiptirler. Kapitalistlerin “toplumsal” kaygıları, aralarından bir kısmı için, bizzat üretimin

gelişmesiyle toplumsal dertlere çare bulmayı ve böylece kapitalist düzeni ve burjuva toplumu sağlamlaştırmayı ummaktan ibarettir. Herkesi mal [sayfa 369] sahibi yapmak, işte o zamanın burjuva reformcularının ülküsü. Proletaryasız bir burjuvazi istiyorlar. İşte böyle tutucu bir insan sevgisi, sayısız hayırsever demeklerini doğurmuştur.

Bu ideoloji, üretim araçlarının kapitalist özel mülkiyetinin bu dönemde üretime son derecede elverişli olduğu olgusunu yansıtır.

> "Burjuva devrimi izleyen dönemde, burjuvazi, feodal üretim ilişkilerini yıktığı ve burjuva üretim ilişkilerini kurduğu zaman, kuşkusuz, burjuva üretim ilişkilerinin üretici güçlerin niteliğine tamamen uygun olduğu devreler olmuştur. Aksi halde, kapitalizm, burjuva devrimden sonra hızla gelişemezdi."[303]

Kapitalist üretim ilişkileri o zaman, üretici güçlerin coşkunca gelişmesini daha da hızlandıran *başlıca güçtü.*

Oysa, bu dersin birinci kesiminde gösterdik ki, kapitalist ilişkiler, sömürü ilişkileridir. O halde, üretici güçler, kapitalist düzende artabiliyorlarsa, sömürü sonucu olarak artabilmektedirler. Üretimdeki atılımın koşulu, insan emeğinin yaratabildiği, ve burjuvazinin kendine malettiği ek değerin, artı-değerin varlığı olmuştur. Öyleyse, *kapitalizmin gelişmesini sağlayan, proleterlerin sömürülmesidir.* Erkekleri, kadınları, çocukları yiyip bitiren korkunç bir yoksulluk pahasına, modern uygarlığın harikalarını yaratmış ve kapitalist burjuvazinin, büyük zenginlik ve

iktidarını üzerlerine oturttuğu üretici güçlerin şaşılacak gelişimini sağlamış olanlar modern proleterlerdir.[304]

Başka bir deyişle, kapitalist toplumda, üretim, kapitalist kâra bağımlıdır; işçi sınıfının sömürülmesini içerir.

O halde, kapitalizmin özgül çelişkisinin -sömüren sınıf ile sömürülen sınıf arasındaki çelişkininzorunlu uygunluk yasasının işleyişine elverişli, buna göre de, üretici güçlerin [sayfa 370] atılımına elverişli koşulları yarattığını söylemek doğrudur.

Şimdi aynı çelişkinin, ikinci bir dönemde (1840'larda başlayan dönemde) nasıl ters bir sonucu olduğunu göreceğiz.

b) *Kapitalist üretim ilişkileri ile üretici güçlerin niteliği arasında çatışma.*

Yükseliş döneminin kapitalistleri, üretici güçleri sınırsız bir şekilde geliştirebileceklerini, sanayinin bütün kötülüklerini gideceklerini ve bütün sorunları çözeceklerini sanıyorlardı. Gelişmesinin zorunlu olarak bir sınırla karşılaşacağını ve bu sınırın bizzat kapitalizm olacağını akıllarından geçirmiyorlardı. Nasıl ki, mikroskop merceklerinin büyütüşü, daha ötesinde artık görmeyi engelleyen ve klasik mikroskobun bütün ilerlemesini önleyen yeni optik olayların oluştukları bir sınır tanırsa, nasıl ki, uçakların hızının artışı ses hızına ulaştığında yepyeni olaylar doğuruyorsa, aynı biçimde, üretici güçlerin -daha önce gördüğümüz gibi kapitalizmin olanaklı

kıldığıartışı, bir noktadan sonra, bizzat kapitalizme karşı dönmek zorundadır, çünkü, doğada ve toplumda, diyalektik böyledir. Kapitalizmin kendisi de bir “ses duvarı”na çarptı: bunlar iktisadi bunalımlar oldular.[305] Bunların temeli nedir?

Üretici güçlerin daha önce görülmemiş bir biçimde gelişmesiyle kapitalizm, pazara her gün daha çok artan miktarlarda ve daha düşük fiyatla meta sürecek durumdadır; böylece rekabeti ağırlaştırır, güçleştirir; küçük ve orta özel mülk sahipleri kitlesini yıkıma sürükler. Bir yandan büyük çoğunluğun yoksulluğu yaygınlaşırken (orta sınıfların, köylülerin vb. yoksullaşması), zenginlik, küçük bir grup kapitalistin (tekelcinin) elinde toplanır. Sermaye, sömürücü bir azınlığın elinde toplandıkça, sayıca önemleri durmadan artan bütün bu yoksullaşan tabakaların satınalma gücü görünür bir biçimde azalır, pazar daralır, alışveriş durgunluğu kendini gösterir, çünkü, nüfusun çoğunluğu tüketimini asgariye [sayfa 371] indirir. Üretim ile tüketim arasında dengesizlik gitgide daha çok belirginleşir; bu, kapitalistlerin “aşırı-üretim” dedikleri şeydir, *bunalımdır.*

Kapitalizmin temeli, kâr yarışı, kendi karşıtını yaratır: kârın duraklaması. Ve toplumun çoğunluğu, satınalma olanağından yoksun bulunduğu geçim araçlarını üretmiş olmaktan dolayı yoksulluk içindedir: bu, bolluk içinde yoksulluktur.

Marksist ekonomik tahlil gösterir ki, üretimle tüketim arasındaki denge, tüm toplumsal üretimin uyumlu bir biçimde gelişmesi, ancak, tüketim maddelerinde olduğu kadar üretim araçlarında da toplumun

gereksinmelerinin tüm olarak dikkate alınması halinde gerçekleşebilir. Ama, mademki, kapitalistin kendi özel çıkarından başka, kendisi de pazarın perspektiflerince belirlenen kârından başka amacı yoktur, bütün bu gerekleri nasıl dikkate alabilir? Kapitalist düzende üretim, herkesin gereksinmesine değil, kapitalist azınlığın kârına bağımlıdır. O halde, kapitalizmde, üretimi uyumlu bir biçimde geliştirmek olanaklı değildir; üretimin, kaçınılmaz olarak, anarşik bir niteliği vardır.

Görüyoruz ki, iktisadi bunalımların temeli, son tahlilde, özel kapitalist çıkarlarla, toplumsal üretimin gerekleri arasındaki çelişkidir. Kapitalizm, üretici güçleri geliştirerek zanaata özgü üretim bölünmelerine son verdi. Kapitalistler arasındaki amansız rekabet, 20. yüzyılın başlarında zayıfların daha kuvvetliler tarafından yutulmasına neden oldu: *tekeller,* ağlarını bir ülkenin sınırlarının ötesine genişleten çok güçlü iktisadi feodaliteler, böyle oluşur (örneğin: petrol kralı Rockefeller’in denetlediği Standard Oil Company tröstü).[306]

Bu evreye ulaşmış olan kapitalizm, çeşitli sanayi kollarının tümünü, hammaddelerin çıkarılmasından son şeklini almış ürüne kadar, tek bir bütün haline getirir; dev tröstler, [sayfa 372] bir ülkenin ya da giderek birçok ülkenin tüm ekonomisini, sanayisini, ticaretini, tarımını denetlerler. Üretimin yürümesi için gerekli muazzam sermayeleri ellerinde bulunduran bir mali oligarşi (finans oligarşi) ekonomiyi buyruğu altında tutar.

Böylece, kapitalizmin gelişmesi, onu, toplum yaşamının bütün yönlerine nüfuz etmeye götürür. Bankalar, tröstler, karteller, üretimin çeşitli

kolları arasında sıkı bir bağımlılık durumu yaratırlar. Tüm üretim süreci, toplumsal bir nitelik alır.

Peki bu dehşetli yoğunlaşmadan kim yararlanır? Büyük üretim araçlarına sahip olan bir avuç kapitalist. Üretim gittikçe daha toplumsallaşır, ama asalak bir azınlığın çıkarı lehinde olmak üzere. Bu azınlığı oluşturan rakip tekeller, hem emekçi yığınların sırtından, hem de daha zayıf kapitalistlerin zararına olarak, azami kârı elde etmeye çalışırlar. Azami kâra sahip çıkmak; bu onlara göre, genişlemelerini belirleyen nesnel bir zorunluluktur. Bugünkü kapitalizmin temel yasası budur.

> "Bugünkü kapitalizmin temel ekonomik yasasının belli-başlı çizgileri ve gerekleri aşağıyukarı şu şekilde ifade edilebilir: belirli bir ülke halkının çoğunluğunu sömürerek, iflasa sürükleyerek ve yoksullaştırarak; diğer ülkelerin ve hele geri kalmış ülkelerin halkını boyunduruk altına alarak ve sistemli bir şekilde talan ederek; ve ensonu savaşlarla ve en yüksek kârlar sağlamak için ulusal ekonomiyi askerileştirerek, azami kapitalist kârı sağlamak."[57]

Kapitalist kâr yarışının kaçınılmaz sonucu, yığınların artan yoksulluğu, duyulmamış bir zorbalık kudurganlığıdır. Kore savaşı, bu şekilde Amerikan kapitalizminin büyük sanayicileri tarafından başlatıldı: kapitalistler, kazançlarını zarara uğratacak olan bunalımın geleceğinden korktuklarından, savaşta, bol bir siparişler değer bir belirtisidir: gerçekte, bu, en zayıfların tasfiyesiyle karşıtına (tekele) dönüşen kapitalistler arası serbest rekabettir: zaman, yeni bir savaşım biçimi, büyüklük sırasına göre dünya ölçüsünde tekeller arası bir savaşım biçimi ortaya çıkar.

[57] J. Stalin, "SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları", *Son Yazılar, 1950-1953*, s. 9697.

kaynağı, kârlı bir pazar aramakta duraksamıyorlar. "Bizim gönencimiz, bir savaş [sayfa 373] gönencidir" diye sıkılmadan itiraf ediyordu Başkan Eisenhower.

Dernek ki, kapitalizm, bugünkü evresinde, halklara karşı sürekli olarak saldırgan durumundadır: *emperyalizmdir* bu.

Ama, kapitalizmi oluşturan çelişkiyi, sömürücü sınıfın çıkarları ile tüm toplumun çıkarları arasındaki çelişkiyi ortadan kaldırmak, kapitalistlerin elinde değildir. Burjuvazi, bu çelişkiyi saptasa bile kendi sınıf çıkarlarını feda etmeyi, kârlarından vazgeçmeyi göze alamaz. Onun için de, kendi çıkarlarının gerektirdiği biçimde üretici güçleri sınırlandırmaya çalışır. Böylece, kapitalist üretim ilişkilerini, onları tehlikeye atan üretici güçlerin atılımına karşı korur.

Kendisine musallat olan bunalımlardan bunalmış durumda bulunan kapitalizmin, üretici güçlerin gelişimini kösteklediğini gösteren örnekler pek çok çoğaltılabilir: yeniden el işine dönmek, sistemli olarak kötü kaliteli eşya yapımı, beratların ıskartaya ayrılması, laboratuarlar için gerekli kredilerin azaltılması ya da kaldırılması vb.. Kapitalist üretimin bütün alanlardaki durgunluğu bu şekilde açıklanır.

Kapitalizmin durumunu nitelendirirken Stalin şöyle diyor:

“Ama, üretici güçleri çok büyük ölçülerde geliştirmiş olması yüzünden, kapitalizm, kendisinin de çözemeyeceği çelişkilere gömülmüştür. Kapitalizm gitgide daha büyük miktarlarda meta üreterek, ve bu metaların fiyatını düşürerek, rekabeti ağırlaştırır, küçük ve orta özel mülk sahibi yığınını yıkıma uğratır, onları proleter durumuna düşürür, satınalma güçlerini azaltır; bunun sonucu olarak, mamul metaların sürümü olanaksızlaşır. Kapitalizm, üretimi genişleterek, ve alabildiğine kocaman fabrika ve işyerlerinde milyonlarca işçiyi biraraya toplayarak, üretim sürecine toplumsal bir nitelik kazandırır ve bununla da kendi kuyusunu kendi kazar: çünkü üretimin toplumsal niteliği, üretim araçlarının toplumsal mülkiyetini gerektirir; oysa üretim araçları mülkiyeti, üretim sürecinin toplumsal niteliğiyle bağdaşmaz bir özel, kapitalist mülkiyet olarak kalır.

“İşte dönem dönem patlak veren aşırı üretim bunalımları [sayfa 374] sırasında kendini gösteren şey, üretici güçlerin niteliği ile üretim ilişkileri arasındaki bu uzlaştırılamaz çelişkilerdir; kapitalistler, gene kendilerinin sorumlu oldukları, yığınların yıkıma uğraması yüzünden metaın karşılığını ödeyebilecek alıcı bulamayınca, zahireyi yakmak, mamul metaları yok etmek, üretimi durdurmak, üretici güçleri tahrip etmek zorunda kalırlar ve bir yanda milyonlarca insan, meta eksikliği yüzünden değil, tam tersine fazla meta üretildiği için işsizlik ve açlıktan acı çeker.

“Bu demektir ki, kapitalist üretim ilişkileri, artık toplumun üretici güçlerine uygun düşmüyorlar, ve onlarla çözülmez çelişkiler içine

girmiş bulunuyorlar."[307]

İşte demek ki, kapitalist üretim ilişkileriyle üretici güçlerin toplumsal niteliği arasındaki çelişki, kapitalizmin uğradığı bunalımların temelidir.

Ama, bu çelişkinin kendisi *kapitalizmi oluşturan özgül çelişkiden doğmuştur.*

Eğer bu kesimi özetlemek istersek, ne göreceğiz?

Kapitalizmin özgül çelişkisi (sömürülen proletaryaya karşı sömüren burjuvazi), başlangıçta, zorunlu uygunluk yasasının işleyişine elverişliydi: kapitalist kârın kaynağı, artı-değer yasası, üretici güçlerin atılımını hızlandırıyordu; burjuva sınıfın çıkarı böyleydi.

Sonra, *aynı* çelişki, bunun tersi bir sonuç doğurdu. Aynı sınıf çıkarı, üretim için bir engel haline geldi. Bugün azami kâr yasası içinde somutlaşan artı-değer yasası, ensonu, üretim ilişkileri ile üretici güçlerin niteliği arasında zorunlu uygunluk yasasını engellemeye başlamıştır. Oysa, biliyoruz ki, bu zorunlu uygunluk yasası, insan toplumlarının genel yasası, bütün üretim biçimleri için ortak olan bir yasadır; toplumlar ancak bu yasaya saygı gösterildiği takdirde gelişebilirler. Böylece, kapitalizmin *özgül* yasası (burjuva sömürüsünden ayrılmaz olan artı-değer yasası), insan toplumlarının *genel* yasasını tehdit altında bulundurur, işleyişini engeller. Bu çatışma, kapitalizmin sonunun başlangıcıdır. Bu [sayfa 375] çatışma, düzenin bağrında, düzenin artık zaptedemediği üretici güçlerin gelişmekte

olduğu anlamına gelir. Yeni üretim ilişkilerinin, *sosyalist ilişkilerin,* nesnel olarak zorunlu oldukları, çünkü, bundan böyle modern üretim güçlerine yalnız sosyalist ilişkilerin uydukları anlamına gelir.

> kapitalizm, üretim araçlarının bugünkü kapitalist mülkiyeti yerine sosyalist mülkiyeti koyacak bir devrime gebedir."[308]

Burjuvazi, üretim araçlarında merkezileşmeyi geliştirmekle, kendi arzusu dışında, kendisine karşı çalışmış oldu. Gerçekten, tekeller evresinde üretimin tümü toplumsal bir nitelik alır; üretimin bu toplumsal niteliği ile özel kapitalist mülk edinme arasındaki çelişki, tekellerin daha güçlü oluşları ölçüsünde, giderek daha keskin ve daha katlanılmaz bir çelişki haline gelir. Sınıf çıkarı yüzünden üretici güçlere hız vermekle, azami kârı elde etmek üzere her gün onları daha çok merkezileştirmekle, burjuvazi, kendi mezarını kazmış oldu. Mezar kazıcıları ise, emeğiyle ve sefaletiyle kapitalizmin güzel günlerini yaratmış olan sınıftan, proletaryadan başkası değildir.

III. PROLETARYANIN SINIF SAVAŞIMI ÜRETİM İLİŞKİLERİ İLE ÜRETİCİ GÜÇLER ARASINDAKİ ÇELİŞKİNİN ÇÖZÜLMESİ YÖNTEMİ

Kapitalizmin diyalektik tahlili bize şunları gösterdi:

a) Üretim ilişkilerinin bağrında bir çelişki, sömürülen proletarya ile sömürücü burjuvaziyi karşı karşıya getiren çelişki. Bu dersin I. kesiminde

bu çelişkiyi incelerken, kapitalizm sürdükçe çelişkinin de sürdüğünü, bunun, kapitalizmin özgül çelişkisi olduğunu saptamıştık.

b) Kapitalist üretim ilişkileri ile üretici güçlerin niteliği arasında bir çelişki, ancak, kapitalizmin geliştirdiği (1840'larda) üretici güçlerin belli bir düzeyinde kendini gösteren çelişki, bu çelişkiyi bu dersin II. kesiminde incelemiştik. [sayfa 376]

Üretim tarzı değişikliğinin temeli, sosyalist devrimin dayandığı temel nedir? Gördüğümüz gibi bu, ikinci çelişkidir. Ama, mademki üretici güçlerin coşkunca atılımını, *üretici güçlerin kapitalizm için fazla güçlü bir hale geldikleri güne değin* sömürücü sınıfın yararına olan atılımını sağlamış olan kapitalist sömürüdür, proletaryanın burjuvazi tarafından sömürülmesidir, *ikinci çelişkiyi doğuran birinci çelişkidir.*

Şimdi artık proletaryanın sınıf savaşımının tarihsel rolünü anlayabilecek durumdayız. Göreceğiz ki, bu rol, kesin olarak, kapitalist üretim ilişkileri ile üretici güçler arasında belirmiş olan çelişkiyi çözmektir.

Burjuvazi bir yandan yeni üretici güçleri geliştirirken aynı zamanda kapitalist üretim ilişkilerinin niteliğine uygun olarak proletaryayı, sömürülen sınıfı ve bu yüzden de sömürücü burjuvazinin karşıtı olan sınıfı geliştiriyordu. Üretim araçları, günden güne daha güçlü olarak burjuvazinin elinde toplandıkça, proletarya da sayıca ve kuvvetçe artıyordu. Böylelikle, burjuvazi, kapitalist sömürü gereğince, onbinlerce, sonra milyonlarca proleteri sanayi sitelerinin koskoca işyerlerinde biraraya topladı. Aynı

şekilde muazzam işletmelerde binlerce tarım emekçisini biraraya getirdi. Oysa, biliyoruz ki, proleterler, ancak kendilerini sömüren sınıfa karşı yürüttükleri sürekli bir savaşım ile varlıklarını sürdürebilirler. Onun için, burjuvazi, kendi karşıtını (sömürülen proletaryayı) yaratmakla, sömürücülere karşı bir sınıf savaşımı veren bir düşman güç yarattı.

Karl Marx, *Komünist Parti Manifestosunun* birinci bölümünde, bu savaşımın başlıca aşamalarını anlattı; gösterdi.[309]

Kapitalizmin başlangıcında, işçiler içine düştükleri düzenin niteliğini tam olarak anlamadıkları için darbelerini, işsizliğin sorumlusu saydıkları makinelere yöneltiyorlar. Makine ile, burjuvazinin makineyi kendi sınıfı yararına kullanışı arasında ayrım yapmıyorlar. Kısacası, sömürüye karşı savaşım vermek yerine, üretici güçlere karşı savaşım veriyorlar.

Yavaş yavaş, asıl sorumlunun makine değil de [sayfa 377] kapitalizm olduğunu anlıyorlar. Gerçekten de, kapitalizm, makineleri kullanarak üretimin maliyetini düşürür. emek-gücünün değeri de doğal olarak azalır; ücretler düşer. Proleterler ücretlerini savunmak için savaşıma girişirler. Proleterler, kapitalistin proleterleri birbirine karşı kullanmaya çalıştığını anlayarak (en bahtsız olanlar, kendilerinden daha az bahtsız olanların zararına, çok düşük ücretleri kabul ettiklerinden, daha az şanssız olanlar o andan itibaren işsiz kalırlar ve onlar da, bu kez, daha da düşük ücretleri kabul etmek zorunda kalırlar ve bu böylece gider...) *ortak çıkarlarının bilincine varırlar.* Bunun için de ortak düşmana karşı, kapitaliste karşı savaşımı yürütmek için birleşirler.

Savaşımın bu ilk biçimi, hedefi, ücreti olduğu gibi tutmak (ve işgününü kısaltmak) olan grevdir. Proletaryanın ilk silahı grev, proletaryanın *sınıf bilincinin*, işçilerin bireysel çıkarlarının ancak sınıf dayanışmasıyla, ancak ortak savaşımla savunulabileceği bilincinin uyanışı anlamına geliyordu.

> “Büyük sanayi, birbirlerini tanımayan insan kalabalıklarını bir yerde yoğunlaştırır. Rekabet, bunların çıkarlarını böler. Ama ücretlerin korunması, patronlarına karşı sahip oldukları bir ortak çıkar, onları ortak bir direnme düşüncesinde birleştirir *dayanışma*. Demek ki, dayanışmanın her zaman ikili bir amacı vardır, işçiler arasındaki rekabeti durdurmak, ki böylelikle kapitalistlerle olan genel rekabetlerini sürdürebilsinler.”[310]

Grev amacıyla geçici güçbirliği, sürekli güçbirliğine, kapitalist baskısına karşı direnmek üzere ortaklaşmaya varır. bu, *sendikadır.*

Grev için geçici güçbirliği, sonra, sürekli güçbirliği (sendika), bunlar proletaryanın *kendiliğinden* savaşım ve örgütlenme biçimleridirler: proletarya, bu biçimlere, hiçbir teorinin yardımı olmaksızın, kendi deneyimiyle ulaşır. İşçi sınıfı, güçlü ve zorlu kapitalistlerden, örneğin sekiz saatlik işgünü gibi büyük kazançları böylece adım adım koparmıştır. Ama, [sayfa 378] kapitalist burjuvazi, katı yürekli kâr yasasının dürtüsüyle, bırakmak zorunda kaldığı şeyi her yola başvurarak geri almaya bakar. Kapitalistler ve onların devlet adamları, hararetle, “işçi sınıfının kaderinde iyileşmelerden” sözettikleri zaman safdil olmamak gerekir; bu

iyileştirmelerin hepsi örgütlenmiş işçiler tarafından yeksek bir savaşımla kazanılmıştır. İşte özellikle, bu yüzden, burjuvazi, işçi sendikalarına karşı kızgın bir savaşa girişir. Sendikaları "yeni derebeylikler" oluşturmakla suçlar bu, 1789'un anısına bağlı olan orta sınıfları ve köylüleri, örgütlü proletaryanın karşısına dikmek içindir. Toplumun (küçük-burjuvalar ve köylüler dahil) bütün zenginliklerini emen finans-kapital "derebeyleri"nin ağzında eğlenceli bir suçlama.

Marx ve Engels tarafından kurulan toplumlar bilimi, proletarya saflarına nüfuz ettiği zaman, sınıf savaşımı, *devrimci parti* yardımıyla bir üst düzeye götürülmüş olur.[311] Kendiliğindenlik o zaman aşılmıştır. Parti, proletaryanın ileri unsurlarını biraraya toplayarak, gerçekten de *sosyalist* bilinci işçi sınıfı içine sokmak ve işçi sınıfını ve onunla dayanışma halinde olan bütün emekçi tabakaların, kapitalizme karşı yöneltmek gibi bir rol oynar. Parti, ücretlilerin yakın istemleri, hak davaları için savaşım verir, ama bununla yetinmez: onlara sömürünün kaynağını bilimsel yolla açıklayarak, insanın insan tarafından sömürülmediği bir toplumu, sosyalist toplumu kurarak, sömürüden kurtulabileceklerini gösterir. Ancak böyle bir savaşım, devrimci, savaşım adına layıktır.

Proletaryanın bu savaşımı sonuna kadar götürmekte ve kapitalist üretim ilişkilerini yıkmakta büyük çıkarı vardır.

Gördük ki, en gelişmiş üretici güçlere bağlı olan proletarya, kapitalist sömürünün zorunlu bir ürünüdür. O halde, proletarya ne sömüreni ne de sömürüleni bulunmayan bir toplumda herkesin mülkü haline getirmek

üzere, üretim, araçlarını, burjuvaziden, sömürücü sınıftan koparıp alarak, [sayfa 379] sınıf sömürüsünden kurtulabilir ancak. Orta sınıflar, küçük mülk sahibi sınıflar (küçük imalatçılar, perakendeciler, zanaatçılar, yoksul ve orta köylüler) kapitalizmin bağrında küçük mülk sahipleri olarak varlıklarını sürdürmeye bakarlarken, kesin olarak kendi emek-gücünden başka hiçbir şeyi olmayan proletaryanın, konusu olduğu sömürüyü ortadan kaldırmaktan, yani sınıfsız toplumu kurmak üzere, *sömürülen sınıf olarak* kendi kendisini ortadan kaldırmaktan başka perspektifi yoktur.

Nasıl ki eski feodaller, gözlerini korkutan kendi burjuvalarına karşı, Avrupa'nın bütün ülkelerinde kendilerini dayanışma halinde, aynı safta hissediyorlardıysa, bugün de, çeşitli kapitalist ülkelerin burjuvazileri, aynı şekilde, devrimci proletaryaya karşı, kendi gerici sınıf dayanışmalarını uygulama alanına geçiyorlar. Rakip kapitalistler arasındaki çelişkileri hiç de ortadan kaldırmayan bu durum, tekellerin ortaya çıkışıyla görülmedik bir güç kazanmıştır: büyük kapitalizm kozmopolittir. Ama karşı tarafta, bütün ülkelerin proleterleri de kendi devrimci sınıf dayanışmalarını duyuyor ye bunu ilan ediyorlar. "Bütün ülkelerin proleterleri, birleşiniz!" *Komünist Parti Manifestosu* bu çağrıyla son bulmaktadır.

Böylece, *proletarya enternasyonalizmi*, milliyetleri ne olursa olsun, proleterlerin nesnel durumlarından ileri gelir: bütün ülkelerin sömürülenlerinin milliyeti ne olursa olsun ortak bir düşmanı, sömürücü sınıf vardır.

Sömürüye karşı, devrimci savaşımın niteliği budur. Bununla birlikte, bu savaşım, kapitalist üretim ilişkileri, nesnel olarak üretici güçler düzeyiyle uyuştuğu sürece, yani kapitalizm, büyük zorunlu uygunluk yasasına uygun bir biçimde geliştiği sürece, zafere ulaşamayacaktır. Bu, öyleyse proletaryanın savaşımı boşuna, demek değildir; çünkü, proletarya, ancak, savaşımla kendi güçlerinin bilincine varır, birleşir ve örgütlenir; savaşımla kendi kendini eğitir. Bu aşamada proletarya savaşımı kapitalist sömürüyü ortadan kaldıramaz, ama bu sömürünün etkilerini sınırlandırabilir. [sayfa 380]

Buna karşılık, üretici güçlerdeki atılım dolayısıyla, kapitalist üretim ilişkileri artık bu güçlerle uyuşmaz hale gelince -yani kısacası, kapitalizm, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki zorunlu uygunluk yasasıyla çatışma haline girinceo *zaman, proletarya savaşımı için yeni nesnel koşullar yaratılmış olur.*[63] Proletaryanın üretim araçlarının toplumsallaştırılması yolundaki savaşımı, kapitalizmin artık saygı gösteremediği zorunlu uygunluk yasasının işleyişine elverişli koşulları ortaya çıkarmaya yönelir. Proletaryanın devrimci savaşımı, böylece, tarih doğrultusunda yürür; bu savaşımın geleceği sağlanmıştır, çünkü o, toplumların temel yasasına uygundur.

Ama, kendi sömürücü sınıf kazançlarını sürdürmek isteyen kapitalist burjuvazi, zorunlu uygunluk yasasını kösteklemek için, her türlü olanaktan yararlanır; daha önce gördüğümüz gibi, bu, toplum için çok büyük acılara malolur. Yalnız önemli bir toplumsal güç, burjuvazinin zorunlu uygunluk yasasına karşı gösterdiği direnci yenebilir. Bu güç nedir? Ütopyacılar,

yalnız fikirlerin gücüyle toplumu değiştirebileceklerini düşünüyorlardı. Marx ve Engels'in, üretici güçlerin toplumsal niteliği ile özel mülk edinme arasındaki çelişkiyi [312] çözebilecek tek *yöntemin*, sömürünün kurbanı olan bütün öteki sınıfların desteğiyle işçi sınıfının devrimci savaşımı olduğunu keşfetmek gibi değeri oldu. Gerçekten de proletarya, savaşımında yalnız değildir. Kapitalizmin -rekabetten tekele geçen kapitalizmingelişmesi bile, toplumun çeşitli tabakalarının yoksullaşması gibi bir sonuca dayanır. Büyük-burjuvazi, ancak, çevresinde yoksulluk ve sefaleti genelleştirerek gelişebilir. Böylece, -doğal düşmanından, devrimci proletaryadan başkayoksullaşmış orta sınıflar, emekçi köylüler, zanaatçılar, esnaf vb. burjuvazinin yıkıma sürüklediği bütün tabakalar, önüne geçilmez bir biçimde burjuvaziye karşı direnirler. Partisinin rehberliğinde proletarya, düşüşten kurtulmak isteyen bütün bu tabakaları, ortak [sayfa 38i] düşmana, sömürücü büyük burjuvaziye karşı aynı bir savaşım cephesinde toplar. Böylece, kapitalist ilişkileri kırmaya yetecek güçte, yeni üretim ilişkilerinin, modern üretici güçler düzeyine uyan sosyalist ilişkilerin kurulmasına yolu açan toplumsal bir güç gerçekleşmiş olur.

Proletaryanın, sömürücü azınlığa karşı savaş vermek için en geniş yığınları biraraya toplama yeteneği, onun ulusal rolünü tamamıyla ortaya koyar. Marx ve Engels'in *Manifesto'da* gösterdikleri gibi, sınıf çıkarı dolayısıyla, büyük sermaye oligarşisi, ulustan kopup ayrılırken, işçi sınıfı, devrimci savaşımında ulusun başına geçer. Bu oligarşinin, Fransa'da, bugün nasıl ulusal çıkarlara ihanet ettiğini herkes bilmektedir: yaşamını sürdürmek için her şeyi yapmaya kararlı olan bu oligarşi, ülkemizi, malıyla ve canıyla,. yabancı bir emperyalizme teslim ediyor. 1789'da, iktidarı tekrar ele

geçirmek için öteki ülkelerin feodalleriyle kendi öz halklarına karşı ittifak kuran feodallerinkine benzeyen bir durum.

Tersine, devrimci proletaryanın çıkarları, sömürücü ve vatansız büyük burjuvaziye karşı ulusun çıkarlarıyla özdeşleşir. *Proletarya yurtseverliği ve proletarya enternasyonalizmi*, böylece, işçi sınıfının, halkların yaşamını azami kâr yasasına feda eden gerici burjuvaziye karşı giriştiği aynı savaşımın birbirinden ayrılmaz iki yönüdürler.

IV. VARGI

Kapitalist toplumun çelişkilerini ve onların gelişimini incelemek, bizi, yeni, sömürüsüz bir toplumun eşiğine götürür. Ama daha ileriye gitmeden önce, belki de, kapitalist sömürünün bazı ideolojik sonuçları üzerinde düşünmek yararlı olur.

Bir burjuva hümanizmi olmuştur. Kim ki, “hümanizm” der, insana inanma, güvenme, insan sevgisi demek ister. Devrimci burjuvazi, özellikle Fransa’da, evrensel kardeşliğe inanmakla övünüyordu. Neden? Çünkü, burjuvazi, zorunlu uygunluk yasasına, feodalitenin engellediği özgür işleyişini yeniden kazandırmak için nesnel olarak savaşım veriyordu; [sayfa 382] şu halde onun eylemi tarih doğrultusunda yürüyordu.

Ama bugün durum nasıldır? Artık, sınıf çıkarıyla, üretici güçlerle, üretim ilişkileri arasındaki zorunlu uygunluk yasasının özgür işleyişini engelleyen burjuvazidir. İşte *burjuva hümanizminin nesnel* temeli budur (insanı faşistçe horgörme teması). Uluslararası büyük burjuvazinin düşünüş tarzı insan soyu ile ilişiğini kesmiş bir *haydut çetesinin* düşünüş tarzıdır. Bu, burjuvazinin, her “karşıt”ının en basit haklarını bile elinden almak iddiasında olan ideolojisi, iflas etmiş sınıfın kurtuluşu için başvurduğu korkunç cinayetleri haklı göstermeye elverişli bir şiddet ve ölüm ideolojisidir.

Buna karşılık, büyük zorunlu uygunluk yasasına haklarını teslim etmek için savaşım veren işçi sınıfı, insanlığın öncüsüdür. *Devrimci sınıf olduğu için,* işçi sınıfı, toplumların geçmişi ile geleceği arasında canlı bağlar kurar. *Geçmişi* ile bağlar kurar, çünkü, işçi sınıfı toplumların ilerlemesine katkıda bulunabilmiş ne varsa onu yeniden ele alır ve kendine maleder (böylece burjuva hümanizmini canlandırır ve bunu, kendisini kınayan gerici burjuvaziye karşı yapar). *Geleceği* ile bağlar kurar, çünkü, işçi sınıfı, sınıf savaşımlarında ona biçim verir. Böylece işçi sınıfı bütün insanlar için savaşım verir.

YOKLAMA SORULARI

1. Kapitalizmin atılım dönemini belirleyen özellikleri anlatınız.

2. Kapitalizmde sınıflar savaşımının nesnel niteliğini gösteriniz.

3. Kapitalist üretim tarzını değiştirecek toplumsal devrimin nesnel temeli nedir?

4. Kapitalist üretim ilişkileri ile üretici güçlerin niteliği arasındaki çelişki hangi yöntemle çözülebilir? [sayfa 383]

ONDOKUZUNCU DERS ÜSTYAPI

I . Üstyapı nedir?

II . Üstyapı temel tarafından oluşturulur.

III . Üstyapı etkin bir güçtür.

IV . Üstyapı üretime doğrudan doğruya bağlı değildir.

V . Vargı.

I. ÜSTYAPI NEDİR?

12 ve 13. derslerde fikirlerin toplumsal yaşamdaki kökenini ve rolünü inceledik. Gördük ki, toplumun manevi yaşamı, maddi yaşamının bir *yansısıdır.*

O halde, belli bir toplumda varolan bütün fikir ve kurumları *üstyapı* sözüyle belirtmek uygun olur mu? Şimdi tarihsel materyalizmin temel kavramlarını tanıdığımıza göre, bu soruya kesin bir yanıt verebiliriz.

Tarihin her anında ve bütün toplumlarda, toplumun nesnel çelişkilerinin yansısı çeşitli fikirler, birarada bulunurlar. Bununla birlikte bu fikirlerin hepsi aynı nitelikte değildir; bazıları toplumu eski düzen içinde tutmaya, ötekiler, onu yeni bir yola sokmaya yönelirler. Birbirine karşıt sınıfların bulunduğu toplumlarda, [sayfa 384] birbirine karşı fikirlerin hareketi, *sınıf savaşımının bir yansısıdır.* Fikir savaşımı bir şiddet ve zor biçimi alabilir. Sosyalizmde artık uzlaşmaz-karşıt sınıflar yoktur, ama bu yüzden eski ile yeni arasındaki savaşım eksik olmaz ve bir fikir savaşımı halinde yansır.

İnsanlar, gerçeğin kendi içinde sakladığı çözümlerin bulunmasına yolaçan fikir savaşımı içinden geçerek, kendi zamanlarının koyduğu sorunların bilincine varırlar. Onun için Hegel gibi idealistler, tarihsel hareketi doğuran şeyin, fikirlerin diyalektiği olduğunu sanırlar.

Bazı tarihçilerin geçmiş hakkında verdikleri metafizik imgeye karşın, geçmişte, güya düşüncelerde ve yüreklerde bir uyumun hüküm sürdüğü, fikir savaşımının bulunmadığı kutlu çağlar olduğu yanlıştır. Aslında, egemen sınıflar tarafından zalimce, hoyratça bastırılan, resmi tarihin bilmezlikten geldiği karşıt akımlar vardır. O kadar övülen ortaçağ, yergili, taşlamalı halk yapıtlarında, manzum öykülerde ve türkülerde, kendi ruhban sınıfını, feodalleri acımasızca yermiştir.

Yeni fikirlere karşı baskı, egemen sınıfın örgütlü ideolojik savaşımı, insanın insan tarafından sömürüsünün bulunduğu toplumların belirtisidir.

Burjuvazi, fikir savaşımını serbest ilan ederek kendisine bir ün yapmayı düşünüyordu; aslında, yalnızca burjuva ideolojisi *çerçevesi* içinde düşünce ve görüş özgürlüğü sözkonusuydu: bu sınıfın gerileyişiyle, bu, her gün biraz daha açık bir biçimde ortaya çıktı.

Yalnız uzlaşmaz sınıf karşıtlıklarını ortadan kaldırma yeteneğinde bir sınıf, kendisini serbest fikir savaşımının savaşçısı yapabilir. *En büyük hızla* ilerlemekte olan bir toplumda, sosyalizmde, *en canlı* bir fikir savaşımının gelişmemesi olanaksızdır.

Fikirlerin çarpışmasında kendini bulmak, onların hepsini aynı kaba koymamak, fikirlerin sakladıkları sınıf çıkarlarını ayırtetmek, işte yalnızca tarihsel materyalizm, militana olduğu gibi bilgine de, bunu yapmayı sağlar. [sayfa 385]

Kapitalist düzen otoritelerinin, örneğin basın yoluyla, şu fikri değil de bu fikri ön plana çıkardıkları gözden kaçmamaktadır. Eğer bir gazetede küçük tacirlerin sayısının çok yüksek oluşunun, iktisadi güçlüklerin nedeni olduğunu okursak, büyük sermayenin bu “teori”nin ardındaki çıkarını ortaya koymayı bilmeliyiz: bugünkü kapitalizmin ayırıcı özelliği olan azami kâr yasasının dürtüsüyle, sermaye, küçük perakendecilere bırakılan artı-değer payının asgariye indirilmesine bakar. Eğer, en iyi vergi sisteminin dolaylı vergi sistemi olduğunu, çünkü bu vergileri herkesin ödediğini okuyorsak, bu artış da gene kapitalist çıkarları gizlemektedir: gerçekte, dolaylı vergi, tüketim araçlarına konduğu için, kapitalistten çok, ücretlilere, köylülere, orta sınıflara dokunur.

Ama bu fikirler, yalnızca mevcut düzeni ülküleştirmek gibi bir amaçla sınırlı kalmazlar. Gerçekten de bu fikirler savaşım araçlarıdırlar: bunları yayarak, sermaye, kendi işine gelen vergilendirme tarzını korumaya çalışır. Yasa ya da karar, yeni önlemler için, kapitalizmi sağlamlaştırmaya yardım edecek olan siyasal önlemler için ortamı ve zihinleri daha iyi hazırlar.

Böylece, egemen sınıf tarafından yayılan bu fikirler, onun çıkarlarını yansıtırlar ve bunun için de ona hizmet ederler: işte üstyapıdan ne anlaşıldığını kavramaya başlıyoruz.

Basın yoluyla her gün yayılan şu ya da bu fikir için söyleyebileceğimiz şeyi, üzerinde daha da çok işlenmiş olan felsefe teorileri için de söyleyebiliriz. Kalvenist alınyazısı teorisi konusunda Engels şöyle yazıyor:

> “Ama Luther’in başarısızlığa uğradığı yerde, Calvin’e gün doğdu. Calvin’in inancı, çağının en gözüpek burjuvalarına uygundu. Onun alınyazısı öğretisi, rekabete dayalı ticaret dünyasında, başarının ya da başarısızlığın bir insanın çalışkanlığına ve becerikliliğine değil de, onun denetleyemeyeceği koşullara bağlı olduğu olgusunun dinsel dışavurumuydu. Bu koşullar, isteyenin ya da rekabet edenin buyruğunda değildir; tersine, bilinmedik üstün ekonomik güçlerin lütfuna [sayfa 386] bağlıdır; ve bu, bir ekonomik devrim döneminde, bütün ticari merkezlerin ve yolların yerlerini yenilerinin aldığı dönemde, Hindistan’ın ve Amerika’nın dünyaya açıldığı dönemde, ve en kutsal ekonomik imanların -altının ve gümüşün değerisarsılmaya ve yıkılmaya başladığı dönemde, özellikle doğruydu.”[313]

İşte böylece, basit bir iktisadi olay, tanrının gizemli bilgeliginin eseri haline geliyor. Burjuvalar rekabette deneyim kazanıyor ama zamanın dinsel anlayışı, rekabetin yalnızca ekonomik niteliğini onların gözünden gizliyor. “’Kader”’ fikri, dünya anlayışı gibi görkemli bir plana aktarılıyor ve dine nüfuz ediyor. Tacirler, rekabetin sonuçlarından yakınıyorlar, ama onunla yaşıyor, onunla zenginleşiyorlar. Rekabeti istiyorlar ama sonuçlarını istemiyorlar. Bunun avuncunu, insanların önceden saptanmış bir alınyazısına katlanmak zorunda oldukları fikrinde buluyorlar. Alınyazısı öğretisi, rekabet içinde yaşayan bir sınıfa, rekabetin sonuçlarını *kabul ettirmekle,* meta üretimini *sağlamlaştırıyor.*

Elbette, burjuva ticaretinin yıkıma sürüklediği feodaller bu öğretiyi kabul edemezlerdi: öğreti, feodalitenin manevi kılıcı Katolik kilisesi tarafından mahkum edildi. Ama meta üretimi, üretici güçleri geliştirdiği için, feodal ekonomiye göre bir ilerlemeydi, onun için kalvenist teori ortaçağ inanına oranla *ilerici* bir rol oynuyordu. Günümüzde ise, bu teorinin zamanı geçmiş, *teori eskimiştir;* onun alınyazıcılığı insanın kendi alınyazısına sahip olduğu devrimci fikrine karşıdır: büyük protestan bankacıların ideolojisi, ancak, kapitalizmin iktisadi bunalımlarının ve mali çöküşlerinin "kaçınılmaz" olduğunu, "alında yazılı" olduğunu kabul ettirmeye yarar.

Bu örnek, açıkça gösteriyor ki, aynı bir fikir, tarihsel koşullara göre, çok farklı iki durumda olabilmektedir: bazan egemen ekonomi biçimine zarar verebilir, alınyazısı öğretisinin feodal düzendeki durumu gibi; bazan da egemen üretim ilişkilerine hizmet edebilir, aynı öğretinin kapitalizmdeki durumu gibi. Ancak bu ikinci durumdadır ki, öğretinin bir [sayfa 387] *üstyapı* öğesi olduğu söylenecektir. Bu yüzden üstyapı terimi, ayrım yapmaksızın herhangi bir fikir, teori ya da bunlara uyan bir kurum için kullanılmaz. Toplumun *iktisadi temeline* göre, ona kıyasla tanımlanır. Üstyapı, egemen üretim ilişkilerini yansıtan ve bunun sonucu olarak kendileri de egemen durumda olan fikirleri ve kurumları içine alır.

> "Temel [altyapı], toplumun gelişmesinin belirli bir aşamasındaki ekonomik düzendir. Üstyapı, toplumun politik, hukuksal, dinsel, sanatsal, felsefi görüşleri ve bunlara tekabül eden politik, hukuksal ve diğer kurumlardır.

> “Her temelin o temele tekabül eden kendi üstyapısı vardır. Feodal düzenin temelinin kendi üstyapısı, politik, hukuksal ve diğer görüşleri ve onlara tekabül eden kendi kurumlan vardır; kapitalist temelin kendi üstyapısı vardır, sosyalist temelin de. Temel değiştiği ya da tasfiye edildiğinde, onun üstyapısı, onu izleyerek değişir ya da tasfiye olur, yeni bir temel doğunca bunu izleyen ve buna tekabül eden bir üstyapı doğar.”[314]

Siyasal kurumların, yani devletin de üstyapıya girdiğini belirtelim.

Gerçekten de, devlet, Stalin’in sözüyle, egemen olan siyasal görüşlere, siyasal ideolojiye “uyar”, sınıf çıkarlarını yansıtan ilkelere göre örgütlendirilmiştir. Devlet, en güçlü sınıfın, egemen durumda olan üretim ilişkilerini kendinde kişileştiren sınıfın iktidarının örgütlenme biçimidir. İktisadi temel birincildir, devlet ikincil. Siyasal örgütlenme örgütlendirici güç olan siyasal ideolojiden ortaya çıkar. Son tahlilde devletin gücü, fikirlerin gücünden kendisi de iktisadi temelin yaşamsallığının yansısı olan fikirlerin gücünden başka bir şey değildir. Siyasal gücün asıl dayanağı yığınların desteğidir; devlet, bu yığınların saflarında hüküm süren fikirlerden yararlanma durumundadır. Yığınların bu desteği yerinde olabilir ya da olmaz; yığınlar, tarihsel gelişimin belli bir noktasına kadar aldatılabilirler ve sömürücü sınıfların [sayfa 388] iktidar gücü yalana dayanır. Yığınların bu desteği azaldığı zaman devlet zayıflar: iktidardaki sınıfın açıkça şiddet yoluna başvurması, zayıflığının ve yaklaşan sonunun belirtisidir. Belirleyici olan şey, yığınları içine alan *fikirlerdir.*[315]

II. ÜSTYAPI TEMEL TARAFINDAN OLUŞTURULUR

Üstyapı, temel tarafından oluşturulur, onunla birlikte kaybolur, o da onun kaderini izler. Bir toplumda egemen fikirleri, gerçekte, o toplumda egemen durumda olan üretim araçlarının mülkiyet biçimi oluşturur. Demek ki, üstyapı, siyasal, hukuksal, dinsel, felsefi vb. fikirlerin basit bir şekilde yanyana sıralanışı değildir. Bu fikirlerin bir iç bağı vardır: *aynı temeli* yansıtırlar. Temel ve üstyapı, organik bir bütün oluştururlar. Örneğin feodal üstyapı bütün bölümlerinde, çözülmez bir biçimde feodal temele bağlıdır. Temelin ve üstyapının diyalektik birliği marksist *toplumsal şekillenme* kavramını oluşturur.

Öyleyse, üstyapı, elbette ki, değişmez olmayan, ama *canlı* temeliyle birlikte doğan, onunla birlikte gelişen, onun ardından ortadan kalkan *bir bütün* oluşturur.

Sınıflı toplumlarda, devletin varlığı, üstyapının tüm varlığına özel bir karakter damgası vurur. Devlet, üstyapının örgütleyici öğesidir. Örneğin, bir sınıf eğitimini düzenleyen devlettir.

İktisadi bir düzenin ortadan kalkışı sonunda, üstyapı, *organik bir bütün* olarak yokolur. Şu halde, üstyapıyı, tarihsel materyalizmin temel kavramı üstyapıyı, kendi kendine, yalıtılmış, keyfi bir şekilde ve herhangi belli bir üstyapıdan kopuk olarak ele alınan şu ya da bu fikir ya da kurumla karıştırılmamalıdır. Her fikir ve kurum, yeni bir üstyapı bütününe

tamamlanırken kökten bir değişikliğe uğrar ve bundan böyle katıldığı bütünün yeni anlamını alır, kabul eder. Bunu unutmak *biçimciliktir.*

Bu konuda özellikle anlamlı olan bir örneği, dinsel okul [sayfa 389] vermiştir. Ortaçağ tipi bilmesinlerci okul, devrimci burjuvazi, feodal iktisadi temeli tasfiye ettikten sonra, feodal üstyapının tasfiyesiyle birlikte, tarih sahnesini terketmiştir.

Daha sonra, 19. yüzyıl boyunca, proletaryanın devrimci yükselişinden korkan, ama artık feodalitenin geri dönüşünden endişe etmeyen Fransız burjuvazisi, anti-demokratik amaçlar için kullanmak üzere, dinsel okulu isteklendirecekti. Ama, burjuvazi, ona *burjuva* üstyapının öğesi olarak yeniden yaşam verdi ve bu yüzden, sonuç olarak onu burjuva toplumun koşullarına uydurarak değiştirdi.

Bu, hiç de feodal üstyapının kendi temelinden sonra da yaşadığı anlamına gelmez, ama yalnızca, burjuva üstyapının, önceleri ilerici olan kapitalist üretim ilişkilerinin artık gerici oldukları bir dönemde *gerici* bir doğrultuda değişikliğe uğradığı anlamına gelir. Burjuva demokratik geleneğin mirası laik okul, bu koşullarda, burjuva üstyapının bu yönelimine karşı en iyi savaşım verebilecek öğelerden biridir. Proletarya, onu desteklemelidir.

Böylece, üstyapı ile temel arasındaki uygunluk, yalnız bütün üretim tarzının altüst olduğu çağlarda değil, ama aynı ve bir toplumsal

şekillenmenin gelişiminin çeşitli evre ya da derecelerinde de kendini gösterir.

Kapitalizmde, serbest rekabet evresine “liberal” fikirler uygun gelmektedir, siyasete de burjuva parlamenter demokrasi; tekeller evresine ise her çizgide gericilik uygun düşer: tekelci burjuvazi “kuvvetli devlet” zorunluluğunu ilan eder, kendi meşruiyetini bozar, burjuva demokratik özgürlükleri bir yana iter.[316]

Kültür alanında, birbiriyle çelişik yönleri kapitalizmin atılım dönemine ve son bulma dönemine karşılık olan, iki hareket görülür. Birinci dönemde - Rönesans’tan 19. yüzyılın ortalarına kadarburjuva kültür *eleştirici bir özümleme, benimseme* süreciyle, insan düşüncesinin bütün kazançları, özellikle antikçağ kültürü ile gelişir ve zenginleşir. İkinci [sayfa 390] dönem: burjuva kültür, daha önce içine aldığı bütün ilerici, ulusal, hümanist öğeleri yavaş yavaş kendi etki alanının, kendi dünyasının dışına atar ve çabukça ayrışır, dağılır. Hatta artık kendi geçmişine bile saygı gösteremez. Eleştirici özümleme süreci kalkar, onun yerine bir *ayırdetme, seçme* süreci gelir. Evrensellik tutkularının yerine kendi öz mirasını terketme geçer: Diderot felsefeden, Michelet tarihçiler safından, Victor Hugo ise “salt” şairler safından çıkarılırlar.[317]

Bu konuda, sonuç olarak, bir fikri ya da bir kurumu doğru olarak değerlendirmek için, onu hiçbir zaman *kendi kendine,* soyut olarak, bir bölümünü oluşturduğu ve belirli bir temeli yansıtan üstyapıdan ayırarak incelememek gerekir. Bu, devlet konusunda özellikle vazgeçilmez bir

şeydir. “Aracı”, “sınıflar üstü”, sözde “genel çıkar”ı cisimleştiren sosyaldemokrat ve idealist devlet teorisi, bir yalandır. Aynı şekilde hıristiyan-demokratlar, devleti, “ortak yarar”ın cisimleşmesi şeklinde sunarlar. Gerçekte, toplumun uzlaşmaz sınıflara bölünüşüyle ortaya çıkan, tarihsel bakımdan zorunlu bir olgu olan devlet, kökeni ve niteliği ile bir sınıfın devleti olarak kalır. Yoksa, bilimsel bir yanılgı olan biçimciliğe kapılmadan, genel olarak ve soyut olarak “demokrasi”den sözedilemezdi. Daima şu soruyu sormak zorunludur: kimin için demokrasi? Kapitalistler için mi, yoksa yığınlar için mi?

N o t: Anarşizm -ki, Fransız işçi hareketi üzerinde hâlâ bir etki yaratmakta devam ediyorüstyapının niteliğini ve rolünü tanımayan idealist bir öğretidir. Onun için devletin sınıfsal kökünden, iktisadi temel ile olan nesnel bağından habersizdir. Bu öğreti, devlette, insanın derinliğinde. yatan ve aslında sınıf savaşımının bir altürününden başka bir şey olmayan bilmem hangi egemen olma ve iktidar “içgüdüsü” görür. Bu yüzden, pratik planda, anarşizm, yığınların siyasal ve ideolojik eyleminin gereğini yadsır, çünkü, devletin gerçek gücünün yığınların desteği olduğunu görmez. Bireyin ya da azınlığın eylemini göklere çıkararak, anarşizm, [sayfa 391] serüvene kapılır, ve bir provokasyon aleti olarak yozlaşır.

III. ÜSTYAPI ETKİN BİR GÜÇTÜR

> "Üstyapıyı doğuran temeldir, ancak, bu hiçbir zaman onun temeli yansıtmakla yetindiği, edilgin, tarafsız olduğu, temelin kaderine, sınıfların kaderine, düzenin niteliğine karşı kayıtsız bulunduğu anlamına gelmez. Tersine, üstyapı bir kez doğunca etkin büyük bir güç olur, temelin billurlaşmasına ve güçlenmesine etkili bir biçimde yardım eder; yeni düzenin, eski temeli ve eski sınıfları yıkışını tamamlamasına ve onların tasfiyesine yardım etmek üzere gereken bütün önlemleri alır.

"Başka türlü olamazdı da. Üstyapı, özellikle, temel tarafından, kendisine hizmet etmesi için, billurlaşmasına ve güçlenmesine etkin olarak yardım etmesi için, zamanı geçmiş bulunan eski temeli ve onun eski üstyapısını tasfiye etmek üzere etkin olarak savaşım vermesi için yaratılmaktadır. Üstyapının bu alet rolünü oynamayı reddetmesi, onun, temelin etkin savunucusu durumundan temele karşı kayıtsız bir duruma geçişi, sınıflara karşı aynı tutumu takınması, niteliğini yitirmesi ve bir üstyapı olmaktan çıkması için yeterlidir."[318] Zaten daha önceden de biliyoruz ki, fikirler, canlı güçlerdir. Ama Stalin'in burada üzerinde ısrar ettiği nokta, üstyapının kesin olarak kendi temeline hizmet etmek ve onu savunmak için oluşturulduğudur. Madem ki üstyapının üstyapı olma niteliğini yitirmesi için, kendi temeline artık hizmet etmez olması yeterlidir, bu

üstyapının bir çeşit tanımlamasıdır da.

Üstyapı, bir *alettir,* iyi düzenlenmiş bir planın, egemen sınıfın *bilinçli* bir eyleminin meyvesidir. Elbette ki, egemen sınıf fikirleri yoktan yaratmaz. Fikirler yansılardır. Ama belli bir sınıfın kendisi için yararlı fikirleri ileri götürmesi [sayfa 392] bilerek olur, bilinçle olur.

Üstyapıyı kendi içinde bağlantılı bir bütün olarak gösterdik. Peki, bir fikir ya da bir kurumun bu bütüne bağlılığını belirleyen nedir? Yalnızca onun *sınıfsal yararlılığı,* ve temelin hizmetindeki rolü. Üstyapının yaşamında, fikirlerin savaşımında, kurumların evriminde raslantı yoktur. Burjuvazi kendi üstyapısını bir *plana* göre düzenler. İşte buna bir örnek: Meclis kürsüsünden, Fallaux yasası üzerine tartışmalar sırasında, 1848 Haziranından birkaç ay sonra Montalembert kontunun konuşması:

> "Mülk sahibi olarak ve mülk sahiplerine hitap ederek, tam bir açık yüreklilikle bir tek sözcük ekleyeceğim, çünkü biz burada, sanıyorum, birbirimize, yalansız-dolansız gerçeği söylemek üzere bulunuyoruz.
>
> "Bugünün sorunu nedir? Mülk sahibi olmayanlarda, mülkiyete saygı uyandırmaktır. Bu saygıyı uyandırmak,[319] kendileri mülk sahibi olmayanları mülkiyete inandırmak için bir tek yol biliyorum: onları tanrıya inandırmak! Ve seçmeciliğin, şu ya da bu başka bir sistemin belirsiz tanrısına değil, ama hıristiyan dini öğretisinin tanrısına, On Emir'i yazdırmış olan ve hırsızları sonsuza kadar

> cezalandıran bir tanrıya inandırmak. İşte mülkiyeti etkili bir şekilde koruyabilecek olan gerçekten halka göre tek inanç budur...”[320]

Burada, üstyapının bilinçli şekillenmesini, burjuvazinin, eski bir kurumu daha, gerici olma yoluna girmiş olan kendi üstyapısı içine almak zorunluluğunu kavrıyoruz.

Katolik Kilisesi köleliği mahkum etmedi; ortaçağda, Avrupa’da, sömürgelerde 1848’e kadar, Birleşik Devletler’de 1865’e kadar köleler vardı.

Kilise, serflere, senyöre boyun eğmeyi öğretti. Kuşkusuz, cengaver olan derebeyler, onları, cehennem ateşi korkusuyla “tanrının yasaklarına” saygı göstermeye zorladı. Ama bu önlemler, her şeyden önce o toplumun yaşamı için zorunlu olan kültürü koruyor, üretimi kayırıyor, ayaklanmaları önlüyordu. [sayfa 393] Kısacası, feodallerin “aşırılıklarına” karşı feodaliteyi koruyordu. Ama Reims başpiskoposu haykırıyordu:

> “Serfler, efendilerinize karşı her zaman uysal olunuz. Onların sertliğini ya da cimriliğini bahane edecek duruma düşmeyiniz. Yalnız iyi ve ölçülü olanlara değil, böyle olmayanlara da bağlı kalınız. Kilisenin kuralları, serfleri başkaldırmaya, itaatsizliğe, hileye itenlere, ve hele hele onlara açıkça karşı koymayı öğretenlere karşı aforozlarını ilan eder. “[321]

Daha sonra, Kilise, 19. yüzyıl sonlarının Genelgeleriyle, kapitalistlerin “yolsuzluklarına” karşı, kapitalizmi korumaya çaba gösterdi, ağzını da buna göre ayarladı. Eskiden, toplumda senyörlerin ve serflerin varlığını zorunlu olarak ilan ediyordu, şimdi de kapitalistlerle proleterlerin varlığının zorunlu olduğunu bildiriyor.

Böylece kapitalizmde kilisenin varlığı, bir eski düzenden artakalış değildir: bu, sömürücü ve zorba burjuva düzenin, daha eski, ama gene sömürünün ve baskının hüküm sürdüğü toplumsal bir biçimlenmeyi içeren bir ideolojiden ve bir kurumdan yararlandığı anlamına gelir. İşte bunun içindir ki, burjuvazi, kendini tehlikede hisseder hissetmez, dini, kendi gereksinmelerine uydurarak, bile bile yeniden kalkındırdı ve *kapitalist* üstyapının bütünü içinde bir bölüm olarak dine yeniden güç ve arka verdi. Sonuç olarak, dinsel eğitim ile laik öğretimi birbirinin tamamlayıcısı olarak sundu. 1887 yılının ilkokul hakkındaki resmi bilgileri gösteriyor ki: “Laik öğretim, dinsel öğretime karşı koymaksızın ondan ayrılır. Öğretmen rahibin yerini al[maz]. ..her çocuğu namuslu bir insan yapmak için kendi çabalarını [onun çabalarına] katar.”

Burjuvazi, bütün yumurtalarını aynı sepete koymuyorsa da, gene de kemanlarını akort etmeyi biliyor!

Stalin’in bir gözlemi, özellikle üzerinde durulmaya değer: üstyapı bu alet olma rolünü reddettiği anda niteliğini yitirir ve üstyapı olmaktan çıkar. Örneğin resmi öğretimin hocaları, [sayfa 394] burjuvazinin emperyalist amaçlarını savunmayı reddederlerse, burjuvazi, bu demokrat öğretmenleri

işlerinden atar. Burjuva yasallık artık tekellerin gereklerine uygun gelmediği zaman, tekellerin kendi çıkarlarının iyi bir aleti olmaktan çıkar; burjuvazi, burjuva demokratik özgürlükleri bir yana atmaya bakar. İşte o zaman,burjuva özgürlükleri bayrağını yukarı kaldırmak ve onu ileri götürmek işi, pek doğal olarak, kapitalist düzende, ulusa kendi siyasal görüşlerini yaymak için en iyi koşulları burjuva demokrasisinde bulan proletaryaya düşer.

Şu halde, fikirler ve kurumlar, metafizik bir biçimde değerlendirilmemelidir. Fikirlerin kökenlerinin onların niteliklerini belirlediği doğru ise de tarihsel koşulların değişmesi, onların rolünü değiştirir: bunların belli bir anda, nesnel koşulların değişmesinden dolayı *hangi* sınıfın hizmetine konabileceklerini daima diyalektik olarak araştırmak gerekir.

Üstyapının, en başta da devletin etkin gücü, özellikle kapitalizmin cançekişme döneminde kendini gösterir. Bu dönemde üretim ilişkileri artık üretici güçlerin niteliğine uygun değillerdir. Bu ilişkileri sağlamlaştırmak, üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki zorunlu uygunluk yasasının uygulanmasını engellemek ve kapitalizmin varlığını sonsuz bir şekilde uzatmaya çalışmak için bütün önlemleri alan kapitalist devlettir. Kendisine uygun gelen bir ideolojiye dayanan burjuva devlet, o zaman toplumun ilerlemesine karşı başlıca engel haline gelir.

Ancak yeni güçlerin *bilinçli* eylemi ile yolun üzerinden uzaklaştırılabilen bir engel. Daha önceki dersten biliyoruz ki, bu siyasal ve

toplumsal güçler, proletarya ile köy ve kentteki emekçi kitlelerin ittifakı ile oluşur. Şimdi görüyoruz ki, böyle bir savaşımın amacı, yeni bir siyasal iktidar kurmak, etkin rolüyle eski temelin ve eski üstyapının tasfiyesini, yeni bir temel ve yeni bir üstyapı yaratılmasını sağlayacak olan proletarya iktidarını kurmaktır.

Böylece, bazı tarihsel koşullarda, fikirler ve kurumlar belirleyici bir rol oynarlar. Kaba materyalizm, toplumun [sayfa 395] otomatik ve "kendiliğinden" gelişmesi gibi yanlış bir "teoriye" götürür: pratik olarak, kapitalist devletin kendi temelinin varlığını uzatmak için yürüttüğü eylem karşısında pasif kalmayı haklı gösterir, doğrular. Marksizm ise, tersine, *yığınların* devrimci girişkenliğinin en başta gelen rolünü hiçbir zaman ihmal etmez. *Siyasal* eylemi geliştirmek ve yığınların *ideolojik* düzeyini yükseltmek için savaşımı hiçbir zaman ihmal etmez.

IV. ÜSTYAPI ÜRETİME DOĞRUDAN DOĞRUYA BAĞLI DEĞİLDİR

“Üstyapı, üretime, insanın üretici etkinliğine doğrudan bağlı değildir. O, üretime, ancak dolaylı bir şekilde, ekonominin aracılığı ile, temelin aracılığı ile bağlıdır. Bu yüzden, üst-yapı, üretici güçlerin gelişme düzeyindeki değişiklikleri dolaysız ve doğrudan değil, temeldeki değişikliklerden sonra, temeldeki değişikliklerin üretimdeki değişikliklere dönüşmesinden sonra yansıtır. Bu, şu anlama gelir ki, üstyapının etki alanı dar ve sınırlıdır.”[322] Marksizmin bu önemli tezi, bütün üretim ilişkilerinin ve sınıf savaşımının sözünü etmeden geçiştirenlere ve “tekniğin evrimi”nin doğrudan doğruya fikirlerin ve kurumların ilerlemesine neden olduğunu öne sürenlere karşı bizi uyarır. Gerçekten, “modem uygarlığın” maddi ilerlemesini, kültürel, entelektüel, “manevi” alanda da buna uygun düşen bir ilerlemenin izlemesi gerektiğini söylemek, burjuva düşüncenin durmadan yinelediği bir şeydir. Emperyalizmin de bu beylik burjuva düşünceyi durmadan yalanlaması, teknik ve bilimsel ilerlemeyi suçlamak için bunu bahane eden idealistlerin yakınmalarına neden olmaktadır.

Oysa, bir toplumun kültürel, entelektüel ve “ahlaksal” düzeyini belirleyen onun iktisadi temelidir. Teknik ve bilimsel bilgilerdeki ilerleme, bunda, hiçbir değişiklik yapmaz. [sayfa 396]

İlerleme, üstyapıda, ancak temelin aracılığıyla yansır. Nasıl ki, üretici güçler, varolan üretim ilişkileri sınırlan içinde gelişirse, aynı biçimde, teknik ve bilimsel ilerleme de bu temeli yansıtan ideolojik ölçütlerine göre evrim gösterir, her sınıf tarafından kendi sınıf çıkarına göre değerlendirilir.

Öyle bir zaman oldu ki, sanayi burjuvazisi, bilimlerdeki ilerlemenin, insanlığın maddi ve kültürel ilerlemesine varacağını bildiriyordu. Bununla, bu çağda, sanayi kapitalizminin gelişme olanaklarını ifade etmekten başka bir şey yapmıyordu. Ama, olguculuğun

tezi olan bu tez yanlıştır.

Çökmekte olan kapitalizmde, bilimsel ve teknik ilerleme, yalnız toplumsal gereksinmelerin hizmetinde olmamakla kalmazlar, çünkü, kapitalist kârın hizmetindedirler, ama hatta bilimsel fikirler yığınların içine enikonu giremezler ve onların kültür düzeylerini yükseltmeye hizmet edemezler. Gerici burjuva ideolojisi, yığınlara egemen olur; burjuva üstyapı onların kültür düzeyini belirler ve bu kültür düzeyi, kaçınılmaz olarak, bilimsel bilgiye göre geri kalır. Toplumun ve kurumların ilerlemesinin yalnızca bilginin yığınlar arasında dağılmasına bağlı olduğunu kabul eden A. Comte'un olgucu anlayışı, ilerici burjuvazinin bir ütopyasıdır: kapitalizmin daha sonraki gelişmesi bu anlayışın dayanaksızlığını gösterecekti.

Olguculuğun tersine, marksizm, üstyapının -yeni üstyapınınteknik ve bilimsel ilerlemeyi yansıtmasını sağlayan şeyin sınıf savaşımı ve iktisadi

temel değişiklikleri olduğunu ortaya koyar. Toplumun kültürel ve entelektüel düzeyinin yükselişine doğru, fikirlerin ve kurumların ilerlemesine doğru giden tek yol, sınıf savaşımı ve sosyalist devrimdir. Makine ve bilimin *kendi başlarına,* insanı alıklaştırmak ya da yükseltmek yetileri birbirinden fazla değildir. "Uygarlığı" belirtmeye yetmezler. Birleşik Devletler'deki teknik gelişme bu ülkede egemen olan ideolojinin, yüksek bir uygarlık derecesini ifade etmek şöyle dursun, kapitalist barbarlığın bütün çizgilerini sunmasına engel olmamaktadır. Sosyalizme gelince, sosyalizm, ne "tekniğe bağlı bir uygarlık"tır, ne de [sayfa 397] bilimciliğin zaferi. Onun manevi üstünlüğü, üstün bir hümanizm yaratan sosyalist temelin bir yansısıdır. Gerçek bir hümanist, sınıf savaşımını mahkum etmez, ona katılır; yalnız sınıf savaşımının, insan emeğinin ve insan zekasının en büyük kazançlarının engellere uğramadan uygulama alanı bulabileceği iktisadi ve toplumsal bir düzene varacağını bilir.

V. VARGI

Uzlaşmaz sınıf karşıtlıklarıyla, uzlaşmazlıklarıyla parçalanmış bir toplum, gerçek bir ahlaksal ve kültürel birlik gösteremez. Elbette ki, egemen sınıf, kendi ideolojisini kabul ettirebilir, ezilenlerin sesini boğmayı başarabilir. Yalnız sınıflararası uzlaşmaz karşıtlıkları olmayan bir toplum, gerçek ahlaksal ve manevi birliği tanıyabilir, bu birlik hiçbir zaman bilginin ilerlemesi için zorunlu olan fikir savaşımını kaldırıp atmaz.

Bizimki gibi bir toplumda birbirinin karşıtı olan iki ideoloji vardır, yalnızca iki ideoloji: burjuvazinin çıkarların hizmet eden ve üstyapının tamamlayıcı bir bölümü olan ideoloji, ve öteki, bilimsel ifadesini marksizmde bulan proletaryanın ideolojisi..

“Tarafsız ideolojilerde artış diye bir şey sözkonusu olamaz. Ama halkın, ulusların ve insanın düşmanı saldırgan emperyalizmin ideolojik isteklerine oranla daha az saldırgan olan, geri çekilmiş durumda bulunan burjuva fikirler vardır. Akılcı, anti-faşist, hümanist burjuva fikirler bu tür fikirlerdir. Bu fikirler, emperyalizmin istekleriyle çelişki haline düşer düşmez, burjuvazi, onlara karşı saldırıya geçer. O halde besbelli ki, işçi sınıfı ve ilerici güçler, bu fikirlere sahip çıkmalı, onlara güç ve kuvvet vermeli ve onların demokratik içeriğini geliştirerek onları ileri götürmelidirler.

Böylece, iki ideoloji durağan değildir. Bunlardan biri gerilemektedir ve her gün daha gerici ve daha az evrensel olmaktadır. Öteki zenginleşmekte ve yeni bir hümanizm uğruna savaşımda güçlenmektedir. [sayfa 398]

Proletarya, artık ulusun çıkarlarından ayrılmaz olan çıkarlarındaki değişikliklere uyarak, geçmişin ulusal kültürü içinden, yaşamın sadık yansılan olan ve aynı zamanda sanatın kalıcı anıtları olan ilerici öğeleri çekip çıkarır. Ve gene ulusun çıkarlarına karşı olan kendi çıkarındaki değişikliklere uyarak, burjuvazi ulusal mirastan ve kendi demokratik ve hümanist kalıtından yüzçevirir. Tarafsız ideoloji yoktur ve olamaz: yalnızca uzun tarihi boyunca burjuvazi tarafından hazırlanmış fikirler ve bu fikirlerin bilimsel eleştirisinin sonucu olarak oluşan, marksizmin ortaya attığı ve proletaryanın benimseyip kendine malettiği fikirler vardır.

Sınıf savaşımının zikzaklı tarihsel gidişine göre şu ya da bu fikrin bir kamptan bir başkasına geçebilmesi, kesin olarak o fikrin tarafsız olmadığın, ve belirli bir içerik taşıdığını gösterir; bunun içindir ki burjuvazinin sınıf çıkarı değiştiği zaman bu sınıf, artık işine yaramayan fikri kaldırıp atar.

Toplumun öncü güçlerine düşen görev, bütün ideolojik ve kültürel kalıtı yeniden değerlendirmektir. Marksizm, aslında, *eleştiricidir* ve kapitalizmin nice emekle kurulan ideolojik yapısını en ince noktasına kadar eleştirir. O halde, eleştirici bir biçimde geçmişin kültürünü benimsememiş, özümsememiş bir kimse, tam marksist olamaz.

YOKLAMA SORULARI

1. Karşıt sınıflı bir toplumda fikir savaşımının gerçek içeriğini bir örnekle gösteriniz.

2. Hangi tür fikirler üstyapıya aittirler? Örnekleri.

3. Proletarya, kapitalist üstyapının dönüşümlerine karşı ne gibi bir tutum almalıdır?

4. Bilimsel ilerleme ve "manevi" ilerleme. [sayfa 399]

YİRMİNCİ DERS SOSYALİZM

I . Üretim ve üleşim.

II . Sosyalizmin iktisadi temeli.

III . Sosyalizme geçişin nesnel koşulları.

IV . Sosyalizmin temel yasası.

V . Sosyalizme geçişin ve sosyalizmin gelişmesinin

öznel koşulları.

VI . Vargı.

I. ÜRETİM VE ÜLEŞİM

Sınıfların ortaya çıkışından beri insanlar, insanın insan tarafından sömürüsünün ve sınıf savaşının ortadan kalkacağı ideal bir toplumsal düzenin düşünü görmekten hiç geri durmadılar. Halkların özlemlerinin gerçek bir yeraltı akımı, antikçağdaki altın çağa dönüş inancından beri ezilen yığınların tarihi boyunca sürüp gider. Halklar, hiçbir zaman, insanlığın geleceği için umutsuzluğa kapılmadılar. Bütün çağlarda, ozanlar ve düşünürler, yeni zamanların ilk ışıklarını beklediler ve kutladılar. 16 yüzyılın sonunda *Güneş Ülkesi'ni* yazan ve 27 yılını hapiste geçiren Thomas Campanella gibi Hıristiyan dini, ikibin yıl boyunca ezilen insanlara, "mutluluk krallığının bu dünyada olmadığı"m yineledi durdu, ama hiçbir şey yığınların yüreğindeki yeryüzünde mutluluk [sayfa 400] umudunu öldüremedi ve Beethoven, o harika *Dokuzuncu Senfonisiyle* gelecek günlerin marşını yarattı.

Bununla birlikte, marksizmden önce, "ideal ülke" üstüne fikirler, ütopya sınırları dışına çıkmadılar ve çıkamazlardı. Bütün çağların iktisadi yasalar bilgisinden yoksun toplumbilimcileri, esas kötülüğü, servetlerin bireyler arasında eşit olmayan bir şekilde üleştirilmesinde gördüler; onun için, ya bir eşit paylaştırmayı ya da servetlerin ortaklığını övdüler. Ama, onlar, toplumlar biliminden yoksun oldukları için üretimin tahlilini yapmayı ve sınıf sömürüsünün mekanizmasını ortaya koymayı bilemezlerdi. Bunun için de onlara hayalci olarak ba6kı66ı ve kolay kolay temizlenemeyen bir

önyargı, burjuvazi içinde -küçük ve büyükkök saldı, bu önyargıya göre, sosyalizm, gerçekleşemeyecek bir şeydi.

19. yüzyılda, ütopyacı sosyalistler, sorunu öteki ucundan, yani tüketim yönünden değil de üretim yönünden ele almak gerektiğini, üretimi önemli bir ölçüde artırmadan önce bir servet bolluğu istenemeyeceğini, büyük modern makineli sanayinin de bu servet bolluğuna olanak verdiğini farkettiler. Ama üretim ve iktisat yasalarının bilimsel bir tahlili bulunmadığı için, "aşırı-üretimi" iktisadi bir afet haline getiren şey, üretim araçlarının özel kapitalist mülkiyeti, yalnız ve yalnız bu özel kapitalist mülkiyet olduğuna göre, eğer gerçekten üretim artırılmak isteniyorsa, üzerinde düşünülüp görüşülmesi gereken kesin ve sonal sorunun *üretim araçlarının özel kapitalist mülkiyetinin* ortadan kaldırılması sorunu olduğunu, başka bir şey olmadığını açıkça göremediler. Kapitalizmin yasalarını bilmedikleri için, iyi niyetin, muazzam kapitalist sanayi aygıtını, toplum gereksinmelerinin hizmetine vermeye yeteceğini sanıyorlardı. Böyle olmadığını gördük, çünkü üretim araçlarının özel mülkiyeti, modern sanayi ve bilimin sağlayabileceği uygulamalara tam bir engel oluşturur.

Bununla birlikte, ütopyacı sosyalistler, modern bilim ve sanayinin serbest bıraktığı muazzam üretici güçlerin, küçük sömürücü tabakaya kâr sağlamak için değil, toplumun [sayfa 401] maddi gereksinmelerinin karşılanmasında kullanılması gerektiği yolundaki devrimci fikri ileri sürdüler: "İnsanın insan tarafından sömürülmesi yerine, dünyanın insanlar tarafından ortaklaşa üretime açılması, insanlar üzerinde hükümet etme

yerine, şeylerin insanlar tarafından yönetimi”. İşte Saint-Simon’a göre sosyalizmin amaçları bunlardı.

Yalnız marksizm, bu amaçların gerçekleştirilmesinin ortaya çıkardığı sorunlara:

1. üretim ilişkilerinin esas öğesinin üretim araçları mülkiyeti olduğunu;

2. üretim tarzının gelişmesinin iç diyalektiğine dayanmadığı takdirde üretim ilişkilerinin değiştirilemeyeceğini;

3. bu değişiklikten zarara uğrayan sınıfların direncini yenebilecek tek gücün proletaryanın ve müttefiklerinin siyasal sınıf savaşımı olduğunu göstererek bilimsel bir yanıt verdi.

Marksizm, böylece:

1. sosyalizmin temelini;

2. sosyalizmin kuruluşu için gereken nesnel koşulları;

3. sosyalizmin kuruluşunun öznel koşullarını, bilimsel olarak tanımlamaya olanak sağlar.

II. SOSYALİZMİN İKTİSADİ TEMELİ

Marksizm, herhangi bir toplumda, üretim ilişkilerinin esas öğesinin *üretim araçlarının* mülkiyet biçimi olduğunu gösterirken, aynı zamanda, sosyalizmin, ne genel olarak "servetlerin" ortaklığından, ne "servetlerin" paylaşılmasından, ne özel sermayelerin birleştirilmesinden, ne de kapitalizmin merkezileşmesinden ve ögütlenmesinden ibaret olamayacağını gösterdi. Sosyalizmin temeli, *üretim araçlarının toplumsal mülkiyetidir,* bu, özel mülk sahiplerinin, her şeyden önce kamu gereksinmelerinin karşılanması için işletilebilecek ve işletilmeleri gereken büyük modern üretim araçları sahiplerinin, mülklerinin kamulaştırılması anlamına gelir. Marksizm, bu amacın pekala gerçekleşebilir olduğunu gösterdi, artık ütopik olmayan bu gerçekleşme yollarını [sayfa 402] gösterdi: üretim tarzının tarihsel değişmesini yerine getirmeye, tamamlamaya, nesnel olarak yetenekli olan proletaryadır, çünkü, özel mülkiyetin doğrudan doğruya kurbanı proletaryadır; üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti, onun, sömürülen sınıf çıkarlarına tamamıyla uygun gelmektedir. Yoksullaştırılan yığınların emeğinin ürününü, yüzyıllar boyunca kendilerine mülk edinen kapitalistler, yığınları mülksüzleştirmişlerdir. Sosyalizm, mülksüzleştirenlerin mülksüzleştirilmesidir.

Üretim araçlarının toplumsal mülkiyetinin, ücretliliğin ortadan kaldırılması gibi bir sonucu vardır. Gerçekten, modern üretici güçlerin bir günde üretilmesini sağladıkları, işçinin emek-gücünün korunması ve devamı için gereken değere oranla artı-değer, artık özel kapitaliste gitmez, bütün topluluğa döner, ve topluluk üyeleri arasında, sağladıkları emeğe göre ve aynı zamanda çeşitli toplumsal gereksinmelere göre paylaştırılır. Artı-

değer, ücret kavramları, emek-gücü fiyatı, kâr, sermaye, gerekli-emek ve artı-emek gibi kavramlar anlamlarını yitirir.

> "Meta olarak emek-gücü ve işçilerin 'ücretliliği' üzerine sözler bizim düzenimizde bir hayli anlamsız görünmektedir; sanki üretim araçlarına sahip olan işçi sınıfı kendi kendini ücretlendiriyor ve kendine kendi emekgücünü satıyormuş gibi. Bugün 'gerekli-emek'ten ve 'artıemek'ten sözetmek aynı derecede gariptir; sanki bizim koşullarımızda üretimi genişletmek, eğitimi geliştirmek, halk sağlığını korumak, ulusal savunmayı örgütlemek vb. için işçilerin topluma verdikleri emek, bugün iktidarda bulunan işçi sınıfı için, işçinin ve ailesinin kişisel gereksinmelerini karşılamak için sarfedilen emek kadar gerekli değilmiş gibi."[323]

Marksizmin bilimsel olarak tanımladığı gibi sosyalizm, demek ki, *insanın insan tarafından sömürüsünün ortadan kaldırılması*, ve dolayısıyla toplum içindeki uzlaşmaz karşıtı olan sınıfların kaldırılmasıdır. O halde, [sayfa 403] *iktisadi plandaki* sömürenlerle sömürülenler arasındaki sınıf karşıtlığı da son bulur.

Üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti, ayrıca iktisadi bunalım olanaklarını ortadan kaldırır. Kâr perspektifinin yönettiği özel üreticiler arasındaki rekabet ve onunla birlikte kapitalist üretim anarşisi de ortadan kalkar. Öte yandan, dev üretici güçlerin gelişmesinin, toplumsal emek ürününün özel mülk edinilmesi dolayısıyla yığınların yoksulluğunun artışı koşuluna bağlı olmasını isteyen kapitalist birikim yasası geçersiz kalır.

Bundan şu sonuçlar çıkar: 1. üretim araçları üretiminin gelişmesi ve tüketim araçları üretiminin gelişmesi, marksist iktisat biliminin kurduğu yeniden-üretim kurallarına göre ayarlanabilir, düzenlenebilir; üretim anarşisi, yerini ekonominin uyumlu (orantılı) gelişimi yasasına bırakır; başka bir deyişle, ekonomi planlanabilir; 2. üretimin sürekli olarak artması, bir "üretim fazlası bunalımı"na varmaz, çünkü, herkes emeğine göre aldığı için, üretimin artması, zorunlu olarak bütün emekçilerin satınalma güçlerinin yükselmesi ve tüketimlerini artırmalarıyla birlikte gider. Üretim ile tüketim arasındaki düzensizlikler ve bundan doğan bütün bozukluklar -işsizlik, üretici güçlerin tahribimeydana gelmez. Demek ki, sosyalizm, iktisadi bunalımların olmayışı, emperyalizmin ortadan kalkışı ve savaş nedenlerinin yok oluşudur.

> Sosyalizmin temel çizgilerini özetlerken Stalin şöyle yazmıştır: "Bugün için yalnız SSCB'nde gerçekleşmiş bulunan sosyalist düzende, üretim ilişkilerinin temelini oluşturan, üretim araçlarının toplumsal mülkiyetidir. Burada, artık ne sömüren, ne de sömürülen vardır. Ürünler, verilen emeğe göre ve 'çalışmayan yemez' ilkesi gözönünde tutularak üleştirilir. Üretim süreci içinde insanlar arasındaki ilişkiler, sömürüden kurtulmuş çalışanların kardeşçe işbirliği ve sosyalist yardımlaşma ilişkileridir."[324]

Üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti ne şekilde gerçekleşebilir? Eğer SSCB örneğini alırsak görürüz ki: [sayfa 404]

1° Sanayide, üretim araçları kamulaştırılmış ve bütün halka maledilmiştir;

2° Küçük ve orta bireysel üreticilere gelince, onlar, kademeli olarak üretim kooperatiflerinde, yani büyük tarımsal işletmeler olan kolhozlarda toplanmıştır;

3° Kent ile kırın, sanayi ile tarımın ekonomik birliğini sağlamak için, bir süre meta üretimi (satınalma ve satış yoluyla değişimi) sürdürülmüş, bu, -köylüler içinkent ile ekonomik ilişkilerin *tek kabul edilebilir* biçimi sayılmış ve sovyet ticareti, devlet ticareti ve kooperatif ve kolhozcu ticareti geliştirilip, ticari dolaşımından her türden kapitalistler tasfiye edilmişti.[325]

Bundan çıkan sonuca göre, Sovyetler Birliği'nde üretim

araçlarının iki biçim toplumsal mülkiyeti vardır:

SSCB'nde sosyalist mülkiyet, kimi yerde devlet mülkiyeti (bütün halkın mülkü), kimi yerde de kolhozların işortaklığı mülkiyeti (her kolhozun mülkiyeti, kooperatif birliklerinin mülkiyeti) biçimine bürünür. (SSCB *Anayasasının 15. maddesi.)*

Toprak, yeraltı, sular, ormanlar, yapımevleri, fabrikalar, kömür madenleri, maden ocakları, demiryolları, suyolu, havayolu ve ulaştırma, bankalar, PTT, devlet tarafından düzenlenen büyük tarım işletmeleri (sovhoz, makine ve traktör istasyonları vb.), aynı şekilde, belediye

işletmeleri, kentlerdeki konutların esas kitlesi, sınai kümelenmeler devlet mülkiyetidir, yani bütün halkın malıdır (6. madde).

Kolhozlardaki ve kooperatiflerdeki ortak girişimler, hayvan sürüleriyle, tarım alet ve binalarıyla birlikte, kolhozların ve kooperatiflerin sağladıkları üretim, bunun gibi ortak binalar, kolhozların ve kooperatiflerin sosyalist mülkiyetini oluştururlar (7. *madde).*

Görülüyor ki, SSCB örneğinde, tarım kooperatifleri, tasarruf hakkı, ücretsiz ve daimi olarak kendilerin verilmiş olan toprağı işlerler. Ayrıca [sayfa 405] devlet, kendilerine bol miktarda traktör ve birinci derecede önemli olan başka makineleri sağlar, bunların da mülkiyeti devlete aittir. Kolhozun tam özgürlük içinde istediği gibi kullanılıp yararlandığı şey, demek ki, esasında işletmelerinden ve binalarından başka, onun gelirlerinin kaynağı olan kolhoz üretiminin ürünüdür.

Her kolhoz ailesinin, ortak kolhoz ekonomisinin esas gelirinden başka küçük bir toprak parçasından yararlanmaya hakkı vardır, bu toprak üzerinde, özel olarak yardımcı bir ek ekonomiye: oturmak için eve, ürün veren hayvanlara, kümes hayvanlarına, ufak tarım gereçlerine sahiptir.

Yasa, köylü bireylerin, zanaatçıların, başkasının emeğinin sömürülmesi hariç olmak üzere, küçük özel mülkiyetlerini kabul etmektedir.

Tüketim araçları konusunda ise, yurttaşların, kendi emeklerinden gelen gelirlere ve biriktirilmiş paralara kişisel olarak sahip olmaya, oturdukları

evin, yardımcı ev ekonomisinin, ev eşyasının ve günlük kullanım eşyasının, kişisel tüketim ve kullanım eşyasının (örneğin otomobil) mülkiyetine hakları vardır; ve bu kişisel mülkiyetin miras hakkına sahiptirler.

Sosyalist toplum, demek ki, *iki sınıfı* içeriyor: işçi sınıfı[326] ile kolhozcu, yani emekçi köylüler sınıfını. Bu sınıflar arasında hiçbir uzlaşmaz karşıtlık yoktur, çünkü onların çıkarları dayanışma halindedir.

Bir de, bir aydınlar toplumsal tabakası vardır: teknik kadrolar, mühendisler, iktisadi organizasyon kadroları, bilim emekçileri, öğretim üyeleri, sanatçılar ve yazarlar. Bu tabaka bütün emekçiler kategorilerinden toplanmış olmak gibi burjuva toplumunda bilinmeyen bir özellik gösterir. 1936'da, Stalin, aydınların bileşiminin eski düzenden artakalan duruma göre değişmiş olduğunu ve aydınlar arasında % 80-90'ının işçi sınıfından ve emekçi köylülerden geldiğini kaydediyordu. [sayfa 406] Bu aydınlar, artık ayrıcalıklı sınıfın değil, bütün halkın hizmetindedirler.

Sosyalizmde toplumsal yapının esas niteliği öyledir ki, hala mevcut olan farklılaşmış toplumsal gruplar, sömürünün ortadan kaldırılması sayesinde müttefik ve dostturlar ve hepsi *emekçilerden* meydana gelmiştir.

Bu ittifak, savaşım içinde çelikleşmiştir: örneğin, işçiler, mülk sahibi sömürücü köylüler (kulaklar) sınıfına karşı savaşımda köylülere yardım ettiler; emekçi köylüler, kulakların aç bırakmak istedikleri işçi merkezlerinin yiyeceğini sağlarken, işçiler de köylülere makine gönderiyorlardı.

Aynı şekilde, üretimde, işçiler ve aydınlar arasındaki ilişkiler de değişmiştir.

> "Şimdi, kol emekçileri ve yönetim personeli düşman değildirler, ama üretimin gelişmesiyle ve iyileşmesiyle yakından ilgilenen yoldaşlar ve dostlar olarak, tek bir üretici topluluğunun üyesidirler. Eski karşıtlıktan iz kalmamıştır."[327]

İnsanın insan tarafından sömürüsü ile birlikte kent ile köy arasındaki -kentin kapitalist burjuvaları tarafından yerleri elinden alınan ve yıkıma sürüklenen köy arasındakikarşıtlık kayboldu bu karşıtlık, köylülerin kentliler hakkındaki düşmanlığının, kentlilerin de köylüler hakkındaki horgörülerinin temeliydi. İnsanın insan tarafından sömürüsüyle birlikte, kol emekçileri ile, sömürücü burjuvazinin aletleri olan kafa emekçileri arasındaki karşılık da kayboldu -bu karşıtlık, kol emekçilerinin kafa emekçileri hakkındaki düşmanlığının, kafa emekçilerinin ise kol emekçilerine karşı horgörülerinin temeliydi.

Ensonu, insanın insan tarafından sömürüsünün ortadan kalkmasıyla birlikte kadının köleliği de kaybolmuştur ve erkekle kadının eşitliğinin temelleri kurulmuştur.

Üretim araçlarının toplumsallaştırılmasıyla ve insanın insan tarafından sömürüsünün ortadan kalkmasıyla, uzlaşmaz karşıt olmayan sosyalist üretim ilişkilerinin, yeni, özgül bir iktisadi temel yasasının ortaya çıkması için koşullar yaratılmış [sayfa 407] oldu. Bu yasa sosyalist ekonominin

sömürüsüz ve bunalımsız bir ekonominin amaç ve araçlarını yansıtır. Böyle bir ekonominin, yığınların maddi ve kültürel gereksinmelerinin en yüksek ölçüde karşılanmasını sağlamaktan başka amacı olamaz. Ama sosyalizmin bu özgül yasasını incelemeden önce anımsatalım ki, *sosyalizme geçiş* toplumların temel yasasına, üretim ilişkileri ile üretici güçlerin niteliği arasında uygunluk yasasına belirli nesnel koşullar ister.

III. SOSYALİZME GEÇİŞİN NESNEL KOŞULLARI

Marksizm, sosyalizmi bilimsel olarak tanımlarken, aynı zamanda, sosyalist toplumun geliş ve kuruluş koşullarını da tanımlar. Mülkiyet tarzı değişikliği, ancak belli nesnel koşullarda mümkündür. Üretim ilişkilerinin değişmesinin temeli nedir? Bu temel, bu ilişkilerle üretici güçlerin niteliği arasındaki uygunsuzluk, belli bir anda çıkagelen uygunsuzluktur.

O halde, sosyalist devrimin amacı, öznel bir amaç değildir. Kendi kusurlarını işçi sınıfına yüklemek isteyen burjuvazinin inandırmak istediği gibi, kıskançlık ve açgözlülükle belirlenmiş değildir. Herhangi bir akşam, kargaşalık yaratmak isteyen birkaç kışkırtıcı elebaşının eseri de değildir!

Sosyalist devrimin görevi, onlara karşı çıkan tek engeli, kapitalist üretim ilişkilerini, *mümkün olduğu* bir sırada uzaklaştırarak, üretici güçlerin sınırsız bir şekilde gelişmesine elverişli koşulları yaratmaktır; gerçekte

üretici güçleri, bizzat kapitalizmin kendisi ile çelişik bir duruma gelinceye kadar geliştirerek, sosyalist devrimin

nesnel temelini sağlayan kapitalizmdir.

Kapitalist özel mülkiyetin, kapitalist sömürünün ortadan kaldırılması, aynı zamanda, *hem mümkün hem de zorunlu* olduğu bir anda, yeni üretim ilişkileri ile üretici güçlerin niteliği arasında *uygunluğun* kurulup yerleşmesine olanak sağlar.

Buna göre, belli bir tarihsel çağa bağlı nesnel koşullar [sayfa 408] olmaksızın sosyalizm olmaz. Sanayii az gelişmiş bir ülkede, örneğin Çin'de, iktidardaki proletarya, büyük bir ulusal sanayii yaratmadan önce sosyalizmi kurmayı düşünemez ve bir zaman için kapitalist üretim tarzı, ekonominin bir kesiminde varlığını sürdürür.

Başka bir deyişle, iktisat yasalarını bozmak, hükümsüz kılmak, hiç kimsenin elinde değildir; insanların sınıf çıkarlarının yön verdiği iradeleri, ancak nesnel yasalara dayandığı takdirde etkilidir. İnsan iradesinin, doğanın ve iktisadın yasaları, bilgisinin dışında işlediğine ve her şeye kadir olduğuna inanan "iradecilik" *("Volontarisme")* yanlış bir felsefedir.

Sosyalizmin kuruluşundan sözederken, Stalin, bunun sovyetler iktidarı için güç ve karmaşık bir görev olduğunu, bununla birlikte sovyet iktidarının bunu başardığını anımsatıyor.

> “[Sovyet iktidarı bu başarıyı], sözümona, var olan ekonomik yasaları yok ettiğinden ve yenilerini ‘oluşturduğundan’ değil, yalnızca üretim ilişkileri ile üretici güçlerin niteliği arasındaki zorunlu uygunluk ekonomik yasasına dayandığı için başarmıştır... Bu yasa olmadan ve ona dayanmadan Sovyet iktidarı bu görevi başarıya ulaştıramazdı.”[328]

Ve gene Stalin, sınıf çıkarının bu yasanın uygulanışını yürüttüğünü belirtiyor:

> “İşçi sınıfı, üretim ilişkileri ile üretici güçlerin niteliği arasındaki zorunlu uygunluk yasasını kullanmış, burjuva üretim ilişkilerini devirmiş, yeni, sosyalist üretim ilişkileri kurmuş *ve* onları üretici güçlerin niteliği ile uyuşur hale sokmuştur. Bunu, kendi özel yetileri gereğince değil, bunda büyük çıkarı olduğu için yapabilmiştir. “[329]

IV. SOSYALİZMİN TEMEL YASASI

Bununla birlikte, sosyalist devrim, kapitalist toplumdan devraldığı üretici güçlerden en iyi şekilde yararlanmakla [sayfa 409] yetinemez. *Üretici güçlerin, kapitalizmle ne kadar gelişmiş olurlarsa olsunlar,* sosyalist bir toplumun gereksinmelerini karşılayamayacaklarını hesaba katmak gerekir. Birincisi, kapitalizm,son evresinde, teknik bakımdan daha ilerlemiş olsa bile, üretici güçleri tahrip ettiği için; ikincisi, kapitalizmde üretici güçlerin gelişimi tamamıyla anarşik olduğu için; üçüncüsü, kapitalizmde yığınların tüketimi çok düşük olduğu ve yalnız ufak bir sömürücü tabaka iyi yaşamak olanağına sahip bulunduğu için. Teknik bakımdan en gelişmiş kapitalist toplumun tükettiği ürünlerin miktarı, demek ki, sosyalist toplumun fazlasıyla tatmin etmeyi öngördüğü yığınların gerçek gereksinmeleri ölçüsünde değildir, sosyalizm, *yoksulluğun genelleştirilmesi* değil, *bolluğun genelleştirilmesidir.*

O halde, kapitalizmde hayal edilemeyecek, hızlı, büyük bir üretim artışı olmadan sosyalizm olmaz. Bu nesnel bir zorunluluktur. Ama, büyük miktarda tüketim maddeleri üretebilmek ve, bunların hacmini durmadan artırabilmek için, *ilkin,* yeterli miktarda üretim araçları, özellikle üretim aletleri üretmek, bunların yerine yenilerinin konmasını ve artırılmasını sağlamak gerekir. Bunun içindir ki, üretimin yükselişi, zorunlu olarak, üretim araçları üretiminin artmasıyla başlamalıdır. Bunun anlamı şudur ki, sosyalizmin nesnel koşullarından biri, örneğin tarıma çok sayıda traktör

sağlayabilecek büyük bir ağır sanayiin yaratılması ve geliştirilmesidir. Üretici güçlerin coşkunca atılımı, yalnızca özel sermayenin ortadan kalkışının mümkün kılacağı bir olay değildir; görüyoruz ki, aynı zamanda, yeni sosyalist üretim ilişkilerinin *nesnel bir gereğidir.*

Bu, şu demektir: yeni üretimin ilişkileri, üretici güçlerin gelişmesini azami ölçüde hızlandıran başlıca güç haline gelmişlerdir. Sosyalist devrimden önce üretici güçler, üretim ilişkilerinin değişmesini zorunlu kılar; sosyalist devrimden sonra, yeni üretim ilişkileri, üretici güçlerin gelişmesini zorunlu kılar.

Ama üretici güçlerin gelişmesi, işçi sınıfının sayıca artışı [sayfa 410] ya da üretim aletlerinin miktarca artışı ile sınırlı kalamazdı. Kendisi de artmakta olan bir halkın gittikçe artan gereksinmeleri, emeğin verimliliğinin yükselmesini gerektirir. Oysa, emeğin veriminiğinin artışı, emekçinin büyük yorgunluğu pahasına Leon Blum'un inandırmak istediği gibi bir "kölece çalışma"yla elde edilecek olsaydı, sosyalizmin amaçlarına açıkça aykırı bir durum olurdu. İşgünü süresini ve emekçinin yorgunluğunu azaltarak, emeğin verimliliğini artırmak, ancak üretim aletlerinde *nitel bakımdan* bir ilerleme ile, öncü bir tekniğin kullanılmasıyla, güç işlerin makineleştirilmesiyle vb. olanaklıdır. Onun için sosyalizm, *nesnel* yasaları sonucu olarak, mekanikten tarım bilimine kadar, bilimi, kapitalist ülkelerin görmedikleri ölçülerde geliştirir, bu kaçınılmaz bir şeydir. Sosyalizm, aynı zamanda, emekçinin yeteneğinin yükselmesine gereksinme gösterir, öyle ki, üstün bir teknikle temasa geçen el emeği gitgide entelektüelleşir.

Sosyalist toplumun gelişimi için zorunlu olan öğeler bunlardır. Bundan çıkan sonuca göre sosyalizmin bir iktisadi temel yasası, insanların iradesinden bağımsız, nesnel bir yasası vardır:

> “Sosyalizmin temel ekonomik yasasının ana çizgileri ve talepleri aşağı yukarı şöyle formülleştirilebilir: üstün bir teknik temel üzerinde sosyalist üretimi durmadan geliştirerek ve yetkinleştirerek bütün toplumun durmadan artan maddi ve kültürel gereksinmelerinin azami tatminini sağlamak.

“Bunun için: azami kâr sağlanacağına, toplumun maddi ve kültürel gereksinmelerinin azami tatmini sağlanıyor; -yükselişten bunalıma, bunalımdan yükselişeüretim duraksamalarla geliştirileceğine, üretim durmaksızın artırılıyor; toplumun üretici güçlerinin yok edilişi ile birlikte gelen teknik gelişmenin devresel duraksamaları yerine, üstün bir tekniğin temeli üzerinde üretimin duraksamadan yetkinleşmesi sağlanıyor.”[330] Sosyalist toplumun dünyaya örneğini verdiği muazzam [sayfa 411] sınai ve tarımsal ilerlemenin kendi başına bir amaç oluşturmadığını iyice anlamak gerekir. Teknik ilerleme, üretimin gelişmesinin temelidir; üretimin gelişmesi sosyalizmin temel bir nesnel gereğine, bütün toplumun durmadan artan gereksinmelerinin en yüksek ölçüde tatminine bağlıdır, esas olan, gereksinmelerin tatminidir.

Bu, nesnel bir gerektir, çünkü, insanın insan tarafından sömürüsünün ortadan kaldırılması, emekçilerin *kendileri için* çalıştıkları anlamına gelir. O halde, üretimin amacı, zorunlu olarak, toplumun gereksinmelerinin

yüksek ölçüde karşılanması ve bunun en iyi çalışma koşulları içinde yapılmasıdır. Hangi gereksinmeler? Maddi gereksinmeler, ama aynı zamanda kültürel gereksinmeler. O halde, sosyalist üretimin amacı, “bütün gereksinmeleriyle birlikte insan”dır.[331] Sosyalizm, burjuva ideologların ileri sürdükleri gibi, koskoca ama insana karşı ilgisiz maddi başarılara susamış bir “teknik uygarlığı” değildir. Tam bir açılıp gelişme halinde bulunan insan, sosyalizmin merkezidir ve bütün maddi başarıların, insanın her türlü gereksinmesinin daha iyi karşılanmasından başka amaçları yoktur: bilme gereksinmesi, kültür gereksinmesi kadar, rahat etme gereksinmesi: *mutlu* bir yaşamın çeşitli öğeleri. Sosyalizm, gerçekleşmiş bir hümanizmdir.

V. SOSYALİZME GEÇİŞİN VE SOSYALİZMİN GELİŞMESİNİN ÖZNEL KOŞULLARI

Marksizm, -yalnızca sosyalizmin gelişi ve gelişmesi için gereken nesnel koşulların değilaynı zamanda öznel koşulların, insanların tarihteki bilinçli eylemlerinden doğan koşulların da bilimsel olarak tanınmasını sağlar. Gerçekten de, kapitalist sınıfın, bütün olanaklarıyla, zorunlu uygunluk yasasının işleyişine karşı koyduğunu, devletin etkisiyle kendi üretim tarzını kurtarmaya çalıştığını, ve burjuvazinin tarihsel ilerlemenin önüne diktiği bu barajın, ancak kapitalistlerin [sayfa 412] direncini yenmek için zorunlu olan toplumsal güçleri oluşturan proletarya ve müttefiklerinin *bilinçli eylemiyle* yolun üstünden kaldırılabileceğini biliyoruz.

Sosyalizmin kuruluşunun birinci koşulu, demek ki, çıkarları ulusun çıkarlarıyla özdeşleşen işçi sınıfının gerçekten devrimci bir partiye sahip olmasıdır.

Yığınların bu bilinçli eylemi nasıl bir sonuç verebilir? Burjuva devletin yerine üretim araçlarını toplumsallaştıracak yeni bir devlet iktidarının düzenlenmesi sonucunu verir. İşte *proletarya diktatörlüğü* denen şey, bu yeni devlet iktidarıdır.

Burjuva devletin, kapitalistlerin arkasına sığındıkları, tarihin mahkum ettiği bu tek kalenin yıkılması, yerine üretim araçları özel mülkiyetini ortadan kaldırabilecek yeni bir devlet iktidarının oluşumu sonucunu verir.

Proletarya diktatörlüğü öyle bir *alettir* ki onsuz üretim ilişkilerinde değişiklik yapmak olanaklı değildir. Herkes çok iyi bilir ki, işçi sendikalarının, örneğin günün birinde kapitalistlerin mülklerini kamulaştırmaya, sosyalist üretimi örgütlendirmeye, yani meslek kuruluşlarını, loncalar halinde serbestçe birleşen ve emekçilerinin meyvesini paylaşan emekçilerin üretimini düzenlemeye koyulmaları olanaklı değildir. Bu anarşist-sendikalist yavanlık, kapitalizmin koruyucusu burjuva devletin sert siyasal eylemini doğru değerlendirememektedir.[332]

Proletarya diktatörlüğünün esas görevi, Marx tarafından açık bir biçimde ifade edilmiştir:

> "Proletarya, siyasal egemenliğini, tüm sermayeyi burjuvaziden derece derece koparıp almak, bütün üretim araçlarını devletin, yani egemen sınıf olarak örgütlenmiş proletaryanın elinde merkezileştirmek için, ve üretici güçlerin tamamını olabildiğince çabuk artırmak için kullanacaktır."[333]

Proletarya diktatörlüğünün hazırlanıp kurulduğu tarihsel dönem, sınıf savaşımının en keskin evresine girdiği [sayfa 413] dönemdir. Sosyalizmin iktisadi uzlaşmaz karşıtlıkları ortadan kaldırışından uzun zaman sonra, savaşım, burjuva kalıntılarının kapitalizmi onarma, yeniden canlandırma çabalarına karşı devam eder ve bu, sosyalizmin, yeryüzünün daha büyük kısmında başarıya ulaşmasına kadar sürer. Yığınlar ilk kez olarak, *kendilerinin* olan bir demokrasiye kavuşuyorlar. Bir düşünün! İlk kez olarak milyonlarca insan böyle insanca bir yaşama çağrılıyor. Böylece, örneğin,

Çin'in en uzak köylerinde, o zamana kadar kendilerine yük hayvanları gibi davranılan köylüler bellerini doğrultuyor ve kendilerini *yurttaş* ve kamu yararının sorumlusu hissediyorlar. Proletarya diktatörlüğünün yaptığı büyük iyilik budur işte: O, kendilerine bütün ufukların kapalı bulunduğu bu derin insan yığınlarına bilinçli, etkin bir yaşam

verir.

"Proletarya diktatörlüğü sınıflar savaşımının sonu değildir; onun yeni biçimler altında sürmesidir. Proletarya diktatörlüğü yenilmiş ama, direnmeyi bırakmak şöyle dursun, direncini daha da yoğunlaştırmış, yokolmamış, ortadan kalkmamış burjuvaziye karşı siyasal iktidarı eline geçirmiş bulunan proletaryanın sınıf savaşımıdır."[334] Lenin şunu da yazıyordu:

> "*Yalnızca* sınıf savaşımını kabul edenler henüz marksist değildirler; bunlar henüz burjuva düşüncesinin ve burjuva siyasetinin sınırları içersinde bulunabilirler. Marksizmi sınıf savaşımı teorisi içinde hapsetmek, marksizmi budamak, onu çarpıtmak, onu burjuvazi tarafından kabul edilebilir bir şeye indirgemek anlamını taşır. Marksist, yalnızca, sınıf savaşımının kabulünü, *proletarya diktatörlüğünün* kabulüne dek *genişleten* kimsedir."[335] Ve gene:

"Sosyalistler'in proletarya diktatörlüğünü anlayamamalarının başlıca nedeni, sınıf savaşımı fikrini mantıksal sonucuna kadar götürmeyişleridir."[336] [sayfa 414] Proletarya diktatörlüğü bir sınıf

egemenliğidir. Kimin üzerinde egemenlik? Kapitalistler üzerinde, kapitalist çöplüğüne üşüşen ve onun devlet iktidarını destekleyen çeşitli sömürücü, açıkgöz, madrabaz, serüvenci tabakaların üzerinde.

Bu yüzden proletarya diktatörlüğü, *yepyeni tipte* bir devlet iktidarıdır. Tarihin daha önce tanımış olduğu bütün siyasal iktidarlar, sömürücü sınıfın egemenliğini, azınlığın çoğunluk üzerindeki egemenliğini temsil ediyorlardı. Proletarya diktatörlüğü, ilk kez olarak, sömürülenlerin sömürenler üzerindeki egemenliğini temsil ediyor. Onun için de, çalışan, sömürülen ve ezilen öteki toplumsal tabaka ve sınıfların desteğini kazanıyor: o halde proletarya diktatörlüğü *çoğunluğun azınlık üzerindeki egemenliği,* emekçilerin egemenliğidir.

Bu egemenlik, ancak, çalışan yığınların bilinçli ve örgütlü eylemi sayesinde hazırlanıp kurulabilir, sürdürülebilir, sağlamlaştınlabilir.

Bu egemenlik, asıl parçalanması, ortadan kaldırılması sözkonusu olan siyasal rejimin ve iktisadi sistemin ideolojik oyalamasından başka bir şey olmayan burjuva “yasallık”ın kapsamına giremez. Bunun içindir ki, hareket halindeki yığınlar, ulusun çıkarlarına uygun ve demokratik özgürlüklerin alabildiğine gelişmesini sağlayan *yeni bir meşruiyet* yaratırlar.

Bu egemenlik, burjuvazinin, bütün ayrıntılarında çoğunluğa baskı yapmak için tasarlanmış bürokratik devlet makinesini kullanamaz. Bunun içindir ki, hareket halindeki yığınlar, yukarıdan aşağıya empoze edilen

burjuva bürokratlığı yıkar, kendileri tarafından denetlenen ve halkın gözleri önünde açıkça işleyen yeni tipte bir yönetim kurarlar.

Proletarya diktatörlüğü yalnızca bir egemenlik aleti değildir, aynı zamanda, proletarya ile emekçi köylüler ve orta sınıflar arasında bir *ittifakın* da aletidir. Bu diktatörlük, [sayfa 415] müttefiklerini ulusal çıkara uygun bir yolda *yönetmek* için proletaryaya çok gereklidir. Mademki, çoğunluğun azınlık üzerindeki egemenliği, proletarya diktatörlüğü, burjuvazinin yığınlara zorla kabul ettirdiği *siyasal* boyunduruğun sonudur, emekçiler için, yığınlar için *demokrasidir;* proletarya diktatörlüğünün gelişi bir *kurtuluştur* ve bu siyasal kurtuluş koşulu, burjuvazinin düzen ve dolaplarının önlenmesidir.

Proletarya diktatörlüğü, tarihte *ilk kez yığınlar için* bir demokrasi olduğundan, demokrasinin *en yüksek biçimidir.* Bu, bir dönemeçtir; burjuva demokrasisinden, sermaye diktatörlüğünden proletarya diktatörlüğüne, halk diktatörlüğüne dönen, ezenlerin demokrasisinden ezilen sınıflar demokrasisine dönen bir dönemeç. O zamana kadar büyük yığınları ezmeye yarayan *özel* bir güç olan devlet, ensonu bastırılmış olan ezenlere karşı, halkın çoğunluğunun, işçilerin ve köylülerin ve onların müttefiklerinin *genel* gücünün ifadesi haline gelir.

> “Sömürülenler için gerçek özgürlükler, proleterlerin ve köylülerin ülkenin yönetimine gerçekten katılması, ancak proletarya diktatörlüğünde olanaklıdır.”[337]

Proletarya diktatörlüğünün görevlerini yerine getiren devletin yalnız *özel* bir baskı gücüne dayanmaması, ama halkın çoğunluğunun *genel* gücüne dayanması onun niteliğini kökten değiştirir. Bu, *yeni tipte* bir devlettir. *Burjuvazi bir sınıf olarak bütün dünyada yenilmiş ve tasfiye edilmiş olmadığı sürece* bu devletin sürekli olarak güçlendirilmesi zorunludur; bu devletin güçlendirilmesi, her şeyden önce yığınların bilinçli siyasal eyleminin güçlendirilmesi demektir. Buna karşılık, burjuva devletlerin "güçlendirilmesi", onların polis kuvvetlerinin artırılmasından ve yığınların siyasal eyleminin boğulmaya kalkışılmasından başka bir anlama gelmez. Görülüyor ki, proletarya diktatörlüğünün güçlendirilmesi, sömürücü sınıf devletlerinin "güçlendirilmesi"nin tam *karşıtıdır;* bunun içindir ki, proletarya diktatörlüğünün [sayfa 416] güçlenmesi, aynı zamanda, devletin "klasik" çizgilerinin gerçekten zayıflaması demektir: halkçı bir polisin tutumu, yığınlarla olan bağları, bir burjuva devletin polisininkilerle -eğer bu polisin kitlelerle olan bağlarından sözedilebilirsehiçbir şekilde kıyaslanamaz. Bir halk ordusunun tutumuyla emperyalist bir ordunun hiçbir ilişkisi, benzerliği yoktur: Çin'in kurtuluşu sırasında bütün dünya bunu görüp anladı. Yeni devletin siyaseti dar ve kapalı "uzman" çevrelerinde hazırlanmaz, yığınların içinde ve yığınların öncü güçleri içinde hazırlanır: kolhozcu bir milletvekili kendi kolhozunda emekçi olarak kalır.

Proletarya iktidarının uygulanışının tarihsel biçimleri çeşitlidir. Birincisi, Paris Komünüdür. Halk demokrasileri bunun bir başka biçimidir. Proletarya iktidarının klasik biçimi, sovyetler iktidarıdır.

Emekçiler vekilleri sovyetleri (ya da konseyleri), Rusya'da, 1905 Devrimi sırasında ortaya çıktılar. Bu siyasal iktidar biçimi, hareket halindeki yığınlar tarafından yaratıldı. 1917 Ekim Devrimi "bütün iktidarı sovyetlere" verdi. Sovyetler, proletaryanın ve bütün sömürülenlerin en geniş yığın örgütlenmesi, bizzat yığınların doğrudan organıdır. Sovyetler karar verirler, yerine getirirler ve verdikleri kararların yerine getirilmesini kendileri denetlerler. Burjuva parlamenter meclislerden (ulusal ya da yerel) farklı olarak *bütün* iktidarı, yürütme gücünü olduğu kadar, yasama gücünü de ellerinde bulundururlar. Sovyetler, *devlet iktidarının* yerel ve merkezi organıdırlar. Sovyetlerin üyeleri her an seçmenleri tarafından geri alınabilirler.

Yeni iktisadi temelin yansısı Stalin Anayasası, şu olguyu onaylamıştır:

SSCB'de bütün iktidar, emekçiler vekilleri Sovyetlerinin şahsında, kent ve köy emekçilerine aittir. *(Madde* 3.)

Bunun içindir ki, -düzenbazlıkla, sosyalizmi faşizme benzeten burjuva ideologları kusura bakmasınlarSovyetler Birliği'nde, hiç kimse yasaya boyun eğmekten bağışık tutulmaz. Büyük sermayenin en gerici unsurları tarafından [sayfa 417] kurulan faşist diktatörlüğün, keyfi yönetiminden ve terörden başka silahı yoktur; burjuva meşruiyetini kendisi ayaklar altına alır. Tersine, sosyalist demokrasi, gücünü, emekçilerin desteğinden alır; onun için ancak emekçilerin özel ve kamusal haklarının kullanılmasını güven altına alarak varlığını sürdürebilir. Sovyet hükümeti, bütün yurttaşlar gibi,

anayasaya saygı göstermek ve yasalara uymak zorundadır. Başka türlü de hareket edemezdi, yoksa bütün otoritesini yitirirdi.

Rousseau'nun ülküsü *-genel iradenin* ifadesi olarak demokrasidemek ki, proletarya diktatörlüğü tarafından tamamıyla *gerçekleştirilmiştir.* Ve gerçekten de, böyle bir ülkü ancak sınıfların iktisadi karşıtlıklarının ortadan kaldırılmasıyla gerçekleşmiş olabilir.

Geniş yığınların bilinçli eylemine dayanan sovyet devletinin, sosyalizmin kuruluşunda çok büyük rolü vardır. Yeni iktidar, yeni üretim ilişkilerinin ortaya çıkışı için vazgeçilmez öznel bir koşuldur. Gerçekten proletarya iktidarı, tarihsel bakımdan kendi iktisadi temelinden *önce gelmek* ve kendi temelini *yaratmak* zorunda olmak gibi bir özellik gösterir. Burjuva iktidarı, tersine, burjuva devrimi sırasında en başta burjuvazinin siyasal egemenliğini, mevcut burjuva ekonomisiyle uygunlaştırmalıydı. Bundan başka, proletarya devriminden önceki devrimlerin amacı, bir sömürü biçimi (feodal) yerine, bir başka sömürü biçimini (burjuva) getirmekti; proletarya devrimi, tersine, *tüm* sömürüyü ortadan kaldırır ve bu da ancak devletin önemini artırır.

Sosyalist iktisadi temelin mevcut olduğu andan başlayarak sovyet devleti, kendi iktisadi temelinin *yansısı* olarak kabul edilmelidir, ve işte o zaman *olayların gerçeği* yeni bir biçimde, yeni *anayasa* biçiminde ifade edilmiş olabilir.

Sovyet Anayasası, bu hakların kullanımını olanaklı kılan maddi koşulların yaratılmasını en uzak bir zamana atarak soyut bir takım haklar ilan etmek yerine -burjuva anayasalarının yaptıkları budurmaddi temelleri zaten *daha önce* yaratılmış olan gerçek hakların varlığını onaylamak gibi bir özellik gösterir. Örnek: [sayfa 418]

"SSCB yurttaşlarının çalışma hakları, yani işin nicelik ve niteliğine göre emeklerinin karşılığı ile birlikte güvenceli bir iş edinme hakları vardır.

"Çalışma hakkı, ulusal ekonominin sosyalist biçimde düzenlenmesiyle, sovyet toplumunun üretici güçlerinin sürekli olarak büyümesiyle, iktisadi bunalım olanaklarını ortadan kaldırmasıyla ve işsizliğin tasfiyesiyle güven altına alınmıştır." *(Madde* 118.)

Bu demek midir ki, sovyet devleti, iktisadi temelini edilgin bir biçimde yansıtmakla yetinir? Hiç de değil! Sovyet devleti hiçbir an, ekonominin nesnel yasalarının bilgisine dayanarak sosyalist ekonominin gelişmesini hızlandıran ve onu tutarlı bir şekilde planlayan *etkin* bir güç olmaktan geri kalmaz.

Bu görevi yerine getirmek için sovyet devletine iki şey gereklidir: 1) doğanın ve toplumun yasalarını tanımak, yani bilim; 2) yeni fikirleri anlayıp benimsemiş yığınların *bilinçli desteği*. Proletaryanın siyasal iktidarının kuruluşu sırasında bilimsel sosyalizmin oynadığı büyük rol, demek ki gitgide artacaktır. Burjuva ideolojisine karşı bilinçli savaşım, marksizm-Ieninizmin yığınlar arasında yayılması, biçimiyle ulusal, içeriğiyle sosyalist

yeni bir kültürün yaratılması, böylece sosyalizmin kuruluşu için vazgeçilmez olan öznel koşullardır.

Sosyalizm kurulup yerleştiği ölçüde, demek ki, sovyet devletinin, bu yeni tipte devletin eğitimdeki rolü ve kültürel rolü büyür. Devletin rolünün bu artışı, hiç de marksizmin düşmanlarının sözünü ettikleri "totaliter baskı"nın artışı anlamına gelmez. Devletin bu yeni rolü, yığınların kültürel ve entelektüel düzeylerini egemen sınıf için tehlike oluşturmaksızın yükseltemeyen kapitalist burjuva devletlerince hemen hemen bilinmeyen bir şeydir. Bu yüzden, kapitalist devlet, en başta bastırma işleriyle meşguldür. Tersine, emekçilerin devleti, iktisadi alanda olduğu kadar kültür alanında da varlığını korumasını bilerek, gitgide, yığınların yaratıcı emeğinin *yönetici merkezi* haline gelir: emekçilerin devleti, [sayfa 419] yığınların düşmanı değil, onların *örgütleyicisi ve eğitimcisidir.*

Kültür devrimi, öncü fikirlerin ve öncü bilimin yığınlar içinde yayılması, sosyalist ideolojinin burjuva ideolojisini yenmesi, diyalektik materyalizmin, fikirlerin toplumsal yaşamdaki rolü konusunda öğrettiklerine uygun olarak, bizzat devletin bütün dikkatini üstünde toplayacağı bir konudur. Üretim ilişkilerinin değişmesi, burjuva ideolojinin nesnel temellerini, üretim araçları özel mülkiyetini ortadan kaldırarak, yığınlar arasında yeni bir bilincin oluşması için gerekli koşullan yaratır. Yani, yeni sosyalist bilinç, hiç yoktan yaratılmış değildir: devletin rolü, yığınların bilinci ile yeni nesnel, sosyalist koşulları olanaklı olduğu kadar doğru ve eksiksiz olarak birbirine *uygun hale getirmek* er ya da geç yeni bir bilinç biçiminin yeni içeriğe uygun gelişmesini isteyen süreci

çabuklaştırmaktır. Aynı zamanda, gelişme perspektifleri bilgisinin de nesnel koşullar üzerinde etki yaparak iktisadi gelişmeyi hızlandırması için, toplum yasaları bilgisinin yardımıyla sosyalist bilinci *ileri götürmek* gerekir. Görülüyor ki, sosyalist toplumda birbirleriyle *çelişki halinde olmayan* nesnel koşullar ve öznel koşullar, karşılıklı bir etki oluştururlar ve birbirlerini karşılıklı olarak desteklerler. Bunun içindir ki, sosyalist toplum, maddi bakımdan ve kültür bakımından, burjuva toplumunda *bilinmeyen bir tempoyla* gelişebilir. *Sosyalist ilerleme yarışması*, sosyalist üretimin gelişmesinde, yığınların yeni bilincinin öneminin bir örneğidir. Bu bilinç değişmesinde edebiyat ve sanata büyük bir rol düşer: yazarlar, Stalin'in deyişiyle, "ruhların mühendisleri" olurlar.

Ensonu, şurası da açıktır ki, eğer işçi sınıfı ve onun müttefiklerinin başlarında, bilinçli ve örgütlü müfrezeleri, yığınlara bağlı ve toplumların doğru devrimci teorisiyle donatılmış *siyasal bir parti* olmasaydı, sosyalist devlete düşen bütün görevler -proletarya diktatörlüğünün kazanılmasından kültür devrimine kadargerçekleşmezdi. Sosyalist toplumun yolunu aydınlatan, teoriyle pratiği birleştiren bu öncülük rolü, yeni maddi ve kültürel zorunluluklar ortaya çıktığı ölçüde ve sovyet devletinin rolü büyüdüğü ölçüde artar, eksilmez. [sayfa 420]

VI. VARGI

Sosyalizmin temel iktisadi yasası, nesnel bir yasadır. Yığınların maddi ve kültürel gereksinmelerinin en yüksek ölçüde tatminini sağlamak, bir hükümetin “serbest tercih”inin eseri değildir. Bu, üretim araçlarının topluma maledilişinin (toplumsallaştırılmasının) zorunlu sonucudur, ve yalnız işçi sınıfı iktidarı, vaadetmiş olduğu şeyi verebilir yığınlara; çünkü o, üretim araçlarını topluma maletmiştir ve yeni üretim ilişkilerini niteleyen nesnel yasaya dayanmaktadır. Marksist sosyalizm anlayışını ütopyacı anlayışlardan ayıran, yığınların binlerce yıllık hak davası ile, bilimsel olarak belirli bir üretim tarzının temel ekonomik yasasının gereklerini birbirleriyle bağdaştırmasıdır.

Sosyalizmin düşmanları, kapitalist burjuvazi, sosyalist kurtuluşun başarılarının ancak bireyin köleleştirilmesiyle elde edilebileceğini yineleyip dururlar. Sosyalizmin, insanın kişiliğini, kişisel enerji ve girişkenliğini, bireyin yeteneklerini, hak ve özgürlüklerini ezdiğini ve yok ettiğini; gereksinmeler ile beğenileri bir düzeye getirdiğini öne sürerler. Ama, emekçileri, fizik bakımından ve kafaca sömürerek ve sakatlayarak bütün bir manevi ilgiler, özlemler ve insan yetenekleri dünyasının üzerine çöken ve onu boğan; varlığını güvensizliğe borçlu olan, insanları birer robot haline getiren, bir baskı, açlık ve işsizlik rejimi altında işçiyi makinenin bir eki, uzantısı haline getiren; onu fizik ve manevi bireyliği içinde sakatlayan; işçiyi bir köle durumuna indirgeyen kapitalizmin ta kendisidir. Kapitalizmin

karşısında birey yalnız ve silahsızdır; onu kurtaracak olan, yalnızca sömürülenlerin ve ezilenlerin birliği, devrimci savaşımıdır. Yığınlar kurtarılmadan birey kurtarılamaz. Yığınların kurtuluşu, bireyin kurtuluşunun birinci koşuludur.

Kapitalizmin savunucuları, kapitalizmde, girişkenlik ve yetenek sahibi her insanın, servet sahibi olmasa bile, "kendi yolunu kendisinin aşabileceğini" ve yeteneklerine uygun bir duruma geçebileceğini öne sürerler. Ve milyoner olmuş [sayfa 421] ayakkabı boyacıları gibi "mutlu olayları" anlatırlar. Ama, herhangi bir kimsenin "başarı"sının binlerce sömürülen emekçinin sırtından ödendiğini gizlerler. Kapitalizmde herkesin "kendi yolunu kendisinin açması" zorunluluğu, burjuva toplumda insanların durumunun özel mülkiyetin alanı ile belirlendiğini tanıtlar. Yönetici görevlere yükselebilenler, "üst" sınıfların temsilcileri ya da onların adamları, memurlarıdır. İnsanların durumları, onların servet, sınıf, kast durumlarıyla, ulusal kökenleri, cinsiyetleri, inançları, yakınlıkları, ilişkileri, kayrılmaları vb. ile belirlenir. İşte kapitalizmin "düşünürler"i ve "ahlakçılar"ı tarafından "sonsuz", "mantıksal" sayılan "düzen", usauygun ve kavranılır kabul edilen tek "düzen" budur. En üstün yeri haklı olarak işgal ettiklerini tanıtlamak için, Krupplar'ın, Stinnesler'in, Morganlar'ın, Rothschildler'in, Rockefellerler'in, Fordlar'ın, Boussaclar'ın "yaratıcı yetenekleri" göklere çıkartılır. Ama herkes bilir ki, kapitalistlerin "yaratıcı yetenekleri", artı-değerin üreticilerden zorla koparılıp alınması becerisine dayanır, ve onların egemen durumunu belirleyen şey, yalnızca sermayelerinin büyüklüğüdür. Ve işte kapitalizmde bir insanın "değerini" saptayan da budur.

Sosyalizmde ise, tersine, bireyin yükselmesinin, yeteneklerinin, anıklıklarının, yaratıcı yetilerinin gelişmesinin koşulu, bizzat yığınların yaratıcı yeteneklerinin yükselmesidir. Sosyalizmin temel ekonomik yasası, öncü tekniğin rolünü bize gösterdi; sosyalizmin öznel koşullarının incelenmesi, sosyalist bilincin, bu yeni toplumun muazzam etkin gücünün önemini kuvvetle belirtti.

Bu çifte incelemeden, sosyalizmin, emekçinin kişiliğini bütün yönleriyle, bilgili, düşünsel yönden gelişmiş teknisyen olarak, toplum sorunları konusunda geniş ve derin bir bilgiye sahip olan, yeni bir yaşamın yapıcısı toplumsal bir insan olarak geliştirdiğini iyi akılda tutmak gerekir. İnsanın kişiliğinin, kişisel yeteneklerinin çok yönlü gelişmesi, sosyalizmde, kapitalizmde olduğu gibi, soyut bir olay olarak kalmaktan uzaktır, bir yığın olayı olmuştur. Sosyalist yarışma, [sayfa 422] herkesin kişisel girişkenliğini, yaratıcı zekasını geliştirme olanaklarını hazırlayan canlı bir örnektir. SSCB'de stahanovistler, yenilik getiriciler, verim sağlayanlar, her çeşit buluşçu, yüksek nitelikli emekçiler ve uzmanlar, tarım alanındaki deneyciler, üretim ve ekonomi düzenleyicileri, halktan çıkma ileri aydınlar, toplumsal ve siyasal bir eylem başında bulunan kadınlar ve erkekler, bilimsel bir tartışmaya, bir edebiyat ya da sanat yarışmasına katılabilecek çapta emekçiler ye bunların ortasında yürüyen, binlerce sosyalist emek kahramanları ve Stalin ödülü kazananlar. Ancak sosyalist toplumdadır ki, insan, kökenine, cinsine, servetine vb. bakılmaksızın kendi yeteneklerine uygun bir yere gerçekten sahip olabilir.

Sosyalizm tam yığınların egemenliğidir, yüzyıllar süren baskının kurbanları olan ve sömürü yüzünden her çeşit insani gelişmeden yoksun bulunan milyonlarca insanın egemenliğidir. Tarihi yapan bu yığınlardır, çünkü yalnız bu yığınlar sermayenin iktidarını yere serebilirler. Bir kere boyunduruktan kurtulduktan sonra, yığınlar, büyük bir coşkunlukla kendileri için yeni bir yaşam kurarlar. Yığınlar, insanın insan tarafından sömürüsünü ortadan kaldırarak, bireyle toplum arasındaki uyuşmazlığı gidermiş ve herkese bol bol açılıp gelişme olanağı sağlamışlardır.

1. Üretim araçlarının toplumsallaştırılmasının ekonomik ve toplumsal planda belli başlı sonuçları nelerdir?

2. Sosyalizme geçişin nesnel koşulları nelerdir?

3. Sosyalizmin temel yasasını söyleyiniz ve açıklayınız.

4. Sosyalizme geçişin ve sosyalizmin gelişmesinin öznel koşulları nelerdir?

5. Sosyalizm ve birey. [sayfa 423]

YİRMİBİRİNCİ DERS SOSYALİZMDEN KOMÜNİZME

I . Komünist toplumun ilk evresi.

II . Komünist toplumun üst evresi.

III . Sosyalizmde üretici güçler ve üretim ilişkileri.

IV . Sosyalizmden komünizme geçişin koşullan. VI . Vargı.

SOSYALİST ekonominin amacı, görmüş olduğumuz sosyalizmin temel ekonomik yasasının da sonucu olarak toplumun maddi ve kültürel gereksinmelerinin en yüksek derecede karşılanmasıdır. Ve özel mülkiyet ortadan kalktıktan sonra da başka türlü olamaz. Bununla birlikte, bu demek değildir ki, toplumun her bir üyesi, hemen, gereksinmelerine göre sınırsız

olarak istediklerini elde edebilir. Sosyalist toplumda herkes verdiği emeğe göre alır. O halde toplumsal mülkiyete dayanan toplumun gelişmesinde iki evreyi birbirinden ayırmak gerekir: bir ilk evre ki “sosyalizm” adını alır ve bir üst evre ki buna “komünizm” denir. Bu ayrım, Marx tarafından bilimsel olarak konulmuştur. [sayfa 424]

I. KOMÜNİST TOPLUMUN İLK EVRESİ

Tamamıyla, gelişmiş olan komünist topluma oranla değerlendirmek istendiğinde, az önce incelediğimiz sosyalizm, bir ilk evreden ibarettir. Sosyalizmin ilkesi “herkesten yeteneğine göre, herkese emeğine göre” ilkesidir. Ama komünizmin ilkesi, “herkesten yeteneğine göre, herkese gereksinmesine göre”dir. Modern alemde, herkes, gereksinmesine göre alamıyorsa, bunun başlıca engelinin, insan emeğinin bütün zenginliklerini israf eden kapitalist sömürü olduğu gerçeğidir. İnsanın insan tarafından sömürüsünün ortadan kaldırılmasının *ilk* sonucu, emekçinin, ürettiği zenginliğin bir bölümünü, kendisinden aşırılmaksızın, *verdiği emeğe göre* alabilmesidir. Herkesin, isteklerine ve gereksinmelerine göre almasına gelince, bunun için, toplumun yeteri kadar tüketim araçlarını üretebilecek duruma gelmesi gerekir. Yeni iktidarın ilk *ereklerinden biri, üretimi* artırmaktır; ama bu evrede *üleşimin ilkesi* henüz toplum üyelerinin gereksinmelerinin tamamını karşılamak değildir. Gerçekte, bütün üretim artışının, eğer bu artışın duraklamalarla yürümesi, yarınsız ve yarım kalması istenmiyorsa, üretim araçları üretiminin artırılmasıyla başlaması gerekir. Bireysel tüketimin gereksinmelerini tatmin etmeden önce, üretim araçları

yönünden toplumun maddi gereksinmelerini tatmin etmek gerekir. Oysa, çoğu kez, görmüş olduğumuz gibi, kapitalist toplum, sosyalizme, üretim araçları üretimi ile tüketim araçları üretiminin birbiriyle orantılı olmadıkları çok kötü bir miras bırakır. Örneğin, Çekoslovakya'da, kapitalizm, "sanayileşmiş" denilen bu ülkenin burjuvazisine yüksek bir yaşam düzeyi sağlayan, ama büyük bölümüyle, büyük kapitalist ülkelerin ağır sanayisine bağlı hafif bir sanayi geliştirmişti.

Sosyalizmin "herkesten yeteneğine göre, herkese emeğine göre" formülü, elbette tüketimde bir *ölçü bulunması gereği* olgusuna uygun düşer.

Bu ölçüyü nerede bulmalı? Elbette ki emekte. Gerçekten de, her bireyin toplumsal üretimden alacağı payı belirleyen, [sayfa 425] onun sağladığı emeğin nitelik ve niceliğidir; bu, hakedilen tüketimi ölçmenin en doğru yoludur. Ayrıca, emek (iş, çalışma), üretici güçlerin hızla yükselişinin, bu bakımdan da ileri aşamaya geçişin koşuludur. Böylece sağlanan emeğin karşılığı, artık bireyin tüketimini ölçmek için gerekli olmayacağı bir evreye geçişi hazırlar.

Zaten sosyalizmin -"herkesten yeteneğine göre, herkese emeğine göre"ilkesi, emekçilerin *hiçbir zaman* emeklerine göre almadıkları sömürücü kapitalizme oranla ileri bir adımdır.

Demek ki, sosyalist toplumda, bireyler için, yaşamları için gerekli malları, satınalma yoluyla sağlamak zorunluluğu, zorunlu olarak devam

eder, ve bu zorunluluk, günlük tüketim mallarının üleşimi için olanaklı olan tek yoldur. Bu üleşimin dışında, yığınların maddi ve kültürel gereksinmeleri, toplumsal hizmetlerle -örneğin tıbbi bakımın parasız oluşuylave kapitalizmin tanımadığı kültür kurumlarıyla tatmin olunurlar.

Ayrıca, tüketim mallarının herkesin gereksinmesine göre bölüşülmesini sağlayacak olan üretim artışının teknikte önemli bir gelişme olmadan olanaklı olmadığını da gözönünde bulundurmak gerekir .Böylece bir teknik atılım, emekçilerin teknik niteliklerinin ve kültürlerinin, yığınları öğrenim ve bilimden yoksun bırakan kapitalizmin, kendilerini içinde tuttuğu teknik nitelik ve kültür derecesinden çok daha üstün bir dereceye ulaşmalarını gerektirir. O halde, çalışma, birey için, soluk almak, ya da yürümek kadar doğal bir *gereksinme* haline gelmedikçe, emekçilerin ilerlemesini ve niteliklerini isteklendiren araçlardan biri, herkesin verdiği emeği, çalışmasının niteliğine göre almasıdır.

Emekçileri, niteliklerini geliştirdikleri takdirde yaşam düzeylerini iyileştireceklerine inandırmak isteyen kapitalizmin oyalayıcı vaatleri, sosyalizmde, bir gerçek haline gelir, çünkü sosyalizmde sömürü ortadan kalkmıştır.

Böylece, sosyalist evreyi anlamak için her alanda kapitalizmin ağır mirasını tasfiye etmek yükümlülüğünü unutmamak [sayfa 426] gerekir:

> ,,Burada karşılaştığımız şey, kendine özgü olan temeller üze-rinde *gelişmiş* olan bir komünist toplum değildir, tersine, kapitalist

> toplumdan *çıkıp geldiği* biçimiyle bir komünist toplumdur; dolayısıyla, iktisadi, manevi, entelektüel, bütün bakımlardan, bağrından çıktığı eski toplumun damgasını hala taşıyan bir toplumdur."[338]

Sosyalist toplum herkese emeğine göre verir dendiği zaman, bu demek değildir ki, herkes birey olarak, tek başına ve *doğrudan doğruya* emeğinin *tüm* ürününü alır. Bu bir küçük-burjuva ütopyasıdır. Gerçekte, eğer toplumsal emeğin tümü dikkate alınacak olursa, ilkin bir yedek fonu, üretimi artırmaya ayrılmış bir fonu, eskimiş makinelerin yerine yenilerini koymaya ayrılmış bir başka fonu, bundan düşmek gerektiği açıktır. Eğer tüketim araçları ele alınacak olursa, bunlardan da yönetim masrafları için bir fon, okullar, hastaneler ve yaşlılar için dinlenme yurtları için bir başka fon düşmek gerekir.

Bütün buraya kadar söylediklerimiz, Sovyet anayasasının 12. maddesini anlamamıza yardım ediyor: "Çalışma, çalışmaya anık (ehil) her yurttaş için bir ödev ve 'çalışmayan yemez' ilkesine göre bir onur sorunudur."

Bunun içindir ki, sosyalist toplumda eşitlik, elbette ki herkese varlığını sürdürmesi olanağı (sömürünün ortadan kaldırılması sayesinde) bir kez sağlandıktan sonra, herkese emeğine göre, yani *eşit olmayarak* vermekten ibarettir. O halde sosyalizmi, ütopik bir eşitçilikle bir tutmamak gerekir .

> “Her insanı aynı ölçüye vurmak demek olacak olan eşitçiliğe *(egalitarisme)* gelince, -diye yazıyor Maurice Thorezbu, toplumsal bakımdan olanaksızdır: insanlar arasında, onların biyolojik ve psikolojik anıklık ve elverişliliklerinden ileri gelen doğal eşitsizlikler vardır. Sosyalistlerin ortadan kaldırmayı istedikleri eşitsizlik, sınıfların varlığının sonucu olarak ortaya çıkan eşitsizliktir. Kapitalist toplumda, bireyler, [sayfa 427] kişiliklerini geliştirmek için eşit bir şanstan yararlanmazlar. Bir milyoner ile bir işsizin yasa karşısında eşit ve her ikisinin de özgür oldukları söylenir, ama bu özgürlük onlardan birini Riviera’nın lüks otellerine, ötekini ise köprü altına götürür. Geleceğin insanı, tek örneğe göre ayarlanmış, makineleşmiş bir ‘robot’ olmayacaktır, yetenekleri ve anıklıkları alabildiğine açılıp gelişen, özgür ve güçlü bir birey olacaktır.”[339]

Sosyalist toplumda “eşitlik”, gereksinmeleri kıyaslanabilir olan ama yetenekleri eşit olmayan bireylerin her birinin emeğine göre, toplumdaki katkı payına göre, yani eşit olmayarak almalarına dayanır. Stahanovist, stahanovist-olmayandan daha çok alır, ama bu, ayrıcalığı olmasından ileri gelmez -sömüren sınıf olmayan bir toplumda artık ayrıcalıklar yokturseçkin ve bulucu, yenilikçi bir emekçinin toplumun tümüne, ve doğal olarak toplum üyelerinin her birine oranla daha çok katkıda bulunmasındandır.[340]

Buna karşılık, komünist toplumda “eşitlik” şundan ibaret olacaktır: yetenekleri eşit olmayan ve bu yüzden topluma (nitel ve nicel bakımdan) farklı bir emek sağlayan bireyler *gene de eşdeğer bir biçimde, her biri*

azami gereksinmelerine göre alacaklardır. Niçin? Çünkü üretim, artık herkesin gereksinmesine göre alabileceği ölçüde yükselmiş olacaktır.

Demek ki, sosyalist toplumda, emek ölçüsünün, bu bakımdan da tüketim ölçüsünün sıkı bir biçimde denetimi zorunlu olarak hüküm sürer. Çalışma bir zorunluluktur, ama, herkesin, *en adil şekilde*, verilen emeğe göre alması gibi bir karşılığı vardır. Artık ne ayrıcalıklı, ne sömürücü, ne de kâr düşkünü vardır; emek her şeyin en yükseği, en yücesidir, emek egemendir. "Sosyalist toplumda, bir ölçüde, bir servet eşitsizliği vardır. Ama sosyalist toplumda artık ne işsizlik, ne sömürü, ne de ulusal-topluluklar üzerinde baskı vardır. Sosyalist toplumda, her ne kadar çalışması karşılığında [sayfa 428] gereksinmelerine göre değil de, verdiği emeğin nitelik ve niceliğine göre alıyorsa da, herkes çalışmak zorundadır. Bu yüzden, hala bir ücret, hem de eşit olmayan, farklılaşmış bir ücret vardır. Ancak kişilerin çalışmaları karşılığı toplumdan emeklerinin nitelik ve niceliğine göre değil de, gereksinmelerine göre alacakları bir düzen yaratma işi başarıldığı zaman komünist toplum kurulmuş olacaktır."[341]

II. KOMÜNİST TOPLUMUN ÜST EVRESİ

> "Komünist toplumun daha yüksek bir aşamasında, bireylerin işbölümüne ve onunla birlikte kafa emeği ile

kol emeği arasındaki çelişkiye kölece boyun eğişleri sona erdiği zaman, emek, yalnızca bir geçim aracı değil, ama kendisi birincil yaşamsal gereksinim haline geldiği zaman; bireylerin çeşitli biçimde gelişmeleriyle, üretici güçler de arttığı ve bütün kolektif zenginlik kaynakları gürül gürül fışkırdığı zaman, ancak o zaman *burjuva hukukunun dar ufukları* kesin olarak aşılmış olacak ve toplum, bayraklarının üstüne şunu yazabilecektir: ‘Herkesten yeteneğine göre, herkese gereksinimine göre.’”[342] Burjuvazinin, komünizmin sözde “gerçekleşmesi olanaksız” niteliğine ilişkin başlıca “kanıtı”, toplumun herkese “gereksinmelerine göre”, *yani bedava olarak* veremeyeceği, çünkü böyle bir durumda herkesin derhal “olanaklı olduğu kadar az çalışacağı” ve böylelikle kısa zamanda kıtlığın geleceği iddiasıdır. Burjuvaziye göre, “ilk günah”ın kurbanı olan insan, -sonsuz olarak ve doğası gereğibaşkasının çalışmasından en büyük payı çekip almaya çabalayan, ancak zorunlu olunca ve zorla çalışan bir tembeldir. Burjuvazi, böylece, “çalışma” hakkındaki kendi öz anlayışını yansıtmaktan başka bir şey yapmıyor. “Burjuva hukukunun dar ufku” [sayfa 429] içinde, bir Shylock’un[343] açgözlülükle yaptığı, “Bir başkasından ne yarım saat fazla çalışmam, ne de daha az bir ücret almam gerekmez”[344] hesabı içinde sınırlanan anlayışa gelince, bu, kapitalist sömürü koşullarının ürününden başka bir şey değildir ve zaten ancak bu durumda tamamıyla anlaşılır bir şeydir.

İnsanın insan tarafından sömürüsünün bin yıllık koşulları, genel olarak güçten düşüren aşırı çalışmalara karşı bir düşmanlık yaratmışlardır. Oldukça yakın bir zamana kadar üretici güçlerin zayıf bir şekilde gelişmeleri, kapitalist düzende emekçilerin yükünün elverişli bir teknikle hafifletilmesi

için hiçbir tasa duyulmaması, çalışmayı güç katlanır bir eylem haline getirmişlerdir. Ensonu, başlangıçta, üretici güçlerin ilerlemesinin bir koşulu olan işbölümü, her insanı ömrü boyunca aynı işe perçinlemiştir özellikle her insanın, parçalara bölünmüş bir eylemin esiri olduğu modern sanayide; ekleyelim ki, kafa emeği ile kol emeği arasında işbölümü, kol emekçilerini her türlü yaratıcı eylemden yoksun bırakarak, kol emeğinin hiçbir çekici yanını bırakmadı. Bu nedenledir ki, çalışmak, bir angarya halini aldı.

Ama bu durum, sonsuz olan, değişmeyecek bir durum değildir. Belli maddi koşullar tarafından oluşturulan bu durum başka koşullar tarafından ortadan kaldırılacaktır. Helvetius, daha o zaman, ılımlı, ölçülü ve sağlıklı bir üretici eylemin insana ve insanın mutluluğuna yaşamsal ölçüde gerekli olduğunu düşünüyordu; ona göre kötülükler ancak aylaklıktan ya da aşırı yıpratıcı çalışmadan ileri gelebilir. Fourier, "ilgi duyulan, çekici işi" ululamıştır; emekçilerin zevklerine, anıklıklarına, yeteneklerine uyan böyle bir çalışma, gelecekteki toplumun nasibi olacaktır. Sınıflara bölünmüş bir toplumda, sanata ilişkin ya da bilimsel eylem, komünist toplumda, *bütün insanların* çalışmasının alabileceği niteliğin, artık bir angarya değil, bir açılıp gelişme olan işin bir imgesini verir. Yalnız şunu da gözönünde bulundurmak gerekir ki, karşılaştırma [sayfa 430] kusursuz ve eksiksiz değildir, çünkü kapitalist toplumda, sanatçı ve bilim adamı, her zaman gereksinmelerden kurtulmuş, gereksinmelere karşı korunmuş değillerdir ve kendi yaratıcı güçlerini, sömürü düzeni tarafından sınırlandırılmış olarak görmektedirler.

Komünist toplumda, öncü teknik, kol emeği ile kafa emeğini birleştirir, aynı zamanda, emekçiye niteliklerini geliştirmek için boş zaman bırakmak, ve böylece ona bütün yaşamı boyunca aynı işe bağlanıp kalmamak olanağını vermek üzere emek-zamanının azaltılmasını sağlar. İş bundan böyle artık insanın kişiliğini sakatlamayacak, bu kişiliğin en yüksek ifadesi olacaktır. Ve iş sayesinde, herkes, yeteneklerini açıp geliştirecektir: sömürüden kurtulan emek, her bireyin temel *gereksinmesi* haline gelecektir.

Herkes *kendi yeteneklerine göre* verecektir. Burada da, gene burjuva zihniyet bunu anlamaktan yoksundur, çünkü, burjuva zihniyete göre her tür insan eyleminin devindiricisi özel çıkardır, ortak çıkara karşı olan özel çıkardır. Ama sosyalist toplum ilerledikçe, kişisel çıkarla ortak çıkarı özdeşleştiren *sosyalist bilinç* daha çok belirir, kesinleşir. Bir Shylock'un açgözlü hesabı, kapitalizmde ne kadar "doğal" ise, komünist toplumda da bütün toplumun çıkar bilinci o kadar "doğal" bir *alışkanlık* haline gelir. Nasıl bugün özel mülkiyet törelerden biriyse, sosyalizm de törelerin içine girecektir. İnsanlar toplu yaşamın temel kurallarını gözönünde bulundurmaya o

kadar alışacaklardır ki, yeteneklerine göre, isteyerek ve bilinçli olarak çalışacaklar ve tüketim araçları arasından gereksinmelerine göre serbestçe istediklerini alacaklardır.

İşte görüldüğü gibi, sosyalist devrim, böylece, toplumun ve insanların uzun süreli bir değişiminin başlangıcından başka bir şey değildir.

> "Ama burjuvazinin, sosyalizmin, cansız, katı ve hiç değişmez bir şey olduğu yolundaki yaygın anlayışının ne de büyük bir yalan olduğunu kavramak önemlidir, oysa gerçekte *yalnızca* sosyalizm, önce *çoğunluğu,* sonra da halkın tümünü [sayfa 431] kamusal ve özel yaşamın her alanında kucaklayan, ileri doğru hızlı, asıl ve gerçek bir yığın hareketinin başlangıcı olacaktır."[345]

Ama komünizmin, "kamu zenginlikleri"ni boş yere saçıp savurma ve "olanaksız olanı isteme yeteneğindeki *bugünün* küçükburjuvasının"[346] ortadan kalkmasını ileri sürdüğü açıktır. Elbette ki bu küçük-burjuva, kendisini ölümsüz sanmaktadır. Kendi bencilliğinin ve kendi dargörüşlülüğünün, sonsuz insanın çehresini şekillendirdiğine sersemce inanmıştır. Marksistler, insan değişiyor ve toplumla birlikte değişecektir dedikleri zaman, küçük-burjuva, omuzlarını silker ve "ütopya"dan sözeder. Asıl ütopya, kendi varlığının toplumsal koşulları ortadan kaybolduktan sonra da, küçükburjuva ideolojisinin sonsuza kadar devam edeceğine inanmaktır.

Bununla, birlikte, utkun proletaryanın, bütün topluma yayacağı "atölye disiplini", ne bir ülkü, ne de bir son erektir, "bu, yalnızca kapitalist sömürünün bütün kötülüklerinden ve bütün pisliklerinden toplumun iyice arındırılması için, ve *daha ileri* gelişmeler için zorunlu bir *adımdır*."[347]

Sınıfsız toplumun çizgileri şu şekilde belirtilebilir:

a) toplumsal, kolektif mülkiyet haline gelecek olan üretim alet ve araçlarında, özel mülkiyet olmayacaktır;

b) sınıflar ve devlet iktidarı olmayacaktır,[348] ama kendi kendilerini ekonomik bakımdan yöneten, emekçilerin özgür ortaklığı biçiminde sanayi emekçileri ve tarım emekçileri olacaktır;

c) bir plana göre düzenlenmiş olan ulusal ekonomi, sanayi alanında olduğu kadar, tarım alanında da yüksek bir tekniğe dayanacaktır;

d) kent ile köy arasında, sanayi ile tarım arasında [sayfa 432] karşıtlık olmayacaktır;

e) ürünler, eski Fransız komünistlerinin ilkelerine göre, "herkesten yeteneklerine göre, herkese gereksinmelerine göre" üleştirilecektir;

f) bilim ve sanatlar, tam bir açılıp gelişmeye ulaşabilmeleri için yeteri kadar gerekli koşullardan yararlanacaklardır;

g) günlük ekmek tasasından, ve "bu dünyanın güçlüleri"nin hoşuna gitmeye çalışmak zorunluluğundan kurtulan birey, gerçekten özgür olacaktır...[349]

III. SOSYALİZMDE ÜRETİCİ GÜÇLER VE ÜRETİM İLİŞKİLERİ

Sosyalizm ile komünizm arasında temel bir yakınlık vardır: üretim araçlarının toplumsal, kolektif mülkiyeti. *Daha* birinci aşamada, üretimin *amacı, gereksinmelerin* azami tatmini olduğuna göre, sosyalizmin temel iktisadi yasası, toplumun bu iki aşaması arasındaki devamlılığı pek güzel belirtir. Demek ki, iki evre arasında bir "Çin Seddi" yoktur. Bununla birlikte toplumsal mülkiyet çeşitli biçimlere bürünür; SSCB'de gerçekleştirilmiş olan sosyalizmde *iki* toplumsal mülkiyet biçimi olduğunu görmüştük. Komünist toplum ise, yalnızca sınıflar arasında uzlaşmaz karşıtlıkların bulunmayışı olgusuyla değil, artık hiç sınıf olmayışı olgusuyla karakterize olur. Şu halde artık yalnız *bir tek* toplumsal mülkiyet biçimi, bütün halkın kolektif mülkiyeti biçimi vardır. Görülüyor ki, bu iki evre arasında farklar vardır: ilkin ürünlerin üleştirilmesini düzenleyen ilkede fark; ama aynı zamanda *herkes için bolluğun* hüküm sürmesini olanaklı kılacak bir üretici güçler gelişmesi sağlaması gereken üretim ilişkilerinde de fark vardır. Ve üretim ilişkilerinin değişmesi için, önce üretici güçlerin değişmiş olması gerekir, bunu biliyoruz.

Sosyalizm için de böyle midir? Kaçınılmaz olarak böyle! Üretim ilişkileriyle üretici güçlerin niteliği arasındaki [sayfa 433] zorunlu uygunluk yasası, istisnasız bütün üretim tarzları için geçerli olan *evrensel bir yasadır.* Sosyalizmden daha ileri aşamaya geçişin nesnel temeli, üretim ilişkileri ile

üretici güçlerin karşılıklı etkileridir. Hiçbir marksist başka türlü düşünemez, sosyalizmden herhangi bir anda komünizme geçileceğine inanamaz.

Biliyoruz ki, yeni sosyalist üretim ilişkileri, üretici güçlerin başlıca devindiricileridir. Ama SSCB örneğinde, üretim ilişkileri öyle bir nitelik gösterir ki, devlet mülkiyetinin, yani bütün halkın mülkiyetinin yanında, sosyalist bir grubun mülkiyeti, kolhoz mülkiyeti vardır: kolhoz, kendi işletmelerinin, kendi binalarının ve kendi üretiminin sahibidir. Amaç ile aracın özdeşliğinin diyalektik gerçeği, hiçbir yerde daha iyi açıklanamaz, hiçbir yerde, insanın, komünizmin başı ve sonu, onun "en değerli sermayesi" olduğu daha iyi görülemez.

Sosyalist toplumda, birinci mülkiyet biçimi, üretici güçlerin niteliğine tamamıyla uygundur; sosyalist devlet, çölleri sulamak, steplerin iklimini değiştirmek gibi büyük işlere girişebilecek güçtedir! Ama ikinci mülkiyet biçimi, tamamıyla uygun değildir. Diyelim ki, bir kolhoz, tarım işlerini, örneğin çekim makinelerini, koyunların kırkılmasını, ineklerin sağılmasını vb. elektriklendirmek istiyor ... Elbette ki sözkonusu kolhoza elektrik sağlayan ve kolhoza çok büyük harcamalara malolan küçük bir santral yerine, 4 ya da 5 kolhoza elektrik gönderecek daha büyük bir santral kurmakta çıkarı vardır. Eğer kolhoz, komşu kolhozlarla ortaklık kurmak, birleşmek istemezse, santralın hiçbir zaman kurulamaması tehlikesi vardır. Yani bu demektir ki, tarım bilimi bakımından olduğu kadar, tarım gereçleri bakımından da çok gelişmiş olan tekniğin, *sosyalist üretim ilişkileri sayesinde* gelişmiş olan tekniğin, küçük kolhozlarda uygulanamaması tehlikesi vardır.[350] Marx, üretici güçlerin ancak üretim ilişkileri *sınırları*

içinde geliştiklerini öğretiyordu. Marksizm, üretici güçlerin organizasyonu bilimi haline indirgenemez: üretim ilişkilerinin, [sayfa 434] ekonominin incelenmesini gerektirir.

Oysa bu durumda, sosyalist tarımda büyük bir gelişme sağlamış olan kolhozcu sosyalist grup mülkiyeti, üretici güçlerin köyde daha sonraki gelişmeleri için bir engel olarak ortaya çıkar. Tarımda ve hayvancılıktaki bu hızlı gelişme, tüketim maddelerinin artışı, o halde kolhoz mülkiyet şeklinin genişlemesi için zorunludur. Sosyalist grup mülkiyetinin genişlemesi, kolhozların, daha büyük kolhozları oluşturmak üzere biraraya gelmeleri gerekir. Aksi halde şimdiye kadar üretici güçlere yararlı olmuş olan üretim ilişkileri -kolhoz-, onların atılımını engeller ve onlarla çelişki haline gelirlerdi. Sonuçta da üretim ilişkileri, üretici güçlerin niteliğine uygun düzeyde kalır.

Ama hepsi bu kadar değil. Kent ile köy arasında alım-satım ile metaların dolaşımı devam ettikçe, kolhozlar, ürünlerini satmak ve bu yolla elde ettikleri gelirleri, istedikleri biçimde kullanmak olanağına sahiptirler; o halde onların işlemlerini *önceden kestirmek* kolay değildir. Bu bakımdan da tüketim araçlarının artması sırasında bile üretim araçlarının üretimi ile tüketim araçlarının üretimi arasında sıkı bir orantı kurmak ve böylece gereksinmelerin tümünü hesap ederek bütün üretimi planlamak olanaksızdır. Oysa, eğer ürünlerde bolluğa geçebilmek isteniyorsa, en başta hesabı yapmak gerekir. Buna göre metaların dolaşımı (alım-satım), üretici güçlerin planlı gelişmesi için bir engel haline gelmek tehlikesi gösterir. Oysa, ürünlerin, devletle kolhozlar arasındaki sözleşmelerle değişimine

dayanan bir sistem, bu planlamaya olanak sağlar. Aynı zamanda, gereksindikleri ürünleri devletten çok daha büyük miktarlarla ve daha ucuza alan kolhozlar için çok elverişlidir.

Demek ki, ortaya çıkan değişikliklerin temelini oluşturan şey üretim ilişkileri ile üretici güçlerin karşılıklı etkileridir. Yalnız *sosyalist toplumda zorunlu uygunluk yasası, gerici sınıfların çıkarları yüzünden bu yasanın etkisine karşı durma çabalarıyla karşılaşmaksızın kendi yolunda yürüyebilir.* İşçilerin de tıpkı kolhozlar gibi üretici güçlerin gelişmesinde, üretimin artmasında, bolluğa geçişte *sınıf çıkarları* [sayfa 435] vardır. Bunun içindir ki, üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki -göreliuyumsuzluk, bir çatışmayla sonuçlanmayabilir; çelişkiler, kesin olarak çelişkiler bilimine dayanan, doğru bir siyaset yürütülmesi koşuluyla, uzlaşmaz karşıtlıklar halinde dejenere olmayabilirler.

"Sosyalist rejimde, olaylar, genellikle üretim ilişkileri

> ile üretici güçler arasında bir çatışmaya kadar varmazlar; toplum, geri kalmış üretim ilişkileri ile üretici güçlerin niteliğini zamanında uygunluğa ulaştırma olanağına sahiptir. Sosyalist toplum bunu gerçekleştirme olanağına sahiptir, çünkü bağrında karşı koyuşu örgütleyecek, çökmekte olan bir sınıf yoktur. Elbette, sosyalist rejimde de üretim ilişkilerini değiştirmek gerektiğini anlamayan geri kalmış atalet kuvvetleri olacaktır; ancak, kuşkusuz, olayları bir çatışmaya vardırmadan bunları yola getirmek olanaklı olacaktır."[351]

Sovyet devletine gelince, bu devlet, kapitalist devlet gibi üretim ilişkilerinin değişmesine karşı bir engel olmak şöyle dursun, ittifak halindeki işçi ve köylülerin çıkarlarını yansıtır: zorunlu uygunluk yasasının eylemine karşı koymak şöyle dursun, bu yasanın önündeki engelleri temizlemek ve üretim ilişkilerinin değişmesini çabuklaştırmak için yararlı olan bütün önlemleri alır. İşte sovyet devletinin sosyalizmden komünizme geçişteki rolü burada kendini gösterir. Lenin’in formülüne göre: “Komünizm, sovyetler iktidarı, *artı,* bütün ülkenin elektriklendirilmesidir.” Mademki, iki mülkiyet biçiminden tek bir mülkiyete, iki sınıftan sınıfsız topluma geçilecektir, sosyalizmden komünizme geçiş de, üretim ilişkilerinde bir nitelik değişikliğidir. Ama bu, yeninin birikimiyle ve eskinin gitgide ortadan kaybolmasıyla *kademeli* nitel bir geçiş olacaktır.

> “Patlamalara karşı tutkuları olan yoldaşlar için genel olarak şunu anımsatmak gerekir ki, eski bir nitelikten yeni bir niteliğe patlama yoluyla geçişi öngören yasa, yalnızca dilin gelişmesinin tarihine uygulanamayacak durumda değildir; [sayfa 436] aynı zamanda, bu yasa, temeli ya da üstyapıyı ilgilendiren başka toplumsal olgular için de her zaman uygulanabilecek durumda değildir. Bu, düşman sınıflara bölünmüş bir toplum için zorunludur. Ancak düşman sınıfları kapsamayan bir toplum için hiç de zorunlu değildir.”[352]

Sosyalizmden ileri aşamaya geçişte, bir sınıfın iktidarının, onun uzlaşmaz karşıtı olan bir sınıf tarafından devrilmesi gibi, bir karşıttan, karşı gruptaki bir karşıta geçiş gibi bir koşulu yoktur, ama yalnızca iki sınıf arasındaki ayrımların kademeli olarak ortadan kalkışı vardır; o halde bu

geçişin patlamayla yapılması için hiç bir neden yoktur. Artık uzlaşmaz sınıf karşıtlıkları olmayan yerde, sınıf savaşımı da, tarihin devindiricisi değildir.

Artık hiçbir şekilde devindirici yok mudur? Devindirici olmadığını sanmak hata olurdu.

Emekçilerin çıkarı, iktisat yasalarına dayanarak daha ileriye geçmektir. O halde, toplumun, yeni öncü gençleri temsil eden bilinçli bir bölümü vardır, oysa gelenekleriyle ya da bambaşka bir nedenle geri kalan unsurlar, üretim ilişkilerini değiştirmek zorunluluğunu anlamazlar, değişiklikleri engellerler ve eski güçleri temsil ederler. O halde burada da tarihin devindiricisi, *savaşımdır:* bu, ilerici güçlerle tutucu güçler arasındaki, yeni ile eski arasındaki savaşımdır.

Sosyalizmden komünizme geçiş bir idil değildir.[353] Bunun için de eleştiri ve özeleştiri sovyet toplumunun gerçek devindirici güçleridirler: *gerçek,* nesnel, en yakın değişikliklere varmak için eleştiri; özeleştiri, çünkü, eski ile yeni arasındaki savaşım bireyin içinde de geçer ve kapitalizmin artıklarını insanların bilincinden çıkarıp atmaya yarar.

> "Uzlaşmaz şekilde karşıt sınıfların ortadan kalkmış olduğu bizim sovyet toplumumuzda yeni ile eski arasındaki savaşım, bunun sonucu olarak alttan üste doğru gelişme, kapitalist düzende olduğu gibi, karşıt sınıflar arasındaki savaşım [sayfa 437] biçiminde, bir altüst oluş *(cataclysme)* biçiminde olmaz, bizim gelişmemizin gerçek devindirici gücü olan, partinin elinde güçlü bir silah olan

> eleştiri ve özeleştiri biçiminde olur. İşte bu da kuşku-suz yeni bir hareket biçimi, yeni bir gelişme tipi, yeni bir diyalektik yasadır."[354]

Görülüyor ki, komünizme geçişte öznel koşullar sosyalizmin kuruluşunda olduklarından daha az önemli değillerdir ve burada da fikirlerin, sosyalist bilincin maddi koşullan üzerindeki karşı eylemi çok büyüktür.

> "Yazarlarımız ve ressamlarımız toplumda bulunan kötülükleri, kusurları, bozucu, sakat olayları damgalamalı, yarattıkları olumlu kişilerde yeni tipte insanları, insanlık onurlarının bütün gözkamaştırıcı parlaklığı içinde göstermelidirler ve böylece toplumumuzun insanlarında kapitalizmin doğurduğu yaralardan, kusurlardan arınmış karakterler ve alışkanlıklar yaratmaya katkıda bulunmalıdırlar. Yergilerinin ateşiyle, yaşamda olumsuz, çürümüş, ölmüş ne varsa, ileri doğru hareketi frenleyen ne varsa hepsini yakıp kül edecek sovyet Gogoller'i, Şçedrinler'i gerek bize."[355]

Sovyet devletinin ve fikirlerin, sosyalizmden komünizme geçişteki rolleri belirtildikten sonra, bu geçişin sovyet emekçilerinin partisinin, bilimsel teorinin ordusunun siyasal ve ideolojik yönetimi olmaksızın başarıyla gerçekleşemeyeceği anlaşılır. Komünistler artan sorumlulukları göze alabilecek durumda olmalıdırlar.

IV. SOSYALİZMDEN KOMÜNİZME GEÇİŞİN KOŞULLARI

Şimdi artık, komünizme geçişi, "salt bildirisel" değil, gerçek bir şekilde hazırlamak için gerekli olan üç büyük ana koşulu öğrenebiliriz. Marx' ın öğretisine uygun olarak bu koşullardan birincisi üretimle, ikincisi iktisadi temelle, üçüncüsü toplumun kültürel değişimi ile ilgilidir. [sayfa 438]

1. Birinci koşul, *üretimle* ilgilidir. Gerçekten biliyoruz ki, "dağıtım ekonomisi", "tüketim komünizmi" ya da "bolluk ekonomisi" gibi küçük-burjuva teorilerin tersine marksizm, tüketimi hiçbir zaman üretimden ayırmaz. "Herkese gereksinmesine göre" sağlanabilmesi isteniyorsa, amaca hayranlık duymak yetmez, ona ulaşmanın yollarını bulmak gerekir.

> "Önce, üretici güçlerin mitsel bir 'rasyonel örgütlenmesi' ile değil, gelişmede üretim araçlarının üretimine öncelik tanıyarak, bütün toplumsal üretimin sürekli
>
> gelişmesini sağlamak gereklidir."[356]

Üretimle ilgili olarak şunu belirtmek isteriz ki, düzenlemeyi, planlamayı kendiliğinden bir amaca göre ayarlamak yanlış olur. Amaç, üretimin artmasıdır ve bu amacın kendisi de bir başka amaca, gereksinmelerin en üst derecede tatminine bağlıdır; yani amaç, *insandır.* Ekonominin planlamaya olanak sağlayan uyumlu bir biçimde gelişmesi

yasası, sosyalist ekonominin temel yasası değildir, sosyalist ekonominin temel yasası, bütün toplumun maddi ve kültürel gereksinmelerinin en üst derecede tatmini yasasıdır.

Biliyoruz ki, üretimin artırılması, sosyalizmde, yalnız aynı emek-zamanı içinde değil, hatta emek-zamanını azaltarak üretimin artmasını olanaklı kılacak bir şekilde emeğin verimliliğini yükseltebilen, üstün bir bilimsel teknik temeli üzerinde gerçekleştirilir. Ayrıca, bu üstün ve bilimsel teknik, gitgide kol emeği ile kafa emeği arasındaki farkları siler ki, bu, komünizmin bir özelliğidir: araç, burada da aynı şekilde amaçtır.

Üretimin artışı ayrıca şu anlama da gelir ki, sınıflar arasındaki uzlaşmaz karşıtlıklar ortadan kaldırıldıktan sonra, savaşım -her ne kadar üretim ilişkileri çerçevesi içinde, eski ile yeni arasındaki savaşım sınırları içinde kendini gösterirse dedoğaya karşı savaşımdır: komünizmi hazırlamak için doğayı, yeryüzü şekillerini, iklimi değiştirmek, [sayfa 439] hidrografik ağı, ormanları düzenlemek, bataklıkları kurutmak, çölleri yok etmek, toprağı canlandırmak, yeni hayvan ve bitki türleri yaratmak, ulaştırma araçlarını genişletmek, yorucu işlerin hepsini tümüyle makineleştirmek vb. gerekir.

Ama üretici güçlerin gelişimini sürdürebilmek için üretim ilişkilerini değiştirmek gerekir. O halde:

2. İkinci koşul *iktisadi temelle,* mülkiyet rejimiyle ilgilidir. Şimdiye kadar görmüş olduğumuza göre önemli olan, “kademeli aşamalarla,

kolhozlara kâr sağlayarak, ve sonuçta bütün topluma da kâr sağlayarak, kolhoz mülkiyetini, ulusal mülkiyetin düzeyine çıkarmak ve, gene kademeli aşamalarla, meta dolaşımının yerine bir ürün değişimi sistemini getirmek gerekir ki, merkezi iktidar ya da başka herhangi merkezi toplumsal ekonomik [örgüt], toplumsal üretimin bütün ürünlerini toplumun yararına kullanabilsin."[357]

Bu yollarla, toplumsal gelişmenin her aşamasında, üretim ilişkileri ile üretici güçler arasında tam bir uygunluk en iyi şekilde gerçekleşir; böylece kolhozların kaynaşması *yoluyla, yani mülksüzleşmeksizin* kolhoz mülkiyetinin gruplaşması, sanayi ile tarım arasındaki esas ayrımın - toplumsal mülkiyet biçimiyle ilgili ayrımınortadan kaybolmasını hazırlar, ve buna göre artık yalnızca bütün halkın sosyalist mülkiyetinin egemen olacağı, gitgide sınırlanan metaların dolaşım alanının, yerini ürünlerin değişimi sistemine bırakacağı sınıfsız bir toplumu haber verir. Ama bu aşamaya varmak için yeni bir bilincin eskisi üzerinde başarı kazanması, onu yenmesi gerekir. O halde:

3. Üçüncü koşul *kültürel* niteliktedir. Bildiğimiz gibi, eğer çalışma, yaşamsal bir gereksinme haline gelmezse ve toplu halde yaşamanın temel kuralları birer *alışkanlık* halini almazlarsa yeni topluma varılamaz. Öyleyse üçüncü koşul kültür alanındadır.

"... toplumun bütün üyelerine, fiziksel ve zihinsel [sayfa 440] yeteneklerinin bütün alanlarda gelişmesini sağlayacak toplumsal ve kültürel bir gelişme sağlamak gerekir ki, toplumun üyeleri, toplumsal gelişmenin

etkin yapıcıları olabilecek biçimde yeterli bir eğitim alabilsinler, özgürlük içinde bir meslek sağlayabilsinler ve mevcut işbölümü uyarınca bütün yaşamları süresince tek bir mesleğe perçinlenmiş bulunmasınlar."[357] [358] Her yurttaşı *toplumsal gelişimin etkin etkeni* haline dönüştürmek bu, kendileri de toplumun maddi yaşamı üzerinde karşılıklı etki oluşturan fikirlerin rolü hakkındaki yüksek marksist anlayışa, insanın tarihteki rolü ve insanın yaratıcı olarak *özgürlüğü* konusundaki yüksek marksist anlayışa tamamıyla uygundur. Şurası açıktır ki -eğer insan, toplumsal gelişimin etkin, bilinçli bir etkeni haline gelmez, eğer kendi işini serbestçe seçemezsetoplumsal mülkiyet hiçbir zaman bir *alışkanlık* ve çalışma da hiçbir zaman bir *gereksinme* haline gelmeyecektir.

Böyle bir sonuca varmak için ne yapmak gerekir? "İş durumunda ciddi değişiklikler" gereklidir.

a) işgününü hiç değilse 6 saate, sonra 5 saate indirmek gerekir, bu, herkese evrensel bir eğitim görmesi için yeterli zamana sahip olması olanağını sağlayacaktır; ama bunun için de:

b) Fourier ve Marx tarafından öngörülen zorunlu *politeknik eğitimi* kurumlaştırmak gerekir; toplumun her üyesinin, yüzeysel, üstünkörü değil, ama *bilimsel olarak* (teori ile pratik hiçbir zaman birbirinden ayrılmadıklarına göre), öncü sanayi tekniğinin büyük dallarındaki iş ilkelerini bilmesi ve toplumsal bilimleri ve evrensel kültürün en iyisini özümlemesi sözkonusudur. Ancak böylece herkes serbestçe bir uğraş seçebilecek ve bütün yaşamı boyunca aynı ve tek bir eyleme bağlı

kalmayabilecektir. Bununla birlikte, en iyi okuma, inceleme, öğrenme koşullarını gerçekleştirmek için:

c) konut koşullarını köklü bir şekilde iyileştirmek, ve enso-

nu: [sayfa 441]

d) para olarak, ücreti doğrudan doğruya yükselterek ve özellikle, komünizmin bolluğunun özünü oluşturan büyük tüketim mallarının fiyatını sistemli ve sürekli bir şekilde düşürerek, emekçilerin gerçek ücretinin en az iki misli ve belki de daha fazla artırılması da gerekir.

Belirtelim ki, Beşinci Beş Yıllık Planın zaten ele almış bulunduğu politeknik eğitimin kurumlaşması, kol emeği ile kafa emeği arasındaki, sınai iş ile tarım işi arasındaki esas ayrımın ortadan kalkmasını somut bir şekilde hazırlamaktadır. İnsanın kişiliğini sakatlayan yüz yıllık işbölümü süreci durdurulmuştur.

Stalin, üç esas koşul üzerine açıklamasını sonuca bağlarken şöyle yazıyor:

> "Ancak tüm olarak ele alındığında, *bütün* bu önkoşullar yerine getirildikleri zaman, toplum üyelerinin gözünde çalışma bir angarya olmaktan çıkacak, ve *'varlığının ilk gereksinmesi'* (Marx) olacaktır, ve *'çalışma bir yük değil, bir zevk olacaktır'* (Engels); toplumsal mülkiyet, toplumun bütün üyeleri tarafından toplumsal varlığın değişmez ve dokunulmaz temeli sayılacaktır.

“Ancak *bütün* bu önkoşullar, tüm olarak alınarak, yerine getirildikleri zaman, ‘herkesten yeteneğine göre, herkese emeğine göre’ sosyalist formülünden, ‘herkesten yeteneğine göre, herkese gereksinmesine göre’ komünist formülüne geçilebilecektir.

“Bu, bir ekonomiden, sosyalizm ekonomisinden,

başka üstün bir ekonomiye, komünizm ekonomisine tümden geçişi oluşturacaktır.”[359]

V. VARGI

Komünizm, artık düşmanlarının bile üstün olarak kabul ettikleri, ama insana ilgisiz, kayıtsız ya da düşman olarak takdim ettikleri bir tekniğin egemenliği değildir. Komünizm, hiç de [sayfa 442] “üretici güçlerin akla-göre bir örgütlenmesi” değildir. Komünizm, doğanın ve toplumun nesnel yasalarının bilgisi sayesinde ensonu kendi kaderinin efendisi olan insanın egemenliğidir.

Üretim, insana ve insanın gereksinmelerine bağlıdır. Komünistlerin amacı yoksulluğun eşit olarak paylaşılması değil, ama herkesin gereksinmelerinin karşılanmasıdır.

Tekniğin burada görevi, insanların yükünü hafifletmek ve ortadan kaldırmaktır. Üç yılda SSCB’de, 1.600 yeni makine modeli, insanın işini azaltmak üzere, işletmeye koyuldu.

Komünist insan, özel mülkiyetin izlerinden ve geçmişin manevi köleliklerinden kurtulmuş insandır. Bu insan, artık sömürücü bir azınlık için değil, toplumun iyiliği için iş gördüğüne deneyimle inanmış olarak en muazzam planlara vücut verir:

> “Komünizm milyonlarca emekçinin bilinçli ve yaratıcı eylemin sonucu olarak doğar; işleri oluruna bırakmak ve kendiliğindenlik

teorisi, sosyalizmin tüm iktisadi yapısına tamamen yabancıdır.”[360]

Komünizmle, her insan, birey olarak, “kendi gerçek kişiliğini değerlendirmenin olumlu gücü” olan somut özgürlüğü kazanır (Marx-Engels). Tam, eksiksiz demokrasinin uygulanışında kendi benzerleriyle omuz omuza, insan geleceğinin hazırlanışına bilinçli olarak katılır.

İnsan, bir yandan, -Descartes’ın istediği gibibuyruğu altına aldığı makineyle, “doğanın efendisi ve sahibi” haline gelirken, aynı zamanda, kendi öz yaşamını değiştirir ve kendi kendisinin efendisi ve sahibi olur. Her birey, daima, durmadan daha iyiye doğru yolalabilen insanlığın en güzel çizgilerini yansıtır.

> “Sosyalizmin düşmanlan ve onların her türlü uşakları, sosyalizmi, bireyin ezilmesi sistemi olarak göstermeye çalışırlar. Bu çeşitli anlayışlardan daha ilkel, daha bayağı, kaba bir şey yoktur. Sosyalist sistemin insanın kurtuluşunu, [sayfa 443] bireysel ve kolektif yaratışın açılıp gelişmesini sağlamış olduğu ve yığınların içlerinde sakladıkları yeti ve anıklıkların her alanda gelişmesinin koşullarını yaratmış olduğu tanıtlanmıştır.”[112] Şu satırları yazarken Eluard işte bu fikirden esinleniyordu:

Karanlıkları deste deste ateşe atıyoruz Kırıyoruz
paslanmış kilidini haksızlığın.

İnsanlar gelecek, artık kendi kendilerinden korkmayan Çünkü insanlar güveniyor tüm insanlara Çünkü yokoluyor insan yüzlü düşman.

Engels'in, Maurice Thorez'nin Fransız Komünist Partisinin XI. Kongresinde anımsattığı ifadesine göre, sosyalizm ve komünizmle, bireysel varlık için savaşım son bulur. Yalnız o zaman insan, bir anlamda, aleminden çıkar, gerçekten insani koşullara geçmek üzere hayvani varlık koşullarını bırakır.

YOKLAMA SORULARI

1. Kapitalizmden sosyalizme geçiş nasıl olur?
2. Sosyalizmden komünizme geçişin koşulları nelerdir?
3. Sosyalizmden sınıfsız topluma geçişin koşulları nelerdir?
4. Sosyalist toplumda fikirlerin rolü nedir?
5. Sosyalizm neden gerçek hümanizmdir? [sayfa 444]

[12] Malenkov, *Rapport au X1X. Congres du PCUS,* s. 58.

1

Descartes, *Discours de la Methode* (1637), Editions Sociales, Paris 1950, s.101

2

Gorki, “Darkafalı ve Anekdotlar”, *Les Petits-Bourgeois,* Editions de la Nouvelle Critique, Paris 1949, s. 52, not.

3

Üretici güçler ve üretim ilişkileri konusunda, onbeşinci derse bakınız.

4

Aktaran: Albert Soboul, 1789, “L’An Un de la Liberte”, 2. baskı, Editions Sociales, Paris 1960, s. 63.

5

Aktaran: Georges Cogniot, *La Question Scolaire en 1848 et la Loi Faüoux*, Editions Hier et Aujourd’hui, s. 189.

6

V.İ. Lenin, *Gençlik Üzerine*, Sol Yayınları, Ankara 1993, s. 227.

7

Henri Barbusse, *Paroles d’un Combattant*, Flammarion, s. 10.

8

Marksist teorinin biçimlenmesi konusunda birinci ve ondördüncü derslere bakınız.

9

F. Engels, *Doğanın Diyalektiği*, Sol Yayınları, Ankara 1996, s. 219, aktaran: J. Stalin, “Diyalektik Materyalizm ve Tarihsel Materyalizm”, *Leninizmin Sorunları*, Sol Yayınları, Ankara 1992, s. 659.

10

J. Stalin "A. Holopov Yoldaşa Mektup" ("Dil Üzerine"), *Son Yazılar 1950-1953*, Sol Yayınları, Ankara 1990, s. 58.

11

Jdanov, *Sur la litterature, la philosophie et la musique,* Editions de la Nouvelle Critique, 1950, s. 44, 45.

12

Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, Sol Yayınları, Ankara 1993, s.380.

13

Yeni "Sosyalist Enternasyonalin *Tüzüğü.*

14

Stalin, "Diyalektik Materyalizm ve Tarihsel Materyalizm", *Leninizm'in Sorunları*, Sol Yayınları, Ankara 1992, s. 651.

15

Friedrich Engels, Ludwig *Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, Sol Yayınları, Ankara 1992, s. 44; K. Marx, F. Engels, *Felsefe İncelemeleri*, Sol Yayınları, Ankara 1979, s. 47.

16

Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klâsik Alman Felsefesinin Sonu,* Sol Yayınları, Ankara 1992, s. 43-44; K. Marx, F. Engels, *Felsefe İncelemeleri*, Sol Yayınları, Ankara 1979, s. 47-48; K. Marx, F. Engels, *Din Üzerine,* Sol Yayınları, Ankara 1995, s. 233.

17

Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach....* s. 44; K. Marx, F. Engels, *Felsefe İncelemeleri,*

s. 48; *Din Üzerine*, s. 233.

18

Friedrich Engels, "*Anti-Dühring* İçin Elyazmaları", *Anti-Dühring, Sol* Yayınları, Ankara 1995, s. 481.

19

Friedrich Engels, *Anti-Dühring,* Sol Yayınları, Ankara 1995, s. 66. Nedenin etki ve etkinin neden halini aldığı bu karşılıklı etkilemenin iki basit örneği. Denizlerin ve ırmakların suyu, buharlaşma sonucu bulutları oluşturur; bulutlar da yoğunlaşarak tekrar toprağa düşen yağmur haline gelir. Kalbin harekete getirdiği kan ona oksijen sağlayan ciğerlere gereksinme duyar. Ciğerler ise kan dolaşımı olmadan çalışamaz.

20

Platoncu diyalektiğin çok guzel bir örneği, anlaşılması oldukça kolay olan, Platonun en ünlü diyalogları *Phedon'da* verilmektedir.

[21]

Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach..., s.* 42; K Marx, F. Engels, *Felsefe İncelemeleri,* s. 45-46; *Din Üzerine, s.* 231-232.

[22]

Karl Marx, “Almanca İkinci Baskıya Sonsöz”, *Kapital,* Birinci Cilt, Sol Yayınları, Ankara 1993, s. 28. Buradaki “yaratıcı” sözcüğü, “fikrin dış görünüş biçimi” anlamına gelir (Hegel için fikir, şeylerin özüdür)

[23]

Dünyayı materyalistçe *anlayış tarzlarını* benimsediğine göre Marx’ın doğrudan doğruya kendi ataları saydığı 18. yüzyılın Fransız materyalistleri (Diderot, Holbach, Helvetius) diyalektik yöntemi bulamamışlardı. Çünkü, 18. yüzyılın bilimi bunun için yeterli değildi. Canlı madde bilimleri o dönemde, henüz çocukluk çağındaydılar: bu bilimlerin eksiksiz diyalektik bir fikir olan *evrim* fikrini (bir türden başka bir tür haline gelişi) getirmekle, diyalektik materyalizmin şekillenmesinde oynadıkları büyük rolü gördük. 18. yüzyılda egemen bilim, ancak hareketin en basit şeklini, yer değiştirmesini bilen, usauygun mekanik idi (Newton); bu durumda evren, ancak durmadan kendi kendini yineleyen bir saatle kıyaslanabilirdi.

18. yüzyıl materyalizmine *mekanist* denmesi bu yüzdendir; değişmeyi kavramadığına göre bu bakımdan metafiziktir; bu materyalizm, özellikle karşıtların çatışmasını reddeder. 9. derste mekanist (metafizik) materyalizmi ayrıntılı olarak ele alacağız.

[24]

Phenomene = görüngü sözcüğünden, doğa yasalarının (düşen bir taş, kaynayan su) ya da toplum yasalarının (iktisadi bir bunalım) bütün belirtileri anlaşılır.

25

Stalin, "Diyaletik Materyalizm ve Tarihsel Materyalizm", *Leninizmin Sorunları*, s.

653.

26

Biz yaşamın kimyasal süreçlerden ibaret olduğunu söylemiyoruz; bu, diyalektiğe aykırı bir iddia oluyordu: bu konuyu ilerde yeniden ele alacağız. Biz, düşünme eyleminin fizyolojiye indirgenebileceğini de söylemiyoruz. Dediğimiz şudur: canlı varlık olmadan canlı varlık fikri olmaz; fiziksel-kimyasal bir evren olmnadan canlı varlık olmaz, organizma olmaz.

27

Stalin, "Diyalektik Materyalizm ve Tarihsel Materyalizm", *Leninizm'in Sorunları*, s.

28

M. Thorez, "Emekçiler Yeraltı Birliği Federasyonu III. Kongresinde Konuşma". *Fils du Peuple*, Editions Sociales, Paris 1949, s. 43.

29

Stalin, *Leninizmin Sorunları*, s. 653-654.

30

Friedrich Engels, *Doğanın Diyalektiği*, Sol Yayınları, Ankara 1996, s.8l.(İtalikler bizim.G.B.-M.C.)

31

"Bütün hareketler, mekanik hareketi ... içerir." der Engels. *(Doğanın Diyalektiği*, s. 275.) Gerçekten, örneğin, bir kimyasal tepki, maddi molekülleri teşkil eden atomları harekete geçirir. Bu atomlar yer değiştirir. Ve atomların içinde, çekirdekte, nükleer fiziğin incelediği çok hızlı yer değişmeler oluşur. Aynı şekilde, elektrik enerjisl, küçük parçacıkların, elektronların yer değiştirmesinden ayrılmaz.

32

Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach* .... s. 44; K. Marx, F, Engels, *Felsefe İncelemeleri, s.* 48; *Din Üzerine*, s. 234.

33

Miçurin'in ve öğretililerinin çalışmaları deneysel olarak bize bazı koşullarda da bir türün bir başka tare dönüşümünün olanaklı olduğunu göstermiştir.

34

Friedrich Engels, *Doğanın Diyalektiği*, s. 44-45.

35

Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, s. 116.

36

Stalin, *Leninizmin Sorunları*, s. 658.

37

Bu konuda Andre Stil'in güzel romanları okunabilir: *Le premier choch, Le coup du canon, Paris avec nous*, Editeurs Français Reunis.

38

Makarenko, *Le Chemin de la Vie*, Editions du Pavillon; Poeme Pedagogique, ELE, Moscou 1953.

39

Bu konuda bkz: *Altın Yıldız Nişanı* filmi; ve öbür romanlar arasında, Ajaev, *Loin de Moscou*, ve G. Nikolaieva, *La Moisson*, Editeurs Français Reunis.

40

“Ethel Rosenberg’in Oğullarına Şiir”, *Lettres de la Maison de la* Mort’da, Editions Gallimard.

41

Stalin, *Leninizmin Sorunları*, s. 658.

42

M. Thorez, Haziran 1953.

43

Stalin, Leninizmin Sorunları, s. 654.

44

J. Stalin, “Dilbiliminde Marksizm Üzerine”, Son Yazılar, 1950-1953, s.32.

45

Bir cisim, hangisi olursa olsun moleküllerden oluşmuştur. Molekül, belirli bir kimyasal bileşimin en küçük miktarıdır. Molekülün kendisi, atomlardan kurulmuştur. Bir

46

Element, basit bir cismin ve ondan gelme bileşiklerin bütün çeşitlerinin ortak parçasıdır. Örnek: kükürt, bütün kükürt çeşitlerinde ve bütün kükürt bileşiklerinde kendini korur. 92 tane element vardır:

cisimler arasındaki karşılıklı kimyasal etkiler sırasında, bunlar niteliklerini korurlar. Ama elementlere çevrilirler (radyoaktivite).

47

Bir elementin atom ağırlığı, bu elementin atomunun ağırlığının, bir tip elementin (hidrojen ya da oksijen) atomunun ağırlığına orantısıdır.

48

Proton ve nötron, atom çekirdeğini oluşturur.

49

Friedrich Engels, *Doğanın Diyalektiği,* s. 323.

50

Mao Çe-tung, "Pratik Üzerine", *Teori ve Pratik,* Sol Yayınları, Ankara 1992, s. 10.

51

"Belit"ler (aksiyom, mütearife) matematik biliminin en genel ve en temel gerçekleridir. İdealizm, bunda, ruhun bir açığa vuruşunu, esinini görür. Ama bütün gerçekler gibi belitler de emekle kazanılan bir başarının meyveleridirler.

52

Stalin, *Lenizmin Sorunları, s.* 654.

[53]

J. Stalin, *Anarşizm mi? Sosyalizm mi?,* Sol Yayınları , Ankara 1978, s. 16. Eluard' ın,dizelerini anımsayalım (Paul Eluard, *Poemes,* Editions Gallimard, 1951, s. 302):

"Birkaç kişiydiler "Birden çoğaldılar. "

[54]

J. Stalin, *Anarşizm mi? Sosyalizm mi?,* s. 16.

[55]

J. Stalin, *Anarşizm mi? Sosyalizm mi?,* s. 16.

[56]

V. I. Lenin, *Marx-Engels-Marksizm,* Sol Yayınları, Ankara 1990, s. 223

[57]

V. I. Lenin, *Marx-Engels-Marksizm,* Ankara 1990, s. 234.

[58]

Maurice Thorez, *(Euvres,* kitap II, c. IV, Editions Sociales, 1951, s. 129, 130 ve 131.

59

Stalin, *Leninizmin Sorunları*, s. 656.

60

Mao Çe-tung, “Çelişki Üzerine”, *Teori ve Pratik,* s. 27.

61

V. İ. Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm,* s. 413.

62

Mao Çe-tung, “Çelişki Üzerine”, *Teori ve Pratik,* a. 27.

63

La Famffle Zalomov, Editeurs Français Reunis, s. 221.

64

Bkz: *Histoire du parti communiste (bolchevik) de l’USSR,* Sonuç, 4. nokta, s. 398399-400.

65

Bkz: Maurice Thorez, *Fils du Peuple,* bölüm II.

66

Marksist ekonomi politik, karşıtların birliğini irdeleme bakımından son derece değerlidir, çünkü bu birlik, ekonominin tüm düzeylerinde görülür. Örnek: Meta, karşıtların birliğidir. Bir yandan bir kullanım-değeri (tüketilebilir bir ürün), öte yandan bir değişimdeğeridir (değişilen bir ürün). Bir ürün ancak *tüketilmiş olmadıkça* değişileceğine ve ancak *değişilmiş olmadıkça* tüketileceğine göre, bunlar, gerçekten karşıt şeylerdir. Marx, diyalektiğin baş yapıtı olan *Kapitalde*, bu içsel çelişkinin tüm sonuçlarını dahice açıklamıştır. Gözlem: Kapitalizmi devirli olarak vuran bunalımlarda, karşıtların bu birliği kendisini açıkça gösterir: Yığınlar kendi öz ürünlerini *tüketemezler*, çünkü bu ürünler, kapitalist duzende, metadırlar, ve öyleyse tüketebilmek için satın almak, yani parayı ürün ile *değişmek* gerekir.

67

Mao Çe-tung, "Çelişki Üzerine", *Teori ve Pratik,* s. 54.

68

Karl Marx, *Ücretli Emek ve Sermaye Ücret, Fiyat ve Kâr,* Sol Yayınlan, Ankara 1992, s. 126.

69

Mao Çe-tung, "Çelişki üzerine", *Teori ve Pratik*, s. 56-57.

70

V. I. Lenin, “Diyalektik Sorun Üzerine”, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm,* s. 414 (aktaran: Mao Çe-tung, “Çelişki Üzerine”, *Teori ve Pratik*, s. 59). Ayrıca bkz: V. I. Lenin,

Marx-Engels-Marksizm, Ankara 1976, s. 337.

71

Mao Çe-tung, “Çelişki Üzerine”, *Teori ve Pratik*, s. 33.

72

Friedrich Engels, *Anti-Dühring,* s. 193.

73

Eskiden “eterleşme” denirdi.

74

İşte bunun içindir ki, Paul Langevin şöyle yazıyordu: “Bütün bilimlerimizin tarihinde bu diyalektik süreçlere benzer işaret sırıkları vardır. ... Ben, fiziğin bu işaret sırıklarını ancak diyalektik materyalizmin temel fikirlerini öğrendikten sonra iyice anladığımın bilincine vardım.”

75

Doğadaki karşıtları derinliğine incelemek isteyen okurlar, Engels’in *Doğanın Diyalektiği* adlı yapıtından yararlanmalıdırlar.

Gözlem: Doğada kendini gösteren diyalektik güç, daha antikçağda, çeşitli büyük zekaların (örneğin Yunanlı Herakleitos'un) dikkatini çekmiştir. Ve daha sonra, Leonardo da Vinci'de, bu doğal diyalektiği tahlil önsezisi görülür. Bu konuda, şu ilginç parçadan bir fikir edinilebilir:

"Kendini besleyen her şeyin bedeni durmadan ölür ve durmadan yeniden doğar. ... Ama eğer o beden bir gün içinde yokolduğu kadar yenilenirse, harcandığı kadar yeniden doğacaktır; tıpkı mum ışığının, aşağıdan çok hızlı bir sıvı akım sayesinde, mumun yaşlığını beslemesi, yukarda, kendini yok eden ve, sönerken, parlak bir ışık durumundan, isli bir duman durumuna dönüşen şeyi durmadan yenilemesi gibi; bu dumanın sürekli olması gibi, bu ölüm de süreklidir ve bu dumanın sürekliliği besinin sürekliliğinin tıpkısıdır ve ışık, kendi kendisinin devinimi ile, bir anda tamamen ölmüş ve tamamen yeniden doğmuştur."

76

Bkz: Friedrich Engels, Anti-Dühring, *Doğanın Diyalektiği.*

77

Friedrich Engels, *Doğanın Diyalektiği,* s. 186-200.

78

Mao Çe-tung, "Çelişki üzerine", *Teori ve Pratik,* s. 61.

79

V. I. Lenin, ("N. İ. Buharin'in Geçiş Dönemi Ekonomisi Üzerine Düşünceler", *Selected Works,* Moscow 1931, c. XI, s. 357)'den aktaran Mao Çe-tung, *Teori ve Pratik,* s. 62.

80

Bkz: J. Stalin, "SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları", *Son Yazılar, 1950-1953,* s. 74-75.

81

Malenkov, *Rapport d'activite du Committe central du P. C. de l'Union sovietigue,* s. 76.

82

Malenkov, aynı rapor, s. 76.

83

Lenine, *Cahiers Philosophipues.*

84

"Yadsıma", *yok etmek* anlamın da değil, diyalektik anlamda düşünülmelidir: *tamamen üzerine dayanarak onu aşma...* (Evrensel) kavram, (sınırlı) duyumu aşıyor, ama onun üzerine dayanarak.

85

İşte bunun için kültürün duyarlığı eğittiğinden sözedilir.

[86]

Mao Çe-tung, “Çelişki Üzerine”, *Teori ve Pratik,* s. 12.

[87]

Mao Çe-tung, “Çelişki Üzerine”, *Teori ve Pratik,* s. 34.

[88]

Bielinski, *Seçme Yapıtlar,* c. III, 1948, Rusça baskı.

[89]

J. Stalin, “SSCB’de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları”, *Son Yazılar, 1950-1963, s.* 64.

[90]

J. Stalin, *Son Yazılar, 1950-1953, s.* 95-99.

[91]

Stalin, *Bir Kere Daha Sendikalar Üzerine.*

[92]

Şubat 1917 Devriminin amacı, çarlığı yıkmaktı. Bu bir burjuva demokratik devrimdi. Lenin ve bolşevikler bu soruna, doğru olan yöntemi uyguladılar: köylüyü kendi tarafına kazanmaya ve çarlıkla

uzlaşmaya vararak devrimi tasfiyeye çalışan liberal kralcı burjuvaziyi tecrit ederek, proletaryanın köylü ile ittifakını sağlayarak çarlığı yenilgiye uğrattılar.

Ekim 1917 Devriminin amacı, emperyalist burjuvaziyi yenmek, emperyalist savaştan çıkmak, proletarya iktidarını kurmaktı. Bu bir sosyalist devrimdi. Lenin ve bolşevikler bu soruna doğru yöntemi uyguladılar. Köy emekçileri kitlesini kendi tarafına kazanmaya ve emperyalizm ile anlaşmaya vararak devrimi tasfiye etmeye çalışan küçük-burjuvazinin (menşeviklerin, sosyalist-devrimcilerin) kararsızlığını felce uğratarak proletaryanın yoksul köylü ile ittifakını sağlama yoluyla emperyaist burjuvaziyi yenilgiye uğrattılar. (Bu konuda bkz: Stalin, "Strateji ve Taktik", *Leninizmin Sorunları,* s. 70-84; J. Stalin, *Leninizmin İlkeleri,* Sol Yayınları, Ankara 1992, s. 66-81.)

93

Mao Çe-tung, "Çelişki Üzerine", *Teori ve Pratik,* s. 36-37.

94

Sovyetler Birliği Komünist Partisi Tüzüğü, 3-İ.

95

Zaten aynı sürecin, duruma göre hem evrensel, hem özgül olabileceğini görmekteyiz. Artı-değer yasası, kapitalizmin özgül yasasıdır, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki zorunlu uygunluk yasası ise evrenseldir (bu yasa, örneğin kapitalist toplum için olduğu kadar, kölelik toplumu için de geçerlidir). Ama artı-değer yasası, kapitalizmin ayrı ayrı aşamalarında aldığı somut, özgül yönler bakımından evrenseldir: bu bakımdan azami kâr yasasından daha geniş bir evrensellik gösterir.

Üretim ilişkileri ile üretici güçlerin niteliğinin zorunlu uygunluğu evrensel yasasına gelince, bu yasa toplumların özgül yasasıdır.

96

Mao Çe-tung, “Çelişki Üzerine”, *Teori ve Pratik,* a. 45-46.

97

Paul Eluard, “Courage”dan, *Poemes,* s. 295.

98

J. Stalin, “SSCB’de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları”, *Son Yazılar, 1950-1953,* s. 9293.

99

J. Stalin, “SSCB’de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları”, *Son Yazılar, 1950-1953,* s. 93.

100

J. Stalin, “SSCB’de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları”, *Son Yazılar, 1950-1953,* s. 9394.

101

Eski feodal düzende, daha o zaman proletarya ile burjuvazi arasında savaşım vardı, ama o dönemde bu henüz ikincil bir çelişkiydi.

[102](#)

Bkz: J. Stalin, “Sovyetler Birliği Komünist Partisi XIX. Kongresi Kapanış Toplantısı Konuşması”, Son *Yazılar, 1950-1953,* s. 187.

[103](#)

Mao Çe-tung, “Çelişki Üzerine”, *Teori ve Pratik,* s. 52.

[104](#)

Mao Çe-tung, “Çelişki Üzerine”, *Teori ve Pratik,* s. 52-53.

[105](#)

Lenine, *Cahiers philosophiques*

[106](#)

Marx, Engels, *Komünist Manifesto* ve *Komünizmin Ülkeleri,* Sol Yayınları, Ankara 1993, s. 141.

[107](#)

Karl Marx, *Felsefenin Sefaleti,* Sol Yayınları, Ankara 1992, s. 115.

[108]

Maurice Thorez, *Fils du Peuple*, s. 65.

[109]

Şeylerin kendi içindeki çelişkileri yansıtmayan bir “diyalektik” uslamlama ancak bir tuzak, bir “bilgiççilik”tir. Marksizmin düşmanları “diyalektik” ile “’bilgiççilik”i birbirine karıştırmaya özen gösterirler.

[110]

F. Engels, *Ludwig Feuerbach..*, s. 30; K. Marx, F. Engels, *Felsefe İncelemeleri*, s. 33, *Din Üzerine*, s. 220.

[111]

F. Engels, *Ludwig Feuerbach....* s. 30; K. Marx, F. Engels, *Felsefe İncelemeleri*, s. 33, *Din Üzerine*, s. 220.

[112]

Zamanın Rus demokratik burjuvazisine bağlı olan 19. Yüzyıl Rus materyalistlerini de burada anmak gerekir, Bielinski, Herze-n, Çernişevski, Dobroliyubov.

[113]

Bkz: dokuzuncu (III) ve ondördüncü derslerin girişi.

114

Bergson: *L'Evolution creatrice,* s. 84.

115

Bkz. Friedrich Engels, "Ruhlar Aleminde Doğabilim, *Doğanın Diyalektiği*, s. 62-73.

116

Stalin, *Leninizmin Sorunları*, s. 659.

117

Friedrich Engels, "Feuerbach'tan Yayınlanmamış Bir Parça", *Ludwig Feuerbach...* s. 68; K. Marx, F. Engels, *Felsefe İncelemeleri*, s. 75.

118

J. Stalin, *Anarşizm mi? Sosyalizm mi*?, s. 32.

119

J. Stalin, "SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları", *Son Yazlar, 1950-1953,* s. 64.

120

Eski materyalizmin birinci kısırlığının özelliği, mekanist oluşuydu. Bu bölümün III. kesimine bakınız.

121

Lenine, *Cahiers philosophiques.*

122

Sekizinci dersin V. kesimindeki paratoner örneğine bakınız.

123

F. Engels, *Ludwig Feuerbach....* s. 21; K. Marx, F. Engels, *Felsefe İncelemeleri*, s. 22, *Din Üzerine*, s. 211.

124

İkinci ders, III. Kesim, ve beşinci ders, III. kesim b'ye bakınız.

125

Aktaran. Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, Sol Yayınları, Ankara 1993, s.1819.

126

Berkeley, *Trois dialogues d'Hylas et de Philonoüs*, "Önsöz".

127

Aktaran: Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, s. 27.

128

Diderot, aktaran: Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, s. 27.

129

Berkeley, *adı geçen yapıt.*

130

Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, s. 30-31.

131

Stalin, *Leninizmin Sorunları*, s. 659-660.

132

Bu konuda bakınız: Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, s. 135-137 ve 287-292.

133

Bu fikir, gelecek dersta aydınlatılacaktır.

[134]

Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm,* s. 136.

[135]

Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm,* s. 290.

[136]

H. Poincare, *La valeur de la science.*

[137]

J. Stalin, “SSCB’de Sosyalizmin Ekonornik Sorunları”, *Son Yazılar 1950-1953,* s. 63.

[138]

J. Stalin, “SSCB’de Sosyalizmin Ekonornik Sorunları”, *Son Yazılar 1950-1953,* s. 68.

[139]

J. Stalin, “SSCB’de Sosyalizmin Ekonornik Sorunları”, *Son Yazılar 1950-1953,* s. 62.

[140]

Ludwig Feuerbach..., s. 24; *Felsefe İncelemeleri,* s. 26; *Din Üzerine,* s. 214.

141

Burada Stalin, bunun biçim ve içerik arasında bir çatışma olduğu düşüncesiyle çelişmediğini, çünkü çatışmanın genel olarak biçim ile içerik arasında değil, ama yeni bir biçim arayan ve bu yönde çaba gözeten yeni içerik ile eski bilim arasında olduğunu belirtiyor.

142

J. Stalin, *Anarşizm mi? Sosyalizm mi?* s. 32-33.

143

J. Stalin, *Anarşizm mi? Sosyalizm mi?* s. 33.

144

J. Stalin, *Anarşizm mi? Sosyalizm mi?* s. 33.

145

J. Stalin, *Anarşizm mi? Sosyalizm mi?* s. 29.

146

Diderot, *Entretien avec d'Alembert*; Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm, s.* 2731.

147

Aktaran: Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, Sol Yayınları, Ankara 1993, s. 35.

148

Ludwig Feuerbach.... s. 24; *Felsefe İncelemeleri, s.* 26; *Din Üzerine*, s. 229.

149

Lenin, *Tüm Yapıtlar,* c. XIII, s. 310, [Rusça baskı].

150

Karl Marx, "*Feuerbach Üzerine Tezler*", *Felsefe İncelemeleri,* s. 67; *Ludwig Feuerbach...* s. 61; *Din Üzerine,* s. 61.

151

Bkz: Engels, "Maymundan İnsana Geçişte Emeğin Rolü", *Doğanın Diyalektiği,* s. 186-200.

152

Çalışmayan gerçeğin biçmini değiştirmesini sağlamayan ve bunun sonuca olarak da duyumları da değişmeyen hayvanların, konuşma diline gereksinmeleri yoktur.

153

J. Stalin, "E. Kreşeninkova Yoldaşa Mektup" *Son Yazılar, 1950-953*, s.42.

154

Bkz: “Introduction â I’reuvre de Pavlov”, *Questions scientifiques,* n° 4, Editions de la Nouvelle Critique.

155

Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı,* “Önsöz”, Sol Yayınları, Ankara 1993, s. 23.

156

Mao Çe-tung, “Pratik Üzerine”, *Teori ve Pratik,* s. 11.

157

Bu yineleme beklenmedik bir şey değildir, doğal zorunluluğun sonucudur.

158

Mao Çe-tung, “Pratik Üzerine”, *Teori ve Pratik, s.* 10.

159

Lenine, *Cahiers philosophiques.*

160

Lenine, *Cahiers philosophiques.*

161

Karl Marx, “Almanca İkinci Baskıya Sonsöz”, *Kapital*, Birinci Cilt, Sol Yayınları, Ankara 1993, s. 28.

162

Karl Marx, “Fransız Materyalizminin Tarihine Katkı”, *Felsefe İncelemeleri*, s. 172.

163

Dokuzuncu derse bakınız: “Marksizm ve Din”, V.

164

Aktaran: Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, s. 25-26.

165

Kant’ın felsefesini eleştirmemiz, onun bilim adamı olarak katkılarını, Laplace’ın yeniden ele aldığı ve geliştirdiği bulutsu varsayımını değerlendirmediğimiz anlamını taşımaz.

166

Ludwig Feuerbach.... s. 23; *Felsefe İncelemeleri*, s. 24-25; Din *Üzerine*, s. 213.

167

Yukarda (9. Ders) gördüğümüz gibi Kant için dinsel inancın karşı-devrimci pratik bir rolü vardır. Benim felsefem, diye açıklar Kant, hem bilime, hem de inanca yer verebilme üstünlüğüne sahiptir.

168

Lenin, Tüm *Yapıtlar,* c. XIII, s. 98-99 [Rusça baskı].

169

Stalin, *Leninizmin Sorunları*, s. 661.

170

Ludwig Feuerbach..., s. 23; *Felsefe İncelemeleri, s.* 24; *Din Üzerine,* s. 213. Yukarda Engels'ten sonra yaşayan bilinemezci Poincard'nin, Kopernik sistemini bir varsayım olarak düşünmekte direndiğini gördük; o, Engels'in sözünü ettiği parlak doğrulamayı düpedüz bir yana bırakmış bulunuyordu.

171

"Im Anfang war die Tat" ("Başlangıçta Eylem Vardı") (Goethe), aktaran: M. Thorez, *Fils du Peuple,* s. 68.

172

Yani "bilimsel olarak denetlenmiş" (Engels).

[173](#)

Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm,* Sol Yayınları, Ankara 1993, s. 38.

[174](#)

Marx, “Feuerbach Üzerine Tezler”, *Felsefe İncelemeleri*, s. 68; *Ludwig Feuerbach...*, s. 62; *Din Üzerine,* s. 62.

[175](#)

Friedrich Engels, “Anti-Dühring İçin Elyazmaları”, *Anti-Dühring,* s. 470.

[176](#)

Mao Çe-tung, “Pratik Üzerine”, *Teori ve Pratik,* s. 14.

[177](#)

Discours de la methode, 1. bolum.

[178](#)

Lenin, *Materyalism ve Ampiryokritisizm,* s. 104-105.

179

Bu, elbette, bilgi edinme sürecini hayalgücü, bilimsel öngörü, varsayım aracılığıyla hızlandırmanıh olanaklı olduğu olgusunun reddedilmesi anlamına gelmez.

180

Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm,* s. 105.

181

Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm,* s. 143-144.

182

J. Stalin, *Leninizmin İlkeleri,* Sol Yayınları, Ankara 1992, s. 21; *Leninizmin Sorunları,*

s. 24.

183

Mao Çe-tung, “Pratik Üzerine”, *Teori ve Pratik,* s. 13.

184

Lenin, *Tüm Yapıtlar,* c. I. s. 380, 381, 4. baskı, [Rusça baskı], 1946; ve *Bref aperçu de sa vie et de son <xuvre,* Moscou 1946.

185

Mao Çe-tung, “Pratik Üzerine”, *Teori ve Pratik,* s. 23.

186

BİR ÖRNEK

UNESCO’nun bazı broşürlerinde, barışın ancak “barış zihniyetinin kafalarda yeralması” ile sağlanabileceği, onun için de savaştan kurtulmak isteniyorsa, onu, insanların kafalarında öldürmek gerektiğini okuyoruz. Kısaca, savaşların nedeni özneldir. Ya da, psikanalistlerin diyeceği gibi, her insanın bilincinde saklı bulunan “saldırganlık içgüdüsüdür.” Ya da “soydan geçme kin”dir.

Savaşın nedenlerini böyle düşünen bir anlayış, *idealist* bir anlayıştır.

Marksist materyalizmin durumu bambaşkadır: savaşların [sayfa

187

Eisenhower’in ve Harvard Üniversitesi rektörünün himayesinde yayınlanan bir broşürde şu satırları okumaktayız: “Savaş, insana, ortak bir çabaya katılan kimsenin duyduğu yüksek bir duyguyu kazandırır; o duygu ki, korku küçüklüğü ile ve bir toplumsal güvenliğe sahip olma yolunda küçük tutkuyla mutlak çelişki halindedir.

188

Bkz: yedinci ders: “Genel Sonuçlar”.

189

Onbeşinci derste, bu terimin tanımına bakınız.

190

Proudhon, *Philosophie de la misere,* c. II, s. 102, aktaran: Karl Marx, *Felsefenin Sefaleti,* Sol Yayınları, Ankara 1992, s. 106.

191

Karl Marx, *Felsefenin Sefaleti*, s. 105.

192

Stalin, *Leninizmin Sorunları*, s. 664. *[Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm*, Bilim ve Sosyalizm Yay.]

193

İşte Stalin’in bu kunduracıya ayırdığı pasaj: “Ufak bir işliğe (atölyeye) sahip olan bir ayakkabıcıyı ele alalım. Ama bu adam büyük ayakkabı fabrikatörlerinin rekabetine dayanamayarak işliğini kapamış ve örneğin Tiflis’te Adelhanov’un ayakkabı fabrikasında bir işe girmiş olsun.

Adelhanov'un fabrikasına sürekli bir biçimde ücretli işçi olmak düşüncesiyle değil, biraz para artırmak, işliğini tekrar açmasını sağlayacak küçük bir sermaye biriktirmek amacıyla girmiştir. Gördüğünüz gibi bu ayakkabıcı, toplumsal durumu ile, *şimdiden* proleterdir, ama bilinci ile *hâlâ* proleter değildir, tümüyle küçük-burjuvadır. Bir başka deyişle, bu ayakkabıcı, *daha şimdiden* küçük-burjuvalık durumunu yitirmiştir, [bu durum] yokolup gitmiştir; ama onun küçük-burjuva bilinci *daha* yok olmamış, gerçek durumunun gerisinde kalmıştır.

"Açıktır ki, burada, [yani] toplumsal yaşamda da, önce dış koşullar değişir, önce insanların koşulları değişir ve sonra da buna uygun olarak bilinçleri değişir.

"Ama, biz, ayakkabıcımıza dönelim. Bildiğimiz gibi, biraz para artırmaya ve işliğini yeniden açmaya niyetlenmektedir. Bu proleterleşmiş ayakkabıcı, çalışmaya devam eder,

194

J. Stalin, *Anarşizm mi? Sosyalizm mi*?, s. 29-30.

195

Marx, "Feuerbach Üzerine Tezler", *Felsefe İncelemeleri*, s. 69; *Ludwig Feuerbach....* s. 63; *Din Üzerine*, s. 63.

196

Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, "Önsöz", s. 24.

197

Bkz. s. 251, dipnot 7.

198

Maurice Thorez, *Fils du Peuple, s.* 101-102-103.

199

Bkz. s. 251, dipnot 7.

200

“Engels’ten Joseph Bloch’a” (21 Eylül 1890), *Felsefe İncelemeleri,* s. 184. (Ondokuzuncu dersi, temel ile üstyapı arasındaki ilişkilere ayıracağız.) *(Biçimin?den* başka bütün italikler bize aittir. *-G. B.-M.C.)*

201

“Engels’ten Franz Mehring”e (14 Temmuz 1893), *aynı yapıt,* s. 198-199.

202

“Engels’ten Conrad Schmidt’e” (27 Ekim 1890), *Felsefe İncelemeleri,* s. 190-193, *(İdeolojik bir görüş açısı* dışındaki italikler bize ait. *-G. B.M.C.*)

203

Bkz: J. Stalin, “SSCB’de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları”, *Son Yazılar 1950-1953,* s. 90-95.

204

J. Stalin, *Anarşizm mi? Sosyalizm mi?* s. 28.

205

Bu konuyu, Dördüncü Bölümde (onsekizinci ders, II. kesim, b) özellikle inceleyeceğiz.

206

l’Education nationale tarafından 2 Ekim 1952’de yayınlanmış olan 29 Eylül 1952 tarihli sirküler.

207

J. Stalin, *Leninizmin Sorunları*, s. 665.

208

Bu durum, burjuvaziyi, bilimleri ve teknikleri, barış çabaları zararına kendi savaş sanayileri yararına kullanmaktan alıkoymaz. Ama işte böylece de burjuvazi, bilimin iyi hiçbir şey veremeyeceği yolundaki fıkri pekiştirir.

209

Stalin, *Leninizm'in Sorunları,* s. 665-666.

210

Gerici sınıflar, baskı ile *fikirleri öldürmek* isterler; tarihin öğrettiği işte budur.

“Suçsuzlar kovalandı

Hayvanlar gibi

Karanlıklarda iyi gören

Gözleri aradılar

Oymak için. ”

(Paul ELUARD)

211

Stalin, *Leninizmin Sorunları,* s. 666.

212

Bu idealist bir iddia mıdır? Çünkü bir fikir ancak *maddi* koşulları yansıtıyorsa, ancak *nesnel* durumun doğru değerlendirilmesinden hareket ediyorsa, yığınları harekete geçirebilir.

213

Marx, *Critique de la Philosophie du droit de Hegel.*

214

J. Stalin, “Barış Sorunları Konusunda Demeç”, *Son Yazılar, 1950-1953,* s. 161.

215

V. İ. Lenin, *Ne Yapmalı?,* Sol Yayınları, Ankara 1992, s. 29.

216

Stalin, *Leninizmin Sorunları*, s. 667.

217

V. İ. Lenin, “Marksizmin Üç Kaynağı ve Üç Öğesi”, *Marx-Engels-Marksizm,* Ankara 1990, s. 79.

218

Hegelciliğin tarihsel anlamı konusunda bkz: Engels, “Hegel’den Feuerbach’a”, *Ludwig Feuerbach..,* s. 10-19; *Felsefe İncelemeleri,* s. 9-2l; *Din Üzerine,* s. 213-224.

219

Onun şefi Friedrich-Wilhelm II., devletin *feodal* niteliğini değiştirmeyecek olan bir “temsili krallığı” gerçekten vaadetmiştir.

220

Birinci derse bakınız. Bu derste, biz, Marx’ın, nesnel, *doğa bilimlerinin* kesin ilerlemesine dayandığı için, diyalektiğe bir *materyalist* içerik verebildiğini göstermiştik.

221

Karl Marx, “Feuerbach Üzerine Tezler”, *Felsefe İncelemeleri,* s. 70; *Ludwig Feuerbach...,* s. 64; *Din Üzerine,* s. 64.

222

Friedrich Engels, *Anti-Dühring,* s. 227.

223

Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm,* s. 78.

224

KarlMarx, “Fransız Materyalizminin Tarihine Katkı”, *Felsefe İncelemeleri,* s. 171172.

225

Bkz. Babeuf, *Textes choisis* (“Halk Klasikleri”), Editions Sociales, Paris 1950.

226

Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm,* s. 56.

227

Bkz: Saint-Simon, *Textes choisis* (“Halk Klasikleri”), Editions Sociales, Paris 1951.

228

Bkz: Fourier, *Textes choisis,* Editions Sociales, Paris 1953.

229

Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm,* s. 67.

230

Geçerken, *Çelişkiyi* incelemek için çok güzel bir örnek verelim. Her çelişkinin bir baş, bir de ikincil bir yönü olduğunu biliyoruz (yedinci ders). Proletaryanın durumu, daha baştan beri bir iç çelişki gösteriyordu: Bir yandan burjuvazinin boyunduruğu altında aşırı sefalet, öte yandan bir gün bu boyunduruğu kıracak güç. Çelişkinin birincil yönü, çağlarında ana yön olduğundan, ütopyacılar öbür yönü görmediler. Ama çelişkinin ikincil yönü (proletaryanın devrimci gücü) de ana yön durumuna geliyordu. Marx’ın kavramasını bildiği şey, işte budur.

231

O bununla devrimci bir kuruluşu değil, ama aynı zamanda hem kapitalistleri hem de işçileri toplayan iktisadi ve toplumsal bir birliği anlar.

232

Büyük Fransız devrimcisi August Blanqui (1805-1881), ütopyacılardan farklı olarak, siyasal eylemin önemini anladı. Ama onlar gibi, o da kapitalist toplumun bilimsel bir

233

Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm,* s. 78-79.

234

Engels, "Extrait du discours prononce sur la tombe de Marx", (17 Mart 1883), *Marx et le Marxisme,* Editions Sociales, Paris 1953, s. 52.

235

Karl Marx, *Kapital,* Birinci Cilt, s. 18.

236

Sınıf savaşımı (sınıflar değil, "sınıf"), burjuvaziye karşı proletaryanın savaşımı anlamına gelir.

237

Zaten, Marx sınıf savaşımının varlığını saptayan ilk düşünür değildir. O, bunu, Weydemeyer'e yazdığı mektubunda şöyle ifade ediyor (1852):

“... Ve bana gelince, modern toplumdaki sınıfların ya da bunlar arasındaki savaşımın varlığını keşfetmiş olma onuru bana ait değildir. Burjuva tarihçiler bu sınıf savaşımının tarihsel gelişimini, burjuva iktisatçılar da sınıfların ekonomik anatomisini benden çok önce açıklamışlardır. Benim yeni olarak yaptığım: 1) *Sınıfların varlığının ancak üretimin gelişimindeki belirli tarihsel evrelere* bağlı olduğunu; 2) sınıf savaşımının zorunlu olarak *proletarya diktatörlüğüne* vardığını; 3) bu diktatörlüğün kendisinin *bütün sınıfların ortadan kaldırılmasına* ve *sınıfsız bir topluma* geçişten başka bir şey olmadığını tanıtlamak olmuştur...” (Marx, Engels, *Seçme Yapıtlar,* 1, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 637; K Marx, F. Engels, *Felsefe İncelemeleri,* s. 181-182.)

238

V. I. Lenin, “Karl Marx”, *Marx-Engels-Marksizm,,* Ankara 1990, s. 38.

239

Bu, proletaryanın bilincinin de öyle olduğu anlamına gelmez. Proletaryanın da kendi tarihsel rolünün bilincine erişmesi için, marksist bilimin ona yardımı gerekir. Bu dersin IV. kesimine bakınız.

240

Bilimsel sosyalizmin oluşumu ve *Komünist Manifestomun* tarihçesi için Jean Freville’in şu güzel kitabını salık veririz: *Les Briseurs de Chaines,* Editions Sociales, Paris 1984 [Ayrıca bkz. Dirk J.

Straik, “Komünist Manifesto’nun Doğuşu ve Tarihsel Önemi”, Marx-Engels, *Komünist Manifesto* ve *Komünizmin İlkeleri*, Sol Yayınları, Ankara 1993. Ed.]

241

Karl Marx, “Almanca İkinci Baskıya Sonsöz”, *Kapital,* Birinci Cilt, s. 23.

242

Marx-Engels, *Komünist Manifesto* ve *Komünizmin İlkeleri,* s. 124.

243

Bilimsel niteliği nedeniyle, marksizm evrensel bir değere sahiptir, marksist teori yalnızca proletere ait değildir. o, toplumların tarihini anlamak için ciddi çaba göstermek isteyen herkese açıktır. Bundan ötürü, marksist parti işçi militanlar yanında, öbür toplumsal sınıf ve kategoriler içinde bulunan emekçileri de içinde toplar.

244

V. İ. Lenin, *Ne Yapmalı?,* Sol Yayınları, Ankara 1992, s. 47 (dipnot).

245

J. Stalin, *Leninizmin İlkeleri,* s 21.

Bazı sendikalist yöneticilerin bütün anti-komünist akıl yürütmelerinin temelinde, bu uğursuz teori yatar. Emekçilere, “bağımsızlıklarını kurtarma bahanesiyle, “siyaset yapma”mayı salık vererek, sendikalizmin her şeye yettiğini ileri sürerek, bu yöneticiler emekçileri sömürünün (ve onun *siyasal* aleti olan burjuva devletin) *nedenlerini* aramak ve bunlarla savaşmaktan alıko-yarlar. Böylelikle de burjuvazinin saltanatını uzatırlar. Bu, (özellikle *Franc-Tireur'de)* “sol havalar” takınmaktan elbette geri kalmayan oportünizmin özelliğidir.

246

Toplum yasalarının nesnelliği üzerine, Stalin'in şu yazısına bakınız: “SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları”, *Son Yazılar, 1950-1953,* s.59141.

247

J. Stalin, *Leninizmin İlkeleri,* s. 21.

248

Marx, *Critique de la philosophie du droit de Hegel.*

249

Marksistler, o zamana kadar, sosyalizmin, bütün kapitalist ülkelerde aynı zamanda zafere ulaşacağını düşünüyorlardı.

250

TOPLUMUN MADDİ YAŞAM KOŞULLARI

Bu incelememizin üçüncü bölümünde toplumlar tarihine uygulanan diyalektik materyalizmin sonuçlarının neler olduğunu gördük, özellikle, toplumun manevi yaşamının, toplumun maddi yaşamının koşullarını nasıl yansıttığını inceledik.

Burada, karşımıza bir soru çıkıyor: “Tarihsel materyalizm bakımından, toplumun maddi yaşamının koşulları denilince ne anlamak gerekir?” Maddi koşullar, yani insanların iradesinden bağımsız olarak varolan ve toplumun gelişmesi için gerekli olan ko-

251

Stalin, *Leninizmin Sorunları*, s. 669.

252

Onlar, yeni doğan biçimsiz ya da hastalıklı çocukları dağlara bırakıyorlardı.

253

Vogt’un “dünyada çok insan” olduğunu ileri sürdüğü ve çare olarak açıkça savaşı salık verdiği *Dünyanın Açlığı* adlı kitabına bakınız. Gerçekte kapitalizm,emperyalist aşamada, varlığını sürdürmek için savaşa gereksinme duyar. Paul Eluard: “Onlar dünyada yalnız kalmak için ellerinden geleni yaparlar” diyordu.

[254]

Bkz: Safanov, *La Tere en Fleurs,* Üçüncü Kısım, “Yaşamın Yaratılışı”, Editeurs Français Reunis.

[255]

“Çok sayıda parça-işçinin birleşmesi ile oluşan kolektif işçi, manüfaktür döneminin kendisine özgü makinesidir.” Karl Marx, *Kapital,* Birinci Cilt, s. 363.

[256]

Gelecek dersin II. kesimine bakınız.

[257]

Stalin, *Leninizmin Sorunları,* s. 674.

[258]

Stalin, *Leninizmin Sorunları,* s: 670.

[259]

Karl Marx, *Ücret, Fiyat ve Kâr Ücretli Emek ve Sermaye,* Sol Yayınları, Ankara 1992, s. 35.

[260]

G. Malenkov, “Rapportau XIX. Congres du PCUS”, *Cahiers du communisme* (özel sayı), Kasım 1952, s. 113.

261

Onyedinci derste, toplumsal sınıf kavramı üzerinde daha uzun duracağız.

262

“İşçi-Köylü İttifakı” deyiminde, köylü teriminden, emekçi köylülük (küçük toprak sahipleri, küçük çiftlik kiracıları, ortakçılar) ve, elbette, tarım işçileri belirtilmek istenir.

263

J. Stalin, “L. D. Yaroşenko Yoldaşın Yanlışları”, *Son Yazılar, 1950-1953,* s. 131.

264

Karl Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, s. 421.

265

Stalin, *Leninizmin Sorunları*, s. 671. Bu ifade, Feuerbach’ın “Bir sarayda ve bir kulübede ayrı ayrı düşünülür.” mekanist formülü ile hiç de aynı anlamda değildir.

266

Marx-Engels, *Komünist Manifesto* ve *Komünizmin İlkeleri,* s. 112.

[267]

Stalin, *Leninizmin Sorunları,* s. 671.

[268]

SSCB Komünist Partisi yeni programının ve komünizme geçiş için pratik yönergelerin hazırlanması, sosyalist ekonomi yasaları bulundurmaksızın, sosyalist üretim ilişkileri ve bunların komünist üretim ilişkileri durumuna dönüşüm koşulları irdelenmeksizin, bilimsel bakımdan mümkün değildi. Yaroşekno'nun bilmezlikten geldiği ve Stalin'in son yapıtında ("SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları"yla ilişkili olarak "L. D. Yaroşenko Yoldaşın Yanlışları" başlıklı yanıtına bakınız. *Son Yazılar, 1950-1953,* s. 116-141) yanıtladığı gerçeklik işte budur.

[269]

Onbeşinci dersin ilk kesiminde incelendiği gibi, üretim tarzının değişmesi, tüm toplumun çehresini değiştirir.

[270]

Matematik fikirler, *pratikten* doğarlar.

[271]

Karl Marx, *Felsefenin Sefaleti,* s. l00.

[272](#)

J. Stalin, “L. D. Yaroşenko Yoldaşın Yanlışları", *Son Yazılar, 1950-1953*, s 1l9-120.

[273](#)

J. Stalin, “L. D. Yaroşenko Yoldaşın Yanlışları", *Son Yazılar,* 1950-1953, s 120.

[274](#)

İşçi, işgününün ilk saatlerinde [diyelim 8 saatlik işgününün ilk dört saatinde], ürün olarak, kendisine [o işgünü için] ödenen ücrete eşit bir değer yaratır; günün geri kalan kısmında [öteki dört saatinde], kapitaliste gidecek olan ek bir değer, ya da *artı-değer* yaratır.

[275](#)

J. Stalin, “SSCB’de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları”, *Son Yazılar, 1950-53*, s. 98.

[276](#)

Stalin, *Leninizmin Sorunları*, s. 673.

[277](#)

J. Stalin, “L. D. Yaroşenko Yoldaşın Yanlışları”, *Son Yazılar, 1950-1953,* s 120-121.

[278](#)

J. Stalin, “Aleksandr İliç Notkin Yoldaşa Yanıt”, *Son Yazılar, 1950-53,* s. l07.

279

J. Stalin, “SSCB’de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları”, *Son Yazılar, 1950-53,* s. 66.

280

Başlangıçtan kapitalizme kadar ayrıntılı incelemesi için bkz. J. Baby, *Principes fondamentaux d’economie politique*, 1. kısım, Editions Sociales, Paris 1949 [Ayrıca bkz. P. Nikitin, *Ekonomi Politik*, Sol Yayınları, Ankara 1995; Zubritski, Mitropolski, Kerov, *İlkel, Köleci, Feodal Toplum,* Sol Yayınları, Ankara 1992. -Ed.]

281

Stalin, *Leninizmin Sorunları*, s. 674.

282

Friedrich Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Sol Yayınları, Ankara

1992, s. 62.

283

Stalin, *Leninizmin Sorunları*, s. 675.

[284]

İtalikler bizim. -*G.B.-M.C.*

[285]

Friedrich Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni,* s. 166.

[286]

Friedrich Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni,* s. 170.

[287]

Stalin, *Leninizmin Sorunları,* s. 680.

[288]

Bkz: Prosper Merimee, *La Jacquerie,* Aragon'un önsözüyle, La Bibliotheque Français; ve Friedrich Engels, *Köylüler Savaşı,* Sol Yayınları, Ankara 1990.

[289]

Poitier Savaşının arifesinde, Kral Jean komünleri silahsızlandırmıştı.

[290]

Bu iki deyim, elbette bilimsel anlamda pek yetersizdir, ama gerçek bir değişmeye uygun düşmektedirler.

291

Stalin, *Leninizm'in Sorunları,* s. 676-677.

292

Marx, Engels, *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri,* s. 115.

293

Stalin, *Leninizmin Sorunları,* s. 680.

294

Marx, Engels, *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri,* s. 87-88.

295

Stalin, *Leninizmin Sorunları,* s. 676.

296

Bu nedenle, 1789'da. burjuva devrim sırasında *tiers-etat'mn* çıkar çelişkileri bulunmayan bir blok oluşturduğuna inanmak yanlış olur. *Tiers-etat'yı* oluşturan bütün sınıfların, feodalizmin

kaldırılmasında ortak bir çıkarı vardı. Ama *aynı zamanda*, *tiers*etat'nın bağrında, sömürenler ile sömürülenler arasında bir çıkar karşıtlığı vardı; buna büyük ve küçük-burjuvazi arasındaki vb. karşıtlıkları da eklemek gerekir.

297

Onyedinci derste (II) gördüğümüz gibi, insan emek-gücü, ancak, üretici güçlerin gelişmelerinin belirli bir düzeyinden sonra bir değer fazlası üretebilir.

298

Karl Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, s. 183.

299

"... *Emek-gücünün değeri*, geçim araçlarının değeri ile, yani bunları üretmek için gerekli-emek miktarıyla belirlenir." (Karl Marx, *Ücret, Fiyat ve Kâr Ücretli Emek ve Sermaye*, Sol Yayınları, Ankara 1992, s. 115.)

"Artı-değere, yani metaların toplam değerlerinin, içinde *artı-emeğin*, yani *işçinin ödenmemiş emeğinin* cisimleşmiş olduğu bölümüne *kâr* adını veriyorum." (Karl Marx, *aynı yapıt*, s. 110.)

300

"Burjuva sosyalizmi yeterli ifadesini ancak ve ancak salt bir mecaz haline geldiği zaman buluyor.

“Serbest ticaret: işçi sınıfının çıkarı için. Koruyucu gümrükler: işçi sınıfının çıkarı için ... Burjuva sosyalizminin son sözü ve ciddi olarak söylediği tek söz işte budur.

“Bu sosyalizm, şu sözlerle özetleniyor: burjuva bir burjuvadır -işçi sınıfının çıkarı için.” (Marx, Engels, *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*, s. 142.)

301

Köleci sanayilerin durumu örneği.

302

Marx, Engels, *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*, s. 113.

303

J. Stalin “SSCB’de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları”. *Son Yazılar, 1950-1953.* s. 109.

304

“Sermaye, ölü emektir ve ancak vampir gibi canlı emeği emmekle yaşayabilir, ve ne kadar çok emerse. o kadar çok yaşar.” Karl Marx. *Kapital,* Birinci Cilt, s. 247.

305

Bkz. Baby, *Principes fondamentaux d’economie politique*, s. 253-254.

306

Serbest, kapitalizmden tekelci kapitalizme geçiş, karşıtların savaşımının dikkate

307

Stalin, *Leninizmin Sorunları,* s. 677.

308

Stalin, *Leninizmin Sorunları,* s.677.

309

Ayrıca bkz: Karl Marx, *Felsefenin Sefaleti,* s. 151-160.

310

Karl Marx, *Felsefenin Sefaleti,* s. 156-157.

311

Devrimci partinin, komünist partisinin nitelikleri üzerine ondördüncü derse (IV. kesim, b) bakınız.

312

Yirmi ve yirmibirinci derste, proletarya tarafından toplumun devrimci dönüşümünün, *öznel* koşulları gerektirdiğini de inceleyeceğiz.

[313](#)

Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm,* s. 42-43.

[314](#)

J. Stalin, "Dilbiliminde Marksizm Üzerine", *Son Yazılar, 1950-1953,* s. 10.

[315](#)

Devlet konusunda daha derin bir inceleme için, Lenin'in *Devlet ve Devrim* kitabına başvurulmalıdır.

[316](#)

1831 Lyon ipek işçileri ayaklanmasının arkasından gelen 1833 Guizot yasasının, sonrada 1848 Haziran işçi ayaklanmasının ezilmesini izleyen 1850 Fallaux yasasının anlamı budur.

[317](#)

Bu, proletaryanın hiç de bu öğretinin içeriğini eleştirmekten vazgeçtiği anlamına gelmez: burjuva sömürüsünün de getirdiği *ölçüde,* proletarya bu içeriği eleştirir.

[318](#)

J. Stalin, "Dilbiliminde Marksizm Üzerine", Son *Yazılar, 1950-1953,* s. ll.

[319]

Stalin'in metnini tamamen doğrulayan sözcüğe dikkat edilmeli.

[320]

Ulusal Mecliste konuşması, Ocak 1850.

[321]

Aktaran: J. Bruat, *Histoire du mouvement ouvrier français,* Editions Sociales, 1952, s. 43.

[322]

J. Stalin, "Dilbiliminde Marksizm Üzerine", *Son Yazılar, 1950-1953,* s. 14-15.

[323]

J. Stalin, "SSCB'nde Sosyalizmin Ekonomik Sorunları", *Son Yazılar, 1950-1953,* s. 73.

[324]

J. Stalin, *Leninizmin Sorunlan,* s. 677-678.

[325]

Bkz: J. Stalin, "SSCB'nde Sosyalizmin Ekonomik Sorunları", *Son Yazılar, 19501953,* s. 70.

[326](#)

Sömürünün ortadan kalkması, gerçekten de “proletarya” sözcüğünün kullanılmasını elverişsiz hale getirir.

[327](#)

J. Stalin, *Son Yazılar, 1950-1953*, s. 82.

[328](#)

J.Stalin, “SSCB’nde Sosyalizmin Ekonomik Sorunları”, *Son Yazılar, 1950.* 1953, s. 63-64.

[329](#)

J. Stalin, “Alekaandır İliç Notkin Yoldaşa Yanıt”, aynı yapıt, s. 102.

[330](#)

J. Stalin, “SSCB’nde Sosyalizmin Ekonomik Sorunları”, *Son Yazılar, 1950-1953*, s. 98.

[331](#)

M. Thorez, *Sovyetler Birliği Komünist Partisi XIX. Kongresine Selam.*

[332](#)

Ayrıca, kapitalizmin üretici güçlerinin eriştikleri noktada, üretim araçlarının toplumsal mülkiyetinin gerçekleşmesi gereken yer ulusal çerçevedir: o halde, yalnızca, bir işçi sınıfı ulusal siyasal iktidarı kurabilir.

333

Marx, Engels, *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*, s. 131.

334

Lenin'den aktaran: J. Stalin. *Leninizmin İlkeleri*, Sol Yayınları, Ankara 1992, s. 106.

335

V. I. Lenin, "Devlet ve Devrim", *Marx-Engels-Marksizm*, Ankara 1976, s. 396.

336

V. I. Lenin, "Proletarya Diktatörlüğü", *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü*, Sol Yayınları, Ankara 1992, s. 159.

337

J. Stalin, *Leninizmin İlkeleri*, s. 41.

338

K Marx, F .Engels, *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi,* Sol Yayınları, Ankara

1989, s. 29.

339

Maurice Thorez, *Fils du peuple,* s. 243.

340

Stahanovistlerin ödüllendirilmesi bir ayrıcalık olmaktan öte, sosyalist hukukun bir sonucudur; Lenin şuna dikkati çekiyordu: “Her hak *tek* bir kuralın değişik insanlara, gerçekte aynı ve eşit olan insanlara uygulanmasından ibarettir.” *(Devlet ve Deurim*.)

341

Staline, “Declaration â Roy Howard”, Cahiers du communisme, n° 11 (1948), s. 1413. *[Stalin diyor ki:* “Stalin’in *Skripps-Howards Newspapers* adındaki Amerikan Gazeteleri Tröstünün Reisi Roy Howard ile Yaptığı Mülakat”, çev. Hasan Ali, Marksizmin Bibliyoteği, İstanbul 1936, s. 15-16]

342

K. Marx, F. Engels, *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi,* s. 31.

343

Shakespeare’in kişilerinden: tefeci.

[344]

Bkz: Lenin, “Devlet ve Devrim”, *Marx-Engels-Marksizm,* Ankara 1976, s. 412.

[345]

V. İ. Lenin, “Devlet ve Devrim”, *Marx-Engels-Marksizm,* Ankara 1976, s. 415-416.

[346]

Bkz: Aynı yapıt, s. 413.

Küçük-burjuva zihniyetinin eleştirisi için Gorki’nin *Küçük-Burjuvalar* adlı yapıtıyla Mayakovski’nin şiirlerinin okunmasını öğütlüyoruz.

[347]

V. İ. Lenin, “Devlet ve Devrim”, *Marx-Engels-Marksizm,* 1976, s. 418.

[348]

Yani, burjuvazi sınıf olarak bütün dünyada yenildiği zaman.

[349]

Staline, “Entretienavec la premiere delegation des ouvriers americains”, Lenine, *(Zuvres choisies,* t. I. 45. *[Stalin. Diyor’ki:* “Stalin’in Amerika Birinci İşçi Deıegasyonu ile Mülakatı”, çev: Hasan

Ali, s. 91-92.]

350

G. Nikolayeva'nın *Hasat* romanına bakınız.

351

J. Stalin, "Aleksandr İliç Notkin Yoldaşa Yanıt", *Son Yazılar, 1950-* 1953, s. 109.

352

J. Stalin, "Dilbiliminde Marksizm Üzerine", *Son Yazılar, 1950-* 1953, s. 31-32.

353

Altın Yıldızlı Şövalye adlı ilginç bir Sovyet filmi, bir kolhoz bünyesinde komünizme geçiş için yapılan savaşımı anlatır.

354

A. Jdanov, "Discours prononce au cours de la diacussion sur le livre G. Alexandrov", *Sur la litterature, la philosophie et la musique,* s. 62-63. Editions de la Nouvelie Critique, Paris 1950.

355

Malenkov, *Rapport au X1X. Congres du PCUS,* s. 63-64.

[356]

J. Stalin, “L. D. Yaroşenko Yoldaşın Yanlışları”, *Son Yazılar, 1950-1953,* s. 125.

[357]

J. Stalin, “L. D. Yaroşenko Yoldaşın Yanlışları”, *Son Yazılar, 1950-* 1953, s. 125.

[358]

J. Stalin, “L. D. Yaroşenko Yoldaşın Yanlışları”, *Son Yazılar, 1950-* 1953, s. 127.

[359]

J. Stalin, “L. D. Yaroşenko Yoldaşın Yanlışları”, *Son Yazılar, 1950-* 1953, s. 127-128.

[360]

Malenkov, *Rapport au X1X. Congres du PCUS,* s. 92.